Siposné Seregi Zsuzsanna

A független magyar postaigazgatás és a tábori postaszolgálat története 1848–1849

Siposné Seregi Zsuzsanna

A független magyar postaigazgatás és a tábori postaszolgálat története 1848–1849

Siposné Seregi Zsuzsanna

A független magyar postaigazgatás és a tábori postaszolgálat története 1848–1849

Frau Zsuzsanna Sipos

Die Geschichte den Ungarischen Postverwaltungs und Feldpostsdienstes 1848–1849

Budapest, 1999

Lektorálta:
Visnyovszki Gábor

Fordította:
Pelsőczi Marion

Fotók:
Kis László,
Koppándi Ágnes,
Czikkeliné Nagy Erika,
Varga Jánosné,
Sorok Péter

Térképmelléklet:
Postautak 1848–1948

ISBN 963 7055 28 2

Magyar Posta

Kiadja a Magyar Posta Rt.
Felelős vezető: Dr. Krupanics Sándor vezérigazgató

A borítót tervezte: Zombor Zoltán
A könyvet tervezte: Bausz Sándor
Felelős szerkesztő: Mezőfi László
Nyomdai előkészítés: BAUSZ Kft.
Nyomtatta: a Gyomai Kner Nyomda

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ 7

I. FEJEZET

A független magyar posta születése 9

Postaügyünk helyzete a birodalmon belül 9

II. FEJEZET

Polgári demokratikus forradalom Magyarországon 1848–1849 15

A független magyar közigazgatás 21

Postai közigazgatás (Klauzál Gábor, 1848. április–szeptember 11.) 22

Első miniszteri utasítások 28

A magyarországi posták személyzete 31

III. FEJEZET

A nemzeti törekvések megvalósulása 37

A magyar nyelv ügye 37

A nemzeti szín és az ország címere, 1848 38

IV. FEJEZET

Levélposta-szolgálat 47

Levelek és nyomtatványok 47

Levélposta-díjszabás, 1814–1847 48

Hivatalos küldemények 55

Hírlapszolgálat 60

Hírlapdíjak és elszámolásuk 66

Postahivatali kezelés 70

V. FEJEZET

A posta szállítószolgálata 79

Közúti szállítás 79

Szekérposta-szolgálat 1842–1847 86

Szekérposta-összeköttetések 92

A közúti szállítás feltételeinek biztosítása 98

Vasúti postaszállítás 103

Szállítás vízi úton 111

Levél- és kocsiposta-számadás 114

VI. FEJEZET

Nemzetközi postaszolgálat 121

Történeti visszatekintés 121

Szárazföldi szállítás 122

Külföldi hírlapok előfizetése 127

Tengeri hajóposta 129

VII. FEJEZET
Őszi fordulat 131
Átmeneti időszak (1848. szeptember 11–november 15.) 131
Szállítószolgálat 132
Nemzetőrszolgálat 136

VIII. FEJEZET
Levél- és kocsiposta-díjszabás 139
Viteldíjszabályzat (1842–47, 1848) 139
Személyszállítás és poggyászdíj 148
Kártalanítás 151
Késedelmi díj 154
Sürgönyök szállítása 155

IX. FEJEZET
Országos Honvédelmi Bizottmány 159
A kormány feladatának átvétele 159
Országos Rendőri és Postaosztály 161
Madarász László (1848. november 28–1849. január) 165
A szállítószolgálat helyzete (1848. október 15–december eleje) 179

X. FEJEZET
1848–1849 fordulóján 193
Ideiglenes osztrák polgári közigazgatás 193
A debreceni kormány, 1849 200

XI. FEJEZET
Szemere Bertalan miniszterelnöksége (második minisztérium) 211
Postai igazgatás (1849. április 19–augusztus 11.) 211
A kormány Szegedre menekül 219
A kormány utolsó napjai (Arad, Lugos) 221

XII. FEJEZET
A tábori postaszolgálat történetéből 223
A nemzetőrség és a honvédsereg 223
Az osztrák hadsereg tábori postája az 1848–49-es magyar szabadságharc alatt 226
Az önálló magyar hadsereg tábori postaszolgálata 230

XIII. FEJEZET
Postaügyünk a birodalmon belül (1849 vége–1850 eleje) 249
A közigazgatás átalakítása, 1849 vége 249

UTÓSZÓ 255

FÜGGELÉK 257

ZUSAMMENSTELLUNG 299

Bevezető

Az első postaszolgálat történetével foglalkozó munkák a postaszervezet rendszerével, a kezelési ágazatokkal, a küldeményekkel kapcsolatos, valamint a postaszemélyzetre és az ügyfelekre vonatkozó kezelési szabályzatokat, utasításokat foglalták össze. Ezek között egyik legjelentősebb Guzman Dénes „MAGYAR POSTA ZSEBKÖNYV" című munkája (Pest, Emich Gusztáv, Magy. Akad. könyvnyomdász, 1862). E munka az osztrák posta magyarországi történeti időszakának postaszervezetét és a kezelési ágazatokat, valamint az arra vonatkozó utasításokat gyűjtötte össze.

A napjainkig megjelent postatörténeti feldolgozások szerzői más-más szempontok alapján közelítik meg a témát, a legkorábbi történeti összefoglaló Hüberth Károly: „A POSTAINTÉZET MAGYARORSZÁGON" című tanulmánya (Kőszeg, 1886) alapmű, a további tanulmányok forrásanyaga. Munkás László az ezredéves forduló alkalmával írt, „A KIRÁLYI MAGYAR POSTA TÖRTÉNETE, 1528–1711" című munkája (1911., Az országos Iparegyesület kiadásában) egy adott korszakot dolgoz fel, a szerző a művet Szalay Péter posta-, távírda- és távbeszélő elnökigazgatónak ajánlotta. Dr. Hennyey Vilmos „A MAGYAR POSTA TÖRTÉNETE" című postatörténeti műve (Wordianer és fia, 1926) Hüberth Károly könyvére épült, de azt kiegészítette további levéltári kutatások és a postaszolgálata során szerzett adatok feldolgozásával. 1918-ig foglalja össze a Magyar királyi Posta történetét. Hencz Lajos a „MAGYAR POSTA TÖRTÉNETE ÉS ÉRDEMES MUNKÁSAI" című könyvében (Budapest, 1937, Merkantin Nyomda) ugyancsak Hüberth munkáját használta forrásanyagnak, ugyanakkor munkáját bővítette a korszak postaszervezete neves egyéniségeinek adataival, képeivel.

A könyvek megjelenésekor valószínűleg csak csekély kutatható anyag volt, főleg Klauzál Gábor osztályának dokumentumai. A közölt adatok alapján ezeket ismerhette Hüberth Károly is. A postatörténeti vonatkozásban jelentős korszakról, az 1848–1849-es történeti időszakról szóló fejezetet csak egy-két oldal erejéig vették át a művét forrásanyagként használó szerzők, aminek oka a történeti munkák kiadási időpontja, a kor szellemisége lehetett.

A tanulmányom megírásakor forrásanyagként használt postatörténeti munkák mellett, ha nem is teljességgel, szólnom kell további jelentős tanulmányokról, így:

Hüberth Károly: Postakezelés, szállítás (1904);

Hencz Lajos: Magyar posta távíró- és távbeszélő-történet (1931);

Alois Dessary: Österreich Postverwaltung mit benützung ämtlicher Quellen (1848);

Benczedy Sigmond: Magyarország és Erdély Nagy-fejedelemség Postaintézete (1840).

Az 1848–1849-es szabadságharc Bécsbe került történeti dokumentumai, a Magyar Országos Levéltár (továbbiakban OL) gyűjteményének egy része hosszú ideig nem volt kutatható. Napjainkban a zárolt és Bécsből visszakerült anyagokhoz, a bécsi osztrák–magyar közös levéltár gyűjteményében őrzött – mind számban, mind tartalmi vonatkozásban jelentős – dokumentumokhoz hozzáférhetnek a kutatók. Jelen tanulmányom úttörő munkának számít, mivel évekkel ezelőtt elsők között kezdhettem el az OL 1848–1849-es postatörténeti időszakra vonatkozó anyagának kutatását. Ennek során áttekintettem a postaüggyel foglalkozó történeti személyiségek nevével jelzett iratanyagokat (pl. Kossuth Lajos, Klauzál Gábor, Duschek Ferenc, Madarász László, Szemere Bertalan), a H 51 „postaosztály", valamint a H 15 Rendőri és postaosztály jelezet alatt őrzött dokumentumokat is. Az iratok tartalmának segítségével rajzolódott ki előttem, hogyan változott a postaügy helye a közigazgatáson belül, milyen intézkedések történtek a felügyeletet ellátó személyek részéről, miként alakult a postakezelés, a személyzet, valamint a posta szállítószolgálat helyzete. Az 1848–1849-es közigazgatási és a posta-közigazgatási változások feldolgozásánál Fábiánné Kiss Erzsébet levéltári főmunkatárs, „AZ 1848–1849-ES MAGYAR MINISZTÉRIUMOK" (Akadémia Kiadó) című könyvét használtam forrásként, amely mű lábjegyzetként a bécsi levéltár anyagának postatörténeti dokumentumaira is kitér. A felhasznált idézeteknél, dokumentumoknál a szerző nevét rövidítve [F. K. E.] jeleztem. Tanulmányom történeti vonatkozásban jelentős dokumentumok gyűjteménye, amely a kezeléstörténet bemutatása mellett posta-, hely- és hadtörténeti vonatkozásban is átfogó adatokat nyújt az olvasónak.

Itt szeretnék köszönetet mondani a Magyar Posta vezetésének azért, hogy támogatta és kiadta a tanulmányomat, lehetővé tette, hogy az 1848–1849-es szabadságharc történetét többéves munkával felkutatott, a postaszolgálat e korszakban betöltött jelentős szerepét bemutató dokumentumok gyűjteményét a postások nagy családja megismerheti.

A levéltárban végzett többéves munkámat nem végezhettem volna ilyen eredményesen a Magyar Országos Levéltár munkatársai segítsége, tájékoztatásai nélkül. Itt mondok köszönetet Orbán Ferencnek és dr. Nagy Ferencnek, akik fontos dokumentumaikkal lehetővé tették, hogy a bemutatott anyag még teljesebb legyen, valamint a Posta és Távközlési Múzeumi Alapítvány Bélyegmúzeumának és Postamúzeumának, továbbá a Közlekedési Múzeumnak. Ezen intézmények lehetővé tették, hogy gyűjteményük legszebb és legérdekesebb darabjai kiegészítsék tanulmányomat.

I. FEJEZET

A független magyar posta születése

Postaügyünk helyzete a birodalmon belül

Állami közigazgatás

A Habsburg Birodalom és csatolt részei, valamint hazánk és Erdély közigazgatásának története, az 1848–1849-es közigazgatás szervezetének átalakítására tett sikeres és sikertelen kísérletek története külön tanulmányt képez (F. K. E. említett munkája). Tanulmányomban egy-egy, a postai közigazgatás szempontjából is fontosnak ítélt intézkedés, esemény megemlítésére van lehetőségem.

1848 előtt az igazgatás szervezetének egy részét a bécsi udvarban működő tanácsadó testületek és hatóságok alkották. Az országos hatóságok által az udvarhoz vagy a közvetlen hozzá felterjesztett ügyekben hozott döntése előtt a király e tanácsadó testület véleményét kérte. Az udvarban működő hatóságok területi és tárgyi alapon működtek. Területiek voltak a birodalom különböző országainak és tartományainak hatóságai, a kancelláriák. Ezek között találjuk Magyarország és Erdély udvari kancelláriáját, amelyek a legfelső döntéshozatalban is részt vettek. Tárgyi alapon működő szakhatóság volt az állami kancellária, az udvari hadi tanács és az udvari kamara. A közigazgatás területén az ország felsőbb szintű hatósága a helytartótanács, pénzügyek terén a magyar udvari kamara volt, amelyek az uralkodó és az udvari hatóságok döntéseit szakhivatalaik útján hajtották végre.

„A horvát-szlavón terület elég kicsire szorult össze a töröktől való visszafoglalása és a határőrvidék kialakítása után. Horvátországhoz csupán három megye (Varasd, Körös, Zágráb) néhány város és kiváltságos kerület stb. tartozott. Mária Terézia három, korábban Magyarországhoz tartozó szlavón megyét (Szerém, Verőce, Pozsega) 1746-ban a bán igazgatása és igazságszolgáltatása alá helyezett. Így a szorosan vett szlavón terület egyre inkább Horvátország integráns része lett, és a XIX. században az egész vidéket mindinkább Horvátországnak nevezték..." [F. K. E. 9. old.]

Horvát–Szlavónia vonatkozásban az 1751. évi XXII. törvény kimondta: ha a báni hatóság jogköre a szlavón megyékre ki is terjesztetett, adózás és hadügy tekintetéből magyar megyéknek számítanak. 1848-ig Horvátország törvénykezés és igazgatás vonatkozásában Magyarországhoz tartozott, közigazgatásilag a helytartótanácshoz, pénzügyi vonatkozásban pedig a magyar kamarához. A tartományi gyűlés csak belső igazgatási ügyekben döntött, de döntéseit a törvény értelmében hozhatta meg.

„Fiume 1799-től a »magyar koronához külön testként csatolt« (separatum regni coronea adnexum corpus) terület volt, amelyet egy kormányszék igazgatott, a »fiumei és magyar tengermelléki királyi kormányszék« személyzetével..."

„A XVII. századtól kapcsolt részeknek nevezték a délnyugaton lévő horváth–szlavón–dalmát vidéket is. A magyarországi hatóságok illetékessége nem terjedt ki Erdélyre, a déli és keleti határőrvidékre, valamint a Részekként (Partium) számon tartott, Erdélyhez tartozó területekre. Utóbbi terület (Kraszna, Közép-Szolnok, Záránd megyék, Kővár vidék és Zilah városa) Magyarországhoz való visszacsatolásáról az 1836. XXI. törvény intézkedett, de ennek végrehajtásra nem került sor, ezért az 1848. VI. törvény újra foglalkozott ezzel... Az erdélyi gubernium, kincstartóság, főtörvényszék, valamint a határőrvidékek igazgatási és bírói szervei közvetlenül az udvari hatóságokkal voltak érintkezésben..." [valamennyi idézet F. K. E. 9. old.]

A XVI. században a török elleni védekezés céljaira az ország déli határán alakított katonai Határőrvidék katonai kormányzás alatt állt.

Postaigazgatás

A magyar postaügy helyzetét a mindenkor a fennálló állami közigazgatás rendje határozta meg. A postaszolgálat szervezete három századon keresztül a kibocsátott pátensek intézkedésein és régi szokásokon alapult. A XIX. század 30-as éveinek társadalmi, gazdasági fejlődése azonban arra késztette a bécsi legfőbb postaigazgatást, hogy a postára vonatkozó pátenseket egységbe foglalja, s a postakezelésre vonatkozó rendelkezéseket átvizsgálja, és azt postatörvényben fogalmazza meg. Az új postapátens tervezetét I. Ferdinánd 1837. november 5-én írta alá, 1838. július 1-jén törvényerőre emelték. E törvény a postajog lényegét fogalmazta meg. A levelek és a hírlapküldemények szállítása továbbra is az állam kizárólagos joga maradt, de az áruszállítást a posta jogai közül kiemelték. A postatörvényben megfogalmazott rendelkezések olyan előrelátóak voltak, hogy az osztrák postaigazgatás területén 1957-ig (a magyar postaigazgatás területén történt bevezetéstől az 1936. évi XXXV. törvénycikk elfogadásáig) érvényben maradhattak. A törvény bevezető sorai meghatározták a postaregálé fogalmát, valamint a személy- és a teherszállítás jogát, a továbbiakban pedig kimondta, hogy az állami postajogokat a postahivatalokon keresztül gyakorolja, majd részletezte az érvényesítés módját.

„Mi I. Ferdinánd", Isten kegyelméből Ausztria császára, Magyarország és Csehország királya, ezen a néven az ötödik, Lombardia, Velence, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia, Lodoméria és Illiria királya, Ausztria főhercege, Lotaringia, Salzburg, Stájerország, Karintia, Krajna, Alsó és Felső Szilézia hercege, Erdély fejedelme, Morvaország őrgrófja, Habsburg és Tirol hercegesített grófja etc.... etc.... Mérlegelve hűséges alattvalóink számára szükségszerűen létesítendő állami postaintézetek fontos előnyeit, és azon szándékunknál fogva, hogy ezekben az intézetekben nyugvó eszközökkel a közlekedés megélénkülését tökéletesíthetjük, méltónak érezzük magunkat a postaügyre vonatkozó törvények és előírások gondos felülvizsgálatára. Ezek szerint elrendeljük, hogy nemcsak a törvényes rendelkezéseket szükséges egyértelmű határozatokba foglalni és az állam határain belül fenntartott kizárólagos jogokat, rendelkezéseket, valamint előnyöket kell pontosan meghatározni, hanem hűséges alattvalóink gyarapodását

és a közlekedését is meg kell könnyítenünk, amely a postahivatalok által érhető el, illetve ezekben testesül meg. Kiváltképpen a teherszállítást vontuk ki a postahivatalok kizárólagos jogköréből, tekintettel azok felhozatalára, majd az eddigi rendelkezésekben szereplő többi kizárólagos jog jelentős korlátozását rendeltük el..." [Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und Telegraphen, Wien, 1850. II. 97–99 l., Postamúzeum Szakkönyvtára.]

A bécsi kormány által kiadott postapátens Magyarországra és Erdélyre való kiterjesztésének több akadálya volt. A törvény két, alapvetően különböző rendelkezést tartalmazott. A „levélposta-rendeletet", amely a levelek mellett a nyomtatással vagy kézírással sokszorosított, hat hónapnál nem későbbi időszaki lapok szállításáról is intézkedett, és a „kocsiposta-rendeletet".

Magyarországon a postaügy az országgyűlés hatáskörébe tartozott, a postákat a helytartótanács igazgatta. A helytartótanács az igazgatási problémákkal és a szervezéssel, a kamara pedig a jövedelem kezelésével és ellenőrzésével foglalkozott.

Amennyiben a pátens – amely egyesítette a levélpostát és a kocsipostát – nálunk is életbe lépett volna, akkor az 1790–91. évi XXII. törvénycikk értelmében ***a kocsiposta igazgatását is a helytartótanács alá kellett volna rendelni.*** A bécsi kormány a kocsiposta-regálé életbeléptetésénél a vármegyék támogatására nem számíthatott. A vele szemben álló országgyűlés elé ilyen javaslattal nem léphetett, ezért inkább lemondott arról, hogy az új postapátens hatályát Magyarországra is kiterjessze. Így még élesebben kidomborodott a magyar és az osztrák posta különállása.

A törvény befolyása mégis érvényesült a hazai postaintézetnél, közelebbről a törvény (pátens) tartalma alapján kidolgozott kocsiposta-rendtartásban, amely 1838. november 1-jén, és a levélpostai rendtartásban, amely 1839. május 1-jén lépett hatályba. ***E két rendtartás nemcsak az osztrák, hanem a hazai postaintézetek üzletszabályzata is volt.*** Ez abban jelentkezett, hogy a bécsi postaigazgatás által kibocsátott szolgálati utasítás, az új stafétaszabályzat, a különpostákkal utazókra vonatkozó rendtartás és más utasítások nem, de az ***új levél- és kocsiposta-számadások kezelésére vonatkozó rendelkezések már kötelezőek voltak a hazai postaállomások számára is.***

A legfőbb udvari postaigazgatóság hatáskörét az udvari kamara 1843-ban a német igazgatás példájára kiszélesítette, így a hazai hivatalok csupán a levélforgalomra vonatkozó, kis jelentőségű postai ügyekben voltak illetékesek. 1848 előtt a nagymértékű központosítást még a bécsi Főpostaigazgatóság is elismerte *„dass jene Individuen, die bei den benannten zwei Landesstellen (Helytartótanács, magyar kamara) zur Bearbeitung der Postgegenstände berufen waren, mit den Verwaltungsgrundsätzen und insbesondern mit dem technideschen Betriebe des Postdienstes in den Regel wenig oder gar nicht vertraut waren."* [F. K. E. 415. old.]

Postahivatalok

A XIX. század elején Magyarországon, Horvát–Szlavóniát is beleértve 365, Erdélyben 56 postaállomás, ezenkívül Magyarországon 24, Erdélyben 3 levélszedőség volt.

„A Határőrvidék postaügye 1848 előtt sem volt egységesen szabályozott. A Bánságban a magyarországival egyezően a kormányszékek végezték a feladatokat, a horvát és szlavón területeken ezzel szemben kizárólag a bécsi központi szervek, a postaigazgatóság és a haditanács tartotta kézben a zenggi és újgradiskai váltópostai hivatalokat (Cambiaturs – Verwaltung). A jövedelmeket az egyéb határőrvidékről befolyt pénzösszegekkel együtt kezelték. Szekérposta-hivatal csak horvátoknál volt, ennek jövedelmét a zarai főpostahivatal pénztára kezelte." [F. K. E. 417. old.]

A magyarországi posták megszervezésének három fajtája volt:

1. örökösödési szabadalommal ellátottak, amelyeket szabadon lehetett eladni, ajándékozni vagy örökíteni;

2. a „titulo oneroso" (személyes jogon) szerzettek, ezekért meghatározott összeget (regális árat) fizettek.

E két esetben a birtokosoknak a postához, mint hivatalhoz személyes joguk volt, tízévi szolgálat után folyamodhattak szerzett jogaik érvényesítéséért, esetleg eladásáért stb. Amennyiben a tulajdonos a jogait felmondta, vagy a szolgálata ellen kifogás merült fel, elhalt, büntettet követett el, az állam a hivatallal maga rendelkezett. Nem rendelkezett azonban a postaépülettel és a földekkel, mert ezek rendszerint magántulajdonban voltak (kivéve Bánság), ezekre a volt tulajdonosok vagy örökösei regális áron igényt tarthattak;

3. a harmadik hivataltípus nem rendelkezett az 1–2. pont alatti hivatalok jogaival, s ebben az esetben regális követeléssel nem élhettek az örökösök.

Egy *örökléssel kapcsolatos intézkedést* ismerhetünk meg az Abony postamesterének elhalálozása kapcsán tett rendelkezésekből. 1838-ban Linke Antal az alábbi jelentést küldte (4395/sz.):

„Fenséges Császári Kir. Fő Herczeg, Magyar ország Nádora és Királyi Helytartó! Nagy Méltóságú Magyar Kir. Helytartó Tanáts! Kegyelmes Urunk, Kegyelmes uraink! A mély tisztelettel alább jegyzett Igazgatóság az Adonyi Postahivatalnak alázatosan ide mellékelt jelentése folytában kötelességé szerént fennső tudomásra hozza, hogy az Adonyi Postamester Wagner János a múlt hónap 29-ik napján meghalálozott és halála után a Hivatal folytatását ki adandó további kegyes rendeletig, annak nagykorú fia vette fel.

Budán Kisasszony Hava 3-án 838."

[75a. kf., 1. t.]

A fiú részéről írt német nyelvű levél is az ügyirat melléklete volt. A helytartótanács az ügyben 1847. szeptember 29-én az alábbi döntést hozta:

„A budai postaigazgatóságnak abbeli javallata iránt, hogy Vagner János elhunytával megüresedett Adonyi posta állomás annak fiára Vagner Ferenczre szállítatna a főmélt. magyar Helytartó Tanácsnak folyó Évi Kisasszony hó 21-én 34247. szám alatt kelt becses üzenetével közlött Irományok, azon barátságos válasszal küldetnek ezennel vissza, hogy e magyar királyi Udvari Kamara nézete szerint a kérdéses posta állomás adományozása 1840-ik

évi December 23. 17606-ik Szám alatt kiadott kegyes udvari Rendelet 2. pontja értelmében, csak egyedül személyes joggal és a jövedelmeknek szabályos mennyiségökbeni meghagyása mellett lenne legfelsőbb helyen kieszközlendő. Többnyire ezen magyar. kir. udvari Kincstár minden viszon szolgálatra hajlandó kézséggel marad.

A magyar kir. udvari Kincstár Tanácsából, Budán September 29 kén 847...."

1848-ban végül a FIKM adta ki a kezelést biztosító tiszti rendelvényt:

„V. Wagner Ferencznek mult évi 2638. számú kérelme, tudni illik az abonyi posta állomás, melly mint neki édes apja Wagner János által terhes szerződés mellett szereztetett, annak özvegyére folyamodó anyára örökségképpen szállott reá, a közötte és édes anya között létesült szerződés nyomán reá ruháztatnék, alaposnak találtatván, annak a királyi érték és jövedelemnek eddigi mennyiségükbeni meg hagyása mellett, hely adatik, és a szokott, jelentő posta Igazgatóság utján által küldendő tiszti Rendelvény ki adatása elhatároztatik." [75a. kf., 1t.]

Az örökösök gyakran olyan igényt támasztottak, hogy részükre az elhalálozott nyugdíját fizessék. [14. kf., 215a t.]

A nagykikindai postaállomás megüresedése kapcsán levéltári adatokat kértek a postaállomás eredetéről: hogyan kerültek tulajdonba, tartozott-e földterület is a tulajdonhoz? Részletek a levélből (4261/790 sz.): *„A magyarországi, összes postaügyek 1783-ig a magyar kormányközegek kizárásával herczeg Paár Venczel birodalmi örökös postamester által kezeltettek... ...Paár herczegek 1776. Okt. 26. kelt rendelete, melyben Strobl Mihálynak a nagykikindai postaállomást adományozta, anélkül, hogy járandóságai között a két telek említetnék. De már 1832-ben... ...Strobl József szinte postamester meghalt, hagyatéka közt 30572/832 helytartótanácsi számmal a nagykikindai kerületi elöljáróság által felvett leltárban a két telek, mint »Duae {...} ad Postam spectantes in una exscifsione« 6000 ft becsértékben... ...a javadalmazás közt két kincstári telek használata is kiemeltetett.*" – írta az Országos Levéltár munkatársa. [78. kf., 2a t.]

A postai kezelés helyzete

Gubody János nagykőrösi postamester keltezés nélkül érkezett (1848. június 13-án elintézett) folyamodványából részletesen megismerhetjük a hazai postaszolgálat, ezen belül a ***személyzet, a hivatali kezelés és a szállítószolgálat*** helyzetét. Levelében megfogalmazta, mit várnak a magyarországi postamesterek, de azt is, hogy a magyar postaügyért mit vállalnának, miben tudnák az új magyar vezetést segíteni. Néhány gondolat a postamester folyamodványából:

„Tisztelt Miniszter Ur! Nincs senki, ki a czélszerüen rendezett posta-intézet szükségéről kételkednék, múltban szenvedett elnyomást, s sebeinkből sorsunk javulása reményében feledve, s a jelen Magyar Minisztériumnak tisztelettel hódolva kijelentjük, miként a múlt dicső nagy napok szelleme által megdöntött kormány önkényét felettünk is annyira gyakorlá, mikép sem a közönség igazságos igényeinek megfelelni, sem saját állásunkat biztosítani képesek nem valánk, sorsunk nyomasztó helyzete és tiszta öntuda-

tunk ugyan hason kérésre még az előbbi kormány elébe járatni bátorkodom, attól azonban vigasz, remény, s sorsunk javítása nélkül utasíttattunk-el, most azonban eljött a rég óhajtott idő, mellyben minden, hazáját szerető honfi bizalommal járulhat kormányához, és annál sorsa javulását sürgetheti, miért is Magyar ország posta-mesterei Miniszter Urhoz Pesten april hóban tartott közgyűlésökről kelt, e következő alázatos kérelemmel járulnak" – írta bevezetőjében, majd egy-egy témáról szólva a következőket fogalmazta meg.

A levelező közönségről: *„...Az értelmiség terjesztése s a kereskedelmi forgalom tekintetéből a posta-bért leszállítandónak véljük, ez által a levelezés szaporodván, kincstár mitsem vesztene, posta intézet pedig czélját érné..."*

A posta intézetről: *„a posta Intézetek fő Igazgatója elméleti és gyakorlati kezelésben jártas legyen..., ...kívánjuk továbbá, hogy a Minisztérium által meghatározandó területenként, kebelünktől s általunk egy kerületi felügyelő választassék..."*

„...a kerületben fekvő posta állomásokat évente legalább egyszer megvizsgálni, apróbb mulasztásokat felfedni, nagyobb beszámítású visszaéléseket feljelenteni, panaszokat orvosolni vagy orvosoltatni."

„.. hivatalaikkal vissza élő társaink büntetését, úgy hű szolgálatink megjutalmazását kérjük..."

„...úgy szinte kiadó segédeinket nemzeti közpénztárból fizetetni, és a szorgalmatosakat előléptetés által ösztönöztetni kérjük."

A postamesterekről: *„...Fájdalommal kell említenünk, mikép az előbbi kormány a Posta-intézet rendeltetése s czélja ellenére egyedül nyerészkedés ágának tekintette... ...a postabért* (levélpostadíjat – a szerz.) *időszakonként felemelte... ... terhes szolgálataink és felelőségünkhöz arányzott díjat követelünk, az eddig csekély fizetésünket megjobbítani, állomásainkhoz tartozó vagy tartozott, de jogtalanul elfoglalt földbirtokokat törvény által biztosítani és ótalmazni, továbbá az előbbi kormány által igaztalanul megtagadott vitelbéri járulékainknak helyre állítsáért, tisztelettel esedezünk... ...senki tulajdonától törvényes ok nélkül meg ne fosztassék..."*

A postaközlekedésről: *„...csak úgy felelhet meg rendeltetésének, ha az, mint lánczszem, egymásból foly, jelenleg pedig több négyszeg mérföldön postaközlekedés nincsen... Posta utaink rosszaságról híresek lévén, ezek mielőbbi kiigazíttatását hatóságok által eszközöltetni annál inkább kérjük..."*

„...Távol van tőlünk mintha a Gőzhajó s vasutaknak nem örvendenénk, minthogy azonban ezek vonalán lévő posta állomások sokat vesztenek, kármentességüket reméljük... ...olly állomásokon, hol nagyobb somma pénz s pénztérő vagyon szokott feltétetni, ...katonai őr felállítását kérjük,... ...a választmány czélszerű és kevés költséggel járó terv kidolgozására, mellynél fogva minden helység posta közlekedésben álljon, ajánlkszik.

Ezek azon kérelmek s javaslatok mellyeket Miniszter Urhoz felterjeszteni hivatalos polgári kötelességünknek ismertünk, tellyes bizodalommal vagyunk az iránt, hogy bölcs belátású kormányunk s különösen Miniszter Urnak közbenjárása, ezen legszükségesebb Intézetek egyikét virágzóvá, bennünk pedig boldogokká teendi, e köz- s saját ügyünk pártfogását ismételve kérvén, maradunk

a Miniszter Urnak
Alázatos Szolgája
A Magyar Országos Postamesterek nevében
Gubody János
Körösi postamester"

[1. kf., 15a t.]

II. FEJEZET

Polgári demokratikus forradalom Magyarországon 1848–1849

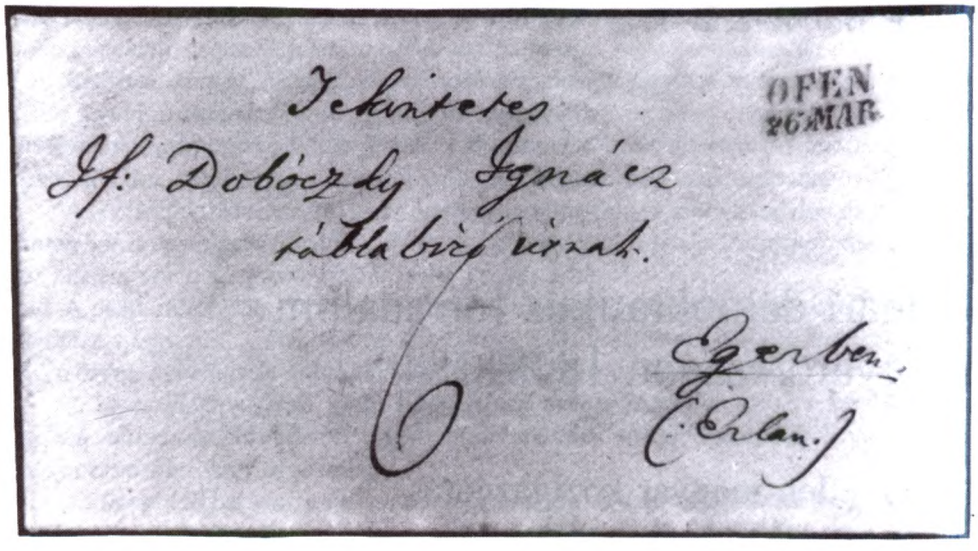
A független magyar közigazgatás

Történeti előzmények, kormányalakítás

Az 1848-as magyarországi polgári demokratikus forradalom és szabadságharc eseményeinek előjátékaként Európában megmozdult a föld. A Párizsban februárban kitört forradalom utáni egy hónap alatt egymást követték a forradalmak és a felkelések Lengyelország Oroszországhoz csatolt részén, a Habsburg Birodalom itáliai tartományaiban, valamint a Német Szövetség államaiban is. Megmozdulások voltak Münchenben, Bécsben, Milánóban, Berlinben, Velencében, majd júniusban Bukarestben és Prágában. Franciaországban a júniusi forradalom véglegessé tette a nagypolgárság hatalmát, Belgium is kivívta függetlenségét. A forradalmi hullám elérte és elborította a Habsburg Birodalmat, így Magyarországot is. A Monarchia területén több mint húszmillió lakos és közel húsz különféle nemzetiség élt. Eltérő jogállásuk és hagyományaik ellenére az e területen élő népeket 1848 tavaszán még együttműködés és egyetértés jellemezte. Az európai események hatására megnyílt a lehetőség a gyökeres változások megvalósítására, amelyek utat nyithattak volna a polgári átalakulásnak és a nemzeti fejlődésnek.

Bécs számára az itáliai és a magyarországi forradalmi mozgalmak jelentették a legfőbb veszélyt, bár Magyarország elszakadásával a bécsi kormánynak csak abban az esetben kellett számolni, ha a magyarok követeléseinek teljesítését megtagadja. Az udvar politikáját végül is ez a felismerés határozta meg 1848 tavaszán. Távozott Metternich kancellár, a Szent Szövetség szellemi atyja, Bécsben új, liberális színezetű kormány alakult, s a birodalom népei ígéretet kaptak az alkotmány bevezetésére. A forradalmi események hatására a pozsonyi országgyűlés március 14-én hozott törvényjavaslatait V. Ferdinánd április 11-én szentesítette. Az „áprilisi törvények"-ben rendelkeztek a jobbágyok felszabadításról, a nemesi kiváltságok eltörléséről és a polgári jogokról, megteremtették a polgári fejlődés és az önálló állami önrendelkezés lehetőségeit.

A levéltári dokumentumok mellett igen fontos forrásanyagok a korabeli levelezések. Dr. Nagy Ferenc gyűjteményében található egy ifj. Dóbóczky Ignác egri táblabírónak szóló levél. Írója beszámol a márciusi országgyűlési eseményekről, a miniszterek

1. ábra.
1848. március 26-án feladott levélben ifj. Dóbóczky Ignác egri táblabírót a pesti eseményekről tájékoztatták [dr. N. F.]

névsora mellett tájékoztat azok várható fizetéséről is (1. ábra): *„Miniszter Elnök által a miniszteri combinatió, tegnapi hírek szerint így áll, és az országgyűlés által is helyeseltetett. Belügy: Szemere Bertalan; Külügy: Hercz. Eszterházy, Pénzügy: Kossuth Lajos, Oktatás: Báró Eötvös József, Közlekedés: Gróf Széchényi István, Hadügy: Mészáros Lázár ezredes, Igazság: Deák Ferencz, Földmívelés: Klauzál Gábor, Az elnök tárcza nélkül"*

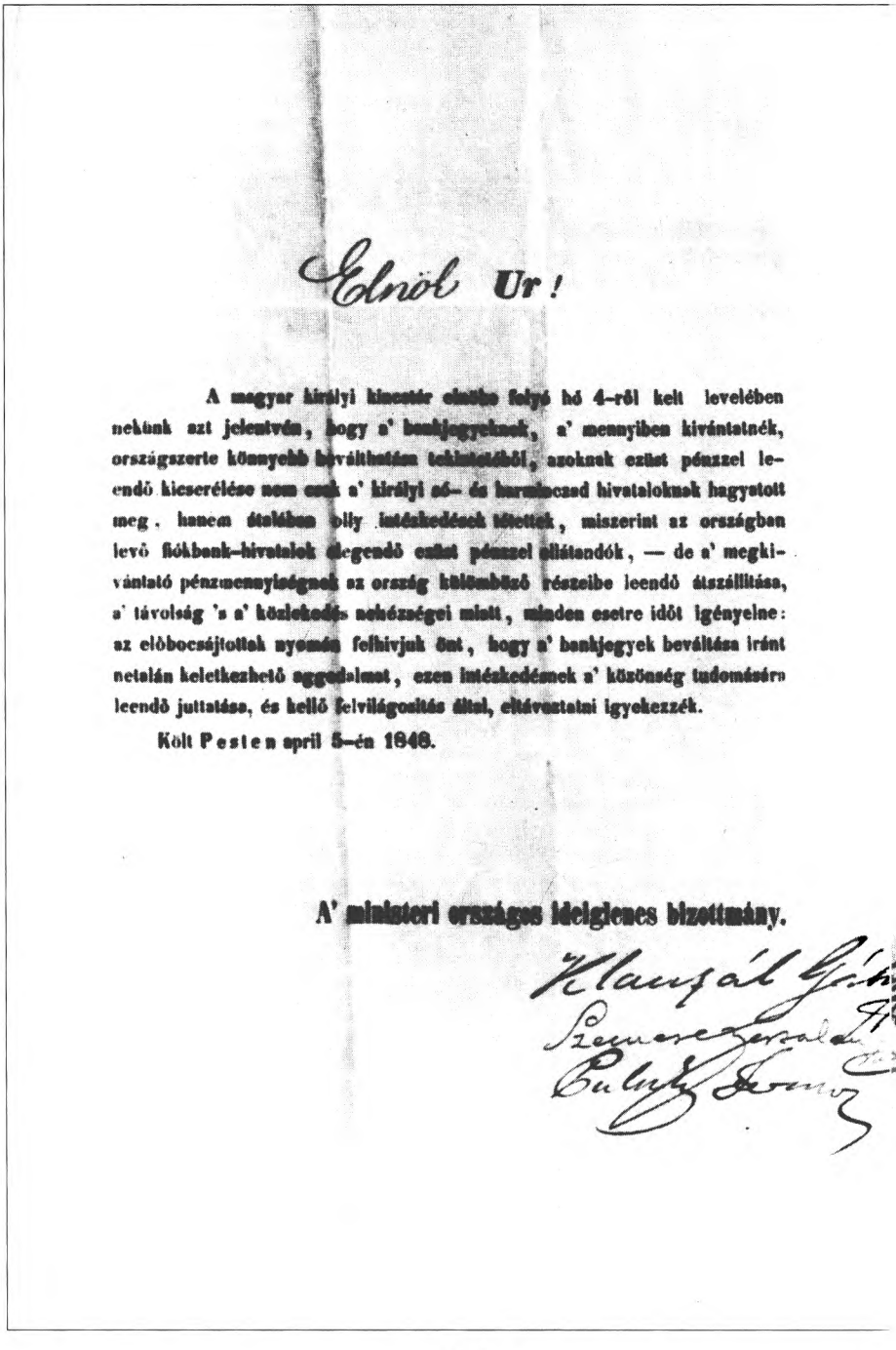
A felelős magyar kormány miniszterelnöke gróf Batthyány Lajos lett, aki a fent ismertetett személyekre 1848. április 2-án tett javaslatot a királynak. Az uralkodó a javaslatát 7-én fogadta el. Még áprilisban megalakult a magyar felelős kormány (2. ábra), a miniszterek Pozsonyban, Klauzál Gábor és Szemere Bertalan pedig, mint az Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány tagjai (3. és 3a. ábra) – a miniszterek jelenlétében – István nádor előtt tették le az esküt.

A magyar minisztériumi osztályokból független minisztériumok alakultak (1848. évi III. törvénycikk „ A magyar felelős minisztériumról"). Az 1848. évi III. törvénycikk 6. §-ában megfogalmazottak szerint: *„mindazon tárgyakat, melyek eddig a m. kir. udvari kancelláriának, a kir. helytartótanácsnak s a kir. kincstárnak köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartozniuk kellett volna, ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar minisztérium utján fogja gyakorolni."* Az elfogadott törvény értelmében a magyar kormány a birodalmon belüli ügyekre nézve majdnem teljes önállóságot kapott, csak a nemzetgyűlésnek tartozott felelőséggel. Korábban a kancellária, a helytartótanács és a kamara (ún. dicasteriumok) a királytól függtek, az új minisztériumok esetében csak a kinevezés és a felmentés volt a király jogköre.

A kamara április 15-én tartotta utolsó tanácsülését, de a minisztertanács határozata

2. ábra.
Az Első Magyar Minisztérium

Elnök Ur!

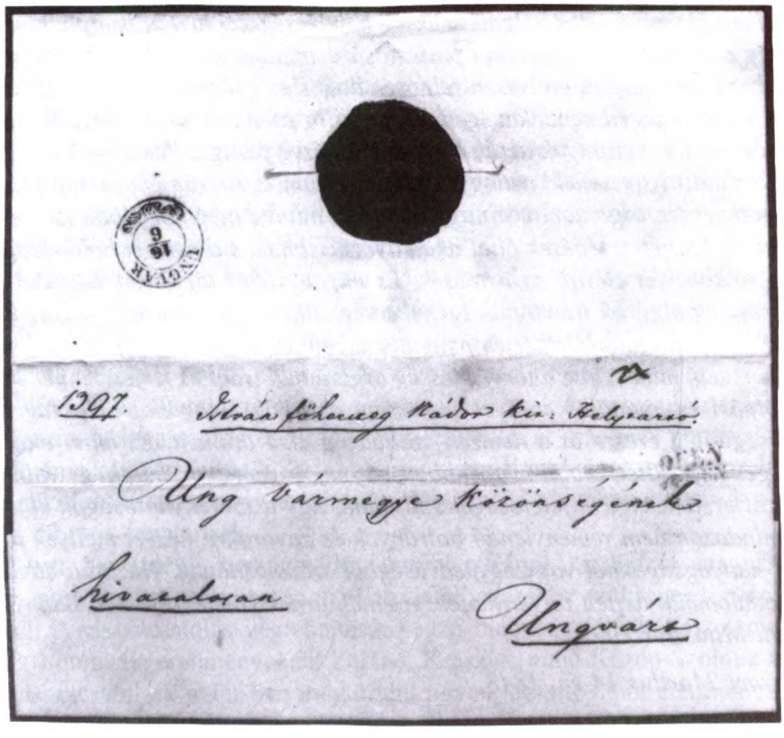
A magyar királyi kincstár elnöke folyó hó 4-ről kelt levelében nekünk azt jelentvén, hogy a' bankjegyeknek, a' mennyiben kivántatnék, országszerte könnyebb beváltathatása tekintetéből, azoknak ezüst pénzzel lecendő kicserélése nem csak a' királyi só- és harmincad hivatalokra hagyatott meg, hanem átalában oly intézkedések tétettek, miszerint az országban levő fiókbank-hivatalok elegendő ezüst pénzzel ellátandók, — de a' megkivántató pénzmennyiségnek az ország különböző részeibe leendő átszállítása, a' távolság 's a' közlekedés nehézségei miatt, minden esetre időt igényelne: az elöbocsájtottak nyomán felhivjuk Önt, hogy a' bankjegyek beváltása iránt netalán keletkezhető aggodalmat, ezen intézkedésnek a' közönség tudomására leendő juttatása, és kellő felvilágosítás által, eltávoztatni igyekezzék.

Költ Pesten april 5-én 1848.

A' miniszteri országos ideiglenes bizottmány.

Klauzál Gábor
Szemere Bertalan
Bulyovszky Lajos

3. ábra.
A miniszteri országos ideiglenes bizottmány tagjai által kiadott rendelet [dr. N. F.]

3a. ábra.
István nádor levele [dr. N. F.]

értelmében a személyzetet együtt tartották, azt tervezték, hogy a bécsi magyar minisztériumot e személyzetet figyelembe véve szervezik meg. A megszüntetett kormányszervek április végével befejezték működésüket, irataik az újonnan létesült minisztériumokhoz kerültek. A független kormány megalakulásával tehát megszűnt a bécsi kancelláriának a magyar közigazgatásra gyakorolt hatása.

Magyarországon a vármegyerendszer helyett öt közigazgatási kerület jött létre Buda, Pozsony, Sopron, Kassa és Nagyvárad székhelyekkel. A közigazgatás átalakulása a postaszolgálat rendjét is meghatározta. A Postamúzeum gyűjteményében található a temesvári postaigazgatóság naplója. Az ide rendszeresen bevezetett rendelkezések igazolják, hogy a postai szervek részére a törvényhatóságok vezetői küldték meg a közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseket.

„Miniszterelnöki Körlevél 1 szám.

Tisztelt Törvényhatósági elnök Úr!

Az események rendkívüli gyorsasága miatt, még talán szét sem küldetett K. K. Körlevél hiányában, a mellékelten olvasható nádor főherczegi kinevező iratra hivatkozva: első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és így Önt

is, Uram őfelsége nevében a polgári szükség kötelességeire hivatalosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fentartására minden tekintélyöket, hatásukat, alárendeltjeiket s eszközeiket erélyesen felhasználni, s az erőszakos és engerlő eljárásokban kívül minden segédméndokat igénybe venni, a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fenálló viszonyok netáni tapodóira nézve pedig a Törvények rendeletét szigorúan alkalmazni siessenek, nehogy a Minisztérium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelőtti közvetett lépések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága mielőtt alkotmányos tökélyét elérné zavartassék. És míg egyfelül törvényes közeiket és hatalmukat a státus polgárok irányában igénybe veendik, hazafiuilag törekedjenek másfelől a nemzetben a birodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerető királyi felség s nádor főherczeg, mint szinte a törvényesség organumai iránt és terjeszteni és öregbíteni, szóval polgári és hivatalos eréllyel eszközleni azt, hogy magához méltólag s boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit. És mind ennek pontos és szükséges teljesültét, annál biztosabban várom, és remélem, minthogy valamint én a kormányzat eredményeiről felelőséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősekké mindazon nem reménylendő botrányok és zavarokra nézve, mellyek az általam nem várt hanyagságokból vagy egykedvűségből származnának. Hazafiui üdvözlettel és teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnak kötelezettje. Gr. Batthyány Lajos K. nemzeti Miniszter elnök.

Pozsony, Martius 14-én, 1848.

A felelős magyar minisztérium elnökétől

Arad megye T. Alispánjának Arad."

[Postamúzeum gyűjteménye, Tv, pn. Pomu]

A megye első alispánja a dokumentumot mellékelve az alábbi utasítást adta a temesvári igazgatóságnak (a napló széljegyzete: „március 24-én kézhez vettem és 30-án elolvasva"):

*„274 sz. A közelebbi események a magyar Miniszter Elnök ./. alá idei zárt **1. sz. körrendeleténél** fogva is a köz béke és nyugalom fentartása tekintetéből éles figyelmet és erélyes gondoskodást és ezek kapcsán a megyei tisztviselő urakkal gyors és biztos közlekedést szükségelvén, nehogy valamely nem remélt zavar kiütés {...} a levelek megérkezését késleltesse, vagy az éppen zavargó községet érne, veszedelmeztesse a **Pécskai** kir posta hivatal olyatén intézkedések tételére hivatalosan megkeressen, hogy illető megyei tisztviselő urakhoz innen, avagy általuk hozzám küldendő minden hivatalos levelet a postán elfogadni és rendeltetési helyére küldeni ne terheltessenek.*

Költ Aradon Marcius 29. 848

Török Gábor
első Alispán"

A ***Horvát–Szlavónia*** területén élő szerb, román és szlovák lakosság a Batthyány-kormánynak átadta követeléseit, amelyben többek között nemzetként való elismerésüket, bizonyos nyelvi és egyházi autonómiát és kisebb-nagyobb társadalmi reformot kértek.

A magyar kormány válasza elutasító volt. Ezek után az 1848. május 11-én Zágrábban tartott báni értekezleten a nemzetiségek vezetői azt a döntést hozták, hogy a magyar kormánynak nem engedelmeskednek. Határozatban rögzítették, hogy a szerbek május 13–15-én gyűlést tartanak Karlócán. A zágrábi gyűlés anyagát Pulszky megküldte a kormánynak. [H 21 PM. Kossuth miniszteri iratok (a továbbiakban: H 21), 124–128. lap]

Az 1848. évi VII. t.cz. rögzítette Magyarország és Erdély egyesítését és ebben a „nemzetegység és jogazonosság" feltételeit biztosító határozatokat, a visszacsatolt részeket megillető szavazatokat. [lásd Törvények]

Az 1848. évi I. erdélyi t.cz. szerint a magyarországi VII. törvénycikkben foglaltakat *„Erdélyország hőn rokonérzettel fogadván..."* kimondta Magyarország és Erdély egyesítését, valamint a törvény értelmében a közigazgatásról és igazságszolgáltatásról hozott rendelkezéseket. 1848. május 30-án a kolozsvári országgyűlés az uniót megerősítette. ***Erdélyben*** az államigazgatási és igazgatási szervek átszervezését számos tényező akadályozta. Magyarország és Erdély évszázadokon át más-más politikai és gazdasági körülmények között fejlődött, és ez az unió megvalósításánál számos problémát vetett fel. Szükségessé tette, hogy a sajátos erdélyi intézményeket, szokásokat és törvényeket továbbra is fenntartsák.

1848-ban az erdélyi országgyűlés unióbizottságot küldött a magyar országgyűléshez, hogy segítséget adjon az új állam létrehozásához szükséges törvények megalkotásánál. A visszacsatolás végrehajtását végző bizottság (élére Wesselényi Miklóst nevezték ki) munkája eredményeként Zaránd, Kraszna, majd Közép-Szolnok vármegye és Zilah visszacsatolása májusban megtörtént ugyan, de a további eredmények késtek. Az uniót ellenzők által gördített akadályok mellett a megvalósítására küldött kormánybiztosok munkája nem járt eredménnyel.

A június 23-án felszámolt erdélyi kancellária hatáskörének, valamint a közigazgatási és igazgatási funkcióknak rendezése miatt a következő országgyűlésig elhalasztották a régi kormányszékek felszámolását. Addig ideiglenes rendeletekkel szabályozták a kormányszékek működését (1848. XXXVI. törvénycikk az erdélyi igazságszolgáltatásról). A kormányszékek fennállása alatt a minisztériumok más-más gyakorlat szerint dolgoztak. Az év második felében tett intézkedéseket egyre inkább a politikai és a hadi helyzet alakította. [lásd a vonatkozó fejezetet]

A katonai ***Határőrvidéket*** koronatartománynak nyilvánították, változatlanul katonai kormányzás alatt maradt.

Az 1848-ban bevezetett miniszteriális kormányzat elsősorban országos szinten hozott változást, de az előzményekben elmondottak szerint minderre a birodalmi kormányzati szintjén is szükség volt.

Postai közigazgatás

Klauzál Gábor, 1848. április – szeptember 11.

A „közös ügyes" tárgyalás

A földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium (továbbiakban FIKM) vezetésével Klauzál Gábort bízták meg. A magyar ***postaügy*** e minisztérium hatáskörébe került.

1848. évi politikai és közigazgatási változások lehetőséget adtak az osztrák postaigazgatástól való elszakadásra, önállósulásra. Az a tény azonban, hogy a posta – a vámügyekkel együtt – a közös ügyek között került tárgyalásra, Ausztriának lehetőséget adott arra, hogy késleltesse a két postaigazgatás szétválasztását és az önálló magyar postaigazgatás megszervezését. A közös ügyes tárgyalásokon az osztrák fél egyszeri elintézést igénylő tárgyként jelölte meg az átmeneti időszakra vonatkozó – a két minisztérium közötti – elszámolási rendet, valamint kölcsönösséget kívánó tárgyakat (pénzkifizetéseket, nemzetközi vám- és pénzügyeket, nemzetközi kereskedelmet stb.), ezek között hetedikként a postaügyet. [FIKM Elnöki 1848:222. F. K. E. 203. old. u. bek.]

A FIK miniszter szakértő bizottság kiküldését készítette elő. A bizottság feladataként szabta meg, hogy megismerje, milyen feltételek mellett kész Ausztria tárgyalni, valamint azt, hogy Bécs milyen rendszert kíván a postai összeköttetések terén, tervez-e tarifaváltozást a levelekre és kocsiposta-küldemények díjazásánál és milyen elgondolása van az átmenő (transit) forgalomból eredő díjak megosztására.

Március 13-án Krausz osztrák pénzügyminiszter biztosította a magyar kormányt: kész a magyar minisztérium megbízottjait fogadni. A bécsi kormány három javaslatot készített elő:

- a levél- és szekérposta egyesítése Magyarországon (hasonlóan az osztrákhoz) és a postaigazgatóságok hatáskörének kiterjesztése;
- a levél- és szekérposta-viteldíjak egyesítése a két ország területén, s más, a közösségből eredő egyeztetések és megállapodások;
- külön postaszerződést kell kötni Magyarországgal, mint önálló állammal, hasonlólag a külföldi államokkal kötött szerződésekhez.

A bécsi magyar megbízott ***Pulszky Ferenc*** államtitkár volt, aki október elejéig vett részt a tárgyalásokon. Pulszky mellé postai szakértőt is küldtek Brielmayer Mátyás személyében, aki – a bizottsággal egyetértésben – beleegyezett egy *„közös központi postaszerv"* létrehozásának tervébe. *„...Ohne Beeinträchtigung der durch das Gesetz vom 11. April 1848. festgestellen unabhängigen Postverwaltung für Ungarn eine gemeinschaftliche Central Oberleitung, welche dem k. k. Österreichischen und dem k. Ungarischen Ministerium untergeordnet wäre..."* [F. K. E. 419. old. 75. lj.]

Klauzál Gábor az 1848. évi III. törvénycikk. 6. §-ára hivatkozva tiltakozott, levelében arra kérte h. Eszterházyt, hogy a minisztériumának önállóságát sértő javaslat ellen lépjen fel [Kir. személye kör. m. m. 1848: 1135]:

„...hogy az Ausztria és Magyarország közötti postaviszonyok ne szerződés útján intéztessenek el, hanem hogy az ausztriai és magyarországi posták, a postai törvényhozást, a technikus üzletet, s a külföldbeli viszonyokat illetőleg e részben, a lehető egységre s összhangra törekedve, egy közös, mindkét országbeli minisztériumoknak alárén-

dezett, középponti kormányzó hivatal által igazgassanak. ...akárminő is lenne a cs. kir. minisztérium által óhajtott közös középponti postakormány, annak befolyása magyarországi postaügyekre a fennálló törvényekkel össze nem egyeztethetnék, és így én létesítésének lehetetlenségéről előre meggyőződve lévén, az e részbeni javaslat tárgyalásába belé (nem) ereszkedhetem." [a „nem" a leíráskor kimaradt, sz. megj., F. K. E. 419–420 old.]

Klauzál Gábor tervezte egy másik biztos Bécsbe küldését, aki a működéséhez elengedhetetlen iratokat kiválogatja, egyúttal a postaügy irányításához szükséges ismereteket is felkutatja és rögzíti. Tervbe vette azt is, hogy a postai adminisztrációt egy osztrák szakértő jelenlétében indítja be. Ezek a kezdeményezések meghiúsultak.

„905/156 postai osztály, 19-ik május 1848.

H. Eszterházy Pál külügy Miniszter Urnak

Április 28-án 36/8 szám alatt kelt nyilvánításomra hivatkozva, felkérem ezennel főméltóságodat, hogy a posta ügy rendezése végett szükséges egyének kiküldése iránt tett lépéseinek eredményéről engem értesíteni méltóztassék, hogy a részemről megbízandó egyént ki küldetése előtt tudhassam, és mennyiben történtek meg a kellő intézkedések az illető irományok és adatoknak az ausztriai kormányszéktőli kieszközöltetése iránt. 62/m 848 szám alatt külügy Miniszter ur levele megérkezvén, ezen felszólítás nem küldetik el, így annálfogva irattárba tehető.

Látta: Ambrus
Kiadványozta: Trefort"

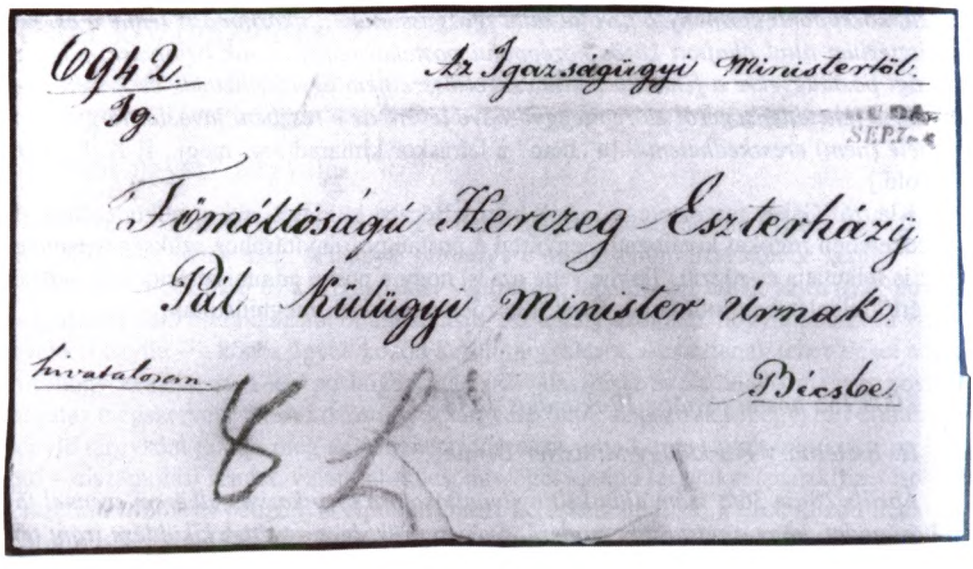
[14. kf., 113. t., 4. ábra]

Az osztrák fél készsége ellenére a tárgyalás nehezen haladt. Ausztriában a postaügy a pénzügyminisztérium, ott is az adóosztály hatáskörében volt, amelytől a magyar minisztérium az ígéret ellenére nem kapta meg a várt segítséget.

Pulszky Ferenc 1848. szeptember 5-én kelt levelében a tárgyalásokról szóló beszámolóját e sorokkal zárta (részlet): *„A hírlapokba szóló levelemben mindent megírtam. Itt hát csak némelly privatum. Batthyány ma egy kéziratot kapott, melly szerint a fejedelem nem pansionál addig, míg a törvények a Minisztérium által kellőleg nem motiváltatnak, s míg a Nádor nádori véleményét nem adta hozzájok. Itt vannak és erősen Conferenciáznak: Párizsból a követ Apponyi....,itt van Lajos főleg is. Sikert nem érünk el..."* [H 21, 414 l.]

Az osztrákok 1848 végéig nem kívánták az igazgatásnak a kért iratokat átadni, ebbe a magyar miniszter beleegyezett. A Klauzál által december végére várt megegyezés azonban késett. Az iratok átadása még az év végén sem történt meg, emiatt a minisztérium csak az általa összeállított adatok segítségével dolgozhatott s ez a kezelésben is zavart okozott. A közös ügyes tárgyalásokról jegyzőkönyvek nem készültek, a tárgyalási folyamatok részleteit Klauzál Gábor Eszterházyhoz írt leveleiből ismerjük. [Klauzál jelentése Eszterházy Pálnak FIKM. Elnöki 1848:520., 1848:1139., 1848:4005., Kir. személye kör. m. m. Elnöki 1848:1135., F. K. E. 418. old.]

A FIKM ideiglenesen a Kamara épületében nyert elhelyezést, ahová április végén

4. ábra.
Hg. Eszterházy Pál külügyi miniszternek címzett 8 latos hivatalos levél [dr. N. F.]

költözött. Klauzál miniszter a kamarai elnök szobáját kapta, április végével azonban a PM (Kossuth Lajos) elsőbbsége miatt átkerültek Pestre, a Sétatér, a mai Szabadság tér déli részére. Az itteni körülményekről számol be Klauzál Kossuth Lajos miniszterhez írt levelében:

„Barátom!

Soraid igen megleptek, az ezekben foglalt szemrehányásokat legkevésbé sem érdemlettem, engem indokolatlanul superionizussal vádolsz, pedig nincs ember e világon, aki engem ezzel vádolhatna – emlékezni fogsz, hogy április közepén magad szólítál fel, hogy nem mennék-e Budára, osztanánk meg együtt a Kamara épületét – én az osztályt reád bízám, hogy az én számvevő hivatalom, melly már ekkor 27 egyénből állott, egy szobába zsúfolódott és három mellékhivatalaimnak is csak egy szoba jutott, holott a te kiadó hivatalodnak magának egész szoba {...} s akkor is csak, amikor magamnak kellett meggyőződni arról, hogy az egy szobába zsúfolt számvevő irodai egyének egy része a melegség és bűz miatt kifejezetten követeltem Duschektól a hivatalnokaid által még el nem foglalt szobák közül nyittasson – én azt hiszem, hogy egyikünk sem tulajdonosa a Status épületnek és bútorainak –, mégis mikor által költözésem miniszteri tanáccsal elrendeltetett – meg kérdeztettem Frőlich által Duscheket a bútorzat iránt, s azt nyertem válaszul, hogy az én előbbi szobámban álló bútorokat te meg kívánod tartani, a többi hivatalok bútorait a mennyiben használhatók, el vihettem magammal Pestre, én ehhez alkalmaztatván magam, nem mivel evvel tartoztam, hanem mivel összest tellyesítem

mindenkinek kívánatát annál inkább a te óhajtásaidat csak a költözködés be fejezésével {...} meg nékem, hogy Duschek némelly hivatalbul a bútorok egy részét ott kívánja tartóztatni – én ezt nem elleneztem és jelenleg is hivatalnokaim egy része asztal és szék nélkül vannak...

Előbbeni szobáimból semmit sem engedtem el hozni, egyedül a mappát, mellyre a Posta vonalak rendezése tekintetébűl nékem elkerülhetetlen folyamán szükségem van, s ha néked illy mappára szükséged van, ezt te magadnak meg szerezheted...

...hivatalnokaim egyike által hozatá a mostani szobámba függőórát, azt adván okul, hogy új hivatalom mostani helye egész vidékén nincsen óra, s hogy néked arra a torony mellett lévő szobában szükséged nincs – én még is megparancsolám, hogy az órát azonnal vissza vigyék – s így azt tartom, hogy neked nehezteléseidre semmi okod sem akad – egyébiránt természetes dolog, hogy minden bútor darab, melly hivatalnokaim által Pestre hozatott, inventáriumba fog vétetni azon bútorokkal együtt, melyek általam beszereztettek – részemről a rendelkezés megtétetett.

Klauzál"

[H/21 144. lap, levélrészlet]

1848. június–júliusában az Oszvald házban székelt a minisztérium. [F. K. E. 404. old.]

A FIKM postaosztálya

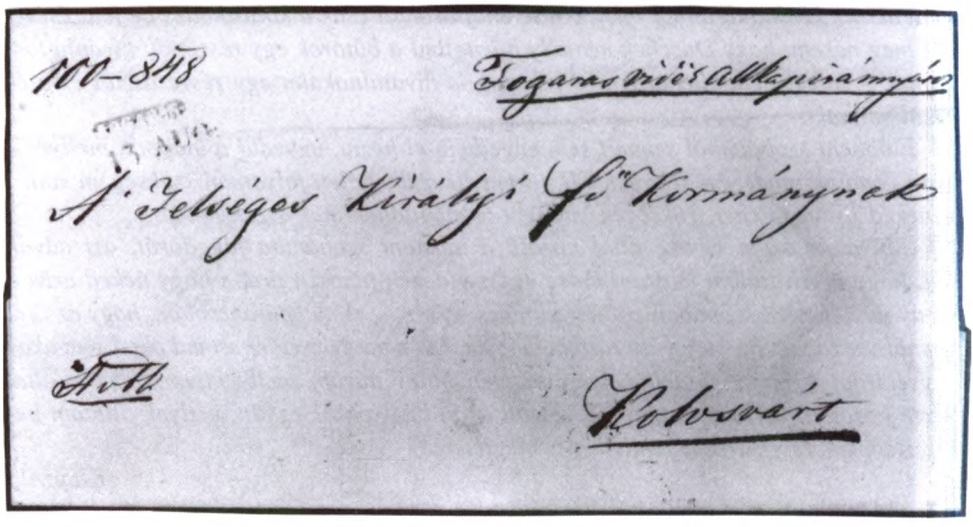
A magyar FIKM vezetője a postaintézet szervezetét csak a későbbiekben kívánta némileg változtatni, egyelőre a postaügyek intézésénél az április végén megszűnt helytartótanács feladatát kívánta ellátni. A FIKM keretén belül megszervezett postaosztály csak ideiglenes keretek között működött. A legfontosabb szervezeti egységeket, a postaszámvevőséget és a postajárási osztályt még nem állították fel, a hivatali helyek egy része betöltetlen volt, ezek között volt tanácsosi, fogalmazói és egy segédfogalmazói állás.

A postaszámvevőséghez – figyelembe véve az erdélyi hivatalokat is – 24 személyt, s amennyiben a budai fő-postaigazgatósággal nem vonják össze, a postagazdászathoz 6 főt terveztek. Ezek a tervek csak az év második felében valósulhattak meg.

1848-as minisztérium postaosztálya élére Ambrus Mihály tanácsost nevezték ki, aki korábban mint helytartótanácsi hivatalnok dolgozott, és akkor is a postaügyekkel foglalkozott. A IV. sz. postaosztály első tiszti személyzete volt: Mikecz András és Brielmayer Mátyás mint titkárok, valamint három segédfogalmazó, közülük kettő díjtalan szolgálatot látott el.

Igazgatósági kerületek

A fő-postaigazgatóságok (Buda, Pozsony, Kassa, Temesvár és Varasd), a postaigazgatóságok (Zengg és Új Gradiska), valamint a főszekérposta-expedíció (Buda és Nagyszeben) a minisztériumtól kaptak közvetlen utasítást. A kerületi hivatalok és levélszedőségek, valamint kocsiposta-hivatalok felügyeletét a levélposta-igazgatóság látta el. Ez

5. ábra.
Az erdélyi Felséges Királyi Főkormánynak szóló küldemény [dr. N. F.]

utóbbiak felügyeletét augusztusban, a számadásokról hozott intézkedés során (a főszekérposta-expedíció felszólalása eredményeként) rendezték.

A kerületi igazgatóságok tehát nem kaptak nagyobb hatáskört, így azoknak a legkisebb ügyben is a kereskedelmi minisztériumhoz kellett fordulniuk. Ezt igazolják a levéltári dokumentumok. Ezekből kapunk tájékoztatást a kerületi igazgatóságok működési helyeiről is. A törvényben megfogalmazott közigazgatási és igazgatási rendezés késett, hiányában a minisztériumok ügykezelése nem volt egységes. A FIK miniszter postaügyekben tett rendelkezéseit az ***erdélyi kerületi igazgatóságoknak*** a Királyi Kormányszék közvetítette.

Néhány ezek közül.:

1848. július 10-én az erdélyi Királyi Kormányszéktől kértek véleményt Hátszeg posta-összeköttetésbe való bevonásáról. [1. kf. 67a t.]

1848. július 25-én az erdélyi Kir. Kormányszékhez intézett levélben a minisztérium azt kérte, hogy a krainai hercegségben, Weichselbergben felállítandó levélszedőségről értesítse a kerületi hivatalokat, egyúttal a ***távolsági mutatókat*** küldje meg számukra. [1. kf., 90a., 98a. és 149a. t.] 1848. augusztus 10-én az erdélyi Kir. Kormányszék a kolozsvári postahivatalnál megürült ellenőrködő postatiszti állás betöltése miatt kereste meg a minisztériumot. [14. kf., 134a. t.]

Dr Nagy Ferenc gyűjteményének darabja a Felséges Királyi Főkormánynak Erdélybe címzett küldemény (5. ábra).

Horvát–Szlavónia postahivatalai a magyarországiakhoz hasonló úton kapták meg a minisztérium rendelkezéseit. A politikai és hadi helyzet okozta nehézségekről, a rendelkezés végrehajtásának akadályairól a vonatkozó fejezetekben szólok. A terület vonatkozásában változás nem történt.

A ***Határőrvidék*** postahivatalainál tett új intézkedésekről a Hadügyminisztérium mindenkor tájékoztatta a magyar postaszolgálat felügyeletét ellátó FIKM-ot, egyes esetekben közvetlenül, más esetekben a külügyminiszter révén. [lásd h. Eszterházy Pál külügyminiszter rendelkezései]

Klauzál Gábor miniszter 1848. augusztus 29-én, az Országgyűlés 41. képviselői ülésen tartott beszédében az örökségül kapott postaügy helyzetéről többek között ezeket mondta:

„Ez tárczámat illetvén, kötelességemnek tartom a posták állásáról felvilágosítást adni. Alig van az országban valami, mire nézve többször történt volna hírlapok utján felszólalás, mint éppen a postákra nézve, és tökéletes méltányosan. Azonban ez is azon szerencsétlen viszonyoknak következménye, mellyekben eddig Magyarország állott. Ugyanis Magyarországban a posták igazgatása ebből állott: a helytartótanácsnak volt egy tanácsosa, de ez nem volt egyéb, mint úgynevezett durchlaufende Post, azaz mindenről inkább rendelkezett, mint a posta-hivatalokról. Azon dicasteriumok véleményt küldtek fel a cancellériához, ez közöltetett az udvari kincstárral. De még ezek sem voltak határozó dicasteriumok, mert összesen a consiliummal és a kamarával nem tehettek egyebet, mint proponálni, kinek adassék a posta, s ki neveztessék ki postatisztnek. Hogy merre menjen a postavonal, miként történjék a díjazás és a kereskedési összeköttetés, az Bécsben történt az úgynevezett Oberste Postverwaltungban, ott történtek a kinevezések is, mert a többi dicasteriumok csak ajánlási joggal bírtak. Arra is figyelmeztetem a házat, azon kérdések, mellyek e tekintetben léteztek, igen sok változást szenvedtek, s Magyarországban a legmulatságosabb posta-rendszer támadt. Mert Magyarországnak vannak olly postái, mellyek egyenesen hivatalnokai által kezeltetnek, vannak olyan posták, mellyek személyeknek conferáltattak, vannak mellyek bizonyos ideig tartott szolgálat után az örökösökre is általmennek, s ezen administrationális modorral kapcsolatban van, hogy midőn gyakran csak egy leány vagy kiskorú fiú örökös van, ennek a tutor fogad egy expeditort. Azon expeditornak ugyan meg kell esküdni, hogy híven fogja teljesíteni kötelességét, de ha mindamellett is azt nem teszi, míg a hiány észrevétetett, addig a publicumnak száz oka van panaszra. Így p. o. az újságokra nézve tömérdek visszaélés történt, a postatisztek nem fizettek elő az újságokra, hanem felbontották az előfizetőkét, s azt többekkel együtt olvasták. A leveleknél sem volt legnagyobb a pontosság, de nem is lehetett, mert az egész intézkedésben nem volt kellő felelősség, minthogy nem tisztviselők administrálták a postákat, hanem azok, kiknek az akkori kormány az illy beneficiumot conferálta, ki megtetszett az illető kormányszéknek, állomást adott neki. Ha jól viszi, szerencse a statusnak, de azért nincs biztosíték, mert ha ő a legjobban viszi is, ha a szomszéd postamester hanyag, igyekezetének semmi sikere. E részben tehát a statusnak érdekében fekszik arról gondoskodni, hogy Magyarországban más posta-rendszer legyen, de hogy Magyarországban olly postarendszer lehessen, mint más országokban, szükséges kibontakozni a vegyes rendszerből a mostani postajoggal felruházottak kármentesítésével, mert a státusnak nem lehet senkit károsítni, pedig a maguk és családjuk jövőjét nagyobb tőkék beruházásával egyenesen ebbe tették. Tehát úgy, amint Magyarország financiális ereje megbírja, a postákat be kell váltani, s olly rendszert kell behozni, melly a felelősséggel megegyez. E részben még csak terveket készítettem, s higgye el a ház, hogy mind a vámszabályzat, mind a kereskedés, s ezen postaügy annyi

dolgot ad csak tervkészítés tekintetében is, hogy el merem mondani, a közigazgatás bármelly ágával e kettő is megmérkőzik, minthogy e tekintetben eddig a legnagyobb hanyagság volt. Tettem annyit, mennyit lehetett akkor, midőn Magyarországnak majdnem minden forintját védelemre kell fordítani, jelesen itt Pesten, a postahivatalnak azon része, melly a leveleket kezeli el választatott a többitől."

[Kossuth Hírlapja 1848. szeptember 3-i szám, „Országgyűlés" a továbbiakban: K. H.]

Első miniszteri utasítások

A Magyar Országos Levéltárban feltárt történeti dokumentumok tartalmának ismertetésével mutatom be Klauzál Gábor miniszter új rendelkezéseit, azokat, amelyek segítségével megpróbálta a magyar postaszolgálatban örökségül kapott nehézségeket megoldani. Rendeleteivel egy olyan magyar postaszolgálatot kívánt létrehozni, amely a naponként romló körülmények között is képes működni, az egyre nagyobb forgalmat ellátni, megfelelni elsősorban a kormány, de a közönség által támasztott igényeknek is. A Bécsben őrzött és át nem adott iratok hiánya a minisztérium napi munkáját igen megnehezítette. A tervezéshez szükséges iratok hiányában az adatokra csak következtetni tudtak, a kezeléshez ideiglenes rendszert kellett kidolgozni.

A postaszolgálat ellátása

Klauzál Gábor FIK miniszter elsőként valamennyi postaigazgatósághoz a következő rendeletet intézte:

„35/7sz. 1848. április 26.

...Az országgyűlésileg ő Cs. kir. apostoli Felség kegyelmes megegyezésével alakult Minisztérium a kezébe letett kormányzási hatalom gyakorlatát a postaügyekben is Magyarország és kapcsolt részei határai közt megkezdvén, addig is, míg a további postarendszer iránt bővebb utasítások fognak kibocsátatni, a következőket rendelem:

1ször. Minden oly postai tárgyak iránt, melyek a hazai törvények által meghatározott körhöz tartoznak, vagy ahhoz tartozniok kellett volna, melyek a magyar kir. Helytartótanács s a m. kir. kamara intézkedését illették, a hivatalos jelentések határozatom alá lesznek terjesztendő.

2szor. A postajövedelmek ezentúl a maga útján a budai főfizető-hivatalhoz fognak szállítatni.

3szor. A számadást és fizetési illetőségek kiegyenlítését tárgyaló felterjesztések iránt addig, míg további utasítás következik, a még ideiglen fennálló szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni: annálfogva a szoros értelembe vett postakezelések és hivatalos eljárások szinte oly módon teljesítendők, mint azokat a még most is fennálló szabályok által meghatározott hatáskörben a hivatal feladata s felelőssége kívánja, ily értelemben minden eszközök erélyesen felhasználandók, nehogy a postaszolgálatban hanyagságból, egykedvűségből vagy mulasztásból fennakadás származzon.

4szer. Teendőim közt számítván a postaügyet, mint közlekedési főeszközt általánosan úgy rendezni, hogy további kifejlődése mind az iparnak, mind a műveltségnek s jólétnek elősegíttessék és biztosíttassék, s czél érdekében minden szakértőnek alapos ismertetéseit s javaslatait kedvesen veendem, sőt azoknak kézségét, polgári és hivatalos eréllyeli közremunkálását megvárom, mert határozott szándékom az ország javát a közlekedés könnyítése által is elősegíteni, s a végett, hogy a postaintézet is a közkívánatnak biztos, sebes, pontos s olcsó szolgálat által megfeleljen, javított rendszert alkotni és életbe léptetni, mire helybeli nyomasztó viszonyok, visszás s iránytalan hivatali helyzetek felfödözése, javítási tervezetekkel hozzám mielőbb felterjesztendők lennének."

[idézet: Hüberth Károly: A POSTAINTÉZET MAGYARORSZÁGON c. munkájából, 149. old., továbbiakban H. K.]

Levéltitok megtartása

1848 előtt a cenzúrázás már annyira megerősödött, hogy egyes megyék többé nem használták a postát, saját küldönccel továbbították leveleiket. Ausztria a magyar közigazgatás és a társadalom fontosabb szerveit továbbra is megfigyeltette, küldeményeit ellenőrizte és erre a postahivatalokat használta fel, lassan egy kémszolgálatot alakított ki. Ezért volt oly fontos Klauzál Gábor miniszter számára, hogy első rendeletei között, a ***levéltitokról*** szóló 1723. évi LIX. törvénycikk értelmében 1848. április 29-én az alábbi intézkedést hozza (41/10 sz. 848.):

„A posta-igazgatóságnak, vagy postatisztség, vagy postakocsi hivatal főnökének ezennel meghagyatik: hogy minden alája rendelt egyénnel mielőbb tudassa, miszerint a leveleknek a postahivatal által feltörése bármicsoda ürügy alatt, vagy bármicsoda parancs következtében szigorúan tiltatik, Nemkülönben, hogy azon tisztviselő, ki e botrány gyakorlatában utol éretik: a törvények által kiszabott büntetésen kívül, a szolgálatból is azonnal el fog bocsáttatni. E rendelet megtartása felett őrködni a posta-igazgatóság vagy posta-tisztség, vagy posta kocsi hivatalok főnökeinek, a legszorosabb felelősség terhe alatt kötelességül tétetik". [9. kf., 18a t.] A magyar és német nyelven kiadott rendelet értelmében a levéltitok megőrzése az 1848. évi eskü szövegében is helyet kapott.

Hivatali eskü

A FIKM végrehajtotta az 1848. évi III. törvénycikket, melynek értelmében *„a minisztériumnak alárendelt és a közkormányzatnak bármely ágazataiban foglalkozó tisztviselők az alkotmányra feleskettessenek."* 1848. június 11-én, a törvény végrehajtásaként az állami tisztviselők, majd a kerületi postaigazgatóságok útján a postamesterek, helyetteseik és ellenőreik is letették az esküt a megyei alispánoknál. Lehetőségük volt arra is, amennyiben számukra ez kevésbé volt költséges, hogy ezt a postaigazgatóságoknál tegyék. A dokumentumok szerint ezzel ritkán éltek. A postahivataloknak tett rendelkezésről tájékoztat a miniszterhez intézett alábbi levél:

„423

A Főméltóságú Minister Úrnak

folyó hó 11 ről 2046/597 szám alatt kelt rendelete következtében meghagyatik minden Postamesternek és a hivatal körül bármely ágazatban foglalkozó egyéneknek, miszerint kiki az illető, megyei Alispán urnak vagy pedig nálunk az alkotmányra feleskétés végett magát mi előbb bejelentse. Azok névjegyzéke, kik ezt elegendő ok nélkül e mulasztani merészelnék, a Minister Úrnak befog mutatni. Azok tehát, kik akadályoztatva vannak, tegyenek arról jelentést.

A királyi főposta-igazgatóságtól

Temesvárott 1848 Julius 24

- Wust, Náthy"

[Tv. pn., Pomu]

A nagyszebeni kocsiposta-igazgatóság hivatalnokai (kalauz, indnok és kocsiposta-expediteur) a Királyi Kincstartóságnál tették le a hivatali esküt.

„10.135

A Királyi Kincstartóság a helybeli Kocsi posta hivatalnak és köreihez tartozó személyzetnek az alkotmány iránti hűségre és a Törvények iránti engedelmességre felsőbb rendelet teljesítéséül letett esküjéről készített ok iratokat folyó év augusztus 11^{ről} kelt átirata mellett ezen Királyi fő Kormánnyal közölvén ezen átirat az érintett ok iratokat és kocsi posta főindnokság kísérő jelentésével a Minister Urnak oly megjegyzéssel terjesztjük föl, miszerint Sárkányi postakezelő Frank maga írta az ok levélre, hogy megtagadja, Fronius Frigyes Brassai posta mester pedig, folyó év 2062 E szám alattatti föl terjesztés szerint az esküt írásba foglalva már alá írta. A Királyi Kormánynak Kolozsvárt 1848^{ik} év Kisasszonyh. 3^{lén} tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre"

A dokumentumok között Sárkány postakezelője volt az egyetlen, aki megtagadta az eskü letételét, ezt neve mellett egy piros kereszt jelzi. [14. kf., 202a t.]

Az alispánok is közvetlenül a minisztériumnak küldték meg az eskütevők névsorát. vagy a hitelesített esküt. Baranya megye alispánja az eskütevők névsorával (6. ábra) az alábbi levelet küldte:

„Méltóságos ipar Ügy Minister Ur! Méltóságodnak f. évi Julius 11^{rül} kelt 2276/337 számok alatt kibocsátott rendeletéhez képest hivatalosan jelentem, mikép Baranya Megyében állomásozó posta tiszteket az ide közlött Eskü minta és ./. alá mellékelt okirat szerént feleskedtettem légyen, kivéve még is a Mohátsi posta tisztet, kit kétszer e végre hivatalossan felszólítván, megjelenése helyett azonban :/: alábi okoskodó választ küldé nekem Pétsett Julius 28^{án} 1848.

Méltóságodnak alázatos szolgája

Perczel Ferenc
Major Alispán"

[14. kf., 118a t.]

(A mohácsi postakezelő hivatali munkájára hivatkozva helyettesítést kért.)
Eskü szövege (6a. ábra):

„Én Orosz Antal esküszöm az élő Istenre hűséget a Királynak és az alkotmánynak engedelmességet a Törvénynek – esküszöm, hogy hivatalos kötelességeimet híven és pontosan teljesítendem, különösön, hogy senkinek levelezései összeköttetéseit el nem árulandom, és e czélból a leveleket átnézni, vagy kikutatni senkinek meg nem engedem, és hogy általjában a levéltitok Szentségét híven megőrizendem, és azt sem magam soha és semmi ürügy alatt meg nem sérteni, sem másik által megsérteni nem fogom. Isten engem ugy segéljen.

Nvárad-Várad Olasziban Augusztus 15n 1848.

Orosz Antal
a Telegdi Posta kiadó"

[u. o. 186a t.]

A fenti eskütételt igazolta a Bihar megye alispánja.

Az esküttevő postamesterek és hivatalnokok nevei 1848 évszám alatt a vonatkozó listán megtalálhatók.

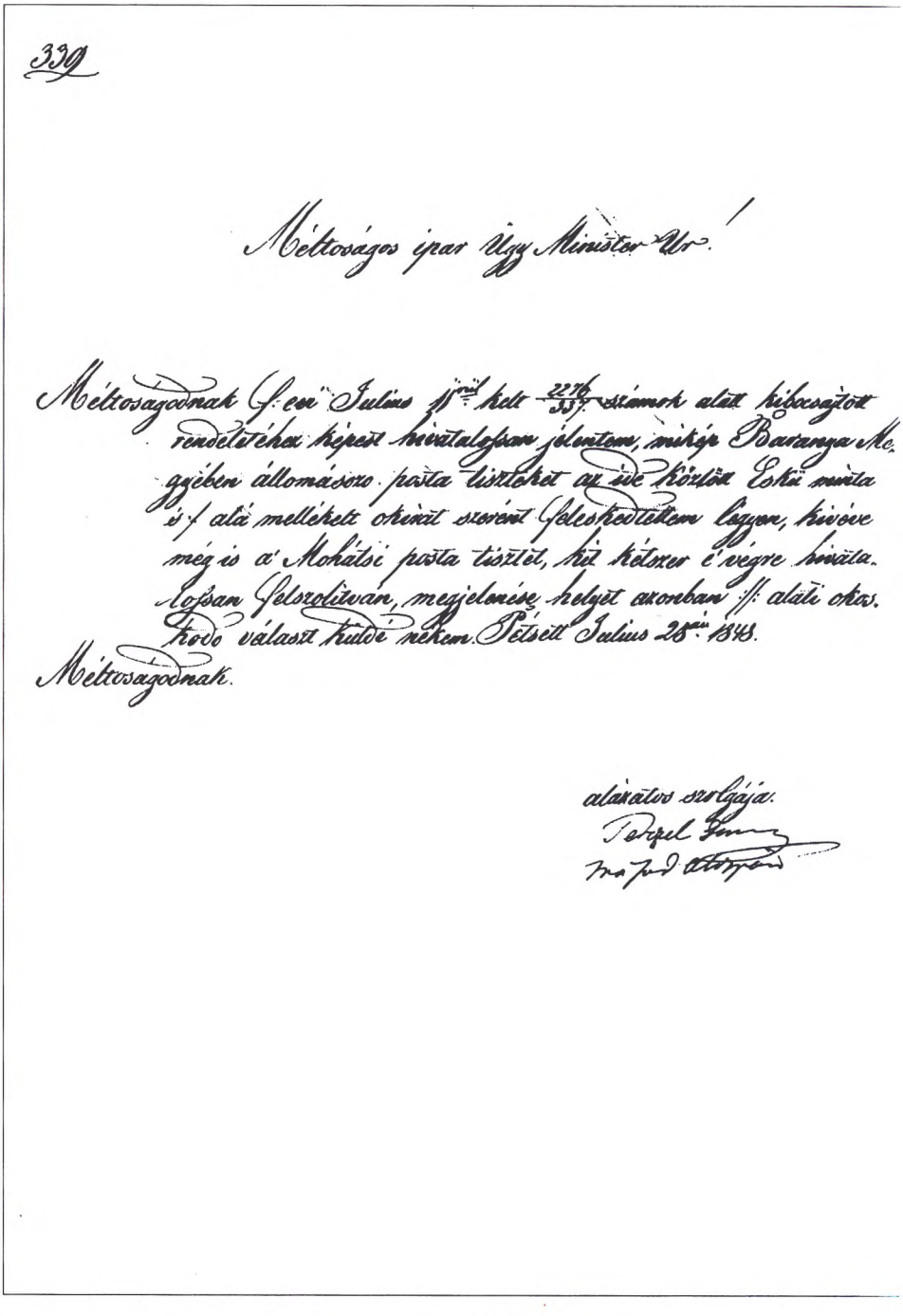
Az alispánok és igazgatóságok által e témában felterjesztett iratok, H 51 „posta" jelzetű anyag 14. kf alatt találhatók. A névsor segítségével megismerheti a helytörténeti kutató a hivatalok személyzetét, kik kívánták elnyerni a megüresedett állomásokat, mi volt ennek rendje, feltételei.

A magyarországi posták személyzete

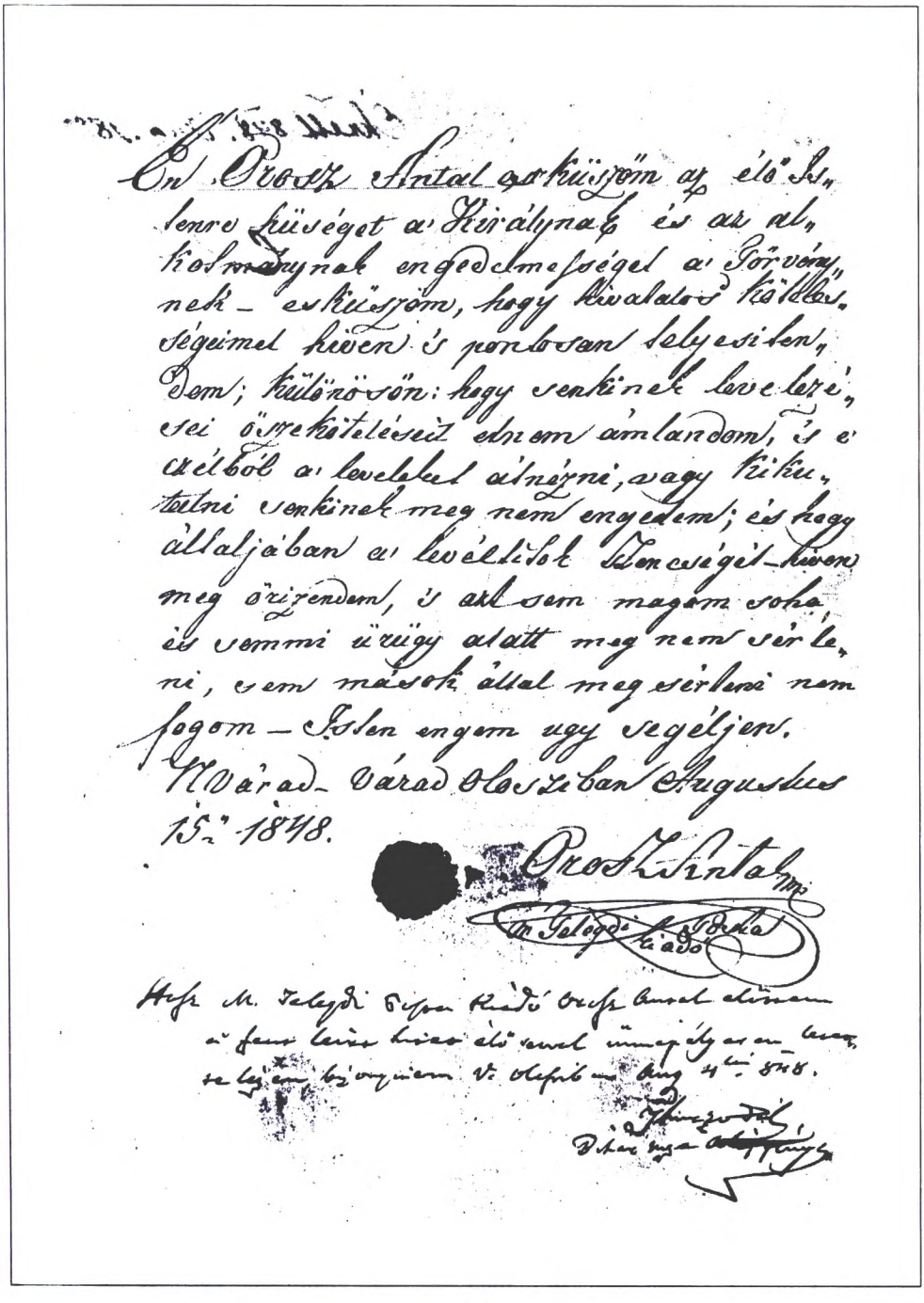
1848-ig kialakult a postaalkalmazottak statusa. Az állami postaszemélyzet létszáma a század elején az igazgató (VIII. díjosztály) prefektusokon kívül 11 ellenőr, 25 postatiszt, 9 járulnok és 12 gyakornok volt (X–XII. díjosztály). Az állami alkalmazottak rendes fizetése a korabeli viszonyokhoz mérten kevés volt. Az ellenőr 400 forint, a tisztek 250–300 forint jövedelmet kaptak. A főjövedelmet a mellékdíjak adták: a feladáskor fizetett 3 krajcár (1842-ben megszüntetett) vevénydíj, újságcsomagolási, értesítési, kézbesítési illeték stb. Ezeket a díjakat, amely személyenként 800–1000 forint is lehetett, az alkalmazottak beosztásától függetlenül, egymás között osztották fel, ezért igen szorgalmasan dolgoztak, nehogy a létszámot növeljék és ezzel jövedelmük csökkenjen.

A *postamesterek,* akik leginkább gazdag földbirtokosok voltak, haszonrészesedést, esetleg teljes fizetést kaptak a postadíjakból, ezen felül haszonélvezeti jogot a kincstári vagy községi földekre. A hivatal kezelését leggyakrabban egy kiadó vagy adminisztrátor látta el, fizetéséről a postamester gondoskodott. Guzman Dénes Posta Zsebkönyv 6-ik cikkében (továbbiakban G. D.) a postamesterekről az alábbiakat írja:

„A magánposta állomások tulajdonosai a postamesterek, kiknek szolgálatában segédül felesküdött postakezelők vannak. Állomásaikat örökösödési jog, kinevezési határozat vagy szerződési kötelezettség utján, többnyire csőd következtében, a posta igazgatóságok által nyerik, kölcsönös szerződéssel köteleztetnek, kinevezésük után vizsgálat alá vonatnak, s a postahajtásokkal és elszállításokkal vannak megbízva. Tartoznak, ha

6. ábra.
Baranya megye első alispánjának felterjesztése [OL, H51 14. kf., 18a t.]

6a. ábra.
Az 1848-as hivatalos postai eskü [OL, H51 14. kf., 186a t.]

regális joggal nem bírnak, biztosítékot (Cautio) kézpénzben, vagy legalább 5% állam kötelezvényekben letenni..." „*Mindezekért kapnak szerződésük szerint meghatározott kézpénz fizetést, hivatali átalány, helyenként istálló segedelmet és kezelői kisegítvényt, cariol- vagy küldönczpostákat kísérő postalegényi jutalmazást, s az évszakonkint megszabandó hajtási díjak szerint, a teljesített hajtásokért felszámítandó összegek kárpótlását.*"

Pályázatok, kinevezések

A megüresedett postaállomásokra és levélszedőségekre pályázatokat írtak ki. A megüresedett postaállomások betöltéséről szóló pályázatok egy részét H/51 14. kf. alatt rendezte a levéltár. Néhány ezek közül: Mehadia postamestere öregsége miatt fiának adta hivatalát. [uo. 60 kf., 1a t.] Mór postaállomáson a korábbi postamester, báró Luránszky Károly felmondott (1838), a csődöt elrendelő határozat (1848) után Árvay János nyerte el a hivatalt, miután vagyonát a vármegye igazolta. Kinevezésekor 200 pengőforint fizetést, 15 pengőforint évi szerpótlékot kapott, és megküldték részére a tiszti rendelvényt. [57. kf., 2a t.] A fent említett biztosíték összege beosztástól függően más-más volt. A fehérvári postamester 500 pengőforint biztosítékot tett le [14. kf., 208a t.], Göbel György járulnok a pozsonyi főpostaigazgatóság jelentetése szerint ugyanakkor csak 300 pengőforintot. [uo. 210 t.]

Cseklesz postaállomásért özv. Esterházy Józsefné, Sárkányért Dorschner József és Petőszinnye postaállomásért gróf Bernáth Vilmos pályázott. [73. kf., 2a t., 80. kf., 1a, 84. kf. 2a t.] Szitáskeresztúr postaállomást Dereczky Ferencre, Herczegszöllőst Graber Jakabra, Oravicza postaállomást Tiropl Imrére, Borosjenő levélszedőséget Aczél Jánosra, Felső Szt. Ivánt Muczina Andrásra, Simánd postaállomást Edelslacher Péterre ruházták. [uo. 53, 62, 64, 67, 68 és 81. kf.] Ugyanitt található Laczháza új postamesterének kinevezéséről és tiszti rendelvényének megküldéséről szóló irat is. [71. kf., 2a t.]

A postamesterek és kiadók, valamint a levélhordók vizsgáit 1834-ben és 1843-ban szabályozták, a gyakornokok eskü mellett 1–2 évi szolgálat után voltak kötelesek vizsgát tenni. 1848. július 1-jétől a FIKM „posta osztálya" ***bevonta a postamesterek régi – osztrák kormány által adott – kinevezési iratait, adományleveleit,*** s újakat adott ki részükre.

A postaszemélyzet megbízhatósága és szakképzetsége igen fontos volt a minisztérium számára, mivel a Magyar Posta csak így tudott megfelelni a követelményeknek. Az új tiszti rendelvényeket nagy körültekintéssel adta ki, az új kinevezéseknél a legmegfelelőbb és lehetőleg magyar személy kiválasztására törekedett.

Klauzál Gábor a képviselőházban tartott beszédében a személyzet helyzetéről a következőket mondta: „...*Végre kívánja a tisztelt ház, hogy a posták magyar lábra állíttassanak. A ház kívánata méltányos, az első rendeletem is az volt, hogy a posták csupán a magyar minisztériumtól függjenek, másodszor legyenek magyarok, harmadszor minden pénz, amely eddig másfelé is ment, mind Magyarország főpénztárába jöjjön. Ez meg is történt. Az azonban egy kis nehézséggel jár, hogy az ügyvezetés azonnal magyarosíttassék, mert 7–8 iskolát végzett individuumok, kik között jeles kivételek vannak, alkalmaztattak a postához, kiknek nagy része magyarul nem tud. A statusnak kellene tehát ezen individuumokat azonnal mind letenni, s pedig nyug-díjjal, mert hosszas szolgálat-*

jok után azt igényelhetik. E tekintetben tehát noha én az azonnali magyar ügyvezetést meghagytam, kívánatomnak elég nem tétetett, de már csak két praefektura van, hol azon intézkedés nem teljesíttetett, onnét is reménylem, hogy azon botrányos német levelek, mellyek iránt minden ember méltán panaszkodhatik, s mellyek ellen többször küldtem rendeletet, de azzal excusálták magokat, hogy a pecsét nem készült el, hiszem, hogy azok is el fognak tűnni legrövidebb időn alatt. Még egyet akarok mondani a tisztelt háznak a posta-kezelésre nézve, s ez abból áll, hogy valamint a harmincad, úgy a posta ügyben is czélszerűnek véltem nagyobb számú fiatal embereket díjtalan gyakornokul kinevezni, s ezekből kívánom képezni azon 30-adi és posta-tiszteket, kik kellő értelmiséggel és hazafiui érzéssel bírjanak s szerencsés voltam sok fiatal ügyvédeket és más fiatal embereket nyerni, kikről meg vagyok győződve, hogy jövőben a haza kívánatának eleget fognak tenni...." [K. H.]

A gyakornokok díjtalan alkalmazására azért volt szükség, mivel a nyugdíjakat ki kellett fizetni. Egy augusztus 2-én kelt irat tartalma szerint pl. egy levélhordó nyugdíja 125 pengőforint volt. [14. kf., 162a t.]

A postaigazgatóságok, mint a legfőbb postahatóság vezetői, a minisztérium szempontjait figyelembe véve tették meg javaslataikat az új, ill. a hiányzó helyek betöltésénél. A kinevezéshez – mint ezt a dokumentumok igazolják – önálló hatáskörük nem volt. Biringer Mátyás, a budai kocsiposta-igazgatóság vezetője felterjesztésében a fehérvári szakpostahivatalnál rendszeresített új ellenőrködő postatiszti helyre tett javaslatot „1773. sz. *...Illyképen kimívelt egyén, ki egyszersmind a magyar nyelvet is értené, és állásánál fogva nagyobb fizetésbe már nem volna, egyedül csak Burger István jelentheti és ajánlhatja, mert ez*

1-ön ide mellékelt bizonyítványok szerint bölcsészeti tudományt végezvén, 1835-ik évi februártól fogva az eszéki főpostahivatalnál részint, mint gyakornok, részint mint járulnok 1847-ik évig szolgált, és azon évi Szeptembertől kezdve mai napig a helybeli posta kocsihivatalnál, mint járulnok, és így összesen 13 éven át alkalmazásban van.

2-on nem csak érintett kezelés mindkét ágában tökéletesen jártas, hanem a megkívánható nyelv tudomány, és egyéb olly jeles tulajdonságokkal bír, miszerint egész megnyugvással reményelhetni, hogy kötelességének minden részben eleget fog tenni, és a ki képes leend az érintett útvonalon létező postakocsi kezelésben éppen nem jártas, többi posta tisztviselőknek is, szükség esetén felvilágosítást adni..."

A *magyar nyelv ügye a szakképzett személyzet* hiányában lassan valósult meg, még 1848 decemberében is találunk intézkedést, amelyben a budai szekérposta-hivataltól névjegyzéket kérnek, hogy a szekérposta-kalauzok közül „kik nem tudnak magyarul". [14. kf., 232a t., válaszlevél 239. t.]

III. FEJEZET

A nemzeti törekvések megvalósulása

A magyar nyelv ügye

Történeti előzmények

A magyar nyelv használatát mindenkor törvény határozta meg. E törvények alapján készültek el a postaszolgálaton belüli nyelvhasználatra vonatkozó szabályok. Ezek között: a levelezés nyelvezete, a postamesteri hivatal tulajdonosának személye, a kezelést ellátó személyzet, azok nemzetiségének megkötése, valamint a postakezelési nyomtatványok és postahivatali helynévbélyegzők feliratának nyelvezete. A magyarosítási törekvések kevés érdemleges eredményt hoztak, az 1790. évi l:16, az 1792. évi 7. cikkelyek által elismert és elrendeltetett elvek és a nyelv használatáról hozott törvényben megfogalmazottak sokszor gyakorlatban nem, vagy igen szerény mértékben valósultak meg. [lásd. „Törvények"]

Az 1836., majd az 1839. évi országgyűlésen a magyar nyelv ügyében újabb eredményeket értek el. A törvényeket magyar és latin nyelven szerkeszthették, az ország egyes részein az igazgatás nyelve magyar, másutt latin lett. 1840. november 14-én a Helytartótanács elrendelte, hogy a korábban használt vevények helyett új, magyar szövegűt használjanak a postahivatalok. Ezeket a Helytartótanácstól kapták meg a hivatalok, először a gyártás költségének kifizetése mellett. Belföldre csak magyar, külföldre – Ausztriába is – csak latin nyelvű vevényt állíthatott ki a postahivatal. Így a postahivataloknál is érvényesült a magyar nyelv, segítségével közelebb jutott a postaintézet a nemzet szívéhez.

Az 1843/44. évi országgyűlés törvényei, az 1844. II. törvénycikk „A magyar nyelv és nemzetiségről" és az V. törvénycikk „A nem nemesek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról" a postaszellem és a kezelés változtatásában jelentős szerepet játszottak. Az 1843/1844. évi országgyűlés kimondta, hogy a közigazgatás és a törvénykezés hivatalos nyelve kizárólag magyar. E törvény értelmében 1845-től már a kocsiposta-vevények egyik oldalon magyar, másikon német szöveggel készültek [H. K. 139. old. lj.], a belföldi küldeményekhez a magyar, a külföldiekhez, valamint az Ausztriába címzettekhez a német szövegrészt töltötték ki.

A magyar postások a német szakkifejezéseket magyarral próbálták helyettesíteni: [H. K. 109. old.]

„recommandirt"	„ajánlott";
„franco"	„bérmentve";
„Retour-Recepisse"	„tértivevény";
„adressat"	„levélvevő";
„Postconductuer"	„postavezénylő";
„Kartierung"	„laplazás";
„Instradierung"	„útjelelés";
„Staféta"	„sürgöny";
„Nachfrage-Schreiben"	„kérdező levél";
„Abgabs-Recepisse"	„leadási",
„Aufgabe-Recepisse"	„feladó viszány"
„Retour-Brief"	„visszajött levél"

kifejezésekre változott (H. L. 109. old.).

A „Retour-Recepisse" magyar elnevezése – tértivevény – Kossuth Lajos nevéhez fűződik. [Fővárosi Lapok 1881. júliusi száma, H. K. 138. old. lj.]

A helytartótanács 1847. május 7-én a magyar nyelv kizárólagos használatáról hozott rendelkezése nyomán a posta szellemének átalakítására tett több évtizedes kísérletei váltak valóra. A hivatalos eljárások során már a magyar nyelvet használták, a postaállomások kötelesek voltak a postaigazgatóságoknak jelentéseiket magyar nyelven írni. A hazafias intézkedések a levélküldemények gyarapodását, a posta iránti bizalom növekedését eredményezték.

A nemzeti szín és az ország címere, 1848

Az OL-ban található dokumentumok alapján a magyar nyelv használata fokozatosan valósult meg. A rendelkezések magyar nyelven születtek, de számos esetben a rendelkezés végrehajtásához fontos postai szakkifejezéseket (pl. tértivevény, visszatérítendő levél stb.) zárójelben még 1848-ban is német nyelven szintén közölték. A kezelésre vonatkozó utasításokat német nyelven is kibocsátották.

A magyar nyelv ügye fontos szerepet kapott az 1848-ban megalakult magyar független FIKM intézkedési között is. Új rendelet született a független magyar posta szellemének átalakítására, a korábban többször kezdeményezett magyarosítási törekvések megvalósítására. Erre példa az 1848. június 5-én írt levél, amely a postahivatalok kívánságát fogalmazta meg.

„Méltóztassék meg engedni, hogy egy uttal a postára nézve azon alázatos kívánatomat fejezhessem ki, bár tétetnék mentől elébb általános rendelés, hogy a hazai minden postahivataloknál, minden irományokra, jegyzőkönyvekre naplókra, órás levelekre, levélkötegekre, egyszóval az egész kezelésre és számadásra nézve, egyedül a magyar nyelv hozattassék be kirekesztőleg, a pecsételés Magyar hon czímerével, magyar körirattal láttassék el, és a számadások is ne többé a Bécsi udvari Számoltató hivatalhoz, hanem az e tárgyban Budapesten felállítandó, vagy már felállított Magyar Számoltató hivatalhoz küldessenek. Mely azonban minden kezelést illető szabályrendeletek, jegyzőkönyvelés naplói minták s egyebek magyarul küldessenek ki az posta hivataloknak.

Ámbár jól tudom, míly tömérdek munkával kell jelenleg a Magyar tisztelt Miniszter Urnak küzdeni, mégis lelkemből óhajtom vajha mikorrá kérelmem fel hozom, már lennének minden rendeletek Magyar Nemzeti érdekben magyar nyelven leendő kezelés iránt a postának kiadva. Mély tisztelettel hű honpolgártársa

Hosszú László
Kővár vidék főjegyzője és a Somkuti
posta mester s tulajdona."

[18. kf., 11. t.]

Valójában a levél megírásakor már intézkedések születtek a javasolt témákban.

Pecsétnyomók és kezelési bélyegzők cseréje

„A nemzeti színekről és ország czímeréről" szóló 1848. évi XXI. törvénycikk értelmében a független FIKM postaosztálya 1848. május 24-én rendeletet adott ki arról, hogy a vésett pecsétnyomókat ***nemzeti címerrel és magyar körirattal*** lássák el. Ugyanitt utasította a postahivatalokat arra, hogy a „levélbélyegeken" (hely- és keletbélyegzőkön) a községek és a városok nevét ***magyar nyelven*** tüntessék fel. Esztergom postahivatal postakezelője Homeister György az elsők között készítette el új bélyegzőit. Gran helynévbélyegzőjét Esztergomra, valamint Recommandirt és Franco kezelési bélyegzőit, „Ajánlott" és „Bérmentve" szövegűre lecserélte (1–4. színes ábra). Talán a helység, vagy a postakezelő nemzeti érzelme lehetett ennek az oka ugyanúgy a nem messze fekvő Dorog helységnél. E hely szellemiségét a helység nagyszámú német lakossága határozhatta meg. A pecsétnyomó kicserélése iránti kérelmét a postamester német nyelven írta, a megrendelő levélben csak a „Nemzeti" szerepel magyarul. [72. kf., 10a t.]

A postahivatalok és levélszedőségek pecsétnyomóinak kicserélését nagyrészt a kerületi főpostaigazgatóságok intézték. A pozsonyi főpostaigazgatóság alábbi levelében a bélyegzők és pecsétnyomók kicseréléséről szóló rendelet végrehajtásáról tett jelentést:

„135 sz./1848

A földmívelés ipar és kereskedelmi Minisztériumnak

Az alulírt postaigazgatóság addig is, míg a fenntisztelt Minisztériumnak f. é. július 5-én s 10-én 711/462 2951/502 sz. a. kelt rendelete folytában azon kerületbeli postaállomásainak, mellyek magyar czimerű s köriratú pecsétekkel, s levélbélyegekkel ellátatva nincsenek, ebbeli jelentésüket beadandá, bátorkodik azon okból, minthogy itt helyben értelmes művésze, ki levélbélyeget aczélba mettszeni tudna nem talált, tulajdon számára az idemellékelt jegyzék szerint öt darab aczélba metszett levélbélyegnek Pesten leendő elkészíttetésiért esedezni, s egyszersmind a fenntisztelt Minisztériumot azért is alázatosan megkérni, hogy azon költségeknek minél előbbi utalványozását, mellyek általa a mellékletben lenyomtatott pecsétekre magyar posta czímernek s kapuknak magyar színekkeli befestésére tétettek, s a mellyeknek árjegyzékét f. é. május 8-án 3. sz alatt a pénzügyi Minisztérium elébe terjesztette, kieszközölni kegyeskedjék, minthogy az illető művészek kielégitésöket már többízben sürgetve követelték, Pozsony Július 17-én 1848

A főposta Igazgatóság

Vrabely Károly igazgató
Ranicz Ferenc ellenőr"

Az igazgatóság az alábbi kezelési bélyegzőket kérte:

„1 a feladónak
1 a kiadónak levelekre Dátum és hónappal ellátott bélyeg ... mettzve: Poson
1 az ajánlott levelekre Ajánlva
1 a bérmentesekre Bérmentve
1 a pótlólag bérmentesített levelekre Pótl. bérmentve
5 drb"

A bélyegzők Térfi Béla katalógusa szerint nem készültek el. Az esztergomi magyar nyelvű bélyegzőkön kívül csak Érsekújvár „AJÁNLOTT" (félköríves) és Kassa „BÉRM": kezelési bélyegzőjét említi 1849-es alkalmazással. Feltehetően valamennyi bélyegzőt egy vésnök készítette.

A jelentés melléklete volt az elkészült vésett pecsétnyomók lenyomata az alkalmazásukra vonatkozó megjelöléssel: *„Hivatalos levelezések lepecsételésere szolgáló hivatalos pecsét"* (papírba és viaszba préselt egy-egy lenyomat), *„Levélnyalábok lepecsételésére"* és *„sürgönyök lepecsételésére"* (5. színes ábra).

A minisztérium július 5-én kelt 2711/462 számú rendelkezésének végrehajtása igen lassan ment, ezt tanúsítják az OL „posta" jelzet alatti, 72. kf. alatt őrzött további iratok is. Ezek között a postakerületek postahivatalairól és levélszedőségeiről felterjesztett listák azokról, *„amelyek mindeddig magyar czímerű és köriratú postapecséttel ellátva nincsenek"*.

A ***pozsonyi*** fő-postaigazgatóság szeptemberben Pozsony postahivatal részére egy újabb kezelési bélyegzőt igényelt, amelyet a kezelőszobák távolságával indokolt. A kerületébe tartozó postaállomások részére két részletben (augusztusban és októberben) rendelte meg a pecsétnyomókat és helybélyegzőket, dátummal ellátottakat, bérmentett és ajánlva szövegűeket, összesen 64 darabot. Az igazgatóság csak a ***nem magyar nevű*** hivatalok részére ***igényelt újakat.*** A minisztérium a felterjesztett jegyzékről törölte azokat a hivatalokat, amelyek részére csak kezelési bélyegzőt igényelt a postaigazgatóság.

A ***temesvári*** főpostakerület „állomásainak és levélgyűjtőségeinek" listáján külön szerepeltek kir. osztályos postaállomások, a kir. postaállomások és levélszedőségek. Egyes postaállomások pecsétnyomójának tervezett rajzát is feltüntették (7. ábra). [5a t.] A Temesváron működő hivatalok: Kir. Főpostaigazgatóság, Kir. Posta-ujságkezelő hivatal, Kir. Posta-sürgönykezelő hivatal, Kir. Kocsiposta hivatal (valamennyi pecsétnyomón Temesvár is szerepelt) részére külön pecsétnyomókat rendeltek [10a t.], augusztus 27-én a hivatalos levelek és levélkötegek, valamint a sajtó kezelésére további pecsétnyomókat igényeltek. A postahivatalok és levélszedőségek részére megrendelt vésett pecsétnyomókat (61 db és 78 db) november 21-én szállították le.

A ***kassai*** kerület azt is közölte, mely pecsétnyomókat kívánja a kincstár terhére elkészíttetni. E megjegyzését piros irónnal törölték. A minisztérium a 31 db pecsétnyomót december 24-én küldte meg az igazgatóságnak. [11a t.]

Az ***eszéki*** kerület (a hivataltól érkezett kérelmek borítékait mellékelték) tájékoztatja a minisztériumot, hogy *Ruma* postaállomás *„tart a magyar köriratú pecséttől, a magyart üldöző vadrácz lakósok miatt"*. Laczháza *„nemzeti pecsétnyomó tárgyában"* feljegy-

zéssel küldte megrendelő levelét a kerületi igazgatósághoz (4a t.). A kassai és az eszéki postaigazgatóság két-két pecsétnyomóját augusztus 24-én kapta meg.

A Körmenden működő ***varasdi*** fő-postaigazgatóság Körmendnek három pecsétnyomót kér, egy nagyobbat a fő-postaigazgatóságnak, középnagyságút a kocsiposta-hivatalnak, valamint egy kicsit az osztályos postahivatalnak. A rézből készült pecsétnyomókért 2 pengőforintot (Pft), az acélba metszettekért 4,24 pengőforintot fizetett a postaigazgatóság, „aczélba metzesenek" – szerepel a megjegyzés rovaton. [12a t.] A megrendelést november 21-én szállították le (8. ábra).

A ***várbeli postaosztály*** kezelési bélyegzőit a budai igazgatóságon keresztül rendelte meg. Október 30-án küldték meg részére a feladott, bérmentesített és ajánlott levelek részére kért bélyegzőket. Pecsétnyomóinak kicserélése (nem lehet tudni, kinek a mulasztásából) elmaradt, november 22-én kelt reklamálólevelére december 23-án kapta meg azokat.

A ***budai*** kerület listája mellett az igénylő postaállomások leveleit is megtaláljuk. E levelek lezárásánál még a kétfejű sassal ellátott pecsétnyomókat alkalmazták. Ezek közül Ercsi postaállomás, „Ercsin" helynévvel ellátott pecsétjét mutatom be (6. színes ábra). Amint azt a megrendelési listák is mutatják, a küldemények lezárásánál alkalmazott viaszpecséteken helyraggal szerepeltek a postaállomások és levélszedőségek nevei. A budai igazgatóság négy pecsétnyomóját augusztus 22-én, a kerület hivatalai részére igényelt 21 db-ot pedig november 21-én kapta meg. A kezelési bélyegzőket, a ***feladott levelek, bérmentesített levelek***, és az ***ajánlottak*** szövegű kezelési bélyegzőket már szeptember 21-én kézhez vette a budai igazgatóság.

A bélyegzőkért járó, valamint a vésett pecsétnyomókért járó költségeket – a vésnöki számlák alapján – mindenkor a budai fő-postaigazgatóság előlegezte, majd az igazgatósági kerületektől hajtotta be. A levélszedőségek ingyen kapták azokat, míg a postaállomások két-két pengőforintot fizettek.

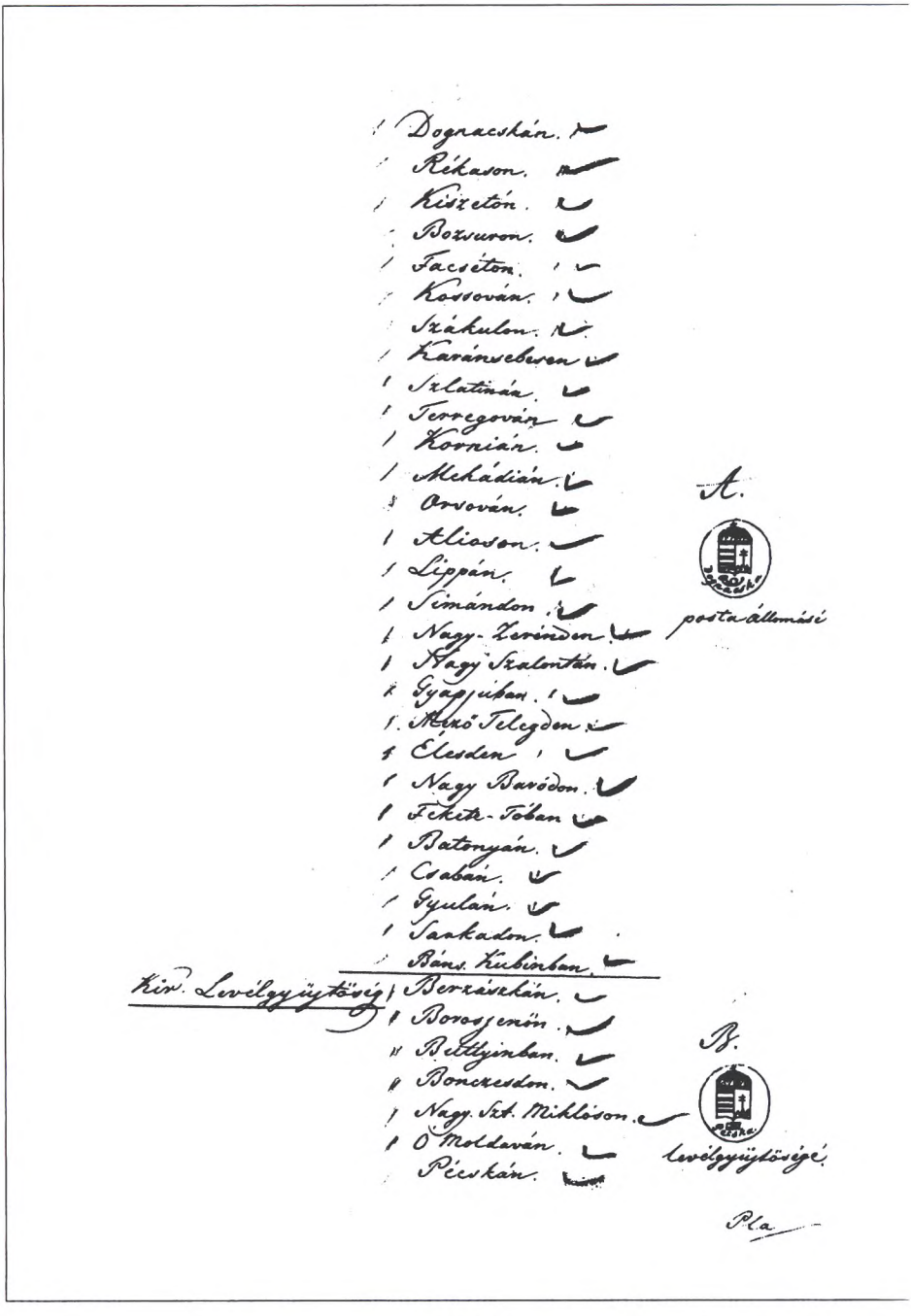
A pecsétnyomó megküldésekor a fenti utasítás mellett elrendelték:

„Önöknek azon meghagyással küldöm át, hogy azokat azonnal használatba vegyék, a hivatali kellékek jegyzékébe beiktassák, az eddigi pecsétnyomókat pedig ne hogy többé használtassanak, eltörleszve zárlat alatt megőriztessék." [72. kf. 7a t.]

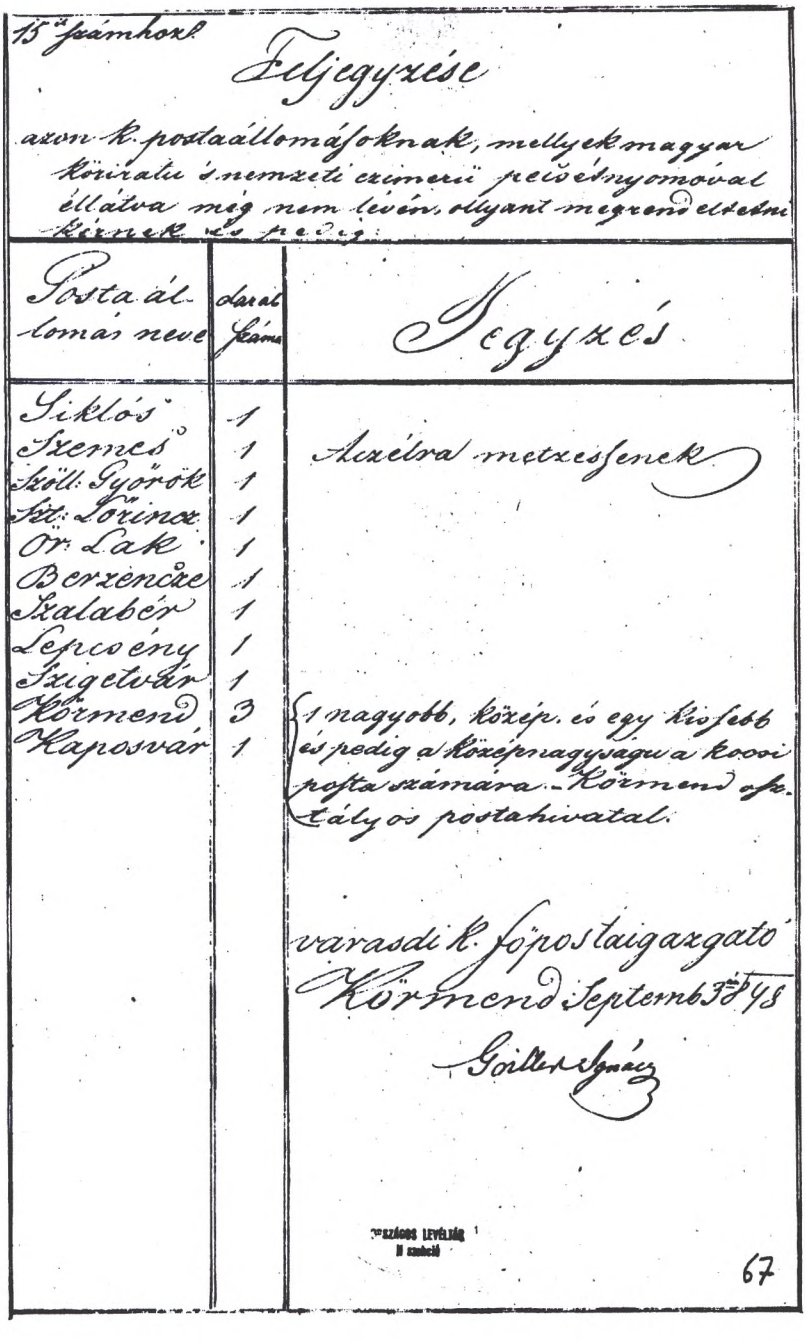
A kerületek által beküldött listák, az iraton feltüntetett adatok alapján ismerhetjük meg a hivatalok minősítését is, pl.: kir. osztályos postaállomás, kir. postaállomás, kir. levélgyűjtőség, postahivatal stb.

Címertáblák

A magyar minisztérium, figyelembe véve a körülményeket, a közös ügyes tárgyalásokon elért eredményeket, lojalitásból csak az év végével adott ki rendeletet a nemzetiszín általános használatáról (lásd Madarász László intézkedései között). Mindezek ellenére egyes postahivatalok már az év elején magyar címeresre cserélték a régi, ***kétfejű sast*** ábrázoló címertáblát. Korábban ismertetett levelében a pozsonyi fő-postaigazgatóság is említést tett a magyar posta címernek és a kapuknak magyar színekre történt festéséről, amelynek költségét május 8-án a Pénzügyminisztériumnak felterjesztette. 1848 április-

7. ábra.
A temesvári postaigazgatóság bélyegzőrendelése a pecsétek tervezetével
[OL H51 72a kf., 5a t.]

15 pámhoz.

Feljegyzése

azon k. postaállomásoknak, mellyek magyar köriratu s nemzeti czimerü pecsétnyomóval ellátva még nem lévén, olyant megrendelendő

Posta állomás neve	darab száma	Megyzés
Siklós	1	
Szenes	1	Acélra metszesenek
Szöll. Győrök	1	
Szt. Lőrinc	1	
Or. Lak	1	
Berzencze	1	
Szalabér	1	
Lepsény	1	
Szigetvár	1	
Körmend	3	1 nagyobb, közép. és egy kisebb
Kaposvár	1	és pedig a középnagyságu a kövi posta számara. Körmend ugy. tály os postahivatal.

varasdi k. fő postaigazgató
Körmend Septemb 3 1848
Gröller Ignácz

67

8. ábra.
A Körmendre helyezett varasdi fő-postaigazgatóság pecsétnyomó-rendelése
[OL, H51 72a kf.]

sában egy sürgető beadványban leírtak jellemzik a postahivataloknál meglévő bizonytalanságot:

„A kassai posta Igazgatóság előbbi jelentése szerint a czímerül szolgáló királyi sas, mely közelebbi időkben levétetett volt, a nemzeti lobogó mellé ismét kifüggesztetett." „Nehogy megrendelendő újabb levétetése által a különben nélkülözhető k. sasnak, ingerültségre szolgáltassék alkalom, ez jelenleg mellőztetik és jelentése csak tudomásul vétetik." – közli a FIKM intézkedésében. [H51. 1 kf. 25a t.]

A későbbiekben a hadműveletek alakulása, a magyar és az osztrák erők váltakozó jelenléte okozta a problémát. Dorog postamestere, aki a pecsétnyomó kicserélésére vonatkozó levelének tanúsága szerint maga is német ajkú volt, egyszerűen oldotta meg. A hivatal új magyar jelvényét a meglévő címertábla hátoldalára készíttette el, ezt követően a mindenkori politikai helyzetnek megfelelően használhatta. Dorog kétoldalú, osztrák és magyar jelvénnyel ellátott címertábláját az utókornak a Postamúzeum őrizte meg gyűjteményében (7. színes ábra).

Postajegy

A pozsonyi fő-postaigazgatóság felterjesztésében találkoztunk a „ levélbélyegek" megnevezéssel. Ez szerepel a postahivatalok által felterjesztett listák helybélyegző rovatán is. Ez az elnevezés a billog szóból ered, de ebben az esetben a vésett pecsétnyomóra vonatkozott. A magyar Bélyegmúzeum gyűjteményében található egy dokumentum, amely igazolja, hogy a magyar független postaigazgatásnak szándékában állt a postabélyeg, „Postajegy" bevezetése. A Than Mór festőművész készítette tervezeten „MAGYAR ÁLLADALMI POSTA" és „Postajegy" felirat és a Kossuth bankóéhoz hasonló címer rajza látható, valamint a nemzeti színre utaló német ceruzás feljegyezés (rot, grün), piros, zöld. A „Postajegy" szélrajzai, ezek között Landerer Gusztáv arcképe, az 1848-as hangulatot idézik. A tervezet hátoldalán Than Mór feljegyzése olvasható: *„Lieber Herr Urschitz! Das habe auch ich getan – M. Than".*

A postajegy terve Urschitz Jakab, Kossuth Lajos tábori nyomdászának [H. K. 114. old.] örökségeként maradt fenn, az örökösöktől vásárolta meg a Bélyegmúzeum. A múzeum állandó kiállításán a tusrajz megtekinthető (9. ábra).

A tervezetről első ízben Jászai Emánuel, a nyomdász örököse adott hírt 1924-ben a „Magyar levélbélyeg" 1. számában. Az örökösök a terv alapján egy utólagos nyomatot is készítettek. Napjainkig számos emlékkiadás készült (7a. színes ábra).

Czakó Elemér művészettörténész a család engedélyével vizsgáltatta a rajzot. A Szépművészeti Múzeum munkatársai megállapították, hogy a papír anyaga korhű, az azon tapasztalható kátrány, füst és ujjlenyomat azt mutatta, hogy munkába is vették. A korabeliségnél fontos érvnek tartották, hogy a rajzot Kossuth nyomdászának örökösei őrizték meg.

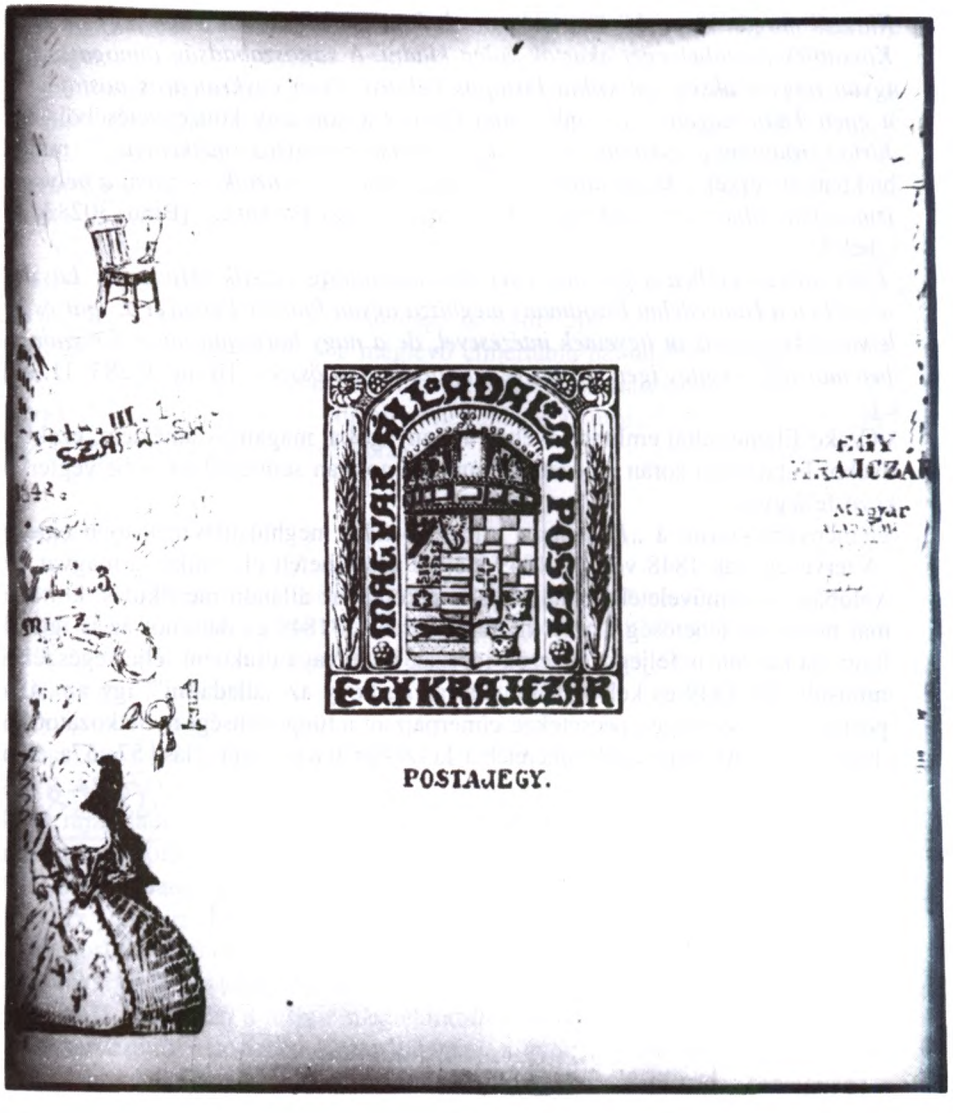
Czakó Elemér tanulmányában így ír erről: *„A magyar postajegy bevezetésére vonatkozó hivatalos szándéknak nincs semmi nyoma, sem az országos levéltár 1848-iki iratában, sem a nyomtatott forrásművekben. Görgey, Szeremley, Gracza, Horváth és az egykorú lapok nem említik. A Szépművészeti Múzeum, Nemzeti Múzeum, s a Than hagyaték családi levéltára is hallgat a kérdésről. Kossuth elnöki íróasztalában, Duschek,*

vagy Klauzál magán iratai között sem maradt fenn memorandum, vagy jegyzet arról, hogy Kossuthék postabélyeget akartak volna kiadni. A sajtószabadság támogatása címén ugyan nagy szükség lett volna hírlapok céljára olyan egykrajcáros postajegyre, aminőt épen Than rajzolt...", majd Czakó Elemér a kormány költségvetéséből idéz: *„...A hírlap irodalom a mostani viszonyok közt kétszer annyira emelkedett...",* majd a továbbiakban így érvel: *„Közel álló feltevés, hogy előbb el akarták készíteni a bélyeget, csak azután lett volna belőle ügyirat. A bankjegynél is így történt..."* [Bmu. 30283. 17. old. 3. bek.]

„1848 novemberében a postaügyeket már katonailag vezetik (Madarász László). December 9-én a Honvédelmi Bizottmány megbízza ugyan Pulszky Ferencet az ipar és kereskedelmi és közgazdászat ügyeinek intézésével, de a nagy horizontú miniszter számára az időben már a bélyegügy igen kis üggyé zsugorodhatott össze." [Bmu. 30283. 11. old. 1. bek.]

A Czakó Elemér által említett levéltári iratanyagokat magam is átnéztem, ezekben és a további kutatásaim során átnézett dokumentumokban sem találtam a bélyegtervre vonatkozó feljegyzést.

Véleményem szerint a *„Postajegy"* megvalósítása meghiúsulásának több oka lehetett. A tervezet csak 1848 végére, 1849 elejére készülhetett el, amikor a magyar vezetést valóban a hadműveletek foglalták le, amikor is az állandó menekülés, költözés miatt már nem volt lehetőség a terv kivitelezésére. Az 1849-es dátumot az is igazolhatja, hogy ha készült is feljegyzés, ezen időszak iratanyaga csaknem teljes egészében megsemmisült. Az 1849-es keletkezésre utal az is, hogy az „álladalmi", így az „álladalmi postahivatal" szöveget, pecsételeket, címerpajzsot a függetlenségi nyilatkozatot követően használták, tehát már ennek ismeretében készülhetett a tervezet. [lásd 57., 57a. ábra]

9. ábra.
Than Mór bélyegtervezete [BM]

IV. FEJEZET

Levélposta-szolgálat

Levelek és nyomtatványok

A küldemények felvétele a postahivataloknál történt, amikor azonban a postaállomásokat postahivatalokká, a levélszedőségeket pedig postaállomásokká minősítették, ez utóbbiak is jogot kaptak önálló levélkezelésre.

A városi közönség részére, valamint a forgalmasabb útvonalokon felállított fekete és sárga levélszekrények útján csak portós küldeményeket adhattak fel. Az ügyfelek részére a levélszekrények elején helyezték el a használatra vonatkozó rendelkezéseket.

A könyvelt küldemények naplózása, a küldemények továbbítása a postahivatalok felelőssége volt *„A levélposta által: az érték nélküli közönséges ajánlott és szorgalomlevelek, nyílt levél alakbani, vagy keresztkötésű nyomtatványok, aczél, vagy kőmetszvények, árjegyzékek, köriratok, vándorkönyvek, mutatvány és minta áruküldemények, folyó és időszaki iratok és hírlapok, a bel és külföld minden helyeire az ezekre vonatkozó rendeletek s a külhatalmakkali szerződések alapján megszabott árszabály és szabadságok szerint szállíttatnak el."* [G.D. 31–32. old.] A levélposta-szolgálatnál 1848-ban is a fent felsoroltak számítottak levélposta-küldemények, amelyeket külön szabályok szerint és más-más díjszabással kezelt.

A levélküldemények borítékján, a küldemény előlapján (nyomtatványok címszalagján) a feladó köteles volt feltüntetni a címzett nevét és a rendeltetési helyet (ez utóbbi legtöbbször csak a helynév volt), mellette feljegyezhette a továbbítás útvonalát is. Itt jegyezték fel a levél súlyát latban, valamint a címzettől beszedendő díjat. Ajánlott küldeményeknél N. B. (jól jegyezd meg) jelzést alkalmaztak, feljegyezték a nyilvántartási számot is. A levél bérmentesítése esetén annak hátoldalára került a kifizetett díj összege, ezen belül külön az ajánlott kezelés, esetleg a tértivevénnyel történt feladás díja. Valamennyi postakezelést jelző adatot barna irónnal vagy tintával tüntették fel a küldeményen. E jelzések egy részét a kezelés megkönnyítésére bélyegzők váltották fel.

A kezelési bélyegzők használata a XIX. század közepére már gyakorlattá vált. A felvevőhelyen a küldeményt helybélyegzővel kellett ellátni (első ismert 1752. április 13., Debrecen). A dátumbélyegzőt eleinte érkeztetéskor, a levél hátoldalán alkalmazták (első ismert 1758, Sopron). Az ajánlott leveleknél Recommandirt, Recom. (első ismert 1829, Brassó, helybélyegzőbe foglalva 1832, Zengg), bérmentesített küldeményeknél „Franco" bélyegzőt használtak (első ismert, helynévvel egybeépített, 1820, Nagykani-

zsa). A küldemények érkezését, az átmenő küldemények átrovatolását a levél hátoldalán alkalmazott bélyegzővel igazolták (érkezési bélyegző első alkalmazása 1758, Sopron). A kezelés, valamint díjlerovás módjait korabeli leveleken mutatom be (10, és 8–9. sz. színes ábra). A hivatalos levélposta-küldeményekkel, valamint a hírlapokkal kapcsolatos rendelkezéseket külön tárgyalom.

Levélposta-díjszabás, 1814–1847

1847-ig a hadviselés következtében kiürült bécsi kincstár helyzetét leggyakrabban a postatarifák emelésével oldották meg. 1814-ben az első távolsági zónába szóló küldemények díját 8-ról 12 krajcárra, a másodikét 14-ről 16 krajcárra emelték (1815-ben ez utóbbit 24 krajcárra). 1817-ben az igazgatás ismét jelentős viteldíj-változtatást hajtott végre. Az addigi két zónát hétre változtatták, 3, 6, 9, 12, 15, 18 és 18 mérföld feletti távolságokra. A viteldíjat féllatonként (lat = Lot, Loth, 1 lat =17,502 g, a postaszolgálat kezdetétől használt súlymértéket, a számértéket követő „L" jelzéssel tüntették fel a küldeményekre.), és távolságonként 6–6 bécsi értékű krajcárban, ill. az új pénz szerint 2–2 pengőkrajcárban állapították meg. A 18 mérföld feletti díj így azonban igen megemelkedett, a korábbi 24-ről 42 krajcárra. A díj későbbi leszállításával a levelek csempészését próbálták megakadályozni.

1842-ben lényeges tarifamódosítás történt. A levél díja fél latig, 10 mérföldig (1843-tól 20 mérföldig) 6 krajcár, e távolságokon felül 12 krajcár lett. 1/2–3/4 lat súly után az alapdíj másfélszerese, 1 latig ennek kétszerese, 1 1/2 latig háromszorosa, 2 latig négyszerese járt, és így emelkedett tovább a díj féllatonként. A nyomtatvány díja 2 fontig a megfelelő levél egyharmada, az ajánlási díj 6, a tértivevény díja 6 és 12 krajcár volt. A vevények kiállításáért járó 2 és 3 krajcár díj megszűnt.

Tarifarendezés, 1848

A magyar minisztérium első intézkedései között szerepelt többek között az osztrákok által megszabott, korában Magyarország és Erdély postaterületére is érvényes tarifa módosítása.

A postaügy jelentőségét igazolja az a tény is, hogy a postai vitelbér módosításáról, a hírlap- és levélposta-tarifa ügyéről a Trefort Ágoston álladalmi titoknok elnöklete alatt tartott miniszteriális bizottmányi ülésen döntöttek, a határozatot jegyzőkönyvben rögzítették.

„Ugyan akkor a jelenlegi posta levél vitelbér aránytalansága miatt több részről támasztott panasz tárgyában.

Határoztatott:

Hogy mivel a közönség közelebb eső helyekre intézett leveleit – tapasztalás szerint – egyedül csak a vitelbér magassága miatt nem a posta útján, hanem inkább magán alkalmakkal szállítatja rendeltetésök hellyére; a kincstár ebből származó kárának megelőztetése végett, valamint egy méltányosb arányoság létrehozása tekintetéből is, jövendőben

A bezárólag 6 (földirati:) mérföldig szállítandó 1/2 latos nem ajánlott levél vitelbére 2 krból álland.

E vitelbér a levelek nagyobb súlyát tekintve a jelenlegi fokozat szerint aránylag gyarapodik ugyan is

a 3/4 latos levél bére	*3 kr*
az 1 latosé	*4 kr*
az 1 1/2 latos	*6 kr*

lesz, s így tovább növekedend.

Az illy távolságra küldendő leveleknél
az ajánlási 6 kr
s a tértivevény *12 kr*"

[10. kf., 13/a]

A végleges tarifamódosítás és kezelési rendelkezések kialakításánál a jegyzőkönyvben foglaltak mellett a hivataloktól jött javaslatokat is figyelembe vette a FIK miniszter.

A Kőszeg postamesterének javaslatán olvasható megjegyzés ezt igazolja:

„Jelen javaslat, mint a posta ügy rendezése alkalmával használandó, jegyzékbe vétetik." [10. kf., 55a t.]

Magyarországon 1848. július 1-jétől, Erdélyben szeptember 1-jétől új viteldíjszabályzatot vezettek be. Az ausztriai viteldíjjal szemben, amely 10 mérföldig 3 krajcár levéldíjat határozott meg, a magyar független postaigazgatás ugyanerre a távolságra 2 krajcárt vezetett be (11. ábra):

„47. szám

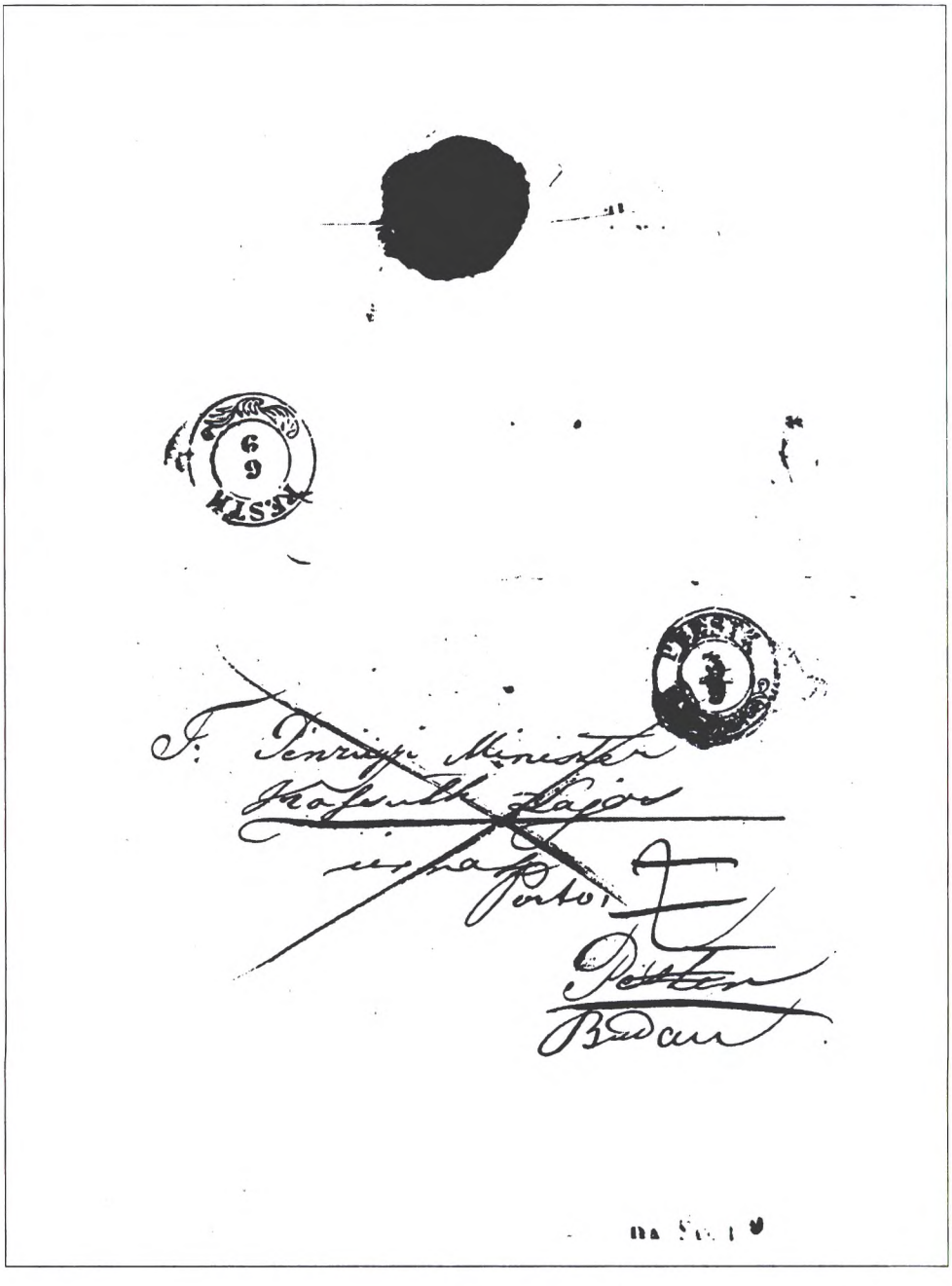
Posta vitelbéri ideiglenes szabályzat

1ső A levélbér ezennel leszállíttatik, fél latos levélről 10 mérföldig bezárólag 2 krra. 10 mérföldről 20 mérföldig bezárólag 6 kr, 20 mérföldön felül 10 krra.

2on Keresztkötés alatt feladott nyomtatott vagy kőmetszett körlevelek, árulajtsromok, jegyzetek /: Lörfu Juttulu: / könyvek, röpiratok, zenészeti műdarabok, s egyébb nyomtatványok, valamint árucikkek mustrái is, a most megállapított levél vitelbér negyedével lesznek díjazandók, e díj azonban egy krajczárnál kisebb nem lehet.

3on Jelen szabályzat is illetőleg vitelbéri leszállítás csak a belföldi levelezésekre Magyar ország és kapcsolt részek határai közt küldendőkre is elfogadandókra van kiterjesztve.

4szer Azon levelektől és keresztkötés alatti kötegektől mellyek bérmentesen küldetnek Magyar országból és kapcsolt részekből az Ausztriai tartományokba, úgy szinte azon levelektől és keresztkötés alatti kötegtől is, mellyek az ausztriai tartományokból magyar országba, és kapcsolt részeibe érkeznek az ausztriai vitelbér fog fizettetni, melly a legújabb ausztriai szabályzat szerint fél latos levélről 10 mérföldig 3 kr, 10–20 mérf. 6 kr, 20 mérföldön felül 12 kr . A keresztkötés alatti kötegekre nézve e levél vitelbérnek szinte negyede fizettetik, és ezekre nézve is a díj egy krajczárnál kisebb nem lehet.

10. ábra.
1848. szeptember 9-én feladott, az új tarifa szerint 2 krajcárral portózott levél. Továbbküldéskor a Kossuth Lajosnak szóló küldeményen a portó összegét törölték és átlós áthúzással a díjlerovást igazolták [OL, H21 72. l.]

Posta vitelbéri ideiglenes szabályzat.

1-ször. A levél vitelbér ezennel leszálitatik: fél latos levéltől 10 mértföldig bezárólag 2 krjra, 10 mértföldtől 20 mértföldig bezárólag 6 kr. 20 mértföldön felül 10 krjra.

2-szor. Keresztkötés alatt feladott nyomtatott vagy kőmetszett körlevelek árulajstromok, tőzsde jegyzetek (Börſe Zettel) könyvek, röpiratok, zenészeti műdarabok, 's egyébb nyomtatványok, valamint áruczikkek mustrái is, a' most megálapitott levélvitelbér negyedével lesznek díjazandók, e díj azomban egy krajczárnál kissebb nem lehet.

3-szor. Jelen szabályzat s illetőleg vitelbéri leszálitás csak a belföldi levelezésekre magyar ország, és a kapcsolt részek határai közt küldendőkre s elfogadandókra van kiterjesztve.

4-szer. Azon levelektől s keresztkötés alatti kötegektől, mellyek bérmentesen küldetnek magyar országból s a kapcsolt részekből az austriai tartományokba, úgy szinte azon levelektől s keresztkötés alatti kötegektől is, mellyek az austriai tartományokból magyar országba, s a kapcsolt részekbe érkeznek az austriai vitelbér fog fizetettni, melly a legujabb austriai szabályzat szerint fél latos levéltől 10 mértföldig 3 kr. 10—20 mértföldig 6 kr. 20 mértföldön felül 12 kr. A keresztkötés alatti kötégekre nézve e levél vitelbérnek szinte negyede fizettetik, és ezekre nézve is a díj egy krajczárnál kissebb nem lehet.

5-ször. A most leszálitott vitelbér folyó évi Julius elsején veendi kezdetét.

6-szor. A sulyfokozat s egyebekre nézve az eddigi posta szabályzat ideiglenesen megtartatik.

11. ábra.
A viteldíjszabályzat kezelőhivatalok részére készített kőnyomata [PM]

5ször *A most leszállított vitelbér folyó évi július elsején veendi kezdetét.*

6szor *A súlyfokozat, s egyebekre nézve az eddig posta szabályzat ideiglenesen megtarttatik."*

[18. kf. 17a. t.]

A május 9-én megjelent szabályzattal együtt „levél vitelbéri jegyzék"-et is kibocsátottak [lásd 42. ábra].

Javaslatok, hozzászólások

Biringer Mátyás, a budai Főposta igazgatója, mielőtt a szabályzatot kiosztotta volna a kerületébe tartozó postahivataloknak, a levél vitelbéri jegyzék 2. pontjával kapcsolatban az alábbi észrevétellel kereste meg a minisztériumot:

„Keresztkötés alatt feladott nyomtatott vagy kőmetszett körlevelek, árulajtsromok, jegyzetek /: Lörfu Juttulu: / könyvek, röpiratok, zenészeti műdarabok, s egyébb nyomtatványok, valamint árucikkek mustrái" díjazásához tett észrevétel:

„1 ön *a szabályzat 2-ik pontjában érdekelt küldemények eddigilé csak bérmentesen, vagy is a vitelbér előleges lefizetése mellett szállíthattak a levélpostával. Ezen gyakorlat valószínűleg jövendőben is, és pedig annál inkább épségben kell maradnia, mivel e küldemények vitelbére még alább szállítatott.*

2 on *a vitelbérnek e pontban meghatározott mérséklése ki nem terjedt ezen küldeményekre, ha a keresztkötés tartalma nem egészen, s kizárólag nyomtatott volt, hanem valami írottat is foglalt magába. Ezen esetben az illy küldemény az egész postabérrel váltságoltatott, de a feladó fél nem kénytelenített azt bérmentesíteni.*

3 on *Eddigelé a váltságolás módja azon árucik mustráknak, mellyek a levelek mellett zsinegen függve küldöztetnek szét, s azoknál, mellyek keresztkötés alatt adatnak fel, abban különbözött, hogy az elsőbbinek, ha azon levéllel együtt, mellyen akasztva valának, 3/4 latnál nem voltak nehezebbek, csak a szabályszerű levél vitelbérrel váltságoltattak.*

Minthogy pedig ezen méltányos kivételre az szolgált alapul, hogy a szóban lévő küldemények vitelbére soha sem lehetett csekélyebb annál, melly egy egyszerű levélre van megszabva, eszerint most, a folyó évi Július 1-től életbe lépendő szabályzat következtében, azon tekintet is, melly az illy kivételt feltételezte, megszünende.

Ezen viszonyok tekintetébül tehát az új Szabályzat 2-ik §-hoz még azon megjegyzés lenne toldandó, hogy a folyó évi Július 1-én életbe lépő Levélvitelbéri szabályzatnak a keresztkötéses küldeményekre vonatkozó része azon árucik mustrákra is kivétel nélkül kiterjed, mellyek levelek mellett zsinegen függve küldöztetnek.

Ennek következtében egy vitelbér 3-ik fokozatába tartozó olly 1/2 latos levélért, mellyhez 1/4 lat súlyos mustra van csatolva, s mellyért eddig 18 Pgő kr vitelbér fizetettet, jövendőben, és pedig magáért 10 kr a mustráért pedig 2 1/2 kr, vagy is a törtszám ki kerülése végett. 3 kr összesen: 13 kr

lészen fizetendő.

4 szer *Szükségesnek véli az új postavitelbéri szabályzat 4-ik pontját még azon utasítását is pótolni, miszerint nem csak azon levelek, mellyek bérmentesen küldetnek Magyar Országból s a kapcsolt részekből az ausztriai tartományokba, de a nem bérmen-*

tesen oda érkezettek is az ausztriai postavitelbérrel váltságolandók, s ezen vitelbér beszámításával lesznek az ausztriai postahivatalhoz átrovatalandók. Ugy szinte nem lenne helyén kívül azt is megjegyezni, hogy az Erdélybe szóló levelek is – mind addig míg a testvér hon Magyar országgal törvény által nem lész egyesítve – az ausztriai postavitelbérrel váltságoltassanak." (Az iraton olvasható széljegyzet *„Ideiglenesen megmaradó ausztriai szabályzat".)*

5 ször Arra nézve is lehetne a postahivataloknak utasítást adni, hogy azon levelek darab számát, mellyek az új szabályzat szerint a vitelbér 3-ik fokozatába tartoznak, addig is míg új számadási ívek nyomatnának, a napi feladás (Tägliche Aufgabe) feliratú rovat mellett lévő üres térbe – mint az ide rekesztett példány mutatja jegyezzék fel. –

Végre nem véli a postaigazgatóság feleslegesnek azt is érinteni, miszerint azon alkalommal, midőn a szóban lévő új vitelbér szabályzat az alárendelt postahivatalokkal tudanja, ezeket saját részemről arra fogja figyelmeztetni, hogy – miután a keresztkötéses küldemények váltságolásának az új szabály következtében gyakran törött szám esend ki, e helyett mindenkor egész krajczár vétessék és számítassék. – E körülményre talán a többi Postaigazgatóságok is figyelmessé tétethetnének.

A Főpostaigazgatóság Budán
Május 28-án 1848.

Biringer Mátyás Igazgató
Likey Antal Ellenőr"

[18. kf., 8a. t.]

A kiadott rendelet alapján feltételezhető, hogy Biringer Mátyás javaslataiból az Erdélyre vonatkozó ideiglenes rendelkezést el is fogadták, a széljegyzetek és kiemelések ezt valószínűsítik.

Az ***ideiglenesen*** *megmaradó ausztriai levélvitelbéri* ***szabályzat*** azonban az erdélyi postahivataloknál zavart okozott. Kővár vidékének főjegyzője, somkúti postamester a minisztériumhoz írott levelében erről szólt.

„Pesti Hírlap, mely a Miniszteri hivatalos lap megindításáig hivatalos lapnak jelöltetett ki 60-ik számában a hivatalos rovatban, ezen czím alatt" „Rendeletek a Földmívelés, ipar- és kereskedési Minisztertől" különben minden kelési nap megjegyzése nélkül, kiadott Miniszteri rendeletben levélvitelbérre nézve az szabatik meg, hogy egy fél latos levélről Június 1-ő napján kezdve 10 mérföldig 2 kr. 10 mérföldtől 20-ig bezárólag 6 kr. és 20 mérföldön túl 10 krra...

...Azonban, valamint némely közeleső erdélyi postaállomásokhoz, úgy ezen N. Somutihoz és az erdélyi főposta igazgatósághoz május 20-áról 444. hivatali számából azon rendelet érkezett körlevél alakban, hogy Június 1. napjától kezdve (már be is állott) ezután minden fél latos levéltől 10 mérföldig 3 kr, 10 és 20 mérföldön túli távolságokra nézve marad az eddigi 6 és 12 kr. Mint látható a két rendelet egymással ellentétes...

De mivel a Posták rendezése, azoknak hová, s melyiknek melyik Igazgatóságokhoz tartozására nézve még semmi rendelet ki nem adatott a magyar tisztelt Minisztériumtól – s miután rendeleteknek nem engedelmeskedés gyanujában esni teljességgel nem akarhatok –, ezért tisztelettel folyamodok nagyon tisztelt Miniszter Urhoz, méltóztassék men-

től sietősebben rendelést adni, ezen Nsomkuti postaállomás és hivatal mihez alkalmaztassa magát?

Mély tisztelettel
hű honpolgártársa

Hosszú László
Kővár vidék főjegyzője
és a Somkuti posta mester s tulajdona"

[18. kf., 11 t.]

4101/750 számon, augusztus 10-én kapta meg az *erdélyi Királyi Kormányszék* az ideiglenes tarifamódosításról szóló rendeletet, amely szeptember 1-jén lépett életbe (lásd a hírlapszolgálat fejezetnél). Az intézkedésről értesítették valamennyi igazgatóságot, valamint h. Eszterházy Pált, a király személye körüli minisztert [10. kf., 105. t.].

A feladó kérhette, hogy küldeményét ***tértivevény*** csatolásával továbbítsák, amelyen a címzett aláírásával igazolta az átvételt. A külön szolgáltatásért járó kifizetett díjat törtszámmal jelezték a küldemény hátoldalán. A küldemény előoldalán a különkezelésre utaló megjegyzést jegyeztek fel (pl. Retour Recepisse). A külön kikötés díja 6 és 12 kr volt, erről kért a Pozsonyi fő-postaigazgatóság június 19-én kelt levelében felvilágosítást.

„111. sz

A földmívelés ipar és kereskedési minisztériumnak

Az ajánlott leveleknél eddigi szabályzat szerint a Tértivevény díjja, az illető levelek díjához alkalmazva, a 6 krból álló ajánlati béren kívül 6 és 12 kra volt meghatározva, s mindhogy a f. é. május 17-én 47. sz alatt kibocsátott postavitelbéri szabályozásnál a tértivevények miképpeni kezeléséről és beszámításáról érintés nem történt, bátorkodik az alolírt igazgatás a fenttisztelt Minisztériumot tisztelettel megkérni, miszerint a félreértések kikerülésére a postahivatalokat a végett tudósíttatni kegyeskednék, ha a térti vevényekért járandó díj az eddig szabály szerint e, avagy az új levéldíj fokozathoz alkalmazva. a 2–6 és 10 krajczáros leveleknél egyenként ugyan azon mértékben leszállítva vétessen meg."

[18. kf., 12a. t.]

A válaszlevélben közölték az igazgatósággal, hogy a korábbi ***6 és 12 kr díj érvényben maradt.***

Klauzál Gábor így foglalta össze a vitelbér leszállításával kapcsolatos véleményét:

„..A levélbérnek leszállítását múlhatalan szükségesnek tartottam, mert azt hiszem nem a levélbérnek magassága ígér biztos jövedelmet, hanem a levélbérnek méltányos lábra állítása, mert az olcsóbb de gyakoribb levelezés, minden esetre többet fog behozni, mint a magasabb díj melletti ritkább levelezés, ezt mutatják más országok példái, mellyekel ugyan nem mérkőzhetünk, de azt hiszem az általam mérsékelt uton történt leszállítás legalább egy év múlva megtermendi gyümölcsét. Ha tetszik a háznak ezentúl korlátolni a kereskedelmi ministert, hogy ő a postadíjt csak a törvényhozás tudtával szállíthassa le, ám tessék, azt annyival örömesebb veszi, mert legalább nem lesz felelős.

Más országokban azonban ez nem úgy van, hanem a postadíj behozatik ideiglenesen, s a ház intézkedik annak jóváhagyása, vagy egy próba év eltelte után, annak megváltoztatása iránt..." [K. H.]

Hivatalos küldemények

A hivatalos küldeményeknél a feladásra jogosultak körét, a küldemény külalakját szabályozták és a díjlerovásról is rendelkeztek, (12., 13. ábra).

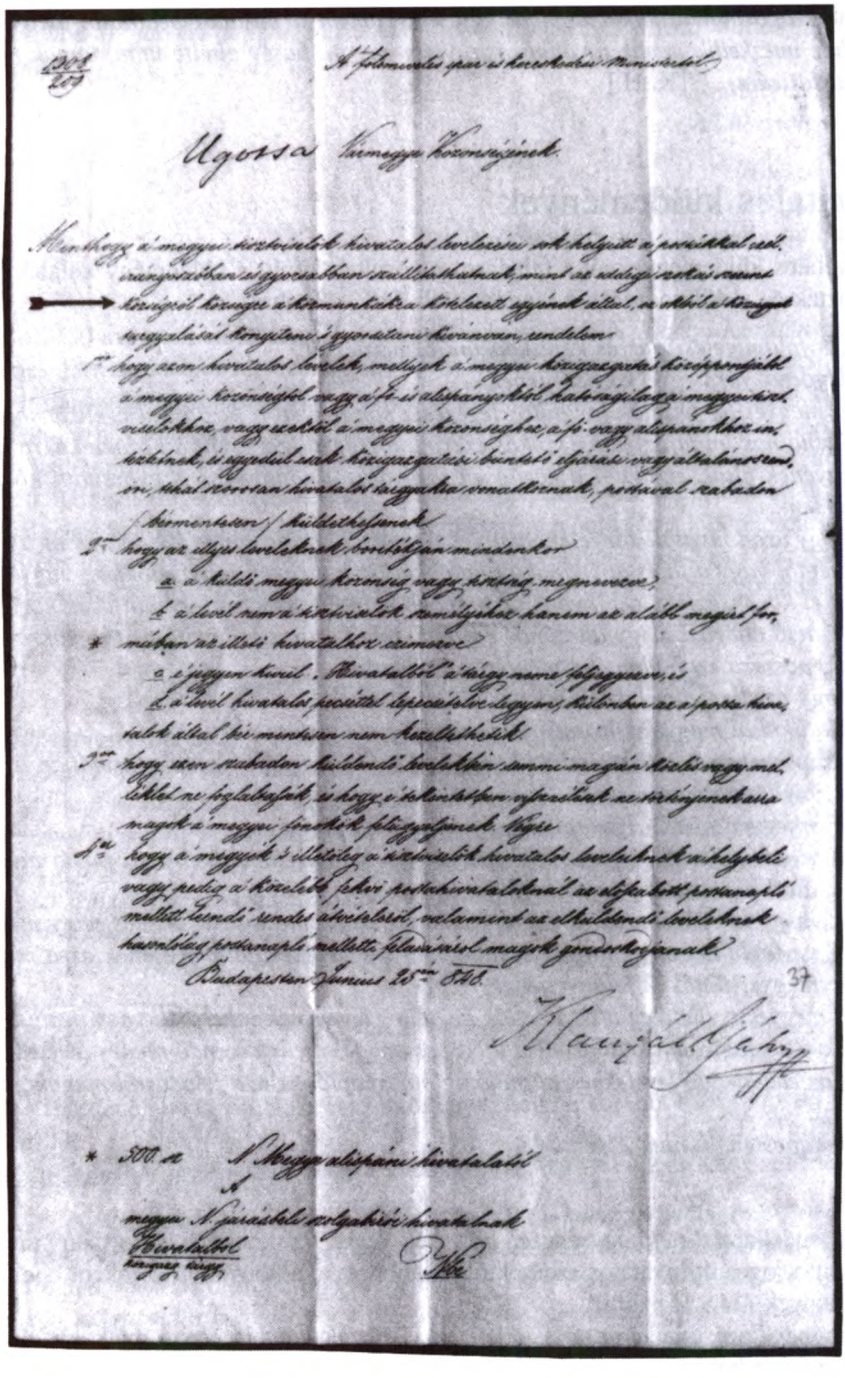
„A földmívelés ipar és kereskedelmi Minisztertől
Ugocsa Vármegye közösségének.
A megyei tisztviselők hivatalos levezései sok helyett a postákkal czélirányosabban szállíttathatnak, mint az eddig szokás szerint községről-községre a közmunkákra kötelezett egyének által, ez okból a közügyek tárgyalását könnyíteni, s gyorsítani kívánván, elrendelem:
hogy azon hivatalos levelek, mellyek a megyei közigazgatás központjából a megyei közösségtől vagy a fő és alispánoktól hatóságilag a megyei tisztviselőkhöz, vagy ezektől a megyei közönséghez, a fő, vagy alispánokhoz intéztetnek, és egyedül csak közigazgatási büntető eljárási, vagy általános rendőri, tehát szorosan hivatalos tárgyakra vonatkoznak, postára szabadon (bérmentesen) küldethetnek.
hogy az illyes leveleknek borítékján mindenkor
a/ a küldő megyei közösség vagy tisztség megnevezve
b/ a levél nem a tisztviselők, hanem az alább megírt hivatalos formában az illető hivatalhoz címezve
c/ e jegyen kívül „Hivatalból" a tárgy neme feljegyezve és
d/ a levél hivatalos pecséttel lepecsételve legyen, különben az a posta hivatalok által bérmentesen nem kezeltethetik
hogy ezen szabadon küldendő levelekben semmi magán közlés vagy melléklet ne foglaltassék és hogy e tekintetben visszaélések ne történjenek arra magok a megyei főnökök felügyeljenek. Végre
hogy a megyék s, illetőleg a tisztviselők hivatalos leveleinek a helybeli vagy pedig a közelébb fekvő postahivataloknál az előszabott postanapló mellett leendő rendes átvételről, valamint az elküldendő leveleknek hasonlólag postanapló melletti feladásról magok gondoskodjanak.
Budapesten, Június 25-én 848.

Klauzál Gábor"

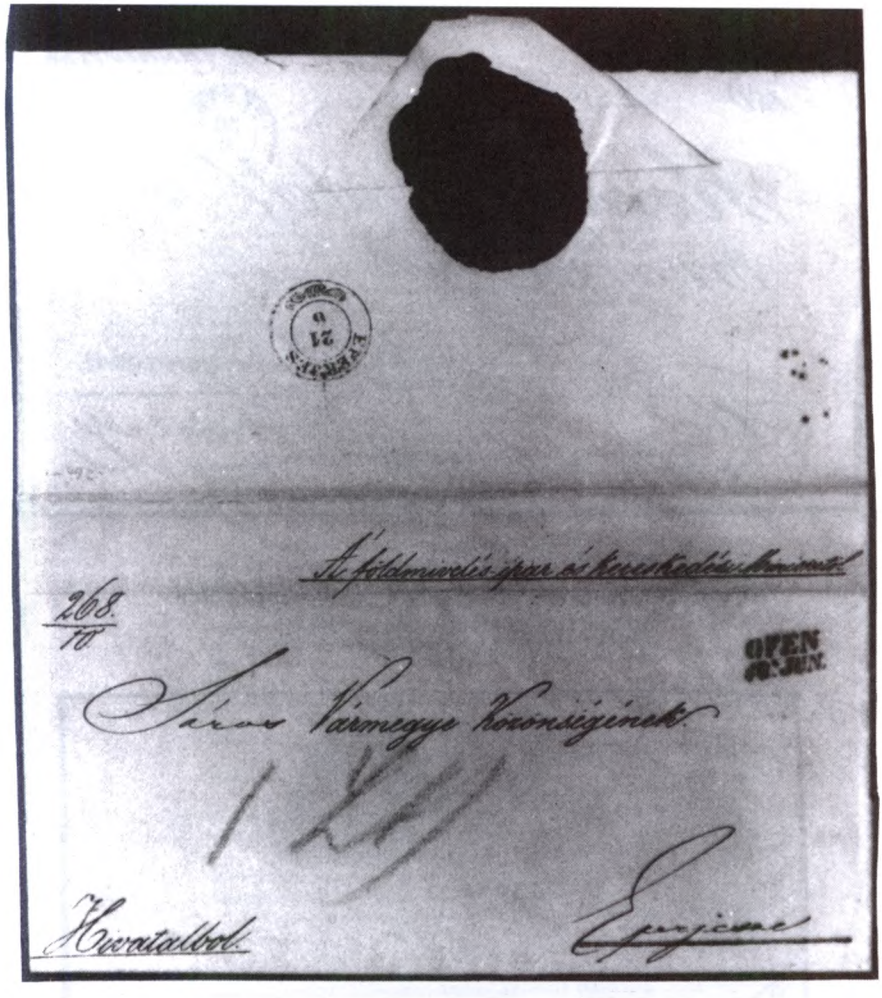
A rendelkezést nem egységesen hajtották végre, ezt igazolják a kormány tagjaitól, valamint a jogosult hivatalos szervektől továbbított, s a könyvben ábraként bemutatott küldemények (14., 15. ábra).

A rendelkezés kiadása után is érkeztek a hivatalos levelezésre vonatkozó kérelmek a minisztériumhoz.

Szemere Bertalan belügyminiszter 227/B számon kiadott rendeletében biztosította a törvényhatóságokat, hogy a kormány hivatalos lapjába (a Közlönybe) továbbított és

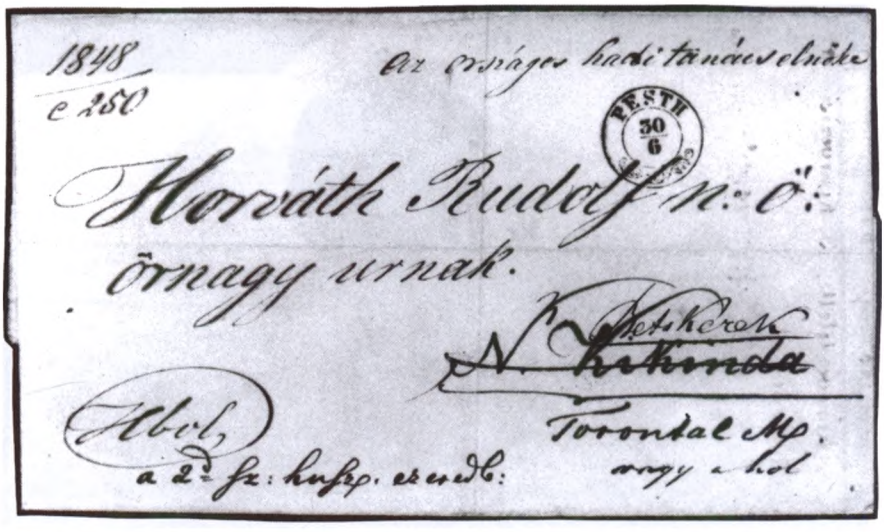
12. ábra.
Klauzál Gábor hivatalos küldemények kezelésére vonatkozó utasítása [dr. N. F.]

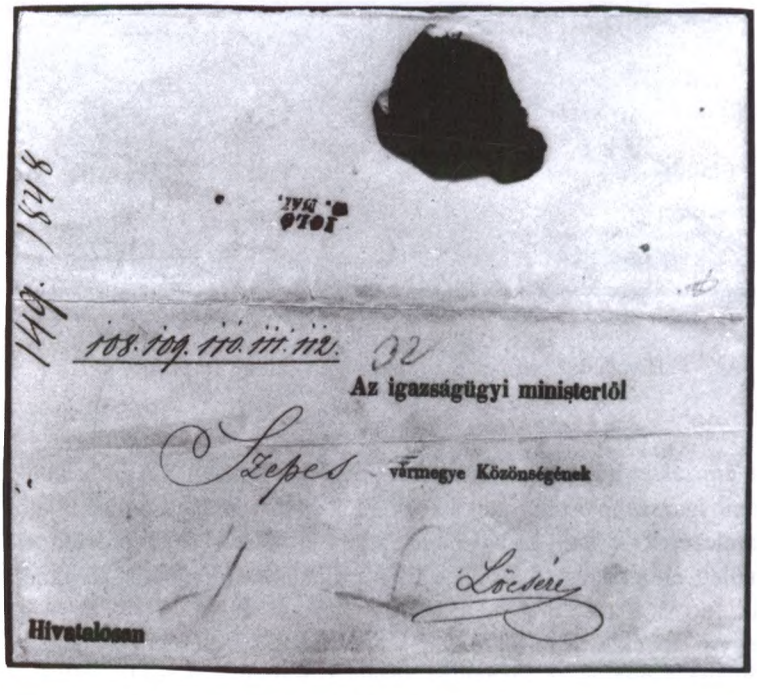
13. ábra.
„Hivatalból" díjmentesen továbbított 1 latos levél [dr. N. F.]

szabályos címzéssel küldött tudósításokat, hivatalos küldeményként kezelik (16. ábra). Deák Ferenc igazságügyi miniszter a közvádlók és törvényhatóságilag kijelölt ügyvédek közötti levelezések postadíj-kedvezményére tett javaslatot, amelyet a rendelkezések betartása mellett elfogadtak. [8 kf. 22a. t.] Az álladalmi mérnökök kérelmét viszont elutasították. [uo. 36a. t.]

Az egyre növekvő levélforgalom, a hírlapok előfizetésének emelkedése még inkább igényelte a pontos és szabályos kezelést. Egyre gyakoribbá váltak a panaszok, amelyek orvoslása is sok időt igényelt. A kártérítést nehezítette a Magyarország és Ausztria közötti rendezetlen viszony is.

14. ábra.
Az országos haditanács elnöke „Hból" bérmentesen kezelt, címzett után küldött levele [dr. N. F.]

15. ábra.
Az igazságügy-miniszter rendelkezéseit is „hivatalosan" kezelték [dr. N. F.]

2237.
B.

Somm Vármegye alispánjának

A hivatalos „Közlöny“ f. évi Junius 8-kán megfog indulni. E lap a magyar kormánynak hivatalos organuma lévén, szükség, hogy az abban közlendő hirek és tudósitások történeti hitelességüek legyenek. Minélfogva ezen törvényhatóság' kebeléből oly tudósitót szeretnénk kérni, ki a törvényhatósági élet' minden viszonyaiba beavatva lévén, mind állásánál fogva teljesen alkalmas legyen arra, hogy az eseményeket minden árnyékiratikkal együtt hiven felfogja, mind elegendő tapintattal birjon, hogy a történeti hitelességnek — mely a kormánynak annyira érdekében áll — határvonalait szigorúan megtartsa. Nem szükség megjegyeznem, mikénti ennek sikeritése a kormányra nézve — mely a hivatalos „Közlöny“ által tenni magát a nemzettel érintkezésbe — fölötte sürgető, s e tekintetben számolok Önnek erélyes közreható'sára.

A tudósitások mindig haladéktalanul lesznek beküldendők, ezen czimirattal:

„A Belügyministeriumnak.“
„A hivatalos Közlöny' számára.“ Budán.“

Az illető levelek föl lesznek mentve a postadij terhe alul, mire nézve azonban következő, a kereskedési ministerium által szabott utasitások lesznek szigorúan megtartandók:

1.) A megbizott személyek a fenálló szabályok' értelmében kötelesztetnek a belügyministeriumhoz díjmentesen küldendő, vagy attól érkezett levelekről jegyzőkönyvecskét tartani, — azt minden feladás és átvételkor, az illető postahivatalnál vagy állomásnál beigtatás végett felmutatni.

2.) Ezen könyvecskének első lapjára azon pecsét fog nyomatni, melyet a megbizott személy levelein minden alkalommal fog használni.

3.) A ministeriumhoz küldendő levélre kiteendő, hogy az, a hivatalos, „Közlöny“ számára, és ki által küldetik.

4.) Ezen tudósitásokhoz idegen tartalmu iratok, vagy levelek nem csatoltathatnak; — visszaélés' esetében a díjmentesség a visszaélést elkövető személyre nézve megszüntetik.

5.) A postahivatalok és állomások oda lesznek utasitva, hogy oly leveleket, melyeknél ezen szabály szorosan megnem tartatott, a könyvecskékbe be ne igtassák, és díjmentesen ne kezeljék.

Végül miután a tudósító megleend választva, és a tudósitás' tisztét elvállalandotta, kérem annak nevét és polgári állását azonnal beküldetni, miszerint a tudósitók' névsorát a kereskedési ministeriummal a postáknak adandó utasitás végett közölhessem; megjegyezvén, hogy tudósitásait a választott küldeni azonnal kezdje meg.

Kelt Budapesten Máju' 27-dikén 1848.

Belügyminister.

Szemere Bertalan

16. ábra.
Szemere Bertalan belügyminiszter utasítása
a Közlönybe küldött tudósítások díjmentes kezeléséről [dr. N. F.]

Hírlapszolgálat

Hírlapterjesztés

A hírlapok terjesztésére kiadott engedélyeket, elutasításokat, a hírlapkezelésre vonatkozó rendelkezéseket a H/51 jelzetű anyag 10. kf. alatt rendezett anyagban találtam meg. A Magyarország, Erdély és Horvát–Szlavónia területén megjelenő lapok terjesztése a postahivatalok által történt. Terjesztésre a belügyminiszter adott engedélyt, a kérelmek elbírálása a hírlapok tartalma szerint történt. A kiadási jog törvényes feltételei, valamint az előírt biztosítékletétel után kapott értesítést a FIKM arról, hogy az adott lap terjesztését engedélyezték. Ezt követően volt lehetséges az előfizetést elfogadása. Az időszaki, belföldi és külföldi lapokról együttes rendelkezés készült, magyar és német nyelven:

„Körlevél
Az időszaki lapokra való előfizetés, s postávali szétküldésére nézve ezennel elrendeltetik, hogy a postahivatalok az eddig kiadott és a posta által szétküldött lapokon kívül, csak olly belföldi lapokra fogadjanak el előfizetést, s csak olly lapokat küldjenek szét postán, melyek szétküldése általam megengedtetni fog.

Külföldi lapokat illetőleg: a postahivatalok minden külföldi lapra előfizetést elfogadhatnak, s elküldtetését eszközölhetik, olly lapok kivételével, mellyekre nézve a belügyi miniszter máskép intézkedik.

A postahivatalok a külföldi lapokra tett előfizetésekről tudósítandják a budai főposta hivatalt, melly megrendeléseiket az illető szerkesztőségnél eszközlendi.

Olly külföldi lapok, mellyekre nézve az előfizetés a postahivatalnál nem történt, díjmentes szétküldése; úgy szinte bármelly nyomtatványok vagy magánlevelezések hivatalos színalatti díjmentes küldetése szigorúan tiltatik.

Hivatalos leveleknek, s így díjmenteseknek pedig csak azok tekintendők ezentúl is, mellyek az eddigi szabályok szerint eddig is hivatalosnak s díjmentesnek voltak veendők.

Tudassa Ön a felügyelete alatti postahivatalokkal e rendeletemet, mellyeknek teljesítésére nézve Önt felelőssé teszem."

1848. május 5-én rendelkezett Trefort Ágoston Táncsics Mihály lapjának szabadon való terjesztéséről.

„Táncsics Mihály a »Munkások újsága« című néplapnak postáni szétküldése végett folyamodván, miután belügyi Miniszter urnak a biztosíték iránt semmi észrevétele nincs. Ezennel utasíttatik a budai fő posta hivatal igazgatósága olly posta rendelkezések tételére, hogy nevezett »Munkások ujsága« a postán rendes postadíj mellett szabadon küldessék."

[10. kf., 1a. t.]

Kossuth Lajos hírlapjáról a belügyminiszter értesítette a FIKM-ot:

„91. eln.
Klauzál Gábor földmívelés- ipar és kereskedésügyi minister urnak

Kossuth Lajos ur a politicai hírlapkiadási jognak törvényes feltételeit és biztosítékait már teljesítvén, s így az előfizetések elfogadását semmi sem gátolván, hivatalosan keresem meg Önt. Miszerint a postahivataloknál megrendelni sziveskednék: hogy a hirdetett „Kossuthnak" hírlapjára az előfizetést fogadják el, s a lapokat annak idejében postailag küldözzék szét.
Budán, Május 22. 1848.

Belügyminister
Szemere Bertalan"

[10. kf., 9at.]

Május 23-án, 917/168. számon valamennyi postaigazgatóság és a váltó postatisztség Új Gradiskán és Zenggen az alábbi utasítást kapták (az utóbbiak német nyelven):

„Minden postaigazgatóságoknak és az váltó postatisztségeknek
Kossuth Lajos pénzügy miniszter politikai hírlapját, ez év Július elején szándékozván megindítani miután a kiadási jognak törvényes feltételeit és biztosítékait már teljesítette; ezennel meg engedtetik, hogy ezen lapra a postahivataloknál előfizetést szedethessék, és azt postán szétküldhessék.
Mi iránt ezen posta igazgatóság vagy váltó posta tisztség az illető helyeken intézkedni fog."

„Kossuth Lajos pénzügyminiszter Urnak

A belügy Miniszter levele következtében, van szerencsém Önt arról értesíteni, miszerint politikai hírlapjára, az előfizetések szedése és postái szétküldése iránt a postahivataloknál a rendelkezés a mai napon megtörtént." [uo. 9. t]

A kormány hivatalos lapja, a Közlöny kezeléséről és terjesztéséről a postahivatalok felé is rendelkeztek:

„...minden közintézetek, közhivatalok, helységi, városi és kerületi községek, polgármesteri és katonai törvényhatóságok részére, bérmentesen, annálfogva ugyan azon előfizetési ár mellett, mely Budapestre nézve meghatároztatik, fog történni. Ellenben magán személyek részére, a fennálló szabályzat szerint, a posta szétküldési díj rekesztetésből, aránylag nagyobb előfizetési ár lesz határzandó, úgy az előfizetések besorozásáért járó iktatási díj, magán személyek fizetni fogják, és az alól szinte csak a fentebb kijelelt községek és közhatóságok lesznek felmentve.
Illy értelemben ezen postaigazgatóság oda utasíttatik, hogy midőn az előfizetési és egyéb feltételek a maga útján tudva lesznek, a posta hivataloknál az előfizetések beszedését és a megjelent példányoknak szétküldését azonnal el rendelje."

[1310/211., 10. kf., 20a. t., u. o. német nyelvű rendelet.]

A minisztérium rendelkezését figyelembe véve a postaállomások az alábbi rendeletet kapták kézhez:

„326 sz.

A főméltóságú Magyar Ministerium rendelete következtében tudatik a Posta Állomásokkal, hogy a Hivatalos Közlöny című hivatalos lap minden közintézetek, közhivatalok, helységi, városi és kerületi községek, nem különben polgári, egyházi és katonai törvényhatóságok részére a folyó év hátra lévő 6 3/4 havára 7 forinton lesz megszerezhető, ellenben a magán személyek 8 forintot fognak fizetni.

Tudatik továbbá, hogy a külföldi u. m. Ausztriai s. l. újságok megrendeléséhez, még most változás nem történvén a nemsokára végződő második félévben azokra nézve az eddig gyakorlat mellett kell maradni.

Egyébiránt azután a Magyar-erdélyország újságlapokra előfizetőkről a besorozásért járó iktatási díj fejében (Eingeb) 10 krajczárnál többet nem követelnek az állomások, a Közlönyre előfizetőktől is, de csak a magán személyektől ugyan annyit vehetnek, de fönebb érintett intézetek, hivatalok, községek és törvényhatóságok az imént említett lapot megrendelők ezen iktatási díjat nem tartoznak fizetni.

Temesvárott Június 10 1848.

Wust
Náthy"

[Tv. pn. Pomu.]

Kezelési szabályzat

A lapok előfizetése külön nyilvántartással a postahivatalban történt. A hírlapok szétválogatását és csomagolását is a postahivatal végezte. A hírlapok számának gyors növekedése, a postahivatalok kezelésében előforduló rendellenességek szükségessé tették, hogy minden hivatal rendelkezzen szabályzattal, ezért 1848. július 8-án elrendelték a *hírlapkezelési szabályzat* kinyomtatását. 450 példányt küldtek meg a fő-postaigazgatóságok részére.

A szabályzat az 1849. évi Közlöny 97–98. oldalán is megjelent. [10. kf., 70a. t.]

„A földmívelés, ipar és kereskedési ministertől.
Hírlap kezelési szabályzat
A postahivatalok ellen a hírlapok rendetlen szétküldése s kézbesítése miatt hozzám érkezett számos panaszok elejét venni kívánván, rendelem a következőket:

I. Az előfizetések elfogadásáról és a megrendelésről

1. §. A budapesti főpostahivatalnak hírlap kiadásával foglalkozó osztálya mind azon hírlapoknak, mellyek a hazában megjelennek, és mellyeknek postávali szétküldése megengedtetett, nyomtatott sorsjegyzékét valamennyi hazai postahivatalokkal, és a külföldi hírlapkiadói hivatalokkal minden év vége felé közlendi, az időközben megjelenő és postán szétküldendő hírlapok különös rendeletek által fognak a postahivataloknak tudtul adatni.

2. §. Ezen hírlap sorsjegyzékben megnevezett, vagy különös rendeletek által időközben megengedett hírlapokra, minden hazai postahivatal az előfizetést elfogadni, és az előfizetett hírlapokat a megjelenés helyén létező posta, vagy hírlapkiadói hivatalnál megrendelni köteles.

3. §. Az előfizetésről a postahivatal, mellynél az előfizetési ár letétetik, az előfizetőknek nyugtatványt adnak, és abban az előfizetőknek vezeték és keresztnév kívül, a hírlap czímét és az időszakot, mellyre az előfizetés tétetett, valamint az előfizetési árt, és a lefizetett besorozási díjat, a menyiben ezt követelni, az e részben szabályozó rendelet által jogosítva van, pontosan feljegyzi.

4. §. Az előfizetett hírlapról minden postahivatal egy jegyzőkönyvet vezetend, és abban minden előfizetett hírlapnak bejegyzésére egy, vagy a szükséghez képest több lapot szánand, hogy mind azon előfizetésnek, mellyek ugyanazon egy czímű hírlapra tétettek, egy sorban jelenjenek meg.

Ezen hírlap előfizetési-jegyzőkönyvekbe a felvett előfizetések sora szerint különös rovatokba bejegyeztessék:

a) az előfizetés folyó száma,
b) az előfizetés napja,
c) az előfizetőnek vezeték és keresztneve,
d) az előfizetőnek lakhelye,
e) az előfizetési időszak,
f) az előfizetési díj,
g) a lefizetett besorozási díj azon postahivataloknál, hol azt követelni szabad, és
h) a nap, mellyen az előfizetett hírlap megrendeltetett.

5. §. Az előfizetett hírlapokat a postahivatal, mellynél az előfizetés történt, a meddig a megrendelés 14 nappal az előfizetési időnek kezdete előtt, a hírlap megjelenési helyére beérkezik, legalább hetenként egyszer, később pedig posta naponkint megrendelendi, hozzá mellékelvén: az illető előfizetőnek egy különös papiros szeletre hibátlanul és világosan írott, és azon számmal, melly alatt az előfizetés a megrendelési levélben megjelenik, jegyzett czímét, valamint az esendő előfizetési öszveget valamennyi megrendelt hírlapokért.

6. §. Ott hol szekérposta járások nem léteznek, a tisztviselők és postamesterek az előfizetési pénzek beküldésében mindenkor a kellő óvatossággal járjanak el, és a mennyiben eszközölhető, azokat só, vagy harminczad hivatali utalványozások által rendeltetésök helyére juttassák.

7. §. A hírlap előfizetési idő vége felé mindenik megrendelő postahivatal közölje azon posta, vagy hírlapkiadói hivatallal, mellynél a megrendelést tette, mind azon hírlapoknak összes darabszámát, a hírlapok czíme szerint elkülönözve, mellyeknek megküldését az előfizetési időszak kezdetével elvárja.

II.
A megrendelések foganatosításáról

8. §. Azon postahivatalok, amellyeknél hírlapok jelennek meg, minden beérkező megrendelési levelet érkezők sorja szerint folyó számokkal, és az érkezés napjával ellátandják, és egy jegyzőkönyvbe, mellyben minden azon postahivatalnál, vagy hírlapkiadói hivatalnál megrendelhető hírlapok egy különös rovat legyen, bejegyezzék:

a) a megrendelési levél sorszámát,
b) a megrendelési levél érkezés napját,
c) a postahivatalt, melly a megrendelést teszi.
d) az illető rovatba: a megrendelhető lapnak egy című hírlapok összes számát,
e) valamennyi egyszerre megrendelt hírlapok összes előfizetési árát, és
f) azon körülményt, ha az előfizetési ár hibásan, t. i. a meghatározott árnál több, vagy kevesebb küldetett volna be.

9. §. Ezen kívül még minden külön című hírlapokról egy különös jegyzőkönyvet vezetendnek, mellybe folyó számok szerint az előfizetőknek neveit, a hírlapnak megrendelési helyét, és az utolsó postahivatalt, mellynél a hírlap kézbesítendő, egyenkint bejegyzendik.

10. §. Ha valamelly postahivatal az előfizetési öszveget hibásan küldötte volna be, az átvevő postahivatal e hiány felvilágosítására s helyrehozására azonnal megteszi ugyan a szükséges lépéseket; de ezért az érkezett hírlapmegrendeléseknek foganatosítása ne akadályoztassék, hanem a 9. §-ban említett jegyzőkönyv folyó számaival ellátott címiratok késedelem nélkül az illető szerkesztőségének kézbesítessenek

11. § A postahivatal illetőleg a hírlap-kiadó hivatal arról gondoskodnak, hogy mind a hírlapok, mellyek postanaponként elküldendők, a szerkesztőségek részéről idején és pontosan a postahivatalokhoz szállíttassanak, mind pedig a hírlapok borítékai idején és pedig az előfizetési időszak megkezdődvén, minél gyorsabban kellő használat végett készen legyenek, és a megrendelt hírlapok szétküldése rendesen eszközöltessék.

III.
*A hírlapok szétküldéséről és azoknak kézbesítéséről

12. § A hírlapok, megjelenési számához képest, mindannyiszor szétküldessenek, a hányszor a rendes posta rendeltetésök helyére jár. Tehát a naponként megjelenő hírlapok, azon helyekre, hová naponként történnek postajárások, naponként, – a hová hetenként négyszer járnak a posták: négyszer egy héten, és így tovább.

13. § Mind azon hírlapok, mellyek kézbesítés végett ugyanazon egy postahivatalhoz küldendők, a küldő postahivatal által egy csomóba összeköttessenek, ha bár csak egy hírlap lenne is valamely postahivatalhoz küldendő. Az egyes csomók borítékkal ellátassanak, és ezek a hivatal pecsétjével lepecsétetvén, az illető postahivatal hely nevével címirat képpen megjegyeztessenek.

14. § Minden illyes csomóhoz ezen kívül egy „hírlap szállítmányi jegyzék" függesztessék, melyből valamennyi az illető csomóban foglalt hírlapok összes száma címök szerint elkülönözve látható leend.

15. § Mielőtt az egyes csomók lepecsételtetnének, a postahivatal, melytől azok küldetnek, köteles arról meggyőződni, hogy az elküldendő hírlapokból egy szám sem hiányzik, és hogy ebben biztosan eljárhasson, mindenkor jegyzékben tartsa azon hírlapok számát, melyek az egyes postahivatalokhoz küldendők.

16. § Arra nézve, hogy a hírlapcsomóban valamennyi abba tartozó hírlapok betétessenek, a küldő postahivatal felelős. Ha tehát valamelyik csomóban egyes hírlapok hiányzanának, nem csak a hiányzó hírlapszámokat megszerezni köteles leend, de ezen kívül még mindenért egy pengő forint büntetéssel fog büntettetni.

17. § Mind a hírlapok beosztásának könyítése, mind pedig a szükséges rendek fen-

tartása végett, a boríték alatti szétküldés rendszere megkívánja, hogy valamennyi postán elküldendő hírlapok a postahivatalnál borítassanak, a mennyiben tehát e részben különböző eljárás létezne, az megszüntetendő leend.

18. § Minthogy a czélba vett ellenőrség tekintetéből szükséges, hogy mind azon postahivatal, melly hírlapokat küldi, mind pedig az, melly azokat kézbesítés végett átveendi, tisztában legyen arról, hány darab hírlapokat kell valamelly posta hivatalhoz küldeni, s illetőleg hánynak kell megérkezni, ez okból a szétküldő postahivatal tudósítandja azon postahivatalokat, mellyekhez az általok megrendelt hírlapokon kívül más postahivataloknál, vagy szerkesztőségnél előfizetett példányok is küldendők kézbesítés végett, ezen hírlapok számáról: és pedig olly formán, hogy midőn ezen hírlapok megindíttatnak, azokat először a hírlap szállítmányi jegyzékben külön feljegyzendi.

19. § Hasonlóul külön feljegyzendők a hírlap szállítmányi jegyzékbe azon hírlappéldányok, mellyek később rendelvén meg, a többieknél később tétetnek follyamatba, de ezen elkülönözés csak a szétküldésnek megindításánál szükséges; később csak az egyforma czímű hírlapoknak összes száma tétessék ki az illető hírlapszállítmányi jegyzékben.

20. § A hírlapcsomók, mint hivatalos ajánlott küldemények kezeltessenek; mi ha elmulasztatnék, s egyes hírlapcsomók rendeltetésök helyére el nem jutnának; azokért minden estre a küldő, vagy illetőleg azon postahivatal marad felelős, melly az elveszett hírlapcsomót az ajánlott levelek jegyzékébe bejegyezni elmulasztotta.

21. §. A postahivatal, mellyhez a hírlapcsomó czímezve van, köteles a rendes postának továbbküldése után a bepecsételt csomót felnyitni, az érkezett hírlapokat megszámlálni, s azokat hírlapelőfizetési jegyzőkönyvével, vagy pedig annak e czélra munkakönnyítés végett tekintettel a 16. § nyomán közbejött változásokra, előre elkészített kivonatával összehasonlítani, és ha hiányt, vagy akármi hibát tapasztalna, arról a visszainduló postával azon posta hivatalt ó, mellytől a hírlapcsomó küldetett, okvetlenül tudósítani, hogy a netalán közbejött tévedés kiegyenlíttethetssék, vagy a becsúszott rendetlenség megvizsgáltathassék és eltávolíttathassék; ellenkező esetben ha t. i. ezen tudósítást elmulasztja, minden hibáért, melly később felfedeztetik, vagy bépanaszoltatik, egyedül maga lesz felelős, e tekintetben semminemű a külső postahivatalra utaló mentsége el nem fog fogadtatni, és a 16. §-ban szabott büntetés alkalmaztatni.

22. §. Az előfizetők gondja, hírlapjaikat a postahivatalnál átvenni és elvitetni, azonban a postahivatalok lehetőleg felügyelendnek, hogy a menyien a hírlapok nem az előfizetők vagy azoknak cselédjei által vitetnének el, azok az előfizetőknek biztosan kezökbe jutassanak. Időközben a postahivatalnál maradt hírlapokat felbontani, s azokat olvasgatni, vagy más másnak olvasni adni szigorúan tilalmaztatik; és azok, kikre e részben, vagy a hírlapok elsikkasztására nézve a vétség bebizonyosodik, ugy fognak büntetteni, mint a kik leveleket felbontottak, vagy elsikkasztottak

23. §. Szinte minden büntetés fogja érni mindazokat, kik az osztályos postahivataloknál a hírlapcsomókat felbontani, vagy visszatartóztatni, s abból csak egy hírlapot is felbontani, olvasni, vagy másnak olvasni adni merészkednek.

24. §. A külföldi hírlapok megrendelésére nézve az eddigi szokás további intézkedésig megtartatik; de azoknak szétküldésére és kézbesítésére, valamint az előfizetés felvételére a jelen szabályok is kiterjesztetnek.

Budapest, julius 3 án 1848."

A hírlapok mellékleteinek továbbítását külön díj mellett teljesítették. [10. kf., 52a. t.] 1848. augusztus 4-én ismét szükségessé vált, hogy a hivatalokat figyelmeztessék a hírlapok és levélküldemények szabályos kezelésére. [uo. 92a. t.] A budai fő-postaigazgatóságnál a hírlapok késedelmes szétküldése miatt vizsgálatot rendeltek el. [uo. 99a. t.]

A külföldi lapok kezeléséről külön intézkedések történtek (lásd A nemzetközi szolgálat fejezetet).

Hírlapdíjak és elszámolásuk

1848 előtt a hírlapok előfizetési díjait a postahivatalok díjtalanul küldhették meg a lapkiadó székhelyén működő postahivatal részére. Az előfizetést felvevő hivatal 10 előfizetőként 1–1 példány ingyenes lapot kapott, 10–15 pengőkrajcár spotulát (mellékjövedelmet). A kincstárnak ún. lapközvetítési illetékként 10–15% járt a szállításért. Az előfizetéseket begyűjtő postahivatal a hírlapokat címborítékkal látta el, majd expediálta, ezért a kiadótól a begyűjtött előfizetések arányában ingyenes példányt kapott.

1848. június 28-án Duschek Ferenc átirata alapján adta ki rendeletét Ambrus Mihály az előfizetésekből befolyó összegek postahivatalok által történő kezeléséről:

„...hogy addig is, míg a hírlap kiadókkal félévenként elő forduló számolás bevégeztetik, a bejött előfizetési díjakat, a vitelbér és egyéb járulékok födezése után, a vállalkozók ideiglenes nyugtatvány eránt, tüstént kezökhöz vehessék..." (17. ábra) [10. kf., 56 t.]

A hírlapok díjainak továbbításáról a temesvári postaigazgatóság postanaplójában az alábbi rendelkezést találtam:

„1847. november 26-án érkezett, 27-én Aradra tovább

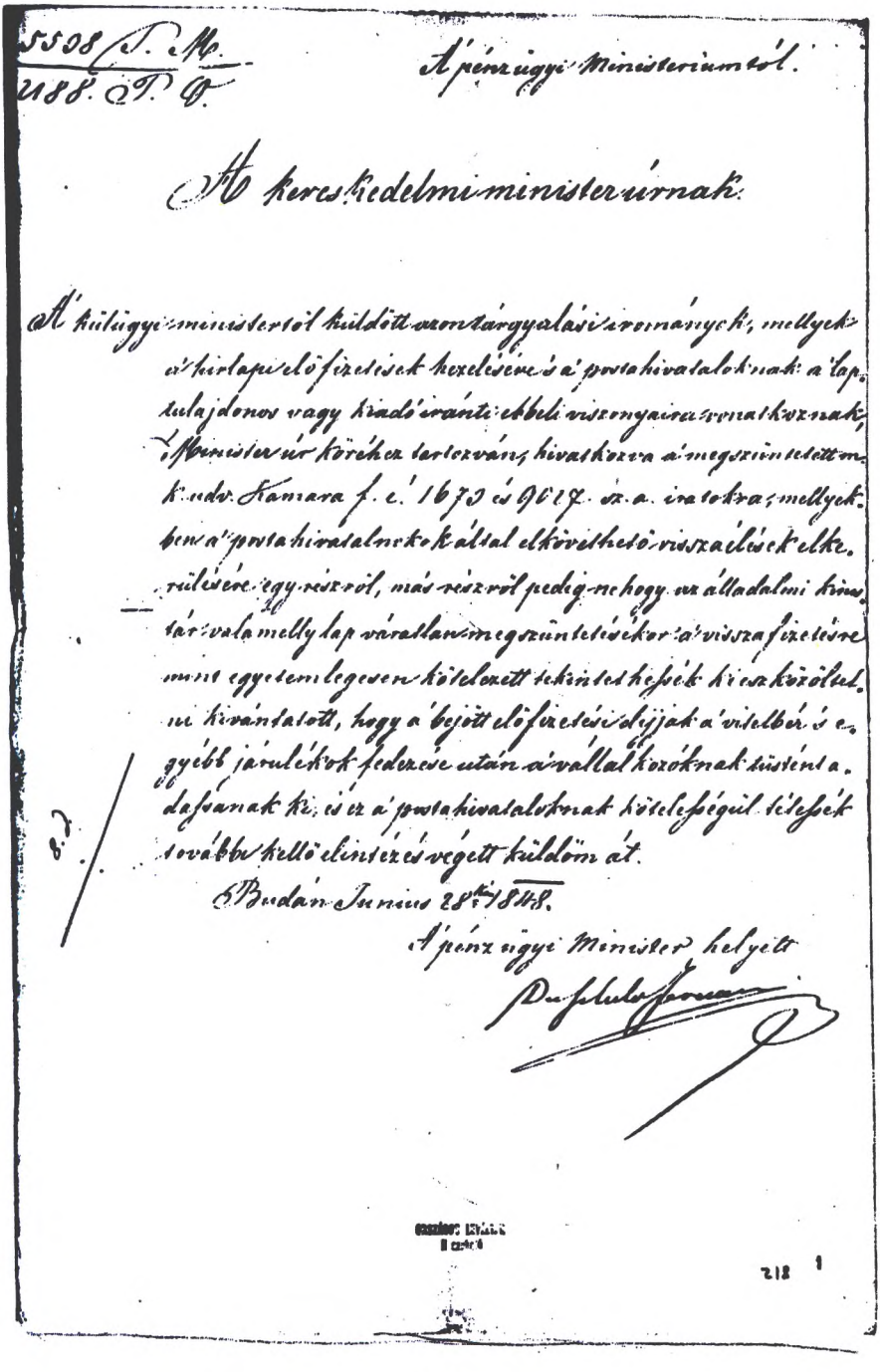
Körlevél

Minthogy a pénzes leveleket, így az újság pénzeket is a levél postán küldeni nem szabad, tehát meghagyatik az állomásoknak, hogy az újságpénzeket, ha levélpostán küldik is, csak a legközelebbi kocsiposta-hivatalokhoz küldjék kocsipostán tovább küldés végett.

a kir. posta Igazgatóságtól
Temesvárt Nov. 24-én 1847
Wust"

Hírlapviteldíj rendezése

1848. május 10-én Kossuth Lajosnak javaslatot terjesztettek fel a hírlapdíjak július 1-jétől történő leszállítására. A hírlap és levélküldemények szabályozásához Biringer Mátyás a budai fő-postaigazgatóság részéről – mint már számos alkalommal – javaslattal élt. A hírlapokkal kapcsolatban az volt a véleménye, hogy a díjat az előfizetők száma szerint kellene szabályozni. Indoklását számításokkal is alátámasztotta. A hírlaptarifa módosításáról a fenti javaslatok figyelembevételével döntött a Trefort Ágoston vezetett miniszteriális bizottmányi ülés (24. ábra). [10. kf., 13a t., jegyzőkönyvet l. levélvitelbér tárgyalásánál]. Klauzál Gábor 1848. május 16-i, Duschek Ferenchez címzett átiratában

17. ábra.
Pénzügyminiszteri rendelet a hírlapdíjak elszámolásáról [OL, H51 10. kf., 56. t.]

a belföldi időszaki lapok általa javasolt szállítási díjának tervezeténél már figyelembe vehette a bizottmányi ülés határozatát, valamint Biringer Mátyás javaslatait. A miniszter hírlapok díjára vonatkozó tervezetét Duschek válaszlevele mellett találtam meg.

„46./m számhoz

Szabályzat
a belföldi és időszaki lapoknak postán szétküldetési
díja iránt

1./ Jelen szabályzat szerint a belföldi hírlapok és folyóiratok ezennel leszállított vitelbére, kezdetét véendi folyó évi Július l-sőjén.

2./ A díj mennyisége határzatában nem tsak a megjelenés, de a posta útján szétküldés gyakorisága tekintetbe vétetett, annál fogva

a/ hetenként 6 szor megjelenő s ugyan annyiszor szétküldött lapért a posta díj félévre tenni fog *1 f.18 kr;*
ha pedig oly helyekre küldetik hova a posta ritkábban jár, annál fogva a kézbesítés ritkábban történhetik a posta díj félévre 52 krajczárban állapíttatik meg

b/ hetenként 4 szer megjelenő s ugyan annyiszor szétküldött lapért fog fizettetni *–" 52 kraj.,*
ha ritkábban küldetik szét 39 krajczár

c/ hetenként 3 szor megjelenő s ugyan annyiszor szétküldött lapért *–" 39 kraj.;*
ha ritkábban küldetik szét 30 krajczár

d/ hetenként 2 szer megjelenő lapért *–" 30 kraj.*

e/ hetenként 1 szer megjelenő lapért *–" 24 kraj.*

3./ A néplapokra nézve midőn kiadói a posta útján szétküldhetés iránt folyamodnak, a vitelbér különösen és kivételesen lesz meghatározandó.– Így jelenleg a Munkások lapjának vitelbére fél évre 10 pengő krajczárban állapíttatik meg.

4./ A posta állomásoknál és levélszedőségeknél az előfizetők besorozásáért szokásban lévő iktatási díj fejében 10 krajczárnál többet követelni nem szabad ki ezen szabályzat túl lépni merészlik, a posta ügyben fennálló fegyelmi rendszerhez képest fog büntetni. Ellenben a rendszeres és osztályos postahivataloknál az ilyen besorozási díjjak átaljában eltiltatnak.

5./ Az ingyen példányoknak ezelőtt szokásban volt adása különben is meglévén szüntetve, minden további követelés az iránt, büntetés alatt álalmaztatik."

[18. kf., 7a t]

„12. sz./s. p. e. „A pénzügyi Minisztertől

Klauzál Gábor kereskedelmi Miniszter urnak

Folyó évi Május 16. 44. sz alatt közlött, a hírlapok postai vitelbérét érdeklő javaslatára nézve, van szerencsém a pénzügyi Miniszter megbízásából ezennel válaszolni, hogy Miniszter urnak e tárgyban elhatározásaival czélszerűségök tekintetéből tökéletesen egyetért. Budán 1848. május 26-án

a pénzügyi miniszter helyett
Duschek Ferenc"

[18. kf., 6a t.]

A FIKM részéről az erdélyi Kormányszék 1848. augusztus 10-én az alábbi levelet kapta:

„Magyar ország és a kapcsolt részek határai közt a levelek vitelbére és a belföldi időszaki lapoknak szétküldési dijja, az ide mellékelt ideiglenes szabályzatok szerint, folyó év július l sőjétől kezdve már leszállítatván, a tisztelt ***Kormányszék ezennel felvilágosíttatik, hogy september 1 sőtől kezdve az erdélyi posta hivataloknál életbe léptesse*** *egyéb a levelezésekre és hírlapokra vonatkozó ujabb rendeleteket is, hasonló intézkedés végett, az ausztriai örökös tartományokra nézve az ottani kormánynak uj szabályzatait veszik tudomásul, megjegyzéssel közlöm, hogy azon belföldi hírlapok jegyzéke, melyekre nézve az 1847/8. évi XVIII. törvény czikk 30. §-sa értelmében a feltételek teljesítettek, és a magyarországi posta hivataloknál az előfizetések elfogadása és szétküldése megengedett utólagosan fog közöltetni, míg az ausztriai kormánnyal czélba vett egyezkedésig létre jöhet, az eddigi szabályok ideiglenesen megtartattak."*

[10. kf., 105. t.]

Az erdélyi Kormányszék részére magyar és német nyelven megküldték a magyarországi hivatalok részére eddig kiadott postakezelésre vonatkozó rendelkezéseket, mint ezt az irathoz csatolt lista igazolja. A rendelkezésről, mint minden esetben, tájékoztatták a bécsi magyar minisztert is.

„Herczeg Eszterházy Miniszter Urnak

Főméltóságodat a végett értesíteni van szerencsém, hogy a császári kir. ausztriai minisztériumot ezen ujabb intézkedésről is tudósítani szíveskedjék."

Az iraton a következő megjegyzést volt olvasható: „Erd. Korm. *sebes postával 11/8".*

Klauzál Gábor miniszter augusztusi képviselőházi beszédében a hírlapszolgálat fejlesztésére tett intézkedéseit így foglalta össze.:

„..A hírlapokra nézve pedig kemény büntetés szabatott azokra, akik a pakétákat felbontják, de azért jót nem állok, hogy hibák nem fognak történni, mert a hiba megeshetik, s ha nincs ki felszólal, nem lesz ki büntesse. Azonban meg kell említni, hogy Magyarország hírlapkiadói egy kevéssé elkényeztettek, t. i. Magyarországon kívül nincs or-

ság, hol a postaigazgatás maga vállalja el nemcsak az összerakást és borítékozást, hanem a felosztást is, s erre a kincstár tetemes áldozatot tesz, t. i. fizet személyzetet, melly az újságokat összerakja, borítékba csinálja és szétküldi. Magyarország tartsa meg a kedvezést, mert ha ez teher is a kincstárra nézve, de a még serdülő hírlapnak kedvezés, kivált ott, a hol látjuk, hogy szaporodnak a hírlapok, de nagy része nem bír annyi előfizetővel, hogy consolidálhatná. E részben tehát nemcsak meg nem szorítnám a status által nyújtott kedvezést, sőt inkább szaporítnám..."

„...Számot kell adnom arról is, hogy a hírlapok taksáját leszállítottam, t. i. mindenhol panasz volt, hogy a hírlapok magas díjt fizetnek, az le van annyira szállítva, hogy senki nem panaszkodhat annak magasságáról. Ezt tettem magam felelőségére, ha a háznak nem tetszik, méltóztassék e részben intézkedni..."

[K. H.]

Postahivatali kezelés

Rendelkezések végrehajtása a hivataloknál

A postaalkalmazottak javaslataikkal, észrevételeikkel segítették a minisztérium munkáját, amint azt már a tarifakialakításnál is bemutattam. Emellett a rendelkezések kiadása után is javaslatokkal éltek. Kőszeg postamestere, Prager Ferenc pontokba szedte javaslatait, ezek között a külföldre menő leveleket 10 pengő krajcárral kívánta bérmentesíteni, kérte a fokozatonkénti postabér változtatását, valamint Magyarországra nézve a gyorskocsikat feleslegesnek tartotta.

„Jelen javallat mint a posta ügy rendezése alkalmával használandó, jegyzékbe vétetik." megjegyzéssel tették el levelét.

A posta személyzete erején felül, sokszor létszámhiány mellett is megbirkózott a kezelési nehézségekkel, biztosította a megfelelő színvonalú postaszolgálatot.

A postahivatali kezelést és az alkalmazottak létszámát egy, a Pestre érkezett levelek mielőbbi kézbesítésének biztosítására kiadott, a pesti főpostahivatal osztályának szóló utasításból ismerhetjük meg, amely szerint a postatisztek *„...jövendőre nézve reggeli hat órakor a postahivatalban megjelenni, s az illetők a posta elszállítás után is estéli hét óráig megmaradni tartoznak..."* Posch János főpostahivatali ellenőr részletes jelentést tett az utasítás végrehajtásának akadályairól: [14. kf., 129 t.]

„...méltóztatnék figyelembe venni, hogy az itt alkalmazásba lévő 9 rendes egyén között az első hivatalnok Posch ellenőr a posták sorozásával (németül) és azoknak összeszámításával az illető hivatalnokok számára, az egésznek felügyeletével, az összes pénztárnak gondjával, a pénztári naplók vezetésével, a hivatal szükséges kellékinek megszerzésével, és számadásvitelével, valamint írásbeli föltevények készítése, s tisztázásával, s mi legidőrablóbb, a felek tudakozódásainak elintézésével van elfoglalva, hogy teljességgel nem tehet eleget.

Második hivatalnok itt az ellenőrködő postatiszt, Schubert, ki a posták egyik részeit

sorozza, a levélkártyákat a megérkezett posták kézikönyvébe beiktatja, és elkészíti a fel és kiadási naplót.

Az ellenőrködő tiszt, Pitzinger, mint harmadik ki a kezes ló postatiszt, Morbetzer és Nizsalkovils, mint negyedik és ötödik hivatalnok jelenleg a megérkezett posták kiadása melletti szolgálatot teszik, melly szolgálat olly fárasztó, hogy mind hármuk rendes 10 óráig estig untig való teendője van, hol azután egyik, 11 órakor pedig a másik mikorra már minden levélnek és hírlapnak be kellene osztva lennie alkalmaztathatik a szállításnál.

Hatodik hivatalnok, Schelle postatiszt, ki a hírlapok kiadását viszi és avval annyira van elfoglalva, hogy az előfizetés idejénél egy hivatalnokot kell még melléje adni, hetedik hivatalnok Geörch, postatiszt ki a megérkezett ajánlat melletti levelek vizsgálásával, s azok bujtatásáról, a faladott sürgönyök szállításáról, ha sok nem gyülemlik össze, gondoskodik a tértivevényeket jegyzőkönyvből leírja, s végül a megjött postákat átveszi, azokat tovább szállítja, és a helyből elmenő postákat elküldi.

Nyolcadik hivatalnok Moser járulnok, s kilencedik Hüber járulnok, kik felváltva gondoskodnak a bérmentes, és ajánlat melletti levelek feladásáról, és ezzel kimutattatok volna az összes rendes hivatalnok alkalmaztatása. Hátra van még a második megnyitandó hivatal betöltése, hol a postán marasztott (poste restante), hivatalos és általában minden az országgyűlési urak számára érkezett levél kiadásának kell következnie, s mihez szinte két hivatalnok kivántatik különös felváltásra. Három gyakornok még mindig rendelkezésre áll ugyan, ha nehány egyén illy terhes szolgálatra a mellékjövedelem {...} megszüntetése után még találtatik. Kik azonban úgy pénzbeli számbavevésre, minthogy az ember különben sem bizhatja rájok magát, nem alkalmaztathatnak. Az első számbeli három hivatalnok közül egy áttétetik ugyan a fönnebbiekhez, de a második hivatali hely még betöltetlen marad.

A feladott ajánlat melletti levelek jegyzőkönyvének vezetésére, mellyek száma már most is 5000-re rúg, és a tértivevények visszaszolgáltatására, valamint a tudakozó körlevelek megírására még egy hivatalnok sincs rendelve. Ezen kívül még sok más munka van, mind a mellyek körülbelül egy embernek csaknem elegendő foglalkodást adnak, illyen például a visszautasított (retour gekommene) elszerezhetetlen, elégetésre szánt levelek kétszeri összeírása, mellyek száma havonként 2000-re megy, s mellyek közt az ajánlat melletti levelek legtöbb munkát adnak.

A dolgok illy állásának tekintetbe veendő még: hogy más jelenleg hetenként négyszer minden ízben nyolcz ezren felül rúgó számú hírlapnak kell szétosztatnia, s továbbítani hogy magán, mellyeknek díjazására, s beosztására múlhatatlanul s hivatalos levelek feladása már most is 2000-et teszen naponként több hivatalnok kívántatik. A 11 óra tájban végrehajtani szokott expeditiónál legalább 6 hivatalnokra van szükség, kiknek nagyon szorgalmasan kell dolgozniuk, ha határozott időre készen akarnak lenni a posta indulásával, melly szolgálathoz két hivatalnok a posták jó megérkeztével a két kiadóból oda állíttatik ugyan, kik azonban megerőltetett szolgálatuk következtében rendszerint annyira elfáradtak, hogy csak félszegen felelnek meg, s a posták később érkeztén éppen nem alkalmaztathatnak, mi által könnyen azon veszélynek tétetik ki az ember hogy a posták indulása helyből néhány órával később következhetnék.

Ezt, s a hivatalnokoknak előterjesztett nyilatkozatát, hogy egészségük teljességgel nem engedi meg nekik illy megerőltetett szolgálatot vállalni magukra, miután Bécsben a hivatalnokok egyik része reggeli órakor jelen meg ugyan a hivatalban, kilenced félkor

azonban haza mehet, és csak délután kell ismét megjelennie a hivatalban, valamint hogy könnyen megtörténhetik, hogy egyik, vagy másik hivatalnok megbetegedik, akik is olly fontos foglalatosság megakaszthatnék, méltóztatnék figyelembe venni, s alulírt bátorkodik azon sürgetős kérelmet terjeszteni elő, méltóztassék rendelést tenni az iránt, hogy a mostani hivatal személyeit még három egyénnel szaporíttassék...

Pest, Június 15-én 1848.

Posch János
Főpostahivatali ellenőr"

[14. kf., 129 t.]

Az utasítások végrehajtásának akadályai

Horvát–Szlavóniában 1848 nyarán, majd kora őszén, amikor a magyarellenes nemzetiségi mozgalmak fegyveres felkeléssé alakultak, a bécsi udvar pozíciója fokozatosan megerősödött. Bécs a nemzetiségi mozgalmakat kívánta a magyar forradalom elleni lépéseihez felhasználni. Annak ellenére, hogy a magyarországi szerb felkelést, Jellačić horvát bán tevékenységét nyíltan elítélte (1848. julius 10-én a király Jellačićot felfüggesztette horvát báni kinevezéséből), Bécs már felismerte, hogy szövetségesekre tehet szert.

A délvidéken megkezdődött lázadások nehézségeket okoztak a kormánynak. Az Eszéken és Varasdon működő postaigazgatóságok helyzetét a mindenkori politikai és hadi helyzet határozta meg. A horvát–szlavón területek postahivatalaitól a postát felügyelő kereskedelmi minisztériumnak már májusban jelentették, hogy a délvidéki események kapcsán Jellačić bán önálló rendelkezést adott ki a postahivataloknál befolyt jövedelmek kezeléséről.

A varasdi és eszéki postaigazgatóságok felterjesztései minderről így számoltak be:

„269. sz.

Nagy Méltóságú Magyar Országi földmívelés, ipar és kereskedelmi Minisztérium Kegyes Uraink!

A mély alázattal alulírt posta Igazgatóság-, mellékelten a horvát országi Bánátból Báró Jellachich Ő Nagy Méltóságától ujabban nyert alábbi parancsolatot, melly szerint horvát és tótországi postaállomásoktól befolyó postajövedelmek ennekutáni kiadását tiltja, és egyszersmind e főhivatal pénztári mennyiség jegyzékét azonnal magával tudatni, Később pedig minden 14. nap leforgásával – annak rendre elküldését parancsolja, ezennel ismét felterjesztve, egyszersmind alázatosan kérni bátorkodik: miszerint a még f. é. Április 29-én 278. sz alatt – a Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz tett felterjesztésére mellynél fogva ezen alázatos Igazgatóság, a horvát országi Bántól már egyszer engedelmességre felszólíttatván, az e részben kikért kegyes határozatot, felsőbb helyről mostanáig is várja, most ujjolag éspedig hathatósan, személyes felelet terhe alatt engedelmességre intetvén, olly veszélyes körülmények között, magunk tartásunkhoz, hogy kellő kegyes utasítását, másod ízben ezennel szorgosan kérve, egyszersmind feljelenteni sietünk: hogy ellent nem állhatván többé, a kívánt jövedelem jegyzé-

két, ide mellékelt másolat szerint, horvát országi Bán Ő Nagyméltóságának máris felküldöttük. Kik egyébként Kegyességébe mély tisztelettel ajánlottak maradunk.

Nagy Méltóságú Minisztériumnak!

A kir. posta Igazgatóság legalázatosabb szolgái

Varasdon Május 9-én 1848-ban

Griller Ignácz
főposta igazgató

Müntzberger Antal
Ellenőr"

[18. kf., 4a t.]

A jelentéshez mellékelték a Jellačićnak átadott postajövedékekről szóló kimutatást (18. ábra).

„331. sz.

„Kegyelmes Miniszter Ur!

Folyó Május 14-kén 670/121. szám alatt kelt magas parancs következtében alázatosan feljelenteni bátorkodik az alábbírt engedelmes postaigazgatóság: – miszerint báró Jellachich Horvátországi Bántól legközelebb csak azon egy és pedig oly tartalmú rendeletet vett légyen, melly szerint a kerületbeli Szlavóniai postáktól főpénztárba befolyó postajövedelmeket további rendeletig senkinek ki nem szolgáltatni, pénztára állapotának kimutatása pedig minden 14. nap elébe terjeszteni kötelezetik: Mely báni rendelet eredetiben ideterjeszteni, egyszersmind alázatosan felterjeszteni bátorkodik: miszerint a fentdicsért magas Minisztérium parancs folytán az alá rendelt szlavóniai postahivatalok és állomásokat a mai napon körlevél által oda utasította légyen, miszerint magokat törvényes kötelességökhez képest minden hivatalos eljárosokban szorosan azon parancsokhoz tartsák, mellyeket a Királyi Magyar Miniszterürtól ezen postaigazgatóság utján nyerendenek, s ennélfogva minden bár honnan jövő törvénytelen befolyást határozottan visszautasítsanak.

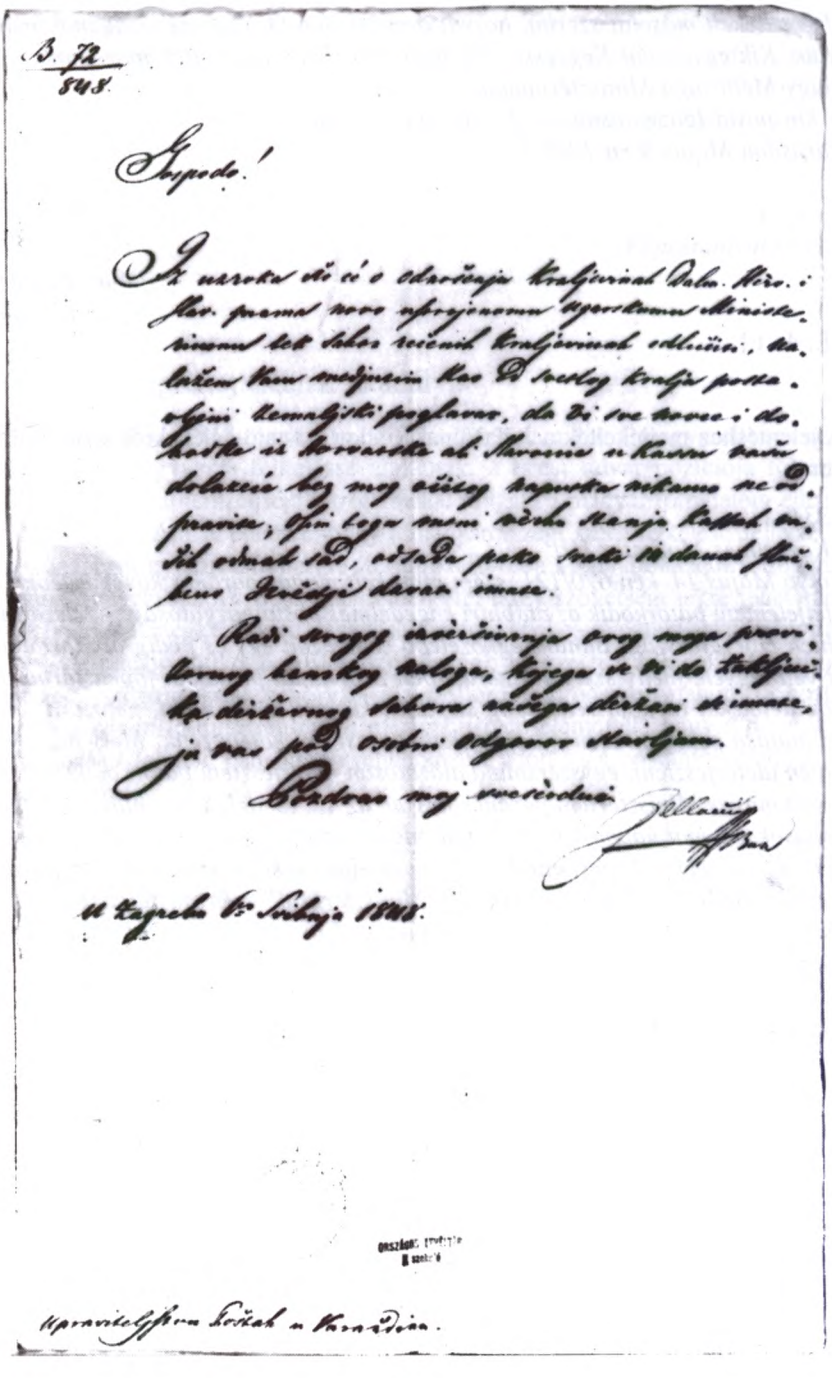
Kegyelmességednek

Eszék 1848 évi Május 18-án mély alázatú szolgái

Veber Károly
posta igazgató

Georgievics György
ellenőr"

[uo.]

18. ábra.
Jellačić horvát bán felhívása a postajövedelmek kezeléséről [OL, H 51 18. kf., 4a t.]

Az irat melléklete volt Jellačić proklamációja (19. ábra).

„B. 72/848

Gospodo!

Iz uzroka što će o odrošenju Kraljevinah Dalm. Herv. i Slav. prama novo ustrujernomu Ugarskomu Ministeriumu tek Sabor rečenih Kraljevinah odlučiti, nalažem Vam medutim kao od svetlog Kralja postavljeni zemaljski poglavar, da Vi sve novce i dobavke iz Hervatske ali Slavonie u kassu vašu dolazeće bez mog očitog naputka nikamu ne odpravite; osim toga meni verhu stanju kassah vaših odmah sad, odsada pako svaki 14 danah službeno izveistje davati imate.
Radi strogog izveršivanja ovog moga provizornog banskog naloga, kojega se vi do zaključka deržavnog Sabora našega deržati se imate, ja vas pod osobni odgorov stavljam.

Pozdrav moj sveserdni

Jellačić
{...}

U Zagrabu 6 Svibnja 1848.

Upraviteljskom Poštah u Varaždinu"

„B 72 1848

Uraim!

Mivel az újonnan szervezett Magyar Minisztérium rendeletei alapján a Dalmát, Horvát és Szlavón királyság illetőségeiről a megnevezett királyság Országgyűlése (Szábor) ezután fog dönteni, mint a fenséges király által kinevezett helytartó elrendelem önnek, hogy a pénztárból, Horvátországból, illetve Szlavóniából befolyt pénzt és egyéb küldeményeket személyem külön engedélye nélkül sehová ne továbbítsa, ezenkívül a pénztár jelenlegi állásáról rögtön és következőkben erről 14 naponként köteles engem tájékoztatni.

Ezen ideiglenes báni határozat szigorú betartásáért nekem személyes felelőséggel tartozik és köteles a határozat értelmében az Országgyűlés megtartásáig cselekedni.

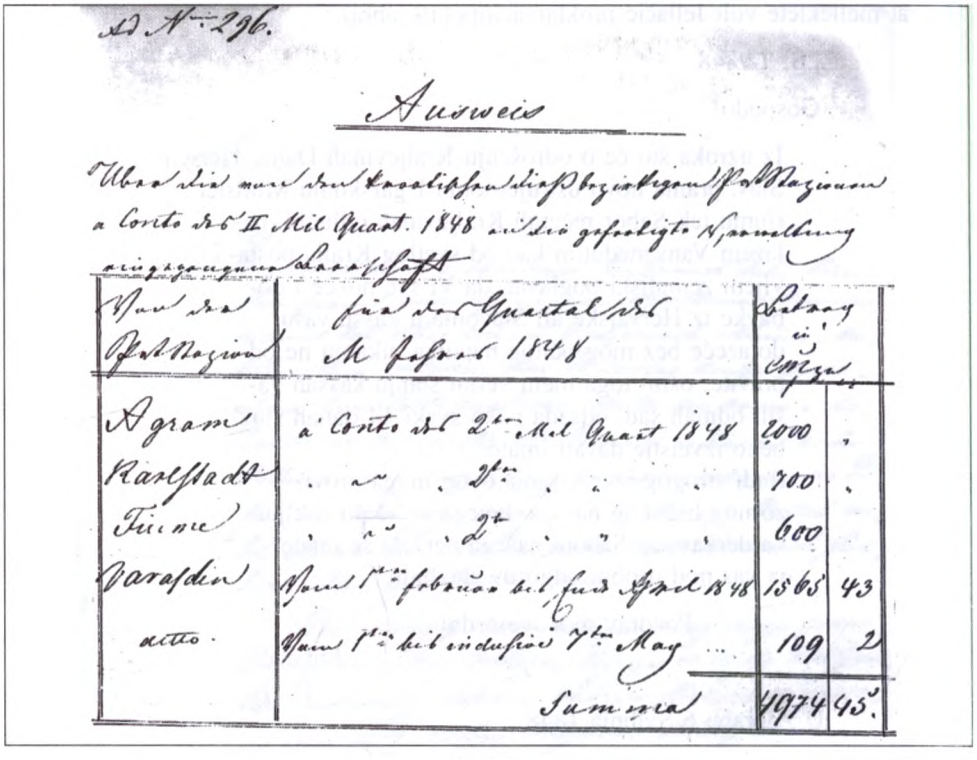
Tiszta szívvel üdvözlöm

Jellačić
{...}

Zágráb, 1848. május 6-án

A Varasdi Posta Igazgatóságnak"

[Fehér Illés irodalomtörténész fordítása]

19. ábra.
A varasdi főpostaigazgatóság által beszolgáltatott postajövedelem jegyzéke
[OL, H51 18. kf., 6. t.]

A két igazgatóság jelentésére a minisztérium az alábbi utasítást adta:

„Az eszéki és Varasdi postaigazgatóságoknak
Új-Gradiskai és Zenggi váltóposta tisztségek főnökeinek

Varasdinak.

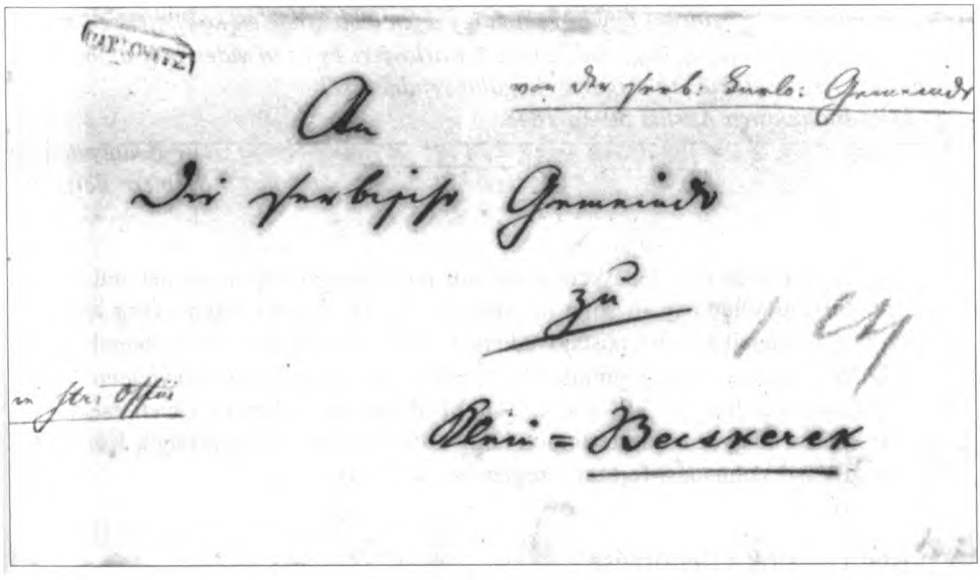
Folyó hó 9-iki 296. szám alatt költ felterjesztéséből kitűnvén az, hogy ezen postaigazgatóság Jellachich horvátországi Bántól, azon törvényellenes rendeletet vette, miszerint hivatalos eljárásiban egyedül néki engedelmeskedjék,

a többinek

Tudomásomra jött hogy a Magyarországhoz kapcsolt részekben felügyelő hivatalok, Jellachich horvátországi Bántól, azon törvényellenes rendeletet vették, hogy mástól mint tőle parancsokat el ne fogadjanak.

mindnyájoknak

hivatkozva a folyó évi 3-ik törvény czikkre és Ő császári királyi Felségnek az említett horvátországi Bánhoz folyó hó 4-kén kibocsátott kézirat tartalmára, meghagyom

20. ábra.
Carlovitzból szabálytalanul hivatalos küldeményként, portómentesen továbbított proklamáció borítéka [OL, H51 10. kf., 8. t.]

önnek ezennel komolyan és pedig a legszigorúbb felelet terhe alatt, hogy törvényszabta kötelességéhez képest, magát minden hivatalos eljárásában szorosan azon parancsokhoz tartsa, melyeket a királyi magyar Minisztérium, illetőleg a pénzügyi Minisztertől és tőlem nyeréND, és más törvényellenes rendeletet mellőzvén, arra szigorúan felügyeljen, hogy az alája rendelt posta hivatalok és állomások is minden törvénytelen befolyást visz sza utasítsanak.

Budapesten, Május 14-kén 848."

[18. kf., 4a t.]

Adatokat találtam azokról az esetekről, amikor a horvát nyelven kibocsátott proklamációkat díjmentesen, hivatalos küldeményként továbbították. Számos alkalommal sikerült a küldeményeket feltartóztatni, terjesztésüket megakadályozni. A feltartóztatott küldeményeket a belügyminisztériumnak terjesztették fel, ahol a küldemények sorsáról döntöttek (20. ábra a küldemény borítékja):

„Karlovicz a szerbajkú néphez intézett merényes felhívásait a kincstár jövedelmének csonkításával, posta útján hivatalos ürügy alatt díj nélkül küldözte szét. Miután Temes megye Alispánja tudósítása szerint csak a Temesvári Posta hivatalnál 33 ilyen tartóztatott le, – de az Ó Becsei postamesternek a helybeli kincstári tisztartó előtt nyilvánított s ez által bejelentett panaszos előterjesztése képest is Zágráb, Belgrád, Karlovicz és Újvidék környékéről is előfizetési és postadíj nélkül ..." „...számos levelek és hírla-

pok küldetnek... " *Egyébiránt úgy hiszem, hogy a fennebb érdeklett körülmények elegendő okért szolgálnak arra, hogy különösen a Karloviczi és azon vidék beli többi postahivatalbeli tisztviselők ellen szigorú vizsgálat rendeltessék.*

kelet Budapesten Április 30-án 1848.

Belügyminister
Szemere Bertalan"

[10. kf., 8 t.]

Augusztus elején első lépésként a varasdi postaigazgatóság vezetőjét Jellačić felmentette, helyére Vilempay Józsefet nevezete ki. [3. kf., 82a t.] Ugyanekkor lefoglalta a postaigazgatóságnál befolyt postajövedelmet (5042 pengőforintot). Szeptember elején a FIKM a magyar pénzügyminisztert értesítette a Zágrábban törvénytelenül felállított postaigazgatóságról. [7. kf., 35a t., 241. l.] Mindezek, valamint a hadi események arra késztették a magyar minisztériumot, hogy a varasdi postaigazgatóságot Körmendre helyezze át (lásd számadási fejezet, szeptember 4. [3. kf., 83a. t.]).

A postahivatalok ellenőrzése

A fő-postaigazgatóságok, hivatalok pénztárainak ellenőrzését 1848 előtt a bécsi cs. kir udvari számvevőség-felügyelet végezte, a dokumentumokat ott őrizték. A MOL dokumentumai között megtalálható vizsgálati anyagok Pulszky bécsi tárgyalásainak eredményeként visszakerültek a FIKM-hoz. Itt találhatók azok is, amelyek tárgyalása még folyamatban volt, az ügyek lezárása a minisztériumra várt. Az e témában őrzött dokumentumok nagy része jelenleg a H/51 „posta" anyag 4. kf. alatt található. Néhány ezek közül: Az 1843-ban végezett számvevőszéki vizsgálat anyaga [uo. 22a t.], a debreceni országos postahivatalnál [uo. 9a t.], a pozsonyi, a kassai és a temesvári fő-postaigazgatóságoknál végzett vizsgálatok eredményei. [uo. 18a., 19a. t.] A pesti és a budai postapénztár vizsgálati anyagát tárgyalás végett küldték meg. [uo. 21a. t.]

1848-ban a pénztárak hivatali ellenőrzése során megállapított tartozások és követelések rendezése már a felügyeletet ellátó minisztérium utasítására történt. 1848. augusztus 16-án a Trefort kiadványozásával készült iraton felszólították a fő-postaigazgatóságokat (Buda, Pozsony, Kassa Temesvár, Eszék, Varasd), hogy a cs. kir. udvari számvevőszék által a magyarországi vitelbérről f. é. I. negyedévre kifizetett számadás alapján *„...mint hátralévő számítási tartozások kitűnnek, ezen postaigazgatóságnak azon meghagyással küldöm el, hogy az illető postaállomások részére hátralévő járandóságaikat a hivatalos sürgönyök vitelbérével együtt utalványozza, a kint lévő tartozásokat pedig azonnal beszedje."* [6. kf., 8a t.] A tárgyról a külügyminiszter útján értesült a magyar minisztérium.

Az 1848-as dokumentumok között található hivatali vizsgálatok során a szabálytalan kezelés, más esetben egy-egy elveszett vagy eltulajdonított küldemény felelősét kívánták kideríteni. A hivatali vizsgálat a minisztérium utasítása alapján történt, esetleg más miniszterek javaslatára. [lásd korábbi fejezet]

V. FEJEZET

A posta szállítószolgálata

Közúti szállítás

Postaúthálózat

1848 előtt a postautak (Kursverbindungen) létesítése, a járattáblázatok (Kurstabel) összeállítása bécsi postajáratási iroda (Kursbureau) feladata volt. A járattáblázatot a Helytartótanács osztotta szét a hivataloknak, ez alapján készítették a menetrendeket, óramutatókat (Stundenpässe). Járatnaplót (Instradierungsbücher) vezettek, mérföldmutatókban (Meilenweiser) megadott távolság alapján dolgoztak (1842. augusztus 1-jéig a távolságokat az útvonal hosszával számították, azt követően díjnégyszög segítségével légvonalban, Philatelica 1988/1. száma).

A XIX. század elejétől a postaközlekedés fejlesztése és ennek függvényeként az utak javítása iránti igény nőtt.

A bécsi postaigazgatás elsősorban az ország nyugati részén léptetett életbe új összeköttetéseket, itt javította a közlekedés minőségét. 1842-ben Brünntől Nagyszombaton át Esztergomig – hét új postaállomással – új postavonalat létesített. Ugyanebben az évben a Bécs és Zágráb között a delizsansz helyett egy gyorsjáratot állítottak. A magyar Helytartótanács és kancellária sürgetésére Bécs további levél- és málhaposta-közlekedést szervezett.

Naponta közlekedő levélpostajáratot létesítettek Pest–Debrecen és Pest–Eszék között, valamint Zágráb és Sziszek között hetente kétszer, Fiume és Trieszt között pedig naponta közlekedő málhapostát. Új postai vonalakat állítottak fel Szegedről Tótkomlósra (Makón át), Szentmiklósról Bánátkomlósra (szintén Makón át), valamint Aradról Dobrára, hogy Erdély felé is könnyebb legyen a közlekedés.

A nagyszebeni főindnokság vezetője a rendelkezésre álló vonalakról és a fejlesztés lehetőségeiről az alábiakat írta:

„1845. május hó napjáig csak egy postakocsi fő útvonal volt Bécstől kezdve Budán, Szegeden, Temesváron Szebenen át Brassóig, mely vonalon minden 4. napokban egy szekér járt, – és Szászsebesből egy fijók vonal volt Kolozsvárig, melyért a szebeni Főindnokságnál nem is volt Postakocsis gondnok, (Conducteur), hanem a Bécsből, vagy Budáról induló kocsigondnok ezeken Brassóig és onnan Budáig vissza utazott. – Se-

besben volt egy szekérkísérő, (Wagenbegleiter), ki a Kolosvárra menő szekeret minden 14 napban elkísérte. De 1845-ik év május elsején részint ismét a Szebenbe való centralisatis kedvéért, részint azon kinézésből, hogy az Erdélyi Országgyűlés Szebenbe tartatnék és olyan alkalomkor küldözni szokott futárokat kevesebb költséggel lehessen Kolosvár felé szállítani, egyhetenként kétszeri könnyű postakocsi utazás állítatott fel, Szebenből Kolozsvárig és vissza, mely mindenkor magával viszi a levélpostát is..."

„...Bécs és következőleg Pest és Erdély között járó Postakocsi még 1845-ik évben is csak a régi 14 napokbani egyszeri járása mellett maradott egész 1847-ik év novemberéig, – midőn a kolosvári és brassói kereskedők (mert Erdély kereskedési szerepét e két város viseli): az udvari kamarához bényújtott, és több bécsi kereskedőházak által is támogatott azon kérések következéséül, hogy vagy egy fijók Bankpénztár állíttassék, vagy pedig Bécs és Pestről egy gyorsabb és gyakrabb közlekedési mód rendeltessék mind a 14 naponként egyszer Temesvár felé lekerülő posta szekér..." [4. kf., 30. t.]

A kérelem rendezésekéig – addig is amíg a *„magyarhoni Postakocsi utazás egészen átalakíttatnék"* – minden héten indult szekér Bécsből. Ez a rend állt fenn 1848-ban is, s mivel Bécs Magyarországon és Erdélyben csak a határátlépő összeköttetésekre fordított gondot, ennek természetes következménye volt, hogy az útvonalakat csak itt fejlesztette.

1848. márciustól szeptemberig

1848-ban a magyar FIKM egy rossz állapotban lévő közúthálózatot kapott örökségül. A Magyar Országos Levéltár dokumentumgyűjteménye lehetőséget ad annak megismerésére is, kik döntöttek egy-egy összeköttetés létesítésénél, mely állami szervek véleményezése játszott szerepet a döntésnél. Választ kapunk arra is, hogy ezen ügyek intézésekor a megvalósításnál milyen szempontokat vettek figyelembe. Tájékoztatást kapunk a közúti szállítás helyzetéről, az utak állapotáról. Magyarország, Erdély és Horvát–Szlavónia útjainak helyzetéről szól az alábbi irat:

„46.664, P 200744/2784/847 sz.

A császári udvari főposta igazgatóságnak hivatalos jelentése, mellyel az eszéki posta kerületben 845-ik évben az ottani posta igazgató által teljesített vizsgálat iránt észrevételeit terjeszti elé, méltóztatott Császári királyi Felséged f. é. Július hó 11173/13133 sz. a. kelt udvari rendelvény kíséretében azzal átküldeni: hogy tekintettel lévén a udvari kincstárral innen ez érdemben folytatott tárgyalások iránta véleményes jelentés tétessék" „...az eszéki főposta igazgatóságnak az 1844. évi Sept. 18. 13682/1641 sz. a. kelt legfelsőbb parancs következtében meghagyatott: hogy több kerületi posta állomásoknál létező hivatali visszaélések, s mulasztások megszüntetése iránt vizsgálatot tévén, a tapasztalandókról jelentést küldje be, mely is ezen utasítás folytán a vizsgálatról szóló jegyzőkönyvet felterjeszté. Ebből értesülvén e királyi helytartótanács: miként Eszéktől Laskafalváig a postaút oly rossz karban tartatik, hogy téli és esős időben járatlan, továbbá hogy Baranyavártól Mohácsig csinált postaút van, mely azonban egy óra járásra Mohácstól Baranyavár felé igen romlott, Lapancza felé pedig csupán a természetre hagyva van, végre Mohácstól Szederkényig a posta út ugyan csinált, de kijavítást igénylő, Szekcső felé pedig nagyobbrészt csinált, és rossz-szinte

Szekcsőtől–Bátaszékig nagyobbrészt az útnak csinálatlan és Bátaszéktől–Szegszárd felé kavicsos ugyan, de a szükséges kőalapzat nélküli, Dorogh felé pedig homokos, s szinte nem csinált, végre Tolnától Paks felé egész kiterjedésében járhatatlan, ugyan azért Baranya és Tolna megyéknek meghagyatott: hogy ezen utaknak részint kiigazítását, részint ujraépítését mielőbb eszközöljék.

Mivel továbbá Bács Vármegyében semmi csinált utak nincsenek, kivéve a Herczeg Szölősi és Bezdáni posta állomások közt a Duna parttól Bezdán felé vezető töltést..." „e megye felszólíttatott: miszerint a posta, és az utasok minden veszedelemtőli megőrizhetése, s lehető biztosítása tekintetéből, az utaknak készítésére nézve kellő rendezést tegyen, a Bezdáni töltést pedig mindjárt javítatsa ki, tavaszkor azonban tökéletesen elkészítessen.

Végre, mivel Karlóczon túl mintegy 3/4 óra járásra feneketlen rossz út van a banosttóli hegyen túl pedig Beschkáig s innen Banovczén keresztül Zimonyig s az utóbbi írt Jallubinczén keresztül egész Rumáig, s a természetre hagyatott feneketlen állapotban létez, nem különben mivel Eszéktől Vera helység és Vukovár, Oppatovácz Illok felé vezető postaút oly elhanyagolt karban van, hogy főkép télben a rendes posta és posta kocsik tengelyig sárba gázolva rendeltetésük állomásait a megszabott órára soha el nem érhetik, a Cserevicstől Pétervárig létező jó miv útnak azon része, mely Kameniczáig elterjed megjavítást igényel, úgyszinte miután Rumán, és Csalmán keresztül egész Eszékig kivévén Tovarniktól Vukovár felé vezető posta út közben Sehyd és Gibaratz közti mintegy 3/4 órányi kövecsezett jó utat, semmi csinált út nincsen, mind ezeknél fogva a Tót országi kormányszék Verőcze, Szerem, Posega és Eszék, s Posega városok az innen érintett utakat kijavítatása, részben nyomban készítése tekintetében innen felszólíttattak. Azon felül minden fennevezett hatóságoknak kötelességül tétetett, a Tót országi kormányszék pedig megkerestetett: hogy legfelsőbb parancs következtében a posta állomásoknak az egymástóli távolságokat mennyiben mind eddig nem történt volna mérnökileg öt szám szerint felvétessék, az eredményről tudomás teendő.

Ezen királyi helytartótanács ezeket előre bocsátván egyszersmind mély alázatban jelenti: miszerint miután a tárgyalásban lévő jegyzőkönyv a m. udv. kincstárra szükséges tudomás s maga részéről is menyiben érdekli teendő rendelések végett innen közöltetett, ugyan ez ide küldött üzenetében előadja

1 ör hogy az ily közutazásban postagyakornokok alkalmazása, mint jelen esetben történt felesleges,..."

2 or Mohács és Szederkény közt a szállítási időnek uj szabályozását szinte szükségesnek nem tartja.

3 szor A kerületbeli postaállomások közötti távolság pontosabb meghatározására azon esetekben, ha az illető törvényhatóságok e végett kellő adatokat nem nyilatkoznának a postai pénztár kímélése tekintetéből egyedül Mohács és Baranyavár, valamint Baranyavár és Lapancza közötti utakra nézve lenne foganatba veendő. Az elöl felhívott kegy. udvari rendelvénnyel közlött iratokat tehát Császári királyi Felségednek ezen legengedelmesebb kormányszék, a királyi kincstárnak üzenetével, és az ismételve idézett jegzőkönyvvel együtt alázatban azzal terjeszti fel: hogy a királyi kincstárnak nézeteihez hozzá járul, egyébiránt a 3-k pontra nézve Baranya, Bács, Pozsega Vármegyék, valamint Eszék város tanácsának jelentései, mellyekkel a posta állomások távolságát magába foglaló mérnöki jegyzékeket felküldötték, nem különben a Tótországi fő hadi kormányszék-

nek e részben kelt hivatalos levele, az udvari főpostaigazgatóság kívánatához képest kellő használat végett azzal közöltetnek : hogy Tolna és Szerém Vármegyék az efféle jegyzékek felküldésére ujonnan felszólíttattak, mellyek annak idején szinte felterjesztetni fognak. Egyébiránt ezen m. kir. helytartótanács legfőbb kegyelmeibe ajánlott marad.

Budán Szentandrás hó 16. 847.
legalázatosabb hűségű jobbágyai és káplánjai
Császári királyi, s apostoli Felséged m. királyi
helytartótanácsának Elnöke, s többi Tanácsosai."

[4. kf., 4. t.]

1847-ben ***Széchenyi István*** gróf, mint az Országos Közlekedési Bizottmány elnöke a helytartótanácshoz küldött levelében a Tokaj és egyéb zempléni helyek közt fennálló postajárások hiányosságairól, a sóhivatal szállítási késedelemből eredő káráról számol be és azok mielőbbi orvoslását kérte. Gr. Széchenyi István kérelmére 1848-ban történt intézkedésben többek között ez állt:

„Gróf Széchenyi István mint az országos közlekedési bizottmány elnöke alázatosan mellékelt folyamodványában a Tokaj és egyéb Zemplényi helyek közt fennálló postajárások hiányosságát mi elébb orvosoltatni kéri, mert az ottani vidéknek hetenkint csak kétszer van posta járása, e mellett pedig a fő, s mellék összeköttetések úgy vannak a Kassai és Eperjesi mindennapi járásokhoz csatolva, hogy p. o. Tokajtul, hol a munkáltatásra szükséges pénz erő a k. sóhivatalnál utalványoztatik, Ujhelyre felette későn jut el, sőt meg ha Ujhelyről Tokajra sebesposta küldetik is, ennek Tályára át kell mennie, mely hely már egy postával Tokajon túl fekszik, és így jól lehet Ujhelytől Tokajig csak 3 óra járás, mégis a sebesposta 4 órányi utat kénytelen tenni Tokajig, s innen ismét vissza Tokajig két, tehát összesen 6 órányit ugy, hogy illyen körülmények között minden utalványozási, árusszerzési, s egyébb intézkedések csak a vállalat megrövidülésével eszközölhető..." Mindezeknél fogva tehát az ismételetve érintett folyamodványt, az iránta tett jelentéssel együtt Császári királyi Felségednek e hűséges helytartótanács a fenn említett inneni feliratára hivatkozva pártoló vélemény kíséretében, és olly alázatos kéréssel terjeszti fel : miszerint Gróf Széchenyi István által felhozott alapos indokok tekintetéből, e tárgy iránti legmagasabb határozatát minél elébb kegy. kiadni méltóztassék.

Egyéberánt legfőbb Kegyelmeibe ajánlott maradok" (az előző felirathoz hasonló záradékkal, 21., 22. ábra).

[1. kf., 19a. t.]

A postahivatalok közötti távolságok felméréséről szóló rendelkezés végrehajtásáról (lásd: Szekérposta-összeköttetések rész) értesítették az illetékes postaigazgatóságokat:

„Valamennyi kir. főpostaigazgatóságnak és a zenggi és uj gradiskai postaváltási igazgatóságoknak.

Liszka és Tokaj között sürgönyök vitelére posta összeköttetést rendszeresítetvén e két postaállomás közötti távolság 1 és 1/8 postamérföldre határoztatott.

A Külügyminiszternek

Liszka és Tokaj közötti sürgönyök vitelére rendelt útvonalnak hossza 1 és 1/8 postamérföldre határoztatott. Miről főmélt. f. é. május 29. 595 sz. a. kelt becses közlése folytán azon kéréssel tudósítom, hogy e határozatot a cs. kir. pénzügy miniszterrel az illető postahivataloknál leendő közhírré tétel végett közölni szíveskedjék.

A kiadóhivatalnak

A fentebbi főpostaigazgatóságokhoz küldendő rendelet a „közlönybe" iktatandó, a fordítás pedig a zenggi és gradiskai igazgatóságnak megküldendő."

[4. kf., 4a. t.]

Az ismertetett iratok jól szemléltetik a hazai közutak minőségét, a postai összeköttetések helyzetét, a helyzet javítására vonatkozó igényt. Minderről Klauzál Gábor miniszter képviselőházi beszédében így számol be:

„...A posta tekintetében elmondtam, mit e részben tenni lehet, a jövedelmi rovat igen kicsin, mert mindössze 70 ezer pengő forintnál alig lehet több jövedelem, a mult évben volt 84 ezer, s országnak majd minden hatóságai méltán veszik igénybe, hogy nekik gyakoribb postaösszeköttetésök legyen, kiknek pedig nincs, azok összeköttetést nyerjenek. E részben olly szerencsével működtem, hogy olly helyek, mint például Vas megye, melly Soproncn keresztül kapta leveleit, jövő év első szeptemberétől kezdve mindennapi összeköttetést fog kapnia. Igy több helyek is. De ez mind pénzbe kerül, mert valamint az új állomások felállítása pénzáldozattal jár, úgy a postamenetek szaporítása is fizetést igényel. A terv készen van, mellyet ha a ház vagy az illető minister követend, nem fog elmulni két év, hogy Magyarországnak főbb városai hetenként legalább négyszer fognak ellátni postával." [K. H.]

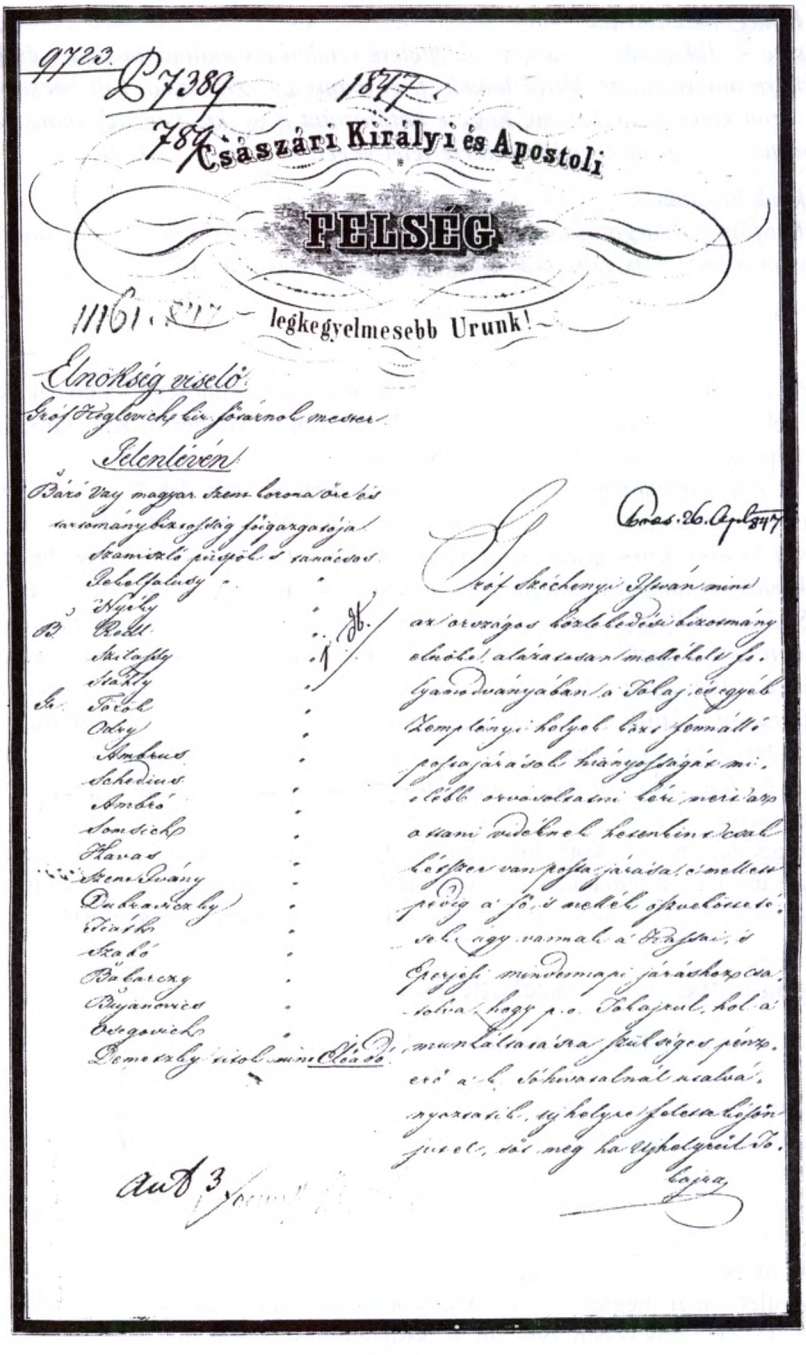
A független magyar kormány minden igyekezete ellenére a közúti közlekedés javítása lassan ment, a lemaradás oly nagymértékű volt, hogy a miniszter által tervezett korszerűsítéseket, gyakran anyagi okból, csak részben sikerült megvalósítani.

Új postaállomások és összeköttetések

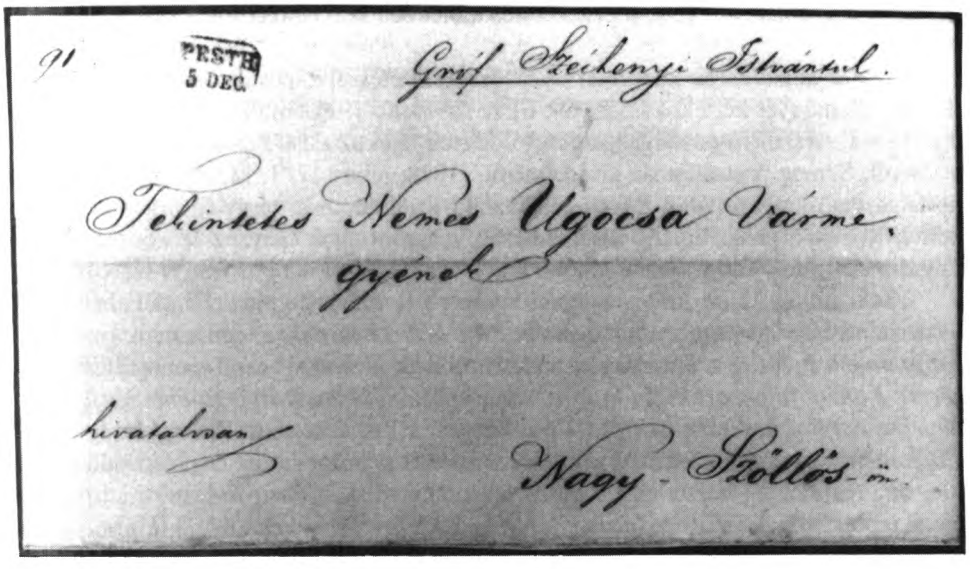
A minisztérium a szállítási gondokat sokoldalú intézkedések segítségével próbálta megoldani:

- a már közlekedő *postameneteket szaporította, **új postaállomásokat és levélszedőségeket állított fel.*** Az új állomások, levélszedőségek felállításánál, esetleg a levélszedőségek rendes postaállomássá történő átminősítésénél igen körültekintően járt el. Felmérte a hivatalok levélforgalmát, a szomszédos postaállomások és összeköttetések helyzetét is;
- ***új összeköttetéseket létesített,*** amely gyakran azt is lehetővé tette, hogy az adott terület a már meglévő postai összeköttetésekhez csatlakozzon. Az összeköttetés biztosítása érdekében gyakran új postaállomást is létesített.

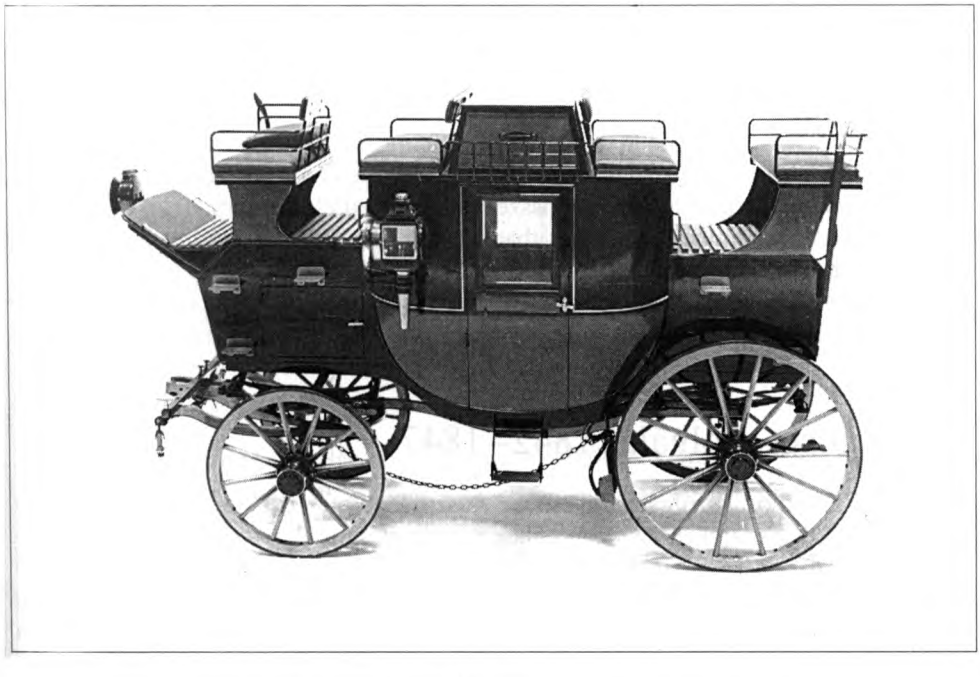
A postai összeköttetéseket tárgyaló [H/51 1. kf. alatt található] levéltári iratok a helytörténeti kutatók, levélküldeményeket útvonal szerint feldolgozó gyűjtők számára fontos adatokat tartalmaznak. Valamennyi közlését a könyv terjedelme nem teszi lehetővé.

21. ábra.
Részlet gr. Széchenyi István, a közlekedési bizottmány elnökének „Tokaj és egyéb zempléni helyek" közötti útviszonyokról szóló leveléből [OL, H51 1kf., 17a t.]

91 PESTH 5 DEC. Gróf Széchenyi Istvántól.
Tekintetes Nemes Ugocsa Várme
gyének
hivatalosan
Nagy-Szöllös-ön.

22. ábra.
Gr. Széchenyi István közlekedési miniszter hivatalos levele [dr. N. F.]

23. ábra.
XIX. századi postakocsi [makett a Közlekedési Múzeumban]

A szerző a levéltári anyagok jegyzékét későbbiekben szaklapban fogja közölni. Néhány ezek közül:

A ***Baja*** és ***Bátaszék*** között tervezett összeköttetéssel kapcsolatban a bátaszéki uradalom véleményét kérték. [1. kf., 69. t.] A ***Tapolcán*** létesítendő két fiókposta-állomás ügyében a varasdi fő-postaigazgatóságtól kértek tájékoztatást Tapolca és környéke levelezéséről, Sümeg postaállomás jövedelméről. [1848. július 17, 1. kf., 71a t.] A kassai fő-postaigazgatóságtól a ***Nagy-Rőcén*** felállítandó levélszedőség tárgyalása során jelentést kértek Rozsnyó postaállomás jövedelméről, valamint a két helység és környéke levélforgalmáról. [uo. 72a. t.]

1848. július 21-én írott levelében Szemere Bertalan átküldte Felső-Fehér megye panaszát: miszerint *„a posták hetenként csak kétszer járnak, s e miatt gyakran későn kapja meg a hatóság a kormány rendeleteit, s nem járhat el egész gyorsasággal és sikerrel, s annál fogva azt kéri : hogy az ottani postánál hetenként legalább négyszer történjék a levél érkezés és indítás..."* [1. kf., 98a t.] A ***Budapest–Zalaegerszeg*** közötti tervezett naponkénti összeköttetésről tájékoztatták a pénzügyminisztert 1848. július 3-án. [uo. 55a. és 82a. t.] Eszterházy Károly veszprémi főispán ***Pestről Pápára*** kért naponkénti postaközlekedést. [uo. 63a. t., július 5-én]

A magyar minisztérium által kiadott utasítások végrehajtását számos esetben éppen az adott helységben kialakult hadi helyzet akadályozta, más esetben az utak járhatatlansága miatt kellett azonnal intézkedni, új postautat kijelölni.

Arad–Károlyfehérvár között új postajárás beindítását, ***Világos, Borosjenő, Buttyin és Jószáshely*** levélszedőségek helyett rendes postaállomás felállítását kérő felterjesztésnél *„jelen fennforgó viszonyok között nem engedhető lévén, a tárgybeli iratok, csak tudomásul vétetnek"* megjegyzéssel az ügy elintézését későbbre halasztották. [1. kf., 78a. t. 1848. július 24, a kérelem végrehajtását lásd 1849. április 14.]

A ***Budapest–Temesvár*** és az ***Arad–Nagyvárad*** közötti postajáratok szaporítása ügyében a szentesi postakiadó jelentette a ***Hódmezővásárhely, Cegléd, Nagykőrös, Szentes–Orosháza*** közötti közlekedési viszonyokat. [uo. 66a. t.] Augusztus 8-án ***Nagykanizsa–Csáktornya*** között új postai összeköttetés lépett életbe. [uo. 102a. t.] A nyitrai postaközlekedés rendezését tárgyaló iratban az utak állapotáról és ***Surány, Kostyán, Ürmény, Nyitra, Pereszlény*** helyek levélforgalmáról kértek jelentést a pozsonyi fő-postaigazgatóságtól. [uo. 106a. t., augusztus 16] A ***Somlyó-Kolozsvár*** postaút rendezése tárgyában báró ***Wesselényi Miklós*** írt feljegyzést. [uo. 130a. t., szeptember 4.]

Szekérposta-szolgálat 1842–1847

A levél- és kocsiposta-szolgálat egyesítése Ausztriában már 1829-ben megtörtént, Magyarországon és Erdélyben azonban ennek végrehajtása a Helytartótanács és a főkormányszék közbelépése miatt nem valósult meg. A levélposta-szolgálat felügyeletét továbbra is az említett két állami szerv látta el. Bevezetőmben már említettem, hogy a bécsi postaigazgatás által kibocsátott szolgálati utasítás az új stafétaszabályzat, a külön postákkal utazókra vonatkozó rendtartás és más utasítás a fenti okok miatt nem, de a posta pátenst kiegészítő ***új levél- és kocsipostai rendtartás és üzletszabályzat már kötelezőek voltak a hazai postaállomások számára is.*** Ausztriában a kocsipostát a posta-

regálé körébe vonták, ezt a jogot azonban magyar területen nem érvényesíthették. Ez volt annak az oka, hogy hazánkban igen sok, a postával versenyző magánvállalat jött létre, ezek között a „gyors parasztoké" volt a legjelentősebb. Csomagküldeményeket is szállítottak, valamint leveleket csempésztek. Tevékenységükkel szemben a magyar postamesterek mellett a bécsi udvar is felszólalt, mivel működésüket osztrák területre is kiterjesztették.

A Helytartótanács közjogi szempontból megvédte az intézményeket, sőt a király előtt a vármegyékkel együtt képviselte ügyüket. Az osztrák kormány magánvállalata hazánk területén is szabadon szállíthat utasokat, így Ausztriának is el kell fogadnia a magyar magánvállalatok osztrák területen való működését.

A legjelentősebbek: Pest–Arad–Temesvár; Pest–Eperjes gyorskocsi; Pest–Balatonfüred, csak nyáron; Pest–Kolozsvár, Biasini Ferenc járata; Szeged Privát gyorskocsi, Biasini Dániel Pest–Brassó Gyorsutazási Intézete.

1840-ben rendelkezés született, amely szerint a magyar vállalkozók a hatósági útlevéllel ellátott utasokat szabadon szállíthatják Ausztria területén is, amennyiben lóváltó állomást nem vesznek igénybe.

A postaforgalom emelkedésével a közgazdasági érdekek kerültek előtérbe, a levélposta-szolgálat fejlődésnek indult, a posták működése az istállókból a hivatalokba került át, a postaállomásokból postahivatalok lettek.

A személyforgalom megélénkülése szükségessé tette, hogy a Mária Terézia által bevezetett, utasokat és kocsiposta-küldeményeket szállító nehézkes ***delizsánsz*** helyébe gyorsabb járműveket állítsanak (10. színes ábra). Ottenfeld Miksa kocsiposta-igazgató terve alapján született a ***gyorsposta*** (1823) és megindulásától kezdve nagy népszerűséggel bírt. A lovas postánál gyorsabban közlekedő gyorspostánál a kocsikon a vezető mellett egy, a kocsiban pedig négy utas kaphatott helyet. Négy váltott lóval közlekedett (23. ábra). Mivel a levélposta mellett nehezebb tárgyak szállítására nem voltak alkalmasak, ezért az utazók csomagjainak szállítására ***postai társzekereket*** (Beancard-Wagen) alkalmaztak. A gyorskocsikat később delizsánszoknak nevezeték el. A régi delizsánszokat pedig ***málhapostaként*** alkalmazták (11. színes ábra). [forrás H. K. 118. old.]

A levél- vagy lovas posta a kocsiposta útvonalán közlekedett, a kocsipostajáratokhoz hasonlóan táblás rendben. Indítottak rendkívüli postát, stafetákat (estafetta). A levél- és kocsipostát szállító postamenetekről később szólok.

Igazgatás

A magyar kormányszervek Bécs belegyezésével kötöttek szerződést a kocsiposta-hivatalokkal. Budán, Pesten, Pozsonyban, Zágrábban és Kassán önálló kocsiposta-hivatalok működtek, más helyeken – így Győrben, Sopronban, Fiúmében, Pétervárad on, Zimonyban, Nagyszombaton, Eszéken, Varasdon és Temesvárott – ezt a feladatot is a levélposta-hivatal látta el.

A bevezetőmben már idézett, 1848. augusztus 12-én kelt levelében a nagyszebeni kocsiposta-főexpedíció főindnoka (Hauptexpeditör), mint a legmagasabb tisztet betöltő hivatalnok ismertetette az 1848 előtti szállítószolgálat irányítását, a korábbi szervezeti rendszert, a közvetett és közvetlen felügyeleteket, egyúttal kifejezte azt a reményét,

hogy a magyar minisztérium általi vezetés megoldja gondjaikat. Levele alapján egy témakörre részletesebben kitérek:

„Királyi Kincstártanács folyó év juliussa 7-én 6367 szám alatt költ, hiteles másban ide mellékelt Rendelete örvendetes tartalma 3-ik pontja szerént nekem is azon óhajtott szerencse jutván részembe, hogy az eddig volt számos rendelkező Előjárói német hivatalok alól egy Magyar Főigazgatóság rendelkezése alá jutottam, minekutánna ezen szívem mélyéből érzett örömet őszintén nyilvánítanám, bátor vagyok legelőször is Nagyontisztelt Miniszter Urnak az erdélyi kerületben létező Királyi Postakocsi Intézetet menyiben csekély tevékenységem engedi, – bémutatni.

Ezen Intézet az Erdélyben létező levélposta intézettel egyesítve volt egész 1819-ik évig..."

A levél szerint az 1791. évi 23-ik törvénycikk alapján a Gubernium közvetlen rendelkezése alatt álló intézetet 1819 után – az erdélyi postaintézetnél lévő szabálytalanságok vizsgálatára kiküldött biztos jelentése alapján – a levélposta-intézet elöljáróságától elkülönítették és vezetésére egy független főindnokot neveztek ki.

„...Ezen Főindnok (Hauptexpediteur) közvetlen a bécsi udvari cs. főpostaigazgatóság alá helyeztetett, haladékot nem szenvedő esetekben engedélyezték, hogy a pénztári ügyekben az erdélyi Kincstártanács, vagy annak Elnöke rögtön rendelkezzék, majd rendelkezését utólag az udvari közönséges Kamarának felterjessze. Ezen csekély Intézetnek három közvetlen és egy közvetett legfelsőbb elöljáró hatósága:

Közvetlen

a. /A k. Kincstártanács Elnöke

b. /A bécsi udvari cs. k. Főpostaigazgatóság

c. /Az udvari Postaszámoltató hivatal

Közvetett

d. /Az udvari cs. k. közönséges bécsi Kamara minden tárgyban rendelkezett, ezen kívül főbb kinevezésekben...

...de már hála a Mindenhatónak az összes Magyarhon sorsával, a Szekérposta sorsa is más fordulatot vévén, mind ezen hatóságok a Nagyontisztelt Miniszter kormánya alatt összpontosulnak..." – írta jelentésében.

[4. kf., 30.t.]

Új igazgatás

A FIKM irányítása alatt 1848-ban öt közigazgatási területen (Buda, Pozsony, Kassa, Sopron, Nagyvárad) működött kocsiposta, Budán és Nagyszebenben pedig főkocsiposta-expedíció. Váltóposta-állomásként említik az iratok Zengget és Új Gradiskát.

A levélposta mellett kocsiposta-küldeményeket is kezelt Győr, Sopron, Fiume, Pétervárad, Zimony, Nagyszombat és Eszék. Az adatok forrásai a levéltári rendeletek (a tévedés jogát fenntartom).

A főkocsiposta-expedíciók és kocsiposta-hivatalok a minisztérium utasítása szerint látták el feladataikat. A FIKM intézkedéseinek végrehajtásáért felelősséggel tartoztak.

Erről számolnak be a továbbiakban ismertetett iratok. A feljegyzések és folyamodványok tájékoztatnak az utakra, postai összeköttetésekre, kocsiposta-szolgálatra vonatkozó rendelkezésekről. Ezekből a rendelkezésekből ismerhetjük meg a magyarországi és erdélyi, valamint horvát–szlavón területek szállítószolgálatának felügyeletét.

Személyzet

A főindnok a főkocsiposta-expedíció felépítéséről, személyzetéről, a bérekről és a költségekről az alábbiakat írta:

„...A Királyi Kocsiposta Intézet Erdélyben eddig áll egy Főindnokságból, melynek helye eddig Szebenben vagyon...

...két Gondnokságból, melyeknek helyeik a vonal két végvárosai, Kolozsvár és Brassó voltak. A Főindnok a főbb status tisztviselők soraiba számíttatik, s 1842-ik évig 600 forint fizetéssel, orarialis szállással s az úgynevezett mellesleg jövedelemmel (Emolument), kétharmad résszel, és az Iroda szükségei fedezésére évenként 100 forint pansehale val volt ellátva..."
[4. kf., 30. t.]

Az ellenőri feladatot (korábbi javaslat szerint) a levélposta-igazgatóság ellenőre látta el és ezért 300 forintot kapott. A hivatalos pakoló és levélhordó feladatát is egy személy látta el 140 forint évi fizetésért, aki „orarialis" (kincstári) költségen szerzett köntöst kapott, valamint a kézbesített küldemények után járó díjat, mellékjövedelmet.

1842-ben az udvari kamara a nagyobb mellékjövedelmeket hozó hivataloknál a fizetéseket megemelte, s ez a szekérposta-hivataloknál az alábbiakat jelentette:

„...A Főindnok évente 900 forint fizetése, orariális szállása, és az iroda szükségletei fedezésére 70 forintya.

Az Ellenőrnek, ki ugyanazon személy, mely egyszersmind a levélposta igazgatóságnál is Ellenőr, jelenleg a postakocsi pénztárból semmi fizetése sem jár, mivel a fentírt 1842-ik évben az ő előbbeni fizetését 400 forintról 900-ra emeltetett, melyet a levélposta tárából húz...

A Packer fizetése is felemeltetett 200 forintra, de úgy hogy a kihordásért kapott krajczárokat az orarium (kincstár) *számolja és adja bé, – a köntösözése megmaradt."* [uo.] A kolozsvári és a brassói indnokok, valamint a vonalon lévők, akik a postamesterek voltak, nem kaptak külön díjazást, hanem a befolyt kocsiposta-jövedelem 5%-át, a többit beszolgáltatták a Főindokságnak.

„...1845 májusától az indnokon, ellenőrön és Packeren kívül, három kocsigondnok (Conducteur), egy évi 400 frt, kettő 250 frt fizetéssel és mindegyik 50 frt ruházat pótlékot kap. Oda-vissza útjukért 3 frt utiköltséget..."

„A lovagbérek egy egyszerű állomásig jelenleg 50 kra, italpénz egyezést állomásig 9 krra, kenésbér, aralis kenővel 4 krra. A lovagbérek minden 3. hónap végével egyszerre fizetettetnek a postamesternek, de az italpénz minden illető kocsisnak az út megtétele után lovai kifogása alkalmával tulajdon kezébe fizetendő..." – írta a főindnok. [uo.]

A nagyszebeni főkocsi-expedíció főindnoka Kovács Ferenc, helyettes ellenőre

Botári Antal, gondnokai Blasiut Péter, Csergedi János, Uhlirsek Rasmir, pakolója és levélhordója Porr János volt. A jövedelem alakulásáról, annak elszámolási rendjéről így számol be:

„A postakocsi Intézet jövedelme oly állásba volt 1842-ik évig, hogy minden évben pár ezer forintokat adott be az ide való Kamarai pénztárnak feleslegét, de az idő után semmi felesleget nem adott be, – de sőt 1846-ik évben kéntelen volt az akkori Főindnok 1700 Forintokat kérni, elég pontatlanul a bécsi cs. k. udvari Főpostahivtali pénztárból, mert kölcsönt, vagy inkább segedelmet azon pénztártól kellett volna venni, hová, s melybe előbb a feleslegeit bé adta, melynek visszafizetése követeltetik (de erről már külön lapon leszek csekély véleményemet felterjeszteni), hanem az után mind mái napig tulajdon költségeit bírja hordozni évenkénti jövedelmeit előlegesen nem lehet azért felszámítani, mivel az előbbeni évek jövedelmei oly különbözők egymástól, hogy ezekből kulcsot készíteni lehetetlen.

Rendes költség
Főindnok évenkénti fizetése, irodai szükségletei
Három gondnok fizetése, köntös pótlék mindenkinek
Packeres és levélhordó fizetése és köntös bére
Szállásbér.

Egyéb kiadások
a) egy kocsigondnok 104 x Kolozsvárra és visszautazása
b) Brassóig és vissza ua.
c) szekérfuvarozásért Szeben, Kolozsvár
d) lovagbére a három vonalnak
e) betegség esetén napibérek...”

„...Ezen szerént a szolgálatbéli személyzet a legrégibb időkről fogva ugyan az maradván, de a szolgálat terhei az ujjabb időkben többszörösen szaporodván, csak teszi lelkierő megfeszítéssel tehetni eleget a szolgálatnak azon örömteljes reményben, hogy ha Isten kedves sorunk jelen zavart állapotját óhajtott csendre nyugtatja, – a többiekkel együtt ezen Intézet is, czélszerűleg fog elrendeltetni addig is míg a valaha nyomorult honunkban is elkészülendő sima vasutak e közlekedés nemét legalább a főbb vonalakon nélkülözhetővé teendik.” [uo.].

Új rendelkezések

A pénztár állásáról az intézet minden héten kimutatást küldött a kir. Kincstári Elnökséghez. Az alapiratban, amelynek a fenti jelentés is melléklete volt, megtalálható a Kossuth Lajos megbízásából a FKM-nek küldött utasítás:

„...a fiókposta kocsihivatalok jövedelmeinek a budai főposta kocsihivatal pénztárába, korábbi mód szerinti szállítása s egyszersmind az újság szétküldése tekintetébül bizonyos ellátási öszeletnek a szükség szerint leendő kiszolgáltatása a budai főposta igazgatóságnál elrendeltetni kéretik Miniszter Úrnak e tárgyban nyilvánnítandó becses nézetei végett átküldetik.

Budán Augusztus 22-én 848.

A pénzügyi Miniszter helyett
Duschek Ferencz"

[4. kf., 29. t.]

Az 1848-ban kocsiposta-hivatalokban szolgálatot tevő hivatalnokokról a levéltári dokumentumok, ezek között a kocsiposta-hivatalok intézkedései és az esküt tevők névsora ad némi támpontot. A kocsiposta-szolgálat ellátására vonatkozó átmeneti intézkedésként a postaállomások fogadalmat tettek a szolgálat zavartalan ellátására:

„Alulírott, mint... sz. miniszteri határozat által, mint a forrói postamesteri állomás újonnan kinevezett postamestere a mai napon tiszti eskümet a kassai Postaigazgatóság előtt letévén, egyszersmind abbeli nyilatkozatomat adom, miszerint addig, míg a szekérposta szolgálatra néz létező kivételes viszonyok elintézve lesznek, a szekérpostai szolgálat és szállítások pontos teljesítésére a fennálló szerződés értelmében magamat kötelezem, mit is ezzel saját kezem aláírásával és pecsétemmel erősítek.

Felső Gelérti
Farkas István
Forró Kir. Postamester"

[dr. Ka. M. „Észak Magy. Hirk. Tört. 57–78. old.]

Taccea József Temesváron, majd a cs. kir. udv. fő-postaigazgatóságnál ellenőr, innen személycserét kért May Antallal, a budai szekérposta-hivatal főnökével. A csere elfogadását a minisztérium az alábbiakkal indokolta:

„...tekintettel azt, hogy May Antal a magyar nyelvet nem tudása miatt, minden egyéb jó tulajdonság mellett a magyar posta ügynek sikeres szolgálatot nem tehet, a csere kivánatik. 1848. IX. 18." (október 23-án, 6205/1308 sz. alatt, a cserét jóváhagyták). [14. kf., 188a t.]

A budai szekérposta-hivatalnál Stamm Vince kocsipostatiszt [170a. t.], a Buda–Bécs gyorskocsijáraton Rehák Miksa kocsikalauz [175a. t.] teljesített szolgálatot. „A magyarországi posták személyzete" cím alatt már említett [14. kf., 118. t.] személyi javaslat végrehajtásaként, a budai kocsiposta-igazgatóság a Buda–Körmend vonalon létesítendő málhapostához Burger István szekérpostai járulnokot nevezte ki ellenőrködő postatisztnek, helyére pedig Heing Ede pozsonyi kocsiposta-gyakornokot (a német nyelvet érti, törvényi tanulmányokat elvégezte, kezelési tudománya, hívsége és erkölcsisége dicséretes indoklással) járulnokká. Göbel György kiadót Székesfehérvárról Pozsonyba helyezték át járulnokként, helyére Beranek Ferencet léptették elő kiadónak. [uo. 168a. t.]

Az esküt tevők Erdélyi Kormányszék által megküldött névsorában nagyrészt a kocsiposta-hivatalok alkalmazottai találhatók: Utsáról Johann Gull exp., Porumbachról Johann Schunitz exp., kolozsvári kocsiposta-intézettől Bogdánfi Gábor, Bányabükkről

Dobos Márton kocsiposta-kezelő, Szászváros kocsiposta-állomásáról Müller Dániel, Siboth Wagler Frigyes indnok, Szászsebesről Gunn Riedl kocsiposta exp. [uo. 202a. t.]

Szekérposta-összeköttetések

A nagyszebeni főindnok (Hauptexpediteur), mint a főkocsiposta-hivatal legmagasabb beosztású hivatalnoka, részletes beszámolót küldött a kerületében működő kocsipostavonalakról is:

„Az Erdélyi kerületben Szebenből kiindulva három postakocsi-útvonal létezik jelenleg.

a/ Szebentől Temesvár felé Kosesdig, melyen eddig két Bécsből ide küldetett volt, szörnyű nehéz 4 személyre való belülésekkel ellátott igazi Diligence szekerek jártak, de ezek helyett már könnyebb szekerek járnak, 4 ló fizetése mellett (de ha 4 lóval el nem vitethetnék akár mennyit szabad fizetés nélkül befogni). Indul Szebenből minden pénteken egy gondnok és egy katona kíséretében.

b./ Szebenből Kolozsvárra melyen egy két személyre való belső üléssel két személyre való külső üléssel ellátott szekér jár egy gondnokkal. Indul Kolozsvár felé minden kedden és szombaton és levélpostát is viszi magával e vonalon. Kolozsvárról ide vissza indul minden kedden és pénteken 2 ló fizetés mellett, 6 mázsát nyomó terüig, azon felül való terüvel ló fizetés mellett.

c./ Szebenből Brassóig mellyen hasonlólag a, b, alatti szekerek ugyan azon lófogattal járnak és a levélpostát is viszik azon a vonalon magokkal...”

A közlekedési eszközök állapotáról ezt írta:

„...A budai vonalon régebben járt vén szekereink már haszonvehetetlenek lévén, elmaradtak Budán és most ezen vonalon Budáról induló szekerek járnak. A kolozsvári és brassói vonal számára 4 szekér van itten, melyek közül 3 nagyon fodozott állapotban vagyon, a szünetlen használat miatt is kellenek – másképpen bajosan érdemlik meg a fodozási tetemes költséget –, a negyedig szekér jó állapotban van, mert a más hárommal megkíméltetett, melyre nézve bátor vagyok könyörögni, méltóztassék Nagyontisztelt Miniszter Úr, ezen roncsolt 3 szekerek ujjakkal felcseréléséről idejében rendelkezni, mert ezután Bécsből nem hiszem, hogy kapunk másikat.”
[4. kf., 30. t.]

A nagyszebeni főindnok által leírt körülmények, működési feltételek jellemzőek voltak az egész postaigazgatás területére. A magyar minisztérium fokozatosan, egy-egy folyamodvány elintézése során hozott rendelkezésével próbált a szállítószolgálat helyzetén könnyíteni.

1848-ban az alábbi összeköttetések működtek:

Budáról és Pozsonyból Bécsbe és vissza naponta közlekedő gyorskocsi, valamint társaskocsi,

Buda–Sopron–Zágráb–Zara	hetente egyszer,
Buda–Eszék–Pétervárad–Zimony	hetente egyszer,
Buda–Eger–Miskolc–Kassa	kéthetente egyszer,

Nagyszeben–Brassó	hetente egyszer,
Buda–Szeged–Temesvár–Nagyszeben	kéthetente egyszer,
Szászsebes–Kolozsvár	kéthetente egyszer,
Varasd–Marburg	hetente egyszer,
Fiume–Trieszt	hetente kétszer.

Új postai összeköttetések létesítése, 1848

1848-ban a FIKM miniszter a lehetőségekhez képest javította a szállítószolgálatot, a meglévők szolgáltatásait bővítette, új összeköttetéseket létesített, amelyek közül számos a már meglévő postai összeköttetéshez csatlakozott. [1. kf. anyaga] Az új postai összeköttetések között találunk lovas postát, levél- és kocsipostát, valamint málhapostát is. [l. kf. anyaga]

Az 1848-ban közlekedő levél- és kocsiposta-menetrendekről, a járatok gyakoriságáról, a menetek számának megváltoztatásáról a levéltári iratokból kapunk némi támpontot [pl. a Buda–Pécs–Eszék vonalon, Mohácson át, ahol az irat tanúsága szerint főosztály működött, naponta közlekedő gyorskocsiról (delizsánsz), amely a levélpostát vitte, míg a sürgönyöket futárok. [14. kf., 118. t.]

1848. május 1-jén lépett életbe ***Győr–Városlőd*** közötti ***lovas posta***. [1. kf., 40a. t.] ***Nagyszombat–Trencsén*** között naponként közlekedő ***málhakocsiról*** rendelkeztek. [1848. május 18., u. o. 73. t.]

Az ***Egeren átvezető gyors és szorgalomkocsikat*** tárgyaló iraton „eldöntetett 4468/429 sz" feljegyzés található. [július 17, 68a. t.]

A ***buda–kassai gyorspostákat*** Eger elkerülésével átalakították. [5. kf., 20a. t.] Ez a gyorsposta számos más vonallal együtt még 1850 után is működött.

A ***Zalaegerszeg és Zalabér*** közötti összeköttetést tárgyaló irat tartalmazza a kérelmező személyét, az összeköttetés létesítésének feltételét, az engedélyezés okát, az összeköttetés részére kiadott külön kezelési rendet, valamint a postaútvonal vázlatos térképét.

„Zala Megye Állandó Bizottmánya f. évi jún. 25-ről 1308/209 sz. a. kelt Miniszteri rendelet következtében azeránt nyújtja fel kérelmét, hogy Zala Egerszeg és Zalabér közt minden napi postajárás megnyithassék, s Zalaegerszegtől a postavonal Zalalövőnek irányoztassék, hogy a Horvát országba küldendő rendeletek az által másfél állapodással előbb juthatnának rendeltetésük helyére és a Böröndi postaállomás a módosítás után akár meg is szüntethetnék." – írták, majd a varasdi kir. főpostaigazgatóság az alábbi utasítást kapta: *„A Buda és Pest és Zala Egerszeg közötti postai közlekedés könnyítése és gyorsítása tekintetéből rendelem,*

1-ször hogy Zala Egerszeg és Zalabér között ideiglenesen, addig amíg Sopronból Keszthelyen keresztül Pécsre vezetendő postaút felállíttatik, a közelebbi szeptember hó 16-ik napjától kezdve mindennapi postajárás lépjen életbe.

2-on. Hogy ezen mindennapi postaút az ide rekesztett rajzból látható rendben szállíttassanak, az esetben pedig, ha Buda Grätzi levélposta Zalabérre a rendes időre meg nem érkeznék, a posta Zalabérről Zala Egerszegre a Buda Grätzi posta megérkezése után egy negyed órával indítassék meg, onnét Zalabérre pedig két órai kinyugvás után, de mindenesetre még oly korán forduljon vissza, hogy Zalabérre még reggeli 5 órára megérkezhessen.

3-on hogy ezen postaszállításokat és pedig mind Zalabérről Zala Egerszegre, mind pedig Zala Egerszegről vissza Zalabérre a zalabéri postaállomás eszközölje, melly a Zalabérről Zala Egerszegig teljesítendő szállításokért a rendes postaszállítási bért, a Zala Egerszegről vissza menetben teljesítendőkért pedig annak felét fogja a szokott leszámolási úton húzni.

4-en hogy a Zala Egerszegi postavonal valamennyi Székesfehérvár és Körmend között fekvő postahivatalokkal, ezeket ide értve, ezeken kívül pedig még a Budai és Pest postavonalakkal rendes és kölcsönös levélrovatolási összeköttetésben lépjen.

5-ön hogy ezen szobaforgó ideiglenes postákhoz segéd óramutató (Stundenpass) használtassanak.

6-on hogy a Zala Egerszegre küldendő levélcsomók az illető postahivatalok által a Zalabéri levélcsomóba, azok pedig, mellyekből Zala Egerszegről érkeznek a Zalabéri postahivatal által az onnan küldendő levélcsomóba, az ajánlott küldemények jegyzékébe beiktatván, tétessenek.

Ezen rendeletemet a kir. főposta igazgatóság, amennyiben kerületét illeti, azonnal közhírt teend, és annak pontos foganatosításáról jelentést teend.

Egyébiránt megjegyzem, hogy a posták szállítására Zala Egerszeg és Zalabér között egy egyes általvető táskának készítését elrendeltem, melyet a főpostaigazgatóság a budai főpostaigazgatóság által tudatandó beszerzési értékkel leltárában meg érkezte után jegyzékbe tenni."

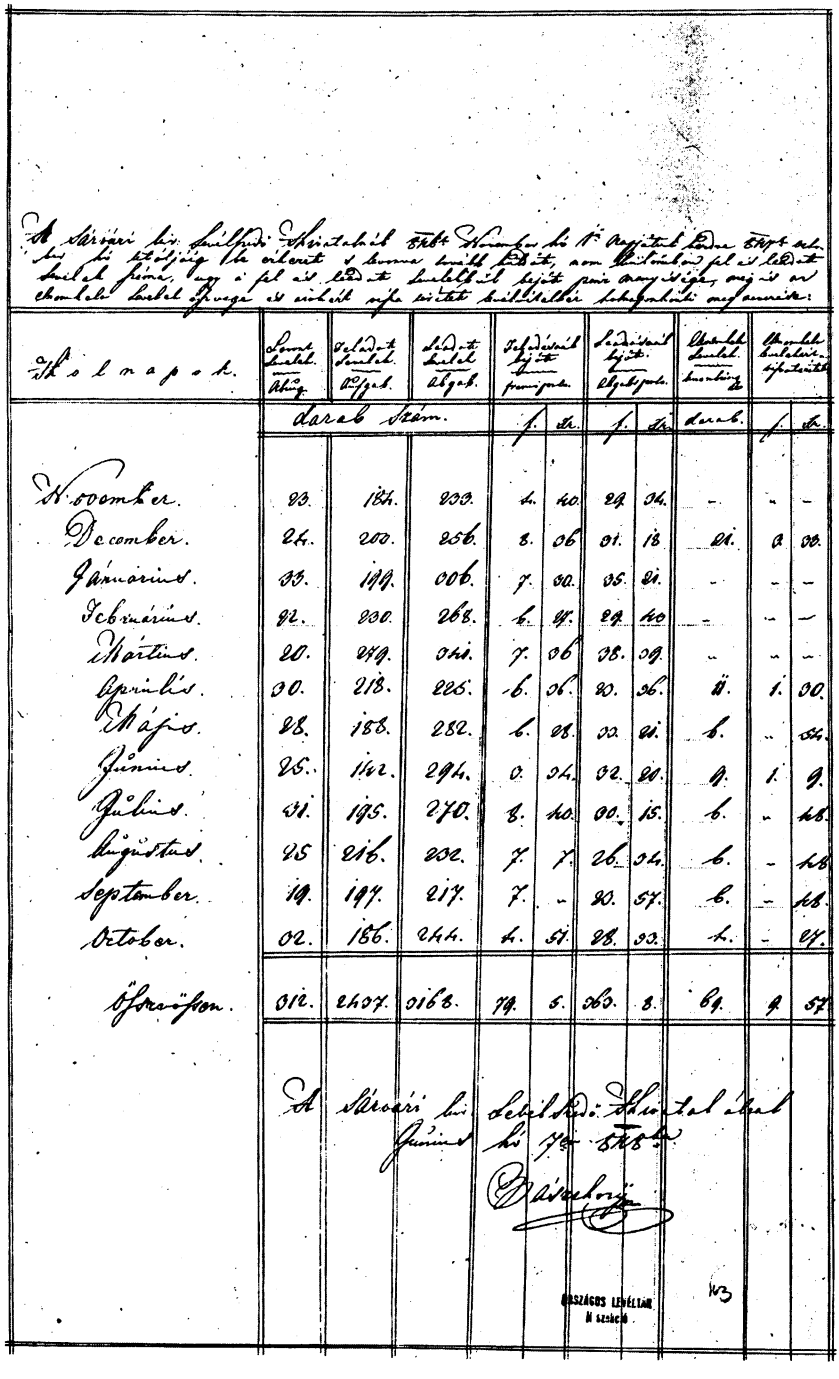
A fenti intézkedésről értesítést kapott valamennyi postaigazgatóság. A budai kir. főposta-igazgatóság egyidejűleg külön utasításokat kapott: Zalaegerszeg az említett naptól kezdve Budával Pesttel és Székesfehérvárral mindennapi kölcsönös rovatolási összeköttetésbe lépjenek:

- szeptember 15-től a budapesti és a székesfehérvári postahivataloktól Zalaegerszegre rendes levélcsomót küldjenek
- a Zalaegerszegre szóló levélcsomót Budapesten, a Zalabérre szólót Székesfehérváron ajánlva zárják be
- egy harmadrendű általvető táska elkészíttetését, ennek Körmendre vagy Zalabérre történő megküldését, a beszerzési ár közlését rendelték el. [1. kf., 28a. és 96a. t.]

1848. május 22-én ***Kis Cellen és Sárváron*** a levélszedőség helyett rendes postaállomás felállítását kérték, indoklásként mellékelték a sárvári levélszedőség levélforgalmáról szóló kimutatást (24. ábra), valamint a tervezett út térképét (25. ábra). A fentnevezett postaállomások felállításával a helységek a ***Bécs és a Buda felé vezető úttal is csatlakozást nyertek.*** [uo. 2a., 39a., 97a. t.] A kérelem elfogadásáról szóló rendelkezés így szólt:

„A pozsonyi postaigazgatóság a minisztérium által Kis Czellen és Sárváron rendes postaállomás felállítása iránt adott véleményére jelenti, hogy az illető postaállomások egyenként kihallgatván, egybehangzóan oda nyilatkozott, hogy az érintett vonalon a szállítást ugy vállalhatnák el, ha Sárváron és Kis Czellen rendes postaállomásnak felállítása engedélyeztetik."

Az engedélyt 5044/938/1848 számon szeptember 7-én kapta meg a pozsonyi postaigazgatóság. Ugyanakkor Kis Czell levélszedőség már júniusban folyamodott, kérte

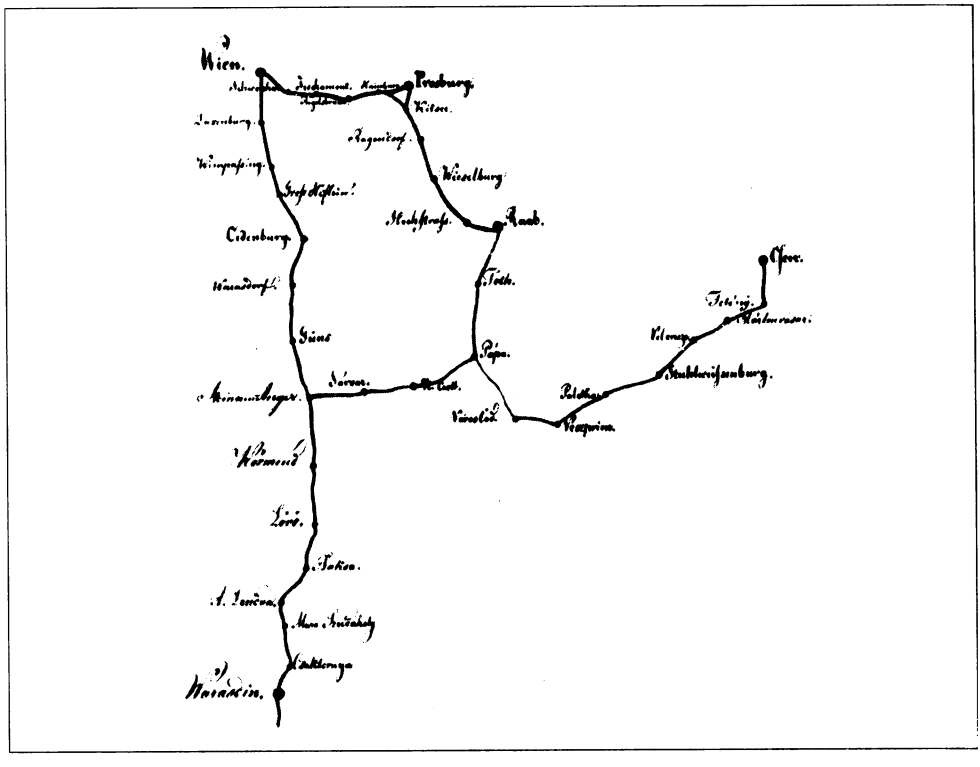
Hónapok.	Sárvári beérkezett küldemények	Sárvárról elküldött küldemények	Sárvárról kézbesített küldemények	Sárvárról kézbesített pénzes küldemények összege	Sárvárról kézbesített utánvételes küldemények összege	Sárvárról kézbesítetlen küldemények	Sárvárról kézbesítetlen utánvételes küldemények összege
	darab szám.			ft. kr.	ft. kr.	darab.	ft. kr.
November.	93.	184.	233.	4. 40	29 04	–	– –
December.	24.	200.	256.	8. 06	01. 18	21.	0 00.
Januarius.	33.	199.	206.	7. 80.	35. 21.	–	– –
Februarius.	92.	230.	268.	6. 47.	29 40	–	– –
Martius.	20.	249.	241.	7. 06	28. 09.	–	– –
Aprilis.	30.	218.	226.	6. 26.	20. 26.	11.	1. 30.
Május.	28.	188.	282.	6. 28.	22. 21.	8.	– 84.
Junius.	25.	142.	294.	0. 24.	22. 20.	9.	1. 9.
Julius.	31.	195.	270.	8. 40.	20. 15.	6.	– 48.
Augustus.	25	216.	232.	7. 7.	26. 34.	6.	– 48
September.	19.	197.	217.	7. –	20. 57.	6.	– 48.
October.	02.	186.	244.	4. 51.	28. 33.	4.	– 24.
Összesen.	012.	2407.	0168.	79. 5.	263. 3.	64.	4 57.

A Sárvári hiv. Segédhivatalnál Junius hó 30-ig 5488.

Dávidházy.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
H szekció

24. ábra.
Sárvár levélszedőség levélforgalmi kimutatása [OL, H51 1.kf., 2a t.]

25. ábra.
A Sárvár és Kis-Czell (Celldömölk) között tervezett postaúttal Bécs felé is összeköttetést nyertek [OL, H51 1.kf., 2a t.]

a ***Pápa–Szombathely*** közötti naponkénti járás elrendelésért. Ebben az ügyben csak későbbiekben döntöttek. Az első intézkedés nyomán valamennyi útvonalnál felmérték az állomások közötti távolságot, tájékoztatást adtak a vonalon fekvő állomásokról.

„167.

A földmívelés ipar és kereskedelemügyi Miniszter Urunknak!

Folyó évi Julius 15 én 182 sz. A. kelt rendeletben hozzám érkezett kérdésekre, vagyon szerencsém egész alázattal róla szólni

„1-őn a távolságokat illetőleg:

a/ Pápa és Kis Czell közötti távolság 1 3/4 posta állomást.

b/ Kis Czell és Ikervár között Kis Czellről Ikervárra a Sárvárra vezető postaút szokott használtatni egész Sárváron túl, azaz Sárvár nyugotti részén utolsó határáig, honnan postaútról délnek vezet az út Ikervárra és innen félóra járásnyira fekszik, így tehát ennek távolságát minekutánna Kis Czellről Sárvár egy és egynegyed állomásra van kitűzve Kis Czelltől Sárvárig 1 1/2" p. állomásra lehet számítani.

c/ Ikervár és Szombathely között Ikervártól Szombathelyre szinte a postaút szokott használtatni, mivel Sárvártól Szombathely egy és háromnegyed állomásra van határozva, Ikervártól–Szombathelyig 2 p. állomást lehet számítani..."

2-on Az ezen hellyek közötti utakra nézve:

A postaút melly Pápa, Kisczell és Szombathely között fenáll, mint Vármegyének egyik főközlekedési útja, minőség jó karban szokott tartani. Ikervárról pedig mind Kisczellbe, mind pedig Szombathelyre, egyedül ezen út szokott használtatni, minthogy másfelé nagyobb lehetne a kerülét, azonkívül hogy csak csinálatlan rosz mellék utakon lehet oda jutni, mellyeken téllen és essős odőben posta kocsival járni nem lehet. Pápától Kisczellig következő hellyeken vezet az út keresztűl: Borsosgyőr, Nyárád, Szalók.....és Merse.

Kisczelltől Ikervárra: Dömölk, Tokorcs, Simonyi, Sitke, Sárvár.

Ikervárról Szombathelyig: Vád, Böd, Szanat és Sz. Márton.

...3-or A Kis Czelli levélgyűjtő jelenleg 3 lóval s 22 kocsival van ellátva, és szükség esetén tulajdon nyilatkozása szerint, többet is beszerezni és rövid időre biztos lovas embereket kiállítani képes.

Posonban Julius 24-én 1848.

A postaigazgatóság által
Vrabély Károly
igazgató"

[8. kf., 15 t.]

A pozsonyi fő-postaigazgatóság augusztus 1-jén jelentette, hogy az érintett postaállomások a szállításra milyen feltételekkel vállalkoznak:

„...Az illető hivatalokkal tanácskozván abban állapodtak meg, hogy miután a fent érintett Miniszteri iratban felhozott azon ok, hogy a követpostáknál a lovak és cselédek száma a szükségeshez alkalmazkodhatik, a rendes állomások pedig teljes számú lovakat tartani kötelesek, éppen semmiben sem különbözvén, mert az egyik, mind másik valóságos értelme az: hogy mind a követposták, mind a rendes állomások annyi lovat és cselédet tartani kötelesek, amennyi a szolgálat pontos ellátás teljesítéséhez okvetlen megkívántatik, miután csak is egyedül a rendes postaszállítási díj mellett képesek a szükséges számú lovakat és cselédeket tartani, ezeknek-ezeknek következtében tehát, csak a rendes postaszállítási díj mellett vállalhatják és vállalandják el a szállítást."
[1. kf., 97a. t.]

A kiscelli levélszedőség által felterjesztett kérelemre *Pápa–Szombathely* között mindennapi követposta létesült. A külügyminisztériumnak küldött értesítés tájékoztatást ad a Sárvár–Kis Cell, a Sárvár–Szombathely és a Pápa–Kis Cell közötti levéltovábbítás rendjéről, a szállítási díjak alakulásáról. A dokumentum melléklete volt a járati térkép, amely szemléltetően mutatja a gyorslevélposta, a nyargalóposta és követposta útvonalát és az indítás időpontjait (26. ábra):

„Külügyminiszter Úrnak

Pápa Szombathely között az eddig hetenként kétszeri postajárások helyett mindennapi küldöttpostáknak (Bothenposten) rendezése olly módon határoztatott el, hogy a posta-

szállítások e vonalon nem mint eddig egyedül a Kis Czelli levélgyűjtő által, hanem a Pápa és Kis Czell között a Kis Czelli, Sárvár, és Szombathely között a Sárvári, Kis Czell és Sárvár között pedig közösen a Kis Czelli és Sárvári levélgyűjtők által, az az Kiss Czellről Sárvárra a Kis Czelli és Sárvárról Kis Czellre pedig a Sárvári levélgyűjtő által teljesíttessenek..."

A Pápa–Szombathely útvonal október 1-jétől, Klauzál Gábor lemondását követően lépett életbe.

A posta járásáról a nagyközönség a naptárok adataiból tájékozódhatott. A Miskolcon kiadott 1848. évi naptár az alábbi adatokat közölte:

„Érkezik a posta: a bécsi gráci Pesten át mindennap 12 órakor. Az erdélyi Brassó és Kolozsvár felől Mármaros, Munkács, Zemplén, Nagyvárad környék postája Debrecen felől, ugyan úgy a lembergi, rimaszombati, rozsnyói posta Kassán át hétfőn és csütörtökön éjszaka. A leveleket másnap délig, délután 3-tól 6-ig adják ki.

Indul a posta: Mindennap éjjel 12 órakor Pesten át Bécsbe, Fiumébe és minden dunántúli helyre. Lengyelország felé Kassán, Erdély felé Debrecenen keresztül minden vasárnap és szerdán éjszak indul." [Dr. Ka. M. Ind. Po., 99. old.]

Érdemes a fenti adatokat az 1849. évi naptár adataival összehasonlítani [l. vonatkozó időszak, 1849].

A közúti szállítás feltételeinek biztosítása

Postakocsik

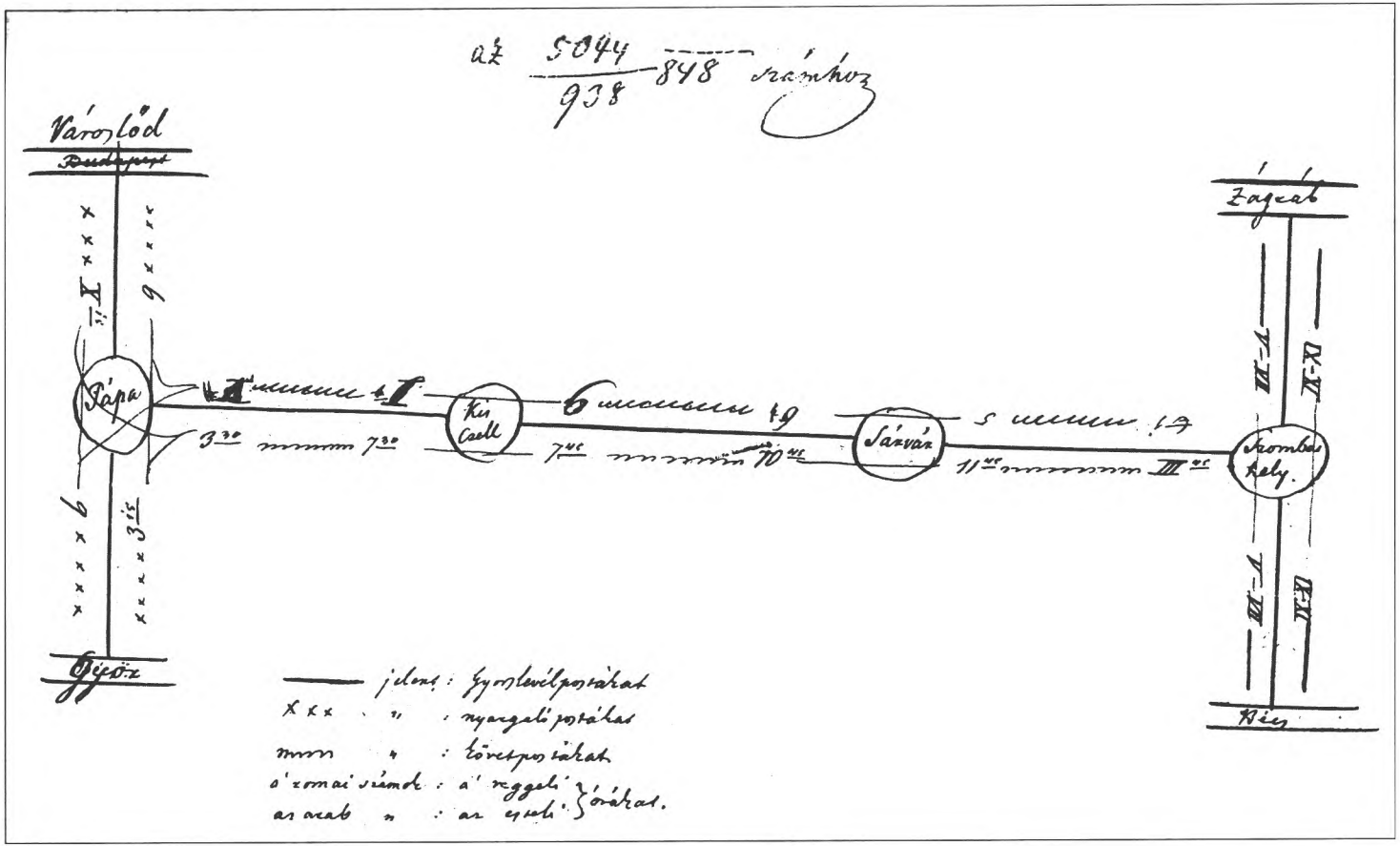
A szállítószolgálat a kormány megfelelő működésének biztosításához meghatározó tényezővé vált. Működése hozzájárult, hogy a kormány rendelkezései a legnehezebb körülmények között is célhoz értek, emellett a lakosság igényeinek is meg tudott felelni. 1848-ban 4 314 000 levélposta- és 177 000 kocsiposta-küldeményt szállított. A magyar postaosztály a szállítószolgálat feltételeire, a megfelelő számú *szállítóeszköz* biztosításra már májusban intézkedett: szekér vagy postakocsi gyártására szólították fel az iparosokat. A felszólítás rendkívül értékes történeti dokumentum, amelyben az utasszállításra is alkalmas postakocsiról részletes leírást kapunk. [6. kf., 2a. t.]

„Felhívás

Hazánkban az annyira szükséges gyors-és málhaposták felállítását leginkább a rossz karban lévő utak akadályoztatják.

Ezen akadályt czélszerű az utak minőségéhez alkalmazott szerkezetű szekerek, vagy kocsik használata által kevésbbé érezhetővé tehetni.

Felszólíttatnak tehát hazánk iparosai, hogy a mennyiben olly alkatú szekeret, vagy kocsikat tudnának feltalálni, mellyek a hazánkbeli útakon postai szállításokra czélirányosakban használtathatnának, mint az eddigi postakocsik, azoknak tervrajzait akár közvetlenül, akár pedig a főpostaigazgatóságok és postahivatalok utján mielőbb a földmívelés ipar és kereskedési minisztériummal közöljék.

26. ábra.

A Pápa–Szombathely útirányban közlekedő gyors-, nyargaló- és követposta útvonalának térképe [OL, H51 1.kf., 97a t.]

A gyors- vagy málhapostához használatos kocsik, vagy szekerek kellékei a következők:

1. Hogy bennök legalább három utazónak és egy postavezetőnek kényelmes ülése legyen;

2. Hogy az üléshelyek egészen fedve és az idő viszontagságai ellen tökéletesen védve legyenek;

3. A posta vezető ülése ugy legyen alkalmazva, hogy az, az útra, kocsisra és általjában a szállításra felügyelhessen, hogy tehát a vezető mindig előre, de nagyobb alkalmatlanság nélkül hátra is nézhessen;

4. Hogy ezenkívül a postakocsisnak ülése legyen, melly azonban fedetlenül is maradhat;

5. Hogy a levélcsomók és más nyalábok felvételére mintegy 8–12 köblábnyi szekrénnyel (ládával) ellátva legyen, mellyhez az utazók háborgatása nélkül minden állomásnál könnyen hozzájutni, s abba a levélcsomókat elrakni lehessen, és hogy ezen szekrény úgy legyen szerkeztve, hogy abban levélcsomók és nyalábok bárminő esőzések alatt is meg ne ázzanak;

6. Hogy ezen szekerek minél könnyebbek, azaz aránylag kevesebb előfogattal könnyen vontathatók;

7. Az útközbeni igazítások és javítások kikerülése végett minél tartósbak, és

8. Minél biztosabbak legyenek, az az netántáni rablók általi megtámadás esetében annak szekrényei s ládái egy könnyen fel ne törettethessenek;

9. Hogy könnyen fel ne düljenek; végre

10. Hogy rugókon feküdjenek és csinos külsejüek legyenek. Egyébiránt óhajtandó, hogy a tervezők rajzaikhoz, a mennyiben szükséges lészen, mind az egyes részekre használandó anyagokra, mind pedig az egész kocsinak és főbb részeinek mértékére, valamint arra nézve is írásbeli felvilágosítást függesszenek, elfogadnák-e, és mi árért a tervezett kocsiknak készítését?

Budán jun. 26-án 1848.

A postaigazgatóság"

[5. kf., 2a t.]

A kezelésnél használt eszközök kicserélését biztosították, az elhasználódott általvetők, bőrzsákok kicserélése miatti költségeket, nyereggyártói számlákat a felügyelethez felterjesztették. [u. o. 4. kf., 38a. t.]

Lovak

1848. május 28-án az ország valamennyi törvényhatóságához – a megfelelő számú postaló tartásáról – az alábbi intézkedés ment:

„A posta szállítmányok sikeres és fennakadás nélküli előmozdításának eszközlésére, olly felsőbb intézkedések állottak fenn mindenkorig, mellyeknél fogva minden postamester köteles bizonyos a rendesen előfordulni szokott postaszállítások mennyiségéhez és egyébként helybeli körülményekhez képest, meghatározott számú és a postai szállításra mindenkép alkalmatos lovakat és azok vezetésére szükséges postalegényeket is kitartani.

Rendkívüli esetekben azonban, midőn tudniillik a nagyobb számban össze csoportozott postai szállítmányok gyors ellátására a postamesterek egyátaljában képtelenek, tartoznak az illető községek és a községbeli egyes lakosok a postamesterek kisegítésére szükséges előfogatokat, bizonyos meghatározott fuvarbér fizetése iránt, kiszolgáltatni.

Ha bár a fuvarozásnak ezen törvényeinkben nincsen is megállapítva, annak mégis eddig elé gyakorlatbani léte a közállomány érdeke által, melly nem tűrheti, hogy a postai közlekedés a közszolgálatnak s általjában a közjónak kára és hátramaradásával, bár melly viszonyok között is akadályt szenvedjen, teljesen igazoltatik."

„...rendkívüli szükség esetében, kiszolgáltatásának könnyítése tekintetéből, az illető postamestereknek kötelességül tegyék, mi szerint az olly alkalommal kirendelhető segédfuvarosoknak a felsőbbileg megállapított rendes posta fuvarbért teljesítsék és minden megrövidítés nélkül kiszolgáltassák." [3. kf., 48a. t.]

Postaistálló

Magánposta istállótartó hivatalok *„oly helyeken léteznek, hol a posta belügylet kezelését állami postahivatalok vezetik. A posta-istállót tartók a postamesteri címet viselik. Ügyleti hatáskörük kizárólagosan csak a levélposták, sürgönyök, cariol, küldöncz, málha, gyors, magán és külön menetek továbbítására van szorítva – s ezek eszközlésére a szükséges számú lovak, taligák, fedett és fedetlen kocsik és egyenruházott postalegények tartására kötelezettek."* [G. D. 15. old. 8-ik cikk]

A lovak tartásáról és az istállókkal kapcsolatos intézkedésekről csak egy-egy iratban találtam adatott. A kassai istálló átruházásáról szóló dokumentumban ez áll:

„Közelébb kiadott legfelsőbb rendelet szerint a kassai postaistálló mellyhez jövedelmül mult év május 14-öl 20010 sz. kelt rendelvény értelmében, a rendes vitelbéren kívül évenkénti 200 pgő forintnyi Fizetés vagyon kapcsolva, Sebők Antalra ruháztatván kegyesen...a kassai postaigazgatóság a mai napon oda utasítatott légyen, hogy Sebők Antallal tiszti szerződést kössön, és annak három példányát legfelsőbb jóváhagyás végett terjessze fel. Többre ezen magyar királyi helytartó tanács minden viszon szolgálatra hajlandó készséggel marad. Budán a magyar királyi helytartótanács 1848. Évi St Tamás hó 21-én tartott üléséről."

A FIKM Mélykút és Ludas postaállomásokat megfelelő számú ló tartására kötelezte. Az utasítás végrehajtásáról az eszéki postaigazgatás az alábbiakat jelentette:

„...A postalovaik száma miatt kérdőre vont Mélykuti és Ludasi postaállomások alázattal ide zárt jelentésöknél fogva az előbbi ugyan osztályos posta szám szerint 6. az utóbbi pedig 4 erőtellyes posta lóval elláttatván a szükséghez képest minden órában szaporítandóval." [17. kf., 4a. t, csatolva 1. kf., 19a. tételhez]

A szállítás akadályai

Az 1848. május–június között a Bácskában, Temesközben és a katonai Határőrvidéken kibontakozott, ún. kisháború követően Csány Lászlót Dunántúl teljhatalmú királyi biztosává nevezték ki. Június közepétől a Duna és a Tisza melléken szerb táborok létesültek. Június végére már 30 000 főnyi felkelő gyűlt össze a táborokban. Egyre inkább veszélyt jelentettek hazánkra nézve. A haderő szervezésének következményeként a felkelés leverésére csak kisszámú, mintegy 15 000-es sereget tudott a magyar kormány szembeállítani. A kormánnyal hozott együttes intézkedések révén végül sikerült a Dráva vonalának védelmét megerősíteni. A váltakozó sikert hozó kisebb ütközetek helyszínei között volt a fontos útvonalon fekvő Pancsova is. Fontos ütközet zajlott le Fehértemplom mellett, amelyet a Délvidék katonasága által megrohamozott perlaszi szerb tábornál aratott győzelemmel együtt a hadtörténeti irodalom a legszebb fegyvertények között említ.

Csány László kormánybiztos Kossuth Lajoshoz írt levelében a kialakult politikai viszonyról ezt írta:

„Kedves nagyon tisztelt barátom uram.

Sokkal előbb felek Ön szíves felszólítására mintsem várta volna – két okból, az egyik az, hogy Horvát országból most nehezebb leveleket kikapni mint előbb, mivel Jellachich valamennyi királyi Posta hivatalokat elkapcsolta – s csak olyan embereket oda alkalmaztat, akik leveleket tartóztatni, vagyis felbontani nem borzadnak, a másik hogy már van is mit közölni. Az bizonyos nem csak minden horvát város és mező városban a lakosok, kivált a vagyonosabbak tökéletesen elhagyták Jellachichot, még mind három megyében parasztság talán csak egy parányi kivétel, egészben Magyar országhoz kapaszkodik...” [H 21 282. l.]

A postaszolgálat helyzetét, így a postai járások zavartalan működését is minden vonatkozásban akadályozták a levélben is ecsetelt események. Ezért a délvidéki akadályoztatott útvonalak áthelyezése, ennek érdekében új postaállomás létesítése vált szükségessé. Már 1848. július 31-én módosítani kellett a szállítási útvonalat, Ambrus Mihály aláírásával és Trefort Ágoston kiadványozásával található az az irat, amelyben Csány László királyi biztos javaslata alapján Letenye és Csáktornya között ideiglenes összeköttetést létesítettek levelek szállítására. A varasdi fő-postaigazgatóság a FIKM-től az alábbi intézkedést kapta:

„Miután a Nagykanizsa regedei új postavonal rögtön életbe nem léptetik, a fennálló viszonyok között pedig szükséges hogy Nagy Kanizsa és Csáktornya között rendes levelezési alkalom létezzék, elhatároztam a Letenyén felállítandó postaállomás azonnal életbe léptetését és a Nagy Kanizsa és Csáktornya között Letenyén keresztül hetenként kétszer ideiglenesen rendes postajárás létesítését...

...A Nagy Kanizsa–Csáktornya levélposták szállítási rendje a következő :

a/ Nagy Kanizsától indíttassék a posta Csáktornyára déli 12 órakor kedden és pénteken.

b/ Csáktornyáról indíttassék a posta a Zágráb–Bécsi gyorslevélpostának megérkezése után fél órával tehát mintegy 4–5 óra tájban, vasárnap és szerdán.

c/ A távolság Nagy Kanizsa és Letenye között 1 3/8 postamérföldben (postaállapodásra) Letenye és Csáktornya között 1" postamérföldre (postaállapodásra)
d/ a szállítási idő Nagy Kanizsa és Letenye között két és fél, Letenye és Csáktornya között három órára, és
e/ a kezelési idő Letenyén egy negyed órára szabatik.
f/ A Nagy kanizsai, Letenyei, Csáktornyai és Varasdi postahivatalok minden postai alkalommal egymással levélcsomókat váltandnak,
g/ A varasdi főpostahivatal a Letenyei és Nagy Kanizsai levélcsomókat ajálva a csáktornyai levélcsomóba, a Csáktornyai postahivatal pedig a Letenyéről és Nagy Kanizsáról Varasdra szóló levélcsomókat a Csáktornya–Varasdi levélcsomóba hasonlóul ajálva belé zárja. Végre
h/ azon ideiglenes Nagykanizsa–Csáktornyai levélpostához a szokott átalános óramutatók (Stundenpass)és pedig ugyan azon példányok Nagy Kanizsáról–Csáktornyáig és onnét vissza Nagykanizsáig használtadnak..."

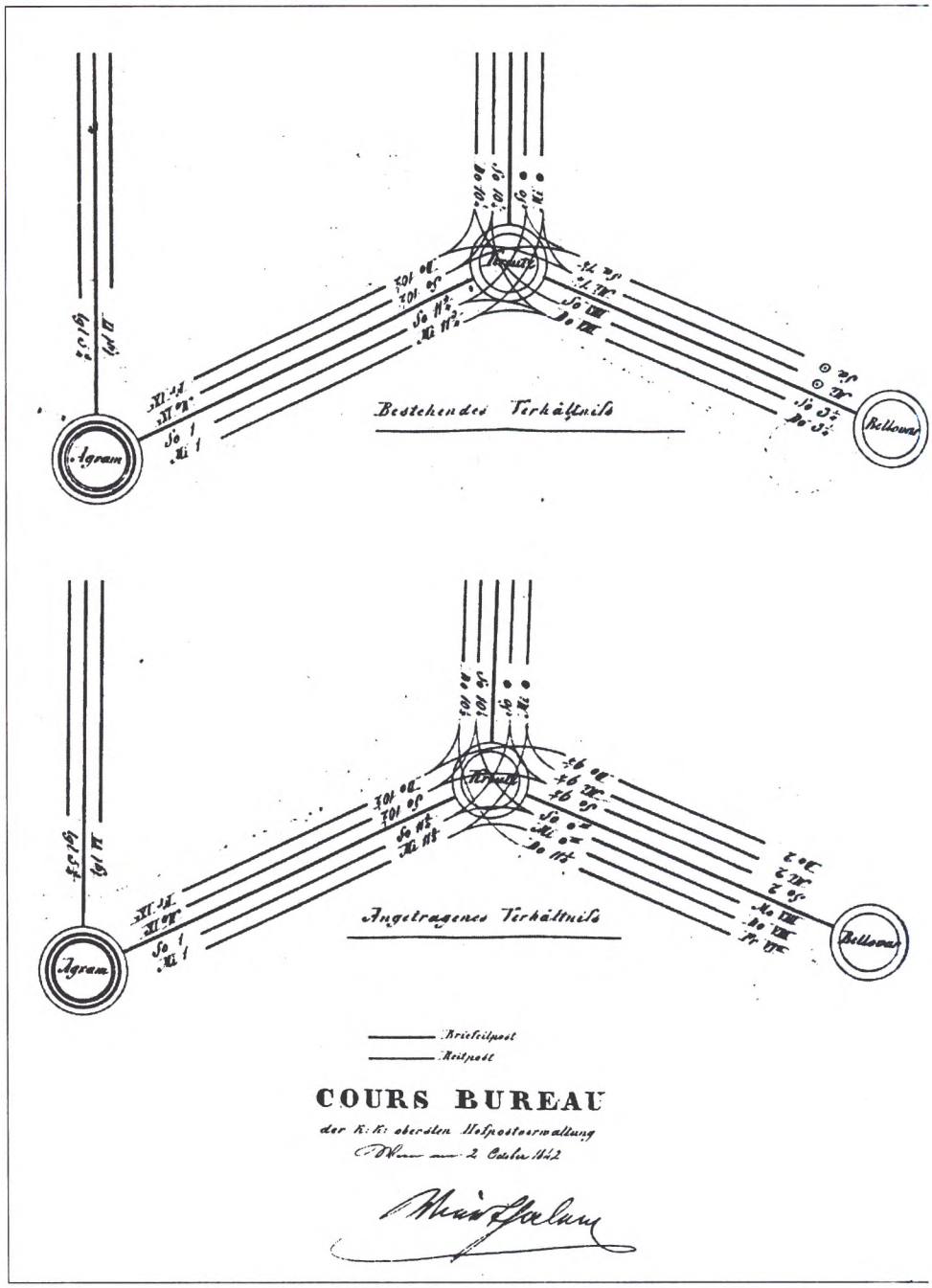
Ugyanitt értesítették Csány Lászlót az összeköttetés felállításáról, valamint arról, hogy Letenye ***postamesternéje Andrássy grófnő*** lesz. Az irat végén a minisztérium megjegyezte: *„...erről a Varasdi főpostaigazgatóság által tudósítatni fog ugyan, azonban nem lenne czéltalan. Ha Ön a tett rendelkezésről a tisztelt Grófnőt eleve értesítendi és felszólítandja, hogy ha a Letenyei postakezelés vezetésére már egyént választott, azt minél elébb a kezelésbeni oktatást eskü tétele végett a Varasdi főpostaigazgatósághoz küldje. Kelt Budapesten Július 24. 848. Brielmayer."* [uo. 86a. és 102a. t.]

A hadi események késleltették a Határőrvidéken tervbe vett új összeköttetés megvalósítását is. Az osztrák cs. kir. hadügyminisztérium a Határőrvidéken ***Zágráb és Bellovár*** között felállítandó új postavonal és az ezzel kapcsolatos felmérések tárgyában írt, augusztus 29-án érkezett levelét, a *„jelen viszonyok között e tárgyban intézkedés nem tétetvén az ideiglenesen levéltárba tétetik, és jegyzékbe vétetik."* megjegyzéssel tették el. A *„Cours Bureau der K. K. obersten Hofpostverwaltung"* feljegyzéssel az 1842-ben fennálló *(Bestehendes Verhältniss)* és a tervezett módosítást *(Angetrangenes Verhältniss)* bemutató térképet is mellékelt a minisztérium, amelyen feltüntette a közlekedő postákat: levélpostát *(Briefeil)* és futárpostát *(Reitpost)* (27. ábra).
[uo. 127a. t.]

Szeptember 2.: Árvay Károly jelentette a temesvári postajárások megszűnését.

Vasúti postaszállítás

A század újabb felfedezéseként 1830-ban megjelent gőzmozdony a szárazföldi közlekedés átalakításában is jelentős szerepet kapott. Az angliai sikerek nyomán a szomszédos országok és az osztrák örökös tartományok is tervbe vették vasutak építését. Ezt látva, hazánkban is mozgalom indult, de az állami költségvetésből épülő vasutak megvalósításának jelentős akadálya volt. A nemesek adómentességének elve miatt (minden nemes ingyen utazhatott volna rajta) a vasutak építésénél csak magánvállalatokra gondolhattak. Már az 1836. évi XXV. t. czikkben kedvezményre kaptak ígéretet azok a vál-

27. ábra.
Zágráb és Bellovár között 1842-től fennálló levél- és futárposta-szolgálat, valamint a járatok szaporításáról készült térkép (részletek) [OL, H 51 1.kf., 127a t.]

lalatok, amelyek költségükre vasutat építenek. A tervezett vasutak közül hetet Pest, kettő-kettőt Bécs és Kassa, egy-egyet Sziszek és Miskolc indulási ponttal jelöltek meg. Ausztria azonban saját érdekét nézve törvénnyel biztosította, hogy a tervezett vasútvonalak ne csak Pestről Bécs felé, hanem Bécstől a magyar tengerpartig, Eszékig, innen Törökországig, valamint Bécsből Magyarországon át Krakkóig, mindezt Pest kikerülésével épüljenek, amely osztrák területen lévő részét Ausztria építette volna meg.

Magyarországon 1840-ben létesült Pozsony, Nagyszombat és Szerednye között egy ***lóvasút,*** ez azonban még nem vehette fel a versenyt a postakocsival. A közúti forgalmat biztosító lófogatú kocsik átlagos teljesítménye napi 100 kilométer körül volt. A vasúti postaszállítások bevezetése a szállítási időt megrövidítette. Ha a feladási és érkezési postahelyek közötti távolság a 100 kilométert meghaladta a küldeményt vasúton szállították.

Az első, gőzmozdonnyal üzemelő vasútvonal 1846. július 15-én nyílt meg Pest és Vác között. A vasútvonalat 1850-ben meghosszabbították. 1847. július 1-jén adták át a Pest–Szolnok, majd augusztus 20-án a Sopron–Bécsújhely (Wiener Neustadt) közötti vasútvonalat.

Kezelési rendelkezések, 1848

1848. augusztus 20-án megnyílt a ***Bécs–Pozsony–Bécs*** közötti vasútvonal (28. ábra). A cs. kir. udvari postaigazgatás a Bécs–Pozsony közötti levélcsomókat az újonnan megnyílt vaspályán szándékozott továbbítani. A minisztérium erről csak a pozsonyi fő-postaigazgatóság jelentéséből értesült és elrendelte:

„...hogy a levélfeladási idő ezen levélcsomók mindegyikéhez lehetőleg kiterjesztessék. E tekintetben nékem a főpostaigazgatóság feljelentendi:

1-ször hogy intézkedjék mi szerint az ottani főpostahivataltól s Pozsonyból–Bécsbe 9 órakor reggel, 2 órakor délután és 6 órakor este erre irányló 2. 3. és 4-ik vaspálya vonatok mindegyikével, ezenkívül pedig ideiglenesen a Pozsony–Bécsi málhapostával is Bécsbe rendes rovatolt levélcsomó küldessék.

a/ hány ölet tesz a távolság a pozsonyi postaháztól az ottani vaspálya udvarig, és

b/ hány órakor végződik jelenleg a levélfeladás az említett levélcsomók mindegyikéhez.

3-on A vaspályán elküldendő levélcsomóknak a vaspálya udvarig leendő szállítását illetőleg, mindenek előtt megjegyzem, hogy a Bécs–Pozsony levélcsomók csak háromszor és nem négyszer leendenek a vaspálya udvarból elhordandók, mert a vaspályán csak három illyen levélcsomó, a negyedik pedig ideiglenes a Bécs–Pozsonyi málhapostával érkezend. A főpostaigazgatóságnak e részben intézkedését egyébiránt ideiglenesen jóváhagyom, s megengedem hogy az ottani postaistálló vállalkozójának a megadott naponkénti 50 krajczár bér az ottani főpénztárból utalványoztassék. – de nem látom szükségét, hogy a levélhordókat szállító egyén a társaság kocsival menjen, mert így a szállítás igen költséges leend. Ezen szállításokat szükséges más módon és kevesebb költséggel eszközölni. E részből a főpostaigazgatóság, figyelmezve azon körülményre, hogy a kevésbé forgó levélcsomó szállítás egy vaspályás egyén által kevesebb időveszteséggel és fáradsággal esz-

közöltethetik, azonnal az ottani vaspálya igazgatósággal az iránt értekezend, ha nem vállalná el és minő évenkénti bérért az érkező levélcsomóknak naponként háromszor a postahivatalig és vissza a pályaudvarba biztos egyén által leendő szállítását. – Ezen értekezés eredményét a főpostaigazgatóság azonnal tudomásomra jutandja.

4-en, ami a vaspályán érkező levelek kézbesítését illeti, megengedem, hogy a főpostaigazgatóság azoknak azonnal leendő kézbesítése végett egy egyént 24 p. krajczár napidíj mellett felvegyen, de egyszersmind elvárom, hogy nekem késedelem nélkül az egész levélkézbesítési szolgálat rendezése végett részletes javaslatot teend és hogy ezen rendezéssel a szolgai személyzet rendezését is egybekötni kívánnám, azt is hitelesen feljelentendi, hány darab levél kézbesítetik havonként az ottani levélhordók mindegyike által, és mennyi jövedelmet húz mindegyik levélhordó a levélkézbesítési illetőség fejébe – Végre.

5-ön Azon levelek kézbesítési illetőségei, mellyek az említett ideiglenes napidíj mellett felveendő levélhordó által fognak kézbesítendeni, a kincstár számára beszámítandók leendnek. A főpostaigazgatóság tehát azoknak számadása végett a szükséges intézkedést megteendi. –

Kelt, Budapesten, Augusztus 28-án 848."

A szükséges intézkedés megtételéről a minisztérium a külügyminisztert is értesítette, egyben arra kérte: intézkedéséről tájékoztassa a bécsi cs. kir. udvari postaigazgatóságot is. Az osztrák féltől azt kérte, hogy a jövőben hasonló tárgyban közvetlenül a magyar FIKM-ot keresse meg, az igazgatóságnak pedig javasolta, hogy a bécs–budai málhaposta költségeinek megtakarítására

„...a Bécs–Budai gyorslevélpostáknak mindkét végponttól történő elindulása oly módon rendeztetnék, hogy azok a Bécs–Budai Pozsonyig a vaspályán szállítandó levélpostát Köpcsényben átvehetnék, a Buda-Bécsi levélpostát pedig ugyan ott hátrahagynák, Köpcsényből közvetlenül a vaspályára szállítandót..."

A minisztérium biztosította a cs. kir pénzügyminisztériumot, illetve a cs. kir. udvari legfelsőbb postaigazgatóságot együttműködési készségéről.

„A magyar központi vasúttársaság igazgatóságának

Hogy a postaközlekedés tekintetéből megkívántató intézkedések ezentúl idején megtétethessenek, felszólítom az érdemes igazgatóságot, hogy a vállalkozásához tartozó vasutak egyes részvonalainak megnyitása, valamint a már használatban lévő vonalakon a vonalak rendjében teendő változásokat eleve velem tudatni szíveskedjék.

Budapest, Augusztus 8-án 848.

Az igazgató hivatalnak

A magyar központi vasúttársaságnak, vagy más vasutak igazgatóságainak a felvállalt vasutak vagy egyes részeinek megnyitását, vagy a már használatban lévő vonalakon a vonalak rendjének megváltoztatását tárgyaló jelentéseit mindenkor a postai osztálynak leendnek elintézés végett átadandók."

[1. kf., 110a. t.]

A közút és a vasút csatlakoztatását sok esetben a kialakult hadi események miatt

kellett igénybe venni. A Pozsony–Buda közötti helyzetről tudósítva, a budai fő-postaigazgatóság a tervezett intézkedésére kért jóváhagyást.

Egy másik irat arról tudósít, hogy az útvonal ismét szabad, ugyanakkor tájékoztat a szállítás útvonaláról is:

„A mai napon Pozsonyból a levélposta postavezető kíséretében málhakocsin érkezett Budára és ez azon tudósítást hozta, hogy a közlekedés Pozsonytól Stomfáig és Malaczkán keresztül az Angerni vaspálya állomásig, és onnét vasúton Bécsig szabad." [1. kf., 165a. t.]

Széchenyi István gróf közlekedési koncepcióját a magyar országgyűlés 1848. XXX. t. czikként fogadta el. A vasútvonalak kiépítése nagy anyagi áldozatot kívánt, ezért a törvényben tervezett vasúti összeköttetések az ő életében már nem megvalósulhattak meg. A vasútvonalak egy részét az 1848/1849-es szabadságharcot követően a Bach-korszak időszakában, majd a továbbiakat Baross Gábor miniszteri tevékenysége alatt építették ki. Az 1850-ig kiépült vasútvonalakat és a hozzá csatlakozó postai összeköttetéseket ábrázoló térképet dr. Sonnevend György jeles filatelistánk, Guzman Dénes „posta láncolatai" alapján – készítette el (Philatelica, 87/1. sz).

Ügyiratmelléklet volt az 1848. augusztus 20-án megnyílt Pozsony–Bécs közötti vasútvonalra kiadott magyar menetrend és *„Árszabása a személyenkénti utazási árak és poggyász, málha kocsik, lovak, és kutyákérti járandó fizetéseknek"*, amely a vasúti és közúti útvonal, a Pozsony–Floridsdorf vonalra érvényes szállítási tarifa mellett részletesen kitér az Ausztria–Magyarország viszonylatban érvényes díjakra is (29. ábra):

„Poggyász és Málha

A' magyarországi vonalrészen bérmentesen semmi sem vitethetik.

Az' ausztriai vonalrészen minden utazónak 40 fontot lehet bérmentesen magával.

Minden utazónak megengedtetik 25 fontig való könnyen eltehető poggyászt tulajdon felügyelése alatt a' kocsiban magával vinni.

Ollyan poggyásznak, melly 25 fontnál többet nyom, – vagy nagyobb terjedelme, mint a' kocsiban való vitelre nem alkalmatos, – vagy általjában a utazó arrá figyelmezni nem akar – bérlemény mellett fel kel adatnia.

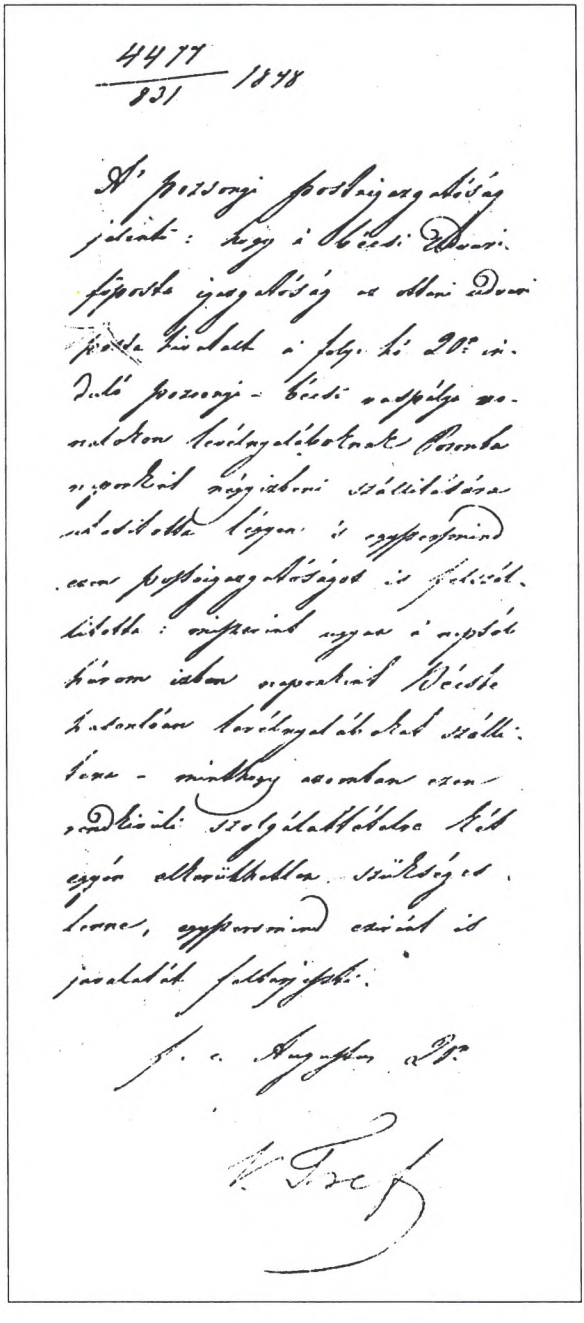
A' magyar vonalrészen a feladott poggyászért és málháért minden 25 fontól mérföldenkint 1 kr. fizettetik.

u. m. 1-től 25 fontig 1 kr
u. m. 26-tól 50 fontig 2 kr
u. m. 51-től 75 fontig 3 kr
u. m. 76-tól 100 fontig 4 kr
és így tovább mérföldenkint számíttatik

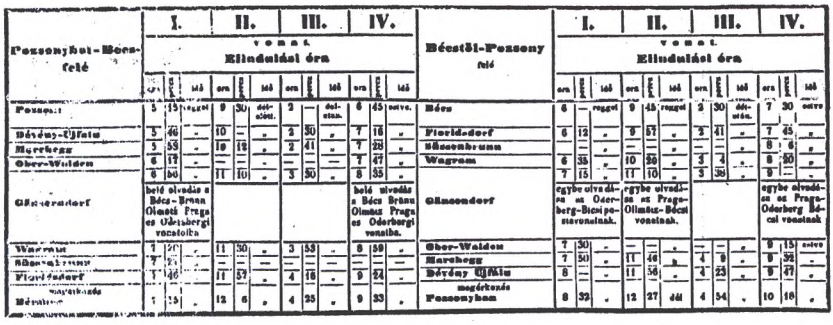
Az' austriai vonalrészen a feladott bérmentes poggyászért a felvigyázási díj 3 kr. p. p. és a túlsúlyért

(poggyász ugy mint málháért)

minden 20 fonttól egy mérföldre 1 krajczár fizettetik:
u. m. 1-től 20 fontig 1 kr
u. m. 21-től 40 fontig 2 kr
u. m. 41-től 60 fontig 3 kr
minden mérföldre és így tovább számíttatik

28. ábra.
Az 1848. augusztus 20-án indult Bécs–Pozsony vasúti összeköttetés postai szállításba való bekapcsolását tárgyaló irat részlete
[OL, H51 1.kf., 110a t.]

Pozsonyból-Bécsre felé	I. vonat Elindulási óra	II. vonat Elindulási óra	III. vonat Elindulási óra	IV. vonat Elindulási óra
Pozsonyt	5 15 reggel	9 30 délután	2 — délután	6 45 este
Dévény-Újfalu	5 46 „	10 — „	2 30 „	7 16 „
Marchegg	5 55 „	10 16 „	2 41 „	7 28 „
Ober-Walden	6 17 „	— — „	— — „	7 47 „
Gänserndorf	6 50 „	11 10 „	3 30 „	8 55 „
Gänserndorf	belé olvadás a Bécs-Brünn Olmütz Prag es Oderbergi vonalokba			belé olvadás a Bécs Brünn Olmütz Prag es Oderbergi vonalba.
Wagram	7 20 „	11 30 „	3 53 „	8 59 „
Süssenbrunn	7 25 „	— — „	— — „	— — „
Floridsdorf	7 46 „	11 57 „	4 16 „	9 24 „
Bécsben	7 55 „	12 6 „	4 25 „	9 33 „

Bécsből-Pozsony felé	I. vonat Elindulási óra	II. vonat Elindulási óra	III. vonat Elindulási óra	IV. vonat Elindulási óra
Bécs	6 — reggel	9 45 reggel	2 30 délután.	7 30 este
Floridsdorf	6 12 „	9 57 „	2 41 „	7 45 „
Süssenbrunn	— — „	— — „	— — „	8 6 „
Wagram	6 35 „	10 20 „	3 4 „	8 30 „
Gänserndorf	7 15 „	11 10 „	3 39 „	9 — „
Gänserndorf	egybe olvadása az Oderberg-Bécsi pestvonalnak.	egybe olvadása az Prága-Ollmütz-Bécsi vonalnak.		egybe olvadása az Prága-Oderberg Bécsi vonalnak
Ober-Walden	7 30 „	— — „	— — „	9 15 este
Marchegg	7 50 „	11 46 „	4 9 „	9 32 „
Dévény Újfalu	8 — „	11 56 „	4 23 „	9 47 „
megérkezés Pozsonyban	8 32 „	12 27 dél	4 54 „	10 18 „

Árszabása

A személyekért utazási árak és a pogyász, málhák, kocsik, lovak, és kulyákért járandó fizeléseknek.

Pogyász és Málha.

A' magyarországi vonalrészén berendeltetése szerint nem vitetnek.

Az' austriai vonalrészén minden utazónak 40 fontot lehet bérmentesen magával vinni.

Minden utazónak megengedtetik 25 fontig való könnyen okletető pogyászát utazása folytatására alkalmas' kocsiban magával vinni.

Ollyan pogyászának, melly 25 fontnál többet nyom, — vagy nagyobb terjedelme miatt a' kocsiban való vitelre nem alkalmatos, — vagy utazása az utazó arra felvigyázni nem akar — bérmény mellett fel kell adnia.

A' magyar vonalrészen a feladott progyászért és málhákért minden 25 fontól mértföldenkint 1 kr. fizetetik.

u. m. 1 tól 25 fontig 1 kr.
„ 26 „ 50 „ 2 „
„ 51 „ 75 „ 3 „
„ 76 „ 100 „ 4 „

és így tovább mértföldenkint számláltatik.

Az' austriai vonalrészén a' feladott bérmentés pogyászért a felvigyázási díj 3 kr. p. p. és a tulsulyért — (pogyász egy nimt málháért) minden 20 fontól egy mértföldre 1 krajczár fizetetik:

u. m. 1 tól 20 fontig 1 kr.
„ 21 „ 40 „ 2 „
„ 41 „ 60 „ 3 „
„ 61 „ 80 „ 4 „
„ 81 „ 100 „ 5 „

minden mértföldre és így tovább számíttatik.

Az' üres pogyászért a' legkisebb ár 3 — a málháért 10 kr. p. p.

Minden lovakért pogyász, málha – kocsik, lovak és kutyák felett kiadott vevényét 3 kr. pengében fizetetik.

A' feladott és 48 óránál tovább el nem vitt pogyász és málha — darabjáért naponként 2 kr. p. p. fizetetik.

honnan \ hová	Dévény Újfalu	Marchegg	Ober-Walden	Gänserndorf	Wagram	Süssenbrunn	Floridsdorf	Bécsig
	mértföld 2	2½	4	5	6½	7	8	9
	Árszabás p. p.							
	ft kr	ft kr	ft kr	ft kr	ft kr	ft kr	ft kr	ft kr
Pozsonyból 1	— 24	— 40	— 1	20	1 50	2 —	2 20	2 40
Pozsonyból 2	— 20	— 33	— 48	1 3	1 23	1 33	1 48	2 3
Pozsonyból 3 ömlény	— 16	— 25	— 35	— 45	1 —	1 3	1 15	1 25
Dévén-Újfalu 1	— 16	— 26	— 36	1 28	1 36	1 36	2 16	
Dévén-Újfalu 2	— 13	— 22	— 43	1 5	1 13	1 28	1 43	
Dévén-Újfalu 3 ömlény	— 9	— 19	— 29	— 44	— 49	— 59	1 9	
Marchegg 1	—	—	— 30	1 20	1 30	1 30	1 50	2 10
Marchegg 2	—	— 23	— 36	1 —	1 8	1 23	1 38	
Marchegg 3 ömlény	—	— 13	— 23	— 40	— 45	— 55	1 5	
Ober-Walden 1	—	—	—	—	—	—	—	
Ober-Walden 2	—	—	— 15	—	— 45	1 —	1 15	
Ober-Walden 3 ömlény	—	—	— 10	— 25	— 30	— 40	— 50	
Gänserndorf 1	—	—	—	30	— 40	—	1 20	
Gänserndorf 2	—	—	—	23	— 30	— 45	1 —	
Gänserndorf 3 ömlény	—	—	—	15	— 20	— 30	— 40	
Wagram 1	—	—	—	—	20	— 30	— 50	
Wagram 2	—	—	—	—	15	— 23	— 38	
Wagram 3 ömlény	—	—	—	—	10	— 15	— 25	
Süssenbrunn 1	—	—	—	—	—	20	— 40	
Süssenbrunn 2	—	—	—	—	—	15	— 30	
Süssenbrunn 3 ömlény	—	—	—	—	—	10	— 20	
Floridsdorf 1	—	—	—	—	—	—	20	
Floridsdorf 2	—	—	—	—	—	—	15	
Floridsdorf 3 ömlény	—	—	—	—	—	—	10	

	Magyar	Austriai
	vonalon	vonalon
	ft. kr.	ft. kr.
Kocsik 4 osztályig Stájer, könyü vadász és Wurst kocsik, valamint 2 fogatú pakolatban kintók és briczkák	— 30	1 —
mértföldenkint II. „ 2 fogatú vasúti kintók (Schnimmer) kétüléssi pakolt kocsik és briczkák	1 12	1 15
kint III. „ pakolt 4 üléssi kocsik és Briczkák valamint 2 fogatú utazókocsik vagy Courier Coupees'k	1 42	1 8
IV. „ 2 és 4 fogatú pakolt utazó kocsik — és Landauerek és Fourgons'ok	1 24	3 —

Lovakért mértföldenkint. Egy lóért 1 frt. — kettőért 1 ft. 15 3ért 1 ft. 30; több mint három lóról minden lóért 30 p. krajczárt.

Kutyák A kutyák elvitelekért-különösen szamókra rendelt tragekben — mértföldenkint 3 kr és ha az összet a 10 krajczárt fel nem érné mindenesetre 10 kr. p. p. fizetetik.

Bizonyítvány Alóvá szállítás végett feladott tárgyak a készített biztosítási határozatok szabályai szerint, 100 frt. értek után 3 krzil biztosíttatnak.

Különvonatok Különvonatokért esetsé mértföldre 40 pengőforint, minden következő mértföldért 15 ft., ha pedig a vissza utazás még ez nap történik minden ill. mértföldért visza csak 5 p. forint fizetetik.

Ha pedig akkor vonattal utazok — a pogyász és velök viendő kocsik lovak kutyákért fizetés — a rendes árszaba's szerint fizetendő járandóságot felül haladni akkor ezen külön vonatra nézve is a rendes árszabály helyett fogad.

A pogyász kocsik lovak kutyák és külön vonatokért járt dolog mindjárt a bejelentésnek fizetetnek, még a' málhákért járandóságok átalványoztathatnak.

A járandóságok kiszámítása végett Marchegg jelöltetik ki Magyarország és ausztria közöl határul.

Pest, 1848. [illegible]

29. ábra.

A Bécs–Pozsony vasúti összeköttetés magyar menetrendje és a csatlakozó közúti szállításról kiadott „Árszabása”
[OL, H51 1.kf., 110a t.]

Az úti poggyásznál a legkisebb ár 3-a málhánál 10 kr. p. p.

Minden feladott poggyász, málhák, -kotsik, lovak és kutyák felett kiadott térti vevényért 2 kr pengőben fizettetik.

A feladott és 48 órán túl el nem vitt poggyász és málha -darabjáért naponkint ugyancsak 3 k. p. p. fizettetik.

	Magyar vonalon		*Ausztriai vonalon*	
Kotsik				
I. osztály	*ft.*	*kr*	*ft.*	*kr*
Stajer, könnyű vadász és Wurst kocsik, valamint 2 fogatú pakolatlan hintók és bricskák	–	*30*	*1*	–
II. osztály				
2 fogatú városi hintók (Echwimmer) kétülésű pakolt kotsik és bricskák	*1*	*12*	*1*	*15*
III. osztály				
pakolt 4 ülésű kotsik és Bricskák, valamint 2 fogatú utazó kotsik vagy Couriér Coupees'k	*1*	*42*	*1*	*3*
IV. osztály				
2 és 4 fogatú pakolt utazó kocsik	*1*	*24*	*2*	–

Lovakért mérföldenkint

Egy lóért 1 ft.- kettőért 1 fl. 15, 3-ért 1 fl. 30; több mint három lónál, minden lóért 30 p. krajczárt.

Kutyák

A kutyák elvitelőkért – különösen számokra rendelt üregekben – mérföldenkint 3 kr és ha az öszlet a 10 krajczárt fel sem érné, mindenesetre 10 kr. p. p. fizettetik."

Biztosítás

A tova szállítás végett feladott tárgyak a közü'tett biztosítási határozatok szabályai szerint, 100 ft érték után 3 krajczárt biztosíttatnak.

Különvonatok

Különvonatokért az első mérföldre 40 pengőforint, minden következő mérföldért 15 fl, ha pedig a visszautazás még aznap történik minden illy mérföldért vissza csak 5 p, forint fizettetik.

Ha pedig a külön vonattal utazók a poggyász és a velük viendő kotsik lovak kutyákérti fizetés- rendes árszabás szerint járandóságot felül haladná, akkor ezen külön vonalra nézve is a rendes árszabály helyet foglal.

A poggyász, kotsik, lovak és kutyák és külön vonatokérti járandóság mindjárt a bejelentésnek fizettetnek, míg a málhákérti járandóságok utalványoztathatnak.

A járandóságok kiszámítása végett Marchegg jelöltetik ki Magyarország és Ausztria közti határul."

[1. kf., 110a t.]

Szállítás vízi úton

Dunai hajóposta

Az 1829-ben megalakult Első cs. kir. Duna Gőzhajózási Társaság első, „Franz I." nevű hajója 1830-ban Bécstől Budáig tette meg első próbaútját. Menetideje 14 óra 15 perc volt. Széchenyi István gróf támogatásával három év múlva újabb hajót bocsátottak útjára, de ez még korántsem jelentette a dunai hajóforgalom azonnali megindulását. Még 1830-ban Széchenyi javaslatára megindult az Al-Duna szabályozása, amelynek biztosíthatta a folyó Fekete-tengerig történő hajózhatóságát (1896-ban készült el).

A XIX. század elején megkezdték a Tisza szabályozását is, aminek eredményeként a folyó Tokajtól kisebb hajók részére hajózhatóvá vált.

A Duna Gőzhajózási Társaság hajói 1830-tól 1850-ig csak Bécs és Pest között közlekedtek. 1846. augusztus 16-án a DDSG az osztrák kormánytól engedélyt kapott postaküldemények szállításra, ezek között a hivatalos küldeményeket díjmentesen vitték. A gőzhajók postai szállításra való felhasználásáról keveset tudunk, azt is főként tudósításokból, kortársak leveleiből.

A Wiener Zeitung 1849. évi április 7-i száma így írt a hajópostán történő szállítás javaslatáról:

„A postai összeköttetések gyorsaságánál érezhető volt az a hiányosság, hogy amíg a gőzhajók néhány óra alatt úsztak le Linzből Bécsbe és onnan Pestre, szárazföldön háromszor annyi időre volt szükség a küldemények egyik helyről a másikra történő továbbításához...

...E szerint a gőzhajó kalauzok közvetítése révén a tillni, stilni, spitzi, mölki, ybbsi, grelni, wachseei és mauthauseni közbeeső állomások levélcsomag továbbítását fogják egymást között, valamint Béccsel és Linzzel lebonyolítani, hasonlóan a pozsonyi, győri, gönyűi, komáromi, esztergomi és váci közbeeső állomások is egymást között, valamint Béccsel és Buda–Pesttel..."

A fenti cikk alapján a rendszeres járat ez időben indulhatott meg. Ezt igazolják Trattner és Károlyi nemzeti kalendáriomának adatai (1849-dik esztendő 35-ik esztendei folytatás. A sajtószabadság második évébe) – részlet a kalendáriumból a következő oldalon.

1848-ban a vízi útvonalat főként akkor vették igénybe, ha a postaúton való szállítás akadályba ütközött. Amikor a ***Buda és Bécs*** közötti postaközlekedés megszűnt, Komárom város közönsége arra kapott utasítást, hogy az éjjel érkezett postát azonnal szállítsa át a Dunán. [1. kf. 243a. tétel, 1848. október 8.] A Bécs–Pozsony közúti közlekedés akadályoztatása kapcsán hozott intézkedésben írtak is igazolják, hogy a dunai hajózást bevonták a szállítószolgálatba.

A Gőz-Hajón, a Dunán, egy egy utazó személy fizet.

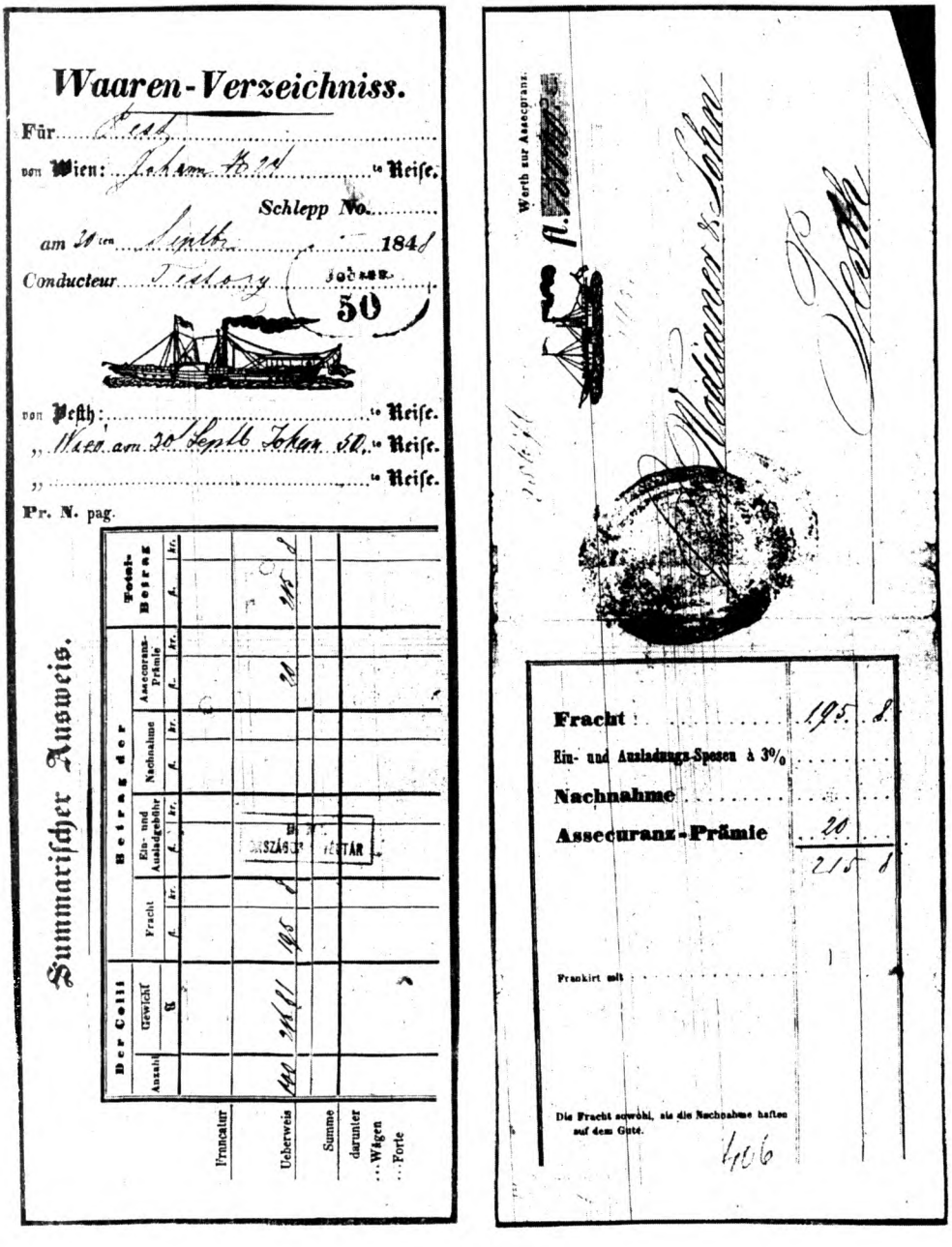
Lefele. a) Posonyból: Posonyból Gönyőig 2 fr. 30 kr. ezüstpénzben;
Komáromig 5 fr. 20 kr.; Esztergomig 6 fr. 26 kr; Pestig 8 fr.
b) Pestről: Pestről D. Földvárig 2 fr. 20 kr; Paksig 3 fr.; Tolnáig 3 fr. 40 kr;
Bajáig 4 fr. 40 kr; Mohácsig 5 fr. 20 kr; Apatinig 4 fr. 20 kr;
Vukovárig 7 fr. 10 kr; Új-Vidékig 8 fr. 20 kr. Zimonyig 10 fr. Kubinig 10 fr.

Felfele. Moldovától Pestig 17 fr? Pestről Esztergomig 1 fr. 40 kr;
Komáromig 2 fr. 40 kr; Gönyőig 3 fr.; Posonyig 6 fr.;
az első helyen, – Minden utazó magával vihet 60 fontos holmit.
A járó Gőzhajók ezek: Pannónia, Ferencz, Ferdinánd, M. Dorothea, Nádor, Zrínyi, Argo, Árpád, Mária Anno Erős, Soha, Hermina, István, Pest, Bécs, Sámson, Ludvig, Ferencz Károly, Galathna, Fridrik, Herkules, Buda, János, Béla, Gyula, Tisza, Komárom, Zimony, Szeged, Ceres, Széchény, Minerva, Greifenstein, András, Hunyad, Neptun, Győr, Pozsony, Pannónia, Kübeck, Megyer, Attila, Bátor, Károly és a többi számokkal jelzett gőzösök.
Hadi gőzös Mészáros 12 ágyúval.

„Az Országos honvédelmi bizottmánynak
Jellachich betörése alkalmával az az előtt Budapest és Bécs között fennállott, mindennapi gyorslevél, és hetenként kétszeri szekérposták megszűntek. Az óta Budapest és Pozsony között a szükséghez képest időrül időre szekérposták közlekedtek, 's ezekkel ezen helyek között előfordult szekérpostai pénz- és egyébb küldemények szállíttatnak. Azonban ezen előre meg nem határozott időben eszközölt szállítások továbbá annál kevésbé lesznek elégségesek az közálladalmi szolgálat,' s a kereskedés e részbeni szükségeinek kielégítésére, mivel nem sokára a keményebb időjárás bekövetkezésével a dunai gőzhajózások meg fognak szüntetni." [1. kf. 157a. t.]

A kereskedelmi hajózás történeti dokumentumait a OHB általános irati között találtam meg. A magyar kormány is használta a hajókat kereskedelmi szállításra. A kísérő irat címzettje Wodiáner Fülöp nyomdász és könyvkiadó, aki az 1848-as kormány nyomdásza is volt (Révay kislexikon). A kísérőiraton a küldemények feladására, díjazására vonatkozó rendelkezések is megtalálhatók. Feltételezhető, hogy a levélkötegeket csomagként továbbították és ennek értelmében a kísérőiraton lévő rendelkezések szerint kezelték. A másik dokumentum egy – az 1849. évi naptárban is megemlített – ún. számozott hajó, a Johann 50. kísérőirata (30. és 31. ábra).

A Tiszát, mint vízi utat postaküldemények továbbításánál ugyancsak a szárazföldi út akadályoztatása esetében használták. Ezt történt, amikor a ***Beodra és Rácbecse*** (Óbecse) közötti postaszállítás a Tisza kiöntése miatt lehetetlenné vált, a szállítás hajó segítségével történt, a postahivatal a felmerült költségek megtérítéséért folyamodott a minisztériumhoz. [H 51 3. kf., 18 t.] A postaküldemények gőzhajón történő rendszeres szállítása csak 1850 után, 1866. április 15-én indult meg.

30–31. ábra.
A Duna Gőzhajózási Társaság hajói árujegyzéke és szállítólevele (részletek)
[OL, H2 Általános iratok 406. l.]

Balatoni hajóposta

Széchenyi István és kortársai felismerték a Balaton, mint vízi út jelentőségét, javaslataikkal és anyagiakkal is segítették a balatoni gőzhajózás megindítását. A Balaton két partja közötti összeköttetés megteremtésével, annak vasúttal való csatlakoztatásával a Pest-Buda felé irányuló forgalmat is lerövidíthették. 1846-ban megalakult a Balaton Gőzhajózási Társaság, vízre bocsátották az első, ***Kisfaludy*** elnevezésű gőzhajót, amelyet Széchenyi István gróf megrendelésére Óbudán készítettek, tervét és 40 lóerős motorját Angliából szállították.

A társaság hajóútjain rendszeres postaforgalmat bonyolított le, ezt igazolja a hajó „Balaton-Gőzhajózás Vitelbér 1847. évre" című menetrendje és díjszabása, amelyen a „Jegyzések" rovat 7. pontjaként a postaküldeményekért fizetendő díj is szerepel:

„Fél latig nyomó pecsétes levelek vitelbére Kenese és Füred között 2 kr –, Füred és Keszthely között 4 kr. –, Fél latnál nehezebb levelek fél latonként emelkedő arányban fizetik a fentebb kettős, hármas vitelbért."
[Bélyeggyűjtő 1936/4 sz.]

A társaság bélyeget nem adott ki és bélyegzőt sem használt, így ezen időszak hajópostaküldeményeit nem ismerhetjük fel.

A balatoni hajózás ügye a kezdeti lendületet követően megtorpant, Széchenyi István 1848-ban a kormányban mint közlekedési miniszter új feladatokat kapott, így a Balaton ügyével nem foglalkozhatott. A Balatonon a postaszállítás csak az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést követően indult meg újra.

Levél- és kocsiposta-számadás

A számviteli rend átalakítása

1848 előtt magyar vonatkozásban a *bécsi udvari postai számvevőség* hatáskörébe tartoztak a havi levéldíjnaplóban (Briefportojournalen) negyedévenként elszámolt, utólag beszedett díjak: futárdíj, kocsipostadíj, újságszállítási díj.

A levélpostát is ellátó hivatalok a kocsiposta-elszámolásokat a budai főexpedícióhoz küldték, ahonnan a fuvarokért díjazást kaptak. ***Mind a szekér-, mind a levélposta-jövedelem a kamara főpénztárába, majd innen tovább a bécsi központba került.***

1848 után az udvari kamara szerepét a pénzügyminisztérium vette át. Hatáskörébe tartozott a pénzügyek intézése és az állampénztár felügyelete. Klauzál Gábor miniszter új rendeletében a magyar postaigazgatóságokat utasította, hogy május 1-jétől a számadási naplójukat a pénzügyminisztériumhoz terjesszék fel.

A FIKM 1848. május 28-i 2113 sz. rendeletében az alábbi utasítást adta a fő-postaigazgatóságoknak:

„A pénzügyminisztérium a körébe tartozó valamennyi ügyekre nézve, működését f. é. május 1-ső napjától fogva kezdendi meg. Ezekhez tartozik a posta tiszta jövedelmének kezelése s kiadása, és ebbe vágó pénztári minden intézkedések. Ennélfogva a kerületi

fő-postatisztségnek meghagyatik, hogy a felügyelet naplókat a pénzügyi minisztériumot illető valamennyi tárgyalási benyújtványokat ugyanahhoz intézze." [H. K. 149. old.]

A posta gazdasági helyzete igen nehéz volt, bevételre csak az őszi szakítást követően számíthatott a kormány, de a postajövedelem még békeidőben is csekély volt. A magyar pénzügyminiszter mégis arra törekedett, hogy a postahivatalok kiadásait és bevételeit egy magyar központi pénzügyi szerv kezelje.

Számadással kapcsolatos iratok

Kutatásaim során a számadási iratokat a Magyar Országos Levéltár H/51 „posta" jelzet alatt külön rendezve találtam meg. Ezek adatokat nyújtanak a számvitel helyzetének alakulásáról.

„1933/334. sz. június 6.
...Addig amíg a tárcza mellett alakítandó postaszámvevőség működését megkezdheti, a postahivataloktól netalán felküldendő postaszámadások rövid úton egyenesen a helybeli főposta-igazgatóságnak átadassék..."
[4. kf., 4. t.]

A számadásokat listák csatolásával küldték fel, amelyek tartalmazzák a fő-postaigazgatóságokhoz tartozó hivatalokat, valamint a szekérposta-hivatalokkal rendelkező helyeket. Ezek a működő postahivataloknak, levélszedőségeknek történeti dokumentumai (32. ábra). A rendelkezés értelmében a fő-postaigazgatóságok a hivataloktól beérkezett havi számadásokat a FIKM részére egy jegyzék kíséretében terjesztették fel. A szekérposta-számadások a budai szekérposta-főhivataltól érkeztek be a minisztériumhoz, e hivatal jelentette a hiányzó számadásokat. Az iratokon egy ideig piros ügyiratszám és „Bécsbe küldve" megjegyzés mellett dátum található, amíg a fenti rendelkezés értelmében a külügyminiszternek továbbították a számadásokat. A minisztérium a külügyminiszter közvetítésével továbbította Bécsbe a cs. kir. udvari posta számvevőszéknek, a havi számadásokat általában összegyűjtve, majd a késedelmesen leküldötteket egyenként. A külügyminiszterhez felterjesztett augusztusi és szeptemberi számadások 83a. és 160a. tételek alatt találhatók.

A tárgyalások még csak folyamatban voltak, amikor a magyar minisztérium körrendeletben intézkedett a levél- és kocsiposta-szolgálat számadásai felterjesztésének módjáról.

„4210/776 sz./1848. augusztus 24-én.
Tekintettel a Bécsbe a postai irományok átvételére nézve folyamatban lévő tárgyalásokra a következő rendeletek tétetnek:

I.

F. é. Április 28-n 35/7 szám alatt kiadott intézkedésemre vonatkozva rendelem a következőket:

1-ör A folyó Augusztus hónaptól kezdve valamennyi postahivatalok és levélszedőségek magyar és erdélyországban és az elsőhöz kapcsolt részében minden rendes

kezelési, pénztári és anyagi (materiel) számadásaikat és pedig mind levélpostánál mind a szekérpostánál nem közvetlenül a postaszámvevőséghez Bécsbe és illetőleg a cs. kir. legfelsőbb udvari postaigazgatósághoz, hanem az alábbi meghatározott módon, az előszabott határidő alatt hozzám beküldendék.

2-on A beküldési mód a következő leend:

A postahivatalok és levélszedőségek

a. a levélvitelbéri naplókat,
b. a sürgöny számadásokat,
c. a hivatalos levelek jegyzékét,
d. a kézbesítési illetőségekről és
e. a hírlap kezelésről számadásokat az illető kerületi főpostaigazgatóságokhoz,
f. a szekérpostai bevételekről és kiadásokról készítendő számadásokat,
g. a hivatalos szekérpostai küldemények jegyzékét,
h. a statisztikai kimutatásokat és
i. a kézbesítési illetőségről számadásokat pedig az illető szekérpostai főexpedíciókhoz küldendik.

A főpostaigazgatóságok és illetőleg a szekérpostaifőexpedíciók a hozzájok érkezett számadásokat idő szerint jegyzékbe tévén, azokat ezen jegyzék kíséretében, hozzájok mellékelvén

k. a főpénztári naplót,
l. a deposíttári naplót
m. a hivatalos nyomtatványokról és
n. illetőleg a szekérszer anyagokról készítendő számadásokat.,
o. a postaszerek kimutatásait és
p. a szekérjavításokróli számadásokat,
q. a hivatali leltárokat nékem minden harmad nap felterjesztendik.

3-on A főpostaigazgatóságok és főszekérposta expedíciók felügyelendnek, hogy ezen számadások az előszabott határidő alatt beküldessenek, a hanyag postahivatalokat tehát számadásaik beküldésére emlékeztetendik, s azokat, ha az illyes emlékeztetésnek sikere nem lenne, nekem feljelentendik.

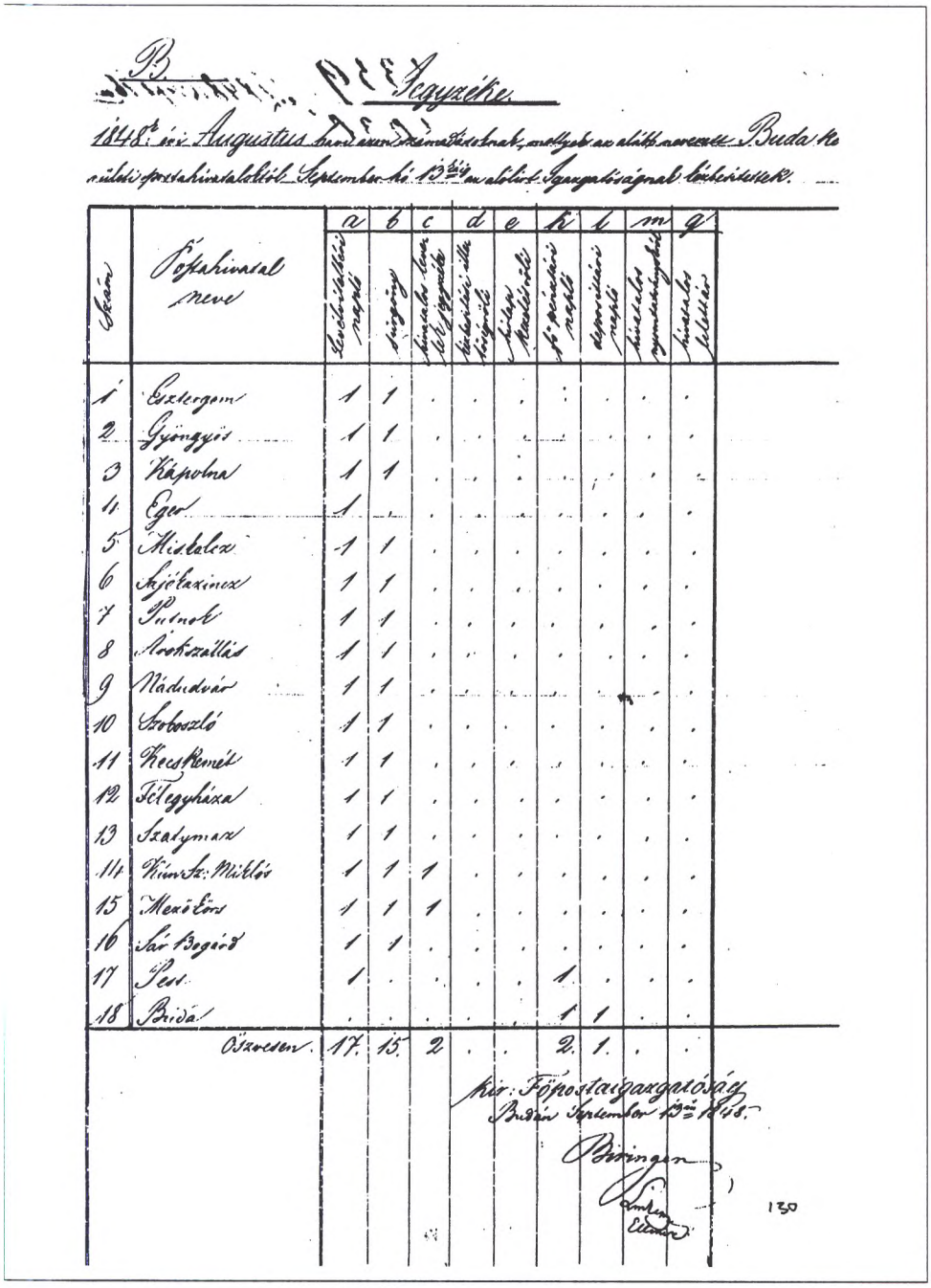
4-en Valamint a számadások úgy a számadási hiányokról adandó felvilágosítások is ezentúl közvetlenül hozzám lesznek beküldendők.

5-en Hasonlóul hozzám intézkedjenek valamennyi a postai késedelemre vonatkozó mentségek, vagy a késedelmi büntetéseknek elengedését tárgyaló folyamodások.

6-on A visszaérkezett, s nem kézbesíthető levelek (Retourbrief) úgy nem különben a visszaérkezett és nem kézbesíthető szekérpostai küldemények a folyó hótól kezdve hozzám leendenek a főpostaigazgatóságok által beküldendők. – Végre

7-en Mindazon hivatalos nyomtatványokért és egyébb kezelési szerekért, szekér anyagokért s. a s. mellyekkel ez előtt a postahivatalok a cs. kir. legfelsőbb udvari postaigazgatóság és az annak alája rendelt postagazdászat útján láttattak el, a főpostaigazgatóságok és a fő szekérposta expediciók ezentúl egyenesen hozzám fognak jelentést tenni.

Kelt Budapesten Augusztus 29. 1848."

Pest Jegyzéke

1848-ik évi Augustus hónapban Budára beérkezett, mellyek az alább nevezett Buda kerületi postahivatalaktól September hó 13-án az alább Igazgatóságnak beküldettek.

Sorsz.	Postahivatal neve	a Beérkezett számadások napjai	b Hiányzó	c Hiányzó ennek 1848 augusztus hóban beérkezett számadásai	d Ezen hivatalok	e Ezen hivatalok	k Pénzutalási napló	l Expeditiói napló	m Levelek gyűjtőjegyzéke	q Hivatalos levelek
1	Esztergom	1	1	.	.	.	.	.	.	.
2	Gyöngyös	1	1	.	.	.	.	.	.	.
3	Kápolna	1	1	.	.	.	.	.	.	.
4	Eger	1	.	.	.	.	.	.	.	.
5	Miskolcz	1	1	.	.	.	.	.	.	.
6	Sajószentpéter	1	1	.	.	.	.	.	.	.
7	Putnok	1	1	.	.	.	.	.	.	.
8	Szikszó	1	1	.	.	.	.	.	.	.
9	Mádvár	1	1	.	.	.	.	.	.	.
10	Szobozló	1	1	.	.	.	.	.	.	.
11	Keszthely	1	1	.	.	.	.	.	.	.
12	Tsegléd	1	1	.	.	.	.	.	.	.
13	Szalonta	1	1	.	.	.	.	.	.	.
14	Vörösv. Miklós	1	1	1	.	.	.	.	.	.
15	Mező Kövesd	1	1	1	.	.	.	.	.	.
16	Sár Begied	1	1	.	.	.	.	.	.	.
17	Pest	1	.	.	.	.	1	.	.	.
18	Buda	.	.	.	.	.	1	1	.	.
	Összesen	17.	15.	2	.	.	2.	1.	.	.

Kir. Főpostaigazgatóság
Budán September 13-án 1848.

130

32. ábra.
A budai kerületi hivataloktól szeptember 13-ig beérkezett augusztusi számadások listája [OL, H51 4.kf., 65. t.]

Az irat fent ismertett részének teljes közlését fontosnak tartottam, mivel a kezelési dokumentumokról és az igazgatóságokról részletes ismertetést adnak. A továbbiakban arról rendelkezett az irat, hogy az utasítást kik kapják kézhez:

„a kir. fő-postaigazgatóságoknak, a szebenit is bele értve a Zenggi és Uj Gradiskai postaigazgatóságnak, a budai és szebeni főszekérposta expedíciónak, a pozsonyi, kassai, temesvári, eszéki, varasdi és zágrábi szekérposta expedícióknak..."

Gubody János nagykőrösi postamesternek a számadások küldésével kapcsolatos kérdésére a minisztérium az alábbiakat közölte:

„...addig amíg Ausztria és magyar ország között a viszonyok ki nem egyenlítetnek és itten egy különös számvevőség fel nem állíttatik, különösen a postamesterek érdekében elkerülhetetlen, hogy az eddig postaszámvevőség munkálatai félbe ne szakítassanak, tehát a számadások e tekintetben kiadandó további különös rendeletig az eddig közönséges postaszámvevőséghez beküldessenek, mert különben a postamestereknek fuvarbérbeli illetőségei még később, mint eddig rendesen történt, elégítethetnének ki. A postajövedelmi feleslegek eddig is mindég a kerületi főpostapénztárba küldetvén be, s ezen eljárásnak épségben tartása magától értetődik."
[1. kf., 33a. t.]

Már 1848. június 9-én kelt (4980/929. sz.) irata szerint értesült a magyar pénzügyminiszter arról, hogy a Zágrábban törvénytelenül felállított postaigazgatóság a folyó év II.-ik negyedévére vonatkozó sürgönyilletőségeit a Dráván inneni, a varasdi postakerülethez tartozó postaállomások részére nem elégíti ki.

Egy szeptember 4-én érkezett iraton a magyar külügyminiszternek írott levél útján értesítették a cs. kir. pénzügyminisztériumot arról, hogy a varasdi fő-postaigazgatóságot Körmendre helyezték át, ugyanakkor a minisztérium az alábbi véleményt küldte a számadásokkal kapcsolatban:

„...teljesen egyetértek, hogy a Dráván túli postaállomások jövedelmi feleslegei és követelései maradványai, elkülönözve a varasdi postakerülethez tartozó, Dráván innen fekvő állomásoktól, mutatassanak ki ... Minél fogva szükséges leend, hogy mind az érintett számadási maradványok kimutatásai, mind pedig a számadási hiányok, és feloldozások, valamint a többi szóba forgó postaállomásokat érdeklő tárgyalások, mind egyenesen tárczámhoz tartozók, hozzám intéztessenek, általam az illető postaállomásoknak és hivataloknak kiadandók..."
[3. kf., 83a. t.]

Szeptember 7-én kelt Marosvásárhely postamesterének, Vályi Károlynak levele, amelyből kiderül, hogy az elöljáróság részéről a számadással kapcsolatos rendelkezés ugyan még nem érkezett meg, de *„...hogy a Magyar honnak és hozzá kapcsolt részeinek független, felelős kormánya van és hogy az ez honi posta hivatalnak is csak ezen tisztelet kormánynak lehetnek alá rendelve és teljes reménységgel lévén hogy a mélyen tisztelt Minisztérium rendelkezett is a számadásoknak Pestre küldése iránt, nem kételkedik az alol írt posta hivatal a folyó évi Augusztus havi számadását ide mellékelve a tisztelt postaügyi osztályhoz be küldeni..."* [4. kf., 61. t.]

A számadási iratok között találhatók a hivatali pénztárak vizsgálatáról szóló anyagok, a rovatlapok, valamint óramutatók felterjesztései [4. kf., 280. t.], a megyék postadíjakkal kapcsolatos nyugtáinak elszámolásai [6. kf., 9a. és 19a. t.], a sürgönydíjak rendezése [7. kf., 1a. és 2. t.], térti-levelekkel, feltört levelekkel [6. kf., 28a. t.] kapcsolatos rendelkezések, a levélszedők tartozásainak behajtása, valamint a pénzügyminiszterhez küldött, kifizetésekkel kapcsolatos intézkedések.

Az ügyiratokon feltüntetettek szerint 1848 októberéig küldték a számadásokat Bécsbe. Ezt követően „Eln.849.201/ Eln. f. é." feljegyzést találunk a havi számadással foglalkozó iratokon, ez arra utal, hogy a felterjesztést megszüntették. (A Madarász László irányítása alatti számadási rendre a vonatkozó fejezetnél térek ki.)

VI. FEJEZET

Nemzetközi postaszolgálat

Történeti visszatekintés

A nemzetközi postaszolgálat kiépítése

Mivel Törökországban nem működött önálló posta, már a XVIII. század elejétől a konstantinápolyi követség tisztviselői a hivatalos levelekkel együtt közvetítették a magánfelek leveleit is (a beszedett és elszámolt díj 6%-áért). A postát havonta egyszer, majd kétszer, hatszor felváltott janicsárok vitték Zimonyig és vissza. A porta engedélyével (a nemzetközi magánforgalom részére) a más államok képviselői postai összeköttetést létesítettek. 1791-től a postát (6–7 nap alatt) Bécsből Nagyszebenbe futár vitte, innen a követségi altiszt taligán Bukarestbe. A továbbszállítást lovas janicsárok biztosították.

A század második felében a külföldi nagyhatalmak kéréssel fordultak a török portához, hogy szervezzen állandó postát, ha pedig ez nem lehetséges, akkor azt számukra engedélyezze. Kérésük sikerrel járt: a porta hozzájárult, hogy a konzulátusi székhelyeiken szállító, csakis nemzetközi postát továbbító hivatalokat rendezzenek be.

Elsőként Ausztria, majd Oroszország és Velence (1784) kapott erre lehetőséget, ezt követően Franciaország (1813), Anglia (1832), Németország (1870) és végül Olaszország a századforduló után.

A bécsi kormány Konstantinápolyban és a Törökországban működő konzulátusain állított fel postahivatalokat, amelyek a határszélről, esetleg egymás között ún. tatárpostával továbbították a levélpostát. A „lovas tatárok" részére lóváltó állomásokat tartottak fenn. Az 1820-tól működő fővonal Zimonynál lépte át a határt, Belgrádon, Nisen át ment Szalonikibe (a vonalat e hely konzulátusa tartotta fenn) és innen Konstantinápolyba.

A harmincas években már számos konzulátusi hivatal működött, így Bosznia–Hercegovinában (Travnik, Szarajevo, Mostar), amely Zágrábon át, a Duna-fejedelemségekben (Bukarest, Jászváros, Botusany és Galatz) működők pedig Erdélyen keresztül kapták postáikat.

A hetenként kétszer küldött török posta útvonala 20 órával lett rövidebb, amikor 1839. április 1-jétől ***Győr*** (Mező Örs, Kisbér, Mór), ***Székesfehérvár*** (Sárkeresztúr Sárbogárd, Nagy Dorog), ***Szekszárd*** útvonalon új postai összeköttetést állítottak fel. Mező Örs és Mór postaállomásként, a többi közbeeső hely lóváltó állomásként működött. Az útvonal fontosságát igazolja az a tény is, hogy megnyitásakor egy személy kivételével az új postahivata-

lokat és lóváltó állomásokat már mágnások kapták meg: Eszterházy Miklós gróf, Lurenszky Károly báró, Széchényi Lajos gróf. [forráshely H. K. 129. old.]

Kis-Ázsiában is további konzulátusi hivatalt állítottak fel, 1845-ben Bejrútban, 1858-ban Drinápolyban, 1859-ben Jeruzsálemben.

Postaszerződések

A nemzetközi forgalom zavartalan lebonyolítását a szomszédos országokkal kötött postaszerződések segítették. Ausztris elsőként Svájccal és egyes kantonokkal (1816), majd a Turn Taxis postaigazgatással (1817), Szászországgal és Franciaországgal (1818), Oroszországgal és Lengyelországgal (1819), Poroszországgal (1820), Görögországgal (1834), végül Toscanával (1837) kötött szerződést.

A nemzetközi szerződések tartalma természetesen 1848-ig és az iratok tanúsága szerint továbbra is érvényes volt Magyarország, valamint Erdély és Horvát–Szlavónia közigazgatási területére. A Batthyány-kormány herceg Eszterházy Pált bízta meg a király körüli minisztérium vezetésével. Személye, diplomáciai tapasztalata biztosíték volt arra, hogy a magyar kormány külföldön megfelelő képviseletet kap. A külügyminisztérium hatáskörében, a minisztérium II. osztálya feladatai között szerepelt „levelezés a földmívelés, ipar- és kereskedelemügyi minisztériummal, aláírások hitelesítése is". [F. K. E.]

Hg. Eszterházy Pál nevével nemcsak a nemzetközi postaügyek intézését tárgyaló, de más postai dokumentumokon is több alkalommal találkozunk. Kapcsolatteremtő szerepe volt minden egyes témánál, amely a bécsi kormány felé közvetítést igényelt. Ezt a könyvben bemutatott dokumentumok is igazolják.

Szárazföldi szállítás

Levélposta-tarifa

Az 1842-ben kiadott levél- és kocsiposta-díjszabás rendelkezett a külföldre szóló és a külföldről érkező küldemények kezeléséről is. A szárazföldön külföldre továbbítandó levélposta-küldemények díjánál a belföldi viteldíj mellett a külföldi szállításra megszabott átszállítási díjat is meg kellett fizetni. A külföldről bérmentesítés nélkül érkezett kocsiposta-küldeményekért a belföldi díj mellett a megfelelő külföldi díjat is meg kellett fizetni.

A nemzetközi postadíjak meghatározásánál nemzetközi viszonylatban is figyelembe vették az állomások közötti távolságot. Az egyenes vonalban történő távolságmérés nemzetközi viszonylatban először Ausztria és Bajorország között lépett életbe (1842. október 1-jével).

A díjszabásban, a kezelésben, valamint a szállítószolgálatban bekövetkezett változásokról a kiadott rendeletek útján, a király körüli magyar minisztérium közvetítésével értesült a magyar FIKM. Az érintett igazgatóságok részére a rendeletben megfogalmazottak alapján külön utasítás készült.

Postatávolság

A FIKM kimutatást kapott a szileziai határszéltől Csaczáig a vám előtti hídig, valamint a csaczai hídtól Solna közepéig mért távolságokról. [8. kf., 13a. t.]

A ***Vöcklabruck és Weyer*** közötti postatávolságot 5/8-ról 7/8-ra emelték fel, a Würtembergben lévő ***Plochingen és Gveppingen*** közötti távolság 1 és 1/8-ra változott. [8. kf., 2/a. és 5a. t.]

1848. július 1-jétől ***Marienbad és Petschau, Petschau és Carlsbad*** közötti postatávolságok 1 és 2/8-ról 1 és 3/8-ra módosultak. [uo. 18a. t.]

Kocsiposta

A FIKM a külügyminiszter közvetítésével értesült az összbirodalmat érintő, valamint az örökös tartományokra érvényes nemzetközi szerződésben beálló változásokról is. Az igazgatóságok a miniszteri utasítás alapján értesítették a kerületükbe tartozó és a rendelet szerint érintett postahivatalokat. A temesvári postaigazgatóság postanaplójában találtam meg a H 51 1. kf., 76a. t. alatti FIKM utasítás alapján készült – postahivataloknak szóló – rendelkezést:

„2375/576

Földmívelés Ipar és kereskedelmi Minisztertől

Hogy a folyó évi Május 15-én Stanislau és Lemberg között Brzenánon át indítatni tervezett málhakocsi járás kívánt eredménye biztosithassék Galiziában az azelőtt Aberíje szezonban fennállott posta megszüntetvén, Przemis Canyi, Narajavi, Brzezani és Podhayei postahivatalok és postaállomások életbe léptettek, a Pohatyni levélszedőség pedig önállóan rovatoló és szekérposta küldeményekkel foglalatoskodóvá lettek.

Ugyanakkor a Brzezan és Podhayczik között hetenként négyszer szokásban volt lovagoló postának megerősítése és a Stanislau és Mizniow között hetenként kétszer járó szekrény (Kariol) postának megszüntetése folytán." – közli a rendelet, majd pontokba szedve ismerteti a nevezett útvonalak kezelési rendjét:

1/ Lemberg és Stanislau között Brzenanon át, Przemysl felé egyenes vonalban hetenként háromszor ***málhakocsi-járás lépett életbe,*** amely meghatározott számú utast is vitt.

2/ Manasterziska és Cavatzcow között naponként ***szekrény (kariol) járatot*** állítottak fel, a fenti időponttól kezdve.

3/ Brzenan és Rohatyn közt naponként ***szekrény (kariol) postát*** állítottak fel, a fent említett időponttól.

A rendelet felsorolja az érintett hivatalokat, majd közli a két-két hivatal között megállapított postatávolságot. Végezetül a rendelet megjegyzi:

„Przemysl, Marijowi, Brzenan, Podhayce, Manasterziska és Mizniow postahivatalok a levélpostán kívül kocsiposta küldeményeket és málhakocsin utasok tova szállításával is foglalatoskodandanak.

Temesvárott Aug. 30 án 848

Náthy Josef"

Lipovitz (Lengyelo.) postaállomás 1848. május 15-től ***levél- és kocsipostát*** is szállított (az ügyirat megemlíti a hivatal kezeléséhez tartozó helységeket is). [9a. t.] A ***Nagykanizsa–Radkersburg*** közötti, naponkénti közlekedő ***málhakocsi ügyében*** végleges intézkedés csak 1849. február 26-án történt. [156a. t] Valamennyi postaigazgatóságot értesítették, hogy ***Kirschberg am Walde*** (Ausztria) helységben május 1-jétől lóváltó állomás lépett életbe. [uo. 88a t.]

Viteldíj módosítása

Az ***ausztriai tartományok*** és ***Szászország*** között augusztus 1-jével új levéltarifa lépett életbe, erről szól a Nr. 658/P. P számon kiadott *rendelet* (33. ábra). [3. kf. 64a. t.]

Március 8-án ***Rehau*** (Bajorország) postaállomás távolsági lajstromáról és a módosított levélbérről kapott átiratot a minisztérium arról, hogy „6 kr-jával lesz fizetendő". [1 kf., 50a. t.]

A 245/FM. számú, 1848. május 4-én kiadott osztrák miniszteri rendelet szerint az ausztriai örökös tartományokban a 10 mérföldre szóló levelek díját leszállították 6 krajcárról 3 krajcárra. (10. kf., 15. t.)

A magyar külügyminiszter által július 17-én megküldött, a cs. kir. Örökös tartományokban augusztus l-jén életbe lépő új fuvarbérszabályzat alapján a a FIKM az alábbi rendelkezést hozta:

„330/601/848-dik évi Július 31
Tudatni fog a posta hivatalokkal szokott úton körlevelek által...
Minden kerületi főposta igazgatóságnak
A cs. kir. örökös tartományokban f. évi augusztus 1 én életbe léptetendő postafuvarbér szabályzat iránti körlevelek példányait ide csatolva olly meghagyással küldöm át önöknek, hogy azokat a kerületükbeli postaállomásokkal kellő maguk mihez tartása végett közöljék."

Az új postafuvarbér-szabályzat jegyzékét, az Uj Gradiska-i és a zenggi váltóposta-állomások német nyelven kapták meg:

„A folyó 1848 év második felére egy ló és egy egyszerű postáért a kincstári és magán posta fuvarbér Felső Ausztriába l frt 4 krra, Alsó Ausztriában, Csehországban, Morva Szilézia és Sziriában, l frt 2 krra, Galliczia két nyugati területében, Úgymint Vadowice, Bochnia, Sandek, Jasló, Tarnow, Brezow és Sanor, valamint a krakói területen 58 kkra és a többi 12 kerületben 56 kkra szállíttatott le, ellenben Karintiában és Karinban, továbbá a tengerparti vidéken és Tirolban az előbbi mértékben hagyatott. Ezen időre egy fedett állomási kocsiért eső illetmény felső Ausztriában 32 krban, Alsó Ausztriában.....31 krban, Galliczia nyugati területén és Krakó területén 29 krban, a többi területeken pedig 28 krban, Karintiában és Karinban 33 krban, végre Tirol és Vorarlbergben és a tengerpart vidéken 34 krban állapítatott meg. A postakocsis borravalója és kenőpénze a mondott helyeken mindenütt előbbi mértékben hagyatván. Mely ekként szabályozott illetmények folyó évi 1 ső Augusztusban lépnek életbe.
Dálnoky s.k.
Látta 5/8 Ambrus s.k.
K: Trefort s.k."

[8. kf., 14a. t.]

Nr. 658 / P. P. 1848.

Circular-Verordnung.

In Gemäßheit der Circular-Verordnung vom 20. Februar 1843, Zahl 422-76, §. 2 und 3 ist für die wechselseitige Correspondenz zwischen den k. k. österreichischen und königl. sächsischen Staaten die gemeinschaftliche Portotaxe von 12 kr., dann zu Gunsten der sächsischen Post-Casse ein Zuschlagsporto von 4 kr. für den einfachen Brief zwischen Leipzig und Oesterreich festgesetzt worden, und es wurden diese Correspondenzen bisher von Wien aus nach Sachsen und umgekehrt stets über Prag geleitet.

Die Vollendung der Eisenbahn von Wien bis Oderberg und die Verbindung der österreichischen mit der preußischen und sächsischen Eisenbahn machen es jedoch möglich, daß bei Benützung dieser Postverbindung auf dem Wege über Breslau und Görlitz die Correspondenz zwischen Wien und Dresden um 5—6 Stunden, jene zwischen Wien und Leipzig um 14 Stunden, und die Zeitungen von Leipzig nach Wien um 24 Stunden schneller an die Bestimmung gelangen, als auf der Route über Prag.

Mit Rücksicht auf diese wesentliche Beschleunigung wurde einverständlich mit der königl. sächsischen Oberpost-Direction nach erlangter Genehmigung des k. k. Finanz-Ministeriums vom 1. Juni d. J. Z. 1139-F. M., beschlossen, die Correspondenzen aus einem Theile von Nieder-Oesterreich, Steiermark, Kärnthen, Krain und dem Küstenlande, ferner aus Dalmatien, dann Ungarn sammt den Nebenländern, nach Sachsen und umgekehrt vom 1. August d. J. anfangend, in geschlossenen Briefpacketen zwischen Wien einerdann Dresden und Leipzig andererseits über Breslau und Görlitz zu leiten.

Die näheren Bestimmungen, welche bezüglich der Behandlung der Briefe zwischen Oesterreich und Sachsen nunmehr in Wirksamkeit treten, sind Folgende:

1. Das zu Gunsten der sächsischen Post-Casse eingehobene Zuschlagsporto von 4 kr. für den einfachen Brief zwischen Leipzig und Oesterreich hat aufzuhören, dagegen
2. muß aus Anlaß der Auslage, welche für die Gestattung des Durchzuges geschlossener Briefpackete durch Preußen, an die königl. preußische Post-Casse zu berichtigen ist, für jeden einfachen Brief zwischen den gedachten österreichischen Provinzen und Sachsen ein Transitporto von 4 kr. entweder bei der Auf- oder bei der Abgabe berichtiget werden.
3. Dieses Transitporto von 4 kr. hat bei schwereren Sendungen, um die Hälfte dieses Satzes, also um 2 kr. für jedes halbe Loth zu steigen.
4. Alle in Wien aufgegebenen, und aus den gedachten Provinzen hier einlaufenden Briefe nach Sachsen werden gegen Bemessung der gemeinschaftlichen Brieftaxe von 12 kr. und des Transitporto von 4 kr. über Preußen an die Bestimmung geleitet werden, sollten aber über ausdrückliches Verlangen der Aufgeber Briefe aus Sachsen nach und über Wien hinaus durch Prag geleitet werden, so ist für derlei Briefe bloß die gemeinschaftliche Portotaxe einzuheben.
5. Für Sendungen unter Kreuzband und Muster nach Leipzig sind bloß jene Gebühren zu bemessen, welche für alle übrigen sächsischen Postorte gelten, daher das Leipziger Zuschlagsporto von 4 kr. nicht in Anwendung zu bringen ist.
6. Das beiliegende Verzeichniß A enthält diejenigen k. k. Postämter in Nieder-Oesterreich, Steiermark, Kärnthen, Krain und Küstenland von denen die Correspondenzen nach und über Breslau am schnellsten über Breslau gelangen, während in dem nachfolgenden, Verzeichnisse B diejenigen Postorte im königl. sächsischen Postbezirke enthalten sind, für welche die Correspondenz von dem k. k. Hofpostamte in Wien am schnellsten über Breslau versendet werden kann.

Nach den Bestimmungen des gegenwärtigen Erlasses ist sich bei Behandlung der fraglichen Correspondenzen genau zu benehmen, und hievon auch das dortige correspondirende Publikum mittelst einer entsprechenden Kundmachung in die Kenntniß zu setzen.

Von der k. k. obersten Hofpostverwaltung.

Wien am 15. Juli 1848.

v. Ottenfeld.

Von der k. k. obersten Hofpostverwaltung.

Nr. 658 / P. P. 1848.

An

das k. k. Postamt

33. ábra.

A nemzetközti forgalomban 1848. augusztus 1-jétől életbelépő tarifamódosításról és a zárt levélcsomagok kezeléséről szóló körlevél és fordítása [OL, H51 3.kf., 64a t.]

658. sz. / P. P. 1848.

KÖRLEVÉL-RENDELET

Az 1843. február 20-i Körlevél-rendelet 422-76. sz. 2. és 3. §-ának megfelelően az osztrák és királyi szászország államok közötti kölcsönös levélforgalom közös bérmentesítési díja 12 fr. A Szászországi Posta számára pedig 4 frt állapítottak meg a Lipcse és Ausztria közötti közönséges levelekre. Ezeket a levélküldeményeket ezidáig Bécsből Szászország felé és visszafelé mindig Prágán keresztül juttatták el.

Mindazonáltal a Bécsből Oderbergbe vezető vasútvonal befejezése és az osztrák, valamint a porosz és szászországi vasútvonal-összekötések lehetővé teszik, hogy ezen postai összeköttetésnek Breslaun és Görlitzen keresztül történő igénybe vétele esetén a Bécs és Drezda közötti levélforgalom 5–6 órával, a Bécs és Lipcse közötti pedig 14 órával, a Lipcséből Bécsbe továbbítandó hírlapok szállítási ideje pedig 24 órával legyen gyorsabb, mint a Prágán keresztül vezető útvonalon.

Tekintettel e jelentős sebességnövekedésre a Szászországi Királyi Főpostaigazgatással egyetértésben és a Pénzügyminisztériumtól jún. 1-jén kapott 139-F M. sz. kérelem alapján elhatározták, hogy az Alsó-Ausztriából, Stájerországból, Karintiából, továbbá Dalmáciából és Magyarországról érkező levélküldeményeket Szászország irányába és fordított irányba is ez év augusztus 1-jétől kezdve zárt levélcsomagokban szállítják egyrészt Bécs, Drezda között másrészt Breslaun és Görlizen keresztül.

Azok a rendelkezések, amelyek az Ausztria és Szászország közötti levelek feldolgozásával kapcsolatban mostantól fogva érvénybe lépnek, a következők:

1. A Szászországi Posta számára a közönséges levelekért Lipcse és Ausztria között behajtott 4 fr. értékű bérmentesítési díj megszűnt, ezzel szemben
2. azokra a példányokra, amelyekre a Poroszországon keresztül haladó lezárt levélcsomagok átengedésének engedélyezéséért a Porosz Posta számára kell fizetni, a közönséges levélért — a megfelelő osztrák tartomány és Szászország közötti forgalomban — 4 fr. szállítási díjat kell téríteni a feladásnál vagy kézbesítésnél.
3. Ezt a 4 fr. összegű szállítási díjat nehezebb küldeményeknél a felével – tehát 2 fr.-al kell növelni.
4. Valamennyi Bécsben feladott és megfelelő tartományokból Szászországba beérkezett leveleket a 12 ft. közös levéldíj és 4 fr. tranzitdíj kiszabása fejében továbbítják a rendeltetési helyére. Ha azonban a feladó kifejezett kérésére a Szászországból érkező leveleket csak Bécsből Prágán keresztül továbbítják, akkor e kétféle levélért csak a közös postai díjat hajtják be.
5. A Lipcsébe feladott, keresztkötéssel ellátott küldeményekért és mintákért csak olyan díjakat kell kiszabni, amelyek az egyéb szászországi postai rendeltetési helyekre is érvényesek, következésképp a 4 fr. összegű lipcsei feladási díjat nem kell érvényesíteni.
6. A melléklet „A" jegyzéke tartalmazza azon alsóausztriai, stájerországi és karintiai postahivatalok felsorolását, amelyekből a levélküldemények leggyorsabban jutnak el Breslauba. Az ezt követő „B" jegyzékek pedig azokat a királyi szászországi postai tartományi rendeltetési állomásokat foglalják magukban, amelyekre a levélküldemények a bécsi postahivatalból a leggyorsabban feladhatók Breslau felé.

A jelen körlevél rendelkezéseinek megfelelően a kérdéses levélküldemények feldolgozásánál pontosan kell eljárni és az ottani levélközönséget megfelelő tájékoztatással kell ellátni.

A Legfelsőbb Udvari Postaigazgatás részéről
Bécs, 1848. július 15.

Futárposta

A postatarifát befolyásolta a szállítás módja is. Amennyiben a kocsiposta-küldeményt külföldre cs. kir. *futár útján továbbították*, úgy az érvényes tarifát és az útvonalat különleges hirdetménnyel hozták a közönség tudomására. A FIKM a változásokról, mint említettem: az érdekelt hivatalokat közvetett úton értesítette.

A ***Württenberg*** királyság és a ***Hohenzollerni*** hercegség külön posta- és sürgönydíja változott, miszerint 1848. április 1-jétől 1849. február végéig egy-egy állomásért, egy-egy lóért 1 forint 36 krajcárt kellett fizetni. [1. kf., 8a t.] Május 1-jétől a ***Szász királyságban*** a külön postafutár és sürgöny díját minden ló és minden mérföld után 12-ről 10, illetőleg 17-ről 15 garasra szállították le. [8. kf., 1. t.]

A bevezetőmben már említettem: *a török futár fővonala* Zimonynál lépte át a határt, 1848-at követően is ez a vonal biztosította az összeköttetést.

A nemzetközi postaszolgálat, futárszolgálat, gyorsposta folyamatos működésében is zavart okozott a hadi események alakulása.

Erről tanúskodnak az alábbi iratok:

Hg. Eszterházy Pál külügyminiszter 1848. június 26-i átiratában a FIKM-ot arról értesítette, hogy a ***Pétervárad–Karlovic és Zimonyba*** járó posták helyzete veszélyes, ***Pétervárad és Bécs*** között a postai összeköttetés megszűnt, amelyet ideiglenesen a katonai főparancsnokság utasítására sikerült helyreállítani. [3. kf., 22a. t.]

Utasítást adtak ki a ***Buda–Zimony*** közötti teherposta ***Széktől Budára*** történő visszafordításról. [3. kf., 44. t.] Az eseményeket figyelembe véve egy ideig a járatot csak heti két alkalommal indították. [uo. 65a. tétel]

Egy 1848. július 24-én kelt irat szerint a ***Törökország és Zimony*** között közlekedő török futárt kifosztották. A július 29-én kelt, 2434/45. számú irat ugyancsak a Zimonyon át történő szállítások veszélyhelyzetéről számol be [3. kf., 42. és 34. t.]. A török futár jelentéseit az eszéki postaigazgatóság rendszeresen megküldte. [uo. 58a., 67., 68., 74., 75., 76. t.] A minisztériumot rendszeresen tájékoztatták a vonalon történt egyéb szerb támadásokról [uo. 50. t.] és a szállítást akadályozó körülményekről.

A ***Buda–Zimony és az Eszék–Zimony*** közötti postát a szerbek megtámadták, a ***Zimony és Pancsova*** közötti, naponkénti postajárat megszűnt „a Zimonynál tanyázó *csajkás osztály* szétoszlása miatt". [uo. 53., 63a. és 78a. t.]

Az FIKM 1848. augusztus 13-án a külügyminisztertől arról kapott értesítést, hogy a ***Pancsova és Zimony*** közötti összeköttetést a lázadók ismét életbe léptették, augusztus 14-től a futár már akadálytalanul közlekedhet. [1. kf., 101/a. és 109. t.]

Augusztusban Fiume kerületében is számos rablás történt. [uo. 52. és 73. t.]

Októberben a ***Zágráb–Fiume*** között közlekedő gyorskocsi kirablásáról adtak hírt [3. kf., 101a. t]. A rablásoknál minden esetben vizsgálatot rendeltek el [5. kf., 11. a t.]

Futárdíjak

A futárok részére járó díjjal az 1842. évi viteldíjrendelet V. része foglalkozik. A díjat feladáskor a rendeltetési helyig készpénzben meg kellett fizetni, nagyságát a feladási és a rendeltetési hely közötti távolság, a legrövidebb postaút és a küldemény súlya határozta meg. Rendkívüli esetekben, pl. ha a postaútvonalat nem lehetett előre megha-

tározni, vagy a rendeltetési hely a postaútvonalon kívül esett, a postadíj várható összegét letétbe kellett helyezni.

A belföldre kiszabható díjat a rendelet 15 font súlyig, egy egyszerű távolságra határozta meg. A Lombard-Velencei Királyságba szóló küldeményekét külön 4 líra 60 centben, vagy 1 frt 32 kr konvenciós pénzegységben.

A birodalom többi tartományba 24 krajcárral többet kellett fizetni, mint az érvényben lévő, 1 lóért és egy egyszerű távolságra járó hajtópénz.

Külföldi hírlapok előfizetése

A kezeléssel kapcsolatos rendelkezéseket a nemzetközi viszonyok függvényében adta ki a FIKM. A külföldi lapokra történt előfizetést név szerinti kimutatásban rögzítették (34. ábra).

„A németországi és egyéb külföldi időszaki lapok iránt eddig azon gyakorlat állott fenn, hogy a császári kir. ausztriai kormány által előfizetési ár, bélyeg (újság, illetékbélyeg) iktatási, szétküldetési boríték és pecsételési díjak címe alatt egy összegben meghatározott járandóság előre lefizetése után, a megrendelés, magyar és kapcsolt országokra nézve is a bécsi posta hivatal útján történt.

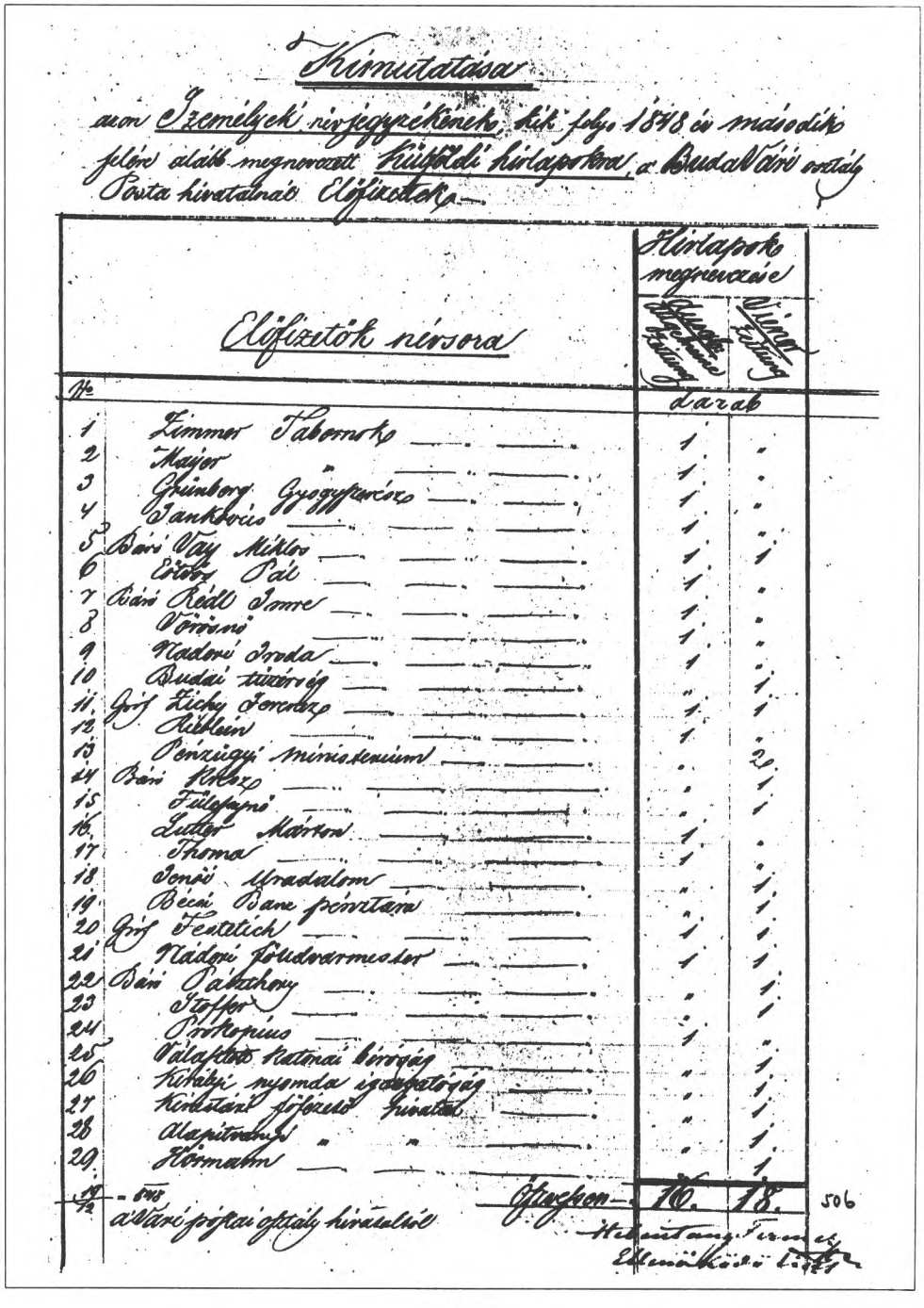
Különösen a bélyeg díjt illetőleg ez az ausztriai belföldi lapokra nézve, közhirdetmények szerint meg van ugyan szüntetve, a német és egyéb külországi lapokért azonban, melyek Ausztrián keresztül küldetnek Magyar országba, mint a feltűnő bélyegek is mutatják, az előfizetési árak tetemes öregbítésével, mindeddig gyakorlatban van.

Miután a díjazás Magyar országnak az ausztriai tartományoktóli független állapotához képest a méltányossággal össze nem fér, igazságosnak ismerem annak megszüntetését, annál fogva felkérem Főméltóságodat, hogy az iránt az ausztriai kormánynál hatályos lépéseit minél előbb megtenni szíveskedjék..."
[10. kf., 155. t.]

A postahivatalokat a Közlöny útján értesítették az előzetes intézkedésről, 1848. május 15-én rendelkeztek az időszaki lapok külföldre küldéséről.

„..A külföldi lapokat illetőleg a postahivatalok minden külföldi lapra előfizetést elfogadhatnak, s elküldését eszközölhetik, olly lapok kivételével, mellyekre nézve a belügyi miniszter másképen rendelkezik. A postahivatalok a külföldi lapokra tett előfizetésekről tudósítandják a budai főposta hivatalt, melly megrendeléseket az illető szerkesztőségeknél eszközlendi..."
[10. kf., 8. t.]

A Klauzál lemondását követő átmeneti időszak után novembertől a postaügy irányítása az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz került. A sorozatos kormányváltozások a postaügy irányítását is meghatározták. Az egyre súlyosbodó hadi helyzet a nemzetközi postaforgalom megszigorítását, új rendelkezések bevezetését tette szükségessé. Mindezekre a vonatkozó időszakot tárgyaló fejezetben térek ki.

Kimutatása
azon Személyek névjegyzékének, kik folyó 1848 és második
felére előbb megrendelt Külföldi hírlapokra a Budavári osztály
Posta hivatalnál Előfizetők.

Hr.	Előfizetők nársora	Hírlapok megrendelése: Quart Folio	Quart Folio
		darab	
1	Zimmer Táborsnok	1	-
2	Major	1	-
3	Grünberg Gyógyszerész	1	-
4	Jankovics	1	-
5	Bári Vay Miklós	1	-
6	Erőss Pál	1	1
7	Bári Reál Jenne	1	-
8	Városi	1	-
9	Nádori Iroda	1	-
10	Budai tüzérség	1	-
11	Gróf Zichy Ferenc	-	1
12	Kállein	1	1
13	Pénzügyi Ministerium	-	20
14	Bári Pokorny	-	1
15	Fülepnő	-	1
16	Luther Márton	1	-
17	Thoma	1	-
18	Jenői Uradalom	-	1
19	Bécsi Bane pénztára	-	1
20	Gróf Festetich	1	1
21	Nádori Főudvarmester	1	1
22	Bári Pálkahoz	-	1
23	Steffer	-	1
24	Perkopnics	1	-
25	Vállalkodó katonai bizottság	-	1
26	Kühlbi nyomda igazgatósága	-	1
27	Kerületi főjegyző hivatala	-	1
28	Alapítvány " "	-	1
29	Hörmann	-	1
30	- ban	Összesen	16. 18.
12	a Városi főjegyzői osztály hivatalából		506

34. ábra.
Jegyzék a külföldi hírlapok előfizetőiről [OL, H51 10.kf., 155 t.]

Tengeri hajóposta

Díjszabás, 1842–1847

1836-ban alakult az Ausztriai Lloyd Gőzhajózási Társaság, hajói tartották fenn az összeköttetést ***Trieszt, Konstantinápoly és Alexandria,*** valamint a közben érintett kikötőkkel. A társaság kereskedelmi szállítások mellett szerződéses alapon levélcsomókat is szállított. 1842-ben kiadott a levél- és kocsiposta-viteldíjszabás rendelkezett a tengeri hajóposta-szállítás viteldíjáról is.

Részletek az 1842. évi szabályzatból:

„23.) Levélszállítás belföldi kikötők között olyan hajók útján, melyek postai szolgáltatásra nem rendszeresítettek.

A belföldi kikötők, amennyiben ott állami postaintézet található, levelezői forgalmának megkönnyítése végett megengedett a levelek és iratok hajóra és bárkára – amennyi ez utóbbi nem rendszeres utakra vállalkozik (31. pont). – való leadása anélkül, hogy a továbbítással kapcsolatosan egy postahivatali kezelés, vagy a postai pénztárnál történő díjfizetés megtörtént volna.

31.) Periodikusan közlekedő hajókon szállított levelek különleges díjazása

Periodikusan járó hajókon két vagy több – állami postaintézettel kapcsolatban álló – helyiségek közötti levelek szállítása csak postahivatalok közvetítésével lehetséges...”

A postahivatalok a szerződésben rögzített megállapodásokat, a szállítási feltételeket és a viteldíj mértékét kötelesek voltak betartatni.

Szabályozták a tengeri hajókon továbbított és azzal érkező küldemények kezelését és azok szállítási díját, ezek között külön a Törökországból, Görögországból és azok szigeteiről, valamint a más európai és Európán kívüli országokba küldött küldeményekért, valamint a Monarchiába címzett, hajóval érkezett küldeményekért járó díjakról is intézkedtek.

Az egyes külföldi területekre a levélposták szállításának díjait mind a külföldi, mind a császári királyi hivatalok rendkívüli hirdetmények útján hozták a közönség tudomására.

A rendelet szól a hajóval érkezett és a külföldre továbbmenő küldemények tranzitdíjáról, a portómentességről, rendelkezik a küldemények átvételéről, leadásáról és a kézbesítésről (a szabályzat a teljes szövege megtalálható Czirók Dénes: A KOCSIPOSTA TÖRTÉNETE ÉS VITELDÍJRENDSZERE 1750 ÉS 1850 KÖZÖTT MAGYARORSZÁGON c. tanulmányában, 1995).

A hajóposta-szolgálat akadályai, 1848

1848-ban a közös ügyes tárgyalások, az osztrák–magyar megegyezés elhúzódása miatt továbbra is érvényben volt a hajóposta-küldemények kezelésére vonatkozó – fenti rendelkezések szerinti – kezelési szabályzat és díjszabás. Ezt igazolják a tengeri hajón történő levélszállításról, annak akadályoztatásáról szóló külügyminiszteri átiratok, valamint a Közlönyben kiadott rendelkezések is.

A Közlöny 1848. június 26-i 17. sz. a FIKM intézkedését közli , amelyben elrendeli az Ausztriai Lloyd trieszti gőzhajózási társaság által (Alexandrián keresztül Szuezba) szállított levelek lepecsételését.

Az 67. sz. (augusztus 11-én) az Ausztriai Lloyd Korfun kívüli hajószállításairól, Triesztbe, Egyiptomba, Kelet-Indiába szóló levelezésekről tájékoztatat, miszerint azokat Bombaytól szárazföldi postán továbbítják rendeltetési helyükre.

Az Ausztriai Lloyd Trieszten keresztüli szállítását is akadályozta a délvidéki hadi események alakulása.

A FIKM a külügyminiszter útján kapott tájékoztatást a nemzetközi hajószállítással kapcsolatos változásokról, a postaigazgatóságok pedig a minisztériumtól. Néhány a dokumentumok közül: az 1848. július 12-én kelt irat arról tudósít, hogy az Ausztriai Lloyd hajóin Konstantinápoly és Galatz felé történő szállítás megszakad. [3. kf., 40. t.] A bécsi főpostahivatal által megküldött Körlevél alapján, július 19-én a FIKM valamennyi postaigazgatóságot értesítette az Ausztriából Amerikába szállítandó levelek kezeléséről és bérmentesítéséről. [1. kf., 41a. t.] Július 23-án a magyar külügyminiszter arról adott hírt, hogy a ***Pétervárra*** (Oroszországba) szállítandó leveleket 1848. július 1. és november 4. között Poroszországon át továbbítják, ***Stettin–Kronstadt*** felé 14 naponkénti postaösszeköttetés működik. Minderről valamennyi postaigazgatóság is értesítést kapott. [uo. 38a. és 83a. és 89a. t.] Az Ausztriai Lloyd gőzhajózási társaság Trieszt–Kelet-India között megnyitott új összeköttetéséről július 24-én értesült a minisztérium. [uo. 74a. t.] 1848. augusztus 7-én érkezett jelentés szerint a ***Bécs–Galatz*** között akadályozott dunai szállítások miatt a ***Bécs–Odessza*** vonalon történő levélszállításban változások álltak be. [uo. 95a t.]

Az Ausztriától független, önálló magyar tengeri hajózás csak a XIX. század végén valósulhatott meg.

VII. FEJEZET

Őszi fordulat

Átmeneti időszak
1848. szeptember 11–november 15.

Változások a közigazgatásban

Az osztrák kormány a magyar forradalmi események hatására megadott engedményeknél már tervbe vette azok későbbi visszavonását. Az áprilisi törvényekben megfogalmazott belső függetlenség – különösen az önálló magyar pénzügy és hadügy – ugyanis az osztrák központosítási törekvések vereségét jelentette, megkérdőjelezte a birodalom kormányozhatóságát. 1848 őszéig a bécsi kormány még sok lényeges kérdésben engedett. Belső problémák miatt a Battyány kormány is engedményekre kényszerült. A bécsi udvar és a nemzetiségek között lassan kiépült a kapcsolat, szövetség jött létre, s ez a nemzetiségi mozgalmak jellegét, valamint a két kormány együttműködését megváltoztatta. Európában is az ellenforradalmi erők kerekedtek felül.

Az események gyorsan peregtek: 1848. szeptember 4-én a király visszahelyezte Jellačićot horvát báni méltóságába. 1848. szeptember 11-én a Batthyány-kormány lemondott, miután a képviselőház Kossuth Lajost kiáltotta ki miniszterelnökké. Személyét a nádor nem fogadta el, és ismét Batthyányt bízta meg kormányalakítással. Az új kormány megalakulását 12-én jelentették be. 1848. szeptember 21-én megalakult az Országos Honvédelmi Bizottmány (továbbiakban OHB) azzal a céllal, hogy honvédelmi kérdésekben a kormány segítségére legyen. A király késlekedett a felterjesztett új kormánynévsor jóváhagyásával, Jellačićcsal szemben nem állt Magyarország pártjára. 1848. szeptember 23-án István nádor lemondott, s titokban Bécsbe menekült. Szeptember 25-én az uralkodó nem erősítette meg az új Batthyány-kormányt és a magyarországi csapatok élére Lamberg Ferenc altábornagyot nevezte ki, aki szeptember 28-án a pesti népharag áldozatául esett. Kossuth levélben visszahívta Batthyányt, aki sikertelenül próbálkozott a kialakult helyzet megoldásával. A király és az országgyűlés között bekövetkezett szakítást követően, október végén Batthyány végleg távozott. 1848. október 15-étől az országgyűlés által hozott határozat értelmében a nyolc képviselőházi és négy felsőtáblai tagból álló OHB vette át a kormány feladatát.

Postaigazgatás, szeptember 11 – november 3.

Klauzál Gábor szeptember 11-ig volt kereskedelmi miniszter, szeptember 11. és 30. között ***Trefort Ágoston*** lett a minisztérium megbízott vezetője. Október 21-én ***Ambrus Mihály*** postai osztályigazgató tanácsos kapott megbízást a feladatra, amelyet szükség szerint korábban is ellátott. A történelmi változások, a magyarországi, az erdélyi és a délvidéki események alakulása a postaszolgálat végrehajtásában is változást hozott. Mindezekről a minisztériumnak küldött jelentések mellett a Közlöny c. hivatalos lapban található haditudósítások is hiteles tájékoztatást adnak.

Egy szeptember 26-án kelt iraton a törvénytelenül felállított zágrábi igazgatóságot követő intézkedésként a báni biztos Simonchik által aláírt rendeletet terjesztette fel Csáktornya postakiadója, Jakab Antal. Ebben utasították:

1/ a postapénztár átadására,
2/ a bán iránti hűségeskü letételére,
3/ a bán által kinevezett zágrábi főpostaigazgató alá rendelésére, végre,
4/ Zágrábból ellenőrt rendelnek mellé.

[3. kf., 107a. t.]

Szállítószolgálat

A hadi események leginkább a szállítószolgálatot érintették. Az irányítási útvonalakat meg kellett változtatni, ennek érdekében ideiglenesen új állomásokat kellett létesíteni. 1848 őszéig a Délvidéken a szerb és a horvát mozgalmak a belső politikai és közjogi követelések érvényesítésére irányultak. Jellačić betörése megvilágosította a bécsi kormánynak az összbirodalom visszaállítására tett titkos törekvését, ha kell fegyveres erővel is. A horvátok betörése Magyarországra e kísérlet első lépése volt: Jellačić szeptember 11-én 40000 fős sereggel lépte át a határt és a Dráván átkelve a főváros felé indult. Velencét még akadálytalanul elérte, de a Pákozd és Sukoró közötti ütközet sikertelenül végződött számára, arra kényszerült, hogy Móron, Kisbéren, Győrön és Mosonmagyaróváron át elhagyja az országot.

Egy szeptember 11-én érkezett jelentés szerint a Buda–Varasd vonal zavartalan működését akadályoztatta a légrádi kompnál lezajlott ütközet, amely során a híd leégett, Letenye és Csáktornya közt megszűnt az összeköttetés. Iharosberény és Zákány helyett Nagykanizsán át Eszék és Körmend felé kérték a posta továbbítását. [3. kf., 91a. t.]

A postai közlekedés akadályai

Szeptember 30-án ***Bezerédi Miklós*** a ***Palánka–Zombor*** közötti postaállomás felállítását javasolta. Az eszéki postaigazgatóság tájékoztatást kért, hol szűnt meg a közlekedés. [1. kf. 147a. t.] Október 2-án a Zimony Eszék postanyalábok továbbítását nem Péterváradon át, hanem Rumán és Csalmán keresztül kérték. [uo. 104a. t.]

A ***Győr felé*** vezető út ellenség által történt elfoglalásáról tudósított a következő jelentés: 1848. október 4-én a pozsonyi főpostaigazgatóság jelentette:

„324. sz.

Moson megyétől Poson megye Alispánjához ma estvéli 6 órakor sürgöny által érkezett tudósítás szerint Győr városát az ellenségnek mintegy 8000 főből álló csapata elfoglalta.

Ezen hír következtében nem lévén tanácsos a Poson-budai postát Győrnek szállítani, azt nehogy az ebeli közlekedés félbe szakadjon, Posonból Nagyszombaton, s Szereden keresztül, Esztergom felé küldetett.

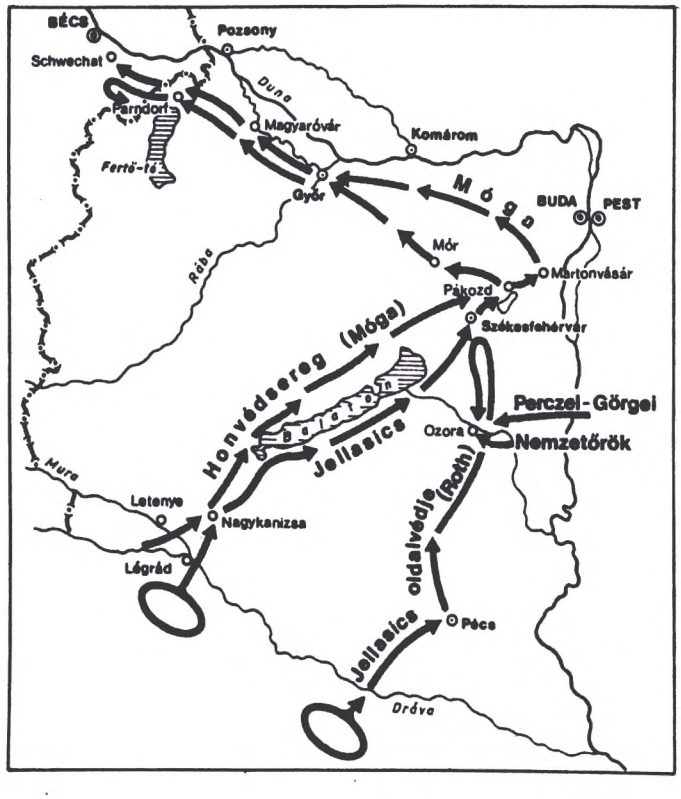
Miről az alázattal alolírt igazgatóság jelentését azon további észrevétellel siet felterjeszteni, miszerint a Buda pesti postahivatalokat is ara méltóztatnának kegyesen utasítani, hogy a postákat mindaddig míg az bátorságokon bármi történhetik, ugyan a felyebb érintett vonalra szállítsa Posonba.

A Főpostaigazgatóság által

Posonban Október 4-én 1848...”

[u. o. 158a. t.]

Az események alakulását az alábbi a térképrészlet szemléletesen mutatja.

35. ábra.

„6 órakor sürgöny által érkezett tudósítás szerint, Győr városát az ellenségnek mintegy 8000 főből álló csapatja elfoglalta...”

Október 8-án a budai kir. fő-postaigazgatóság a komáromi postahivatal tudósítását terjesztette fel, miszerint:

„...az Ács helyett Érsekújvár felé szállítandó levélgyorskocsik és levélposták noha éjféli 12 órakor érkeznek Komáromba, az álló hídnak tűz alkalmával történt elszakadása miatt kompon csak reggel 8 órakor szállítatnak tovább, – melly hosszas késedelemnek elhárítása tekintetéből a nevezett szállításokat Érsekújvár felé Doroghrúl Esztergom és Köbölkúton keresztül eszközöltetni javalja. ...a gyorsabb és szinte biztos szállítás tekintetéből azon alázatos észrevétellel pártolja, hogy Komárom–Győrig és vissza is, mint ahová a szállítás táborunk ott léte miatt biztosan történhet, a szükséges közlekedés miatt külön levél posta járás eszközöltessék.

..éppen most tudomására esett a pénzügy Minisztériumtól Komáromba szállítandó 10000 pgő ft bankjegyben az itteni postakocsi hivatalnál feladattak, ezeknek rendeltetési helyre jutása végett az érintett szállítás még mai napon Komárom Érsekújváron keresztül, és pedig levél gyorskocsin, javallott Esztergomon keresztül történendő szállítás fensőbbi jóváhagyás esetében hónapi napon eszközölendő volna."

[u. o. 243a t.]

Az 1848. október 5-én kelt iratban *Ambrus Mihály* intézkedést tett a budai és pozsonyi főpostaigazgatóságnak:

„Hiteles tudósítások szerint a horvát lázadók az előbbi tábori állomás elhagyván útjukat Győrnek vették. Nehogy tehát Győrbe és annak vidékére szóló levelezések az ellenség kezére jussanak ... következő intézkedések tétetnek: 1-ön A Buda és Bécs közötti eddigi gyorslevél és teher postajárások további intézkedésig szüntessenek...

2-szor A mai *Buda bécsi gyorslevélposta nem többé Győr felé, hanem Doroghon át Komáromon át Komárom Érsekújvár és Nagyszombaton keresztül Pozsonyba."*

[uo. 157a. t.]

Már október 10-én újabb jelentést küldött a pozsonyi igazgatóság arról, hogy a ***Budapest–Pozsony*** közötti posta már a rendes úton szállítható, ***Győr*** ismét szabad.

„Hiteles tudósítás szerint az ellenség Magyar óvárról egészen elvonulván, útját – miközben a miklósfalvi német lakósoknak minden marháját elrabolta – Bruck felé vette, jelenleg tehát a Poson–győri vonal szabaddá válván a posták Budapestre mai naptól kezdve, ismét a szokott úton, rendesen Győrön keresztül szállítatnak..."

Végezetül az igazgatóság kérte a vonalon lévő hivatalok, valamint a budapesti főpostaigazgatóság értesítését. Az igazgatóságtól kapott tájékoztatás után külön a „Közlöny"-ben is rendelkeztek:

„A Budapest–Pozsonyi postavonalon az ellenség elvonulása következtében a közlekedés szabaddá válván, a posták Budapest–Pozsony vonalon ismét a rendes úton szállítatnak."

[uo. 162a. t., Közlöny, 1848. 122. szám]

Október 13-án értesült a FIKM, hogy a pozsony–soproni postát akadályok miatt a budai postával együtt továbbították. Az irat beszámolt a horvát csapatok betöréséről is. [3. kf. 120a. t.]

A ***Délvidéken*** kialakult hadi helyzet következtében a postaszállítások bizonytalanná váltak, a horvát–szlavón területeken továbbított sürgönyök késedelemmel érkezéséről tett jelentést a varasdi postaigazgatóság [3.1. kf., 21 t.], egy másik iraton a ***Vukovárról Zimonyba*** szóló sürgönyök más útvonalon történő továbbításáról intézkedtek. [uo. 23a. t.]

Küldemények visszatartása

A hazai postavonalakon is gyakorlattá vált az ellenségnek szóló küldemények felbontása, majd vizsgálat utáni továbbküldése. Csány László, mint kormánybiztos például a „General Commendo" részére címzett 13 küldemény felbontását rendelte el. [3. kf., 113. a t.]

A Közlöny szeptember 20-i, 147. számában Kaposvárról Mérey József alispán jelentette, hogy *„...Jellačić főtáborából Kilitiből, Lepcsényből és Fejérvárról küldött 3 nyaláb levelet lefoglaltak..."*

A budai és a temesvári hivatalok által lefoglalt leveleket megvizsgálás után október 9-én az alábbi megjegyzéssel küldte vissza a belügyminisztérium:

„...Azon leveleket, melyek a budai és temesvári postahivatalok által lefoglaltattak Postára leendő tétel végett azon meghagyással küldöm vissza, hogy azokban semmi oly tárgy nem foglaltatik, melly itteni letartóztatásukat kívánná, vagy bővebb intézkedést igényelne.

belügyminiszteri államalmi
titkár helyett Tornási János
miniszteri tanácsos"

[3. kf., 117a. t.]

Megszaporodott a rablások száma, a szállítmányok késtek, vagy az ellenség kezére kerültek. Jellačić hadainak betörésekor gyakori volt, hogy a járatot elfogták. Igy történt ez 1848. október 1-jén a pesti szekérposta-hivatal által feladott, Pozsonyba címzett küldemény esetében is. [3. kf., 76c. t.]

1848. október 15-én a Pozsony–Buda közötti helyzetről tájékoztatott az alábbi irat, és a budai fő-postaigazgatóság a tervezett intézkedésére jóváhagyást kért.

„A mai napon Pozsonyból a levélposta postavezető kíséretében málhakocsin érkezett Budára és ez azon tudósítást hozta, hogy a közlekedés Pozsonytól Stomfáig és Malaczkán keresztül az Angerni vaspálya állomásig, és onnét vasúton Bécsig szabad." „..mind itt helyben és a közbenfekvő állomásokon nagyobb számú kocsiposta küldemények hevernek, és az e részbeni közlekedés hosszabb ideig akadályoztatván, a kereskedés nagy kárára válna, alolírt Igazgatóság egyetértőleg Brielmayer Máté kereskedelmi miniszteri osztály titoknokkal intézkedett, miszerint innét Pozsonyig holnap málhakocsi küldessék, mellyel a Budapesten és a Pozsonyban vonalon fekvő postahivataloknál he-

verő kocsipostai küldemények útnak indíttatni fognak. Miről jóváhagyás reményében azon meghagyással tétetik jelentés, hogy az illető hivatalok ezen intézkedésről körlevél útján előlegesen tudósíttatnak. Budán október 15-éb 1848. A kir. Főpostaigazgatóság Biringer Mátyás igazgató Linkey Antal ellenőr." [1. kf., 165a. t.]

Nemzetőrszolgálat

A postaügy két, utolsó igazgatási időszakát érintő – a nemzetőrszolgálat ellátásával kapcsolatos – intézkedésekről, azok végrehajtásáról kívánok itt szólni.

1848. április 20-án megalakult a Nemzeti Haditanács, megkezdődött a nemzetőrség toborzása. A szervezést törvény határozta meg (1848. XXII. t. cz., lásd törvények). A nemzetőrsereg toborzása a magyarországi postahivatali tisztviselőket is érintette, a létszámhiány a számos postahivatalnál nehézségeket jelentett. Egy augusztus 5-én kelt iratban a Komárom és Újszőny postatisztviselői kérik a nemzetőrség alóli felmentésüket. [14 .kf., 125/a. t.] A hivatalnokok felszólalására a miniszterelnöktől, Batthyány Lajostól kértek orvoslást. A **Batthyány Lajos** részéről kapott válasz alapján (36. ábra) Klauzál miniszter 1848. augusztus 11-én, 3860/699 számon az alábbi utasítást adta ki:

„...Minden kerületi postaigazgatóságnak.

A posta tisztviselőknek nemzetőri szolgálat alóli felmentése iránt a megkeresett Miniszter Elnök kinyilatkoztatván, hogy még az álló Országgyűlés folyamában fog kérni, az 1847/8 XXII-ik törvényczikkre vonatkozó módosítást indítványozni, mellyben a posta tisztviselőkről is történend emlékezés, addig csak a több ízben a Közlönyben is hirdetett rendelkezéseire utalhat.

Erről önöket a kerületökbeli postaállomások kellő értesítése végett azzal tudósítom miként remélleni lehet ugyan, hogy a nemzeti őrsereg kimozdítása iránt a Közlöny útján közzétett miniszteri rendeletek következtében a postai egyének az őrségi szolgálatok tekintetéből hivatalhelyeikről eltávolíttatni nem fognak.

Hogyha mégis ellenző rendelkezések tétetnek, illy esetekben az illetőknek nem maradna egyébb hátra, annál hogy orvoslás végett a törvény hatósághoz folyamodjanak." [14. kf., 121a. t.]

Augusztus 25-én a Nemzet Őrségi Tanács elnökének címzett levélben a budai szekérposta főtisztjének őrt állás alól történő felmentését kérték. [uo. 153/a. t.] Szeptember 8-án „sietős" megjegyzéssel érkezett a Vasvár postamester kérése Bölcs Lajos helyettesítésére, aki önkéntes ezredbe kérte besorolását. [uo. 187. t.] 1848. szeptember 18-án a Közlöny 101. száma „Rendelet" cím alatt ismertette a XXII. t. cz. módosított rendelkezéseit, ezek között a posta hivatalnokaira vonatkozókat:

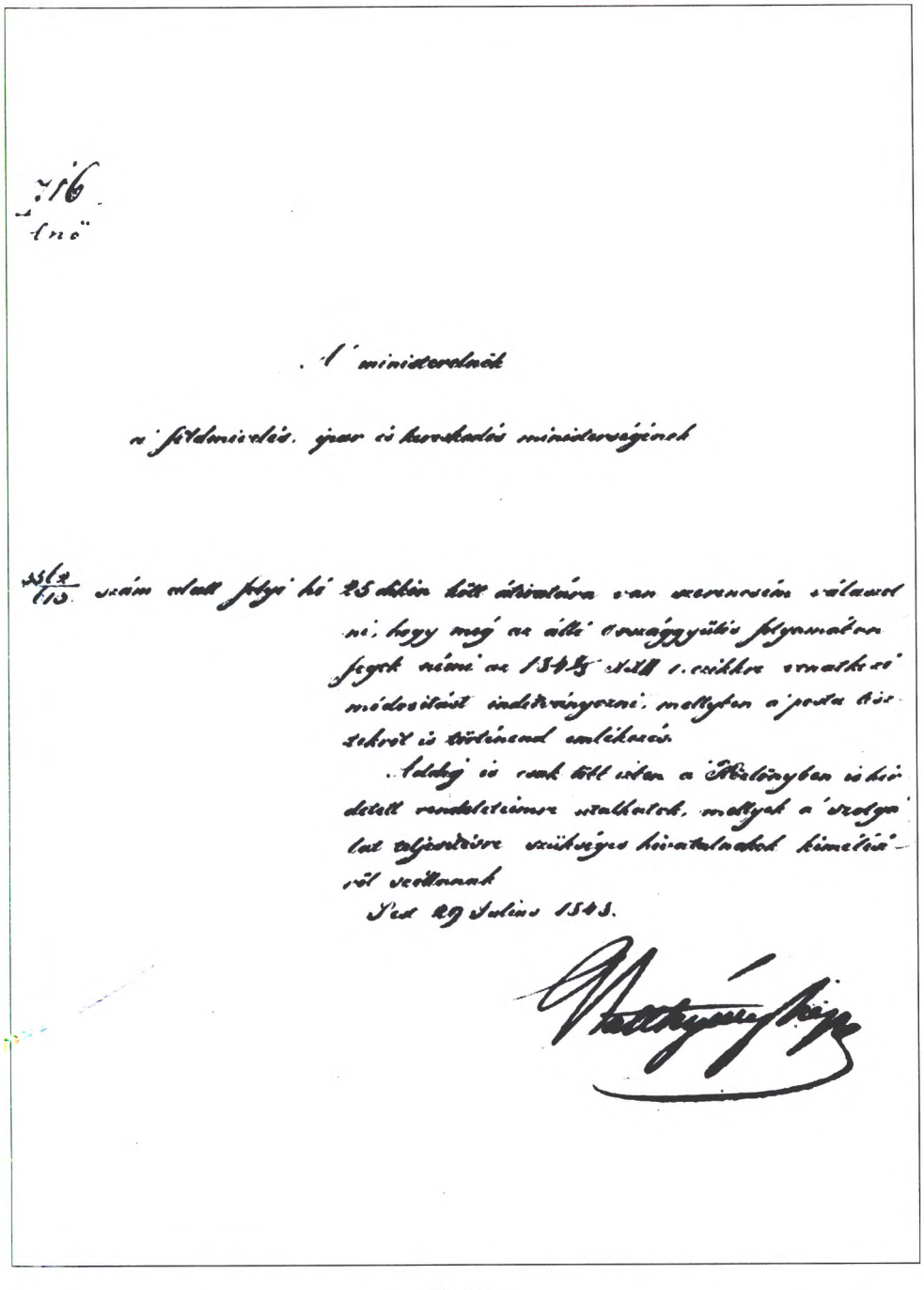
„1.§ Minden fokozató nemzetőrségi szolgálat alól felmentetnek:

h/ postaállomásokon kün hivataloskódó expedítorok, vagy ezek nélküli postamesterek

2. § A tábori és lakhelyeiken kívüli szolgálat alól felmentetnek.

f/ Postahivatalok igazgatói, és postamesterek

3. § a 2. §-ban előszámlált hivatalok személyzete minden nemzetőrségi helybeli de csak éj szolgálatra köteleztetnek, ha a sor őket éri.

36. ábra.
Batthyány Lajos gr. miniszterelnök rendelkezése
a postaalkalmazottak nemzetőr szolgálatáról [OL. H5 14. kf., 121a t.]

4. §. ministerialis, törvényszéki, posta, harminczad, ..." „*más ilyen igazgató hivatalok másod és harmadrangú tisztviselői közül naponkint csak annyit lehet és kell a helybeli őrszolgálatra rendelni mennyit ugyan azon nap a hivatalok nélkülözhetnek, végre a nemzetőrségi őrparancsnokok jó eleve a hivatalokkal érintkezésbe tegyék magokat.*

Pesten, Sept. 14. 1848.

Gr. Batthyány Lajos."

Biringer Mátyás fő-postaigazgatónak a hivatali személyzet szaporítása iránti kérelmében leírtak azt igazolják, hogy még a könnyített rendelkezés is megnehezítette a postahivatal kezelését.:

„*...Ezen kiterjedt foglalatosságokat az itteni főpostahivatal eddig is napi díjnokok segítségével képes ellátni.*

Ugyan ezért már az elősorolt hivatali foglalatosságok halmozottsága miatt is a személyzet szaporításának szükségessége eléggé kiviláglik..." „*elkerülhetetlenül szükséges azt legalább egy ellenőrködő, és egy kezelő postatiszttel, s egy járulnokkal, végre egy szolgai egyénnel szaporítani és pedig annyival inkább, mivel a nemzetőri szolgálat is a főpostahivatalból rendesen egy, de néha egyszerre több egyént is vesz igénybe, és innét már eddig is a szolgálat pontos ellátása többször megzavartatott volna, ha többi tisztviselők közre munkálva, a nemzetőr szolgálatban távol lévő egyének kötelességeit is minden erejök megfeszítésével el nem látták volna. Budán október 16-án 1848...*"

[1. kf., 165a. t.]

1848. október 11-én Szolnok postamestere, Sárkány János folyamodványában még mindig arról panaszkodik, hogy fiát táborba vitték, így nincs segítsége. [uo. 206/a. t.] Október 31-én Harsány, majd november 4-én a varasdi főpostaigazgatóság jelentette, hogy Siklós postaállomás legényeit besorozták, a hivatal nagy nehézségekkel dolgozik. [uo. 209a. és 211a. t.] Találhatunk ellenpéldát is. Bölcs Lajos Vasvár postamestere lovas ezredhez kérte besorozását és távollétében egy helyettes kinevezése ügyében a minisztériumhoz fordul. Kérését a miniszterelnökhöz továbbították.

„*...a haza megmentésében fegyveresen részt kíván venni, maga helyett és jelen tiszti minősítése meghagyása mellett magát az ujonan alakulandó lovasezredek egyikébe, vagy pedig a 6. sz. huszárezredbe besoroztatni kéri...*" – írja a minisztérium iratán. A miniszterelnöknek tett értesítésben közlik, hogy a fő-postaigazgatóság a helyettesítésről gondoskodik. [14. kf., 187 t.]

VIII. FEJEZET

Levél- és kocsiposta-díjszabás

Viteldíjszabályzat, 1842–47, 1848

Levélposta-viteldíj

1842. augusztus 1-jén (Bécsben, 1842. március 23-án) lépett életbe a levél és kocsiposta viteldíjáról szóló 1848 előtti utolsó viteldíjrendszer. Ekkor vezették be az egyenes vonalban történő távolságmérést, amelyet továbbra is osztrák mérföldben mértek (1 mérföld=7586 méter). A viteldíjrendelet az 1848 utáni magyar postaigazgatás területén még érvényben volt. Czirók Dénes (Cz. D.), a Magyar Filatéliai Tudományos Társaság tagja az 1995-ben kiadott tanulmányában (a korábbi rendeletekkel együtt) eredetiben és magyar fordításban közli a viteldíjrendelet teljes szövegét, ezért magam csak a legfontosabb tényezőkre térek ki.

Az 1842. évi rendelet „Általános rendelkezések" (I. rész) cím alatt ismerteti a levél- és kocsiposta-viteldíj alapját képező tényezőket:

- a postahivatalok között vagy az államhatárig (a postahely földrajzi helyzetének megfelelően) egyenes vonalban mért közvetlen távolságot, amelyet mérföldekben kellett megadni. A távolság kiszámításához készített táblázattal minden hivatalt elláttak, ezeket kérésre az ügyfél rendelkezésére is bocsátották (ahol a rendeltetési helyen postahivatal nem működött, ott a feladási hely és a kézbesítő hivatal közötti távolságot vették figyelembe);
- a küldemény súlyát, amelynek kiszámításánál a bécsi súlyegységet kellett alkalmazni;
- a küldemény értékét, amelyet a hagyományos pénznem fémpénzeiben kellett számolni és a díjat leróni, az esetleges törtrészeket teljes értékre emelve.

A rendelet *„Levélposta díjak"* című részben külön ismerteti a belföldi és külföldi szállítás díjait. Ezen belül meghatározza a távolság szerinti postadíjakat, az egyszerű (fél latnál nem több súlyú) levél viteldíját, valamint a levelek és iratok díjának súly szerinti alakulását.

„A levélposta díjak és azok használata cím alatt" a rendelet külön szól:

- a viaszpecséttel lezárt, 5–16 font súlyú, érték nélküli küldeményekről, amelyek levélposta-díjszabással és csak levélpostával küldhetők, valamint a 16 font fe-

letti súlyú, érték nélküli pecsételt küldeményekről, amelyek levél- és kocsipostával is továbbíthatók;

- a keresztkötésű küldeményekről, amelyek az 1842. évi díjszabás szerint: *„...csak 2 font súlyig vehetők fel levélpostai szállításra. Ezen küldeményekért a megfelelő levélposta díjnak egyharmadát kellett fizetni, de legalább a távolságnak megfelelő legkisebb levéldíjat. Azokra a levelekre és iratokra, amelyeket az ilyen küldeményhez mellékelnek, a tarifának megfelelő díjkedvezmény nem alkalmazható...”* – jegyzi meg a rendelet.

(A keresztkötésű küldemények körébe tartozók meghatározását l. „Levélposta-szolgálat” cím alatt az 1842. évi viteldíjrendelet II. részében tárgyalt tengeri díjszabásra és az egyéb külföldi levél- és kocsipostadíjjal kapcsolatos rendelkezésekre részletesen a „Nemzetközi postaszolgálat” fejezetben tértem ki.)

A szállítást biztosító postamenetek

A szállítási díjat az igénybe vett postaintézetek és a szállítás módjának megfelelően szabályozták, mégpedig a szerint, hogy a szállítás levélpostával, kocsipostával vagy futárpostával történt. A szállítást biztosító postai menetek közül egyesek csak levélpostát, mások levél- és kocsipostát is szállítottak. Az utasok és azok poggyászainak szállításáról minden postamenetnél külön rendelkeztek.

A levél- és szekérposta ***szállítási nemeit*** Guzman Dénes 1860-ban kiadott Posta Zsebkönyve részletesen ismerteti. Az adatok talán nem pontosan tükrözik az 1848-ban közlekedő postamenetek szabályait, de átfogó képet adnak a szállítószolgálat rendjéről, valamint a díjat meghatározó adatokról.

A levél- és szekérpostát így határozza meg:

*„A **levélposta:** lóháton, vagy taligán hajtatik, **s két mázsa teherig, egy, azon felül két ló után hajtópénz számíttatik fel.***

*A **szekérposta:** menetek különféle nemekre ágaznak, némelyek csupán csak szekér- és levélposta küldeményeket, szállítanak, másokkal ezen kívül utasok is szállítatnak el, míg végre némelyek kizárólagosan utasok rendelkezésére vannak életbeléptetve.*

*1. A **cariolmenetek** azok, melyekkel pénzes levelek, kisebb súlyú küldemények s a levélposta alkalmilag, a postalegény egyedüli kísérete mellett álladalmi taligán – szállítatnak.*

*2. **Küldöncz menetek** azok (Bothenfahrt), melyekkel szinte korlátolt sulyú szekérposta küldemények, a levélposta s helyenként utazók is szállítatnak. Ez utóbbi esteknél a küldöncz szekereknek fedett kocsiknak kell lenni, melyek a postamesterek tulajdonai, s az utasszállító díj is ezek javára esik.*

*3. **Málhamenetek** azok, (Mallefahrt), melyek egy postavezénylő által kisértetnek, vagy feltétlen számú utasokat is szállítanak, ez utóbbi esetekben a főszekeret annyi mellékkocsi kíséri, a hányat az utasok száma megkíván.*

*4. A **gyorsmenetek** azok, (Eilfahrt), mellyekkel – hasonlólag a málhamenetekkel – levél és szekérposta küldemények , ez utóbbiak csak kisebb sulyuak, és meghatározott, vagy föltétlen számú utasok szállíttatnak, de postavezénylők által nem kisértetnek.*

*5. A **tehermenetek** (Packfahrt), szinte postavezénylők kisérik, s leginkább csak*

a szekérposta küldemények, különösen a nagyobb sulyuakra nézve felállítvák s csak egy utast szállítanak.

*6. A **futármenetek** (Courierfahrt) azok, melyeknél az utasok felvétele, a kocsikban lévő helyek számaihoz van korlátozva.*

*7. A **magánmenetek,** (Separatfahrt) azon vonalokon, hol az ily nemű közlekedés is életbeléptetve van, az utasok különös kívánságára a fogatok az álladalmi szekerekben bármely időben kiállítandók s utaknak indíthatók. A magán menetek óráslevelek kíséretében küldetnek el, s a szekér valamennyi helyei fizetendők. Következőképen a szállítóbér azonos, ha egyes egyén, vagy négy személyű társaság által történik a megrendelés.*

*A **külön posták** azok, (Extrapost) midőn az utasok kívánságára tulajdon szekereikhez – ezek minősége és sulyához képest – előfogatok állítatnak ki.*

Minden elősorolt levél és szekérposta küldemények és utasszállító menetek elszállítási módjok s azokhoz kiállítandó fogatokért felszámolható lovak száma, az illető vonatok utjaihoz s a kocsikra felrakott terhek sulyaihoz arányosítva van meghatározva.

A szekérposták és utasszállító meneteknél a küldemények és podgyászok sulyán kívül, a postavezénylők s az utasok egyenként 100 font, a 4–12 éves gyermekek 50 font, a 4 éven aluliak 25 fontnyi sulynak számíttatnak. Az egyes lovakért eső hajtási díjak, félévenként minden igazgatósági kerületre külön, a takarmányi eleség piaczi árához aránylag határoztatnak meg."

[G. D. 22–23. old.]

Kocsiposta-viteldíj

A levél- és kocsiposta-viteldíjrendelet III. része foglalkozik a kocsipostadíjakkal, ezen belül ismerteti a viteldíj számításának alapjait:

Érték alapján járó

Minden 100 forint érték utáni távolság szerint emelkedő díj (37. ábra).

Súly alapján járó

Az 1 fontig (8 lattól 1 fontig 8 mérföldenként 2 krajcár, majd ezt követően) a mérföldek arányában emelkedő, valamint az 1 fontnál nagyobb küldemények súlytöbbletéért járó díjak (38. ábra).

Ehhez számították még az ajánlási és levélpostadíjat (ez utóbbiak 1848-ban változtak). Az 1842. évi rendelet kitér a meghatározott összeg feletti díjkedvezményre, az érték szerinti portókra, az ajánlási és levélpostadíjra (ez utóbbiak azonosak voltak a levélposta-küldemények díjával).

Tartalom szerinti díjak

A kocsiposta küldemények tartalmuk szerint is más-más elbírálás alá estek. A portódíj megállapítása érték és súly, valamint a levélportó szerint lehettek:

– írásos küldemények és okmányok (16 latig érték nélkül, e felett értékkel);

– pénz- és pénzjellegű értékpapír-küldemények (arany- és ezüstpénzek, rézpénzek, papírpénzek) és bankjegyek, értékpapírok, valamint vegyes küldemények;
– áruk, értéktárgyak és egyéb ingóságok.

1842. 08. 01–1849. 12. 31. *Értékdíj – Wertporto*											
Érték–Wert *Forint–Gulden*	*Távolság – Entfernung : Mérföld – Meilen*										
	2	6	10	16	22	28	36	44	52	60	70
– 25	1	1	2	2	3	3	4	4	4	5	5
25– 50	1	2	3	4	5	6	7	8	8	9	9
50–100	2	4	6	8	10	12	14	15	16	17	18
100–200	4	8	12	16	20	24	28	30	32	34	36
200–300	6	12	18	24	30	36	42	45	48	51	54
300–400	8	16	24	32	40	48	56	60	64	68	72
400–500	10	20	30	40	50	60	70	75	80	85	90
500–600	12	24	36	48	60	72	84	90	96	102	108
600–700	14	28	42	56	70	84	98	105	112	119	126
700–800	16	32	48	64	80	96	112	120	128	136	144

37. ábra.
Érték alapján járó díjak [Cz. D.]

1842. 08. 01. – 1849. 12. 31. *Értékdíj – Wertporto*											
Súly–Gewicht *Font–Pund*	*Távolság – Entfernung : Mérföld – Meilen*										
	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	33
– 8 lat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8 lat – 1 font	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22
1 – 2	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	33
2 – 3	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40	44
3 – 4	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55
4 – 5	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	66
5 – 6	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70	72
6 – 8	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80	88
8 – 10	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90	99
10 – 12	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110

38. ábra.
Súly alapján járó díjak [Cz. D.]

Kezelési rendelkezések

A díjszabás külön szól a postahivatal kézbesítési körzetén kívül eső levelek díjáról, az ajánlási és a kézbesítési díjakról, a vevények kiállítási díjának megszüntetéséről (1842 előtt 2 és 3 kr volt), arról, hogy a térti leveleknél külön díj nem számolható fel. Minden kocsiposta-küldeményt ajánlottként kellett kezelni, a küldeményhez díjmentesen feladóvevényt állítottak ki, amelynek hátoldalán a küldemények kezeléséért járó díjról tájékoztatták az ügyfelet:

„1) Tiltva van akár a feladási-vevényért, akár pedig a levél lepecsételéséért díjat elfogadni.

2) Egyedül a feladó világos kivánatára egy egyszerű levélért járó viteldíj megfizetése iránt adták ki térti vevény, melly az átvevő aláírásával ellátva vissza érkezvén ezen feladó-vevénnyel felváltatik.

...

5) ...Ha a feladás alkalmával térti-vevény adatott ki s az még vissza nem érkezett, akkor a tudakozó-levél elküldése díj nélkül történik."

Külön rendelkeztek a kézbesítéséről, a kézbesíthetetlen kocsiposta-küldeményekről, az esetleges díjkedvezményekről.

Tarifamódosítás

Az 1848-ban kiadott új *„Posta vitelbéri ideiglenes szabályzat"* szerint a féllatos levél távolság szerinti díját leszállították (1. pont), ugyanakkor a nyomtatvány díja is módosult (2. és 4. pont).

Az árucikkek viteldíja az alábbiak szerint alakult:

1848 előtt *„....azon áruczik mustráknak, mellyek a levelek mellett zsinegen függve küldöztetnek szét, s azoknál, mellyek keresztkötés alatt adatnak fel, abban különbözött, hogy az elsőbbinek, ha azon levéllel együtt, mellyen akasztva valának, 3/4 latnál nem voltak nehezebbek, csak a szabályszerű levél vitelbérrel váltságoltattak...*

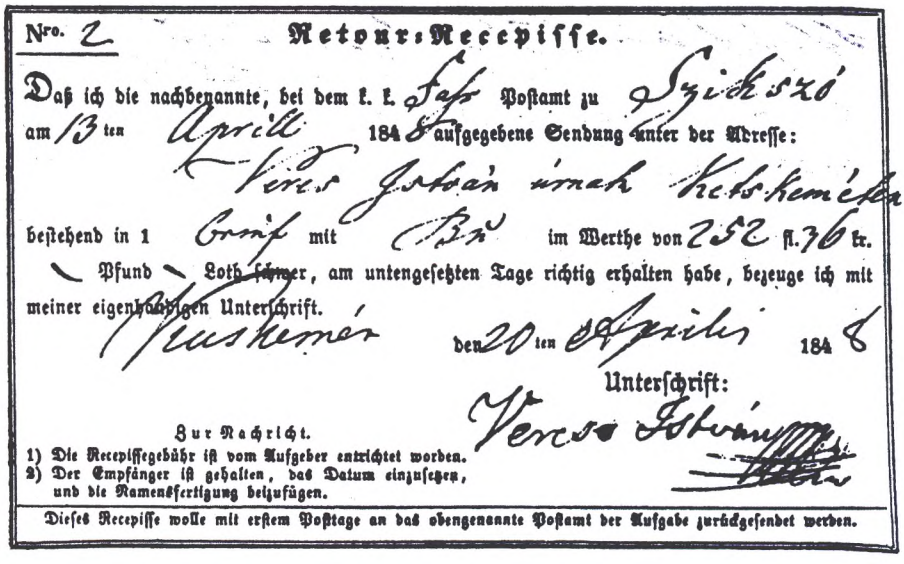
....az új Szabályzat 2-ik §-hoz még azon megjegyzés lenne toldandó, hogy a folyó évi Július 1-én életbe lépő Levélvitelbéri szabályzatnak a keresztkötéses küldeményekre vonatkozó része azon áruczik mustrákra is kivétel nélkül kiterjed, mellyek levelek mellett zsinegen függve küldöztetnek..." – írja 1848-ban a tarifamódosításhoz fűzött javaslatában Biringer Mátyás.

Czirók Dénes kocsiposta-történettel foglalkozó könyvéből mutatom be az alábbi kezelési nyomtatványokat:

Egy 252 frt 36 krajcárral terhelt Szikszón feladott küldemény (értéklevél) tértivevényét, Kecskeméten a címzett a küldemény átvételét elismerte (39. ábra);

Egy a győri szekérpostán felvett (feltételezhetően hivatalos) értékküldeményhez kiállított, viteldíj feltüntetése nélküli feladásivevényt (40. ábra);

Dunaföldvárról (bélyegző az okmány hátoldalán) Pestre értéknyilvánítás nélkül feladott 2 darab iromány szállítólevelét (41. ábra);

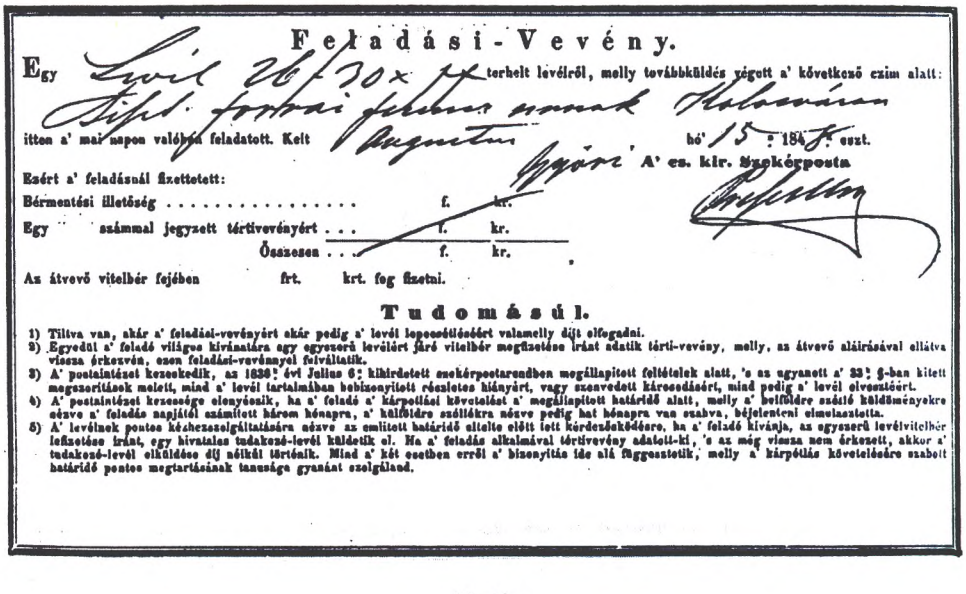
Nro. 2 **Retour-Recepisse.**

Daß ich die nachbenannte, bei dem k. k. Post Postamt zu Szikszó
am 13ten April 184 6 aufgegebene Sendung unter der Adresse:
Veress István úrnak Kis-Kemérre
bestehend in 1 Brief mit — im Werthe von 252 fl. 36 kr.
— Pfund — Loth schwer, am untengesetzten Tage richtig erhalten habe, bezeuge ich mit
meiner eigenhändigen Unterschrift.
Neuschemér den 20ten Aprilis 184 6
Unterschrift:
Veress István

Zur Nachricht.
1) Die Recepissgebühr ist vom Aufgeber entrichtet worden.
2) Der Empfänger ist gehalten, das Datum einzusetzen, und die Namensfertigung beizufügen.

Dieses Recepisse wolle mit erstem Posttage an das obengenannte Postamt der Aufgabe zurückgesendet werden.

39. ábra.
Egy 252 frt 36 krajcárral terhelt értéklevél tértivevénye,
a küldemény átvételét a címzett elismerte [Cz. D.]

Feladási-Vevény.

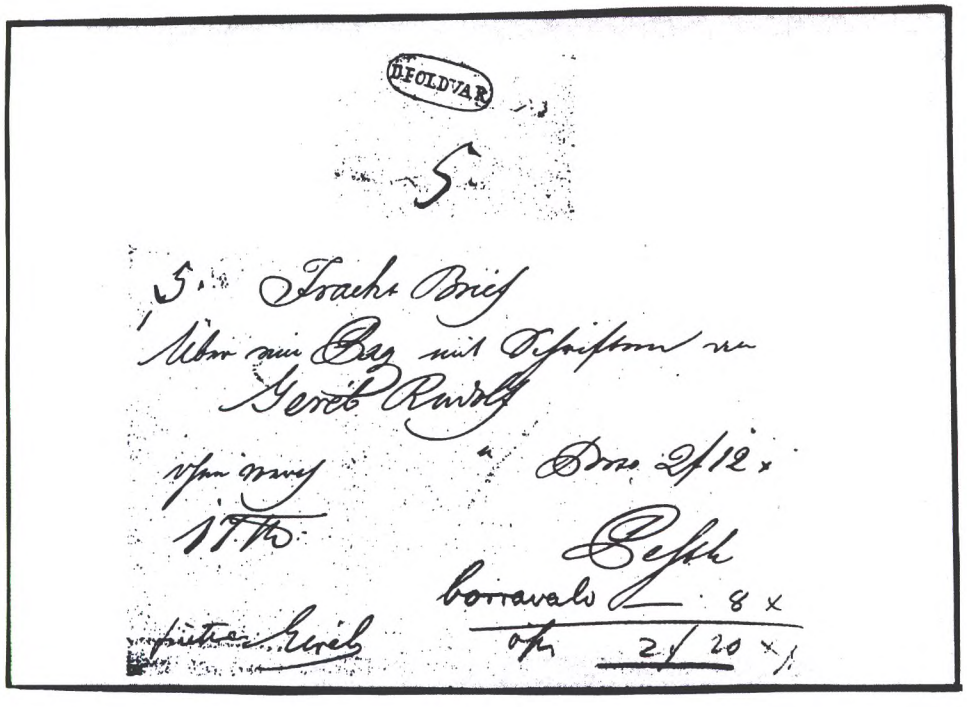
Egy Lyvil 26/30x 44 terhelt levélről, molly továbbküldés végett a' következő czim alatt:
Tiszt. fontos Istvánnak Kis-Kemérben
itten a' mai napon valóban feladatott. Kelt Nagyszőllős hó' 15 ? 184 6. esztendőben.
A' cs. kir. Szekérposta
Győri

Ezért a' feladásnál fizettetett:
Bérmentési illetőség . . . . . f. kr.
Egy számmal jegyzett tértivevényért . . . f. kr.
Összesen . . . f. kr.
Az átvevő vitelbér fejében frt. krt. fog fizetni.

Tudomásúl.

1) Tiltva van, akár a' feladási-vevényért akár pedig a' levél kapocsolásáért valamelly díjt elfogadni.
2) Egyedül a' feladó világos kívánatára egy egyszerű levélért járó vitelbér megfizetése iránt adatik térti-vevény, molly, az átvevő aláírásával ellátva vissza érkezvén, ezen feladási-vevénnyel felvállatik.
3) A' postaintézet kezeskedik, az 1830? évi Julius 6? kihirdetett szekérpostarendben megállapitott feltételek alatt, 's az ugyanott a' 33? §-ban kitett megszoritások mellett, mind a' levél tartalmában bebizonyitott részletes hiányért, vagy ezenvedett károsodásért, mind pedig a' levél elvesztéért.
4) A' postaintézet kezessége elenyészik, ha a' feladó a' kárpotlási követelést a' megállapitott határidő alatt, molly a' belföldre szátló küldeményekre nézve a' feladás napjától számitott három hónapra, a' külföldre szállókra nézve pedig hat hónapra van szabva, bejelenteni elmulasztotta.
5) A' levélnek postos kézbesszolgáltatására nézve az emlitett határidő alatte előtt lett kérdezősködésre, ha a' feladó kivánja, az egyszerű levélvitelbér lefizetése iránt, egy hivatalos tudakozó-levél küldetik el. Ha a' feladás alkalmával tértivevény adatott-ki, 's az még vissza nem érkezett, akkor a' tudakozó-levél elküldése dij nélkül történik. Mind a' két esetben erről a' bizonyitás ide alá függesztetik, molly a' kárpotlás követelésére szabott határidő postos megtartásának tanusága gyanánt szolgáland.

40. ábra.
Egy, a győri szekérpostán felvett (feltételezhetően hivatalos) értékküldemény feladásivevénye,
a viteldíjat nem tüntették fel [Cz. D.]

41. ábra.
Dunaföldváron (bélyegző az okmány hátoldalán) értéknyilvánítás nélkül feladott 2 darab irodalom szállító levele [Cz. D.]

Az irománycsomag díja így alakult:
távolság: (Pest 523 díjnégyszög) Dunaföldvár (723 díjnégyszög) = 11 mérföld, 9–12 távolság szerinti díj = 52 kr x 2 = 104 kr
súly: 17 font 16–18 font súlytarifa.

II. fokozatú irodalom (nyomtatvány) díja 2 Ft, így e legkisebb díjat kellett figyelembe venni.

	2 ft
ajánlási díj (6 kr 2x)	12 kr
	2 ft 12 kr
+ kocsiposta küldeményeknél járó borravaló (ostorpénz)	8 kr
összesen	2 ft 20 kr

A díjszabás tehát a fentiek szerint változott, változatlan maradt azonban a súlyfokozat szerinti díj (6. pont), valamint az ajánlott kezelés és a tértivevény díja. A rendelettel együtt „levél vitelbéri jegyzék"-et is kibocsátottak (42. ábra). [18. kf., 17a. t.]

Levél vitelbéri jegyzék

Bezárólag				Távolság									
				I.			II.			III.			
				mértföldek egyenesvonalban									
				— 10-ig			10-től 20-ig			20on felől			
				ft.		kr.	ft.		kr.	ft.		kr.	
Bezárólag	½	latig	—	—		2	—		6	—		10	
½	lattól	¼	„ —	—		3	—		9	—		15	
¼	—	1	„ —	—		4	—		12	—		20	
1	—	1½	„ —	—		6	—		18	—		30	
1½	—	2	„ —	—		8	—		24	—		40	
2	—	3	„ —	—		10	—		30	—		50	
3	—	4	„ —	—		12	—		36	1		—	
4	—	6	„ —	—		14	—		42	1		10	
6	—	8	„ —	—		16	—		48	1		20	
8	—	12	„ —	—		18	—		54	1		30	
12	—	16	„ —	—		20	1		—	1		40	
16	—	24	„ —	—		22	1		6	1		50	
24	—	32	„ —	—		24	1		12	2		—	
1 font-tól		1 font	8 latig —	—		26	1		18	2		10	
1 f.	8 l.	1 font	16 lat. —	—		28	1		24	2		20	
1 f.	16 l.	1 font	24 lat. —	—		30	1		30	2		30	
1 f.	24 l.	2 font	— „ —	—		32	1		36	2		40	
2 font-tól		2 font	8 latig —	—		34	1		42	2		50	
2 f.	8 l.	2 font	16 latig —	—		36	1		48	3		—	
2 f.	16 l.	2 font	24 latig —	—		38	1		54	3		10	
2 f.	24 l.	3 font	— „ —	—		40	2		—	3		20	
3 font-tól		3 font	8 latig —	—		42	2		6	3		30	
3 f.	8 l.	3 font	16 latig —	—		44	2		12	3		40	
3 f.	16 l.	3 font	24 latig —	—		46	2		18	3		50	
3 f.	24 l.	4 fontig	— —	—		48	2		24	4		—	
4 font-tól		4 font	8 latig —	—		50	2		30	4		10	
4 f.	8 l.	4 font	16 l. —	—		52	2		36	4		20	
4 f.	16. l.	4 font	24 l. —	—		54	2		42	4		30	
4 f.	24 l.	5 fontig.	—	—		56	2		48	4		40	

42. ábra.
A postahivatalok részére nyomtatott Levél vitelbéri jegyzék [PM]

Postaállomások közötti távolság

A mérésére vonatkozó rendelkezés (1835. évi május 30-i 16897 sz. rendelet az egyik állomás közepétől a másik közepéig határozta meg) az alábbi irat szerint még 1848-ban is érvényben volt:

„Midőn a postaállomások közötti távolság mértékének megváltozása, s illetőleg felemelése forog kérdésben, a fennálló szabályok szerint szükséges

a/ hogy a távolság egyik posta állomási hely közepétől a másikéig, és csak a pusztán álló postaállomásoknál a postaháztól a másik postaállomási hely közepéig és illetőleg a másik postaházig.

b/ hogy nem csak azon postaút hossza melynek hosszértéke megváltoztatandó, hanem az ehhez ütköző postautak is kimutattassék. [8. kf., 3a. t.]

Egy június 6-án kelt intézkedés 1326/227/1848 számon: *„A külügyminiszter távollétében Pulszky állami titkár a cs. k. főpostaigazgatóságnak Zemplén megyében kebelezése tiszai Tokaj várostól Liszka m. városig terjedő útvonal meghatározásáról szóló jelentését átküldi."*

595 = 29 május 848. jelzetű iraton az alábbiak olvashatók:

„V. Liszka és Tokaj között... sürgönyök vitelére postai összeköttetés rendszeresítetett a távolság ideiglenesen egy postamérföldre tétetvén, s egyszers mind az útnak felmérése rendeltetvén. Ezen a Zemplén megyei rendes mérnök által teljesített felmérés szerint a kérdéses útvonal hossza.

Tokay város közepétől B. Keresztúron keresztül a pesti főútig 5444 foly. ölre e ponttól pedig Liszka város közepéig (a város két végén lévő hidak közötti középponti 7350." [l. még 8. kf., 3a. t. Kassa–Böki és Eperjes–Böki közötti távolság]

Személyszállítás és poggyászdíj

Előzmények

Az utazók részére kiszabott szállítás díj több tételből alakult.
1848 előtt például a 4 lóval ellátott delizsánsz esetében a fedett helyen utazó kilenc személy szállítási költsége változott a szerint, hogy a belső vagy a külső ülést vették igénybe. Ölbe vett gyermekért és nagyobb gyermekért más-más díjat fizettek. A fedetlen hely a belső ülések árának felébe került. 1840-ben a Bécs–Zara vonalon közlekedő delizsánsz utasa Károlyvárosba (három és fél napos út) a belső helyért 13,56, a külsőért 12,15 forint szállítási díjt fizetett (43. ábra). [Cz. D. uo. 11. old.]

A Buda–Bécs gyorskocsi előnyösebb volt az utazó számára, annak ellenére, hogy mérföldenként még ostorpénz, a kocsisnak hajtópénz is járt, ehhez jött még a lovak száma szerint járó díj. Az ostorpénz (borravalóként) az utasdíj egyharmada, egynegyede lehetett. Ezen felül kenőcspénzt, valamint kocsihasználati díjat is felszámoltak abban az esetben, ha a postamester kocsiját vették igénybe.

Honnan?	Hová?	Kiindul	Odaérkezik	Viteldíj belől for.	kr.	kívül for.	kr.	
Bécsből	Károlyvárosba	Szombaton délután	Szerdán reggel	13	56	12	15	
„	Varazsdra	„ „	Hétfőn estve	8	56	7	53	
„	Zágrábba	„ „	Kedden reggel	11	46	10	23	
„	Zarába	„ „	Pénteken estve	23	3	21	25	
Brassóból	Szebenbe	„ „	Vasárnap „	4	30	4	12	mind. 14 nap
Budáról	Egerbe	Vasárnap délben	Hétfőn „	4	48	4	12	„ „ „
„	Eszékre	Csütörtökön reggel	Szombaton „	10	8	8	52	„ „ „
„	Kassára	Vasárnap délben	Kedden „	9	36	8	24	„ „ „
„	Miskólczra	„ „	„ reggel	6	48	5	57	„ „ „
„	Péterváradra	Csütörtökön reggel	Hétfőn délben	10	56	9	31	„ „ „
„	Szebenbe	„ „	Kedden estve	20	40	18	5	„ „ „
„	Temesvárra	„ „	Vasárnap reggel	10	48	9	27	„ „ „
„	Zimonyba	„ „	Kedden délben	13	52	12	8	„ „ „
Egerből	Budára	Szerdán estve	Csütörtökön estve	4	48	4	12	„ „ „
Eszékről	„	Hétfőn délben	„ „	10	8	8	52	„ „ „
Fiumeből	Triesztbe	Hétfőn és Csöt. délben	Kedden és Pént. reggel	3	51	2	56	
Károlyvárosból	Bécsbe	Vasárnap estve	Csütörtökön estve	13	53	12	15	
Kassáról	Budára	Kedden reggel	„ „	9	36	8	24	14 napb.
Kolozsvárról	Szász-Sebesbe	Szombaton reggel	Vasárnap reggel	4	15	—	—	„ „
Szász-Sebesből	Kolozsvárra	Hétfőn „	Kedden „	4	15	—	—	„ „
Szebenből	Brassóba	Szombaton estve	Vasárnap estve	4	48	4	12	„ „
„	Budára	Kedden reggel	„ „	20	40	18	5	„ „
Triesztből	Fiumébe	Kedden és Szomb. estve	Szerdán és Vasárn. regg.	3	51	2	56	
Varazsdról	Marburgba	Pénteken reggel	Pénteken estve	2	32	2	—	
Zágrábból	Bécsbe	Hétfőn reggel	Csütörtökön estve	11	46	10	23	
Zarából	„	Szerdán estve	„ „	23	3	21	25	

43. ábra.
A postaszekér indulásáról és viteldíjáról kiadott tájékoztató (C. D.)

A ***különpostát*** a postakocsivonalaktól távol eső helyeken vették igénybe és főleg azok, akik nem akarták megvárni a rendszeres postakocsijáratot. A szekérpostáknál és utasszállító meneteknél a küldemények és a málha súlyán kívül az utasok és postavezénylők egyenkénti súlyát is megadták.

Az utazók csomagjaiért egy díjmentes súlyhatáron túl málhatarifát fizettek. Az utasok számáról, az útiköltségről és a díjmentesen felvehető málháról postamenetenként minden esetben külön rendelkeztek (1. „Szállítást biztosító menetek" és az alábbiak).

Az 1848-ban közlekedő szekérpostákról egy-egy dokumentum adatai és a Közlönyben megjelent utasítások (lásd 168. sz. „Budapest–Kolozsvár" szekérposta vonal) tájékoztatnak.

Itt közölték az utazókat érintő szabályokat is. A nagyközönség részére 1848. november 28-án a Közlönyben kiadott Buda–Pozsony ideiglenes málhaposta-menetrend végén ez áll:

„Ezen málhapostákkal a levélpostán kívül pénz és egyéb küldemények és 3 utazók podgyászaikkal fognak szállítatni.

Az utazók a szokott feltételek alatt 's mérföldenként fizetendő huszonhat pengő krajczár díj mellett vétetnek fel. Podgyászaikból 30 fontnyi súly, és 80 pengő forintnyi értékre szállítási díj nem vétetett." Tehát a díjmentesen szállított súly 30 font volt. [1. kf., 157a t.]

Lovak és kocsik használata

1848-ból a FIKM által kiadott, a szállítószolgálat kezelésére és tarifájára vonatkozó új szabályzatot nem találtam meg. Az 1848/1849-ben még alkalmazott rendelkezésekről, a közlekedő levélpostajárások, málhapostamenetek, staféták működéséről az újonnan felállított, vagy módosított összeköttetéseknél kiadott utasításokból tájékozódhatunk.

A mindenkor kiszabott szállítási díjakat az iratok tanúsága szerint pengőforint és krajcár pénznemben fizették.

A küldemények díja, mint korábban a szállítási mód, a használatba vett jármű szerint is változott például levélposta és sürgönyszállításnál ostorpénzt számítottak fel egy lóért egy állomásig 10 pengőforintot.

1848. április 4-től az év első felére a magyarországi postaállomásokra nézve az alábbi rendelkezést hozták:

„14753.

Ő Császári királyi Apostoli Felsége magyar királyi Helytartó tanácsának nevében ugyan Ő Felsége Főméltóságú magyar királyi udvari Kincstárának.

A folyó év első a posta vitelbér a Magyar országi posta állomásokra nézve egy pftban, – a fiumei, loqnei, jelengei, skradi és Vuchenich–szelloi posta állomásokra, ugyan azon év április 1-től fogva a szeverini és netretiche posta állmásokra nézve pedig egy pft 4 kban és ehhez képest az egy fedeles, vagy fedetlen kocsi használatáért járó díj a fen említett posta vitelbérnek (hason) felére s illetőleg negyedére határoztatván, erről a fő méltóságú magy. királyi udvari Kincstárt ezennel hivatalosan tudósíttatik.

Többnyire ezen Magyar Királyi Helytartó Tanács minden viszon szolgálatra hajlandó készséggel marad.

Budán a magyar királyi
Helytartó Tanács 1848. évi
Sz. György hó 4 én tartott üléséről
Dessewffy Lajos"

[8. kf., 11a. t.]

Ezt a módosítás más iratok is megerősítik:

A Jászberény, T. Szele, Velence, Jászárokszállás, Putnok lovasposta díjelszámolását tárgyaló irat szerint 1848. április 22-től a korábbi 56 krajcár szállítási bért 1 forintra emelték. [uo. 7a. t.] Csanád megye kérdésére válaszolva közölte a minisztérium, hogy ***egy-egy lóért 1 pengő forint*** számítható fel szállításonként. [3. kf., 72 t.] 1848-ban a minisztérium tervbe vette a szállítási díj mérséklését, a lovakért járó díj szabályozását, ezért havonta kért jelentést a piaci árakról:

„Az ország minden törvényhatóságának

A postafuvar bérnek Magyar országra nézve leendő szabályoztatása tekintetéből, ezennel meghagyom önöknek, hogy a takarmánynak jelesen széna, szalma, és zabnak piaczi ára iránt táblás kimutatásokat havonként küldjenek fel." [8. kf., 14a. t. részlet]

A fenti rendelkezést Guzman Dénes 1860-ban kiadott Posta Zsebkönyve is tartalmazza:

„Az egyes lovakért eső hajtási díjak, félévenként minden igazgatósági kerületre külön, a takarmányi eleség piaczi árához aránylag határoztatnak meg." [23. old.]

Személyszállítás postameneten

A málhapostai kezelésről, tarifáról részletes leírást ad a Bécs–Pozsony, Pozsony–Bécs málhapostára vonatkozót irat:

„...az ezen vonalbeli postamestereknek legalább egy része a rendes postaszállítási járandóságoknak biztosíttassék rendeltetik... ...ezen málhapostáknál a gyorslevélpostáknál fennállott előfogati rendszert vegyék zsinórmértékül és a postalegényeknek hasonlóúl a gyorslevélpostáknál divatozott ostorpénz mennyiség az az minden lótól egy postaállomásra tíz pengő krajczár fizettessék málhapostákhoz pénzzel terhelt levelek és más szekérpostai levéldarabok, az utazók a szokott korlátozás mellett, a mennyiben hely vagyon fevétetnek, és valamennyi közbeeső postaállomáshoz szállíttatnak.

...a kérdésbe forgó málhapostákhoz három utazó a szabály szerinti feltételek alatt felvétethessenek. Ezeknek szállítási díját mérföldenként huszonhat pengő krajczárra számítván." [1. kf., 157a. t.]

„...málhaposták az itteni postavezetők által kísértessenek, kiknek utazási díjuk minden utazásra (menet, jövet) két forint negyven öt krajczárra p. p. szabatik, s kék utazási számadásaikat az itteni főkocsipostahivatalnál be adni kötelesek lesznek." [3. kf., 144. t.]

A ***Zalaegerszeg–Zalabér*** útvonal felállításáról szóló korábban leírt rendelkezésből:

„...Zalabérről Zala Egerszegig teljesítendő szállításokért a rendes postaszállítási bért, a Zala Egerszegről vissza menetben teljesítendőkért pedig annak felét fogja a szokott leszámolási úton húzni...” [1. kf., 28a. és 96a. t.]

A ***Pápa–Szombathely*** követpostáról szóló iratban ez áll:

„...mind a követposták, mind a rendes állomások annyi lovat és cselédet tartani kötelesek amennyi a szolgálat pontos ellátás tellyesítéséhez okvetlen megkívántatik, miután csak is egyedül a rendes postaszállítási díj mellett képesek a szükséges számú lovakat és cselédeket tartani, ezeknek-ezeknek következtében tehát, csak a rendes postaszállítási díj mellett vállalhatják és vállalandják el a szállítást...” [1. kf., 97a. t.]

Kártalanítás

Házhoz kézbesítés

A levélposta-küldeményeknél kitértem a küldemények felvételre, naplózására és arra, hogy azok szabályos továbbítása a felvevő postahivatal felelőssége volt.

A különböző postai menetekkel érkező küldeményeket kezdetben a címzett a postahivatalban vehette át. A postamesterek a 30-as években csak a stafétával érkezett leveleket voltak kötelesek házhoz kézbesíteni, a hivatalba érkezett többi küldemény jegyzékét jól látható helyen kifüggesztették. A levélposta emelkedésével e kezelési mód a küldemények felhalmozódását eredményezte. 1830-ban, a „poste restante” (postán maradó küldemények) bevezetése mellett elrendelték valamennyi küldemény házhoz kézbesítését.

A levél- és kocsiposta-küldemények házhoz kézbesítését 1848 előtt a viteldíjrendelet szabályozta. A kézbesítést postalegények, majd levélhordók végezték. A postahivatal kézbesítési körzetbe tartozó, 2 lat súlyú levélposta-küldeményt a hivatal alkalmazottja 2 krajcár díjért kézbesítette, ennél nagyobb súly esetén a súlytarifát kellett figyelembe venni. Ez utóbbi volt érvényes az egyedi városi posták esetében is. Amennyiben az ügyfél a postán vette át a küldeményt, a kézbesítésért díjat nem számolhattak fel. A kocsiposta-küldeményeknél kézbesítési és értesítési díjat szabtak meg 2, ill. 1 krajcárban.

1848-as dokumentumok adatai

1848-as rendelkezések között a Bécs–Pozsony vasúti szállítás kezelési utasításában találtam a kézbesítéssel kapcsolatos rendelkezéseket:

„...4-en, ami a vaspályán érkező levelek kézbesítését illeti, megengedem, hogy a főpostaigazgatóság azoknak azonnal leendő kézbesítése végett egy egyént 24 p. krajczár napidíj mellett felvegyen, de egyszersmind elvárom, hogy nekem késedelem nélkül az egész levélkézbesítési szolgálat rendezése végett részletes javaslatot teend és hogy ezen

rendezéssel a szolgai személyzet rendezését is egybekötni kívánnám, azt is hitelesen feljelentendi, hány darab levél kézbesítetik havonként az ottani levélhordók mindegyike által, és mennyi jövedelmet húz mindegyik levélhordó a levélkézbesítési illetőség fejébe – Végre

5-ön Azon levelek kézbesítési illetőségei, mellyek az említett ideiglenes napidíj mellett felveendő levélhordó által fognak kézbesítendeni, a kincstár számára beszámítandók leendnek. A főpostaigazgatóság tehát azoknak számadása végett a szükséges intézkedést megteendi..."

1848. júliusában 3-án Lőcse–Igló között naponkénti postaközlekedést és ugyanakkor naponkénti levélhordást rendeltek el. A minisztérium a hivatalnak adott utasításban felteszi a kérdést, hogy az iglói levélgyűjtő *„jutalmat kíván-e a naponkénti szállításért...*" [3. kf., 28a. t.]

A „poste restante kezelés" 1848 után is érvényben volt.

„...Hátra van még a második megnyitandó hivatal betöltése, hol a postán maradt (poste restante), hivatalos és általában minden az országgyűlési urak számára érkezett levél kiadásának kell következnie..." – írta Posch János fő-postahivatali ellenőr a hivatal munkájáról küldött beszámolójában 1848-ban. [14. kf., 129 t.]

A kézbesítés akadályai

A ***kézbesíthetetlen*** küldemények jegyzékét a kifüggesztés mellett hírlapokban is közzétették. A küldeményeket az indítóhivatal részére kellett visszaküldeni. Az 1842. évi viteldíjrendelet szerint a levélposta-küldeményeket, valamint érték nélküli és nyomtatványt tartalmazó kocsiposta-küldeményeket díjmentesen, egyéb kocsiposta-küldeményt a megfelelő tarifa feléért szállították vissza.

Már 1848 júliusában, majd az év végétől a súlyosbodó hadi helyzet a postautakon való közlekedést megnehezítette. Gyakoribbá vált a postakocsik feltartóztatása és kirablása. A magyar posta hitele mindennél fontosabb volt, ezért a postahivatalok és postamesterek elleni panaszokat nagy körültekintéssel vizsgálták ki. A sikkasztások, valamint a pénzeslevelek egyre gyakoribb kifosztása is arra késztette a kormányt, hogy az ***arany és ezüst kivitelét,*** valamint a pénzküldemények levélposta-küldeményben történő küldését megtiltsa. A pénzt tartalmazó leveleket visszatartották, majd a feladónak visszajuttatták. [3. kf., 167a. és 145 t.]

A budai kocsiposta-hivatal kérdésére: *„pénzzel terhelt levelek esetében mit tegyen?"*, az alábbi választ adta a FIKM:

„a felbontást, a vizsgálatot és bépecsételést maga a postakocsi főtisztje, annak helyettese, kalauz s egy helyhatóság személyéből álló bizottság végezze." Utasították a hivatalt, hogy a levél feltörése bizottságilag és jegyzőkönyv felvétele mellett történjen. [9. kf., 19a. t.]

A pénzeslevelek kifosztásáról szóló iratokat az OL. H/51 jelezet, 9. kf. alatt őrzi.

Kártérítési igény

A kártérítési igényre vonatkozó rendelkezéseket a küldemény feladóvevényén tüntették fel.

„3) A postaintézet kezeskedik az 1838. évi július 6-án kihirdetett szekérposta rendben megállapított feltételek alatt, s az ugyanott a 32. §-ban kitett megszorítások mellett, mind a levél tartalmában bebizonyított részletes hiányért, vagy szenvedett károsodásért, mind pedig a levél elvesztéért.

4) A postaintézet kezessége elenyészik, ha a feladó a kárpótlási követelést a megállapított határidő alatt, mely a belföldre szóló küldeményekre nézve a feladás napjától számított három hónapra, a külföldre szólókra nézve pedig hat hónapra van szabva, bejelenteni elmulasztotta.

5) A levélnek pontos kézhez szolgáltatására nézve az említett határidő eltelte előtt tett kérdezősködésre, ha a feladó kívánja, az egyszerű levélbér lefizetése iránt, egy hivatalos tudakozó-levél küldetik el. Ha a feladás alkalmával tértivevény adatott ki s az még vissza nem érkezett, akkor a tudakozó-levél elküldése díj nélkül történik. Mind a két esetben erről a bizonyítás ide alá függesztetik, mely a kárpótlás követelésére szabott határidő pontos megtartásának tanúsága gyanánt szolgáland."

Az elveszett vagy tévesen irányított küldemények nyomozása a kiállított tudakozvány (korbeli nyelven tudakozó körlevél) alapján történt.

A küldemények továbbítási útvonalának meghatározása, így a kártérítés csak könyvelt küldeményeknél volt lehetséges. A kezelés során elveszett küldemények keresésére maga a minisztérium adott közvetlen utasítást. A kártérítés megállapításánál fontos szerepe volt a helybélyegzőnek, ezért elrendelték:

„A postabélyeg ellenőrségül szolgál a levelek idején tett pontos továbbküldésre nézve, valamennyi főpostaigazgatóságok e tekintetben szoros felügyelésére és az előforduló rendellenességek megszüntetésére felszólítatnak. Brielmayer." [10. kf., 7 1/2 t.]

Az igazgatóságok a postaállomásoknak az alábbi rendelkezést továbbították:

„328 sz.:

A Főméltóságú Magyar Ministériumnak f. év Május 26 914/65 szám alatt kelt rendelete következtében szigorúan meghagyatik a Posta Állomásoknak, hogy minden hozzájok érkező vagy nálok feladandó Magán és Hivatalos levelekre a helybélyegeket, s pedig a nap, a helybélyegeket rányomni, felelet terhe alatt el ne mulasszanak, azon Állomások pedig mellyeknél az érkezés és indulás napját nap és helybélyeg még nincsenek, ollyanokat azonnal megszerezni szoros kötelességükké tegyék.

Temesvárott Június 12 én 848.

Wust

Náthy"

[Tv. pn., Pomu.]

A kártérítésben illetékest személyt kinyomozták (kártérítéssel foglalkozó levéltári iratok 9. kf.). A kártérítés mértékét a nyomozás során kiderített tények alapján állapították meg. A tárgyalt esetek egy-egy küldemény elveszésének bejelentéséről [pl. 32a. t.],

a vétkes személy felelősségre vonásáról [61a. t.], vagy a kocsiposta-hivatalnál megállapított gondatlan kezelésről szólnak. [u. o. 34a. t.]

A Szeged postahivatal kártérítési ügyét tárgyaló irat szerint a kártérítési összeget ideiglenesen a pénztári napló kártérítés rovatán kiadásba tették, majd a kártérítési igényhez igazolásként benyújtott feladóvevényt érvénytelenítés után irattárba helyezték. A tárgyalt esetben 20 pengőforintban megállapított kártérítési összeget kifizették a károsultnak, majd ezt a vétkes levélhordótól utólag behajtották. [u. o. 5a. t.]

Értéknyilvánítás és ajánlás nélkül feladott levélposta-küldemények elveszése esetén kártérítési igényt nem teljesítettek, *„miután a közönséges (nem ajánlott) levelek a postahivatalok által csoportosan kezeltetnek, a postahivatalok tehát az illyes leveleknél hová és mikor lett továbbküldéseket kimutatni nem képesek."* – írta a sümegi postamesternek küldött válaszában a minisztérium.

A nemzetközi útvonalakon történt visszaélésekre a vonatkozó fejezetben tértem ki.

Késedelmi díj

A járatok, menetek késését szigorúan büntették, a késés okáról igazolást kértek. A járatok késését a késedelmi naplókban (Retardenzen) vezették, a késedelmi díjakat a felelőstől számvevői úton behajtották (Posthofbuchhalltung).

A postaigazgatóságok 1847. év december havi késedelmi díjait tárgyaló iratban közöltek szerint, a késedelmi díjak esetleges jogosságát 1848 előtt a cs. kir. számvevőség javaslatára az „elkéséseket vizsgáló szék" bírálta el. [3. kf., 12. t.] A megállapított díjak ellen felszólalást tehetett az érintett postahivatal, ebben az esetben a postamester a helyi hatóságoktól kért igazolással kérvényezte a késedelmi díj elengedését.

A MOL anyaga 3. kf., 59. tétele alatt tárgyalt késedelmi ügyek között található a Bánhalma postahivatal részére kiadott igazolás, amelyben ez áll:

„Alól írottak jelen iratunk rendében bizonyítjuk, hogy az Bánhalmi kir. posta Hivatal által Janiárius havában a rendes posta elő mozdításakor történt késedelmek az hogy fergetegnek és az rossz utaknak voltak következményei.
Miről is ki adjuk ezen iratunkat. Helységünk szokott élő pecsétjével megerősítve.
Kelt: Kenderes Január hó 31-én 1848.
Kenderes helység mostani Fő Bírája Párán Mátyás és többi Tanácsnokok."

A zárlatok, sürgönyök késését panasz alapján vizsgálták. E témában tárgyalt iratokat az O.L. a 3. kf. alatt rendezte. Néhány ezek közül:

A batinai dunai átmenetnél 1848. augusztusban késedelmesen továbbított sürgönyök tárgyában írt felszólalás [uo. 96a t.], a temesvári postaigazgatóságnak a késedelmi kamat elengedését kérő feljegyzése [uo. 15. t.], Vukovics Sebő temesvári alispán a levélposta késését kifogásoló felszólalása („a miniszter úr levelei késnek" írja). [uo. 66a. t.]

Sürgönyök szállítása

A sürgönyökkel kapcsolatos legkorábbi kezelési rendelkezést a temesvári postaigazgatóság naplójában találtam (ez volt az első magyar nyelven beírt rendelet):

„1678 sz.

A Nagy Méltóságú M.K. helytartótanács kegyes parancsa következtében szigorún meghagyatik ezen posta állomásoknak

a/ hogy a sürgönyöket szabály szerint a posta legény nyakába akasztott táskában küldjék tovább, kocsira, vagy pedig bőrzsákba tenni sohase merényeljenek, nem különben

b/ Sohasem mulasszák el posta, vagy sürgöny vitelekor az illető postalegények nevét, valamint egy óralevél, úgy a könyvecskébe is írni.

c/ A levélpostákat gyorsabban szállítsák, és esős időben minden megázástól óják meg, azon állomások pedig mellyhez megázottan találna érkezni, arról az óráslevélben megjegyzést tegyenek.

A kir. Fő Posta Igazgatóságtól

Temesvárt 24 én Dber 847

Wust"

[TV. pn. Pomu]

A levelek és sürgönyök szállításával, a sürgönyök díjával, gyanús sürgönyök visszatartásával, rendellenességek intézésével kapcsolatos további iratok egyberendezve az Országos Levéltár „posta" anyag 6. kf., 22a–27a. t., 29a. és 40a. t. alatt találhatók. Válogatott sürgönyökkel mutatom be a küldeményeknél alkalmazott feljegyzéseket (44., 45., 76. és 77. ábra). A sürgönyök szállításáért járó díjat a megyei hatóságok a postapénztárba fizették be. Klauzál Gábor 1848. június 9-én a sürgönyszállítás meggyorsítása végett rendelkezett, mely esetben szállíthatók a sürgönyök levélpostával:

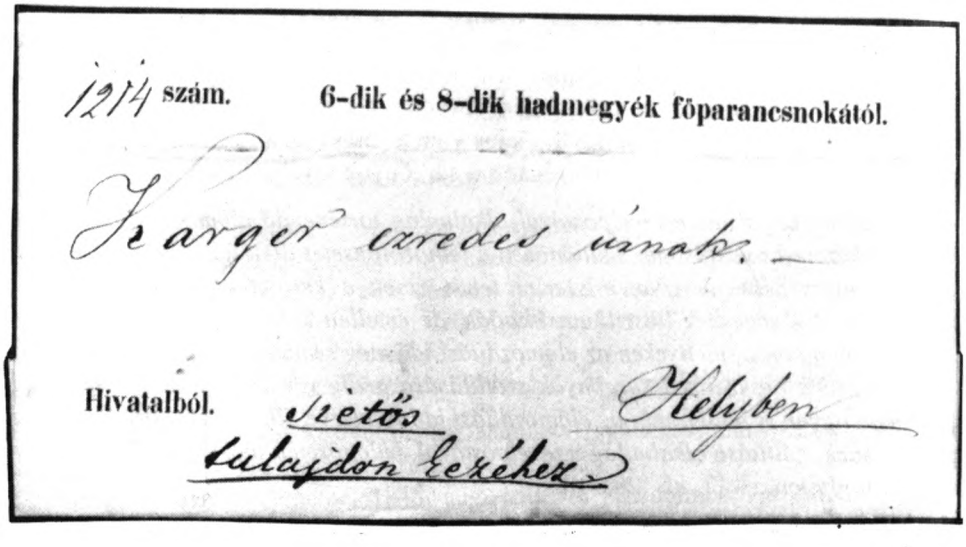
„....a sürgönyöknek a levélpostával alkalmilag történendő előmozdítására nézve, a sürgönykezelési utasításban, s különösen a felhozott esetet illetőleg annak 57. §-ában kimerítő intézkedés van téve, e szerint tehát Önök a kerületbeli postahivatalokat, amennyiben szükségesnek látszik utasíthatják, de emellett különös tekintetet veendnek azon postavonalokra, mellyeken az előmozdítási idő még rendezve nincs, t .i. hol a posták szállítására hosszabb a sürgönyök szállítására pedig rövidebb idő van szabva. E vonalokon ugyan is addig, míg az előmozdítási idő rendezve, ill. megrövidítve nem lesz, a sürgönynek szállítása alkalmilag a levélpostával, különösen a mostani időket tekintve, helyt ne foglaljon..." [7. kf., 26a. t.]

Az előfogatok tartásáról szóló utasításban a *sürgönyök* kezelésével kapcsolatban az alábbiakat rendelték el:

„Az e részbeni gyakorlatnak további fenntartását, különösen a sürgönyök tekintetéből, a jelen körülmények mellőzhetetlenné tévén, hogy nevezett segédelőfogatok kiszolgáltatását annál inkább biztosíthassam, figyelembe véve némelly törvényhatóságok részéről jelesen a postai előfogatokért fizetni szokott fuvarbér csekély volta miatt történt

44. ábra.
Aulich Lajos hadügyminiszter 1849. augusztus 1-jén kelt „sürgős" levele [dr. N. F.]

45. ábra.
„Sietős tulajdon kezéhez" megjegyzéssel továbbított hivatalos sürgöny [dr. N. F.]

felszólalásokat, a posta főigazgatóságoknak mai napon meghagyom, akként intézkedni, hogy ugyanazon előfogatok előfordulható rendkívüli szükség esetében, kiszolgáltatásának könnyítése tekintetéből, az illető postamestereknek kötelességül tegyék, mi szerint az olly alkalommal kirendelhető segédfuvarosoknak a felsőbbileg megállapított rendes postafuvarbért teljesítsék és minden megrövidítés nélkül kiszolgáltassák." [3. kf., 48a. t.]

A szállítás akadályai gyakran már a hivatalnál jelentkeztek. 1848 decemberében az esztergomi postakezelő folyamodványában arról panaszkodott, hogy: *„... a postalovak ott helyben, nem pedig a város majorjában tartassanak, hogy a sürgönyök és levelek azonnal tovább küldhessenek."* [3. kf., 170 t.] A minisztérium utasította a Város Tanácsát, hogy a probléma megoldásaként mihamarabb építsen postaházat (a postaház 1897-ben valósult meg – a szerző megjegyzése).

A szabadságharc eseményei következtében a hadtestek közötti sürgönyök száma megnőtt, ez szükségessé tette a sürgönyökre vonatkozó rendelkezés módosítását (l. Madarász rendelkezéseinél).

IX. FEJEZET

Országos Honvédelmi Bizottmány

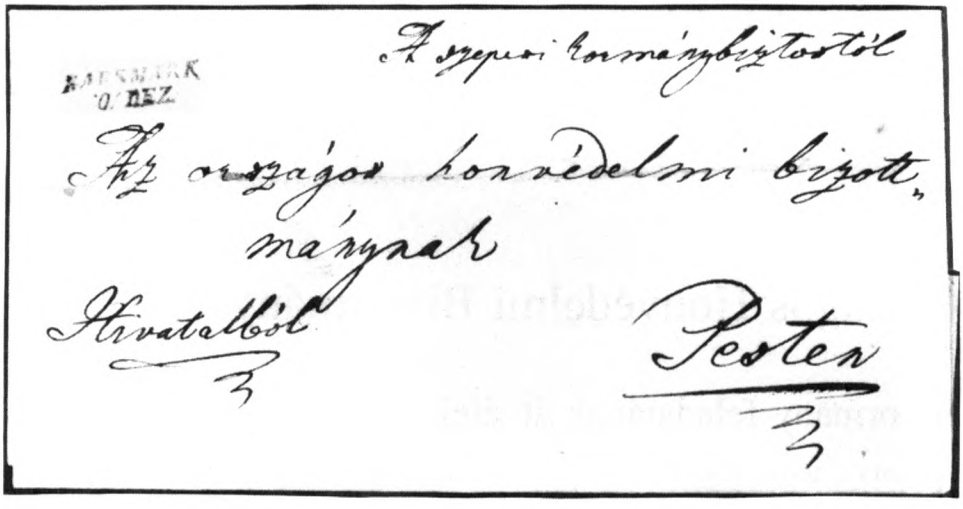
A kormány feladatának átvétele

Mint arra történeti ismertetőmben kitértem, 1848. szeptember 21-én megalakult az Országos Honvédelmi Bizottmány, amelynek fő feladata volt a kormányt honvédelmi kérdésekben segíteni, és erről a házat tájékoztatni. Batthyány végleges lemondását követően, 1848. október 15-étől az Országgyűlés által hozott határozat értelmében az Országos Honvédelmi Bizottmány (továbbiakban OHB) (46. ábra) átvette a kormány feladatát. Hosszas vita után végül november 19–30. között kezdte meg működését. A minisztériummá való átszervezés során továbbra is megmaradt az elnökcentrikus ügyintézés. Kossuth Lajos, mint a bizottmány elnöke, döntő szerepet kapott. A tagok a maguk területén szervezési és személyzeti ügyekben önállóan dönthettek, de mivel egyes témákban az OHB-t képviselték, így a kiadványok továbbra is a bizottmány nevében készültek.

Az OHB az államgépezet hatékony működését egy áthidaló megoldással biztosította. Igen gyorsan létrehozott ***egy kormánybiztosi intézményt,*** oly módon, hogy a bizottmány a már kirendelt királyi biztosok mintájára számos kormánybiztost nevezett ki (1848 végére számuk 80 volt), és ezeket a legjelentősebb posztokra állította. Ezek között voltak, akiket megbíztak a hadtestek mellé politikai ellenőrző feladattal, a magánkézben lévő fontos iparvállalatok mellé, a megyék élére, ahol jogkörük lehetővé tette – a megyei autonómiára való tekintet nélkül – a helyi igazgatás felügyeletét. Ez az intézmény a postaigazgatás vonatkozásában is jelentős szerepet kapott, mindezt a bemutatott dokumentumok is igazolják.

A OHB által 1848 novemberében végrehajtott kormányalakítási kísérlet a rendőrség esetében is változást hozott. A belügyminisztériumtól a rendőri, a kereskedelmi minisztériumtól pedig a postaügyeket elvonták. Ezt követően a rendőrség nem minisztériumként, hanem mint az OHB alá rendelt szervezet működött.

Perczel Mór lemondása után, szeptember 6-án Hajnik Pál került a rendőri osztály élére, az alábbi postai vonatkozású rendeletnél már az ő nevével találkozunk.

46. ábra.
Az Országos Honvédelmi Bizottmánynak szóló levél [dr. N. F.]

„A magyarhoni postahivatalokhoz

Biztos tudomásomra jött, hogy pártütő Jellacsich bujtogatás szándékából hazánk minden postaállomásaihoz nagyobb paquettekben zágrábi izgató röpiratait szétküldötte,...foglalják le, szétosztásukat lehetlenítsék és azokat összeszedve az országos rendőri hivatalnak Pestre beküldeni el ne mulasszák.

Kelt Pesten, september 18-án 1848

Orsz. rendőri hivatal
igazgatója
Hajnik Pál"

[Közlöny 1848/102 sz.]

1848. október 29-én a Közlöny 141. számában az alábbi rendelkezés jelent meg:

„11011. sz.

Sürgönyök magánosok részére további rendeletig semmi szín alatt nem fognak adatni. E rendeletnek minden posta hivatalok általandi megtartása iránt az illető k. biztosok és hatósági elnök felelősekké tétetnek.

Kemény Dénes
belügyi állad. titkár"

Országos Rendőri és Postaosztály

Postaigazgatás (átmeneti időszak)

Az OHB intézkedési jogköréről, annak változásáról, ezen belül a postával kapcsolatos ügyek rendezéséről a forrásmunkákból [F. K. E könyve, levéltári dokumentumok] meríthetünk adatokat.

A postaügyeket november végén leválasztották a kereskedelmi minisztériumtól, azok 1849 áprilisáig az ***Országos Rendőri és Postaosztályhoz*** tartoztak, amely Pesten a Szabadsajtó utcában a Horváth ház első emeletén kapott helyet. ***Klauzál Gábor*** lemondása után, mint már említettem, ***a postaügyeket Ambrus Mihályt*** intézte. A bizottmányhoz írt levele is tanúsítja, hogy még novemberben is ő látta el a feladatot, egyben azt is, hogy a postaügyekben nagy áttekintése volt (47. ábra).

„Tisztelt Honvédelmi Bizottmány!

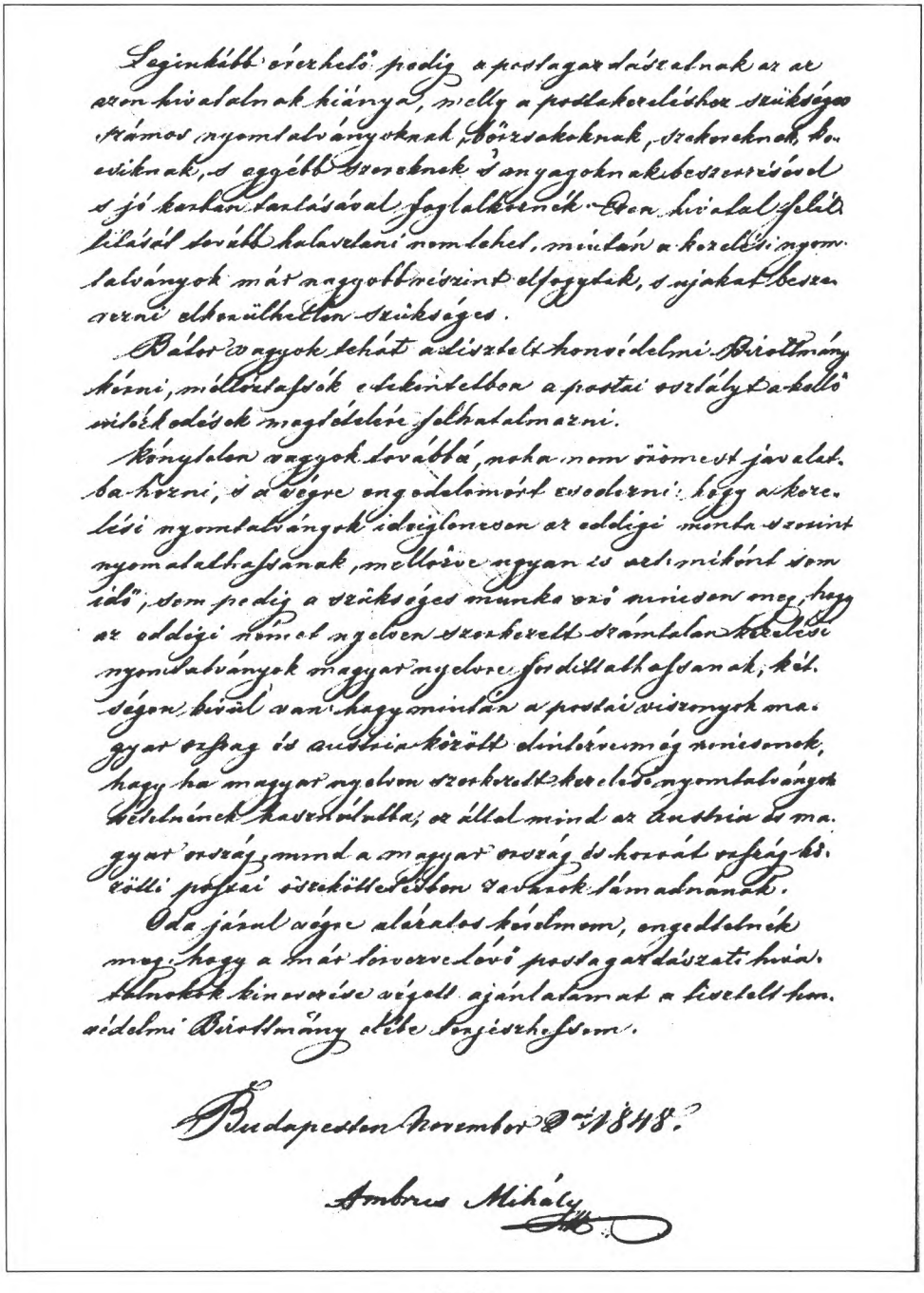
Folyó hó 28-án 1851/a. szám alatt kelt rendelvény folytán, mellynél fogva olly intézkedések tételére utasíttattam, hogy a posta minden fővonalon, különösen pedig a bányavárosokra vivő Pest kassai vonalon hetenkint legalább négyszer járjon, tisztelettel jelentem miként az illető postaigazgatóságok utján mint az ide mellékelt csatolmányokból bővebben kitetszik, megtétettek már a szükséges intézkedések, hogy a posták Budapestről Losonczon keresztül Kassára azonnal hetenként négyszer küldessenek rendes levélposták...

...A mi a többi fővonalakat illeti amelyen a fenntisztelt rendelvény következtében hetenkint szint legalább négyszeri postajárások létesítendők leendnek, ezekre nézve jelentem alázattal, miként mind a mellett, hogy a postai osztályban a létező postajárási rendre az előszabott szállítási s kezelési időre s egyebekre nézve majd nem minden adatok hiányoztak, s ezeket miután a bécsi kormány a kiküldve volt biztosoknak kiszolgáltatni vonakodott, nagy fáradsággal csak egyes óramutatókból s más illyes kezelési okiratokból kellett kijegyezni s összegyűjteni, kidolgoztatott még is már egy részletes terv, melly szerint a postajárások, jelesen Szatmár, Bihar, Szabolcs, Ugocsa, Bereg, Máramaros, Ung, Zemplén Abauj, Békes Heves, Csongrád, Arad, Kraszna közép Szolnok megyékben, a Jász-kun és hajdú kerületekben és Kővár vidéken s. a. s. részint mindennapi, részint hetenként négyszer fognak rendeztetni.

Ezen tervet a következő december hónap 1só napjától kezdve életbe léptetni remélem – a többi postajárások pedig azonnali rendezését munkába tétetem ugyan, azonban mind e tekintetben, mind pedig általjában a postaintézet kormányzatát illetőleg rendkívül akadályozza a postaosztály működését azon körülmény, hogy a posta számvevőszék, a posta járási iroda és a postagazdászat a viszonyok kiegyenlítésére és az ott létező adatok megszerzésére nézve Bécsben tett lépések sikeretlenek maradván, mindeddig meg nem alakíthattak.

Leginkább érezhető pedig a postagazdászatnak az az azon hivatalnak hiánya, melly a postakezeléshez szükséges számos nyomtatványoknak, bőrzsákoknak, szekereknek, kocsiknak, s egyébb szereknek s anyagoknak beszerzésével s jó karbantartásával foglalkoznék. Ezen hivatal felállítását tovább halasztani nem lehet, miután a kezelési nyomtatványok már nagyobbrészint elfogytak, s ujakat beszerezni elkerülhetetlen szükséges.

Bátor vagyok tehát a tisztelt honvédelmi Bizottmányt kérni, méltóztassék e tekintetben a postai osztályt a kellő intézkedések megtételére felhatalmazni.

47. ábra.
Ambrus Mihály, az OHB aláíró tisztviselője javaslata alapján megbízást kapott egy gazdasági hivatal megszervezésére, egyben a postaügyek irányítására (részlet) [OL H2 2160/e]

Kénytelen vagyok továbbá noha nem örömest javalatba hozni, s a végre engedelemért esedezni: hogy a kezelési nyomtatványok ideiglenesen az eddig minta szerint nyomtathassanak, mellőzve ugyan is azt miként sem idő, sem pedig a szükséges munka erő nincsen meg, hogy az eddigi német nyelven szerkesztett számtalan kezelési nyomtatványok magyar nyelvre fordíttassanak, kétségen kívül van hogy miután a postai viszonyok Magyarország és Ausztria között elintézve még nincsenek, hogy ha magyar nyelven szerkesztett kezelési nyomtatványok tétetnek használatba, az által mint Ausztria és Magyarország, mind Magyarország és Horvátország közötti postai összeköttetésben zavarok támadnának.

Oda járul végre alázatos kérelmem, engedtetnék meg, hogy a már tervezve lévő postagazdászati hivatalnokok kinevezése végett ajánlatomat a tisztelt honvédelmi Bizottmány elébe terjeszthessem.

Budapesten November 2-án 1848.

Ambrus Mihály"

A Bizottmány Ambrus Mihály felterjesztésében leírt, postajárásokkal kapcsolatos intézkedéseit elfogadta, amit az alábbiak juttatnak kifejezésre:

„...Ön egyúttal felhatalmaztatik, hogy ugyanazon jelentésében szükségesnek mondott postagazdászati hivatal felállítása iránti tervét s a kinevezésre ajánlandó egyének neveit felterjeszthesse, úgy a megkívántató kezelési nyomtatványokat is elkészíttethesse, olly kikötéssel azonban hogy ezek magyar nyelven legyenek szerkesztve.

Költ Pesten Nov. 3-án

Az országos honvédelmi bizottmány"

[H2 OHB. Általános iratok 2160/e sz.]

A postakezelés akadályai

A délvidéki események súlyosbodásáról, a területeken történő visszaélésekről az igazgatóságok rendszeresen tájékoztatták a minisztériumot. A Közlöny 116. számának haditudósítása szerint az ellenség október 1-jén elfoglalta Mohácsot. Ezt követően október 6-án érkezett Zimony postahivatal felterjesztése, amelyben a carloviczi szerb Comité parancsáról tájékoztatta a magyar minisztériumot, amelyben arra kapott utasítást, hogy minden Magyarországba és Erdélybe szóló levelet Zágrábba küldjön. [3. kf. 102 t.]

„...Úgy szólván szétkergetett kir. Főpostaigazgatóság helyébe beállított báni postatisztnek adott Eszék és vidéke és egész Szlavóniának és vidékének Magyarországgali összeköttetése." – olvasható egy másik jelentésben. [u. o. 114a. t., október 7.]

Az alábbi – Kassa–Mezőkövesd összeköttetésről szóló – rendelkezést még Ambrus Mihály bocsátotta ki:

„A budai szekérposta főhivatal által az iránt tétetvén panasz, hogy október 18-án Kassáról megindult postaszekér Kassa–Mezőkövesd útvonalon állítólag a megye részéről kiállítatott és jobbadán részeg őrök által nem csak megállítatott, sőt meg is motoztatott – írja a minisztérium –; minthogy a közforgalom élesztésére és a küldemények biztosabb szállítására szánt álladalmi postaszekér hasonló bánásmód melletti feltartóz-

tatása és motoztatása nemcsak az oly annyira kívánatos szállítmányok siettetését ok nélkül akadályoztatja, hanem a küldemények elsikkasztását is könnyen maga után vonhatja, és az intézetnek addig híven megőrzött hitelét az álladalomnak tetemes kárával veszedelmezteti. A megye bizottmánya felszólíttatik, czélszerű intézkedések által arról gondoskodni, hogy az a nélkül is biztos és az álladalom iránti hűségre esküvel kötelezett vezetőkkel ellátott postaszekerek hasonló halogatásoktól meg óvassanak.

Budapest. 1848. október 30.

A Honvédelmi Bizottmány megbízásából
Ambrus Mihály"

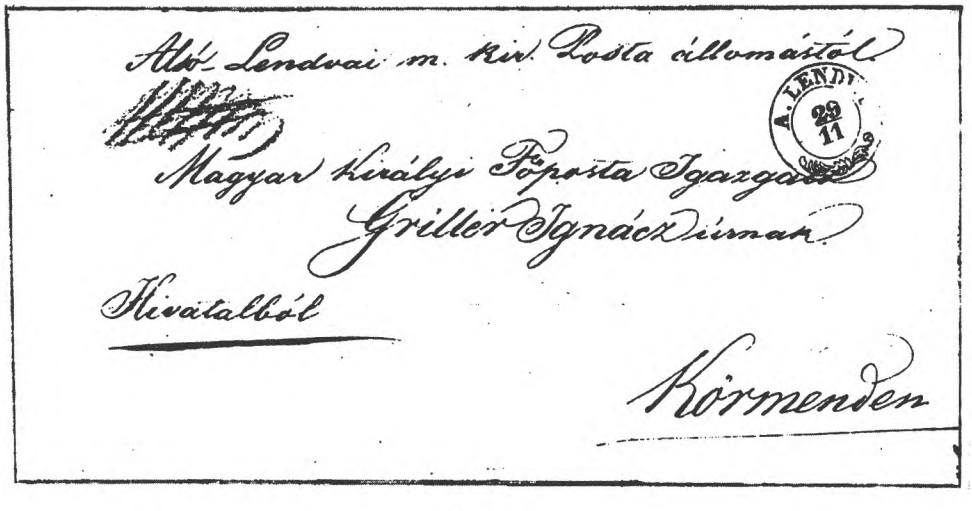
[dr. Ka. M.]

Elbocsátások

A varasdi fő-postaigazgatóság Körmendre helyezését követően a helyzet csak súlyosbodott (48. ábra). Eszéken Bunyik báni biztos összehívta a helybeli postatiszteket és az eszéki főpostamestert, Véber Károlyt mint megbízhatatlant felmentette. A főpostamester ezt követően az ügy kapcsán a FIKM-tól intézkedésre vonatkozó utasítást kért. [uo. 131a t., október 19.]

Egy október 25-i jelentés arról számol be, hogy Csáktornya hivatal engedett ugyan a fegyveres erőknek, de a jogtalanul alakult zágrábi igazgatósággal nem vette fel a kapcsolatot. [uo. 133a t.]

November 4-én Marinovics Virgil Zágrábban ellenőrködő postatiszt további beosztását kérte, mivel a horvátországi események miatt elbocsátották: „... *mind az előadot-*

48. ábra.
Alsó-Lendváról a varasdi főpostaigazgatóság új székhelyére (Körmend) küldött hivatalos ajánlott levél [OL, H51 1.kf., 210a t.]

takból kitetszik minden ok és eljárás nélkül, csak ezért hogy magyar érzelmű vagyok egy pártütő részlet által, törvényes úton nyert hivatalomtól önkényesen megfosztattam..."

A temesvári főpostaigazgatóság igazgatója, Wust Ferenc a város elestekor elmenekült, ezt követően helyettese, Náthy József ellenőr intézkedett. Amikor a temesvári főpostaigazgatóság működése lehetetlenné vált, Szegedre költözött, ahol ***Vukovics Sebő*** kormánybiztos javaslatára az igazgatóság vezetésére Náthy József kapott ideiglenes, majd végleges megbízást. Minderről a „Közlöny 1848. 174. száma, valamint a minisztérium irata is beszámol. [1 kf., 193. t.] Az igazgatóság a megszaporodott feladatok ellátásához a későbbiekben egy díjnok felvételét kérte. [uo. 213a t.] A temesvári postaigazgatóság postanaplójában megtalálhatók a Náthy József által kiadott utasítások.

Madarász László, 1848. november 28–1849. január

Az osztály vezetését Ambrus Mihálytól 1848. november 28-án vette át ***Madarász László*** bizottmányi tag. A gazdasági csoport ügyköre a helytartótanács feladatával volt azonos, a többi csoport a kamaránál, ill. a bécsi fő-postaigazgatóságnál intézett ügyeket tervezte. A ***számvevőségi*** csoport 1 bíráló számtisztből és a munkáját segítő 3–8 vizsgáló számtisztből, valamint 5 írnokból állt.

Madarász László a postai osztály újjászervezését csak december 23-án jelentette a pénzügyminisztériumnak. Nagy létszámú postarészleget állított fel. A postaosztályon dolgozók közül ismert személyek: tanácsosok: Kovachich Kandid, mint osztályvezető és Gömöry Andor. Titkárok: Daróczy Elek, Kornis Károly és Németh Dániel. Fogalmazók: Dalnoki Gábor, Dánóczy József és Horváth Imre

Ez az osztály intézte a Rendőri és postaosztály közlekedéssel kapcsolatos ügyeit is (ez a részleg költözött később Debrecenbe).

A ***postajárási irodán*** 2 postatiszt és írnok dolgozott, de a vonalak szervezése nem itt, hanem az osztályon történt. A *gazdászat* működése igen gyenge volt, a tervezett létszámmal szemben egyetlen alkalmazottja sem volt. A fő-postaigazgatóságok és postaigazgatóságok hatásköre változatlan maradt, a feladatuk ellátását akadályozó ügyekben gyors intézkedés született.

Az OHB, mint a szabadságharc forradalmi kormánya már 1848 októberétől bocsátott ki rendeleteket. Amennyiben ezek jogszabályt is tartalmaztak, a Közlönyben jelentek meg. 1849 májusától a kormányzóelnök is bocsátott ki rendeleteket. Madarász László az OHB tagjaként adta ki rendelkezéseit, amelyek közül a levéltári dokumentumok között számosat megtalálunk.

Postaszemélyzet

Az 1848. november 3-án kelt, 6940/1536 sz. iraton megfogalmazott utasítás „Minden postaigazgatóságnak" szólt:

„6940/1530 sz.

Tudni kívánom, hogy Magyarországba létező posta állomások s levélszedőségek, kik által s minő joggal, s feltételek alatt bíratnak és jelenleg kik által kezeltetnek. Önöknek ezennel szoros kötelességökké tétetik: hogy e részben nekem ezen rendelet vétele napjától számított 15 napi határidő alatt a legszorosabb felelet terhe mellett kimerítő jelentést megtegyék.

Madarász L."

[1. kf., 205. t.]

Egy hónappal később érkezett az alábbi rendelkezés:

„347/m

Az Országos Honvédelmi Bizottmánytól
Borsod-megye közönségének

Az eddigilé a földmívelés ipar és kereskedelmi Minisztérium körébe tartozott posta ügye vezetésével meglévén bizatva, felszólítani kívántam önöket, hogy az ezekre vonatkozó jelentéseiket jövendőre ezen cím alatt : »A postaügyek vezetésével megbízott honvédelmi Bizottmány tagjának, Madarász Lászlónak« hozzám intézzék. Budapesten, 1848-as December 18-án.

Az országos honvédelmi bizottmány tagja
Madarász László"

[dr. K. M., Borsod megye Levéltár IV. 601/b. 626/1848.]

A temesvári postakerület megbízott igazgatója, Náthy József jelentésében tájékoztatást adott a hazai postamesteri hivatalok, levélszedőségek feladatköréről, jövedelmeiről.

„A folyó hó elején 6940/1530 szám alatt kelt rendelettel arróli jelentéstétel hagyatik meg ezen ideiglenes postaigazgatóságnak, hogy magyar országban létező postaállomások és levélszedőségek kik által és minő joggal és feltételekkel bíratnak jelenleg kik által kezeltetnek?

A temesi postakerületet illetőleg, miután a hivatalos okiratok, s főleg az Igazgató által tenni szokott körutak vizsgálati jegyzéke Temesvárott maradt, honnan azokat szigorú katonai őrködés miatt kihozni nem lehetett – s most is hozzáférhetetlenek –. Kimerítő jelentést tenni lehetetlen.

Általában ezen kerületben is csak ollyan joggal bíratnak az állomások, mint az ország többi részeiben mind a birtoklási jogot érdeklőleg a posták a postamesterekhez adásvevési és örökösödési jog nélkül, azaz csak személyügyre ruháztatnak.

A jövedelmi élvezetre nézve pedig osztályok léteznek ugyanis általában az osztályos állomásoknak 250 pftnyi évi fizetés, vevényi kárpótlás vagy 10–15 ft. hivatalos költségi általány, és a magyar országban divatozó rendszeres vitelbér járul az alatt míg a nem

osztályosnak – melyek a nagyobbik számot teszik – csak 200 pftnyi évi fizetést a nevezett kárpótlás fejében csekélységet s rendes vitelbért élveznek. Ezekből kivétetnek a nagyobb városokban létező állomások, mert például az aradi, mellynek 800 és a verseczi mellynek 800 pftnyi évi fizetése van, a többi illetőséget nem említve. Vannak ismét mások mellek levélvitelbéri részletet húznak, mint a szegedi 1/8 részt. Továbbá valamennyi bánáti, és sok magyar országi állomások az előbbi uradalmak által könnyebb megélhetés végett két telek jobbágyi földdel látattak el, mellyet máiglan használnak, s idegen jog elismeréséül egy-egy lánczról évenként 24 krt fizetnek. Vannak még ezentúl a Bánátban úgynevezett cambiaturalis állomások is, szinte két telekkel ellátva, de ezek rendes vitelbér helyett csak 24 p. krt vitelbért húznak. Ezek nagyobb része azonban a legújabb időkig – birtoklási változás közbejöttével – rendes állomássá idomíttatak.

A levélszedőségek hivatalos szerződmény mellett szolgálnak, melly szerint részökre a következő jogok köttetnek ki:

1-ször: 90 pfnyi évi díj

2-szor: 300 pft-on felül bejött levélvitelbéri összletből 10 százalék

3-szor: szállítási általán mérföldenkint 10 krt. számítva.

Fennmaradván mindkét részről a földmondhatósági jog.

Az illető kötelességek ösmeretesek.

Ezek azok mit általában a kerületbeli 84 postaállomás jogairól és élvezeteiről közölhetek, jelenben kik általában biratnak vagy kezeltetnek ezen állomások egész bizonyossággal – mind már fentebb említett adatok hiányában – elő nem adhatom, mindazáltal köröztetés által eszközölni, és elérni lehetne, ha felsőbb helyről a munkálatra nagyobb határidő engedhetnék. Kegyességben mély tisztelettel ajánlott maradok

Szegeden December 10-én 1848

a tisztelt országos honvédelmi bizottmánynak
Náthy József
a tem. postakerület
id. Igazgatósága"

[1. kf., 227. t.]

Madarász Lászlónak az iraton tett megjegyzése szerint a jelentés nem felelt meg. A miniszter a postakerületek valamennyi hivatalának helyzetére volt kíváncsi, nem a kezelési rendre. [uo. 227. t.] A kutatási szempontból érdekes anyag postakezelés-történeti adatait a vonatkozó fejezetekben felhasználtam. Náthy József a miniszter utasítására, 66 sz. 6940/1530. számon 14 napon belüli hiteles jelentésre szólította fel a postaállomásokat, részlet:

„– az állomás osztályos-e vagy közönséges?
– ki a postamester és hol lakik, ki a helyettes vagy kiadó?
– mennyi az állomás évi fizetése, van-e levélvitelbér részlete,
– mennyi a hivatal költségi átalánya, van-e vevényi kárpótlás és mennyi,
– telket használ-e, s idegen jog elismeréséül mennyit fizet, végezetül,
– ha még észrevételük volna, azt is függesszék ehhez." [Tv. pn. Pomu.]

Kezeléstörténeti szempontból fontos jelentés a pozsonyi postaigazgatóság által a postahivatalokról és levélszedőségekről összeállított részletes jegyzék, amely a fenti kér-

désekre ad választ, így pontos adatokat kapunk arról, kik voltak a postamesterek, milyen jogon kapták a postamesterséget, mennyi volt a fizetésük, maguk vagy egy általuk megbízott személy látta-e el a hivatal kezelését. A részletes kimutatás a Bélyegmúzeum irattárában kutatható lesz. [1. kf., 226a t.]

A postaszemélyzet nem minden esetben volt megbízható, amennyiben ez kiderült, intézkedés történt.

„3592/e sz.

Az országos honvédelmi bizottmány. A kereskedési minisztériumnak.

A Posonból ide küldött postatisztek Vrabel Károly és Honstser Antal iránt f.é. 6629/1432 szám alatt tett kérdeztetés folytán a ministerium értesítetik, hogy a nevezett egyének további rendelkezésig nem alkalmazhatók.

Budapest, November 24 én 1848.
Az Orsz. Honvédelmi Bizottmány
Nyári Pál
h. elnök"

[14. kf., 226a. t.]

Volt eset, amikor a postai alkalmazottak tettek jelentést.

„Ezen haza árulót Govis József mohácsi postamesternek hívják, aki múlt hó 20 án mikor már a cs. kir. Hadsereg innen egészlen ki »hurcolkodott« ő pedig Pestre utánna ment...." [H 15 1. kf., 191. t.]

Hivatali kezelést szigorító rendelkezések

A Temesvár postanaplójában található Náthy József megbízott igazgató által már Szegeden a postaszemélyzet részére kiadott rendelet:

„42 sz.

A honvédelmi Bizottmány meghagyásából kiadott f. é. Nov. 28 án 6686/1453 szám alatt kelt miniszteri rendelettel én alulírt a Temesvári kerülethez tartozó postahivatalokat és hivatalnokokat értesítem és azoknak újra kötelességükké teszem, hogy minden hivatalos jelentéseiket, beadványaikat, folyamodványaikat, valamint minden hivatalos okiratiakat és számmutatókat, nem különben a postajövedelmeket, egyedül csak hozzám küldjék meghagyom még, hogy a posta ügyre bár melly tekintetben befolyással bíró változásokról és eseményekről hozzám időszakonként jelentést tegyenek, s egyébb hivatalos kötelességeikben is jelen körülmények közt pontosabban eljárni igyekezzenek mint valaha. Kelt Szegeden

a temesi postakerület ideiglenes
Igazgatója
Náthy Josef"

Ugyanitt november 15-én a számadások beküldéséről (3. sz. alatt) rendelkezett, amelyen az alábbi utasítás található:

„Egyúttal meghagyatik, hogy a Temesvárra szóló levelet át ne vegyenek, általában oda rovatolni megszünjenek."

A bécsi fizetőeszköz elfogadásáról így rendelkezett:

„49 sz.

Mult hó 27 én 5249/994 sz. a. kelt rendelet folytán emlékezetbe hozatik azon szabályrendelet melly szerint az álladalmi mérnökök hivatalos levelezésükben bérmentessek, s meghagyatik, hogy a külállomásokon intézett leveleit, ugy az ettől azoknak küldendőket mint hivatalosakat kezeljék.

Egyszersmind megujíttatik azon parancs és miszerint a bécsi egy és kétforintos bankjegyeket mint nem kelendőket elfogadni és beküldeni nem szabad. Kelt Szegeden,

a Temesvári postakerület ideiglenes

Igazgatója

Náthy Josef"

A temesvári postaigazgatóság áprilisban még Szegeden működött. A temesvári postanapló tanúsága szerint 1849. szeptember végén visszatért Temesvárra Wust Ferenc. A német nyelven bejegyzett rendelkezések szerint a temesi kerület ismét az osztrák postaigazgatás hatáskörébe került.

Az osztrák és a magyar postaigazgatás közötti viszony rendezetlensége, az átmenő (transit) forgalomból származó jövedelem biztosítása új intézkedéseket tett szükségessé (49. ábra):

„1848. november 30 ik szám.

Az országos honvédelmi bizottmány

Minden főposta Igazgatóságnak s más szekér posta hivatalnak

A Közlönybe.

Mig a külföld és Magyar ország közötti viszonyok kölcsönös kiegyenlítés és egyezkedés útján kellőleg tisztába hozatnak, rendeltetik: hogy Magyar országból külföldre postaútján küldendő bármi nemű szállítmányok csak úgy fogadtassanak el folyó év December 15-től az illető postaállomásokon, ha az ez etül ***Magyar ország széléig vitelbér gyanánt járuló része, azon postahivatalnál, melly a tova szállítandó tárgy feladatik eleve lefizetessék, azaz bérmentesítessék.*** *Önök tehát jelen rendelet pontos foganosítását szigorúan fogják azonnal eszközölni*

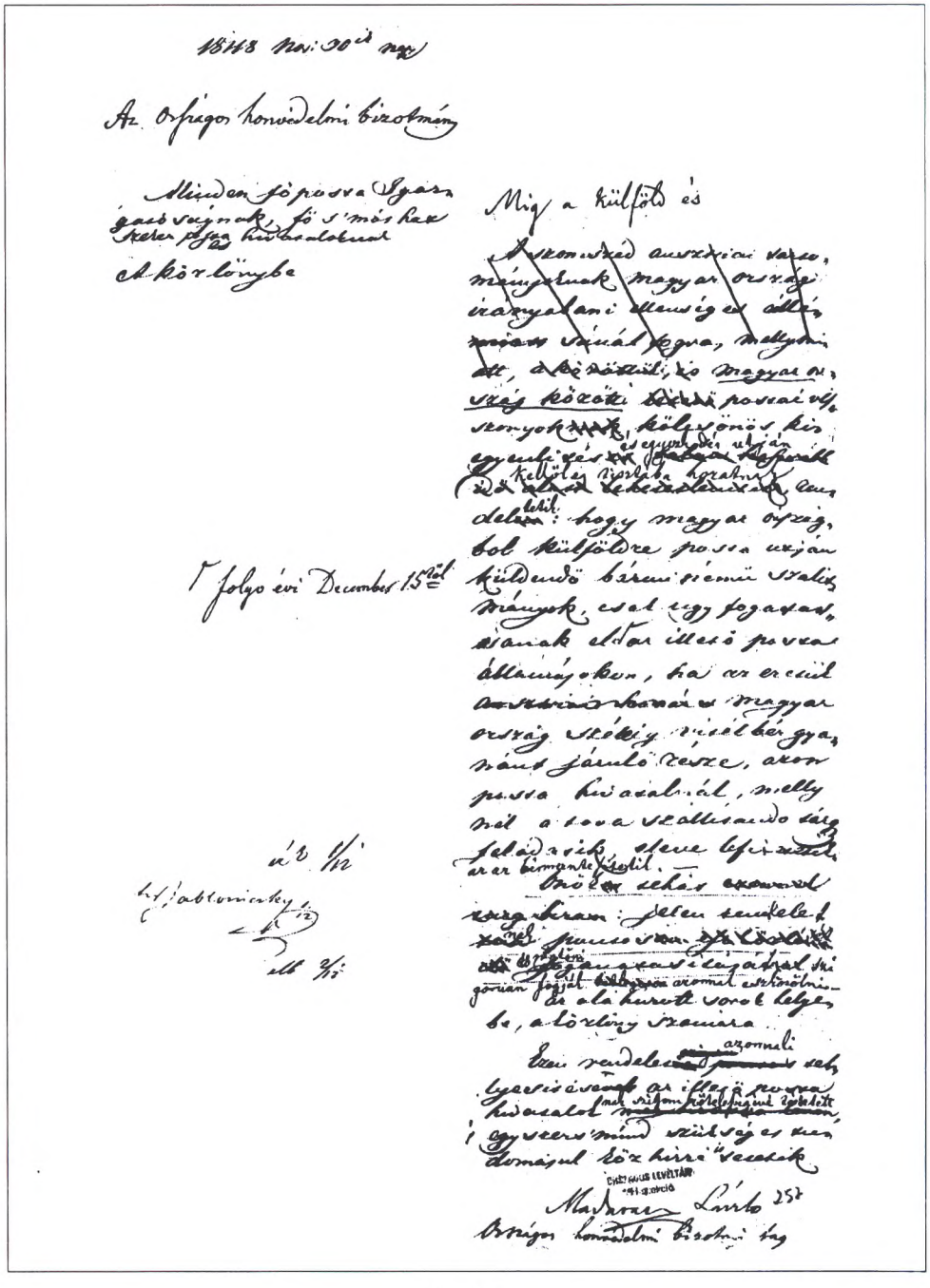
Az aláhúzott sorok helyébe a Közlöny számára:

Ezen rendelet azonnali teljesítése az illető posta hivataloknak kötelességévé tétetett.

Madarász László

Országos honvédelmi bizottság tag"

[8 kf., 72a t.]

49. ábra.
Madarász László szigorító rendelkezése a külföldre szóló küldemények portózásáról
[OL H51 8 kf., 72a t.]

A ***magánlevelek*** sürgönyként történő szállítását a hivatalos sürgönyök biztosabb továbbítása végett megtiltották:

„Minden posta Igazgatóságnak

„A Belügy minisztérium által kiadott f. é. október 19-ki 141. Számon Közlönybe közhírré tett Rendelettel a magányosok levelének sürgöny útján leendő szállítása további intézkedésig el tiltatván Önöket ezennel komolyan figyelmeztetem, hogy azt mind maguk szigorúan megtartsák, mind pedig a kerületbeli postaállomások által, büntetés terhe alatt megtartassék, s erre szigorúan felügyelvén erről jelentésüket minden egyes esetre ide azonnal felterjesszék." (Ambrus s. k., látta Madarász s. k.) [7. kf., 45a. t., 1848. november 30.]

Feltételezhetően az alábbi felterjesztés miatt született a ***fegyverek szállítását*** tiltó rendelkezés.

Részlet a miskolci megyei Bizottmány leveléből:

„6641/1440. sz.

...miután az útvonalakon az nemzetőrök általi őrködés, részint a tapasztalat bujtogatások eltávolítása tekintetéből, a hiteles útlevél nélkül utazók letartóztatása, részint pedig a hon ellenei számára átcsempészendő fegyverek, lőpor és más efféle szállítmányok lefoglalása végett úgy e megyei mint a többi hatóságok részéről is éppen a tisztelt Minisztérium szoros rendelet folytán lépett életbe, még pedig többször és több helyen eddigilé is bebizonyult üdvös sikerrel; e tekinteteknél fogva, hogy a tisztelt megkereső levélben foglalt nyomatékos okok folytán a postaszekér a megállítás s motoztatás terhe alól kivételképpen fölmenthessék a tisztelt Kereskedelmi Minisztériumot aziránt kérjük és keressük meg, hogy a postahivatalok által csak hiteles útlevelekkel ellátott egyének és a hazára veszélyt nem hozható szállítmányok vétessenek és vétethessenek föl a postaszekérre, hatályosan intézkedni és teendő intézeteiről bennünket tudósítani méltóztassék.

Költ. 1848. november 15-én Miskolcon tartott Honvédelmi Bizottmányi ülésen."

A pesti válasz:

„...puskapor és minden más lőszer a postaszekér által tiltva van, ezek tilalmáról a szekérposta főhivatalok útján rendelkezés történt, a szekérposta utazóknak maguknak kell a szükséges útlevélről gondoskodni. Önöknek tehát minden aggodalma e részben megszüntetve lévén, felszólíttatnak, hogy a postaszekerek mindenféle háborgatástól menten továbbra is haladhassnak.

Budapest 1848. november hó 28.

A Honvédelmi Bizottmány megbízásából
Ambrus Mihály"

[Dr. Ka. M., Borsod megye Levéltár IV/B. 601/a. 520/1848.]

A fegyverek szállításáról az alábbi rendelkezést kapták a szekérposta-hivatalok:

„A budai szekérposta főhivatalnak
A szebeni szekérposta főhivatalnak
...a szekérposta állomások, azoknak szoros megtartására ismételve körlevél által

legyenek figyelmezendők, és egyszersmind oda utasítandók, hogy lő, vagy más bárminemű fegyvereket az illető közhatóságok, vagy az országos rendőri hivatal engedelme nélkül szállítás végett átvenni szigorú felelet terhe alatt ne merészeljenek. 1848. 26/11 Árvay"
[3. kf., 144a t.]

A politikai helyzetnek megfelelően szabályozták a magyar kormány ***hivatalos levelezésének,*** az ellenség által feladott küldeményeknek, valamint a hírlapoknak kezelését és szállítását.

Valamennyi főpostaigazgatóság az alábbi rendeletet kapta:

„...mi szerint minden az országban magyar nyelven megjelenő hírlapok, a menynyiben azoknak postávali szétküldése a hírlapkezelési szabályzat 1. §-a értelmében engedély adatott s rájok törvény értelmében lefoglalás nem tétetett a postával szabadon és megszorítás nélkül pontosan szétküldessenek és bár melly posta hivatalnál fel ne tartóztassanak

Kelt Budapesten december 5 én.

Brielmayer"

[10. kf., 14a t.]

A nemzeti színről és az ország címeréről

A „Magyar nyelv ügye" c. fejezetben tárgyalt rendelet végrehajtásánál a kormány lojalitást mutatott, a végrehajtásáról szóló rendelet 1848. december 2-án készült el (50. ábra). [72. kf., 21a. t.]

„7011/1544 sz.

I./ Valamennyi főpostaigazgatóságnak

2./ A közlönybe

Látta 12/3 Ambrus

1. 2.

Az 1848-iki 21-ik törvény czikk által a nemzeti színek és az ország czímere ősi jogaiba visszahelyeztetvén, rendeltetik:

Hogy a következő 1849. évi január 1ő napjától kezdve minden hazai postahivatalnál és levélgyűjtőségnél azon vért, mellyel a fennálló szabályok szerint a postahivatal illetőleg a levélgyűjtőség helyének kell kijelelve lenni, ***nemzeti színekkel és az ország czimerével*** *legyen illetve, s ezen egyszerű a hivatal minőségéhez képest választandó felírással:*

„főpostahivatal"
„postahivatal"
„levélgyűjtőség",

elébe tévén e czímernek a helység nevét, hol az illető postahivatal létezik, ellátva.

1.

A főposta-igazgatóság e rendeletet kerületében az ide rekesztett kőre nyomott példányok által közhírré teendi, s annak pontos teljesítésére felügyelend.
kelt Budapesten December 2. napján 1848.

Brielmayer"

[72. kf., 21a. t.]

Ezzel együtt körrendelet készült a postakocsisok részére is, amelyben elrendelték (51. ábra):

„7010/1543/1848
1./ Valamennyi főpostaigazgatóságnak
2./ A Közlönybe

1. 2.

A fennálló szabályok szerint mindenik postakocsisnak a postai szállításoknál postasíppal kell ellátva lenni.

Tekintettel ezen szabályokra, és az 1848-iki 21-ik törvényczikk határozatásra rendeltetik:

»Hogy ezen rendelet vétele napjától számítandó 15 nap alatt a postalegények, kocsisok postasípjaikat egyedül ***nemzeti színűvel*** *ékített* ***szalagon*** *(zsinóron) hordják«..."*
(Az igazgatóságok részére szóló azonos utasítással sz. megj.)

[72. kf., 20. t.]

A nemzetközi postaforgalom megszigorítása

1848. december 6-án kelt 7037/1561 sz. iratban a *külföldről érkező levelek* kezeléséről rendelkeztek.

„Valamennyi fő és más postahivataloknak
Meghagyatik valamennyi postahivatalnak.

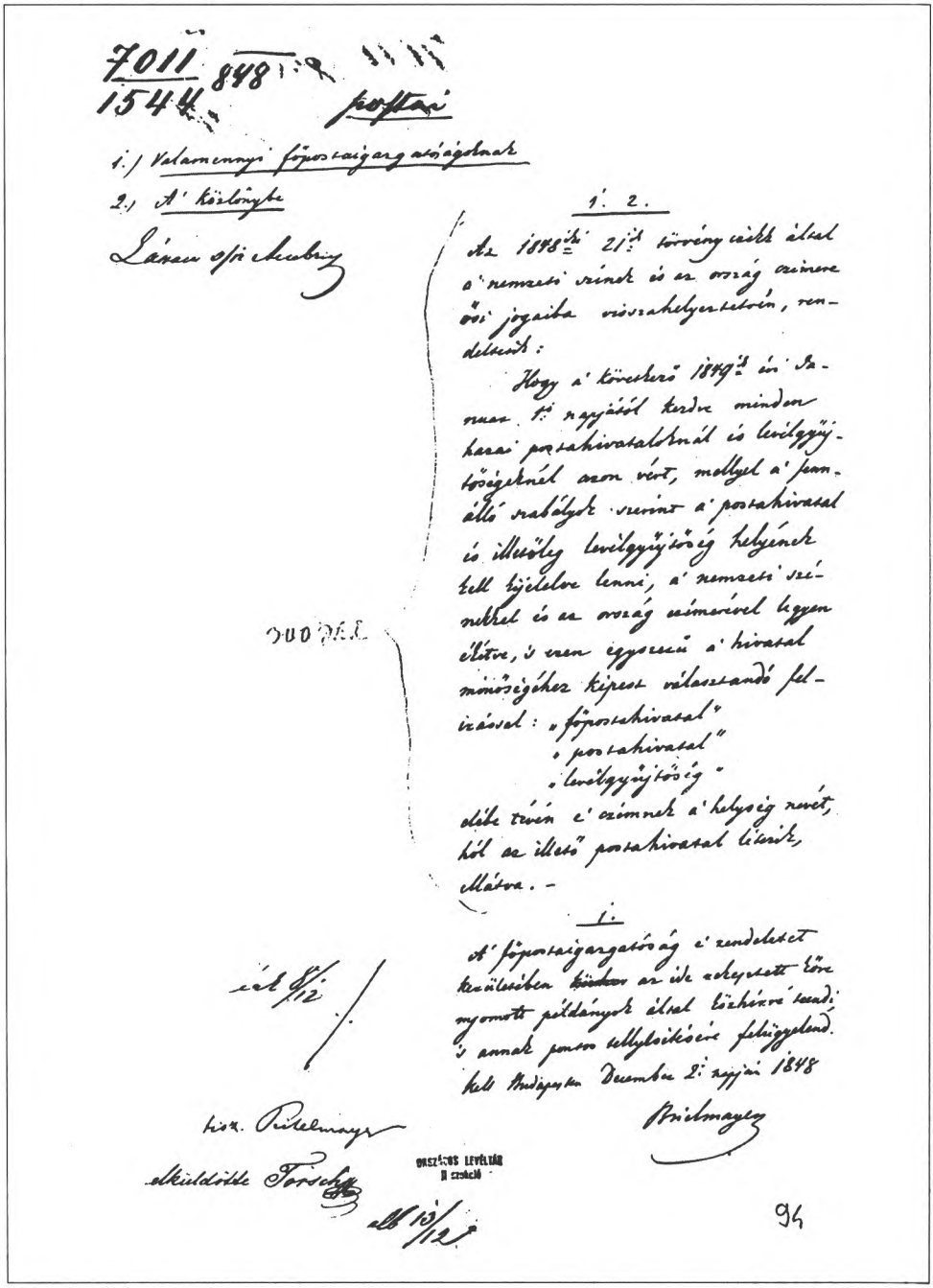
1-ször hogy minden külföldről érkező levelek, mellyek külföldi hatóságoktól, községektől, vagy hivataloktól Magyar országba akár kinek szólnak, vagy pedig akár kitől az országbeli hatóságoknak, vagy községeknek küldetnek, ide múlhatatlanul és sértetlenül beküldessenek.

2-szor hogy akár mi nemű levelek vagy küldemények, mellyeknek tartalmúk nyomtatványokból áll, vagy hihetőleg abból állhat, s mellyek a külföldről különösen pedig Olmüczből, vagy Kremsierből ékeznek, hasonlóan ide a honvédelmi bizottmányhoz beküldessenek.

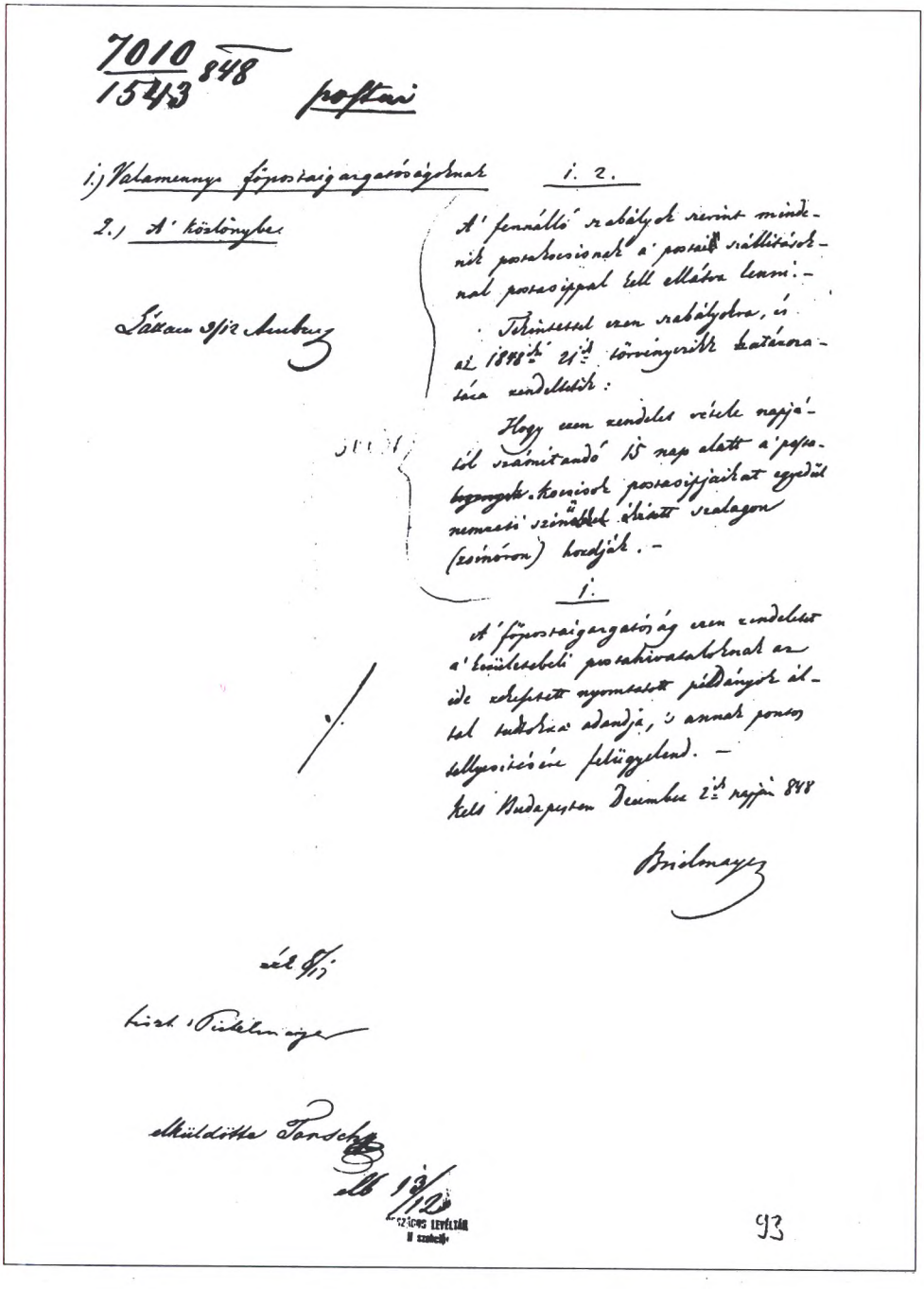
A postahivatalok ezen rendelet pontos és hű teljesítéséért a honárulási bűnvád terhe alatt felelősek.

Kelt Budapesten, December 6. 848. Brielmayer."

[3. kf., 160. t.]

50. ábra.
A nemzetiszín és az ország címerének használatáról szóló hivatalos rendeletet
[OL, H51 72. kf., 21a t.]

7010/1543 848 postai

1.) Valamennyi főpostaigazgatóságoknak i. r.

2.) A' közönyben

Sáttan 9/12 Mühry

A' fennálló szabályok szerint minden postahivatalnak a' postai szállításokat postacsigával kell ellátva lenni. –

Tekintettel erre szabályokra, és az 1848ik' 21ik' törvénycikk határozata rendeltetik:

Hogy ezen rendelet vétele napjától számítandó 15 nap alatt a' postabogyók kocsisok postacsigáikat egyedül nemzeti színekkel ellátott szalagon (szíjon) hordják. –

1.

A' főpostaigazgatóság ezen rendeletet a' kerületebeli postahivatalokhoz az ide csatolt nyomtatott példányok által tudtára adandja, 's annak pontos teljesítésére felügyelend. –

Kelt Budapesten Decembr 2ik napján 848

Bruckmayer

ált Ki

Lieb. Pulszky

elküldötte Tarnóczy

dl 13/12

93

51. ábra.
A postakocsisok részére kiadott rendelet
[OL, H51 72 kf. 20a t.]

A hírlapokkal kapcsolatban a temesvári igazgatóság naplójában az alábbi rendelkezést találtam:

„59 sz.

Folyó évi November 24 663/1442 sz. a. kelt rendelet folytán oda utasíttatnak az állomások, hogy ezen lapokért:

Népbarát Vas Gerebentől

Amin Populuari

Pratel Ludu Mácsai Lukácstól

Narodni Priately Bujanovits Jánostól az előfizetést ingyen, vagy is besorolási díj nélkül elfogadják és a megrendelést minden legkisebb levonás nélkül pontosan megtegyék azon állomással, melly eléggé vakmerő volna és előfizetést járandósági díj nélkül el nem fogadni súlyos következés fog éresztetni.

Tudtukra adatik egyuttal, hogy Láng Ferencz által Nyitrán szerkesztendő Gyógyszerészi hírlap (előfizetés kihirdethető elfogadható)...

Végre a belügyi álladalmi titkárnak rendelete folytán szigorúan meghagyatik, hogy a „Wiener Zeitung" című bécsi hírlapot „felelet terhe alatt" ki nem adják, hanem további intézkedésig visszatartsák. Kelt Szegeden December 12 én 848.

a Temesvári postakerület ideiglenes
Igazgatója
Náthy Josef"

1848. december 13-án Madarász László ideiglenesen elrendelte, hogy a külföldről érkező hírlapokat, legyen a címzett magános, a postahivatalok hivatalosan lepecsételt borítékba téve Pestre küldjék, ahol a pesti hírlapkiadói hivatal fogja azokat átvizsgálás céljából továbbítani. Az Országos Rendőri Hivatal az átvizsgálás után „különös bélyeggel" látta el a küldeményeket, majd a lapkiadón keresztül a feladónak visszajuttatta. [10. kf., 140a. t.]

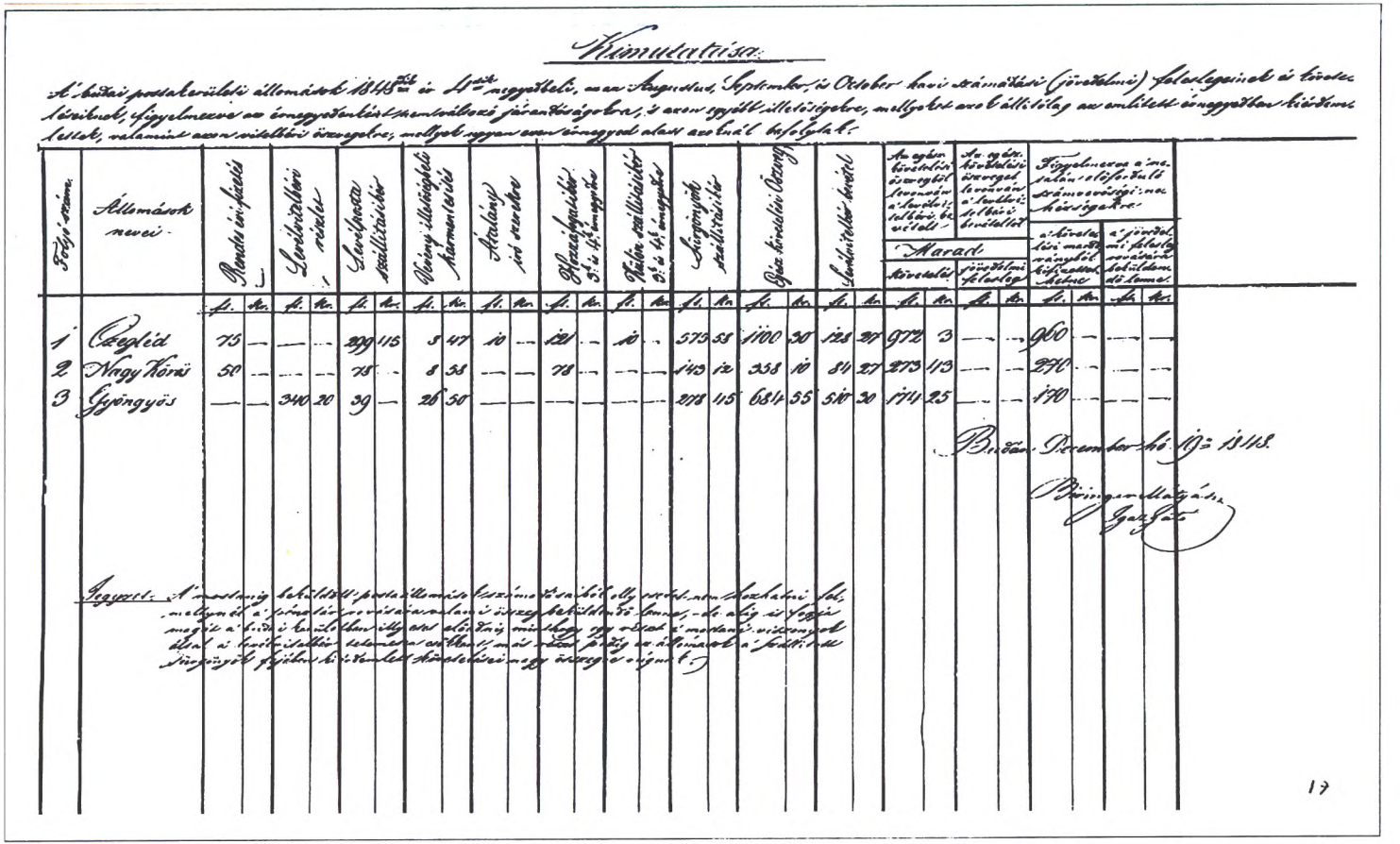
Már novemberben elrendelték, hogy a ***gyorskocsihivataloknál*** csak az útlevéllel rendelkezők válthassanak jegyet. [3. kf., 159a. t.]

A számadási rend alakulása

A posta számadási rendje folyamatosan változott. Az alábbi iratok tartalma, az iratokon található megjegyzések azt igazolják, hogy Madarász László irányítása alatt már a Debrecenbe költözés előtt, majd azt követően is (a Rendőri és Posta Osztályon belül) működött számvevőség (lásd 1849. január 19-én kiadott OHB rendelet).

1848. november 21-én a budai kir. fő-postaigazgatóság a szekérposta-számadásokat megkapta (52. ábra). [1. kf., 199. t.] A 300/4. tétel alatti, 1848. december 19-én, 7246/1667 számon elintézet iratban a budai fő-postaigazgatóság saját szerkesztésű számadási összesítőt terjesztett fel, amelyben az alábbiak szerint rendelkezett:

„A budai főpostaigazgatóság a havi számadásához tervezett kimutatásának mintáját az azokhoz tartozó adatokkal együtt a végre mutatja be, hogy a többi főpostaigaz-

52. ábra.
A budai fő-postaigazgatóság által javasolt számadási kimutatás [OL, H51 4. kf., 303. t.]

gatóságok illy nemű egybehangzó kimutatások beküldésére utasítassanak.
f.é. Dec. 19-én 2628.

Tagadhatatlan, hogy a budai főpostaigazgatóságnak intézkedése egyszer czélszerű és teljes elismerést érdemel. A főpostaigazgatóság megelőzte e végben az intézkedést, mellyre a minisztérium részéről tenni kelletik, miután egy része az elmúlt 4-ik évnegyedi számadásoknak Bécsben van, s tehát a postahivataloknak ezen évnegyedi tartozást és követeléseket a postaszámvevőség csak hozzávetőleg is összeállítani képest nem leend, a postamesterektől pedig az ezen évnegyedi követelések kifizetését ezen okból megtagadni annál kevésbé lehet, mivel azok ezen követelési összegből takarmányt és egyébb szükségeiket pótolni kénytelenek, s csak elhalasztatván a fizetés a szolgálat fennakadásától tartani lehet.

Mivel azonban a postahivatalok a két utolsó évnegyed leszámolási iveinek beküldésére már a 7259/1680/848. sz. alatt utasíttattak, nem leend szükséges, hogy a főpostaigazgatóságok oly tökéletes és kimerítő táblás kimutatások beküldésére utasíttassanak, mint a milly ezeket a Budán a főpostaigazgatóság tervezett, hanem elégséges lesz, ha azok a postaállomások levélvitelbéri bevételüket és sürgöny illetőségbeli követeléseiket fogják kimutatni, a többi adatokat a postaszámvevőség az említett leszámolási ívekből fogja menthetni, és így az ideiglenes leszámolása 4 ik évnegyedre elkészítheti. – Ezeknél fogva a következő rendeletek lenének kibocsátandók.

1./ A budai főpostaigazgatóságnak
2./ A többi főpostaigazgatóságoknak

1.

F.h. 19.2628 szám alatt felterjesztett jelentésük mellékleteinek visszarekesztése mellett tudatik Önökkel, hogy a postakerülethez tartozó postaállomások folyó 4-ik évnegyedi jövedelmi feleslegének s illetőleg követelési maradványoknak kitudása végett tett intézkedésik egész terjedelmükben helyeseltetnek és elváratik, hogy a czélba vett kimutatások elkészítését illetőleg szállítni fognak, azokat annak idején ide felterjesztendik.

2.

Meghagyatik Önöknek, hogy az igazgatásukra bízott postakerületükhöz tartozó minden postaállomásoktól hitelesen tudják, s ide táblás kimutatások mellett minnél előbb jelentsék fel, mennyit tesz mindenik postaállomásnak a lefolyt 4-ik évnegyedben

a./ havonkénti levélvitelbéri bevétele
b./ havonkénti sürgöny illetőségbeli követelése
c./ az említett hónapokroli nem kézbesíthető vissza érkezett leveleknek összes vitelbére.

Kelt, Budapesten December 24. 848.

Brielmayer"

Madarász László tehát az észszerű javaslatokat elfogadta, megvalósításukat tervbe vette. [4. kf., 303. t.]

A szállítószolgálat helyzete
1848. október 15 – december eleje

A szállítószolgálat helyzete az őszi fordulatot követően a magyar hadsereg helyzetének függvényében alakult.

Az 1848. évi Közlöny (X. 7.) Perczel Mór ozorai győzelméről számolt be. A megye alispánja lippai tudósítása szerint a hadi helyzet változatlan (146. sz.), október 27-én Lugost elfoglalták *„...a posta szabad járása ott megszűnt..."* (147. sz.). Kővár vidéken a nemzetiség fellázadt (XI. 3.), Perczel Mór Csáktornyán volt szeptember 5-én (151. sz.), Nagy Sándor seregeivel Szentandrásig nyomult (Temesvártól másfél mérföld), Damjanich Lagerdorfnál aratott győzelmet (XI. 9.).

December 16-án császári fősereg átlépte a magyar határt, a csapatok Szered és Pozsony felé haladtak és követték a visszavonuló magyar csapatokat

A magyarországi és erdélyi, valamint a délvidéki területeken és Észak-Magyarországon a kormány, majd az OHB hatásköre is természetesen a mindenkori háborús események tükrében változott. Az osztrák sereg által elfoglalt területeken az osztrák igazgatás vette át az irányítást.

A kormány és az igazgatóságok működési feltételeit egyre inkább a postautak járhatósága határozta meg. A postai összeköttetések változtatására egyre gyakrabban volt szükség, az utasításokat maga az OHB hagyta jóvá, majd megbízásából Madarász László rendelkezett. Az év végével már a kormányzó elnök és hadvezérei utasításával is találkozunk. Mindez a helyzet súlyosságát igazolta, és azt, hogy központi intézkedésre már nem volt idő. Az országrészeken kialakult hadi helyzet több alkalommal szükségessé tette a már működő postai összeköttetések megváltoztatását, ennek érdekében gyakran új állomást is létesítettek.

A közlekedéssel kapcsolatos iratok nagy részét a H/51 1. kf. alatt találtam meg.

1848 végétől a postaközlekedés jelentősége csak nőtt, ezt tanúsítják a dokumentumok, amelyek számos esetben rövid hadi tudósítást is tartalmaznak, megismerhetjük a hadsereg elvonulása miatt létrehozott új postai összeköttetéseket, a kormánybiztosok által kiadott utasításokat.

Erdély

Az 1848. október 16-án, délelőtt 8–14 megjegyzéssel ellátott, futárral érkezett iratban *„A Mármaros megyében már kiütött lázadás"* miatt kérték, hogy a posta négyszer, de legalább háromszor menjen. Az irat elején *„ A Honvédelmi Bizottmányhoz tisztelettel"* feljegyzést találunk, tehát intézkedés végett oda küldték meg.

„Az illető Mármarosország utasíttatik, hogy a postákat jelen körülmények között elegendő ló tartására kötelezze a legnagyobb felelőség terhe alatt." Az aláírás szerint Kossuth Lajos utasítása lehetett. Az ügyiratot futár vitte. Az iraton ez olvasható *„...fontos dolgokra pedig tisztes ember küldessék."* [1. kf., 164a. t.]

Körrendelet adtak ki arról, hogy a kormányrendeletek szállítása más útvonalon történjék. ***Keller János kormánybiztos*** Székely Udvarhelyről október 22-én jelentette:

„21-i jelentésemben azt is irám, hogy Segesvár felöl is meg fog akadni közlekedésünk, mert ők csak azon levelet bocsátják keresztül felénk, melly nekiek tetszik és mellyel által jönnek is többnyire már ott felbontatnak. Szóval Segesvár felé, mivel magát tökéletesen bé zárta, hadi lábra tette, többé nem biztos közlekedésünk..."

Segesvár elesett, új postai összeköttetést létesítettek Nagykend és Szilas között. A megvalósításhoz Udvarhely–Szepsi Szt. György között ***Bözödön*** új postahivatalt állítottak föl.

„Ezen új postaállomás felállítása által kívülről a magyar testvérereinktől jövő, belölről ki felé hozzájok menő leveleink többé Szász földön sehol sem mennek, mert Keresztúrról nem Segesvárra, hanem Bözödre, onnan Nagy Kendre, s mind az eddigi vonalon Maros Vásárhelyre s tovább akadás nélkül járhatnak..." [l. még Közlöny 153. sz.]

Az intézkedés végrehajtását a kormánybiztos vállalta, amennyiben az OHB ezzel a feladattal megbízza. [1. kf., 180a. t.] A javaslat végrehajtásaként utasítják a szebeni, a budai és a kassai fő-postaigazgatóságot, valamint Árvay Károly fogalmazót.

Vogel Károly, Bánát Komlós postamestere jelentette, hogy ***Temesvár*** felé a postajárások megszakadtak. Azzal a kéréssel kereste meg az OHB-t, hogy a Szegedre szóló postákat nemzetőr kísérje. A kérelmet intézkedés végett áttették az ideiglenesen Szegeden működő postaigazgatósághoz, Árvay Károly postai biztoshoz, akit utasítottak, hogy azonnal tegyen jelentést. A december 2-án küldött jelentésében ez állt: *„A postának őrizet alatti szállítása annyi szerb helységeken keresztül most szükségesebb mint valaha, azért ezt megszüntetni nem lehet."*

A 215a. tétel alatt már az ideiglenes szegedi postaigazgatóság javaslatára keresték meg a budai fő-postaigazgatóságot azzal: célszerűnek találja-e, a ***Bánát Komlósig*** közlekedő postajárat csak Szegedig járjon. A budai igazgatóság ezt nem javasolta. [kapcsolatos 181a. t., 216. a és 229a. tételekkel]

A Közlöny 1848. november 3-i 148. számában az alábbi rendelkezés jelent meg:

„6281/1327. sz.

A Budapest és Temesvár közötti postajárás megszüntetvén, a posták további rendeletig csak Bánát Komlósig fognak szállítatni és pedig, hogy a Budapest Krassó, valamint Temes megye között a posta közlekedés fentartassék és biztosíttassék, Aradról Lugosra Soborsinon és Pacséten keresztül egy új postajárást létesítettem, végre intézkedés tétetett arra nézve is, hogy Nagy Becskerek, vagy a körülményekhez képest Bánát Komlós és Versecz között is egy új postajárás léptessék életbe..."

A temesvári postakerület ideiglenes igazgatója jelentette, hogy a körülményeket figyelembe véve az ***Erdélybe szóló leveleket Nagyváradra*** utalta. Jelentését jóváhagyták. [1. kf., 211a. t.]

Náthy József november 15-én a számadások felküldésekor a hadieseményekről így számol be:

„...A temesvári császári sereg 6.000 fellázított oláhokkal már Lippát is hatalmába kerítette, s így a bánságnak Temesvárin túli részében lévő állomások havi számadásaikat nem fogják felküldhetni, hacsak Oravicza Resibányán keresztül a Lugos–orsovai vonallal nem fog összeköttethetni, én eziránt már írtam is Oravizára s választ véve alázatos jelentésemmel késni nem fogok..." [4. kf., 237 t.]

November 15-én a ***Debrecen–Nagyvárad*** közötti postajárás felállításáról szóló iratban beszámoltak a végrehajtás akadályairól is. [uo. 191a. t.]

Kolozsvár eleste után az OHB november 21-én „azonnal" rendelkezett a ***Budapest–Kolozsvár*** közötti szekérposta-összeköttetésről, figyelembe vette azt a körülményt is, hogy a ***Budapest–Nagyvárad*** közötti (kéthetenként közlekedő) összeköttetés útviszonyai a gyors szállításra nem alkalmasak. [uo. 194a t.]

Az OHB november 22-én a nagyváradi postahivatalt utasította, tegyen a kormánybiztosnak jelentést, ha a ***buda–kolozsvári szekérposta*** Nagyváradra ér, aki – amennyiben a közlekedést a magyar tábor főhadiszállása felé biztosnak találja – engedélyezi a menet továbbhaladását. Ugyanakkor Kolozsvárig abban az esetben engedélyezte a postamenetet, ha várost időközben a magyar sereg visszafoglalta. [uo. 244 t.] Egy másik iraton elrendelték, hogy a Kolozsvárra szóló küldeményeket ***Nagyléta*** felé továbbítsák. [uo. 220a. t.]

„620/1326 sz.

A Budapest és Szeben között eddig fenállott szekérposta összeköttetés ideiglenesen szüneteltetvén, előlegesen a Budapest–Szeged–Bánát komlósi vonalra szoríttatván Budapest és Kolozsvár között a Debreczen és Nagyváradon keresztül vezető postavonalon egyelőre minden második héten küldendő szekérpostát léptetek életbe és a szekérpostai kezelés is a debreczeni és nagy-váradi postahivatalokra szoríttatott, de mihelyt a körülmények engedik, és a fennforgó akadályok elháríttatnak a kérdésben forgó vonalon, nem csak postaszekerek (Diligenceok), helyett gyakoribb közlekedéssel málhaposták fognak életbe léptetni, hanem a szekérpostai kezelés is valamennyi a kérdésben forgó vonalon fekvő postahivatalokra ki fog terjesztetni.

Mi azon megjegyzéssel tétetik közhírré, hogy ezen intézkedés következtében Debreczenbe, Nagy Váradra és a körülfekvő vidékre szóló kisebb terjedelmű árukat, drágaságokat, holmikat, pénzt, irományokat is tovább szállítás végett a fenálló szabályok megtartása mellett a posta felteheti.

Budapest, nov. 20. 1848.
A honvédelmi bizottmány
meghagyásából
Ambrus Mihály"

[Közlöny 1848. 468. sz.]

A FIKM már november 23-án értesítést kapott arról, hogy ***Kolozsvárról*** az ellenség elvonult, így a buda–kolozsvári szekérposta ismét életbe lépett. [uo. 244a t.]

A ***Szilágy-somlyói*** postahivatal december 9-én *„Hivatalos Jelentés"* címen adott tájékoztatatást *„Bem Úr rendeletéről"*. A rendelkezés szerint az addig hetenként kétszer közlekedő postát minden este 10 órakor indították. A jelentést láttamozta valamennyi érintett hivatal, így Déda, Margitta, Székelyhíd, Nagyléta, Hosszúpályi is véleményezte:

„Kérdés ki álljon az illy rendkívüli, s a felsőbbség által még nem is parancsolt extra lovagoltatásért? ki fogja ezeket a minden napi lovaglásainkat fizetni? van itt baj olly mert minden nap két nyargaló fut!

Olvasva a T. kereskedelmi minisztériumhoz tudomásulvétel és további intézkedés végett felterjeszti.

A Szak Posta hivatal Debreczenben 11/12.848. Toborffi"

[uo. 221a. t.]

Délvidék

A hadmozdulatok változása miatt az ország valamennyi részén, így a ***horvát–szlavón*** területeken is számos változásra volt szükség.

November 1-jén írt tudósítás szerint a Verbász és Vukovár felől lövöldözés hallatszott, 23-án az ellenség Szinna és Letenye között betört, majd a sikeres ellentámadásra a Muraközből „kitakaradott" – írta Perczel Mór. Vukovics Sebő kormánybiztos Nagy Becskerekről Bopánbánya védelméről számolt be. A hadműveletek alakulását leginkább a postai összeköttetések változtatására tett intézkedések tükrözik.

Egy december 12-én írt jelentés szerint ***Perczel Mór*** főtábora Letenyéről Lendvára vonult, ezért a *„kartírozás"* (rovatolás) és a naponkénti *„nyargalás"* megszűnt. Az alsólendvai postaállomának a varasdi fő-postaigazgatóságnak tett jelentéséből részletes tájékoztatást kapunk a hadsereg levelezésének kezeléséről, az irat egyben beszámol a környékbeli hadi eseményekről is.

„M Kir. Főposta Igazgató úr!

Folyó hó 27-én kelt rendelete következtében, miszerint Perczel Mór és tábori karának érkezendő levelek érkeztekkor azonnal egy különös levélpostával (extra Ritt.) – Letenyére szállítassanak, vagy oda, hol Perczel Mór tábornok Úr van: erre azon felvilágosítást kéri az alulírott kir. posta állomás valljon az esetben Letenyével kartírozzone? ami is az ide naponkénti nagy számban érkező privát ajánlott bér és bérmentetlen levelek miatt igen célszerű lenne, minthogy innen Letenye és vidékén fekvő Huszároknak és Honvéd zászlóalljaknak és egyéneknek szóló levelekre, különösen az ajánlott és tértivénnyel ellátottakra nézve igen bajos az átadás..."

„Ennek következtében kéretik a tisztelt Fő Posta Igazgató Úr, ezen alulírt kir. Posta állomásnak ez érdemben felvilágosítást minnél előbb, úgy szinte Letenye kir. Posta állomásnak tudomásul adni, és neki az itteni Posta állomássali kartírozást és postai küldést meghagyni, mint a kir. osztályos Posta hivatalnak tudtára adni, miszerint Perczel Mór tábornok Úr és Tábori kara egyéneinek szóló akár bér, akár bérmentetlen leveleket, mellyek be kartírozandók leendenének, a kartírozásban a tovább szállítandók (Weitergehende) sorvonalába (rublik) iktassanak be, ezen alól írt kir. Posta állomásról a kellemetlen levonás (abzug) sok terhének elhárítása érdekében.

Perczel Mór Tábornok úr serege nagyobb részével folyó hó 27-én szállásra Mura Keresztúrba (Kollatszeg) ment és onnét tegnap 28-án reggel Légrádnál át Horváthonba, hol is Batthiányi (Batthyány) Kázmérral fog kapcsolódni, ki Eszékről jön Szlavónián fel és

egyesült erővel akarja a két dicső fővezérünk (Battiányi–Perczel) a Magyarhon ellenségeit szétverni és megsemmisíteni. Muraköz tiszta az ellenségtől. A csáktornyai nyalábokért naponként reggel jön eggy újudvari gyalogposta, mint hogy a postai közlekedés még nem állíthatik fel.

M. kir. Posta állomás
A. Lendván Nov. 29-én 848.
Dervarics Kálmán

U. I. 18-án reggeli 7 órától délután 3 óráig hallatszott Lendvára Légrád felül az ágyúzás de az eredményt még nem tudni, annak idejében megirandom."

[1. kf., 232a. t.]

A FIKM intézkedése szerint a varasdi fő-postaigazgatóság arra kapott utasítást, hogy a tábornoknak szóló levelek siettetésére a körmend–lendvai postát a buda–grazi posta megérkezése után azonnal indítsa el. [1. kf., 210a. t.]

Észak-Magyarország

A ***Bécs felé*** megszakadt közlekedés következményeként a budai szekérposta-igazgatóság szállításai szüneteltek, a felhalmozódott küldemények továbbítását a járatok szaporításával, valamint az akadályoztatott állomásokat kikerülő szállítási útvonalak segítségével oldották meg.

Az OHB október 28-án 1851/a. szám alatt arra adott ki utasítást, *„... hogy a posta minden fővonalon, különösen pedig a bányavárosokra vivő Pest–kassai vonalon hetenkint, legalább négyszer járjon..."* Az utasítás végrehajtásáról szóló jelentés melléklete volt az Ambrus Mihály által (6239/1315 sz. alatt) postaigazgatóságoknak küldött rendelet:

„A közlekedés könnyítése tekintetéből elhatároztatott, hogy a Budapest–Losoncz–kassai postavonalon fennálló hetenként kétszeri postajárások helyett hetenként négyszeri nyargaló postajárások léptessenek életbe.

Pesti levélposták
Budai és pozsonyinak
a mennyiben a Tornán és Csécsen közelébb rendszeresített postaállomások már kellőleg felszereltettek, Rozsnyóról a Tornán és Csécsen keresztül Kassára az az elővonalon
Kassainak
mivel a folyó évi september 10-én 4777/892 sz. a. kelt utasítás következtében a Tornán és Cécsen közelebb rendszeresített állomások már kellőleg felszerelve leendenek, a most érintett új postavonalon
mindjájának
leendenek szállítandók.

A megállapított postajárási rend valamint a szállítási és kezelési idő az ide szerkesztett jegyzékből látható, mellyekhez az illető postaállomások magukat alkalmazni szoros kötelességüknek tartandják.

A levél rovatolási rend a következő leend.

a. *a postahivatalok Budapestől Losonczig egyenként egymással kölcsönös levélrovatolási összeköttetésben állandanak, hasonlóul*
b. *Losoncz és Kassa közötti postahivatalok is egyenként egymástól, továbbá a Méczencéfi és Somolnoki levélszedőségekkel kölcsönösen leveleket rovatolnak. Azonkívül*
c. *Budapest Rozsnyóval és Tornallyával fog kölcsönös levélrovatolási összeköttetésben állani.*

Ezek szerint a kir. főpostaigazgatóság a mennyiben a kerületet érdekli, azonnal a szükséges intézkedéseket megteendi úgyhogy e rendelet vétele napjától kezdve a kérdéses hetenként négyszeri postajárások folyamatba tétessenek.

Egyedül a kassainak

Egyébiránt ez alkalommal a Pozsonyi postahivatal és a Szomolnoki és Méczencéfi levélszedőségek közötti postaösszeköttetés is, és pedig az ide rekesztett jegyzékben látható rendben életben léptetendő leend.

A Szomolnoki és Méczencéfi levélszedőségek valamennyi postahivatalokkal Losoncztól Kassáig és egymással állandnak kölcsönös levél rovatolási összeköttetésben.

Valamennyinek.

A tett intézkedésekről minél előbb teendő jelentés elváratik.
Budapest November 2-án 848."

[H 2 582-583 l., 1. kf., 182a. t., valamint Közlöny 172. sz.]

A közönség részére az alábbi tájékoztatást adták ki:

„Közhírré tétetik, hogy a folyó év November 1 napjától kezdve Budapest–Losoncz–Kassa postavonalra hetenként négyszeri rendben levélpostajárások vannak folyamatban. Folyó év December elejétől kezdve pedig a következő postavonalakon fognak hetenként négyszeri rendbe levélposta járások életbe léptetni.

Rétságh és Báth között, Léva és Dorog között, Besztercze Bánya és Rózshegy között, hol már eddig hetenkén kétszeri málhaposta járások és hetenkénti levélposta járások állottak fenn, az utolsók még egy hetenkénti postajárással szaporítattak meg és ez által e vonalon is hetenként négyszeri postajárások létesítettek.

Ezen postajárások szaporítása és rendezése által az illető vonalokon fekvő helyekre, jelesen a Bányavárosokba, Losonczra, Rozsnyóra, Rózsahegyre, Nyitrára, Galgóczra, Ipolyságra s. a. s. estenként négyszeri illetőleg ötszöri, hatszori, s mindennapi levelezési alkalom nyittatott meg.

Kelt Budapesten November 24. 848.
Brielmayer"

[1. kf., 196. t.]

November 14-én, majd 21-én az OHB úgy rendelkezett, hogy a hivatalos leveleket és hírlapokat Trencsénbe Pestről Esztergomon át Nagyszombat–Pozsony Nagyszombat–Vágújhely felé szállítsák. [1. kf., 186a. és 189a. t.] November 17-én May Antal, a budai fő-kocsipostahivatal igazgatója az alábbi jelentést küldte a FIKM részére:

„Tudva leendő a tisztelt Minisztérium előtt miszerint szekérposta összeköttetésünk Béccsel és általa az egész Osztrák birodalommal október hó 5-ik napjától végkép megszűnt minthogy pedig ezen időtül fogva számos irományokkal és számadásokkal terhelt málha és láda, melly nagyobbrészt a magyar külügy és osztrák Hadügyminisztérium részére a magyar különféle minisztériumok által a mai napig is itt hever. Tartván attól, hogy a küldemények további visszatartása által a közügy kárt és hátramaradást szenvedhetne ... s ha megengedné az összegyűlt pénzes levelek Bécsbe leendő tovaszállítása végett – egy postai teherkocsi (szükség esetén mellék kocsival is). Mentől előbbi elindítását elrendelni, egyszersmind pedig a szükséges intézkedést megtenni szíveskednék, nehogy ezen kocsi melly legalább Pozsontól–Bécsig katonai őrizet alatt lenne kísérendő – a magyar vagy osztrák hadsereg parancsnokaitól visszatartassék.

Kelt Budán november hó 17-ik napján 1848."

[uo. 190. t., november 17.]

1848. november 20-án, a 2381. sz. (6717/1403/1848. számon iktatott) iraton a budai fő-postaigazgatóság felterjesztette a vörösvári postaállomás folyamodványát, amelyben a buda–bécsi gyorsposták és a magánsürgönyök megszüntetése miatti kárát panaszolja. Az intézkedésből számos érdekes adatot tudunk meg.

November 28-án** még Ambrus Mihály kiadmányozta a **Buda–Pozsony között ideiglenes felállítandó málhapostajárásról szóló intézkedést. Az intézkedés tartalmazza a málhaposta, a gyorsposta, a szekérposta működési rendjét, így választ kapunk arra, hogy a magyar igazgatás milyen változtatást kívánt bevezetni a kezelésben, de arra is, hogy a személyszállítás milyen feltételek mellett történt. A rendelkezésről értesítést kapott a budai és a pozsonyi fő-postaigazgatóság, valamint az OHB is. A rendelkezést a Közlönyben is ismertették.

A ***főváros** és **Bécs*** közötti összeköttetés megszűnése miatt érkezett az alábbi folyamodvány is:

„A budai főpostaigazgatóságnak

A vörösvári postaállomás visszarekesztett azon folyamodásának, mi szerint a Buda–Bécsi gyorsposták és magánsürgönyök szállításának megszűnéséből eredő kárért kárpótlás adassék, s a postalegényeknek a levélposták és hivatalos sürgönyök szállításáért ostorpénz fizettessék, hely nem adathatik.

Azonban mind a megzavart Budapest és Pozsony postaközlekedés helyreállítása tekintetéből, mind eddig, hogy az ezen vonalbeli postamestereknek legalább egy része a rendes postaszállítási járandóságoknak biztosítassék rendeltetik:

1-ör hogy a Buda–Pozsonyi postavonalon ideiglenesen hetenként háromszor málhaposták léptessenek életbe, és azok az ide rekesztett táblás jegyzékből látható rendben szállíttassanak.

2-or hogy ezen málhapostákhoz az főpostahivatalnál létező felesleges málhaszekerek, s a mennyiben ilyenek nem léteznek, gyorsszekerek használtassanak.

3-or hogy ezen málhapostáknál a gyors- levélpostáknál fennállott előfogati rendszert vegyék zsinórmértékül és a postalegényeknek hasonlóúl a gyorslevélpostáknál divatozott ostorpénz mennyiség az minden lótól egy postaállomásra tíz pengő krajczár fizettessék.

4-er hogy ezen málhapostákhoz pénzzel terhelt levelek és más szekérpostai levéldarabok, az utazók a szokott korlátozás mellett, a mennyiben hely vagyon fevétetnek, és valamennyi közbeeső postaállomáshoz szállíttatnak. Ez okból tehát.

5-ör A budapesti és pozsonyi valamint a többi útközben fekvő szekérposta állomások között kölcsönös rovatolási összeköttetés lépjen életben.

6-or hogy a fentebbi táblás jegyzékben kezelési idő csak azon esetben mutatták ki az óramutatóban, midőn az szekérpostai küldemények átvétele vagy átadása vagy pedig reggeli, ebéd vagy vacsora végett valóban felhasználtatik, ellenkező esetben ha s. i. sem az utolsó eset nem adná magát elő sem pedig szekérpostai küldemények átveendők vagy átadandók nem lennének, málhaposta továbbítása, s illetőleg a lovak felváltása csakúgy, mint a gyorslevélpostáknál történni szokott, a kezelési időnek kimutatása nélkül, vagy is ennek az előszabott szállítási időben leendő betudásával történjék.

7-ör hogy a kérdésbe forgó málhapostákhoz három utazó a szabály szerinti feltételek alatt felvétethessenek.

Ezeknek szállítási díját mérföldenként huszonhat pengő krajczárra számítván.

8-or hogy ezen málhaposták az itteni postavezetők által kísértessenek, kiknek utazási dijjuk [ua. írott gót] *minden utazásra (menet, jövet)* [ua. írott gót] *két forint negyven öt krajczárra p. p. szabatik, s kék utazási számadásaikat* [ua. írott gót] *az itteni főkocsiposta hivatalnál be adni kötelesek lesznek.*

9-er hogy azon szekérpostai pénzküldemények, mellyel a fennálló rendeletek alapján a határon keresztül nem szállíttathatnak, ideiglenesen az itteni főkocsiposta hivatalnál visszatartóztatnak, a többiek pedig mint tovább küldendők a pozsonyi kocsiposta hivatalhoz rovatoltassanak, onnét annak idejében, midőn l. i. erre alkalom nyílik, rendeltetésük helyére szállítandók.

10-er hogy azon napon, melyeken a fentebbi postajárási rend szerint málhaposták nem közlekednek, és pedig mind Budáról Pozsonyba, mind pedig megfordítva Pozsonyból Budára a málhapostákra nézve előszabott órában levélposták indítassanak ki.

Mi a k. fő-postaigazgatóságnak f. h. 20-n 2381 szám alatt felterjesztetett jelentésére tudtára adatván egyszersmind meghagyatik, hogy ezen rendeletet, a mennyiben az hatáskörébe vág, azonnal foganatosítsa. Kelt s. a. s

Egyébiránt megjegyeztetik, hogy a postavezetőknek a málhaposták kiséreténél egyébbként is kötelezettségükben álló elővigyázatot különösen szívökre kösse, 's azoknak meghagyja, hogy ha netán útjokban az ellenség előnyomulás által akadályoztatnak azonnal ismét állomáshelyükre visszatérjenek. Kelt. s. a. s." (A bekezdés saját kiemelésem.)

[1. kf., 157a. t., 255–258 l.]

Az irat mellékleteként felterjesztett térképen jelezték a bécsi összeköttetés szünetelését, egyben csatolták a málhamenet rendjét (53. és 54. ábra).

Az alábbiak szerint rendelkeztek:

„Közlönybe

A Budapest és Pozsony között megzavart szekérposta közlekedés helyreállítására czéljából f. é. December elejétől kezdve az említett helyek között az eddigi postavonalon hetenként háromszor ideiglenesen málhaposták fognak életbe léptetni, a következő rendben

Budától–Pozsonyba

Indulási idő	*Érkezési idő*
Hétfőn délután 4 órakor	*Kedden este 7 3/4 órakor*
Szerdán	*Csütörtökön*
Szombaton	*Vasárnap*

Pozsonyból–Budára

Indulási idő	*Érkezési idő*
Hétfőn este 7 órakor	*Kedden éjjeli 10 órakor*
Szerdán	*Csütörtökön*
Pénteken	*Szombaton*

Ezen málhapostákkal a levélpostán kívül pénz és egyéb küldemények is 3 utazók podgyászaikkal fognak szállítatni.

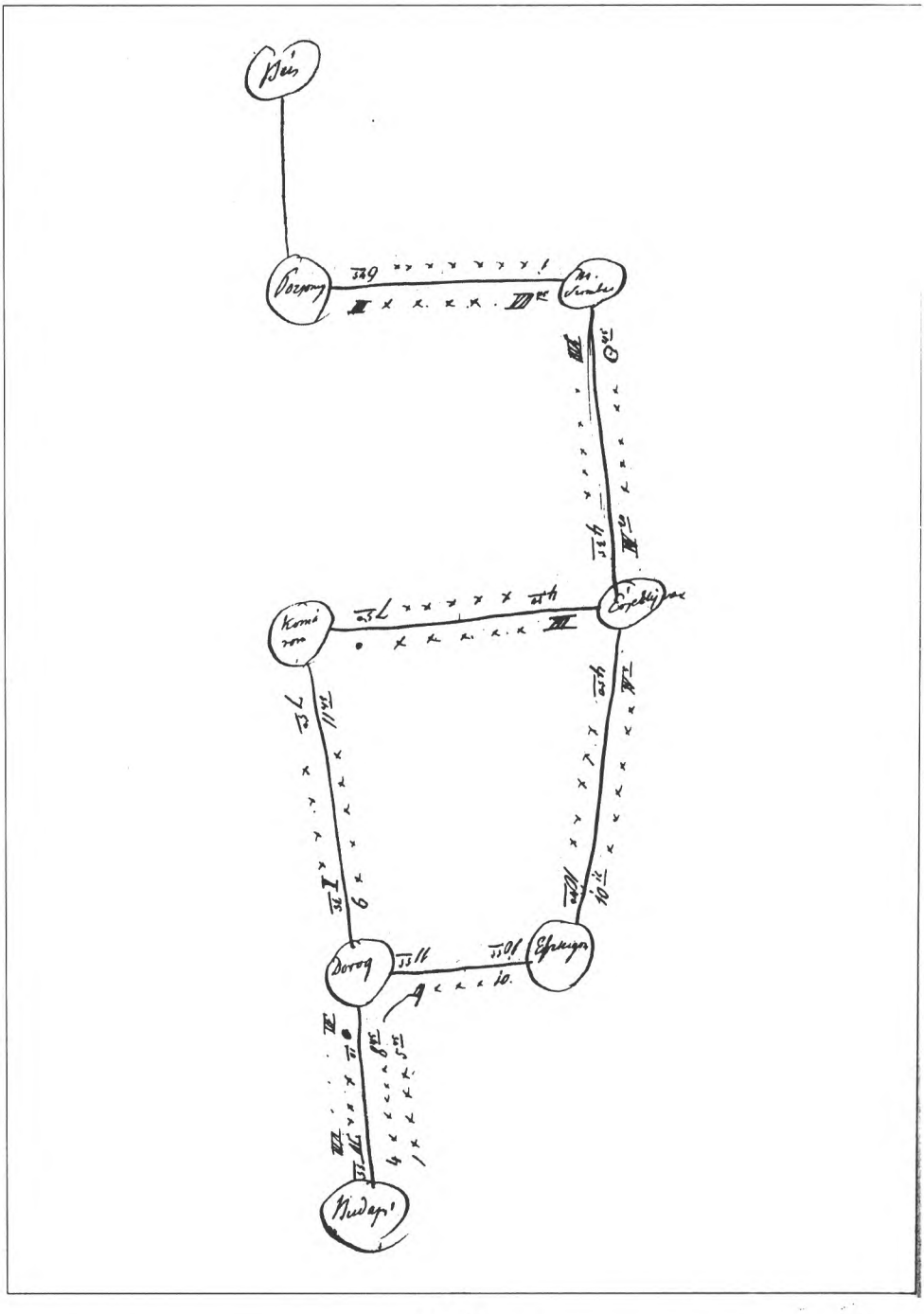
Az utazók a szokott feltételek alatt 's mérföldenként fizetendő huszonhat pengő krajczár díj mellett vétetnek fel. Podgyászaikból 30 fontnyi súly, és 80 pengő forintnyi értékre szállítási díj nem vétetik.

Kelt. s. a. s."

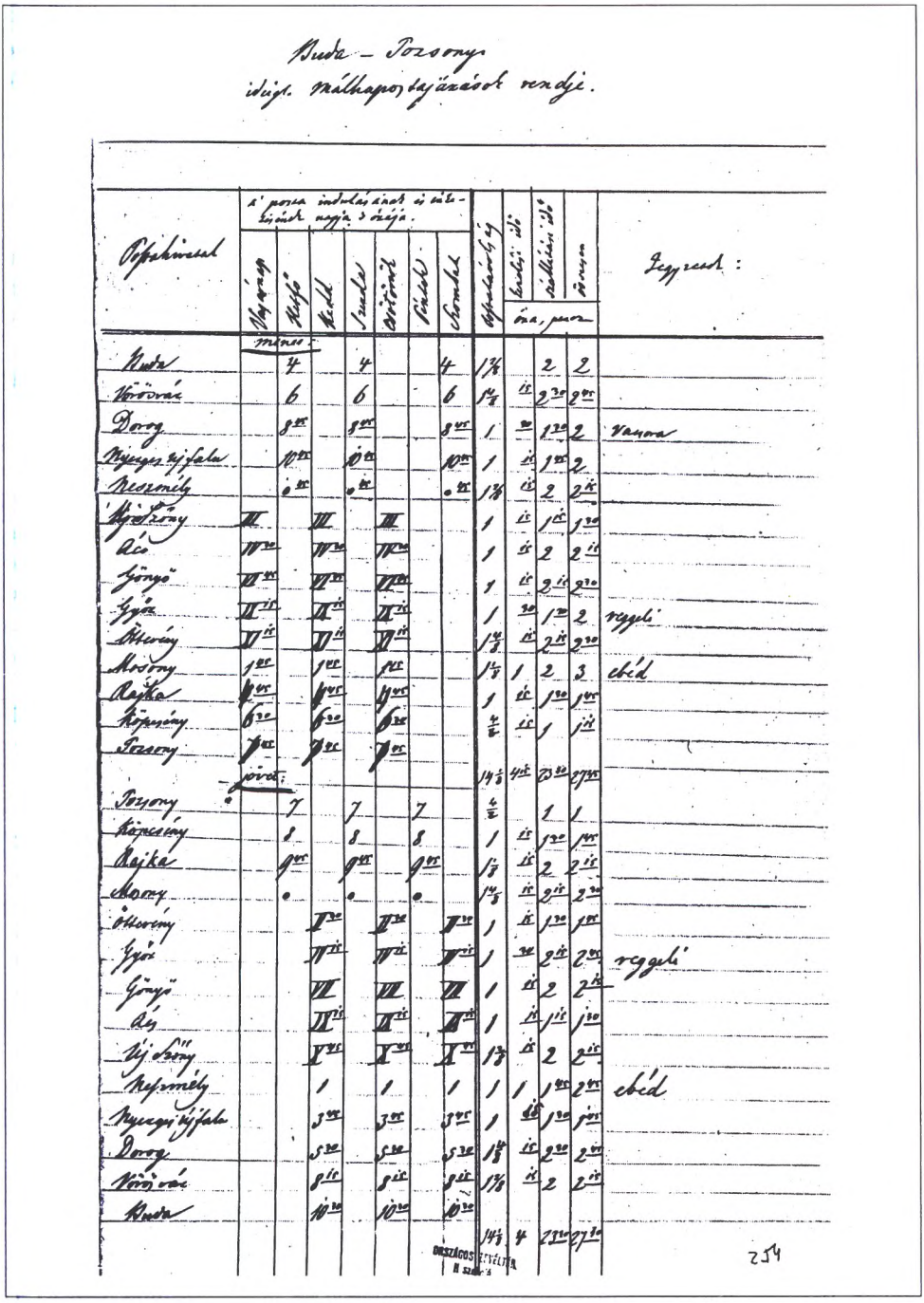
[uo.]

„Az Országos honvédelmi bizottmánynak

Jellachich betörése alkalmával az az előtt Budapest és Bécs között fennállott, mindennapi gyorslevél, és hetenként kétszeri szekérposták megszűntek. Az óta Budapest és Pozsony között a szükséghez képest időrül időre szekérposták közlekedtek, 's ezekkel ezen helyek között előfordult szekérpostai pénz- és egyébb küldemények szállíttatnak. Azonban ezen előre meg nem határozott időben eszközölt szállítások továbbá annál kevésbé lesznek elégségesek az közálladalmi szolgálat, 's a kereskedés e részbeni szükségeinek kielégítésére, mivel nem sokára a keményebb időjárás bekövetkezésével a dunai gőzhajózások meg fognak szüntetni. Egy részről tehát ez okból, más részről pedig mivel a postai közlekedés megszorítása által az érintett vonalon létező postamesterek, kik nagyobb számú lovakat tartani kötelesek, igen károsodnának, múlhatatlanul szükségesnek tartotta ezen Minisztérium legalább egy részét az eddig fennállott szekérpostai közlekedésnek ismét helyreállítani,'s több postaszekerek nem lévén, hetenként három rendes málhapostáknak Budapest és Pozsony közötti életbeléptetését elrendelni. Midőn azonban ezt tevé, kötelességének ismeri, egyszer s mind erről a tisztelt országos honvédelmi bizottmányt azon megjegyzéssel tudatni, hogy ez alkalommal nem lévén alapos tudomása a külföldeli közlekedés viszonyiról azon intézkedést is tette, hogy azon a külföldre

53. ábra.
Buda–Pozsony ideiglenes málhajárat útvonalának térképe [OL, H51 1. kf., 254. t.]

54. ábra.
Buda–Pozsony ideiglenes málhaposta rendje [OL, H51 1.kf., 254. t.]

szóló szekérpostai küldemények, mellyeknek az országbóli kivitele el van látva itt helyben letartóztassanak, 's letétképen megőriztessenek, azok pedig mellyekre nézve ilyen tilalom nem létezik, Pozsonyig szállítassanak, onnét a közlekedés megnyitásával rendeltetésük helyére küldendők.

kelt, Budapest, November 28. 848. Brielmayer"

[uo.]

Észak-Magyarország igen jelentős levélforgalmának biztos és gyors szállítását a forgalom ismeretében módosították, egyes postamenetek számát emelték, másokét csökkentették. ***Vágbesztercén és Illován*** postaállomásokat állítottak fel, ***Pozsony–Nagyszombat*** között naponkénti postajárást rendeltek el. Az október 27-én indított iraton tárgyalt ügyben csak a következő év elején intézkedtek, ezt igazolja az „eldöntetett 1849. február 28." feljegyzés is. [uo. 171. t.]

Új levélmeneteket és egy málhamenetet indítottak, a kezelésre vonatkozóan részletes rendelkezést adtak ki. Néhány, a 15 pontba foglalt rendelkezésből:

Rétság–Báth között december 2-án indult először, *„kiindítandó a Buda, Losoncz, kassai postának továbbküldése után úgy fél óra múlva. Ha a Kassa Budai posta még meg nem érkezett volna, a Rétságh–Báthi posta kiindulásával, hétfőn, de csak egyedül e napon reggeli 4 az az kedden 4 óráig várakoznia kell"* – található a levélpostarend („A") megjegyzés rovatán. A térti út 4-én lépett életbe, az erre vonatkozó külön utasítás így szólt: *„kiindítandó a beszterczebányai-pozsonyi postának megérkezése után, mellyre ha késne délután 16 óráig, de nem tovább várni kell."*

A ***Dorog–Léva*** levélpostajárat december 2-án indult, a „B" rendben Dorognál adtak külön kezelési utasítást: *„Esztergomig egyesülve a Buda–Gödi postával szállítandó"*. A térti út 3-án lépett életbe, Esztergomnál az utasításban megjegyezték: *„alkalmilag a Bécs-Buda, illetőleg a Gödi–Budai postával."*

A ***Besztercebánya–Losonc*** közötti levélposta december 2-án indult. A „C" rendben a – 4-én először visszainduló – levélposta táblás rend jegyzet rovatán Losoncz állomásnál ez olvasható: *„Kivárandó a Kassa Losoncz Budapesti postának megérkezése miatt"*.

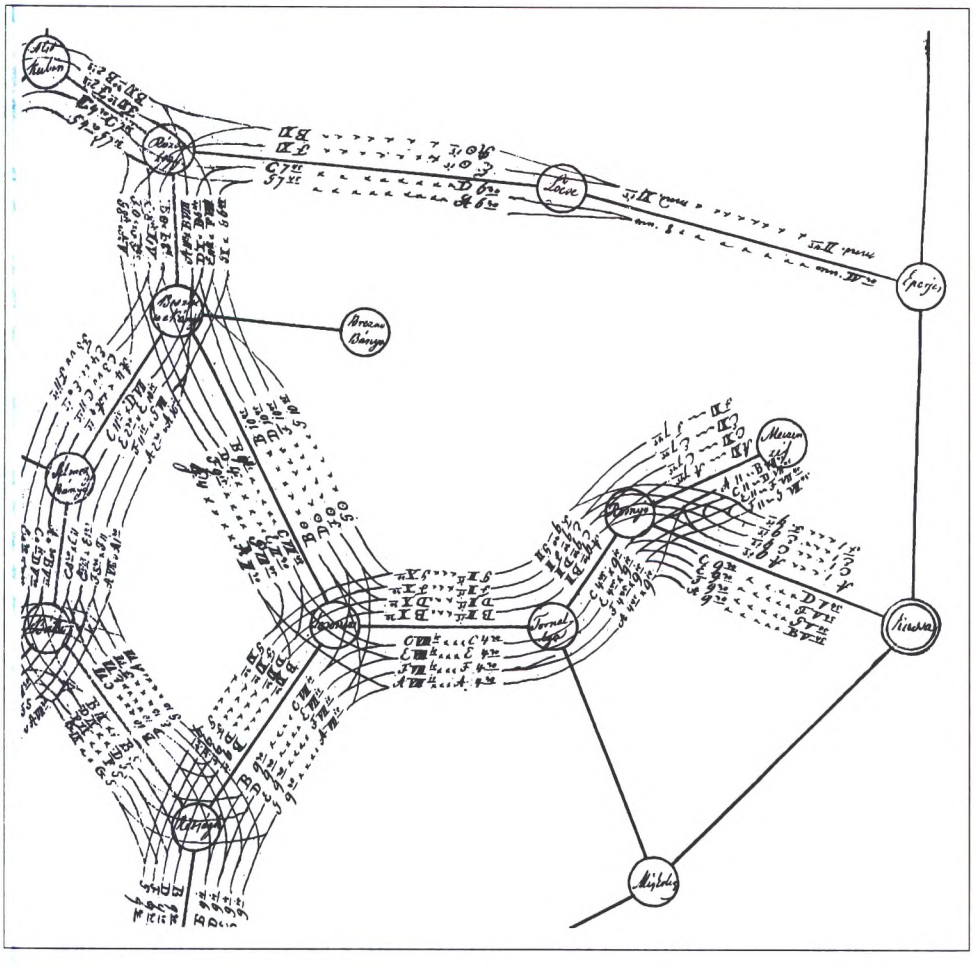
A ***Besztercebánya–Rózsahegy*** levélposta a „D" rend szerint Besztercebánya melletti megjegyzés rovaton ez áll: *„Elindítandó vasárnap és csütörtökön egy órával a Pozsonyi posta megérkezése után"* „jövetnél", Rózsahegynél: *„Elindítandó egy órával a Pozsonyi illetőleg a Kassai posta megérkezése után"* megjegyzés olvasható.

A fent leírt levélpostáknál az eddigi kétszeri járást hetenként négyszerire módosították.

Pozsony–Kassa levélposta (este 6 órakor indult csütörtökön és vasárnap): a vonalon, valamint a közbeeső állomásokon az eddigi heti négy levélrovatolási összeköttetést heti ötszörire emelték fel.

Pozsony–N. Szombat levélposta a térti úttal egy napon lépett életbe, december 5-én. A FIKM úgy rendelkezett, hogy a korábbi heti háromszori levélpostát kettőre csökkentette. Pozsonyból a levélpostamenet kedden és pénteken reggel 10 órakor indult, kedden és csütörtökön este 7 órakor indult vissza.

A ***Pozsony–Besztercebánya*** levélposta december 2-án indult, tértiútja 3-án lépett életbe. Érintette Bucsa, Selmecbánya, Steinbach, Báth, Léva, Verebély, Nyitra, Galgóc, Nagyszombat, Sárfő, Cseklész helységeket. („E" menetrend).

55. ábra.
Az Észak-magyarországi levél- és málhaposták térképe (részlet) [OL, H51 1. kf., 196a t.]

Az irat mellékleteként felterjesztetettek egy, a fentismertetett meneteket ábrázoló térképet is (55. ábra).

A ***Pozsony–Besztercebánya*** között hetente kétszer közlekedő málhapostajárás („F" menetrend) szerdán és csütörtökön reggel 8 órakor indult Pozsonyból, az új rendelkezés szerint a visszaindulásra kedd és péntek délután 3 órát határozták meg (uo. 196a. és 223a. tétel, ugyanitt található a Buda–Pozsony ideiglenes málhapostáról szóló rendelkezés). A pozsonyi fő-postaigazgatóság a rendelet végrehajtásáról december 7-én tett jelentést. [1. kf., 58 és 214a. t.] A kezelési rend leírása melett csatolták a levél- és málhapostamenetek rendjéről készült táblázatokat A–F megjelölésével.

A helytörténeti kutatók a rendelkező iratban megtalálják a kezelésre vonatkozó további adatokat (ezek a Bélyegmúzeum gyűjteményében kutathatók). December 2-án a tren-

cséni postai biztos az egy hét óta kimaradt levelek *Nagyszombat és Vágújhely* felé küldetését szorgalmazta. Holicson a rovatolás megszűnt. [uo. 200a t.]

A háború kiszélesedésével ***a kormánybiztosokra*** egyre nagyobb felelősség hárult. A közigazgatásban keletkezett zavarok feloldására, a gyors intézkedések megtételére és a végrehajtás ellenőrzésére jogkörüket Kossuth Lajos kiszélesítette.

Már egy 1848. október 19-én kelt iraton olvasható Török Gábor kormánybiztos jelentése az aradi postamester intézkedéséről, arról, hogy a küldeményeket más útvonalon továbbította. [3. kf., 125a. t.]

A temesvári postaigazgatóság Szegedre történő áthelyezésekor, 1848. november 9-én ***Vukovics Sebő*** kormánybiztos Náthy József ellenőrről tájékoztatja a FIKM-ot. [3. kf., 140a. t.] ***Újházi László*** kormánybiztos a pénzkivitelt tiltó rendelkezés végrehajtásaként lefoglalt pénzes levelekről, rendelkezésig történő őrzésükről tájékoztatta a FIKM-ot. [3. kf., 146a. t.] Madarász László már 1848. december 7-én elrendelte:

„Az Eszéki fő-postaigazgatóságnak (a táborba szóló levelezésekre nézve)

Jelen rendkívüli viszonyok és a császári különös intézkedések is igényelvén a közkormány részérül, önöknek azonnal meghagyatik, hogy az alsó táborral összeköttetésben és ezen részben lévő összes posta állomásoknak szoros felelet terhe alatt kötelességökké tegye, hogy ugyan azon táborban lévő egyénekhez címzett bárminemű levelezéseket mielőtt a illetőknek kézbesítenék, s mindenkor az ottani országos Biztos Beöthy Ödön Urnak további intézkedés végett adassanak által Madarász kiad."

Madarász László utasítása értelmében:

„...Mind e mellett azonban postahivatalnokok e részbeni felelősége legkisebb részben sem háramlik át a kormánybiztosra..."
[1. kf., 245a. t.]

Az 1848. december 13-án kelt iraton ***Hodossy Miklós*** kormánybiztos jelentésében a levelek Nagyvárad helyett más útvonalon történt irányításáról számolt be. [3. kf, 183a. t.] Rakovic és Nagyszombat között báró ***Jeszenák János*** *kormánybiztos* „hivataloskodása" alatt naponkénti postajárat életbeléptetését kérte, a kérését az iraton olvasható feljegyzés szerint – „eldöntetett 1849. február 28." – figyelembe vették. [uo. 163a. t.]

X. FEJEZET

1848–1849 fordulóján

Ideiglenes osztrák polgári közigazgatás

1848. december 7-én a magyar országgyűlés trónbitorlónak kiáltotta ki I. Ferenc Józsefet. Windischgrätz december 16-án átlépte a magyar határt.
December végéig a délvidéki csatározások váltakozó szerencsével folytak, így a kormány a bánáti és bácskai erőket Windischgrätz hadtesteinek feltartóztatására az ország északi részére rendelte.

Schlick tábornok hadainak betörése Galíciából, Kassa elfoglalása mind a posta kezelésében, mind a közlekedésben fennakadást jelentett. A Galíciába menekült kassai postaigazgatóság helyett ideiglenesen Miskolcon hoztak létre igazgatóságot.

Az iratok tanúsága szerint:

1848. december 22-én gr. Csáky László Szepes megye főispánja ***Kassa*** elfoglalását és ***Lőcse–Budapest*** közötti közlekedés megszűnése miatt FIKM-ot *„...sürgetőleg aziránt kéri fel – hogy Kassa városának az ellenség általi elfoglalásával minden postai közlekedése megszüntetvén az* ***álhírek elterjedésének meggátlása végett*** *Szepes megye a Hon központjávali összeköttetés rögtön új postaállomások felállításával eszközöltessék".* Az ügyben azonnali intézkedés történt, amelyről a *„Rétságh-báthi, Losoncz beszterczebányai, Beszterczebánya-rózshegyi vonalon fekvő"* postahivatalokat és a kassai kerülethez tartozó postahivatalokat egyenként értesítették. Külön kezelési utasítást kaptak Rozsnyó, Kassa, Lőcse postahivatalok, a temesvári és pozsonyi postaigazgatóság, valamint a budai fő-postaigazgatóság. A közönség részére az alábbi rendeletet készült:

„A Közlönybe

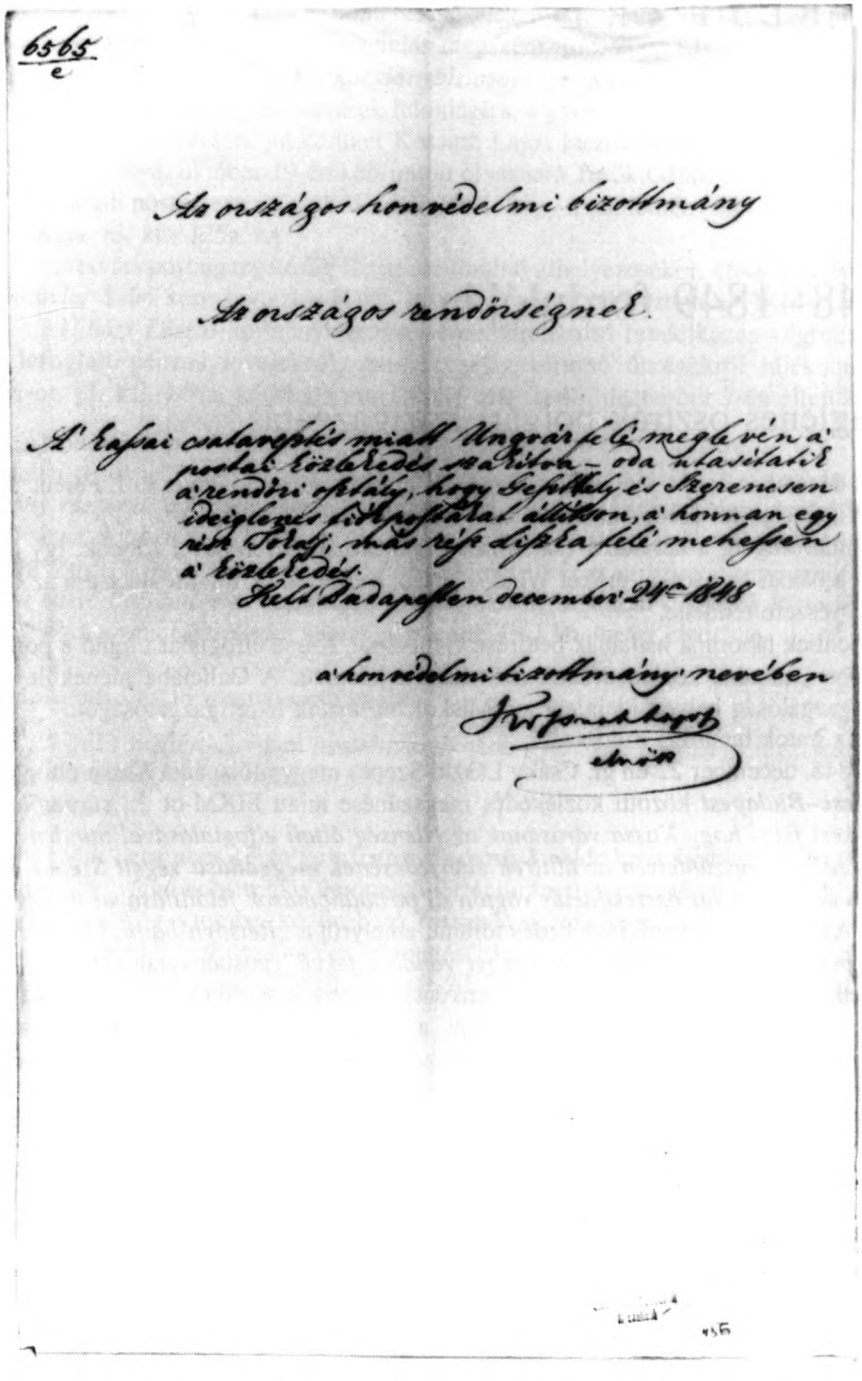
Félbeszakadván egy ideig Budapest és Lőcse között az ideiglenes postai összeköttetés, ennek helyreállítása czéljából Lőcse Rozsnyó között és ez úton Lőcse és Budapest között hetenként négyszeri rendes levélposta járás fog életbe léptetni.

Kelt Budapesten December 21. 848."

[uo. 228a t., Közlöny 191. sz]

1848. december 24-én ***Kossuth Lajos*** elnök az OHB nevében adott ki „sürgető" utasítást (56. ábra):

„A kassai csatavesztés miatt Ungvár felé meg lévén a postai közlekedés szakítva– oda utasíttatik a rendőri osztály, hogy, ***Gesztelyen és Szerencsen*** *ideiglenes fiókposta-*

6565
e

Az országos honvédelmi bizottmány

Az országos rendőrségnek.

A' kassai csatározások miatt Ungvár felé megbévén a' postai közlekedés szakasza – oda utasíttatik a' rendőri őrtály, hogy gyéssítsék és szigorúsan ideiglenes postaszolgálatot állítson, a' honnan egy rendes postai, más rész pedig a' felé menjen a' közlekedés.

Kelt Budapesten decemb. 24-én 1848

a' honvédelmi bizottmány nevében

Kossuth elnök

56. ábra.
Kossuth Lajos Kassa elfoglalását követő rendelkezése [OL, H 51 1. kf., 231. t.]

kat állítson, a honnan egy részt Tokaj, más rész Liszka felé mehessen a közlekedés. Kelt Budapesten december 24-n 1848. Kossuth Lajos" Még aznap *„Tárgyalás és vélemény adás végett a posta Járási Irodának átadatik. Ambrus"* megjegyzéssel rendelkezés született. A feljegyzés azt igazolja, hogy még ez időben is Ambrus Mihály intézte a postaügyet. [1. kf., 231a t.]

1848. december 25-én utasítás adtak ki a Kassai teherkocsi járat ideiglenes szüneteltetésére. [uo. 234a t.]

1848. december 28-án a budai fő-postaigazgatóság arról tudósít:

„S Felső Jatói postahivatalnak ide rekesztett jelentése szerint az innét Nagyszombatba elindított naponkénti posták ***Szeredet az ellenség által elfoglalván,*** *folyó hó 22-ke óta Felső Jatón hevernek, kivéve a nyitrai és galgóczi levélcsomókat, mellyeket az említett postahivatal egészen czélirányosan közvetlenül Nyitrára szállított..."*

A fő-postaigazgatóság a Nagyszombatra menő posták megszüntetése helyett javasolja a hetenként négyszeri posta Felső Jatóig és vissza történő szállítását. [uo. 242a t.]

A Dunántúlért folyó küzdelem, a sikertelen béketárgyalások a főváros feladásához vezetettek. Szilveszterkor az országgyűlés két házával tartott közös ülésen Kossuth indítványozta, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány az országgyűléssel együtt költözzön Debrecenbe. A javaslatot elfogadták. Mivel a Windischgrätz herceggel folytatott béketárgyalások nem jártak eredménnyel, így 1849 január 5-én seregével bevonult Pestre.

A császári csapatok fennhatósága alá került magyarországi területeken az igazgatást Windischgrätz ideiglenes érvénnyel és katonai szempontok figyelembevételével szervezte meg. „Magyar királyi ideiglenes polgári közigazgatás" néven bizottmányt hozott létre, mint a polgári közigazgatás legfőbb szervét. A polgári közigazgatás vezetésével ideiglenesen a volt magyar alkancellárt, Szőgyény Lászlót bízták meg, aki nem tagadta, hogy a régi helytartótanácsi, kamarai gyakorlat visszaállítására törekszik. A hazai pénzügyi szervek irányítását egy kincstári igazgatóságra bízták és közvetlenül az osztrák pénzügyminisztérium alá rendelték. A minisztériumok hivatalnoki gárdáját szakemberek hiányában nem újíthatták meg.

Postakezelési rendelkezések

A postaügy irányítását, ha csak rövid időre is, de ismét Bécs vette át. Az ügyek vitelével gróf Almásy Móriczot, a magyar kamarai ideiglenes kormányzót bízták meg, aki körrendeletével visszavonta a magyar kormány „utolsó törvénytelen intézkedéseit":

„2825 sz.
Körrendelet
A kir. postahivataloknak Czeglédtől Szentesig onnét Irsára
Fő Méltóságú Gróf Almásy Moritz folyó hó 23-án 55/r sz. alatt hivatalosan tudósítván, ezen fő postaigazgatóságot arról, hogy Fő Méltóságú Herczeg Windischgrätz Alfred tábornagy, mint Ő cs. kir. felsége tejhatalmú megbízottja által, a postai ügynek vitelére reá mint magyar kamarai ideiglenes kormányzóra ruháztatott légyen, egyszersmind meghagyta, hogy a főpostaigazgatóságoktól minden postaügyi jelentések hozzá intéztessenek, és az a tárgybeli rendeleteket egyedül tőle fogadtassanak el, továbbá,

hogy az utolsó törvénytelen magyar kormány által a posta ügyben kiadott rendeleteknek hatása megszüntessék.

1 er 848 évi sep. 25-én 2011 sz. alatt mellyel a hadi hatóságok, és tisztek által magyar országon kívüli hadi hatóságokhoz, vagy tisztekhez intézett leveleknek postávali szétküldése tilalmaztatott.

2 er 848 dec. 4 én 2531 sz. alatt, mellyel a magánosok leveleinek sürgöny útján leendő szállítása eltiltatott.

3 or 848 dec. 4 én 2532 sz. alatt melly szerint a külföldre küldendő szállítmányok m. e. dec. 15 től fogva tsak bérmentve vétetnek föl.

4 er 848 dec. 8 án 2567 sz. alatt, a külföldi hatóságoktól bárkihez, vagy bárkitől magyar országi hatóságokhoz intézett leveleknek, ugy Kremszer, vagy Olmützből érkező nyomtatványoknak letartóztatására nézve.

5 er 848 dec. 13 án 2580 sz. alatt a számolási évnek a rendes naptári év szerinti számítására nézve.

6 er 848 dec. 14 én 2610 sz. alatt mellyel a postakotsisoknak nemzeti szinű szalagon függő postasíppal ellátása meghagyatta.

7 er 848 dec. 14 én 2611 sz. alatt a hazai postahivataloknak nemzeti színekkel és az ország czímerével leendő ékesítésére nézve.

8 er 848 dec. 14 én 2612 sz. alatt a külföldről érkező hírlapok kezelése iránt.

9 er 848 dec. 29 én 2668 sz. alatt a cs. kir. dohány beváltó hivatalok leveleinek mint magános leveleknek leendő kezelésére nézve.

10 er 848 dec. 29 én 2669 sz. alatt mellyel a cs. k. katonai hatóságokhoz intézett levelek tovább szállítása eltiltatott

Végre

11szer 1848 július 23-án 1443., augusztus 6 án 1511, szeptember 22-én 1826, október 15-én 2116, 20-án 2162, november 16-án 2350, 2493 és december 21-én 2632 szám alatt az azokban megnevezett hírlapoknak postávali szétküldése iránt kiadott igazgatósági körrendeletekkel közlött rendeletek.

Miről ezen k. postahivatalok tudomás és magamihez alkalmazás végett azon megjegyzéssel értesíttetnek, hogy a mennyiben a felhívott rendeletek által előbb fenállott szabályos rendeletek szüntettek meg, azok ismét előbbi hatásukba, és erejükbe lépnek,

Budán Január 30 án 849.

A k. fő-postaigazgatóságtól
Biringer
Linkey"

[Pomu. 2174.1]

„233 sz.

A kir. postaállomásoknak Czeglédtől Szentesig innét Irsára

Cs. kir. Tábornagy Windisch Grätz ő Herczegsége által folyó év február 11-én körbebocsátott Proclamatió ezen kir. postaállomásoknak mellékletben tudomás és szigorú megtartás végett megküldetik. Budán február 17-én 848.

A kir. fő-postaigazgatóságtól

Biringer
Linkey
Ellenőr"

[Pomu]

„*260 sz.*

Körrendelet

A kir. postahivataloknak Czeglédtől Szentesig és onnan Irsára

Gr. Almásy Moritz Magyar országi Kamarai ügyek ideiglenes Kormányzója folyó hó 19 én 1710/60 sz. a. kelt rendelete által a volt magyar Minisztérium meghagyásából készült posta hivatali pecsétek használata eltiltatván, azok helyett ismét az azelőtt divatban volt a cs. kir kétfejű sast mutatni hivatalos pecsétek használatba vétele hagyatott meg.

Miről ezen kir. postahivatalok szigorú megtartás végett tudósíttatnak.

Budán febr. 20 án 1849.

A kir. Fő-postaigazgatóság

Biringer
Linkey"

[Pomu 2174.3]

„*286.317 sz.*

Körrendelet

A kir. postaállomásoknak Árokszállástól Tápiószelléig, Czegléden keresztül Szentesre és Irsára

286 sz. Az az előtti keresked. minisztériumnak azon rendelete, mellnek folytán valamennyi posta hivatali számadások hozzá küldettek gr. Almásy Moricz magyar kama. ügyek ideiglenes Kormányzója által foly. hó 10 én 888/38 sz. a. kiadott rendelettel megszüntetvén, az említett számadások további rendeletig az előbb fenállott szabályok értelmében szokott úton, és módon közvetlenül a cs. k. udvari számvevőséghez (ua. németül) *Bécsbe lesznek felküldendők.*

Miről a kerületi posta hivatalok tudomás, és szoros megtartás végett ezennel értesíttetnek.

314 sz. Miután a Debreczenbe menekült pártütők által kibocsátott 30 és 15 krajczár jegyek cs. k. tábornagy hg. Windischgrätz ő magasságának közhírre tett proclamációja által érvénytelenek lenni nyilvánítattak, ugyan azért ezen k. posta hivataloknak

gr. Almásy Moricz magyar kama. ügyek ideiglenes Kormányzójának folyó hó 25-n 478/Eln. sz. a. kelt rendelete folytán az említett jegyeknek valamint a pénztárban, úgy a magány forgalombani felvétele szigorúan megtilttatik.

Budán 28 ik február 849.

A kir. fő-postaigazgatóságtól.
Biringer
Linkey
Ellenőr"

[Pomu 2174.4]

„380 sz.
Körrendelet
Kerületi kir. posta hivataloknak
Czeglédtől-Szetentesig onnét-Irsára

Herczeg Windischgrätz cs. k. tábornagy úrnak folyó hó 8 án kibocsátott proclamációja által a magyar öt és száz forintos jegyek használata a kincstári pénztáraknál eltiltatván, gróf Almásy Móricznak magyar kamarai ügyek ideiglenes Kormányzójának folyó hó 8-án 608/Eln. sz. a. kelt rendelete következtésben meghagyatik ezen kir. posta hivataloknak miszerint érintett öt és száz forintos magyar jegyeket a kincstári pénztár részére semmi szín alatt elfogadni ne merészeljenek. Budán 11 én martiusban 849.

A kir. fő posta igazgatóságtól

Biringer
Linkey
Ellenőr"

[Pomu 2174.5. számú iratán sürgetős megjegyzés található]

A postahivatalok a rendelkezés értelmében a korábbi bélyegzőket összetörve őrizték meg, ezért érthető az alábbi levél, hiszen vésnök hiányában még 1849 végén sem tudott a hivatal új bélyegzőt készíttetni.

„21 sz.
A cs. kir. Főpostaigazgatóságnak
Pesten

Alírt postaállomás, azon tettének indoklása és felvilágosításúl, hogy folyvást a volt magyar minisztérium által főpostaigazgatósági úton leküldött, s használni parancsolt magyar hlos postapecséttel él, alázatos tisztelettel megjegyzi, miszerint ez azért történik, mert más pecsétnyomója nincs, és készíttetni e tájjon nem lehet, mert itt egész környéken sints pecsétnyomó mettző.

kelt Alpáron. November 7 én 849.
Az Alpári cs. kir. postahivataltól
Pokomány"

[Pomu 2176.0]

„452 sz.

Körrendelet

A kir. postahivataloknak Czeglédtől Szentesig és onnan Irsára

Hg Windischgrätz cs. kir. tábornagy rendeletéből Budán a várban Magnetta cs. k. ezredes elnöklete alatt egy vegyes kármentesítési bizottmány „Entschaedigungs Liquidirungs Comission" állítatott fel, mellynek feladata leend azon követelések felett ítélni, mellyek akár a polgári hatóság, vagy magánosok által a katonai kincstár ellen ennek részére tett szállítmányok, vagy harczi működés alatt szenvedett károsítások végett, akár pedig a kincstár által az ország ellen, annak úgy katonatisztek javaiban erőszakos rablás következtében lett károsítás tekintetéből országos pénztárból leendő megtérítés végett támasztattnak, ide nem értetnek azonban a pártütők kormánya alatt okozott károsítások, mellyekre nézve a rendes törvényes út hagyatik fen.

Miről is ezen cs. kir. postahivatalok az ideig kam igazgatóságoknak f. hó 15 én 2615/65 sz. a. kelt rendelete folytán tudomás és saját mihez alkalmazás végett értesíttetnek.

Budán Marczius 21^{én} 849.

A csász. kir. Fő-postaigazgatóságtól
Biringer
Linkey"

[Pomu 2174.7]

„598 sz.

A cs. kir. országos posta hivatalnak

Czegléden

Oda utasíttatik ezen cs. kir. országos posta hivatal, miszerint magát az iránt igazolja, hogy ismét olly utasítás nem léttében levélnyalábjait miért küldötte legutóbbi alkalommal vasúton? és miért nem a rendes levélpostával? egyszersmind pedig meghagyatik, hogy akadályok nem léttében a Czegléd–Budai levélpostát, mint eddig történt, onnét Eörkényen át naponként ki indícsa. Budán 31. Martz 849.

A cs. kir. fő-postaigazgatóságtól

Biringer
Linkey
Ellenőr"

[Pomu 2174. 8]

A debreceni kormány, 1849

Postaigazgatás és kezelés

Kossuth centralizáló szerepe Debrecenben még inkább érvényesült, úgyszólván minden fontos ügyet mint elnök ő intézett. A Pesten hagyott fontos kimutatások az ellenség kezére kerültek. Az iratok hiánya, a pénzügyi nehézségek és a létszámhiány egyaránt nehezítette a debreceni kormány munkáját. Változás csak a Függetlenségi nyilatkozat kikiáltása után történt.

Debrecen városa a kormány székhelye, a magyar függetlenségi harc központja lett. Kossuth Lajos Pestről 1849. január 6-án érkezett Hajdúszoboszlóra és január 7-én gyújtó hatású szónoklatot tartott Debrecen népének.

A minisztériumok – ezek között a posta – költözését a rendőri osztály végezte. 1849. január 10-én az OHB falragaszokon értesítette a város lakosságát arról, hogy az országos postaosztály tisztviselői nagyobbrészt már megérkeztek Debrecenbe, ugyanakkor a postaosztály sikeres működése érdekében felszólította a postai tisztviselőket, hogy 15 napon belül jelentkezzenek és eddigi késedelmüket igazolják.

Az 1849. évi dokumentumok nagy része elveszett, ezért a rendelkezések egy részét dr. Mónus Ferenc „A RÉGI MAGYARORSZÁGI POSTÁK TÖRTÉNETÉBŐL" című tanulmányából vettem át [továbbiakban dr. M. F.]. Dr. M. F. kutatásai nyomán ismerjük a Debrecenbe menekült posta személyzetére vonatkozó adatokat is.

„A kormánnyal pestről Debrecenbe menekült posta tisztviselők közül a következők neveit sikerült felkutatnom: Külkey Vilmos „postaminiszteri segédfogalmazó", aki családjával együtt Rósa Kis Bálint Kis Csapó utca 2790. szám alatti házában volt elszállásolva, Dálnoki Sándor postaügyi fogalmazó Szent Anna utca 2266. száma alatt, Halasy Ferenc háztulajdonosnál, Szentiványi Antal postaszámvevőségi tiszt Péterfia utca 965. szám alatt Tót Gergely háztulajdonosnál, Mayer József postahivatali írnok Nagypéterfia utca 812. számú házban szállásoltatott el. A postaosztály a történelmi nevezetességű Komáromi házban helyezkedett el a rendőrigazgatósággal együtt 6 szobából álló helyiségben a mai pénzügyigazgatósági épület helyén." [dr. M. F. 93. old.]

A postaosztály elhelyezése után Madarász László már január 12-én az alábbi rendelkezést adta ki:

„Az országos honvédelmi bizottmánytól az álladalmi postahivataloknak a legnagyobb felelőség és hazaárulási büntetés terhe alatt meghagyatik Magyarország minden postamesterének és postakezelőjének:

1 ször. Hogy posta állomásaikon feladott minden hivatalos levelek legbiztosabb postai vonalak használata mellett küldjék ide Debrecenbe.

2 szor. Az ellenségtől feladott és bárkinek szóló hivatalos leveleket is szinte biztos postákon ide Debrecenbe szállítani szoros kötelességüknek ismerjék.

3 szor. tapasztaltatott, hogy a kormány hivatalos levelei nem azon pontossággal és gyorsasággal szállíttattak, mint a kormányzat szüksége kívánja, azért Önöknek hivatáluk elvesztésének büntetése alatt meghagyatik, hogy a kormány hivatalos leveleit legpontosabban és gyorsabban szállítsák illető helyeikre.

4szer. Semminemű bármely cím alatt Pesten megjelenő hírlapot a borítékon kijelölt akárminő helyre elküldeni ne merészeljék, hanem azokat az alábbi olvasható címem alatt egyenesen Debrecenbe küldeni szoros kötelességüknek tartsák.

5 ször. Bármily pesti lap eddig elfogadott előfizetéseket ne Pestre, hanem egyenesen a debreceni főpostaigazgatósághoz haladék nélkül, felelőség terhe alatt beküldeni el ne mulasszák az előfizetést tárgyaló jegyzékkel együtt.

6 szor. Ezentúl bármely Pesten megjelenő lapra előfizetést elfogadni ne merészeljenek. A posta hivataloknak e tárgybani jelentése elváratik. Kelt Debrecen január 12-én 1849.

Madarász László az országos honvédelmi bizottmány tagja." [dr. M. F. 94. old.]

Szállítószolgálat

Az új postajárati összeköttetések világosan mutatják a teljes hadi helyzetet. 1849 elején a magyar kormány már csak a a felsorolt csekély területek felett rendelkezhetett. E válságos helyzetben próbált a postaszolgálat, a posta szállítószolgálat a követelményeknek megfelelni. Még inkább áttekinthetjük a hadi állapot okozta szállítási nehézségeket, ha az alábbi rendelkezést összevetjük az 1849. évi naptárban közzétett adatokkal. [A postai útvonal szerinti feldolgozásnál dr. Sonnewend György által összeállított térképpel együtt, (Philatelica 87/1. sz.) a gyűjtők számára nagy segítség lehet.]

„10. sz.

Az országos honvédelmi bizottmánytól. Magyarország nemzetgyűlése és az országos honvédelmi bizottmány székhelye Budapestről Debrecen városába áttétetetvén, ennek folytán Debrecen városában főpostaigazgatóság állíttatik fel, miért is a posta közlekedésre nézve rendeltetik:

1 ször. A miskolczi posta Ónod felé fog Debrecennel tábori levélposta állomásokkal összeköttetni, miért is meghagyatik a miskolci postának hogy

a/ minden hivatalos levelet ezentúl Debrecenbe küldessenek.

b/ hogy az ellenségtől az ellenséghez vagy bárhová hivatalos, vagy nem hivatalos, vagy bármikép gyanús leveleket, vagy bármi proklamációs küldeményeket stb. Lefoglaltassanak és ezen cím alatt „Madarász László honvédelmi bizottmányi tagnak" azonnal felbontatlanul Debrecenbe küldessenek.

2 szer. A felsőmagyarországi postajárásokra nézve rendeltetik, hogy:

a/ minden hazai hivatalos levelek a kormányhoz vagy ministerium bármely ágazatához,

b/ minden az ellenségtől az ellenséghez, vagy bárhonnan és bárhová küldendő hivatalos, vagy bármikép gyanus levelek is vagy bármi proklamátiók, hirdetmények stb. a nyitrai postáról Lévának, Balassa–Gyarmatnak, Losoncznak, Rimaszombatnak, Miskolcnak, úgy tovább a zólyomi levelek Rimaszombatnak, Miskolcnak, Miskolcról pedig mindig Ónodnak lesznek Debrecenbe szállítandók.

3 szor. Hogy a dunántúli megyék minél szorosabb összeköttetésbe jöjjenek Debrecennel, Somogy, Sopron, Fehér, Tolna, Baranya, Zala, Győr és Moson megyékből minden néven nevezendő levelek nem Pestnek hanem Pécsen át Bátaszéknek küldendők, mi végett a bátaszéki postaállomás azonnal magát a bajai postával összeköttetésbe teendi és a bajai vonalon Szeged felé fognak a levelek Debrecenbe szállítatni.

4 szer. Kaposvár és Pécs között egyedül a levelek szállítására lovas postaállomások fognak rögtön felállítatni.

5 ször. Az aradi postahivatalnak meghagyatik, hogy Erdélyből szóló levelek, mellyek eddig Pestre küldettek, ezentúl nem Pestre, hanem egyenesen Debrecenbe küldessnek.

6 szor. A pesti posta Patajon át Izsákkal fog összekötetni és Kecskemét, Páka, Félegyháza, Csongrád, Szentes érintésével jön Debrecennel kapcsolatba, mi végett Paks és Izsák között Patajon új levél postaállomás fog rögtön felállítatni, szinte

7 szer. Félegyháza Csongráddal posta vonal által fog összeköttetni.

kelt Debrecen. 1849. jan. 12.

Az országos honvédelmi bizottmány tagja: Madarász László."

[Közlöny 1. sz. Debreczen 1849. január 14.]

Magyarországban Fő Pósta hivatalok vagynak: Budán, Posonba, Kassán, Temesvárott, Varasdon, Eszéken. Ezek a kereskedési és ipar magyar Minister kormánya alatt állnak.

Megérkezik a Posta 1849:

Mindennap reggeli 6 1/2 órakor a Külföldről, Bécsbe, Schwechat, Fichament, Rigelabrunn, Haimburg, Nagy-Szombat, Posony, Köpcsény, Rajka, Mosony, Eötevény, Győr, Gönyő, Ács, Rév-Komárom, Neszmély, Újfalu, Esztergom, Dorogh a Vörösvárról s a levelek 8 órakor kiadatnak.

Vasárnap déltájban: Szeben, Kolozsvár, *Debreczen,* Abony, Czegléd, Örkény, Inárcs, Ócsa, Soroksár; Zimony, Pétervár, Szabadka, Zombor, Baja, Mélykút, Halas, Vadkert, Izsák, Sz. Szállás, Kun Sz. Miklós, Laczháza, Soroksár, Grécz, Varasd, Körmend, Veszprém, Sz. Fehérvár s. a. t.

Kedden.: Nagy-Várad, Kolozsvár, Temesvár, Arad, Tót-Komlós, Orosház, Czegléd, Őrkény, s. a. t.

Szerdán: Kolozsvár, Szeben, *Debreczen, Abony;– Kassa, Lemberg, Eperjes Tálya, Szikszó, Miskolcz, Eger, Gyöngyös, Hatvan, Bagh, Kerepes.*

Csötörtök: Arad, Szeben, Temesvár, Kecskemét, Félegyház, s. a. t.

Péntek: Léva, Nyitra, Galgócz, Kassa, Gács, Rétság, Eperjes, Selmetz, Rosenberg;– *Kolozsvár,* Nagyvárad;– *Temesvár,* Arad, Orosház, Tót-Komlós, Czegléd, s.a.t.

Szombaton: Lemberg, Eperjes, *Kassa,* Tálya, Szikszó, Tornallya, Miskolcz, Eger, Gyöngyös, Abony s. a. t.

Elindul a Posta:

Mindennap délutáni 2 órakor, s ez ideig akár Recepisse mellett, akár bérmentve, akár fizetetlen levelét kiki feladhatja a Postára. Később feladott levél a jövő napon indul útnak, t. i. Bécs, Győr, Posony felé a külföldre, s Nagy-Szombat–Gyöngyös, Eger, Miskolcz, s Kassa.

Vasárnap reg. 11 órakor: Eszék, Pécs, Grécz, Varasd, Sz. Fejérvár, Veszprém, Körmend, Temesvár, Arad, Szeben, Szeged, Kecskemét, N. Kanisa, Zimony, Pétervár, Szabadka, Zombor, Baja. s. a. t.

Kedden: Kassa, *Eger,* Miskolcz, Tálya; Eperjes, Lemberg, Abony; Temesvár, Arad, N. Várad, Kolosvár.

Szerdán: Kassa, Rétság, B. Gyarmat, *Gács-* Selmetz, Rosenberg, Léva, Nyitra, Galgócz, Zselis.

Csötörtök: Temesvár, Szeged, Arad, Szeben, Zimony, Pétervár, Szabadka, Zombor, Baja, Eszék, Pécs, Grécs, Varasd, Sz. Fehérvár, Körmend, N. Kanizsa.

Péntek: Kassa, Eger, Miskolcz, Eperjes, Lemberg, Czegléd, Abony, Debreczen, Kolozsvár, Szeben.

Szombat: Kassa, Rétság, B. Gyarmat, Gács, Eperjes, Lemberg, Selmecz, Rosenberg, Miskolcz, Örkény, Orosház, T. Komlós, Arad, Temesvár; Nagyvárad, Kolozsvár, Kéménd, Zselis, Léva, Nyitra, Galgócz

Szerdán és *Szombaton* délután 2 óra: Tétény, Ercsény, Adony, Pentele, D. Földvár, Paks, Tolna, Szekcső, Mohács.

Fiók-Gyors-Kocsi Pesten, Uri utcza, Trattner Károly ház.

E Hivatal melly a küldendő pénzeket, holmikat, s portékákat itt helyben fogadja el, nyitva áll *mindennap* reggeli 8 órától délutáni 3 óráig.

Gyors-Szekér Budán.

Mindennap éppen délutáni 4 óra ütéskor indul a gyorsszekér Budáról Bécsbe, a hová a következő napon estvéli tíz órára felérkezik; Budától Bécsig egy személy fizet 15 fr. 14 kr. pengő p. A Magyar országból kiküldendő, avagy Bécsen által ismét Magyarországba küldendő portékákhoz Harminczadói-Czédula (Bolleten) kívántatik. – A pénzzel terhelt Levelekre a feladó saját nevét, hivatalát, lakását hátulról felírja.

A posták közönséges Járása Magyar Országban

I.

BUDÁRÓL ***Bécsbe***

Vörösvár
Dorogh
Nyerges Ujfalu
Neszmély
Komárom
Áts
Gönyő
a) Győr
Öttevény
Mosony
Rajka
b) Köpcsény
Halmburg
Rigelsbrunn
Fischament
Schwechat
Bécs

II.

BUDÁRÓL ***Gréczbe.***

Tétény
Martonvásár
Velencze
c) Sz. Fehérvár
Palota
Veszprém
Városlőd
Devetser
Sümegh
d)Zalabér
Vasvár
e) Körmend
Rába Sz. Mihály
Szent Kereszt
Fürstenfeld
Iltz
Gleisdorf
Grécz

III.

***BUDÁRÓL Körmendre Varasdon át Fiuméig Budáról Körmendig lásd* II.**

Lövő
Baksa
Alsó Lendva
Csáktorna
Varasd
Orlitz
Breznitza
Szenti Iván
Popvetz
Zágráb
Rakovpatak
f) Károlyvár
Jaszka
Netretich
Szeverin
Vuchinich Selo
Skrad
Dolnicza
Merszlavoditz
Kamernyiak
Fiume

IV.

BUDÁRÓL ***Székes Fejérváron át Zágrábba által Fiumében. Budától Fejérvárig lásd a II. szám alatt***

Lepsény
Sió Fok
Szemes
Szölős Györök
Öreg Lak
Vid
Marczali
Zákány
Kaprontza
Körös
Verbovecz
Dugoczello
Zágráb
Rakovpatak
Jaszka
Károlyvár
Netretich
Szeverin
Vuchinich Szelo
Skrad
Delnicza
Merslavodicza
Kamenyiak
Fiume

BUDÁRÓL ***Eszékre***

Tétény
Értsény
Adony
Duna Pentele
Duna Földvár
Paks
Tolna
Szekszárd
Bátaszék
Szektső
Mohats
Baranyavár
Laskafalu
g) Eszék

V.

BUDÁRÓL ***Zimonyba***

Soroksár
Laczháza
Kun Sz. Miklós
Szabad Szállás
Izsák
Vadkert
Halas
h) Mélykút
i) Szabadka
Csantavér
Topolya
Kis Hegyes
Verbász
Ó Kér
k) Péter Várad
Petska
Ranovcze
Zimony

VI.

BUDÁRÓL Temesváros által Szebenbe

Soroksár
Ótsa
Inárcs
Örkény
Lajos
Ketskemét
Páka
Félegyháza
Péteri
Kistelek
Szatymasz
Szeged
Horgos
m) Kis Kanisa
Mokrin
Bánát-Komlós
Csatás
Kis Becskerek
o) Temesvár
Rékás
Kiszető
p) Lugos
Boschur
Facset
Kossova
Kossesd
Dobra
Lesznek
Déva
Szászváros
Sibot
Müllenbach
Reisemark
Szetsel
Szeben

VII.

BUDÁRÓL Czegléden és Aradon által Temesvárra
Budától Örkényig lásd a VI. szám alatt
Czegléd
Nagy Körös
Alpár
Csongrád
Szentes
Orosháza
Tót Komlós
Battonya
q) Arad
Monostor
Temesvár

VIII.

BUDÁRÓL *Czegléden Debreczenen, Nagyváradon által Kolozsvárra, Erdélybe*
Budáról Czeglédig lásd a VII. szám alatt
Abony
Szolnok
Török Sz. Miklós
Bánhalma
Karczag Új Szállás
Nádudvar
Szoboszló
s) Debreczen
t) Hosszúpályi
Pocsaj
Régény
Nagy Várad
Telegd
Élesd
Nagy Barót
Fekete Tó
Nyéresd
Kis Petri
Bogártelke
Andrásháza
Kolozsvár

IX.

BUDÁRÓL *Egeden, Kassán által Dukla, Lengyel Országba*
Kerepes
Bagh
Hatvan
Gyöngyös
Kápolna
Eger
Mező Kövesd
Harsány
Miskolcz
v) Szikszó
Forró
Hidasnémeti
Kassa
Habsán
w) Eperjes
Ternye
Bártfa
Orlik
Komarnik
Dukla

X.

BUDÁRÓL *Gácson, Besztercze Bányán által Rosenbergába*
Dunakesz
Vácz
x) Rétságh
Balassa Gyarmat
Szakál
y) Gács
Vámosfalva
N. Szalatba
Besztercze Bánya
Ó-Vár
Oszada
Rosenberg

XI.
BUDÁRÓL
Jablonkába,
Szilézíába
Duna Keszi
Vácz
Rétság
Ipoly Ság
Szántó
Báth
z) Léva
Verebély
Nyitra
Galgócz
Rippin
Tapolcsány
Nyitra Zsámbokrét
Oszlány
Privigy
Radnó
Túrócz Zsámbokrét
Zsolna
Csacza
Jablonka Szilézában

XII.
BUDÁRÓL *Czeitschba*
Morvaországba, Budáról
Köpcsényig lásd az
I.sz. alatt
Pozsony
Stomfa
Malaczka
Szent János
Holits
Czeitsch Morva-
országban

Különös
Posta járása
a) Győrből Sümeghre
Téth
Pápa
Devetser
Sümegh

a) Győrből
Székesfehérváron
keresztül ***Szegszárdig***
Mező Eörs
Moór
Székesfehérvár
Sároskeresztúr
Sáros Bogárd
Nagy Dorogh
Szegszárd

b) Köptsénből Körmendre
Pahrendorf
Gschies
Sopron
Nagy Barom
Kőszeg
Szombathely
Körmend

Sopronból Bécsbe
Gross Höflein
Wimpassing
Laxenberg Ausztriában
Bécs

c) Sz.fehérvárról Iharos
Berénybe
Lepsény
Siófok
Szemes
Szöllős Györök
Öreg Lak
Marczali
Vid
Iharos berény

d) Zalabérből Zágrábba
Zala Egerszeg
Hahót
Nagy Kanizsa
Zákány
Kapronczа
Körös
Verbovetz
Dugoszello
Zágráb

Kapronczáról Varasdra
Lubring
Varasd

Körmendről Nagy
Kanisán és Pétsen
által
e) Eszék
Börönd
Zala Egerszeg
Hahót
Nagy Kanizsa
Iharos Berény
Berzencze
Babótsa
Istvándi
Nagy Szigeth
Szent Lőrintz
Pécs
Szalonta
Siklós
Lapáncsa
Baranyavár
Laszkafalu

Eszék
Pécsről Mohácsra
Szederkény
Mohács

f) Károlystadból
Karlopagóba
Generalskystoll
Josephstal
Jeaserana
Xutaloqua
Ottochacz
Perusich
Gospich
Ostaria
Karolopago

Xutaloquaból Segniába
Fiuméból Segniába
g) Eszékről Pétervárad
Vera
Vukovar
Opatovata
Illok
Szuszek
Cserevit
Pétervárad

h) Mélykútról, Baján
Zomboron által Eszékre
Szent Iván
Baja
Gara
Gákova
Zombor
Bezdán
Herczeg Szőllős
Eszék

i) Szabadkáról Zomborba
Bajmók
Nemes Militits
Zombor

k) Péteváradról Komlósra
Temerin
Rácz Becse
Beodra
Kikinda
Komlós

Beodráról Nagy
Becskerekre
Melencze
Nagy Becskerek

Petskából vagy Bonofcaeból
a Szerémségből
Károlystadtig Horvát országba
Gollumbinze
Ruma
Mitrovitz
Csalma
Bacsintza
Tovarnik
Orolik
Vinkofcze
Mikanovcze
Verpolya
Garcsin
Brod
Oriovac
Verbova
Uj Gradiska
Podegral
Nofska
Jassenovacz
Dubicza
Kosztainicza
Pietnik
Petrinia
Glina
Vergimest
Voinid
Károlystadt

Vinkovczéről Eszékre
Verpolyából Eszékre
Diakovár
Vuka
Eszék

Uj Gradiskáról
Posegára

m) ***Kis Kanisáról***
Szabadkára
Ludas
Szabadka

n) Temesvárról
Fehértemplomig
(Weiskirchen)
Schebel
Detta
Moravitza
Versetz
Langendorf
Weiskirchen
(Fehértemplom)

Dettától Pancsovára
Margitta
Alibon
Neudor
Pancsova

Verseczből Alibonára
Ulma
Alibonár

Verseczből Dognátskára
Kudricz
Kákova
Oravicza
Székáts
Dognátska

Oraviczáról Sáskára
Sáska

o) Lugosról Orsovára
Szakul
Karan
Szlatin
Terregova
Gornia
Mehadia
Orsova

Orsováról Nagy Váradra
Csaba
Gyula
Sarkad
Remete
Szalonta
Gyapju
Nagy Várad

q) Aradról Nagy Váradra
Simánd
Nagy Zérénd
Remete
Szalonta
Gyapjú
Nagy Várad

r) Monostorról Lippára
Allios
Lippa

s) Debreczenből Tállyán által Kassára
Hatház
Nyíregyháza
Királytelek
Tokaj
Tállya
Visoly
Hidas Németi
Kassa

Nyíregyházáról Nagykárolyba
Nagy Kálló
Nyír Bátor
Vállay
Nagy Károly

Jegyzés. *Nagy Károlyban egyesül a Magyar Országi Posta az Erdélyivel és megyen Mármaros felé*

t) Hosszú Pályiból Komoron által Erdélybe
Nagy Léta
Székely Hid
Margitta
Déda
Kémer Erdélyben

Nagylétáról Nagykárolyba által Szigetre, Mármarosba
Ér semlyén
Piskolt
Nagy Károly
Tőke Terebes
Szathmár
Medgyes
Illoba
Nagy Bánya
Bajtalu
Kapnik
Budiala
Szigeth Mármarosban

Megyesről Munkácson által Kassára
Halmi
Szőllős Vég Ardó
Nyiresfalva
Munkács
Szerednye
Unghvár
Szobrátz
Nagy Mihály
Vétse
Szlenyi
Kassa

Nagy Bányáról Szakálasfalvára által Bisztriczére Erdélybe
Árok Szállás
Jász Berény
Tápió Szele
Abony

v) Szikszóról Tállyán át Vétsre
Tállya
Liszka
S.A.Ujhely
Velejte
Véts

w) Eperjesről felső Magyar Országon által Posonyba
Berthod
Korotnok
Lötse
Horka
Lucsivna
Vihodna
Okolicsna
Pettendor
Rosenberg
Nolcsova
Túrócz Zsámbokrét
Rudnó
Privigy
Oszlán
Nagy Zsámbokrét
Nagy Tapolcsán
Rippin
Galgótz
Nagy Szombat
Sárfő
Cseklész
Posony

z) Gácsról
Szelén
Rima Szombath
Tornalya
Rosnyo
Szomolnok
Metzenseifen
Jászó Újfalu
Kassa

y) Léváról Selmeczen által
Báth
Steibach
Selmetz
Bucsa
Selmecze Bánya

[Részlet: Trattner és Károlyi nemzeti kalendárioma 1849 dik esztendő 35-ik esztendei folytatás. A sajtószabadság második évébe.]

A kormány a budai fegyvergyárat Nagyváradra tette át. A csapatok élelmezése is ezen az útvonalon történt. Az alábbi intézkedést ez tette szükségessé. Január 18-án a következő kormányrendeletet adták ki:

„A haza jelen viszonyai által igényelt lehető leggyakoribb postai közlekedés és költséges sürgönyözés megszüntetése tekintetéből Debrecen és Nagyvárad között eddig hetenként négyszer járni szokott posta f. é. január 18-tól kezdve naponként kétszeri postajáratra átváltoztatván, kiindítása és megérkezési ideje reggeli és estvéli 6 órára határoztatott." [dr. M. F. 97. old.]

Kezelési utasítások

Január 19-én következőket rendelték:
„Oda utasíttatnak minden postatisztek, hogy számadásaikat és illető követeléseiket adatolva Debrecenbe küldjék a posta számvevőséghez."

Egy újabb kormányrendeletben a következő utasítást adták:

„A budai főpostaigazgatóságtól további intézkedésig bárminemű intézkedéseket, rendeleteket elfogadni, avagy vele bármi érintkezésbe bocsátkozni szigorú felelet s honárulás bűnének terhe alatt minden eddig kerülethez tartozó postahivatalnak tiltatnak. Hivatalos függésük ideiglenesen a debreceni kerület posta főigazgatóságához köttetvén, minden rendeléseket ettől veendenek."

1849. február hóban a kézbesítésről rendelkeztek:

„Felsőbb határozat következtében, a helybeli főpostahivatali levélhordók, az eddig általuk minden egyes magán levéltől vétetni szokott l pgő kr. kézbesítési illetőség helyett, az álladalom részéről egyenruházattal fognak ellátatni s a közönség által f. évi mart. 1-től egyedül csak a levél címlapjára feljegyzett vitelbér lesz nekiek kifizethetendő. Miről a t. cz. közönség saját mihez tartása végett ezennel értesíttetik." [dr. M. F. 98. old.]

1849 áprilisában a temesi kerület postaigazgatósága még Szegeden működött.

„277 sz.
Körlevél
A folyó évi 13 on 212 szám alatt kelt felsőbb rendelet folytán tudatik az állomásokkal, hogy a Világosi, Borosjenői, Buttyini és Benyesdi levélszedőségek ideiglenesen rendes állomásokká emeltettek és pedig február 15 e napjától kezdve.
Meghagyatik egyúttal, hogy a nállok felsorolt és hozzájok visszaérkező térti levelek szabály szerint minden harmadik hónap elején p. o. a Martiusban visszajöttek május elején ide beküldjék. s. k.
Kelt Szegeden Aprilis 14 én 849

Náthy Josef
Igazgató"

XI. FEJEZET

Szemere Bertalan miniszterelnöksége
(második minisztérium)

Postai igazgatás
1849. április 19–augusztus 11.

1849. április 14-én Kossuth Lajost kormányzó elnökké választották és Szemere Bertalan vezetésével ismét miniszteri kormány alakult. Az országgyűlésnek mind a miniszterelnök, mind minisztériumai felelőséggel tartoztak. Kossuth és Szemere Bertalan megegyezett abban, hogy törvények helyett kormányzói előterjesztésben szabályozzák a kormányzás rendjét, intézkedésükkel a végrehajtói hatalom egyensúlyát kívánták biztosítani. Április 19-én nyilvánosságra hozták a Függetlenségi nyilatkozatot, amely kimondta a Habsburg-ház trónfosztását.

***Duschek Ferenc** államtitkár* 1849. április 17-én kelt irattal Kossuth Lajostól kapott megbízást a postaügy vezetésére.

A május 2-i minisztertanács véleménye alapján – a posta közlekedési ügy – mégis rövid időre a Közlekedési minisztérium irányítása alá került. Csány László megbízásából Kovács Lajos közlekedési osztályfőnök látta el a feladatot. Május 23-án még az osztályfőnök intézkedésével találkozunk.

A legfelső postai szerv Debrecenben az Országos postaosztály volt.

„298 sz.

Folyó hó 26-án 835 sz. alatt kelt felsőbb rendelet következtében sietve meghagyatik ezen állomásoknak, hogy a nála feladott sürgönyökről szóló feladási bizonyítványokat (Certificat) u. m. a januárban feladottakról valókat tizennégy nap alatt a legszigorúbb felet terhe alatt Debreczenbe az országos Postai osztálynak beküldje.

Kelt Szegeden Aprilis 30 án 1849

Náthy Josef
megb. Igazgató"

[Tv. p. n. Pomu]

Az iratok tanúsága szerint a fő-postaigazgatóság mellett egy fő-postakezelési hivatal is működött.

A rendeletek adatai és egy megmaradt naplórészlet segítségével követhetők a hadműveletek változásai és az események függvényében működő postai szállítószolgálatának mindenkori helyzete is.

1849. április 24-én Buda vára még osztrák kézen volt, amikor az alábbi rendelkezés született:

„Az eddig Debrecen és Pest között szokásban volt naponként egyszeri postajárat 1849 évi május 1-től kezdve addig, míg az országgyűlés és a kormánynak székhelye Debrecen városa leend, naponkénti kétszerre átváltoztatván. A feladási idő Debrecen reggeli 9 órától 1 óráig délután 3 órától 6 óráig határoztatott." [M. F. 98.old.]

Az észak-magyarországi események alakulását, az „muszkák" jelenlétét, majd távozását Szűcs Miklós miskolci ügyvéd naplójának részletéből ismerhetjük meg:

„1849. február 7. ...igen meglepő volt Dembinszky seregének városunkba érkezése. Mindjárt délután szállingóztak be a huszárok, a schwarcgelb lobogót letépették, a ***postáról a kétfejű sast, amit Schulczig tábornok tűzetett ki az előző napokban, még az éjjel ellopták...***

1849. július 21. Már csak a korházakban van muszka, kivonult a többi Harsány felé, miből a magyar sereg közelségét gyanítják. Csakugyan meg is jelent délután egy veres sipkás hadnagy a városba, elfogott egy német tisztet, s két muszka tisztet, ***ez utóbbiakat a mi utcánkban, midőn postalovakat akartak váltani..."***

[dr. Ka. M. Észak Ma. Hirk. Tört. 58. oldal, III. 262, 271.]

Lefoglalt, feltartóztatott küldemények

Már az 1848 végi hadi események alakulása elengedhetetlenné tette, hogy a küldemények ellenőrzését megszigorítsák. Erről részletesen szóltam a Madarász László vezette Rendőri és Postaosztály működésénél. A levelek, levélnyalábok, hírlapkötegek mellett megvizsgálták a pénzküldeményeket tartalmazó küldeményeket is. Megszigorították a külföldről érkező és külföldre szóló küldemények kezelését, rendelkezést hoztak az ellenséges hadaktól feladott és a részükre érkező küldemények kezelésére.

A levéltitok megtartását is egy, Madarász László által kiadott rendelékezés biztosította. [H 51 9. kf., 18a tétel 337. l.] ***A kocsiposta-hivataloknál az ellenőrzést két megbízható postai személyből és egy hivatali tisztviselőből álló bizottság végezte,*** a vizsgálat eredményét rögzítő jegyzőkönyvet a küldeményhez mellékelték.

Az iratok adatai szerint 1849 elején a levelek feltartóztatása, megvizsgálása, szükség esetén visszatartása egyre gyakoribbá vált.

2731. számú jelenésében az egri posta tett jelentést egy Windischgrätzhez címzett, ügyvéd jelenlétében lefoglalt levélről, amelynek tartalmából alább idézünk:

„Eger városnak az ellenség kezére való játszása ígértetik, a papságnak s nemzetőrségnek közremunkálásával, melly levélben érintett egyének ellen tüstént a legszigorúbb nyomozások, irományok lefoglalásai rendeltettek el a Bizottmány által, a beadott nyomozási tudósításokból azonban kitűnt, hogy a levélírónak neve aljasan használtatott

fel, mivel két hónap óta terhes betegségben sínylődvén a levél írásra képtelen volt..." [3. kf., 180. t.]

A kerületi fő-postaigazgatóság, az Országos postai Osztálynak 1849. március 19-én küldött felterjesztésében utasítást kért a rendőrileg lefoglalt és a kezelőhivatalhoz felterjesztett levelekkel és újságokkal kapcsolatos intézkedésre (57. ábra). [H51 57. kf.]

„676 ik szám

Az
Országos postai Osztálynak
Debrecenbe

A helybeli kezelő hivatalnak ./. alatt ide csatolt jelentése szerint, azon hivatalhoz az Aradi posta hivatal által több rendőrileg letartóztatott hivatalos és magán levelek és és olyanokat tartalmazó posta nyalábok, úgy szinte a Nagyváradi posta hivatal által ://: alatt ide csatolt előleges tudósítása nyomán a Közlöny múlt évi folyamának különböző számaiból ugyan anyi köteg küldetett bé.

Miután az Országos postai Osztálynak azon kéréssel jelenteni kötelességünknek ismérjük. mi szerint; – ezen levelekkel és ujságokkal mi légyen teendő? bennünket értesíteni méltóztassék.

Debrezcen Március 19-én 1849.

a kerületi posta főpostaigazgatóságtól
igazgató úr távollétében
Balvay Károly
ellenőr
Szevald József
postatiszt"

„47 dik szám
A Tisztelt főposta Igazgatóságnak
helyben

Az aradi posta hivatal által következő rendőrileg letartóztatott levelek s nyalábok küldettek be külön jegyzék mellett az itteni főposta kezelési hivatalhoz, u.m.

Az aradi várerődítési Igazgatóságnak	*13*	*darab*
Schwarczenberg dzsidás ezredesnek	*31*	*“*
Élelmiraktárnak	*9*	*“*
A 2 dik helyőrségi zászlóaljnak	*97*	*“*
A Várparancsnokságnak	*62*	*“*

Ezen kívül 7 db Nagyvárad s Kolozsvárból Temesvárba intézett rendes posta levélnyaláb.

nem különben az eperjesi postától is 41 db ellenséges hadseregbeli egyénhez a honból intézett magán levél is érkezett be rendőri vizsgálat végett.

Ugyszintén a Nagyváradi postahivatal által előleges értesítése következtében a Közlöny m. évi folyamának 26 különböző számából ugyan annyi köteg tétetett ide át.

Miről is a hivatal a Tisztelt Posta Igazgatóságot további intézkedhetés végett értesíteni tisztének ismeré.

Debreczen Március 12 849
Főposta kezelési hivatal
Toborffy Lajos
ellenőrködő tiszt"

A nagyváradi postahivatal által küldött jelentés levélborítékján feladóként már „álladalmi postahivatalt" tüntetett fel. A Függetlenségi nyilatkozat után az állami hivatalok ezt az elnevezést használták, a postacégérekre is ez kerül (mint erről már a Than Mór által készített postajegynél szóltam, 58. és 58.a ábrák).

Az országos postai osztály a felterjesztések adatai alapján a Közlekedési minisztériumon keretén belül működött, erre utal az alábbi intézkedés (59. ábra):

„1009 szám

A közlekedési minisztérium posta osztályától
A Belügy Minisztériumnak

A postai kezelő tisztség jelentése következtében, Debreczen kerületi posta fő igazgatóságnak, f. hó 19 dik 676 sz. alatti felterjesztését, mellékleteivel együtt – melyben a Nagyváradi és Aradi posta hivataloknál rendőrileg letartóztatott, és hozzá szállított leveleket, mit tévő legyen, utasítást kér – van szerencsém a tisztelt belügyi minisztériumnak azon értesítéssel átadni, miszerint a kérdéses levelek, mint különben is a belügyi miniszteri tárcza köréhez tartozó tárgynak hozzá történendő áttétele iránt, a mai napon a debreczeni posta kerület főposta igazgatóságánál intézkedtem.

Kelt Debreczen Május 3 án 849.

Közlekedési Osztály főnök
Kovács Lajos"

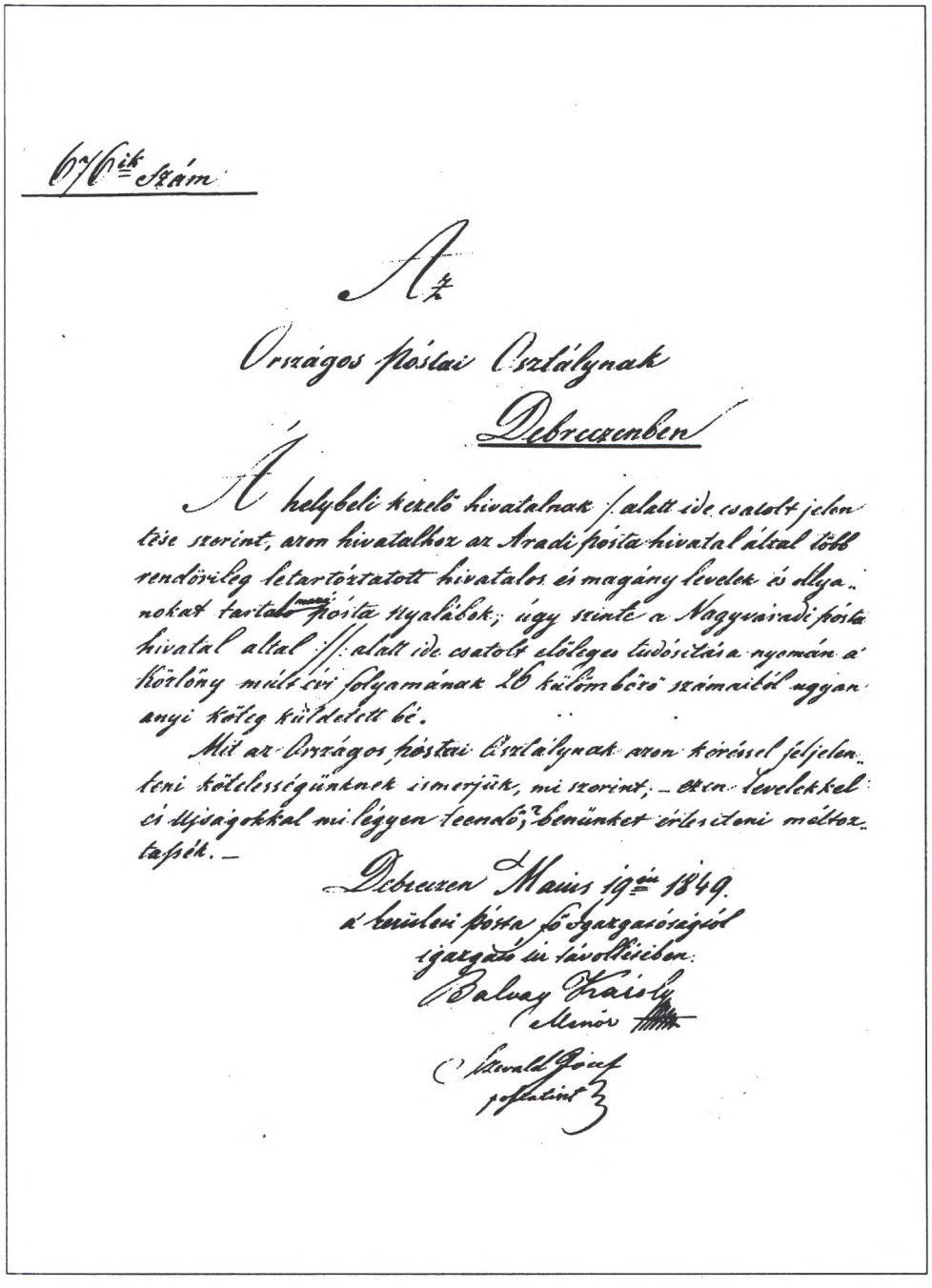
[uo.]

Mint erre korábban kitértem, az Országos rendőri hivatalnak felterjesztett és általa megvizsgált küldeményeket a hivatal látta el ún. „különös bélyeggel". Gyűjtői kézben lévő dokumentumok szerint ez egy, a hivatal nevét magába foglaló, kör alakú bélyegző volt, a Függetlenségi nyilatkozatot követően középen már az ország címerével (60. ábra).

Visszaköltözés Pestre

1849. május 31-én kelt az a rendelet, amelyben a kormány székhelyét ismét Budapestre helyezte át. A visszaköltözésről ellentétes vélemények voltak. Kossuth Lajos a Debrecenbe való menekülés után diadalmasan kívánt visszatérni. Egyes kormánytagok ezt ellenezték, így például Szemere Bertalan és Görgey Artúr.

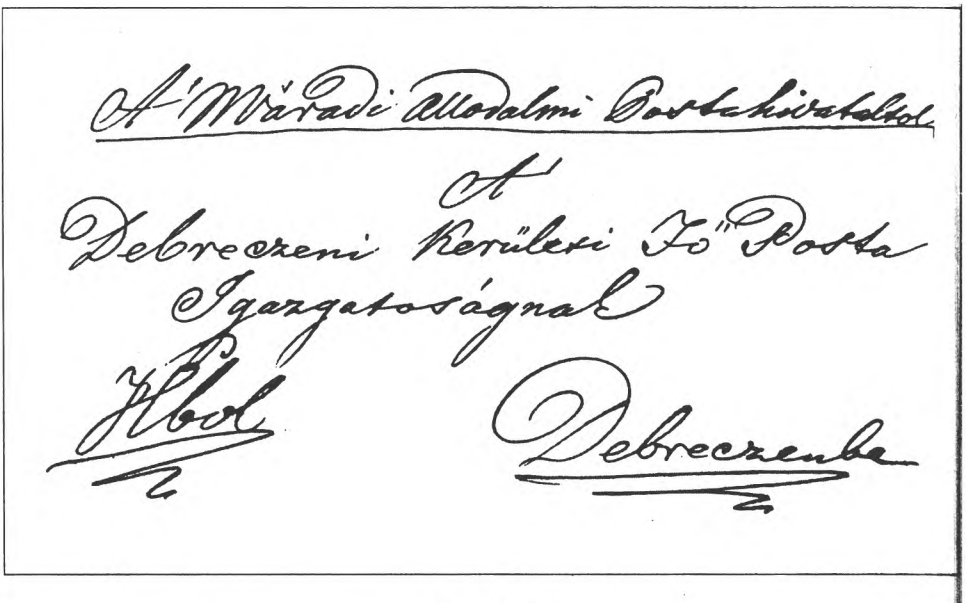
A kormányadminisztráció feltételeinek megteremtése hosszú időt vett igénybe, így

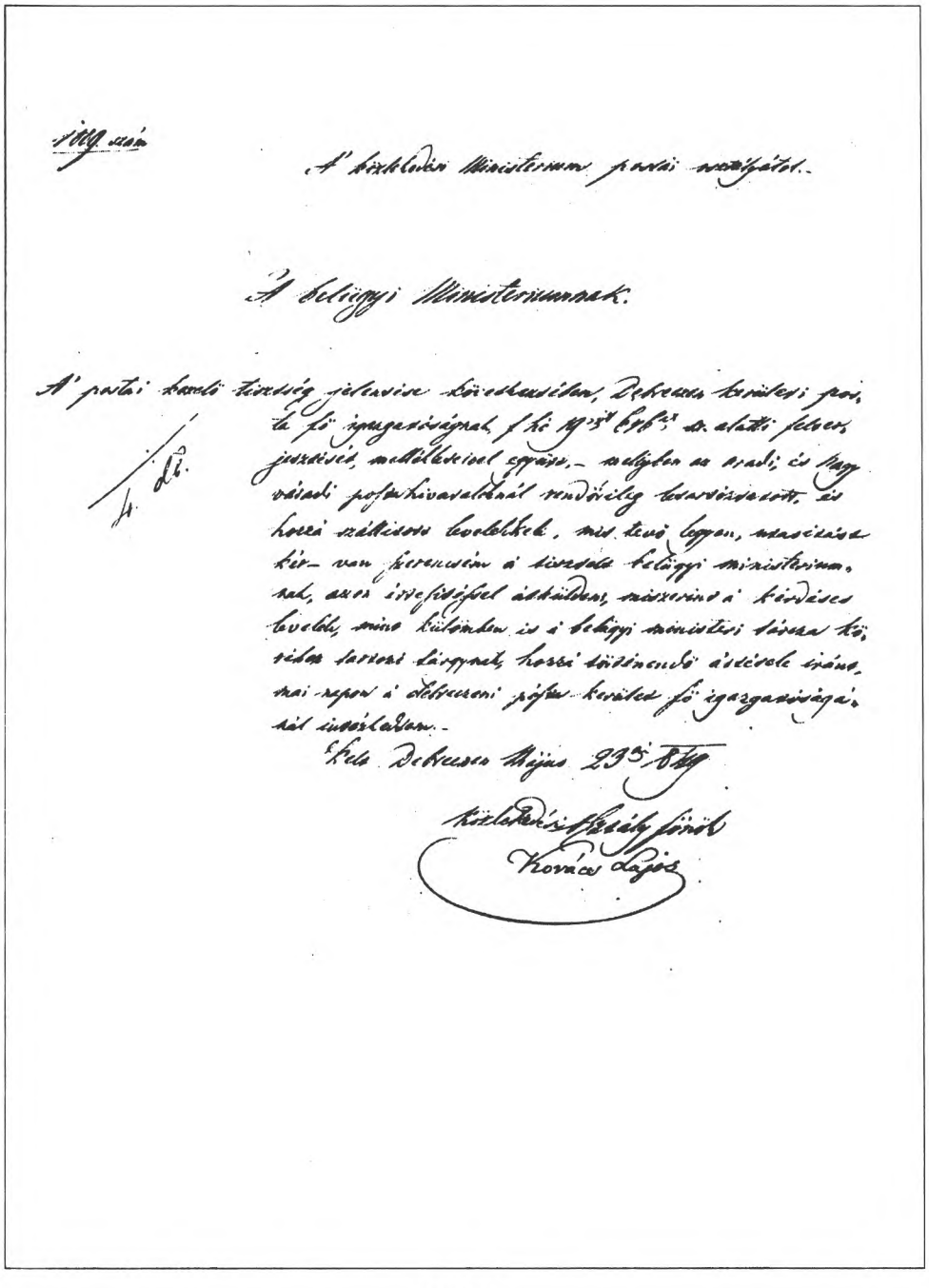
57. ábra.
A kerületi főpostaigazgatóság (Debrecen) a lefoglalt leveleket továbbította az Országos Postai osztálynak [OL, H15 1. kf., 180. t.]

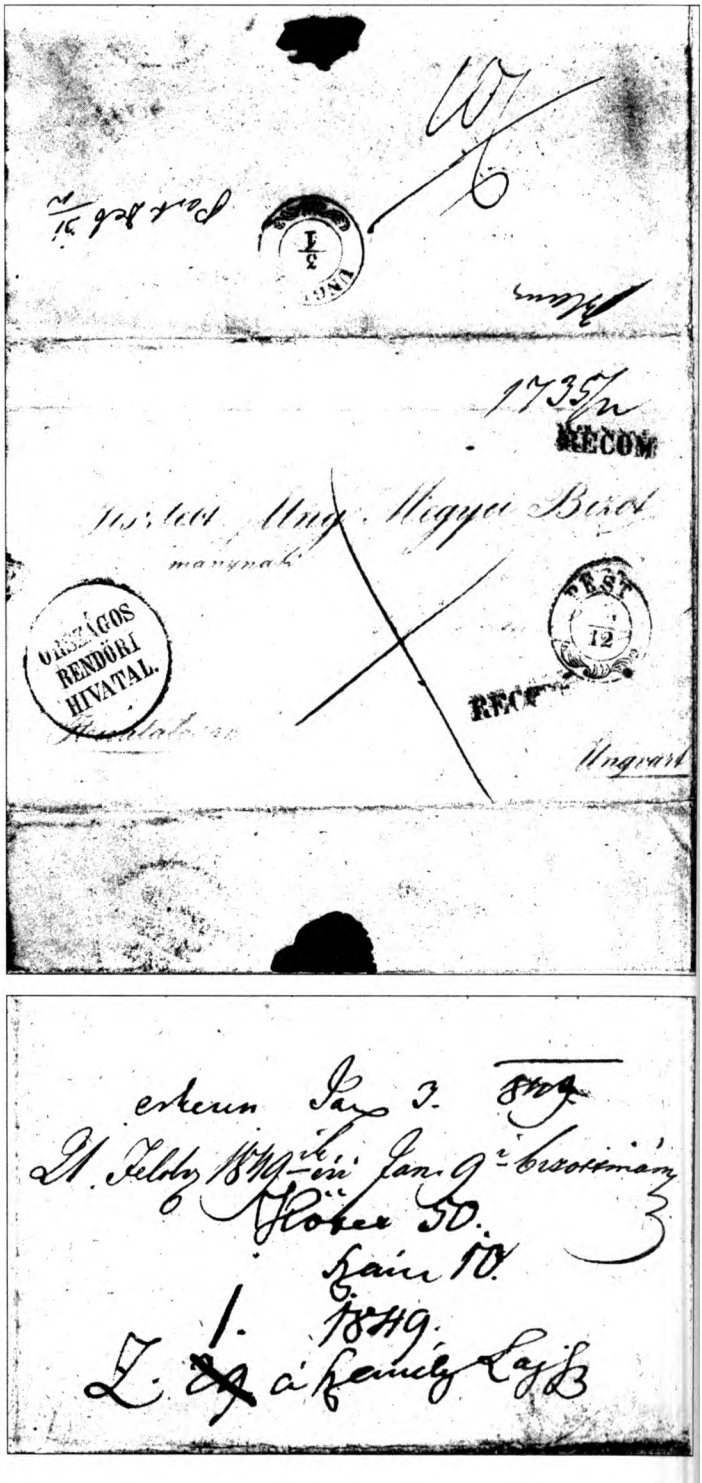
58. ábra.
A függetlenségi nyilatkozat utáni postacégér
[Magyarország története képekben]

58a. ábra.
Nagyvárad Állodalmi Postahivatal levele 1849-ből [OL, H15 1 kf., 180. t.]

59. ábra.
A postaügyért rövid ideig felelős közlekedési minisztérium a belügyminisztériumnak, mint illetékesnek küldte tovább az ügyet [OL, H15 1 kf., 180. t.]

60. ábra. Jogosulatlanul hivataloskként feladott, ezért portózott (10/6 kr hátoldalon) küldemény. A magyar kormány Debrecenbe költözésének napján továbbították („Pest-Deb 31/12" tintás feljegyzés és január 3-i Ungvár érkeztetési bélyegző a levél hátoldalán). Előoldalon a küldemény átvizsgálását igazoló, az „Országos Rendőri Hivatal" különleges bélyegzője [Gazda István gyűjteményéből]

csaknem június vége lett, amikor a minisztériumok a fővárosban elkezdhették munkájukat. Eközben a miniszterelnök és a kormányzó viszonya megromlott. Ez a tény, valamint a megbízható személyzet hiánya is hátráltatta az adminisztráció munkáját.

A kormány Pestre való visszaköltözése után a magyar postaügy vezetése a ***közlekedési minisztérium postaosztályánál maradt*** (59. ábra). Fontos feladatnak tekintette, ezért megkezdte a posták új igazgatási rendszerének kidolgozását (Horváth Mihály: Függetlenségi harc története, Pest 1871.). Az irányításban történt váltás miatt a rendszer nem valósulhatott meg.

Fennmaradt dokumentumok azt igazolják, hogy végül is ***Duschek Ferenc*** miniszter és ***Kardos Ferenc*** pénzügyi tanácsos csak júniusban vette át a postaügyet, mind pénzügyi mind igazgatási vonatkozásban. Ennek ellenére az állampénztár több postahivatalnak, mint kereskedelmi tisztviselőknek utalta ki a járandóságot. Ezen időszak postaszolgálatának rendelkezésezéseiről keveset tudunk, mert a pénzügyminisztérium iratanyaga majdnem teljes egészében megsemmisült. Erről és a postaügy rendkívüli fontosságáról szólnak az alábbi sorok:

„1848 végén a postaügy az állam elsőrendű kérdésévé vált, ekkor került közvetlenül a Honvédelmi Bizottmány irányítása alá. 1849 végén került a postaügy teljes egészében a Pénzügyminisztériumhoz, de iratai nem maradtak fenn. A számadások szerint az 1849-es postai jövedelem 160 Ft volt." [F. K. E. 277. old.]

Az F. K. E. könyve által a Rendőri és Posta osztálynál ismertetett, a postaügyekkel foglalkozó személyek neve közül számossal találkozunk a pénzügyminisztériumi munkatársak felsorolásánál is (pl.: Kovachich, Gömöry, Németh, Daróczy).

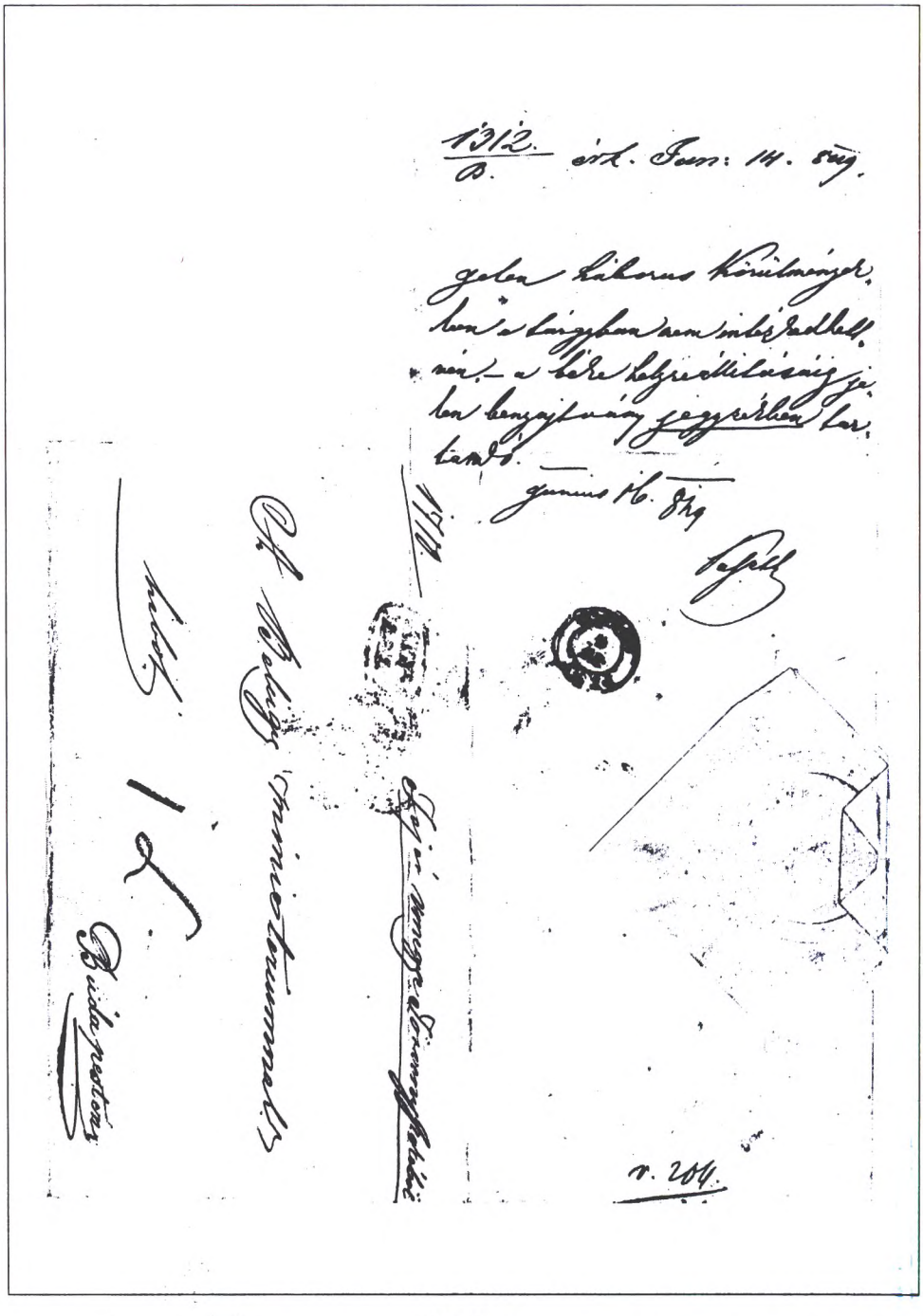
A történelmi események a kormányt ismét menekülésre kényszeríttették. A június 29-i minisztertanács határozata alapján az első alkalommal összeülő nemzetgyűlésben jelentette be Kossuth Lajos, hogy a kormánynak ismét el kell hagynia a fővárost.

A kormány Szegedre menekül

1849. július 8-án a fővárost kiürítették. Ekkor már készen volt Szemere Bertalan belügyminiszter rendelete Pest, Buda és Óbuda közigazgatásának egyesítéséről. Az osztrák csapatok bevonulása a rendelkezés végrehajtását meghiúsította. Az iratokban talált Budapest elnevezések, „*Budapestre*" címzett levelek mint történeti dokumentumok őrzik a lakosságnak a városrészek egyesítés iránti vágyát (61. ábra).

A magyar kormány Szegedre menekült. 1849. július elején Kossuth vezetésével törvénybe foglalták és elfogadták a nemzetiségek teljes egyenjogúságát. Ezzel sajnos már elkésve találtak egymásra a Magyarországon élő nemzetiségek, akkor, amikor a külső és a belső feltételek megváltoztak. A magyar kormány sem ismerte fel időben azt, hogy a nemzeti egység és a nemzetiségekkel való szövetség megteremtése érdekében jelentős szociális és nemzeti engedményeket kell tennie. A bécsi udvar a megváltozott helyzetet használta fel arra, hogy a magyar forradalommal leszámoljon, ugyanakkor a nemzetiségi táboron belül visszaszorította a demokratikus és liberális erőket.

A ***postaügy irányítása*** a szabadságharc e szakaszában Szegedről történt. Erről az időszakról sajnos keveset tudunk, mivel igen csekély számú történeti dokumentum ma-

61. ábra.
Egy 1849. június 16-án feladott, Budapestre címzett levél [OL, H15]

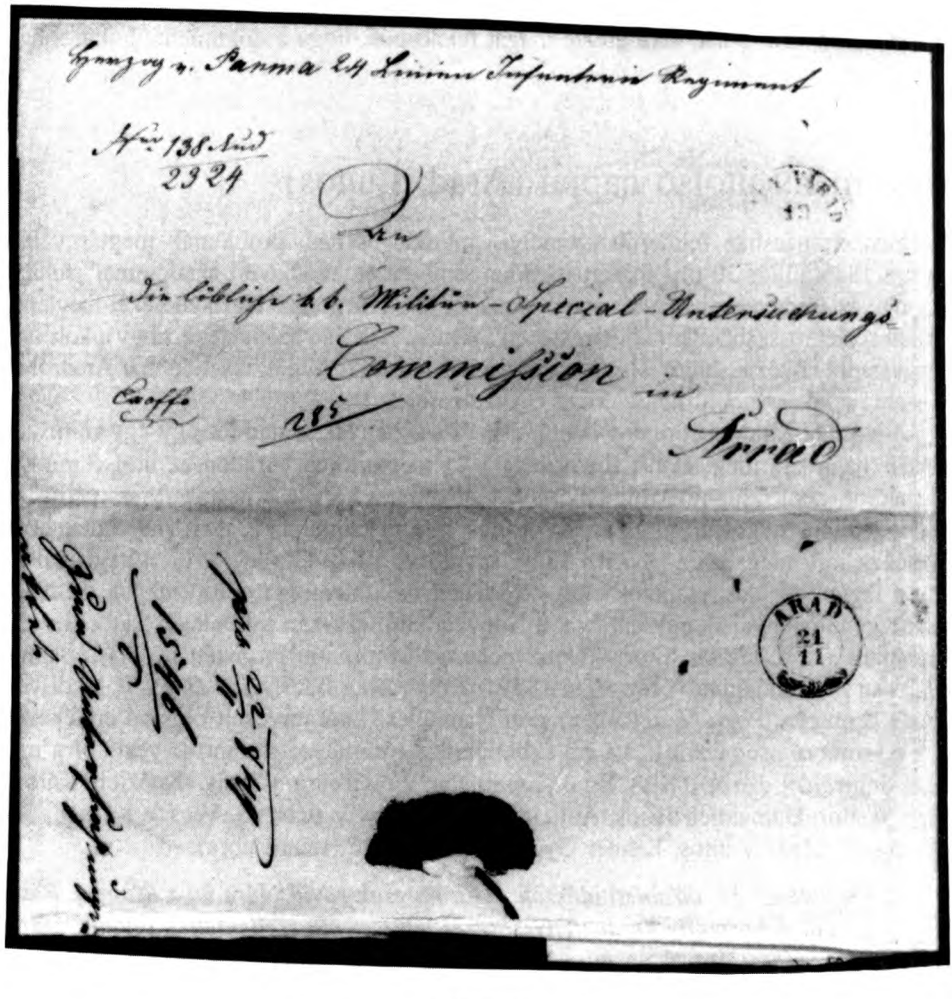
radt meg. Ennek valószínű oka az események gyors változása, a kormány hirtelen továbbindulása volt. Senki sem érezte magát felelősnek, hogy a dokumentumokat magával vigye.

A kormány utolsó napjai (Arad, Lugos)

A minisztertanácsban felmerült személyi, politikai és hadi problémák megtárgyalása után az 1849. július 30-i minisztertanács két miniszterét „rendkívüli hatalommal" ruházta fel, hogy az események alakulása során joguk legyen a megfelelő intézkedéseket megtenni. A hadihelyzet rosszabbodása következtében Szemere Bertalan bejelentette, hogy a kormány Nagyváradra költözik. Július 31-én Arad irányába indultak. Augusztus 4-én már Aradról tájékoztatta a lakosságot a minisztérium elhatározásáról.

A továbbiakban a kormány sorsát a hadi események, valamint egy-egy miniszter döntése határozta meg. 1849. augusztus 11-én megtartották Aradon az utolsó minisztertanácsot, ahol Görgey Artúr tábornok teljhatalmat kapott, Kossuth Lajos pedig lemondott, majd Lugosra indult. Innen levelet intézet Görgeyhez, mert megtudta, hogy feltétel nélküli megadásra készül. 1849. augusztus 13-án Görgey Artúr Világosnál letette a fegyvert a cári csapatok előtt. Történeti dokumentuma e korszaknak dr. Nagy Ferenc gyűjteményének egy darabja, a Nagyváradról császári különleges katonai vészbíróságnak (k. k. Militär Special Untersuchungs-Comission)) címzett levél (62. ábra). E bíróság ítélete alapján végezték ki 1849. október 6-án Batthyányt és a 13 „aradi vértanút". A magyar Posta Vertel József grafikusművész által tervezett blokkal emlékezett meg e szomorú eseményről. Az emlékblokkon az óra járása szerint helyezte el a művész: Schweidel József, Kiss Ernő, Leiningen Westerburg Károly, Knézich Károly, Nagy Sándor, Damjanich János, Aulich Lajos, Dessewfy Arisztid, Vécsey Károly, Török Ignácz, Lázár Vilmos, Lahner György portréját (12. színes ábra).

Az 1848/4849. évi történeti időszak alatt, ha csak rövid időre is, a Magyar Posta független volt. A kormány kezdeményezéseket tett a posta szellemének átalakítására, az igazgatás reformjára. A postaigazgatás sorsát azonban történelmi események irányították. Teljes átszervezését a rendelkezésre álló rövid időszak alatt nem tudták megvalósítani, az intézkedések nagyrészt csak tervezet szintjén maradtak.

62. ábra.
A Katonai Speciális Vizsgáló Bizottságnak Aradra küldött levél [dr. N. F.]

XII. FEJEZET

A tábori postaszolgálat történetéből

A nemzetőrség és a honvédsereg

A cs. kir. hadsereg, valamint a magyar önálló hadsereg tábori postáit a történelmi körülmények hívták életre. A szabadságharc rövid történeti időszaka alatt igen fontos és sajátos szerepet töltöttek be. Feladatuk megértéséhez fontosnak tartom a magyar hadsereg születésének rövid történi áttekintését.

A szabadságharcot megelőzően a magyar nemzetnek külön magyar katonasága nem volt. A magyar katonaság a cs. kir. hadsereg szerves részét alkotta. Az osztrák hadsereg és szellemisége régi évszázadokból eredt. A zászlók még Mária Terézia korából származtak. A hadsereg szellemét meghatározta a hagyománytisztelet, személyi állományuk általában nemzetiségiekből állott.

1848 elején a cs. kir. seregek 1/4 része állott magyarhonos csapatokból, melyek nagy része Olaszországban állomásozott. Itthon főként osztrák ezredek állomoztak, ezek parancsnokai a független magyar kormányban a Monarchia ellenségét látták. Az idegen nemzetiségű tisztek ellenállást tanúsítottak, legénységüket szembefordították a magyar kormánnyal, ugyanúgy a nemzetiségeket. Ellenállásukat megkönnyítette, hogy a bécsi hadügyminisztérium a márciusi eseményeket követően hallgatásba burkolódzott, utasítást nem adott.

A magyar kormány az évszázadok után kivívott függetlenség megóvását, a béke és a nyugalom biztosítását alapvető feladatának tekintette. Fontosnak tartotta, hogy az 1848. évi II. törvény alapján mielőbb megalakuljon az önálló magyar hadsereg. A fegyveres hatalom megszervezését Batthyány miniszterelnök vette kézbe. 1848. április 20-án megalakult az Országos Nemzeti Haditanács és körrendeletet adtak ki a nemzetőrség összehívására.

Megkezdődött az önvédelmi háború megszervezése, a nemzetőrség toborzása, a honvédség további kiépítése (1848. XXII. törvénycikk „A nemzeti őrseregről"), amely már az önálló magyar hadügy kezdetét jelentette.

A cs. kir. haderő megbízhatatlansága miatt a magyar kormány úgy határozott, hogy egy 10000 főből álló önkéntes sereget állít fel, amellyel megteremtheti egy saját magyar hadsereg alapját. A szervezés Batthyány, illetve az Országos Honvédelmi Bizottmány feladata volt. A helyi hatóságok közreműködésével elsőként Pest-Budán az 1. és 2. számú, Szegeden a 3-as, Debrecen központjában a 10-es számú zászlóaljak, majd Po-

zsonyban a 4-es, Győrben az 5-ös, Veszprémben a 6-os, Szombathelyen a 7-es, Pécsen a 8-as és Kassán a 9-es számú zászlóaljak alakultak meg.

Az első tíz honvédzászlóalj tisztjeit a cs. kir. hadseregtől helyezték át, olyanokat, akik magyar származásúak és hazafias érzelműek voltak, ugyanakkor önként vállalkoztak e feladatra.

Az áprilisi törvények végrehajtása a gyakorlatban nehézkesen valósult meg. Végül 1848. május 7-én az uralkodó a hadseregre vonatkozó konkrét utasítást adott ki, amelynek értelmében Magyarországon és kapcsolt részeiben lévő főhadparancsnokság tényleges elöljárója a magyar hadügyminiszter, ***Mészáros Lázár*** lett (63. ábra), hatásköre a katonai Határőrvidékre is kiterjedt.

A délvidéki horvát és szerb felkelések elleni fellépések azt mutatták, hogy a hazai katonaság ereje nem elegendő, így már május 26-án toborzás útján folytatták a nemzetőrség szervezését, amelynek felszerelésről a kormány maga gondoskodott. 1848. július 5-én Batthyány rendelkezett a táborba szállt nemzetőrség szolgálatáról (Csongrád megye Szentes Nemzetőrség 1-ső lovas századának szóló küldemény, 64. ábra).

A honvédség további kiépítését a politikai helyzet szabta meg. A képviselőház július 11-én Kossuth Lajos indítványára 200 000 főre emelte a hadsereg létszámát. A szervezőmunka nagy erőket kötött le, de júliusra még négy zászlóaljjal szaporodott a honvédség.

A magyar kormány tehát először az ország területén állomásozó katonaságot vonta felügyelete alá, majd ezt követték a külföldön állomásozó csapatok, ezredek hazatérése. A 60. gyalogezred I. és II. sz. zászlóalja 1848. július 14-én lépte át a magyar határt, majd a III. sz. Eperjesen állomásozott. A 34. gyalogezred I. és II. sz. zászlóalja 1848. augusztus végén tért haza Lembergből, amely szeptember 8-ától Kassán, a hónap második felében már Pesten állomásozott. Ezek az egységek lettek a magyar honvédség alapjai.

1848. augusztus 27-én az önkéntes nemzetőrök számára tábort állítottak fel Pápán, Szolnokon, Vácon és Aradon.

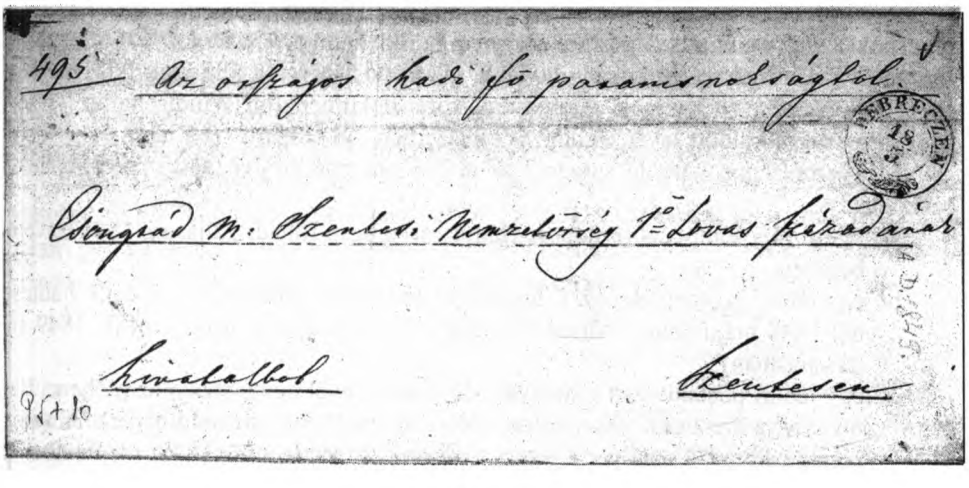
1848 nyarától a bécsi hadügyminisztérium titkos pénzekkel, fegyverrel és hadianyag-küldeményekkel támogatta a Magyarország ellen készülő Jellačićot, majd a szerb felkelőket. Az év végén a horvát és szerb felkelő csapatok élére császári tisztek kerültek, akik már nem a nemzeti, hanem a császári zászlóra esküdtek fel úgy, ahogy 1848 szeptemberében Jellačić ezt a horvát csapatoknál tette. Jellačić szeptember 11-én végrehajtott betörése sietette a toborzás ütemét, Kossuth Lajos toborzó körútjának (Cegléd, szeptember 24., Kecskemét, szeptember 26.) is köszönhető, hogy a honvéd zászlóaljak száma szeptember végére már 30-ra nőtt. 1848. október 4-én az uralkodó Jellačićot nevezte ki polgári és katonai kormányzóvá. 1848. december közepén az ellenséges erő az országot körülzárta (Komárom, Liptóvár, Eszék, Pétervárad, Munkács magyar kézen maradt).

A király szakítása hozzájárult a honvéd zászlóaljak gyarapodásához, novemberre 53, decemberre 62, 1849. januárjára 72 honvéd zászlóalj volt. A szabadságharc második felében a honvédség soraiba beleolvadt a régi sorkatonaság, így már 164 zászlóaljjal számolhattak. Emellett a régi nemzetőrséget is szaporították, az itthon lévő és hazatérő csapatokat kiegészítették.

1849. január 29-én az Országos Honvédelmi Bizottmány Dembinszkyt nevezte ki a magyar főerők parancsnokának.

63. ábra.
Mészáros Lázár Hadügyminiszternek szóló levél [dr. N. F.]

64. ábra.
Kiss Ernő altábornagy, országos hadi főparancsnok, aradi vértanú levele
[dr. Tomory Pál gyűjteményéből]

1849. augusztus 11-én Aradon Görgey Artúr tábornok teljhatalmat kapott, Kossuth Lajos lemondott.

Kossuth Lajos pénzügyminisztersége alatt teremtette meg a pénzügyi alapokat honvédserege számára, amelyet Ő irányított, mint a Honvédelmi Bizottmány elnöke.

A polgári átalakulásért, a nemzeti függetlenségért harcoló magyar honvédsereg erőinek egyharmadát a nemzetiségi felkelők elleni harc kötötte le, amikor az orosz cári intervenció az osztrák haderő segítségére sietett.

Az osztrák hadsereg tábori postája az 1848–49-es magyar szabadságharc alatt

1848. november 15-én herceg Windischgrätz tábornagy azzal a kéréssel fordult a császári-királyi hadsereg főparancsnokságához, hogy állítson fel részére egy formaszerű és jól berendezett tábori postát, két pár lóval és azokhoz tartozó postakocsisokkal, egy félig fedett, négyüléses kocsival és egy kisebb futárkocsival.

Ezt a tábori postát haladéktalanul, noha ideiglenesen a schönbrunni kastélyban állították fel és számára rendeletet adtak ki. Noha ennek tartalma nem ismert, feltehetően megegyezett az 1820-ban kiadottal.

A tábori postahivatal vezetésével Johann von Preu főtisztet bízták meg, aki november 22-én átvette a hivatalt, amelyhez egy postajárulnokot kapott.

Amikor a katonai hadműveletek Magyarországon megkezdődtek, ez az egy főparancsnokságnak szánt tábori postahivatal nem tudta ellátni a feladatokat, ezért a katonai igazgatás kívánságára még néhány, további tábori postahivatalt állítottak fel. Dr. Nagy Ferenc gyűjteményének egyik darabja egy korai dokumentum, Windischgrätz részére Magyarországra küldött levél. A címzés egyszerűen „in Ungarn" (65. ábra).

Magyarországon harcoló seregnél az alábbi császári királyi tábori postahivatalok működtek:

a/ tábori főpostahivatal (Feldpost-Hauptamt) a pesti főhadiszálláson, 1848 novemberében;

b/ egy tábori postahivatal az 1. hadtestnél 1848. decemberében, a 2. és 3. hadtestnél 1849 májusában, (Alfred Clement említést tesz a 4. hadtestről is, 1849 augusztusában);

c/ egy tábori postahivatalt a magyar déli-hadseregnél ugyanebben az időben. Egy további, a kamenitzi (Kamenica, Pétervárad mellett) ostromló hadtestnél („Belagerunskorps"), amelyet a pétervároadi erőd bevétele után, 1848. szeptember 8-án feloszlattak. (Die Postmarke c. folyóirat 1924. évi 83. száma, Von Sektion i. R. Josef POSCH, osztrák–magyar tábori posta Vezérigazgatója cikke nyomán).

Kezelési bélyegzők

Alfred Clement „Handbuch der Feld- und Militärpost in Österreich" (Graz, 1964) c. könyvében rendszerezte a tábori postahivatalok által használt kezelési bélyegzőket (egyes esetekben leírja a tábori posta rövid történetét is).

A tábori postahivataloknál kezdetben a nápolyi háborúban használt kezelési bélyegzőket alkalmazták, vagyis keltezés nélkülieket. A „F Post" és a tábori postahivatal számát, pl. IV. tüntették fel. Az ezeket felváltó kezelési bélyegzők kör alakúak voltak, „K. K. Feldpostamt" és „Feldpost" (alatta a hivatal száma) felirattal.

A vonalbélyegző „FELDPOST" levélen eddig ismeretlen.

Tábori főpostahivatal:
Egy körbélyegzőt (1849), K:K:ÖSTR./FELDPOSTAMT (D típus)
január–április között Pesten,
április–július között Pozsonyban,
júliustól 1849 végéig ismét Pesten alkalmazták.

Dr. Nagy Ferenc gyűjteményének darabja a Kremsierben feladott, Windischgrätznek Pestre szóló küldemény, amelyet 1849. január 26-án érkeztettek és már a tábori posta fenti kezelési bélyegzőjével láttak el (13. színes ábra).

A szárazföldi haderők táboriposta-bélyegzői:
a/ K.K.FELDPOSTAMT /1sAeCs/ 1. hadtestnél 1848 decemberétől,
b/ K.K.FELDPOSTAMT /2sAeCs/ 2. hadtestnél 1849 májusától,
c/ K.K.FELDPOSTAMT /3sAeCs/ 3. hadtestnél 1849 májusától,
d/ K.K.FELDPOSTAMT /4sAeCs/ 4. hadtestnél 1849 augusztusától,
valamennyi D típus.

A déli hadsereg tábori postája FELDPOST/SÜDARMÉE feliratú, kékeszöld körbélyegzőt (D típus) használt, 1849 májustól Horvát–Szlavóniában.

Franz Graf Schlick tábornok három brigádja 1848-ban Dukla mellett (Galícia) állomásozott, *a téli hadjáratban sikeresen vett részt,* majd csatlakozott az osztrák haderőhöz. Tábori postája egyedi bélyegzőt használt, kékeszöld színben és két típusban, Schlik–Scklick névvel. Alfred Clement katalógusában található e ritka történeti dokumentum (66. ábra).

Az alábbi levéltári dokumentum Kassa elfoglalásáról számol be:

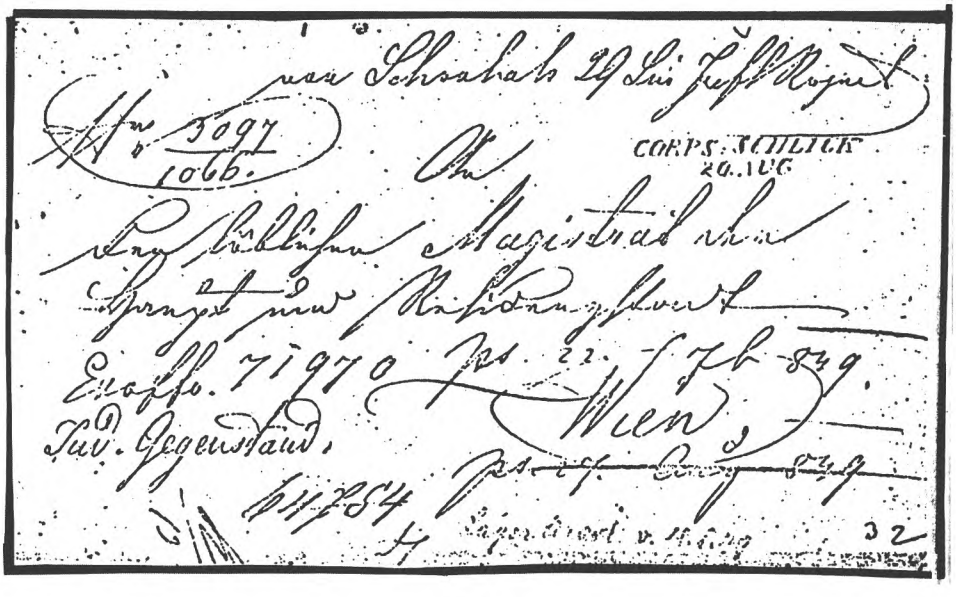
„Az alolírt szekérpostai hivatal ezennel jelenti, hogy Schlick osztrák tábornok országunkbani bevonulása és Kassa város elfoglalása végett a f. é. December hó 10-én elindított Kassai teherszekér biztonság tekintetéből csak Miskolczig mehetvén, az ezen uton különben Kassáig menő gyors és teher szekerek járása csak a Buda–Miskolczi vonalra szoríttatott. 1848. december 7-én"

Egy „vom Commando der Raketenbatterie No 10" feladóval küldött levelet ismertet Clement katalógusában, amelyet Pest 1849. január 27. feladási bélyegzővel láttak el. Ezen hadtest is állomásozott és harcolt Magyarországon 1848–1849-ben.

Alfred Clement katalógusában külön szól azokról a tábori postaküldeményekről, amelyeknél a postahivatal helybélyegzőjét alkalmazták. Ezek között bemutat egy a Haditörvényszék (von k. k. Purifikation-Commission) által feladott levelet, amelyet Hermannstadt postahivatal keletbélyegzőjével láttak el.

65. ábra.
A. Windischgrätznek egyszerűen „in Ungarn" címzéssel feladott levél [dr. N. F.]

66. ábra.
Franz Graf Schlick tábornok tábori postájával továbbított küldemény [Alfred Clement]

Dr. Nagy Ferenc gyűjteményének darabja egy Haynau tábori hadi kórháza által feladott küldemény. A győri (Raab) postán feladott, majd több alkalommal a címzett után küldött (Szeged, Temesvár) levélen található –„Am Marsch auf Prag" (menetben Prágába) – feljegyzés szerint, a sikeres hadjárat után a kórházat Pestről vonták vissza Prágába. A küldemény egy hónapig volt úton (14. színes ábra).

A tábori posták kezdetben csak levélposta-szolgálatot láttak el, míg a csapatok részére érkező pénzesleveleket és csomagokat a helybeli postahivatalok a „Budai Kocsiposta Főexpedíció" útján kézbesítették. Amikor 1849 április végén Budát és Pestet az osztrák csapatok elfoglalták, a budai kocsipostai ellenőr, Schmidt utasítást kapott, hogy csatlakozzék a Budai Kocsiposta-főhivatalnál összegyűlt, hadtestekhez szóló küldeményekkel (csomagokkal) a császári királyi főhadiszálláshoz. Ez időben jött létre egy sajátos ***tábori kocsiposta-hivatal,*** amely így kapott hivatalos elnevezést. A hivatal forgalma hamarosan olyannyira megnőtt, hogy létesítésekor Pozsonyban már egy második hivatalnokot és egy napibérest („Diurnis") kellett alkalmazni. A Clement-katalógus erről a hivatalról Feld-Fahrpostamt név alatt tesz említést. A katonai hadműveletek újbóli megindításakor a tábori kocsipostát először rövid időre Győrbe helyezték, majd Pestre, itt működött a háború befejezéséig.

Az orosz csapatok tábori postája 1849 májusában Hraditschban működött. A postaküldeményeket az itteni posta továbbította. Az orosz hadtest valamennyi tisztje, katonája és katonai hivatalai portómentességet élveztek Ausztriában. A királyi lengyel postaigazgatással történet megegyezés alapján a Varsón és Krakkón át Oroszországba küldött és onnan érkezett postát a varsói tábori posta-parancsnokság továbbította, a megfelelő hadtesthez továbbküldve. Így a továbbítás meglehetősen gyors volt. Alfred Clement az orosz csapatok által Ausztriában feladott küldeményt katalógusának megírásakor még nem ismerte. Dr. Nagy Ferenc gyűjteményének ritka darabja a *„Von kais. russischen Brigade Comand."* a császári orosz parancsnokság által Nyíregyháza postahivatalában 1849. augusztus 27-én feladott levél (15. színes ábra).

A magyar szabadságharc helyzetének és a magyarországi viszonyok változását követően a kereskedelemügyi minisztérium 1849. szeptember 29-én a Hadügyminisztériumhoz fordult azzal a kéréssel, hogy a tábori postafőhivatalt és az 1. és a 3. hadtest tábori postahivatalait, a tábori kocsiposta-hivatalt, oszlassa fel és a feladatát a civil posták vegyék át, ezzel szemben a Komáromnál lévő ostromhadtest (2. hadtest) tábori postája Magyarországon is működött. A déli hadtestnél felállított tábori posta működése ügyében kérdést intéztek Horvátország bánja, Jellačić táborszernagyhoz. Az alábbi iratok tanúsága szerint a tábori posta Magyarországon is működött.

Egy győri irat a tábori posta kezeléséről ad tájékoztatást. [3. kf., 103 t.] Az 1848. október 3-án kelt, 2053. számú iratban többek között ez áll:

„Az ezen hó 3-án Bécsből indított levélgyorskocsi kisérője Hausender kérdőre vonatván jelenti, hogy Jellacsicsnak, kinek serege Győr várost és annak tájékát elfoglalta, s Mosony felé vonul, – tábori postatisztje Győrben a kezelésnél jelen lévén, 3. bécs–buda–pesti levélnyalábot felbontott, abból 60 darab levelet elvivén, csupán egy Baldacci Manóhoz szóló pesti, és ide mellékelt két ajánlott hivatalos leveleket felbontva, a többieket sértetlenül adta vissza az ide csatolt nyílt levéllel együtt..."

Biringer Mátyás október 10-én írt, 2087. számú felterjesztése egy hasonló esetről számol be, az irat mellékleteként felterjesztették a jegyzőkönyvet is. Ábraként a küldemény borítékát mutatom be (16. színes ábra):

„A mosonyi postahivatalnak ide mellékelt jelentése szerint a folyó hó 6-án indított és 7-én este oda érkezett Bécs budai levélposta Jellacsics előserege által letartóztatván, a horvát szlavóniai tábori postatisztnek átadatott, és Magyaróvárott azon éjjeleni átvizsgáltatás, és csak másnak reggeli visszajuttatás utána indíttathatott útnak. Miről is alulírt Igazgatás fensőbbi tudomás végett teszi alázatos jelentését.

Budán Október 10-én 1848.

A kir. Főpostaigazgatóság

Biringer Mátyás
Igazgató
Linkey Antal
Ellenőr"

[uo. 112. t.]

A Magyarországon lévő cs. kir. hadsereg-parancsnokság 1848. október 18-án az osztrák kereskedelmi miniszterhez küldött levélben közölte, hogy egyetért a tábori postahivatalok feloszlatásával, de kéri, hogy a nagy csapatmozgásra való tekintettel még a visszavonulásig, november végéig működjenek. A kereskedelmi miniszter sürgette feloszlatásukat, mivel a tábori postahivatalok személyzetét a civil posta adta és a személyzethiány a postaszolgálat megfelelő ellátását akadályozta.

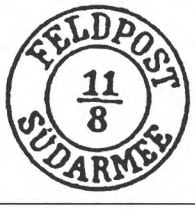
A szabadságharc leverése utáni háborúkban az osztrák hadsereg oldalán mindenkor megtaláljuk a tábori postát, amelynek személyzete főként osztrák volt.

Az osztrák tábori posták kezelési bélyegzőit Alfred Clement „Handbuch der Feld- und Millitärpost in Österreich", Graz 1964 c. munkájában bemutatott bélyegzők és levelek segítségével szemléltetem (67. ábra).

A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnoka gyűjteményében található az itt bemutatott, 1848/1849. évi, osztrák tábori postát ábrázoló rajz (17. színes ábra). A tábori futárokat (osztrák katonákat) szállító szekeret vörös ruhás magyar katonák támadják meg. A futárok nyakában jól látható a „futártáska".

Az önálló magyar hadsereg táboriposta-szolgálata

Abban az időszakban, amikor a nemzetnek, az ideiglenes kormánynak minden erejét és figyelmét az ország önvédelmére kellett összpontosítani, valamint a harcok feltételeit biztosító egyéb szervek megszervezésére és azok szükségleteinek előteremtésére, a kormány nem gondolhatott a postaszolgálat teljes átszervezésére. Az első független kormány lemondása után, az osztrák hadak előnyomulásával azokon a területeken, ahová a magyar kormány hatalma nem ért, valamint ott, ahol a postaigazgatóságok kivonták magukat a magyar postaigazgatás hatásköréből (1849-ben a kassai postaigazgatóság a magyar hadsereg elől Galíciába menekült), a magyar kormány főként a tábori postákra számíthatott.

Vonalbélyegző (Langstemple) FELDPOST levél ismeretlen (Belege unbekannt)	FELDPOST
Főtábori postahivatal (Hauptfeldpostamt) Körbélyegző (Ringstempel) K:K:ÖSTR:/FELDPOSTAMT/	
Szárazföldi haderők tábori postái (Die Feldpostämter bei den Armeekorps) a.) K.K.FELDPOSTAMT 1sAeCs b.) K.K.FELDPOSTAMT 2sAeCs c.) K.K.FELDPOSTAMT 3sAeCs	
d.) K.K.FELDPOSTAMT 4sAeCs	
A déli hadsereg tábori postája (Das Feldpostamt der Südarmee in Kroatien) FELDPOST/SÜDARMEÉ Körbélyegző (Ringstempel)	
Das Corps:Schlick Vonalbélyegző (Langstemple) kékeszöld (blaugrün)	

67. ábra.
Válogatás az Alfred Clement „Handbuch der Feld- und Millitärpost in Österreich", Graz 1964 című munkájában bemutatott bélyegzőkből

Hüberth Károly tanulmányában pár sorban megemlékezik a magyarországi tábori postákról, többek között ezeket írja:

„Főként tehát csak a tábori posták épségben tartása s az képezte később a főcélt, hogy az ország különböző tájékai posták útján a kormány székhelyével összeköttetésbe hozassanak. De még ez is sokszor akadályokkal volt egybekötve, mert a postaintézet kezelő személyzetére s különösen a postaállomások tulajdonosaira, a postamesterekre súlyosan nehezedtek a viszonyok...” [H. K. 151. és 152. old.]

A minisztérium mindent elkövetett, hogy működésüket biztosítsa, s mindenáron megtartsa, mert a kormány az ország különböző részeivel csak e tábori posták és futárok útján tudta rendelkezéseit továbbítani.

A magyar hadsereg állomáshelyein a postamesteri hivatalokat is tábori postamesteri hivatalokká alakították át. Ezek általában meglévő postai összeköttetésekhez csatlakoztak. Mindez nehéz körülmények között történt (mint már korában is említettem) a hivatalokat a hadak feldúlták, kifosztották. Különös nehézséggel járt a futárszolgálat számára szükséges lovak biztosítása.

Az első hivatalok felállítása feltételezhetően az önálló magyar hadsereg létrejötte után, s mindenkor annak vonulási irányában történt.

Tábori sebesposta

A postaanyagban talált 1848-as dokumentum az egyetlen forrás, amely igazolja, hogy tábori postahivatalokat, sebespostát a hadügyminiszter rendelkezése alapján, legtöbb esetben a hadsereg állomáshelyei mellett és a vonulási irányban, valamint a gyülekezőhelyeken létesítették. A hadügyminiszter 5941. számú rendelkezése arról szól, hogy *Bicskén tábori postát* állítsanak fel (ezen időszakban Görgey tábornok csapatával itt állomásozott):

„Fejér megye jelenti, hogy a f. e. 5941 sz. a., hadügy miniszteri rendelet folytán Bicskén tábori posta állíttatott.

28.75. – 848. = Okt 27-én

...Fejér vármegyének ide zárt felírása, mellyel a Bicske városában felállított tábori posta részére kiszolgáltatott előfogatokért járó napi bér utalványozását szorgalmazza; a tisztelet hadügyminisztériumnak további intézkedés végett küldetik át.”

(Az ügyiraton Dálnoki aláírása, valamint Ambrus Mihály kiadványozása olvasható). A fenti intézkedés is arra utal, hogy a tábori postahivatal a hadügyminisztérium felügyelete alá tartozott. (68. ábra)

A levéltári gyűjteménybe az Akadémia könyvtárából kerültek át a Bicske–Bia tábori sebesposta kezelési dokumentumai. [H147 11. t.] A Bicskén felállított tábori posta a Bicske–Bia tábori sebesposta állomása lett, amely Bicske–Bia és Bia–Buda irányban közlekedett. A sebesposta útjainak dokumentumai, a hivatal kezelési nyomtatványai lehetővé teszik számunkra, hogy a korabeli kezelésről áttekintő képet kapjunk. A „Tábori sebesposta szállítmányíven” a meneteknek „Útszám”-ot adtak, feltüntették az érintett állomásokat, a küldeményre vonatkozó adatokat, az indítás-érkezés időpontját, valamint az átvevő nevét (69. ábra). Ez utóbbi lehetett a postai biztos, a címzett vagy meg-

bízottja (pl. Görgey tábornok segédje). Egyes esetekben a megbízott átvevő ún. „Megismervény" című igazolással vette át a küldeményt.

Kezelési utasításként olvasható az első szállítmány íven:

I. „Ezen ív aláírva visszaküldetni kéretik, II. Az ide küldendő levelek beiktatására szállítmányívek mellékelten küldetnek". A bemutatott íven Görgey Artúr tábornoknak szóló küldemény is szerepel.

Külön összesítőt, „Jegyzőkönyvet" vezettek az érkező és a küldő futár által szállított küldeményekről. Az ugyancsak *„A tábori-sebesposta szállítmányív"* című nyomtatványon már ismertetett adatokon kívül a küldő biztos és a küldeményt „vivő kocsis neve" is szerepelt. A bemutatott „küldő futár" jegyzőkönyvén megtalálhatók a már fent említett, Görgey tábornoknak szóló küldemények. (lásd. fent. 3. út 5. ív, 70. ábra).

A tábori sebesposta útvonalát, Bicske–Bia, Bia–Buda, és Buda–Bia viszonylatot igazolják az utakhoz kiállított *„Térítvények"*, ezek közül a Biáról Bicskére december 30-án d. u. 4 3/4 órakor indított 3. útét mutatom be (71. ábra).

„Biáról Bicskére kiállított *„Járat Könyvecske"* c. nyomtatványban egy Görgey tábornoknak és egy Perczel Mórnak szóló küldemény bejegyezése található (72. ábra).

Az okiratok adatai igazolják, hogy a levelek nagy része a hadügyminisztériumtól, országos katonai szervezetektől a hadműveleteket irányító személyektől indult vagy érkezett, főleg a hadsereg és a kormány közötti levelezések és postaszolgálati küldemények voltak, és valóban a rendelkezések gyors végrehajtása érdekében működtek.

Bia állomás *„Nagy könyvé"*-be útszámonként jegyezték be az érkezett és a továbbszállított küldeményeket. Ezenkívül *Számadó Könyvbe* vezették a bevételeket és a kiadásokat. Így a postai biztostól érkezett 60 forint bevétel mellett a fuvarosoknak kifizetett költségeket. A naplót 1849. január 3-án zárták le (73–74. ábra).

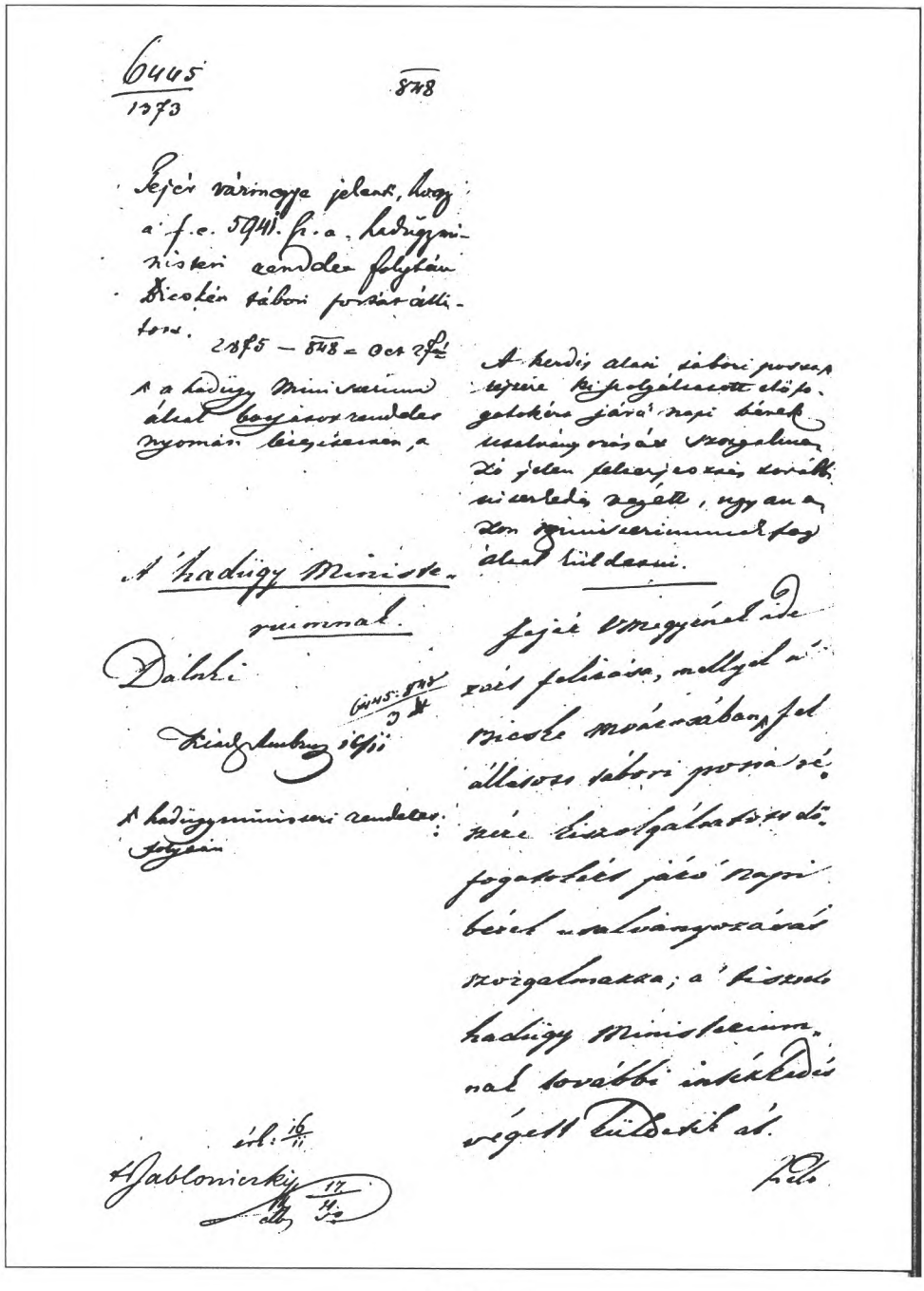
A tábori sebesposta kezelését – mint az ismertetett dokumentumok is igazolják – postabiztosok végezték, feltételezhetően a hadügyminisztérium megbízásából.

Iratokat találtam arról is, hogy a küldemények szállítása hogyan történt:

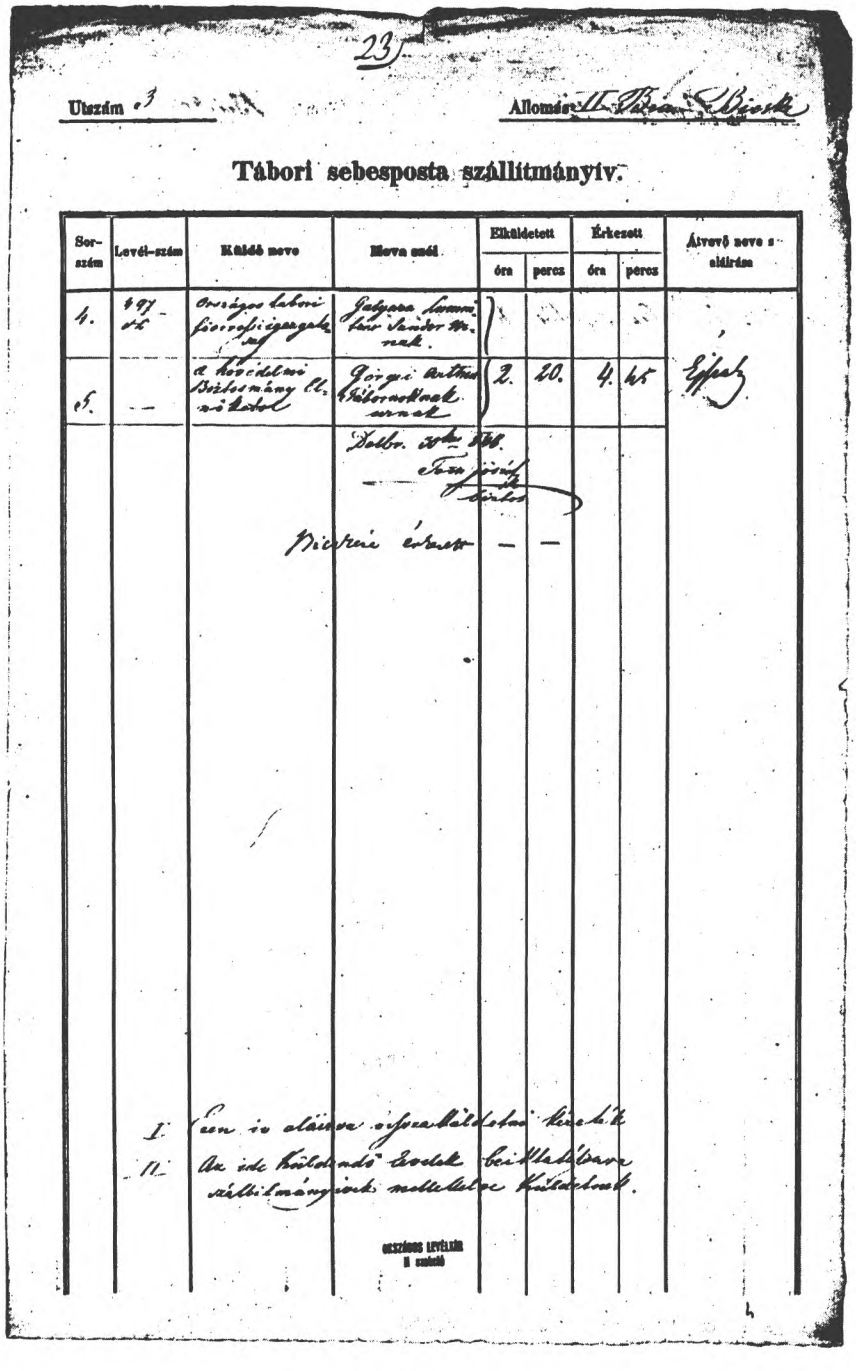
„Bicske Dec. 31. 848. Alolírt mint tábori posta szállító, a levelek szállítására szükséges bőrtarisznya küldését kéri a Budai ügynökségtől. Koncz Imre" „A kulcsot 3 dik és 4 dik szám alatt átvettem. Költ Bián 30-án december 848. Tóth József biztos."

Ezek szerint a ***tábori sebesposta-ügynökség,*** mint felügyelet Budán működött. A Számadó Könyv adatai szerint a sebesposta anyagát fuvarosok szállították bőrtarisznyában, kulccsal, lakattal lezárva. Mindezt a levél címzése és az átvételi elismervények tartalma is igazolja (75. ábra).

A fuvarosoknak kifizetett összegek, a szállítás rendje azt mutatja, hogy a tábori sebesposta a gyorsposták rendje szerint működött, felügyeletét – a rendkívüli helyzetre való tekintettel – az Országos Honvédelmi Bizottmány látta el.

68. ábra.
Hiteles dokumentum (részlet) a bicskei tábori posta felállításáról, arról, hogy a tábori posták felügyeletét az OHB látta el [OL, H147 11. t.]

23.

Utszám 3 Állomás II. Bécsi Bicske

Tábori sebesposta szállítmányív.

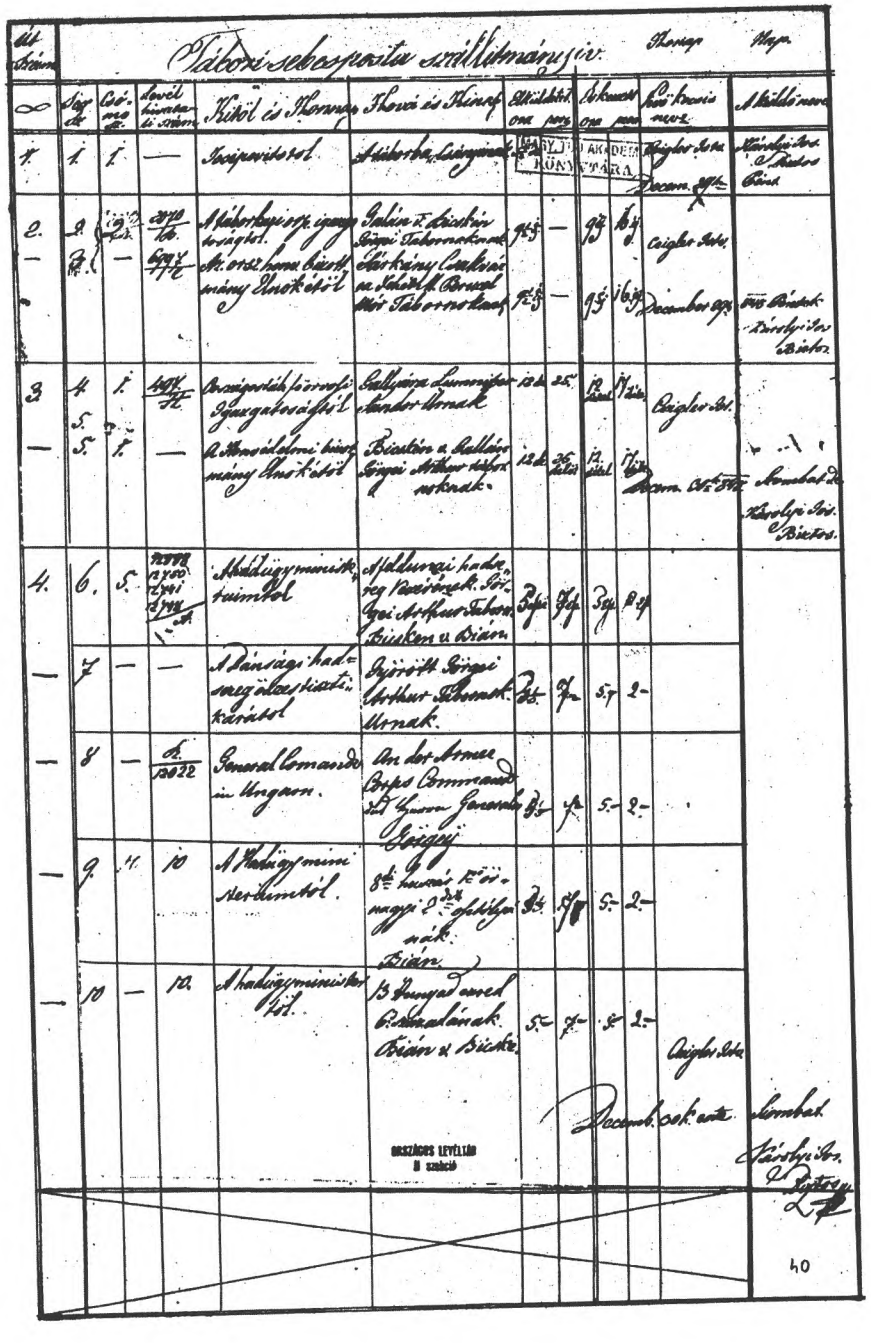
Sor-szám	Levél-szám	Küldő neve	Hova szól	Elküldetett óra	Elküldetett perez	Érkezett óra	Érkezett perez	Átvevő neve s aláírása
4.	497 ut.	Országos tábori főirodafőigazgatóság	Galgóczi Lumm Sándor tr.					
5.	—	a kecskeméti Bizottmány ut.	Györgi Arthur Főerdőnek	2.	20.	4.	45	Éppel
			Debr. 20/8 848. Tanácsból Bicske					
			Bicskéről érkezett	—	—			

I. Ezen is alázva a szállítmányok kiadásakor kérjük.

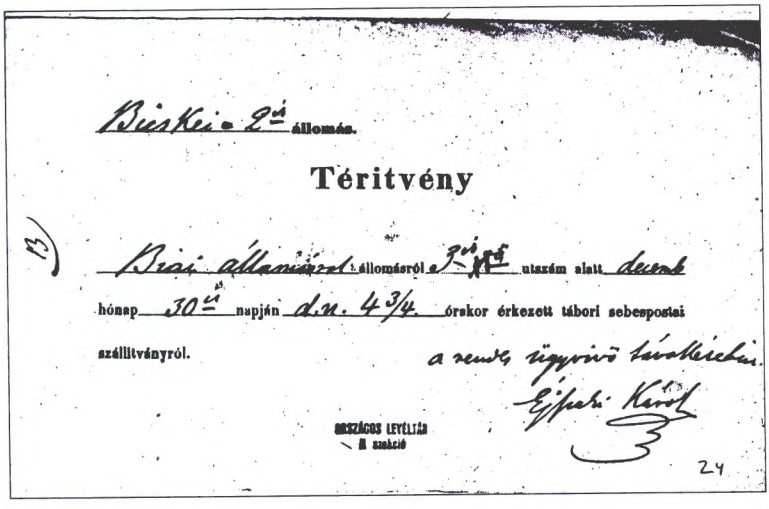
II. Az ide küldendő levelek beállításával szállítmányunk mellőzésével küldendők.

HIVATALOS LEVÉLRÁK
K szabad

69. ábra.
Szállítmányív [Ol, H147 11. t.]

70. ábra.
A küldő futár „Jegyzőkönyve" [OL, H147 11. t.]

Biskei 2ú állomás.

Térítvény

13)

Biai állomásról állomásról a 3ú/15 utszám alatt dereb

hónap 30ú napján d.u. 4 3/4 órakor érkezett tábori sebesposlai

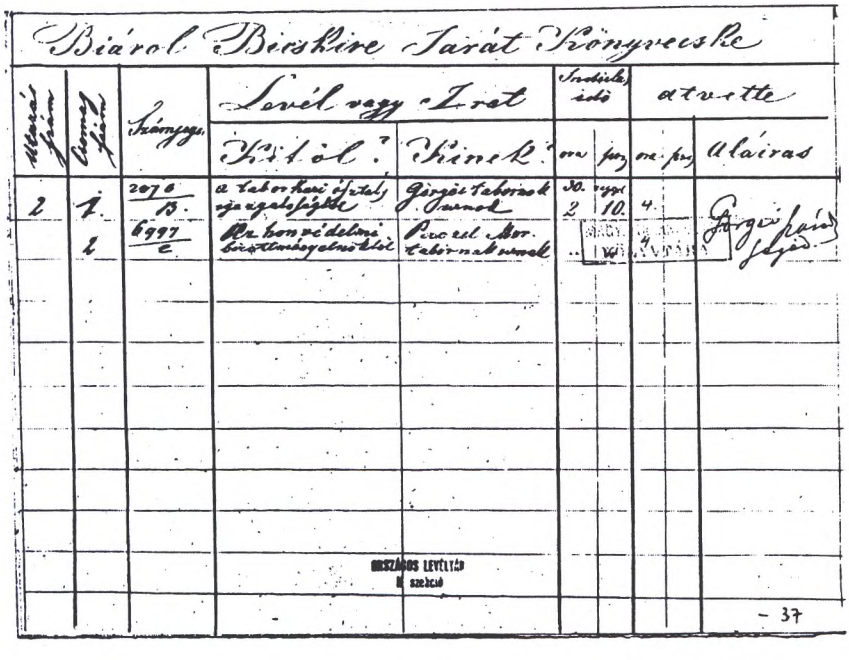
szállítványról. a rendes ügyviteli tárkeiehez.

Éjfeli Károly

MAGYAR KIR. POSTA
II. szakasz

24

71. ábra.
A Biáról Bicskére december 30-án délután 4 3/4 órakor indított 3. út küldeményeinek átvételét igazoló „Térítvény" [OL, H147 11. t.]

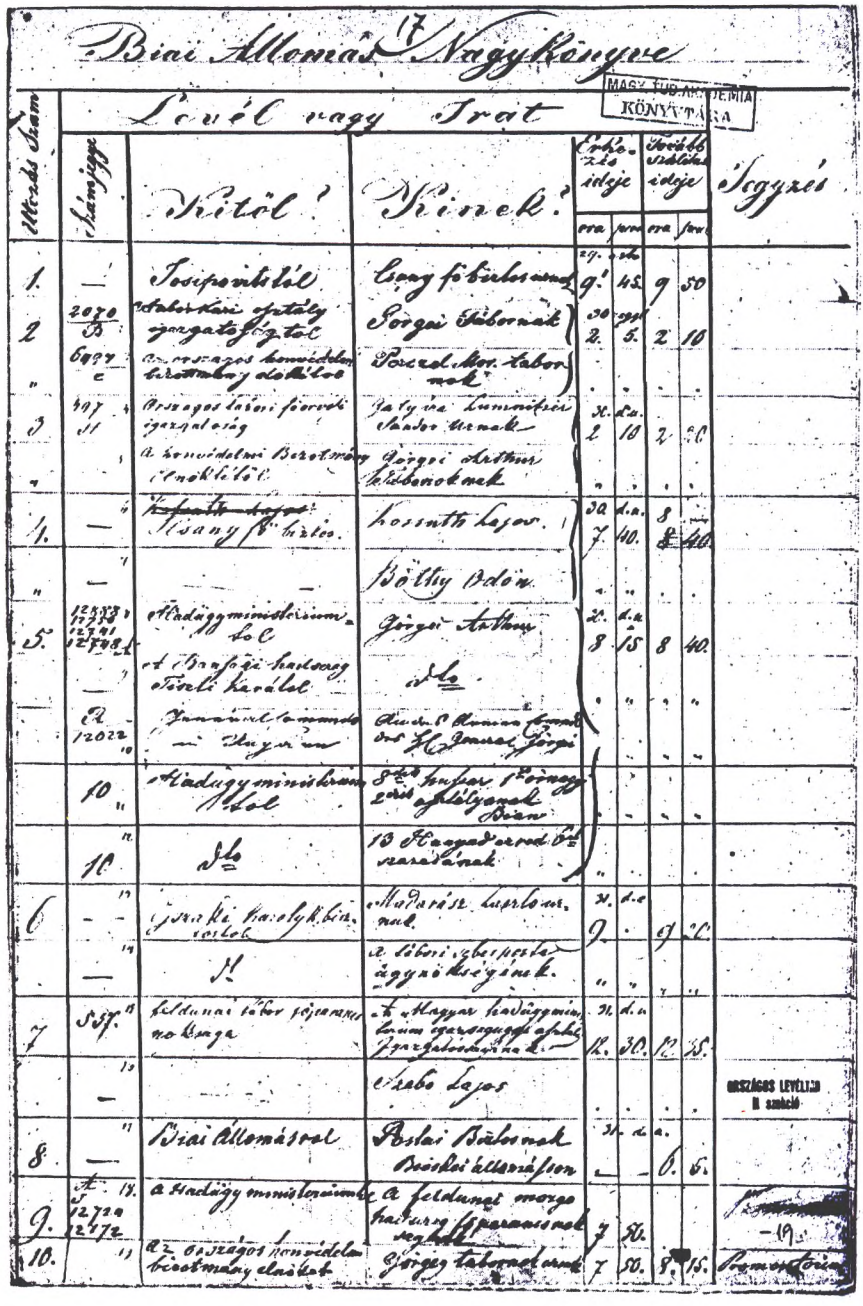
Biáról Bicskére Járat Könyvecske

Menet-szám	Darab-szám	Számjegy	Levél vagy Irat — Honnan?	Hová?	Érkezési idő — nap	Érkezési idő — óra	átvette — nap	átvette — Aláírás
2	1.	2070/15.	a tábornoki ifjabb segédtiszthez	Görgei Tábornok Urnak	30.	2 10.	4	Görgei sajátkezű aláírása
	1	6997/c	Bakonyi dalosa kirándulásáról	Perczel Mór tábornok Urnak			4	

MAGYAR KIR. POSTA
II. szakasz

– 37

72. ábra.
Biáról Bicskére kiállított „Járat Könyvecske" egy Görgey tábornoknak és egy Perczel Mórnak szóló küldemény bejegyezésével [OL, H147 11. t.]

Bia-i Állomás 17 Nagy Könyve

MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Levél vagy Irat

Iktatási szám	Számjegy	Kitől?	Kinek?	Érkezés ideje	Tovább küldés ideje	Jegyzés
				óra / perc	óra / perc	
1.	—	Josipovitsból	Czeg főbíróhoz	29. d.b. 9. 45.	9 50	
2	2070 B	Szabadkai osztály parancsnoksága	Görgei Őrnagynak	30 d.u. 2. 5.	2 10	
"	6997 C	Az országos honvédelmi bizottmány elnöke	Perczel Mór tábornoknak	. .	. .	
3	497 11	Országos bizottmányi főorvosi igazgatóság	Jaky Ede Lumniczer Sándor ezredes	31. d.u. 2 10	2 20	
"	"	A honvédelmi Bizottmány elnökétől	Görgei Arthur főhadnagynak	" "	" "	
4.	—	Tisza Lajos	Kossuth Lajos.	30 d.u. 7. 40.	8 40	
"	—	—	Bölöny Ödön.	" "	" "	
5.	12373 12378 12741 12748	Hadügyminisztérium.	Görgei Arthur	28. d.u. 8 15	8 40.	
"	—	ex Brassói hadsereg főtörzskarától	Id°	" "	" "	
—	B 12022 10	Hadügyminisztériumból — Ungvárról	Auditor Kuncz Ignácz és Kossuth Jenő	. .	. .	
	10 11	Hadügyminisztériumból	Schr. Kupfer Károly a főhelyettesnek Biára	. .	. .	
	10 11	Id°	10 Hadsereg orvosi főnökének	. .	. .	
6	— 13	Szolnoki Harcsolyk Bizottságtól	Madarász Lajos tanárnak	31. d.e. 9. .	9 20	
	— 13	N.	a Bihari ügyészi hivatalnak	" "	" "	
7	Sff. 11	Feldunai tábor főparancsnokságától Buda	A Magyar hadügyminisztérium ügyészségének	31. d.u. 12. 30.	12 35.	
	— 13	—	Szabó Lajos	. .	. .	ORSZÁGOS LEVÉLTÁR II. szekció
8.	— 11	Bia-i Állomással	Boslai Bálnak Bécsből	31. d.u. — —	6. 6.	
9.	K. 14. S 12720 12772	a Hadügy minisztériumból	a Feldunai morgó hadsereg főparancsnokságának	7 30.		-19-
10.	11	az Országos honvédelmi bizottmány elnöke	Görgey tábornoknak	7 50.	8. 15.	

73. ábra.

Bia állomás „Nagy könyvé"-be is bevezették az érkezett és továbbított küldeményeket (mint a Görgeynek és Perczelnek szóló küldeményeket) [2. és 3. t., OL, H147 11. t.]

Futárposta

A független magyar postaigazgatás területén 1848 második felében a futárposta szerepe átértékelődött, rendeltetése főként a hadsereg és a kormány, valamint a kormánybiztosok levelezésének továbbítása lett. A futároknak előjogokat biztosított az Országos Honvédelmi Bizottmány. [H 15 1. kf., 36. t.] (A futárok részére biztosítandó „előfogatok"-ról szóló rendelkezésekről Madarász intézkedései között szóltam.)

Kossuth Lajos Szemere Bertalannak írt levelében Budapest–Erdély vonalon az előfogatokra vonatkozó rendelkezést adott ki Heves m. N. Kun kerület és Bihar m. és Erdély kormánybiztosa részére.

„Önöknek meghagyom, hogy futárok számára a Pest–Erdély útvonal kebelökbeli állomások álladalmi költségen előfogatokat tartassanak mellynek a rendes fizetés, ha számla lesz használtatnának és minden nap kiszolgáltassék, s mellyek senki másnak mint magát nyílt rendelettel kimutató futárnak tovább küldésére legyen kiállítandók. K. biztos urat oda utasítom, miszerint kellőleg intézkedjen, hogy a futárok számára Pest–Kolozsvári útvonalon Erdély határába fekvő minden állomásán s a mind a többi hatóságoknak egész eddig kiállítandók legyenek. Egész útvonal többi állomásai iránt a kellő intézkedést megtettem...."

Fehér megye alispánja október 2-án a királyi biztosnak írott levelében az alábbiakról tudósított:

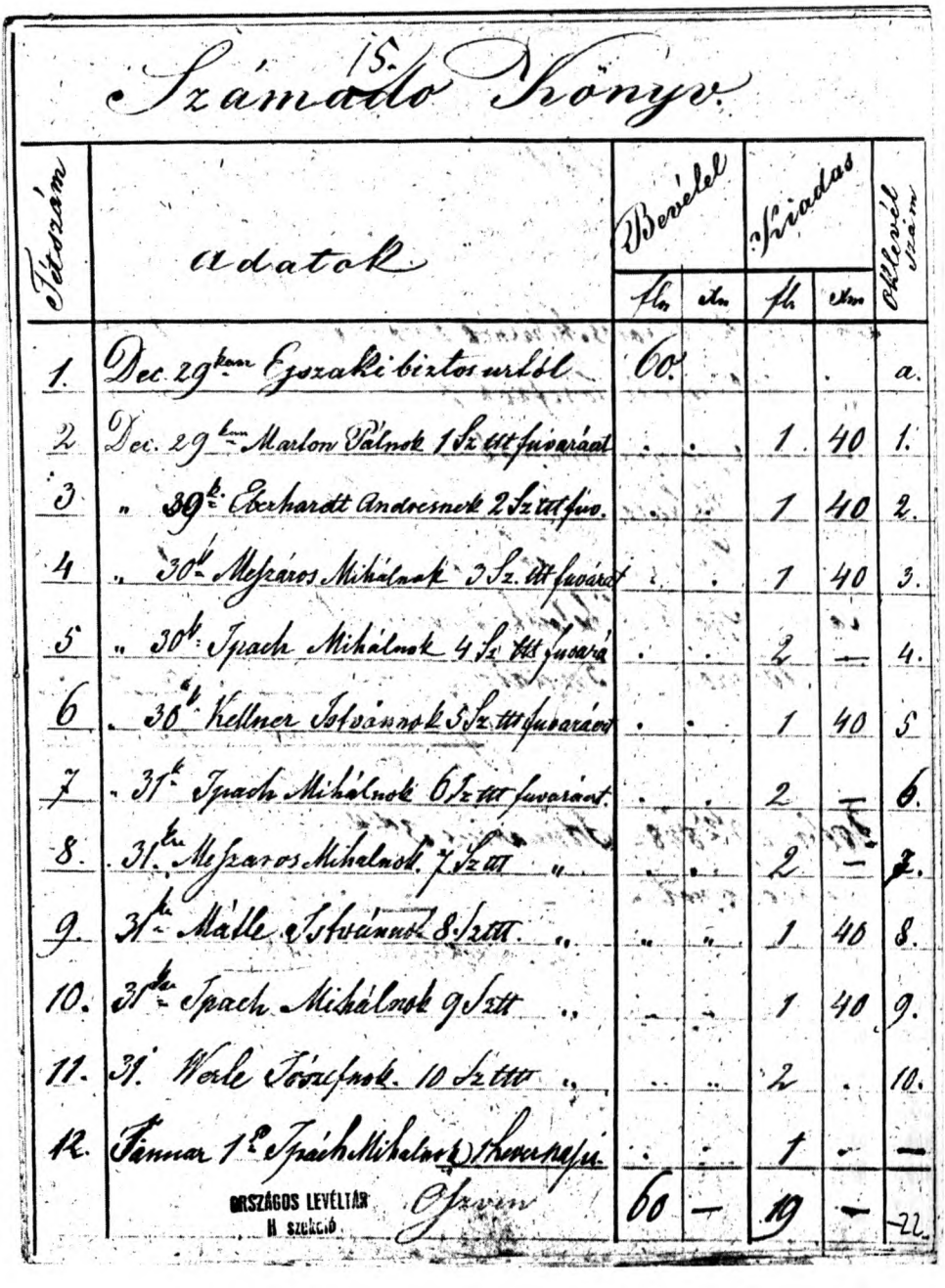
„Tegnap az Október 1-ő napján Fehérvár városa B. Jellasics után a Fehérváron hátrahagyott Horvát katonaság eránt egy sürgönyt küldött Moorra, ugyan ezen posta legény ma Október 2-án vissza térvén a következendő előterjesztést tett, hogy még tegnap estve által adván a sürgönyt Mooron, a térítvény kiadását ma reggelre ígérte, B Jellasics reggel azonban a térítvény kiadását megtagadván, Moorról Jellasics sebesen Győr felé indult sebesen, úgy annyira, hogy éjjel Kerepesen táborozott serege, utolja már Moor alatt volt, amikor a posta legény el indult Moorról, ezen aláírás eránt megbízom szinte valakit, hogy kimenvén Moorra körülállasson, hírt hozzon, addig is ezt bejelenteni szoros tisztemnek tartván..." [H 2 OHB Általános iratok 313. l.]

Az eszéki főpostahivatalnak küldött, elveszett irat utáni nyomozás tárgyában indított iraton ezt a megjegyzést találtam: *„A keresett levelet Biasin Domokos futár által küldöttem Szegedre..."* [3. kf., 192. t.]

„Bem Úr rendeletéről" korábban szóltam, a hivatalok megjegyzései között ez állt: *„Kérdés ki álljon az illy rendkívüli, s a felsőbbileg még nem is parancsolt extra lovagoltatásokért?! Ki fogja ezeket a minden napi lovaglásokat kifizetni? Van itt baj elég minden nap hét nyolcz ló fut."* [1. kf., 221a. t.]

Perczel Mór táborába Letenyére is „naponkénti nyargalás volt". A 2053. sz. alatt korábban említett, Jellačić tábori postájáról szóló iratban ez áll:

„A gönyői postahivatal ide mellékelt jelentése szerint ezen hó 3-án Budáról indított levélkocsi, és podgyász postakocsi oda érkezvén az ellenségnek már Győr város megszállása, és az által a közlekedés megakadályoztatása, és a bátorság veszedelmeztetése miatt Pongrácz László tábori futár, az illető vezetők beleegyezésével, Ács felé

15.

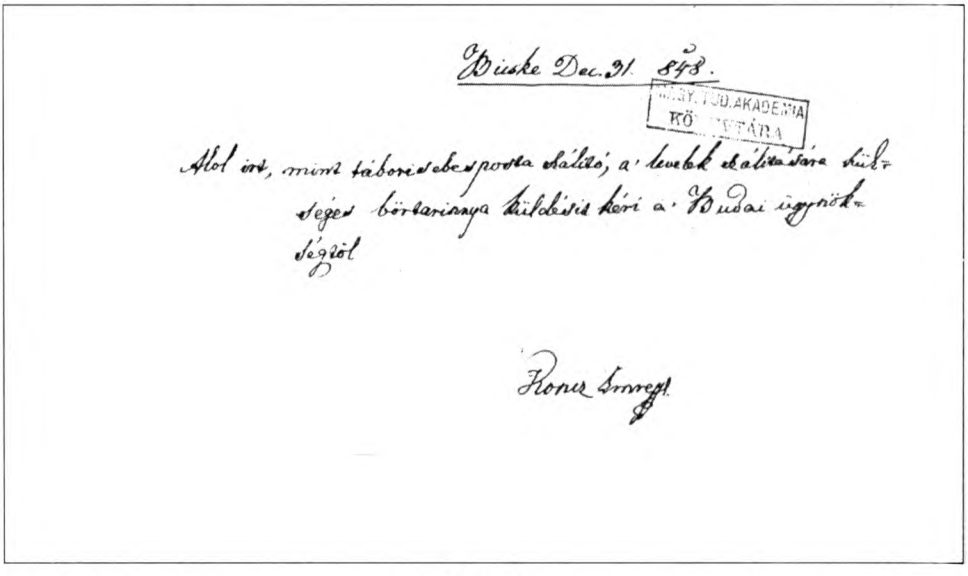
Számadó Könyv.

Sorszám	adatok	Bevétel fl.	Bevétel xr.	Kiadás fl.	Kiadás xr.	Okirat szám
1.	Dec. 29kén Északi biztosulból	60.				a.
2	Dec. 29 ben Marlon Pálnok 1 Szttl fuvarát			1	40	1.
3	„ 30k. Eberhardt Andresnek 2 Szttl fuv.			1	40	2.
4	„ 30k. Mészáros Mihálnak 3 Szttl fuvarát			1	40	3.
5	„ 30k. Ipach Mihálnak 4 Szttl fuvarát			2	—	4.
6	„ 30k. Kellner Istvánnak 5 Szttl fuvarát			1	40	5
7	„ 31k. Ipach Mihálnak 6 Szttl fuvarát			2	—	6.
8.	„ 31k. Mészáros Mihálnak 7 Szttl „			2	—	7.
9.	„ 31k. Málle Istvánnak 8 Szttl „			1	40	8.
10.	„ 31k. Ipach Mihálnak 9 Szttl „			1	40	9.
11.	„ 31. Wolf Józsefnek 10 Szttl „			2		10.
12.	Januar 1k Ipach Mihálnak 1 Szttl fuvarát			1	—	—
	Átvitetik	60	—	19	—	22.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
II szekció

74. ábra.
Számadó Könyvbe vezették a bevételeket és kiadásokat [OL, H147 11. t.]
(az ábra a következő oldalon folytatódik)

Számom	Adatok	Bevétel fl.	Bevétel kr.	Kiadás fl.	Kiadás xr.	A' lélekszám szerint
	átvétel	66	—	19	—	—
13.	Januar 1ső Mészáros Mihálnak 1 heresztaja	—	—	1	—	
14.	„ 1ső Worle Józsefnek 1 „			1	„	„
15.	2 Január Spach Mihálnak 1 „			1	„	„
16.	„ „ Mészáros „ 1 „			1	„	„
17.	„ „ Worle Józsefnek 1 „			1		
18.	3 Január Spach Mihálnak furaniord			—	„	„
19.	Bíráról Bndaig „ —			2	„	„
20.	Összve	66	—	26		
21.	Marad	34	—			
22.	Decbr. 29 töl 808 - Januarius 3dik napiárjamot			6	—	—
23.	Marad	28	—			

75. ábra.
A sebesposta felügyeletének Budára szóló küldemény, melyben a levelek szállításához bőrtarisznya küldését kéri [OL, H 147 11. t.]

visszaszállíttatott azon reményben, hogy ott, vagy Komáromban biztosabb helyen leend..." [1. kf., 232a. t.]

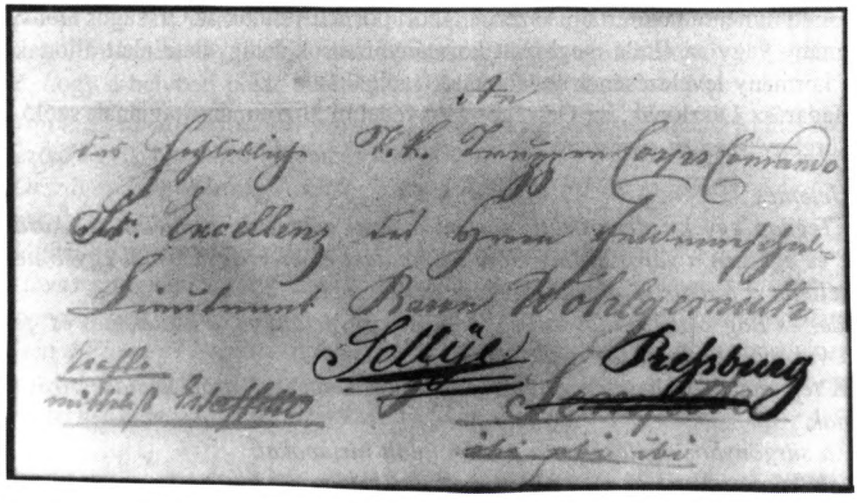
Két futárdokumentumot mutatok be dr. Nagy Ferenc gyűjteményéből. Az egyik levél a nagysallói csata emléke. Görgey csapata Klapka, Dessewffy és Damjanich részvételével döntő vereséget mért Wohlgemuth báró, táborszernagy seregére. 1849. április 19-én, a csata idején írt levelet „mittelst Estaffete" feljegyzéssel, futár útján, a visszavonuló táborszernagy után küldték. A címzés Sempthe, de a küldeményt az „ibi-ubi ibi" (keresendő) megjegyzés szerint Sellyére, majd Pressburgba (Pozsony) továbbküldték (76. ábra).

Egy másik, haditudósítást tartalmazó, Madarassy őrnagy lovas futár által továbbított levél elején és hátoldalán a továbbítással kapcsolatos utasítás olvasható:

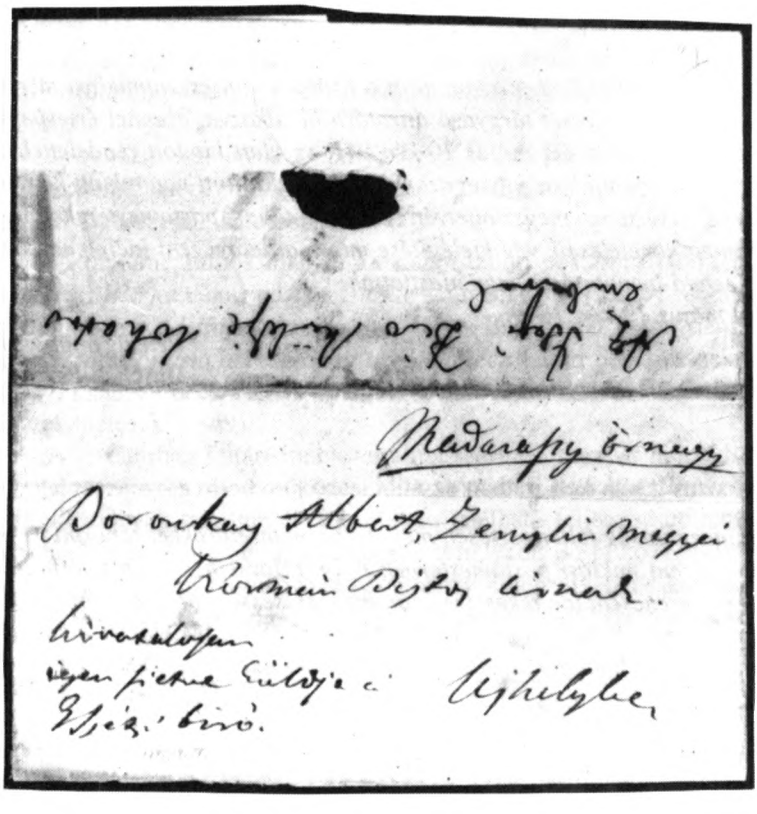
„Hivatalosan igen sietve üküldje az Izsépi bíró", „Az Izsépi bíró küldje lóhátas emberrel". (77. ábra)

Tábori postahivatalok

A tábori postával foglalkozó iratok nagy része a MOL Rendőri és Posta Osztály H/15 jelzetű anyagában találhatók. A kutatásaim során feltárt dokumentumok segítségével egy eddig teljesen ismeretlen terület feltárására nyílt lehetőség, ezek némi támpontot adtak arról, hol működtek tábori posták, táboriposta-összeköttetések. A dokumentumok haditudósítások, tábori postakezelő levele, a küldemények feltartóztatásáról szóló jelen-

76. ábra.
A nagysallói csata után visszavonuló Wohlgemuth báró után „Mittels Estaffette" útján küldött levél, ibi, ubi, ibi (keresendő) jelzéssel [dr. N. F.]

77. ábra.
Egy haditudósítást tartalmazó levélen „Hivatalosan igen sietve küldje az Izsépi bíró", „Az Izsépi Bíró küldje lóhátas emberrel" megjegyzések olvashatók [dr. N. F.]

tések. A dokumentumok tartalma szerint tábori posta hivatalok az Országos Honvédelmi Bizottmány vagy az általa megbízott kormánybiztosok felügyelete alatt állottak, s főként a kormány levelezésének továbbítását szolgálták.

Madarász Lászlónak, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjának szóló „hivatalos sürgöny"-ben ez olvasható:

„Jelentés

...Tegnap egy kis demostratio történt a pesti sáncokra, a miéink ki akarák őket csalni, és egészen a város erdőig előre nyomultak, és erős ágyúzásnál egyéb nem történt, délután 4 órakor vége volt az egész ágyúzásnak.

Vácz és Bag közt Ujfalun van egy tábori posta felállítva, a közlekedés és fenntartására Vukovics Orsz-Biztos rendeletéből.

A tegnapi ágyúzás után estve 10 órakor a seregek Fótról, Dunakesziről Váczra vonulnak.

...a sürgönyhöz mellékelem a postán talált hírlapokat.

Kelt Váczon Április 12-én 1849. reggel 8 órakor

Töltényi Miklós"

[H 96 Vegyes iratok 324. t.]

„946. sz. (78. ábra)

Az országos postai osztálytól

Belügyminisztériumnak

Folyó évi Május 13-án 1149/b. ü. r. szám alatt a Szolnok–törökszentmiklósi tábori postamesternek illetményei kifizetését tárgyazó átiratára hivatkozva, ezennel értesítetik a belügyminisztérium, hogy folyó évi május 10-kén 911. sz alatt kiadott rendelettel, a Debreczen–pesti tábori postavonal, az ugyan azon vonalon felállított naponkinti kétszeri rendes postajárás következtében megszüntetvén , az illető tábori postamesterek számadásaiknak a kiérdemelt követeléseik vég kielégítése miatt, a debreczeni ideiglenes ker. postaigazgatáshoz leendő bemutatásra már utasítattak.

Kelt Debreczen május 19-kén 1849.

Pénzügyminiszter
Duschek Ferenc"

[uo. 268. t.]

Egy 1848. augusztus 23-án kelt iratban ez áll:

„A budai postaigazgatóság felterjesztését, mellyben a nemzetőrökkel táborba menni kényszerített Török Szent miklósi postamesternek Polgár Józsefnek haza bocsátását kieszközölni kéri, van szerencsém ide rekesztve azon megkereséssel közlendni: miszerint figyelmezve azon körülményre, hogy a postaszolgálat Török Szent Miklóson alkalmas kezelő nem léte miatt a közállomány kárára könnyen hátramaradást szenvedhetne és zavarba jöhetne mielőbb intézkedni és a tett intézkedésről engemet értesíteni méltóztassék." – írta Brielmayer levelében.

[uo. 163a. t.]

A főváros eleste után a kormány és a hadsereg a Tiszántúlon rendezkedett be ellenállásra, *Törökszentmiklós* ekkor lett a hadsereg egyik gyülekezőhelye. Ez tette szükségessé, hogy a helybeli posta tábori postaként működjön.

„Török Szent Miklós tábori postakezelőjétől" feljegyzés található Madarász Lászlónak szóló egyik hivatalos küldeményen. A levél így szól (79. ábra):

„Országos Honvédelmi Bizottsági Tag s Rendőri Főnök Madarász László Urnak Debreczenben.

Magam alkalmaztatása tekintetéből alázatosan kérem tudtomra adatni ha vajon a tábori lovas szolgákat e folyó Április havában tartsam-e? annyival is inkább, mert a Főparancsnokság, Ispotály Felügyelők, Tábori tisztek, Élelmezési Kormány Biztosok, s különösen a Füred és Debreczen felöl, Szeged felé szállítandó hivatalos levelek ezen lovasokat éjjel és nappal folyamatosan foglalkoztatván előleges felsőbb rendelkezés nélkül ezen terhet nem viselhetik. Török Sz.: Miklós Április 6-án 1849.

Polgár
tábori postakezelő"

[u. o. 267 t.]

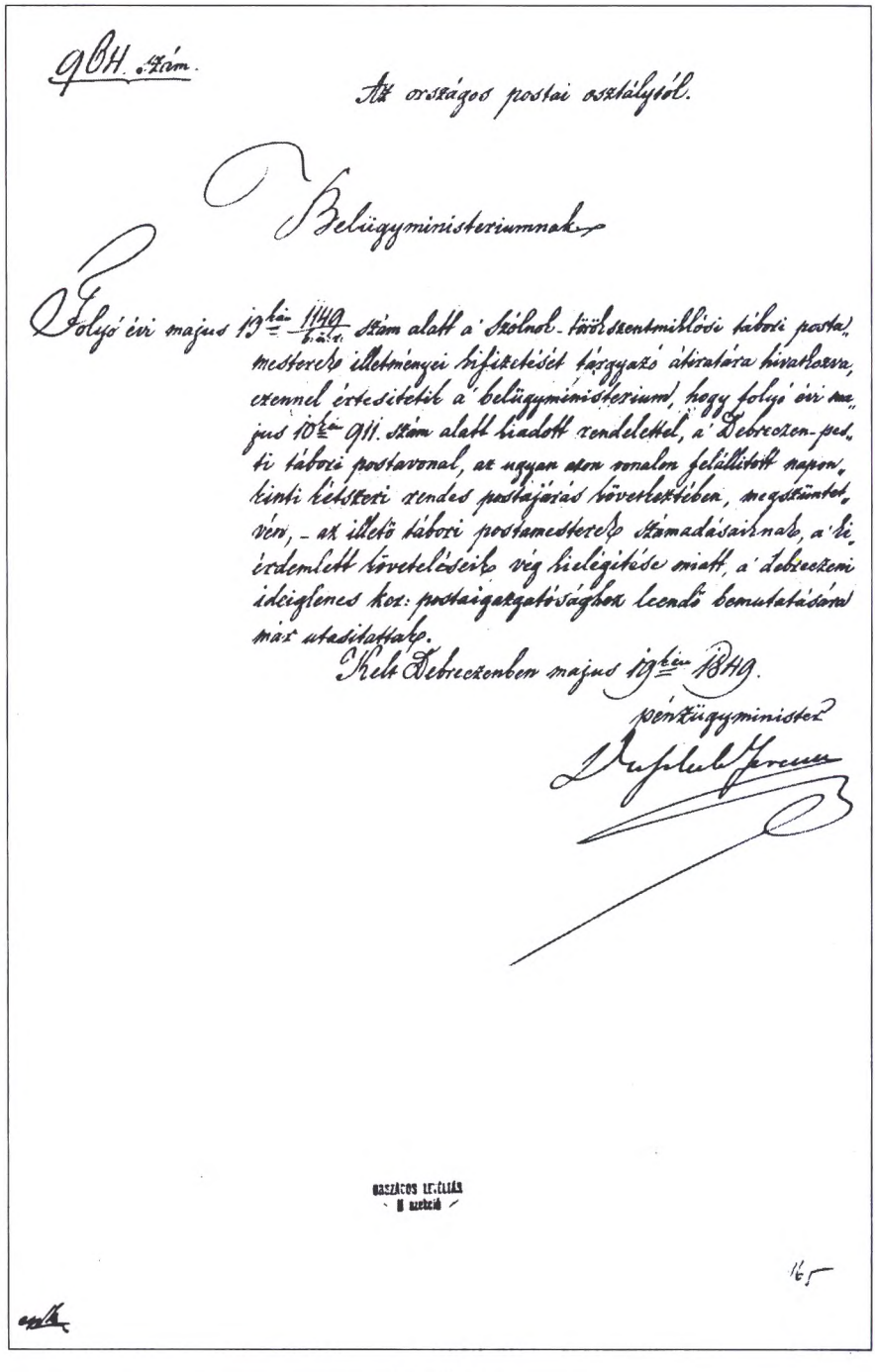
1849. évi adatot találtam dr. Kamody Miklós szakíró Észak-Magyarország hírközlésének történetével foglalkozó tanulmányában. A szerző Madarász László intézkedéséről ezt írja:

„Egyik különösen érinti a miskolci postát, 1849. január 12-én tudatja a Debrecenben működő fő-postaigazgatóság felállítását és intézkedik a postai közlekedésre is, mely szerint:

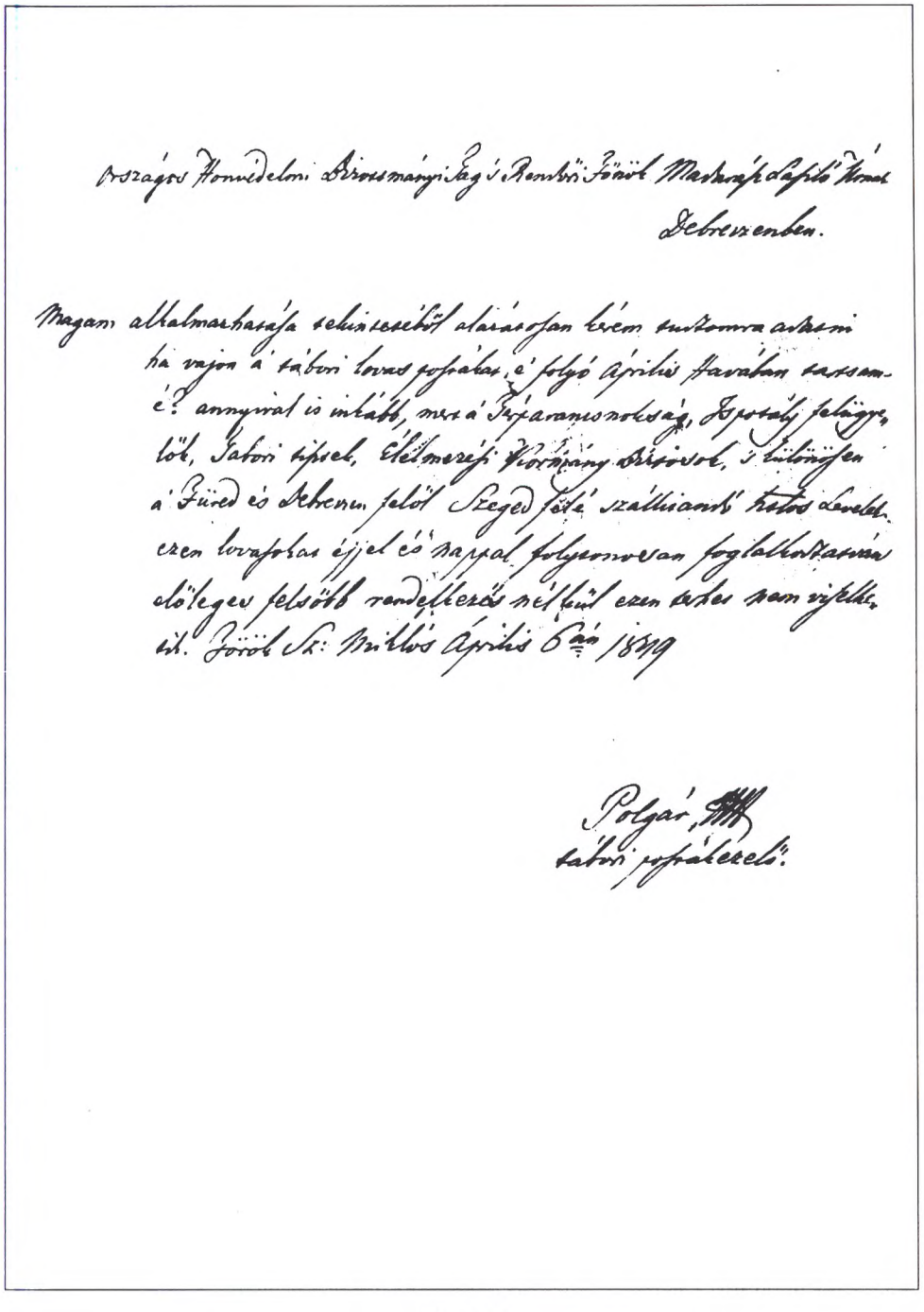
1./ A miskolczi posta Ónod felé fog Debrecennel tábori levélposta állomásokkal összeköttetni, miért is meghagyatik a miskolci postának hogy minden hivatalos levelet ezentúl Debrecenbe küldessenek..."

A dokumentumok alapján az alábbi tábori posták és tábori postaösszeköttetések ismertek: ***Bicske*** tábori posta a Bicske–Bia, Bia–Buda ***tábori sebesposta*** vonalon (1848 decemberében), ***Ujfalu*** tábori posta Vác és Bag között (1849. január 12): ***Törökszentmiklós*** *tábori posta a* ***Pest–Szolnok–Debrecen*** tábori posta-összeköttetés állomásaként (1849. májustól decemberig), ***Miskolc–Ónod–Debrecen*** és ***Debrecen–Pest*** tábori postaösszeköttetések (1849).

A levéltárban feltárt iratok tartalma szerint a magyar honvédsereg tábori postahivatalai részére – a rövid működési időszak miatt – ***nem készülhettek kezelési bélyegzők.*** A küldemények tartalma és a borítékon található feljegyzések adnak segítséget annak meghatározásában, hogy a küldeményt a helybeli posta közvetítésével (a küldeményeken a postahivatal helybélyegzője látható), külön hivatalos katonai futár útján vagy a közelben létesített tábori postán keresztül továbbították (helybélyegző nélkül továbbított küldemények). A küldemények meghatározását segíti a borítékon olvasható „sietős", „sietve", „sürgős", valamint a hivatalos küldeményre utaló feljegyzés. Számos esetben találunk a továbbítás útvonalára utaló vagy a továbbítási útvonalat megjelölő, kézzel írott feljegyzést is [lásd a dr. Nagy Ferenc gyűjteményéből bemutatott dokumentumokat].

78. ábra.
A debrecen–pesti tábori postavonal dokumentuma [OL, H15 165. lap]

79. ábra.
A törökszentmiklósi tábori postakezelő jelentése [OL, H15 267. lap]

Alfred Clement „Handbuch der Feld- und Militärpost in Österreich" című tanulmányában a magyarországi tábori postáknál bélyegző nélküli és postahivatali bélyegzővel ellátott küldeményeket említ. A szerző megemlíti a sebespostánál bemutatott „Térítvény"-t, azzal a megjegyzéssel, hogy felhasználva nem ismeri. Ennek oka az volt, hogy a nyomtatványt a kezelési napló mellékleteként őrizték.

A tábori postaszolgálat a dokumentumok alapján 1848 decemberétől 1849-ig működött, az új posta-összeköttetések életbelépésével és a működését akadályozó körülmények hatására azonban fokozatosan megszűnt.

XIII. FEJEZET

Postaügyünk a birodalmon belül
(1849 vége – 1850 eleje)

A közigazgatás átalakítása, 1849 vége

A forradalom és az abszolutizmus küzdelmében a polgárság gyengesége miatt mind katonailag, mind politikailag az abszolutizmus került ki győztesen. Az események következtében azonban vállalnia kellett a kor gazdasági és társadalmi követeléseiből adódó feladatokat és Ausztriát a modern társadalom alapjára kellett helyeznie.

A nagypolgárság érdekeit Bruck báró és Alexander Bach képviselte, ők alakították ki a polgári fejlődés azon formáit, amellyel a Habsburg Birodalom egysége fenntartható volt. Gazdaságpolitikájuk egy nagyburzsoá egységállamot akart teremteni, amely jellegében német volt ugyan, de a Habsburg nemzetfölöttiségnek kötelezte el magát.

Az osztrák csapatok parancsnoka báró Haynau tábornagy volt, aki mellé a császár 1849 januárjában a közigazgatás vezetőjeként báró Greminger Károlyt nevezte ki, és azzal a feladattal bízta meg, hogy Magyarországot a birodalomi közigazgatásba olvassza be. Ezzel Magyarország önállóságát megszüntették, a törvényhozás során kimondott erdélyi uniót fölszámolták, Horvát–Szlavóniát Magyarországtól elválasztották, ugyanakkor a Muraközt és Fiumét közvetlenül a birodalmi kormányzat alá helyezték. Tartományi kormányzattal az ország déli, szerbek lakta vidékén megalakították a szerb Vajdaságot és a Temesi Bánságot, és ötödik tartományként továbbra is fenntartották a katonai Határőrvidéket. Magyarországot ismét öt közigazgatási kerületre tagolták, amelynek központja Budán volt, a kerületek székhelye pedig Pest, Sopron, Pozsony, Kassa és Nagyvárad lett.

Postai közigazgatás

Az 1848/1849-es szabadságharc leverése után a kormány azokon a területeken, amelyeket az osztrák csapatok elfoglaltak, átvette a postaügy igazgatását (l. Ideiglenes osztrák közigazgatás c. alatt). A Lajtán túli területek közigazgatása, így a postaügy irányítása elsőként került vissza Bécshez. Zágrábban postaigazgatóságot állítottak fel.

1849. február l-jén megszűnt a legfőbb udvari postaigazgatás. Az irányítást a cs. kir kereskedelmi, ipar- és középítészeti minisztériumra bízták, így az összes magyar, er-

délyi, horvát–szlavóniai postahivatalokat is. A posta szervezését azonban megakadályozták a magyar csapatok győzedelmei.

A temesvári postanapló tanúsága szerint a temesvári postaigazgatás már 1849. szeptember végén ismét osztrák felügyelet alá került.

Bécsben a cs. kir. kereskedelmi minisztérium élére Bruck báró személyében szakember került (ezt megelőzően az Ausztriai Lloyd Gőzhajózási Társaság elnökségi tagja volt). A postaigazgatást a kereskedelem támogatására egy hatékony intézménnyé alakította át. A hadi események megszűntével helyreállt a nyugalom, lehetőség nyílt arra, hogy az egész birodalom területén fontos újításokat vezessenek be, amelyek a visszamaradt hazai postaszolgálat minőségét nagymértékben javították. Bruck felmérte, hogy a fejlődés legfőbb akadálya a korszerűtlen szervezeti rendszer.

Magyarországon és az örökös tartományokban is megszüntették a különböző felügyelő hatóságokat, s helyükbe először ideiglenesen, majd véglegesen postaigazgatóságokat szerveztek. Az alapelv az volt, hogy az apró intézkedéseknek is a legfőbb vezetéstől kell kiindulnia, Bruck e szerint intézkedett.

„1691. sz. H. M.

A Postaigazgatás ideiglenes megszervezése a magyarországi korona uradalomban.

1850. január 1-jétől a magyarországi korona uradalomban egyesítik az idáig különálló levél- és teherpostát. A Pest-Budán, Pozsonyban, Kassán és Temesváron lévő főpostaigazgatásokat, továbbá a pest-budai szekérposta fő expedíciót épúgy, mint a pozsonyi meglévő szekérpostai expedíciót kiemelik és a helyükbe ideiglenes postaigazgatásokat létesítenek Pest-Budán, Pozsonyban, Odenburgban, Kassán, Nagyváradon és Temesváron, amelyeknek postairányítása és felügyelete saját körzeteik feladatkörébe tartozik. Az egyes postai körzetek és az egyes körzetekbe tartozó postahivatalok, postaállomások és levélgyűjtő állomások felsorolása a következő jegyzékekben szerepel.

Bécs, 1849. november 1."

A központi vezetést a kereskedelmi minisztériumra bízta, de a végrehajtás gyorsítására a kerületi postaigazgatóságoknak olyan hatáskört biztosított, amely lehetővé tette a postaszolgálatra való befolyásukat. Ezt a hatáskört erősítette a postabiztosok 1850. május 1-jétől életbe léptetett intézménye, amely a hivatalok működését a helyszínen több alkalommal ellenőrizte.

Közvetlen kincstári kezelésbe vették azokat a postamesteri hivatalokat, amelyekhez ellenőrként korábban postatiszteket küldtek ki. Így történt már 1850-ben Aradon, Eszéken, Fiumében, Károlyvárosban, Kolozsvárott, Brassóban, Győrött, Zimonyban és Varasdon.

A postahivatalok belkezelésében tett újítások szükségessé tették a postamesterek szervezetének változtatását is. Az örökösödési jogot 1849 óta nem osztogatták. Mivel a változások következtében a magyar és az osztrák postaügy között különbség nem volt, a postaállomások visszaváltása nálunk is megkezdődött. A postamestereket szerződésileg nevezték ki, szerződésükben megjelölve éves fizetésüket, a postaszállításért járó összeget, annak rendelet szabta teljesítését.

A magyar kormány által 1848-ban visszavont kinevezési okmányokat újakra cserélték. Sok postamestert a szabadságharc alatt tanúsított magatartásáért felelősségre vontak: elvesztették régi jogukat, s még jól jártak, ha életük végéig új kinevezést nyertek.

Az osztrák kereskedelmi miniszter a bel- és külföldi postaszolgálat érdekében meghozott intézkedések után előterjesztésben kérte az uralkodót *az 1836. évi osztrák postapátens kiterjesztésére* a volt magyar korona tartományokra is.

A felterjesztést az uralkodó alábbi megjegyzéssel hagyta jóvá:

„..., hogy az állam részére a postaügy körül fenntartott jogok, kiváltságok és előnyök kiterjedése itt is világosan megtarthassék, s hogy így az a sikeres eredmény, melyet az ugyan íly törvény az osztrák közös tartományokban ugy a nélkülözhetetlen oltalom, mint az általános forgalom emelésében előidézett, emitt is eléressék..."

Ő Felsége I. Ferenc József, 1850. december 26-án kibocsátott pátensével az összes miniszterek ellenjegyzése mellett Magyarország, Erdély, Horvát–Szlavónország, a szerb vajdaság, a temesi bánság s a katonai Határőrvidék részére kiadta az ideiglenes postatörvényt, mely a pátens értelmében 1851. február 1-jén életbe lépett.

Az intézet újjászervezése során a kereskedelmi minisztérium már a kezdetben országszerte szaporította a postahelyeket, különösen a kevesebbé költséges postakiadóságokat. A hivatalok szaporodása magával hozta a forgalom növekedését is.

Postatarifa és postakezelés

Az osztrák postaigazgatás 1850. június 1-jével tarifa-, majd folyamatosan kezelési változásokat vezetett be. Elsőként a levelek ***viteldíját szállította*** le. Angliai minta szerint bevezették a világon először Rowland Hill javaslata alapján Angliában 1840-től rendszeresített Penny-portó rendszert, a levélbélyeg használatát. A bérmentesítési kényszerrel próbálták a közönséget rászoktatni a költségkímélő díjlerovásra. A bélyegek felhasználását kezdetben nemzeti érzésből is bojkottálták, mivel ábrája a birodalom címere volt.

A Kereskedelmi Minisztérium II. osztálya, a General Postdirektion rendelkezése, amely a tárca hivatalos lapjában jelent meg:

„...Bár a levélbélyegeknek levelek bérmentesítésére történő felhasználása az egész országban örvendetes előrehaladást mutat, a postaigazgatás szükségét érzi, hogy az eredetileg eltökélt szándéka szerint a levélbélyegek elterjesztését – a lakósság kényelmének érdekében – rendeletileg szabályozza, ezért a „Levélbélyeg használata" tárgyában rendelkezést hozott. Ez a rendelkezés új kiadásban nyolcadformájú plakáton jelent meg, amelyet nemcsak a postabiztosok terjesztenek, az esetleges szolgálati útjukon, ahol szükségszerűen megjelennek, hanem a kerületi postaigazgatóság főmunkatársai útján a községi elöljáróságok részére oktatás céljára is kézbesíteni kell." [dr. K. M.]

Bruck bárónak sikerült megvalósítani egy másik kiváltsággal kapcsolatos javaslatát, így fokozatosan megszüntették a portómentességet.

A ***hírlapkezelésben*** is változás történt. 1850 szeptembertől kezdve a posta csak a hírlap szállítását vállalta, a kiadókat kötelezte arra, hogy a hírlapokat borítékba, vagy szalag alá helyezzék, s a posta azokat küldeményenként 1 krajcárért szállította.

A postabélyegek után egy évvel, 1851-ben – a szállítási díj lerovására – *a világon elsőként,* Merkur fejet ábrázoló ***hírlapbélyeget*** *adott ki* az osztrák postaigazgatás, amely a postabélyegekhez hasonlóan az egész birodalom területén érvényes volt.

Kizárólagos jogként csak a levelek, valamint más írásbeli közlemények szállítását tartotta fenn a postaintézet.

1850-től a postahivatalok részére külön német nyelvű rendeletsorozat jelent meg, amelyben közölték a postahivatalok, a postaszemélyzet változásait, valamint a postakezelés és postaszámvitel terén bevezetett új rendelkezéseket.

A postaszellem átalakításaként a postakezelés – mint a közigazgatás – nyelve ismét német lett. Más állami hivatalokhoz hasonlóan az alkalmazottak között sok volt a német ajkú. A magyar szövegű postai nyomtatványokat, a helybélyegzőket és vésett pecsétnyomókat német nyelvűre cserélték. A magyar kormány rendeleteit visszavonták (lásd: Ideiglenes postai közigazgatás rész).

Szabályozták a kezelőhelyek elnevezését. A postaigazgatóságok székhelyén lévő hivatalok élére (korábban a postaigazgatóság irányítása alatt álltak) külön főnököt neveztek ki.

Szállítószolgálat

Fontos feladatnak tartották a ***kocsiposta-szolgálat*** kiterjesztését, a posta ezáltal a kereskedelemnek, de a magánforgalomnak is nagy szolgálatot tett. A postaszállítás meggyorsult, gyakrabban közlekedtek a menetek, lassan a kisebb helyeken is hetente két alkalommal, nagyobb helyeken négy-öt alkalommal.

Az Angliában már évtizedek óta alkalmazott ***postautalványt*** a birodalom területén fokozatosan (1852) vezették be. A pénztárakat a legnagyobb forgalommal bíró helyeken állították fel, ott, ahol a legtöbb pénzeslevelet adták fel. Az értéklevelek és pénzküldemények kezelését megkönnyítették.

A posta egyre növekvő feladatát nagyban segítette, egyben versenyre is késztette két új ágazat, ***a távíró és a vasút*** megjelenése. Ausztriában 1846-ban kezdtek hozzá az első távíróhivatal felépítéséhez, 1847-ben a bécsi kormány már Bécs és Pozsony között is állított fel távíróvonalat, de csak saját célra, hivatalos sürgönyök továbbítására. 1848-ban megszüntették az állomást.

A vasút megjelenése nagyban segítette a közúti közlekedés fejlődését.

Az 50-es évek második felétől (azt követően, hogy a vasút magánkézbe került) a vasúthálózat építése felgyorsult. 1850–1867 között az alábbi postautakat felváltó vonalak létesültek: 1. Pozsony–Nagyszombat, 2. Pest–Pozsony–Marchberg–Wien (határátlépő), 3. Sopron–Bécsújhely (Wiener Neustadt) (határátlépő), 4. Pest–Szolnok–Debreczen–Miskolc–Kassa, 5. Pest–Cegléd–Szeged–Temesvár–Báziás, 6. Oravica–Szagerlak (Selerdorf), 7. Gőzhajótársulati Kőszénbánya–Üszög–Mohács, 8. Bécs–Bruck–Győr–Székesfehérvár (határátlépő), 9. Püspökladány–Nagyvárad, 10. Szolnok–Arad, 11. Sziszek–Zágráb–Steinbrück (határátlépő), 12. Pragerdorf–Nagykanizsa–Buda (határátlépő), 13. Zágráb–Károlyváros (Karlstadt, Karlovac), 14. Sopron–Nagykanizsa, 15. Pest–Hatvan.

Maradt azonban néhány postaútvonal, amely a vasútvonalakkal párhuzamosan közlekedett, így a Pest–Vác, Temesvár–Versec, Cegléd és Szeged, Szeged–Horgos–Temesvár, Pécs–Mohács közöttiek.

A postai és a vasúti vonalak csatlakozásával lehetőség nyílt arra, hogy a küldemények továbbításánál a legkedvezőbb útvonalat válasszák. A vasútvonalak kiépítésével célszerűség szerint tudták a postaút és a vasút arányát meghatározni.

A vasúti közlekedés postaszállításba való bekapcsolása nagymértékben csökkentette a küldemények szállítási idejét. A birodalom területén végzett fejlesztés hazai viszonylatban is pozitív hatást gyakorolt mind a vasút, mind a posta fejlődésére.

1850-ben elsőként Bécs–Oderberg között berendezték az első ***mozgópostát,*** amelyet újabbak követtek.

A ***nemzetközi postaszolgálat*** javítása is fontos feladat volt. A birodalmi postaigazgatás figyelme különös tekintettel fordult a szomszédos országokkal való összekötések javítására. 1850 áprilisában Drezdában a porosz és az osztrák kormány képviselői összeültek, és létrehozták a Német–Osztrák Postaegyletet. Az egylet a közlekedési hálózat révén már kapcsolatban lévő területen (mintegy 72 millió lakossal) a török határszéltől a Keleti-tengerig, Hollandiától Oroszország határáig terjedt. Az egyezményben megfogalmazott alapelvek (a viteldíjak egyszerűsítése határokra való tekintet nélkül, csupán a távolság arányában, az átmenő díjak megfelelő átalányösszeggel történő helyettesítése) segítségével sikerült megvalósítani a külföldi postaforgalom gyorsítását és egyszerűsítését.

Az 1848–4849. évi függetlenségi törekvések meghiúsultak. A sors torz fintoraként – mint ezt az itt leírtak igazolják – az ezt követő történeti időszak, a Bach-korszak pozitív hatással volt a hazai postaszolgálat további fejlődésére. A bécsi postaigazgatás az egységes postaszolgálatot csak az elmaradt magyarországi területek fejlesztésével, új postahivatalok felállításával, a postautak és vasutak kiépítésével oldhatta meg.

UTÓSZÓ

A szabadságharc bukása után csaknem húsz év telt el, amíg a magyar függetlenségi törekvések – az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezéssel – eredményre vezettek. 1867. tavaszán megalakult a magyar kormány, létrejött az önálló közigazgatás.

Az ideiglenes osztrák–magyar postaegyezmény alapján 1867. május 1-jén a magyar kormány átvette Magyarország, Erdély és hat konzulátus postahivatalainak igazgatását. A szolgáltatás folyamatosságának biztosítása érdekében az osztrák és a magyar posta úgy döntött, hogy az 1867. július 1-jével kibocsátott, Ferenc József császárt ábrázoló osztrák és első magyar bélyegek, majd az 1869-ben a világon elsőként megjelenő osztrák és magyar postai levelezési lapok, még az egész Monarchia területére érvényesek lesznek.

A magyar postautalványokat már 1868-tól a hazai Egyetemi Nyomdában, az első magyar jelvényű postai nyomtatványokat és bélyegeket 1871-től az Állami Nyomdában gyártották. Ezeket az értékcikkeket már csak a magyar postahivatalok árusították; mindez az osztrák postától való elszakadás újabb lépése volt.

1888-ban egyesítették a hazai posta-, távírda- és távbeszélő-szolgálatot, bevezették az egységes postabélyeggel történő díjlerovást.

Az osztrák–magyar postai jogviszonyt, a közös elveken történő irányítást, valamint a két állam közötti elszámolásokat (ezek között a tranzitforgalom hazánkra eső költségeit) miniszteri tárgyalások útján rendezték (Vám és kereskedelmi szövetségek 1868, 1878, 1888 és 1908).

Gorove István (1867–1881) és Baross Gábor (1882–1892) miniszterek munkája, több évtizedes tárgyalásaik eredményeként ***1888-ban megvalósulhatott a belföldi, majd 1908-ban a külföldi postaforgalom Ausztriától független irányítása.*** A megegyezés Ausztria és Magyarország állami és postajogi kapcsolatainak egy érdekes korszakát zárta le.

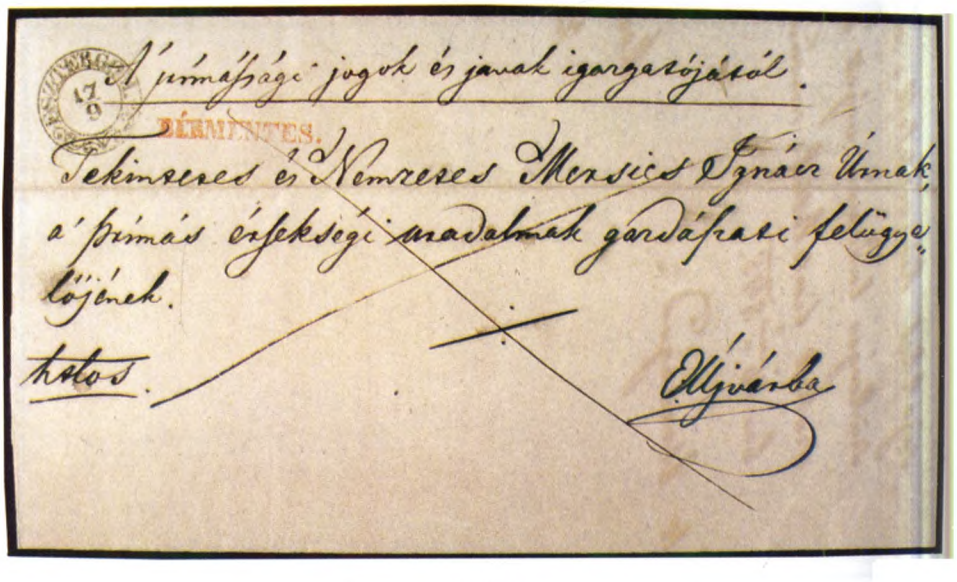
1. ábra.
GRAN (Esztergom) kétkörös helynév és „RECOM" (ajánlott) kezelési bélyegzővel ellátott levél „NB." (jól jegyezd meg) és a fizetendő portó (6 krajcár), valamint az irányítási útvonal feljegyzésével [BM]

2. ábra.
ESZTERGOM hely és AJÁNLOTT kezelési bélyegzővel, NB., „hból" és „P" kezelési jelzésekkel, valamint „20 frt-ra v. c. terhelve" megjegyzéssel továbbított küldemény [BM]

3. ábra.
GRAN FRANCO bélyegzővel kezelt, a feladáskor bérmentesített hivatalos küldemény. A kifizetett összeget a küldemény hátoldalára feljegyezték [BM]

4. ábra.
ESZTERGOM BÉRMENTES piros hely- és kezelési bélyegzővel továbbított hivatalos küldemény. A hivatalos megjegyzés ellenére portózták, a díjfizetést átlós áthúzással igazolták [BM]

III. tábla

5. ábra.
Pozsonyi fő-postaigazgatóság, által már magyar felirattal készíttetett pecsétek lenyomatai [OL, H 51 72a. kf., 3a t.]

6. ábra.
Ercsi postahivatal kétfejű sast ábrázoló viaszpecsétje [OL, H51 72a. kf., 3a t.]

7. ábra.
Dorog postahivatal a korábbi postacégére hátoldalára festetette
az új magyar jelvényt [PM]

8. ábra.
GRAN bélyegzővel kezelt, még a korábbi tarifa szerint 28 krajcárral portózott levél.
Fent „Esztergomból", bal oldalt Buda–Pécs–Istvándi útvonal megjelölés [BM]

9. ábra.
V.UJHELY 9. AUG. feladási, a bérmentesítést igazoló (Franco), valamint BUDA AUG 12 érkezési bélyegzőkkel, tértivevényes (Retour Repisse), ajánlott (NB. barna irónnal) kezelt levél.
A kifizetett portó összegét (levéldíj 10 kr, ajánlási díj 6 kr, tértivevény díja 10 kr) a küldemény hátoldalán feljegyezték [OL, H21 98. l.]

10. ábra.
Delizsánsz Pozsony előtt, XIX. század [Magyar Nemzeti Múzeum]

11. ábra.
Málhakocsi és tárkocsi Pozsony előtt, XIX. század [Magyar Nemzeti Múzeum]

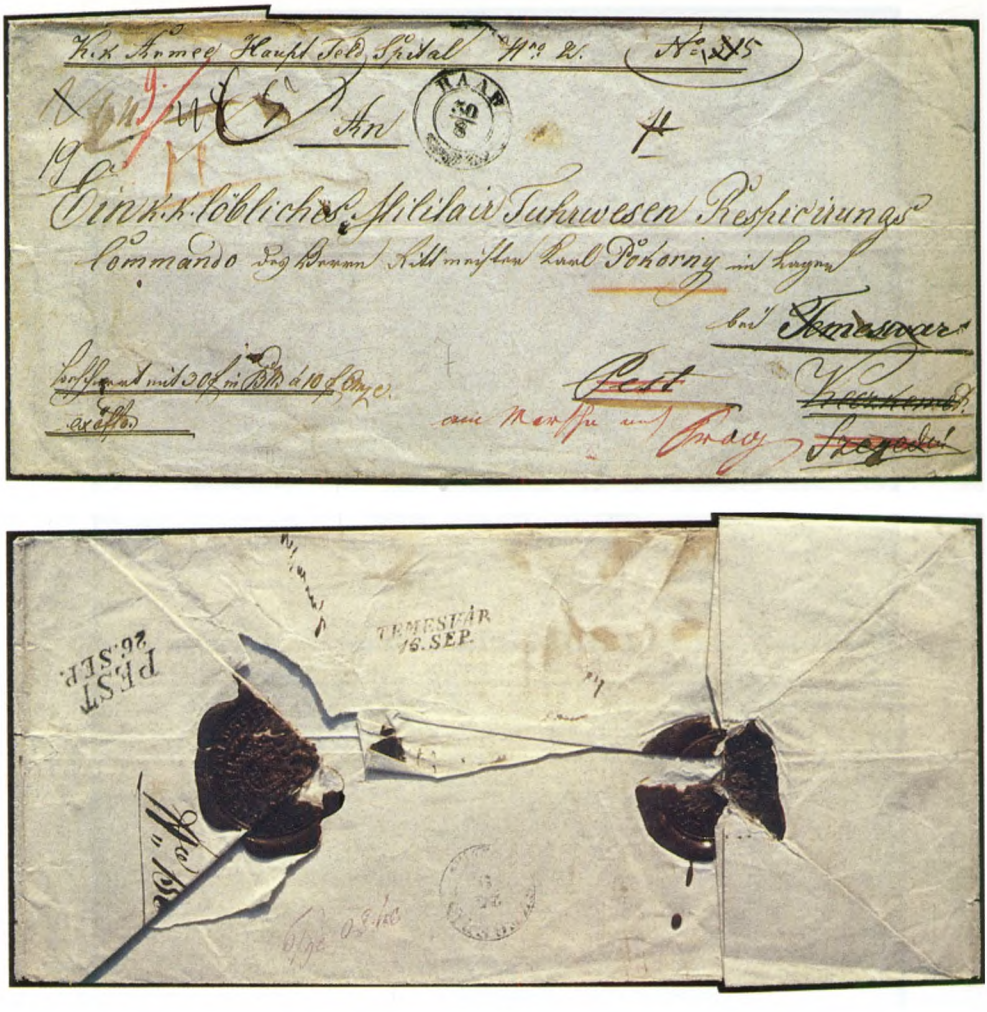
12. ábra.
A Magyar Posta által „AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKÉRE" kiadott blokk.
Schweidel József, Kiss Ernő, Leiningen Westerburg Károly, Knézich Károly,
Nagy Sándor, Damjanich János, Aulich Lajos, Dessewfy Arisztid,
Vécsey Károly, Török Ignácz, Lázár Vilmos, Lachner György
(balról az óramutató járása szerint)

12a. ábra.
Than Mór bélyegtervezet alapján
készült emlékkiadás

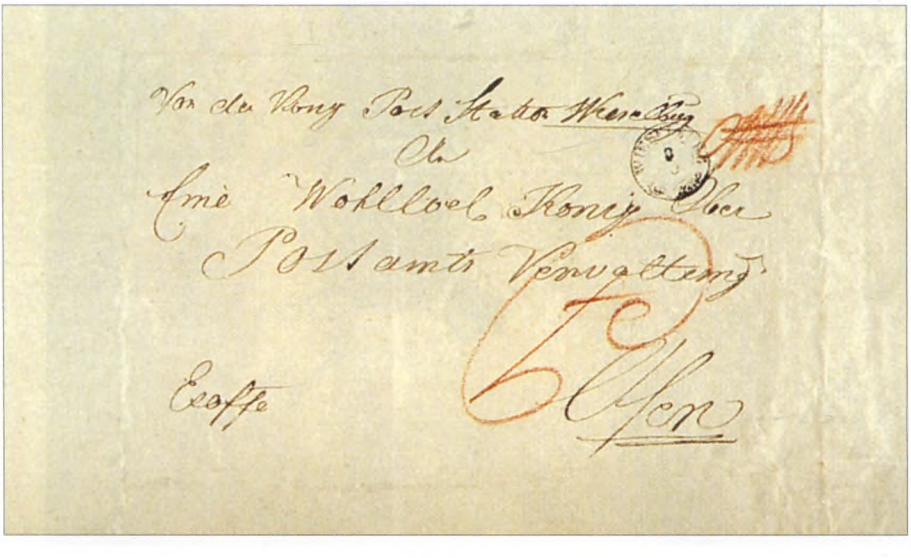
13. ábra.
A pesti osztrák tábori posta által érkeztetett,
A. Windischgrätznek szóló hivatalos levél [dr. N. F.]

14. ábra.
Győrben (Raab) postahivatali bélyegzővel kezelt, több alkalommal a címzett után küldött tábori posta küldemény (Temesváron szeptember 16-án, Szegeden 24-én, majd Pesten 26-án kezelték) majd Prágába továbbították [dr. N. F.]

15. ábra.
„Von kais. Russischen Brigade Comand." A császári orosz parancsnokság 1849. augusztus 27-én Nyíregyházán feladott levele [dr. N. F.]

16. ábra.
Jellačić tábori postája által megvizsgált, postahivatali bélyegzővel kezelt küldemény [3. kf., 112 t.]

17. ábra.
Osztrák tábori postát megtámadó magyar katonák [Magyar Nemzeti Múzeum]

F Ü G G E L É K

Igazgatási kerületek

Kétnyelvű helynevek

Történelmi események

Rövid életrajzi adatok

Törvények és rendeletek

Német postai szavak

Rövidítések

Irodalom – forrásmunkák

Az igazgatási kerületek táblázat rövidítései

(A)	személyesjogú
(HT)	helytartótanácsi kinevezéssel
(K)	kiadó (postakezelő)
(LC)	levélszedőség
(ÖJ)	örökösödési jogon
ad.	adományozott
adm.	adminisztrátor
áth.	áthelyezéssel
átr.	átruházva
átv.	átvette
cs. rend. hat	csődöt rendelő határozat
é. d. n.	évi díj nélkül
elb.	elbocsátva
elf.	elfogása
ell. h. kin.	ellenőrhelyettes
et.	eskütevő
fip.	fiókposta
fm.	felmentése
fp. hiv.	főpostahivatal
fp. ig.	fő-postaigazgatóság
fp. tiszt	főpostatiszt
h.	helyettes
h. u.	halála után
hal. e.	haláleset
Hőv.	Határőrvidék
hiányzó int.	hiányzó intézmény
idl. h.	ideiglenes helyettes
idl. mb.	ideiglenes megbízott
ig.	igazgató
Ig. ker.	igazgatási kerület 1 Buda 2 Pozsony 3 Kassa 4 Temesvár 5 Varasd 6 Eszék 7 Nagyszeben
járl.	járulnok
kez. hiv.	kezelőhivatal
kin.	kinevezéssel
kincst. adm.	kincstári adminisztrátor
Kar.	karanténállomás vezetője, pm.
kp. áll.	kocsiposta-állomás
kp. hiv.	kocsiposta-hivatal
kp. exp.	kocsiposta-expeditőr
kp. főexp.	kocsiposta-főexpedíció
kp. ind.	kocsiposta-indnok
kp. int.	kocsiposta-intézet
kp. járl.	kocsiposta-járulnok
kp. kez.	kocsiposta-kezelő
kp. vez	kocsiposta-vezető
kpt.	kocsipostatiszt
lev. for.	levéltári forráshely
lev. h.	levélhordár
lóváltó áll.	lóváltó állomás
lsz.	levélszedő
mb.	megbízással
op. hiv.	osztályos postahivatal
p. hiv.	postahivatal
p. ell.	postaellenőr
p. exp.	postaexpediteur
p. ig	postaigazgatóság
p. m.	postamester
p. tiszt	postatiszt
p. kal.	postakalauz
pm. nincs	postamester nincs
sz.	született

IGAZGATÁSI KERÜLETEK

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Abony	p. hiv.	Ruttkay József		1
Abrudbánya	(LC)	nincs betöltve		4
Ács	p. hiv.	hg. Lichtenstein Alaljosnak ad., V. 22	Benes Ferdinánd (K)	2
Adony	p. hiv. (ÖJ)	id. Wagner Ferenc, ifj. 1848-tól	ifj. Wagner Ferenc adm.	1
Albertirsa (Irsa)	(LC)	Dolinay József		1
Alkenyér (Sibót)	p. hiv.	Székely Józefa		7
Alkenyér (Sibót)	kp. hiv.	Nagler Frigyes ind.		7
Allibunár	p. hiv.	Szretkov János		4
Alpár	p. hiv.	Pokomándy Sándor		1
Alsó Komárom (Komarnik)	p. hiv.	Cségény András		3
Alsó Kubin	p. hiv. (A)	id. Gr. Zichy Ferenc (1844)	Thuránszky Vendel (K)	2
Alsó Lendva	p. hiv.	Dervarics Lajos	Gull János (K)	5
Alsó Utsa (Alsóucsa)	p. hiv.	br. Bruckenthal József	Johann Gull (K).	7
Alsó Vereczke	p. hiv.	gr. Schönborn-Buchheim Ervin (Károly)	Gottságh József adm.	3
Alt Banovcze	p. hiv.	Laukó Pál	Laukó János adm.	6
Apatin	(LC)	Thorn Vilmos		6
Arad	p. hiv.		Kosztantinovics (K)	4
Aranyos-Medgyes	p. hiv.	özv. Szabóné szül. Rózsa Anna	Kutka Antal (K)	3
Árokszállás	p. hiv.	Pethes Imre		1
Babócsa	p. hiv.		Marsofsky István (K)	5
Bacsince	p. hiv.	Gerkovich Márkus		6
Bagh	p. hiv.	özv. Grassalkovics sz. Eszterházy Leopoldina	Löffler József	1
Baja	p. hiv.	Joanovich Pál	Szolcsányi János (K)	6
Bajmok	p. hiv.	Dekits Márton (Ödön)	Dekits Jenő adm.	6
Baksa	p. hiv.	Soós Pál		5
Bajfalu	p. hiv.		(Nagyléta-Mármarossziget vonalon)	3
Balassagyarmat	p. hiv.	özv. Brajdsver sz. Paczolay Apolónia		1
Bánkomlós (Komlós)	p. hiv.	Vogl Ferenc		4
Bánffyhunyad	p. hiv.	br. Bánffy Miklós		4
Bánhalma	p. hiv.	nincs betöltve	Bozóky István adm.	1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Bányabükk	p. hiv.	kisrédei Rhedei Ádám	Dobos Márton kp. kez.	7
Baranyavár	p. hiv.	özv. Frank Anna (Cseh)	Kiffer Antal (K) et.	6
Baranyavár	p. hiv.		Philipp Ferenc adm.	6
Bártfa (Barhfeld)	p. hiv.	Dörfel Károly	Bene Károly (K)	3
Bátaszék	p. hiv.	a bécsi Teréziánum	Reichel József	6
Bát (Báth)	p. hiv (A)	Verebélyi Ferencz (1834)	Brünner Ferdinánd (K)	2
Battonya	p. hiv.	Baranyay János		4
Bednik (Biyelnik, Zágráb m.)	p. hiv.			Höv.
Békéscsaba	p. hiv.	Oszmata Zsigmond		4
Bellatinc	(LC)	özv. désánfalvi Cyika Anasztázia		5
Bellovár	p. hiv.			5
Beodra	p. hiv.	Heim Vendel		4
Beréd	p. hiv.	Gyujtó István		7
Beregszász	p. hiv.	br. peréni Perényi Zsigmond	Kovács József adm.	3
Berend	p. hiv.	Kellő János		7
Berkesz	p. hiv.	gr. Vay Ábrahám	Kovács János adm.	3
Berszászka	(LC)	Dragulich Lázár		4
Bertalanfalva (Pettendorf)	p. hiv (A)	Kubinyi Antal	Okályi Mátyás (K)	2
Bertót	p. hiv.	Bertóthy Dömötör		3
Berzencze	p. hiv.	gr. tolnai Festetics László	Mátray Isván (K)	5
Beska (Beschka)	p. hiv.	özv. Jankovicsné sz. Pláchy Anna	Jankovics János adm.	6
Beszterce (Bistritz)	p. hiv.	Szerdahelyi Josefa		7
Beszterczebánya (Neusohl)	p. hiv (A)	Lakner Lajos (1840)	Tábor József (K)	2
Bezdán	p. hiv.	özv. Ribinyi Anna	Enyedy Mihály (K)	6
Bihar	p. hiv.	Kőváry Ferenc		3
Boicza (Boitza)	p. hiv.	Mattusch Éva		7
Bodzau	Kar.	Magist. Chirurg. Johann Rödiger ig.		
Boncesd	p. hiv.		72. kf., 5a. t.	4
Bonyhád	(LC)		1 kf., 58a t.	1
Borgoprund	p. hiv.	Kohl János		7
Börönd	p. hiv.	Farkas Ádám		5
Borosjenő	(LC)	Aczél József, János fia 48. aug. 10-től		4
Bözöd (Berzendorf, ma Basid)	p. hiv.	Ádám József (szept. 3.)		7

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Bozsur	p. hiv.	Klein Döme (Domokos)		4
Brassó (Kronstadt)	p. hiv.	Fronius Frigyes	Rusz Theodor (Theodorus Rus) ell.	7
Breznica	p. hiv.	Osegovich József		5
Breznóbánya	(LC)	Wagner József (1841) et.	lsz.	2
Bucs (Zólyombucs)	p. hiv. (HT)	Hupka Bernát (1816) et.		2
Buda (Ofen)	fp. ig.	Biringer Mátyás ig.	Linke Antal ell.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Toborffy Lajos járl. (848. aug. 16) et.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Bóta Sándor gyak., et.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Vitkovich Miklós gyak., et.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Strobl Ágoston lev. h.,et.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Prop Ferenc, Kudlik János gyak.	1
Buda (Ofen)	fp. ig.		Palics Ignác (K) h. e. 14. kf. 215a t.	1
Buda (Ofen)	p. hiv.	Strausz Vilmos	Prix Antal adm.	1
Buda Víziváros (Ofen Wasserstadt)	p. hiv.		Hebentanz Ferenc ell. et.	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.	May Antal ig.	Like Antal ell.	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Gundhárt Gusztáv járl.	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Stamm Vince kpt., et (Budán)	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Steinius Antal ell. p. tiszt., et	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Heipig Edek p. járl.	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Shmunszer György kp. vez., et	1
Buda (Ofen)	kp. főexp.		Rehák Miksa p. kal., et.	1
Cegléd	p. hiv.	Csizmadia István	Teszári József adm.	1
Czirkvenica	p. hiv.	Ratkó Ferenc		5
Csacza	p. hiv. (HT)	Máday Lajos (1841) et.		2
Csáktornya (Csakathurn)	p. hiv.	gr. Tolnai Festetics Lászó	Takáts Antal (K)	5
Csáktornya (Csakathurn)	p. hiv.	1848. IX. 26. Jakab Antal kinevezése		5
Csalma (Calma)	p. hiv.	csalmai Jankovics Dániel	Pokornyi Vendel adm.	6
Csantavér	p. hiv. (A)		Kovács János adm.	6
Csatád	p. hiv.	Kaffga János et.		4
Csécs	p. hiv.	1. kf 212 t		3
Cseklész	p. hiv. (A)	özv. Eszterházy Józsefné Ilona (848. aug. 7.)	Bartalos Ferencz (K)	2
Cserevics	p. hiv.	özv. Brunszvik Anna grnő	Csépes Ferenc adm.	6
Csicsókeresztúr	p. hiv.	Torma József		7

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Csíkmartonfalva	p. hiv.	csíktapolczai Lázár Antal		7
Csongrád	p. hiv.	nincs betöltve	Éder István adm.	1
Csorna	p. hiv. (A)	Gyöngyösy Pál szerz. főpap (1845)	Bohár István (K)	2
Debrecen	p. hiv.	Káthy Márton	Göbel György (K)	3
Debrecen	op. hiv.		Szentmihályi István ell. et.	3
Debrecen	op. hiv.		Toborffy Lajos járl.	3
Déda	p. hiv.		Kiss Károly adm.	3
Dés (Deés)	p. hiv.	kisbuni Vajda Pál		7
Detta	p. hiv.	Schultz Mihály		4
Déva	p. hiv.	Weliska József	Antuner p. exp.	7
Devecser	p. hiv.	Ehén János et.		3
Diakovár	p. hiv.	özv. Lucsics Anasztázia	Lucsics György adm.	6
Dilnicza	p. hiv.		(Buda–Fiume vonal)	
Dobra (Hunyaddobra)	p. hiv.	Lász József		7
Dobroza	lóvátó áll.		Fritsek Samu exp. et.	4
Dognacska	p. hiv.	nincs betöltve	Novák István adm.	4
Dorog (Dorogh)	p. hiv.	Jankovich Antal		1
Dugoszello (Dugosello)	p. hiv.	gr. Draskovics György	Tóth Károly adm.	5
Dunaföldvár (Földvár)	p. hiv.	Szevald Móric		1
Dunakeszi	p. hiv.	Jánosy János György		1
Dunapentelle	p. hiv.			1
Eger (Erlau)	p. hiv.	Sőtér Antal	Grünwaldszky Pál	1
Élesd	p. hiv.	óvári és szentmiklósi Pongrácz Ferenc		4
Eperjes	p. hiv.	Schimkó Antal	Agusztini János (K)	3
Ercsi (Ercsény)	p. hiv.	Redl József		1
Erdődszki (Lekenik)	p. hiv.	Klempay József		5
Érsekújvár (Neuhaustel)	p. hiv. (A)	néhai Kopács József prímás, (1841)	Patkó Ferencz (K)	2
Érsemjén	p. hiv.	Nagy László		3
Eszék (Esseg)	p. hiv.	Hadzsich György		6
Eszék (Esseg)	p. ig.	Véber Károly ig.		6
Eszék (Esseg)	p. ig.	báni biztos leváltja (848. IX. 25.)	Georginiusz György ell.	6
Eszék (Esseg)	p. ig.	Árvay Károly	fm. 1848. júl. 11	6
Esztergom (Gran, Strigonium)	p. hiv.	a városi tanács	Homeiszter György (K)	1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Facsád (Facset)	p. hiv.	özv. Killigéné sz. Szokoly Anna		4
Fehértemplom (Bán. Weiskirchen)	p. hiv.	Sauervald József		4
Feketető	p. hiv.	özv. Batthyányi Vinczéné		4
Feketető	p. hiv.	1848. VI. 26. hivatal csődöt hirdet	Márkus János (K) 44 kf.,1a t.	4
Félegyháza (Kiskunfélegyháza)	p. hiv.	Spargi Kajetán	Lendatzky József (K)	1
Felső Jattó	p. hiv. (A)	gr. Eszterházy Károly (1841)	Ruzsitska Miklós (K)	2
Felső Tömös (Ober Tömös)	(LC)	dr. Med Paul Waszits ig		4
Felsőbánya	(LC)	Farkas János		3
Felsőszentiván	p. hiv.	Muczina György (48. aug. 7.)	Muczina András adm.	6
Felvincz	p. hiv.	br. Bruckenthal József	Kovács János et.	7
Fenyőfalva (Girelsau)	p. hiv.	Höplin ferenc		7
Fertőszentmiklós	p. hiv. (A)	Steidl Ferencz (1848, V. 5.)	Kerkápoly Antal (K)	2
Fiume	p. hiv.	Dany Vince	Rabenhald Lajos	5
Fogaras	p. hiv.	br. Bruckenthal József	Nagler Friedrich p. exp.	7
Forró	p. hiv.	Beneschaul Scheidl János	Reiter Antal adm.	3
Gács			(Buda–Rózshegy vonal)	2
Gakova	p. hiv.	Klein Ferenc		6
Galgó	p. hiv.	tolcsvai Kászony Ferenc		7
Galgócz	p. hiv. (A)	Günther Ignácz (1832)	Richter Ernő (K)	2
Gara	p. hiv.	özv. Radány Katalin	Sziplaczky (K)	6
Garamszentandrás (Zólyom-)	(LC)	Vágner József		2
Gönyő	p. hiv. (HT)	Ullmann Móricz (1841) néhai	Magyar József (K)	2
Gyapjú	p. hiv.	nincs betöltve		4
Gyimes	Kar.	Magist. Chirurg. Josef Worell ig.		
Gyöngyös	p. hiv.	a város tanácsa	Bölcskevy Károly adm.	1
Győr (Raab)	p. hiv. (ÖJ)	Spíró Sándor (1824)	Horvátich József ell. p. t.	2
Győr (Raab)	p. hiv. (ÖJ)		Droteller Mátyás (K) + 1 fő (K)	2
Gyula	p. hiv. (A)	nincs betöltve	Blaskovits Mattok Klára h.	4
Gyulafehérvár (Karlsburg)	p. hiv.		Fogarassy Sámuel adm., et	5
Habsány (Böki)	p. hiv.	aggteleki Bujánovics Eduárd	Stoyni János (K)	3
Hadház (Hajdúhadház)	p. hiv.	Veszprémy István		3
Hahót (Felsőhahót)	p. hiv.	Baranyay Menyhért		5
Halas (Kiskunhalas)	p. hiv.	Szekér Sándor (1848)		1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Halmi	p. hiv.	Szentpály László	Nozák Sándor	3
Harsány (Borsodharsány)	p. hiv.	nincs betöltve	Hudics József adm.	1
Hatvan	p. hiv.	özv. Grasalkovics sz. Eszterházy Leopoldina	1848. V. 16-tól	1
Herczegszőllős	p. hiv.	Paulesics János,	Grber József adm., et.	6
Herczegszőllős	p. hiv.	48. VI. 26 Gäber Józsefre átruházva	53 kf., 1a t.	6
Hidasnémeti	p. hiv.	Drisnyey László		3
Hódmezóvásárhely	p. hiv.		1 kf., 93a t.	4
Hódság	(LC)	Birly József		6
Holics (Holitsch)	p. hiv. (HT)	Strobl Gáspár, kin. (1846)	Pokoy János (K)	2
Homokszil (Ulma)	p. hiv.	Kanischa György (Gergely)		4
Homonna	(LC)	Bazony Ferenc		3
Horgos	p. hiv.	Csanády Miklós	Hein Ferenc (K)	4
Horka (Lándzsásötfalu)	p. hiv.	özv. Hadbavny Klára	Szitkey János (K)	3
Hosszúpályi	p. hiv.	özv. Vennes sz. Flór Teréz	Oláh Károly (K)	3
Huszt	p. hiv.	özv. Beteg sz. Pisch Teréz	Saxon Antal (K)	3
Igló (Szepes)	(LC)	Gotthard Sámuel		3
Iharosberény	p. hiv.	Inkey József	Noszlopy Mihály	5
Illava	(LC)	tárgyalás alatt	1 kf., 226a t.	2
Illóba	p. hiv.	Mártonffy János		3
Illok	p. hiv.	özv. Kervarics Rozália	Skornyák Antal (K)	
Inács (Ináts)	p. hiv.	Heribán János		1
Ipolyság	p. hiv.		Kelecsényi Lajos adm.	1
Istvándy	p. hiv.	hg. Eszterházy Pál	Gumbert István (K)	5
Izsák	p. hiv.	Agárdy Ferencz		1
Jablonka	(LC) (H. T)	Jablonszky (Gursák) Vincze (1844)	lsz.	2
Jászberény	p. hiv.		Teszáry József adm.	1
Jászka	p. hiv.	gr. Erdődy György	Katkich István	5
Jászóújfalu	p. hiv.	Nagy (Hentscher) sz. br. Haag Anna	Halász József (K)	3
Jelenye	p. hiv.	Adamich József		5
Jószáshely	(LC)	Purgly János	1 kf., 78a t.	4
Kákova	p. hiv.	Popovics József		4
Kalrócza (Carlovitz)	(LC)	Czerdich Vincent		6
Kamenyak			(Buda–Fiume vonal)	

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Kapnikbánya (Kapnik)	(LC)	Hauszmann Antal	lsz.	3
Kápolna	p. hiv.	özv. Mándlyné sz. Hau Franciska		1
Kaposvár	(LC)	Reiszner Dominik	lsz.	5
Kapronca (Koprenic)	p. hiv.	özv. Draskovich Julianna	Vranchich János	5
Karánsebes	p. hiv.	Szalbek Ferenc		4
Karcag	p. hiv.	özv. Laczkané sz. Sárkány Krisztina		1
Károlyváros (Karlstadt)	p. hiv.	Schweitzer Ferdinánd	Kraetschmer Ferenc (K)	5
Kassa	fp. ig.	Németh József ig.	Biszaglich Ferenc ellenőr	3
Kassa	fp. ig.		Szent Mihály István p. tiszt.	3
Kassa	fp. ig.		Buschitz Sándor járl.	3
Kassa	fp. ig.		Sándy János járl.	3
Kassa	fp. ig.		Waschenmundszky Alb. lev. h.	3
Kassa	fp. ig.		Fibich János lev. h.,fizetése: 14. kf 166a t.	3
Kassa	p. hiv.	özv. Aulinger Anna	Vajmár Miklós gyak.	3
Kassa	kp. hiv.		Heiszig János (K)	3
Kassa	istálló	Sebő Antaltól 1848-ban özv. Aulinger Anna		3
Kece (Maroskece)	p. hiv. (A)	Horváth Ferenc		7
Kecskemét	p. hiv.		Gáspáry János adm.	1
Kéménd	p. hiv. (A)	özv. Krajcsevits Alajosné (1846)	Macsányi Ferencz (K)	2
Kemer	p. hiv. (A)		Barothy József és Daniel adm.	7
Kerepes	p. hiv. (A)		Diviaczky János adm.	1
Kerepes	p. hiv. (A)	özv. Grasalkovics sz. Eszterházy Leopoldina	848. VI. 26-tól	1
Késmárk	(LC)	nincs betöltve	Demjány Sámuel	3
Keszthely	(LC)	gr. tolnay Festetics László	Pintér József (K)	5
Kevevára (Kubin)	p. hiv.	Theodorovics Konstantin (Koszta)		4
Kézdivásárhely	(LC)	Kovács Dániel		7
Kikinda	p. hiv.	nincs betöltve		4
Királytelek (Görögszállás)	p. hiv.	Zsigray Antal		3
Kisbecskerek	p. hiv.	Kaffga József		4
Kis-Czell (Czelldömölk)	(LC) (H. T)	Niederreiter Ede (1842)	lsz.	2
Kishegyes	p. hiv. (A)	Drasnyáki János	Cziráky Antal adm.	6
Kispetri	lóváltó áll.		(Buda–Kolozsvár vonalon)	
Kistelek	p. hiv.	Büchelbauer Lajos (Mihály)		1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Kiszétő	p. hiv.	Brendus János et.		4
Köbölkút	p. hiv.	Dürr János	Mesterits Endre (K) et.	2
Köbölkút	p. hiv.	Gálfy Lajos (1842) et.		2
Kolozsvár (Klausenbug)	op. áll.		Szalatnay Lajos ell. h. kin. et.	7
Kolozsvár (Klausenburg)	op. áll.	Bogdánffy Gábor et.	székelyudvarhelyi Kovács Ferenc ell.	7
Kolozsvár (Klausenbug)	kp. hiv.		Csengedi János kocsis	7
Komárom (Comorn)	p. hiv. (HT)	gr. Zichy János	Dobronyi János et.	2
Kőpatak (Steinbach)	p. hiv.	Vas József et.	Renner Lajos (K)	2
Köpcsény (Kittsee)	p. hiv. (ÖJ)	hg. Eszterházy Pál (1846)	Nikerl Ferenc (K), Vass József et.	2
Körmend	p. hiv.	hg. Németujvári Batthyány Fülöp	Szabó József (K)	5
Körmöczbánya (Kremnitz)	p. hiv.	Remenár Mátyás, kin.	Plank Károly (K)	2
Kornya	p. hiv.		özv. Kizimir Johanna adm.	4
Körösbánya	(LC)	Schiszl Ferenc et		7
Körösbökény (Buttyin)	(LC)	br. Dietrich		4
Korotnok	p. hiv.	Kosztolányi Ferenc		3
Kosesd	p. hiv.	Szentes Ferenc	Enyedi Gábor (K)	7
Kossova	p. hiv.	Lévay Antal		4
Kostyán	p. hiv. (HT)	neczpáli Juszth Ferencz (1804)	Prehadny András (K)	2
Kőszeg (Güns)	p. hiv. (A)	Prager Ferenc (1827)	Vass János (K)	2
Körös (Kreutz)	p. hiv.	Gáspár János		5
Kula (Konyha, Pozsega m.)	p. hiv.		(1861. u. p. Derecske)	2
Kunszentmiklós	p. hiv.	Baky István		1
Lacháza (Kiskunlacháza)	p. hiv.	özv. Illésy Zsuzsanna		1
Lacháza (Kiskunlacháza)	p. hiv.	Szántó Pál kinevezése (1848)	71 kf., 21a t.	1
Lajos	p. hiv.	Sánta Mihály		1
Lapántsa (Baranya m.)	p. hiv.	Mangold Ferenc		5
Laskafalu (Laskafeld)	p. hiv.	Paulay József		6
Lepsény (Lepcsény)	p. hiv.	gr. Nádasdí Tamás	Hoffmann István (K)	2
Lesnyek	p. hiv.	özv. Szereday Rozália (Háromság)		7
Letenye	p. hiv.	gr. Andrássy Adelheid		4
Léva	p. hiv.	Bányai József (1827)		2
Lippa	p. hiv.	Nagy János		4
Liszka (Olaszliszka)	p. hiv.	özv. Weigl Anna	Dragorics Vincze	3

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Lőcse	p. hiv.	Probstner Adolf	Kiray János (K)	3
Lokve	p. hiv.	Hefféle Tadeusz		5
Losoncz	p. hiv.	Iványi Antal (1846) et.	Iványi Mihály (K)	2
Lublo	p. hiv.	Scholtz Imre		3
Lucsivna	p. hiv.	várady Szakmáry Donát (1834)	Klonkay András (K)	2
Ludas	p. hiv.	Mukits Miklós	Balassa Ignác (K)	6
Ludberg	p. hiv.	hg. Németujvári Batthyány Fülöp	Zsoldi József	5
Lugos	p. hiv.	özv. Stephanovics Julia	Chorus György (K)	4
Magyaregregy (Alsó. .)	p. hiv.	Kéthelyi Eszter		7
Makó	p. hiv.	Lonovics Károly	Szemes Miklós (K) et.	4
Malacka	p. hiv. (HT)	Schwarcz József, kin. (1827)	Schwarcz György (K)	2
Marcali	p. hiv.	gr. Széchenyi Pál	Illias Imre	5
Margitta	p. hiv.		Végh György adm.	3
Mármarossziget (Sziget)	p. hiv.	Berghoffer János		3
Maroskapronca (Kaproncz)	p. hiv.			7
Marosvásárhely	p. hiv.	Vályi Károly		7
Martonvásár	p. hiv. (A)	gr. Korompay Brunszvik Ferenc	Érnst Ferenc adm. (János)	1
Mecencéf (Meczenzef)	p. hiv.	Röszner József	Reitzner József	3
Medgyes (Medias)	p. hiv.	Császár Dániel		7
Mehádia	p. hiv.	Pinczker Antal	fiára átr.	4
Melence	p. hiv.	bátfay Trifunácz Dániel		4
Mélykút	p. hiv. (A)		Eisenhut István adm.	6
Merslavodicza			(Buda–Fiume vonal)	
Mezőeörs	p. hiv.	gr. galánthay Eszterházy Miklós	Sporniak Ferenc	1
Mezőkövesd	p. hiv.	Kudlovics András		1
Mihelény	(LC)	nins betöltve		4
Miskolc	p. hiv.		Duronelli Alajos h.	1
Mohács	op. hiv	Goócs József (1848, hiv. elhagyta)	Speiszer János (K)	6
Mohács	op. hiv		Fejér András (K) et.	6
Mokrin	p. hiv.	Sattelberger Ferenc		4
Monor	p. hiv.		3. kf., 46a t.	1
Monostor (Temesmonostor)	op. áll.	nincs betöltve	7. d. 5. t.	4
Mór (Moor)	p. hiv.	br. regliczei Luzénszky Károly	Krupa János (K)	1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Mór (Moor)	p. hiv.	cs. rend. hat., felmondás után	Árvay János, 57. kf., 2a t.	1
Moson (Wieselburg)	p. hiv. (A)	Oberhammer József et.	Oberhammer Antal et.	2
Mosonmagyaróvár (Ung. Altenburg)	p. hiv.	Denglaszky Wittmann János néhai		2
Mosonmagyaróvár (Ung. Altenburg)	p. hiv.	özvegye nincs kinevezve	Oberhammer Ferencz (K)	2
Munkács	p. hiv.	Cherszky Péter	Rakovszky János, Czimbák Alaljos (K)	3
Nádas	p. hiv.	hg. Windischgrätz Aldár (é. d. n.)	Spindler József (K)	2
Nádudvar	p. hiv.	Sisivay Márton		1
Nagybánya	p. hiv.	Klingherr Kálmán		3
Nagybárod	p. hiv.	Molnár János	18. kf., 9a t	4
Nagybarom (Gross Warasdorf)	p. hiv. (A)	Wagner József (1831) (János)		2
Nagybecskerek (Gross)	p. hiv.	Klee János		4
Nagydorog	p. hiv.	gr. sárvári és felsővidéki Széchenyi Lajos	Tometich Mihály (K)	1
Nagyenyed (Warasdorf)	p. hiv.	Varró Mór 1846-ig, nincs betöltve	Bálint Sándor (K)	2
Nagy Goricza (Gross,Velka-Gorica)	p. hiv.	Jospovich Antal		5
Nagyhalmágy	(LC)	Nagyhalmágyi uradalom	Bográr Ferenc p. m. et.	7
Nagyhöflein (Grosshöflein)	p. hiv. (ÖJ)	hg. Eszterházy Pál (1846)	Szundaby Ferenc (K)	2
Nagyilonda	p. hiv.	Jánossy István		7
Nagykálló	p. hiv. (A)	özv. Benkő sz. Draskóczy Zsuzsanna	Ferenczy Ferenc adm.	3
Nagykanizsa (Kanizsa)	p. hiv.	Chinorányi Baltazár (Boldizsár)	Komlósi Károly (K)	5
Nagykapus (Magyarkapus)	p. hiv.	1844-ig Vári József, nincs betöltve		7
Nagykároly	p. hiv.	gr. Károlyi György	Fodor Ferenc, Hutirai Károly	3
Nagykend	p. hiv.	Téglási György		7
Nagykikinda	p. hiv.		Sróbel József (K) et.	4
Nagykomlós (Bánátkomlós)	p. hiv.		1. kf., 18. 1t.	4
Nagykőrös	p. hiv.	Gubody János		1
Nagyléta	p. hiv.	Végh János		3
Nagymihály	p. hiv.	Liszy Károly		3
Nagyselyk (Marktschellen)	p. hiv.	Nagy Tamás		7
Nagysomkút	p. hiv.	Hosszú László		7
Nagyszalatna	p. hiv.	Bittern Ferenc et.		2
Nagyszalonta (Bihar m.)	p. hiv.		72. kf., 5. t.	3
Nagyszeben (Hermannstadt)	p. hiv.	Hössler Ferenc József		7
Nagyszeben	kp. főexp.	Kovács József főindnok		7

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Nagyszeben	kp. főexp.	Botári Imre h. vez.		7
Nagyszeben	kp. főexp.		Carl Redlhammer exp.	7
Nagyszeben	kp. főexp.		Ignacz Behnel ell.	7
Nagyszeben	kp. főexp.		Blatius Peter gondnok	7
Nagyszeben	kp. főexp.		Csergedi József gondnok	7
Nagyszeben	kp. főexp.		Panian Friedrich gondnok	7
Nagyszeben	kp. főexp.		Porr János levélhordó paker (rakodó)	7
Nagyszetnmiklós	(LC)	gr. nagyszentmiklósi Nako		4
Nagyszöllős	p. hiv.	Román Ferenc	Papp Antal (K)	3
Nagyszombat (Tyrnau)	p. hiv.	Siebenfreud Katalin (1846)	Janchovich János (K)	2
Nagyszombat (Tyrnau)	p. hiv.		Bagoly Károly ell. p. tiszt. áth.	2
Nagyszombat (Tyrnau)	p. hiv.		Beranek Pál ell. p. tiszt, áth. 48. aug. et.	2
Nagytapolcsány	p. hiv.	özv. Erdődy Adalbert grófnő	Stankovsky János adm.	2
Nagyvárad	p. hiv.	özv. Márkovich Anna	Lévay Lajos (K)	4
Nagyzerénd	p. hiv.	Stárcsevics József		4
Nánás (Hajdúnánás)	p. hiv.			
Nemesmilitics	p. hiv.	özv. Körmendíné (majd Rubessné)	Pletikosics Benjamin (K)	6
Nemesvid	p. hiv.	Thassy László		5
Neszmély	p. hiv.	gr. vásonkői Zichy Miklós	Püspök János (K) et.	2
Netretic	p. hiv.	Haraminchich Imre		5
Nezsider (Neusiedl)	(LC)	Steiner János (1843)	lsz.	2
Nolcsva			(Eperjes–Pozsony vonal)	
Nyárád Ujfalu	p. hiv.	revisnyei Radeczky Károly (1845)	Schlicht Antal (K)	2
Nyéres	lóváltó áll.		(Buda–Kolozsvár vonalon)	
Nyergesújfalu (Sattel Neudorf)	p. hiv.	revisnyei Reviczky Károly	Schleichl Antal (K)	2
Nyírbátor	p. hiv.	özv. Terge Klára	Wittich Mihály	3
Nyíregyháza	p. hiv.	Hatzel Antal		3
Nyíresfalva (Dunkovicza)	lóváltó áll.		(Meggyes–Kassa–Ungvár vonalon)	
Nyitra (Neutra)	p. hiv.	özv. Zelinka Teréz (1837)	Ottinger József (K)	2
Nyitra Zsámbokrét	p. hiv.	ifj. Petrikovits Ferencz (1840)		2
Ó Moldova (Alt Moldova)	(LC)	Schumanka Miklós		4
Ó Orsova (Alt Orsova)	p. hiv.	Zeithammerné Capredó Katalin		4
Óbecse (Rácbecse)	p. hiv.	Petrakovics Gedeon, Frint Illés (1848. júl)		4

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Ócsa	p. hiv.	Hentaller Károly		1
Odvas	p. hiv.	br. Forray Iván	Lamberti József (K) et.	4
Óhegy	p. hiv.	Wachtler Kázmér (1829)	Hericz Flórián (K), et.	2
Ojtoz	Kar.	Dr. Med. August Meyer ig.		
Ókér (Altkér)	p. hiv.	özv. Adamovits Zsuzsanna	Peschits Mihály (K) et., elf. 14. kf 126a t.	6
Okolicsna	p. hiv.	okolicsnai Okolicsányi János (1817)	Dellavosz Ferencz (K)	2
Oláhfalva (Szentegyházasfalu)	p. hiv.	Martonffy József		7
Opatovac	p. hiv.	Lucsics György		6
Oravica	p. hiv.	Tinpl Imrére átruházva 48. VII. 10.	Tinopl Imre adm. 62kf., 1a t.	4
Öreglak	p. hiv.	pribéri és Vichini Jankovich József	Jenevaí József	5
Örkény (Eörkény)	p. hiv.	Sánta György		1
Orlik	p. hiv.	Kiss Antal (László)		3
Orosháza	p. hiv.		Lázár Borbála adm.	4
Osteria	lóváltó áll.		(Karlstad-Karlopagó vonalon)	
Oszada	p. hiv. (A)	Pongrácz Péter (1846)	Milovits András, Droppik Mihály (K)	2
Oszlány	p. hiv. (HT)	Kriedl Gusztáv, (1844)		2
Öttevény (Hochstrass)	p. hiv. (A)	gr. Viczay Henrich	Schreck József (K)	2
Ó-Vár	p. hiv.	Wachtler Kázmér (1829)	Heritz Flórián	2
Páka	p. hiv.	Pethes Antal		1
Paks	p. hiv.		Joó István adm.	1
Palánka (bei Ilok, Újpalánka)	(LC)	Dragics Miklós	László Sándor lsz., 1848	4
Palota (Várpalota)	p. hiv.	Wagner Ignác	Wagner Antal et. p. m.	5
Pancsova	p. hiv.	Peyer Jakab		4
Pápa	p. hiv. (A)	Paidly Ignácz (1835) et.		2
Pándorfalu (Parendorf)	p. hiv. (A)	gr. Harrach Ferenc Ernő	Proske Károly h. et.	2
Pécs (Fünfkirchen)	p. hiv.	Klobucharich Lázár	Belloberg Ferdinánd (K)	5
Pécs (Fünfkirchen)	p. hiv.		Speizer János adm. et.	5
Pecska	(LC)	Járossy József		4
Pécsvár (Pécsvárad)	(LC)	Belloberg Ferdinánd et.		5
Pentele (Dunapentele)	p. hiv.	Maár Ignác		1
Perbete	p. hiv.	h. néhai Kopács József prímás (1841)	Zibrényi József (K) et.	2
Perusic	p. hiv.			Höv
Pest (Pesth)	p. hiv.		Poch János ell.	1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Pest (Pesth)	p. hiv.		Schubert Frigyes ell. t.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Kardos Sámuel p. tiszt. et.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Hüber Jánosp. tiszt, et.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Piczinger János kez. t.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Morbiczer János kez. t.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Nizsálkovics László kez. t.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Schelle Sándor járl.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Geörch Móricz járl.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Moeser István járl.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.		Szelwald József járl., et.	1
Pest (Pesth)	fp. hiv.		Eckstein Mihály levélhordó et.	1
Pest (Pesth)	p. hiv.	Strausz Vilmos	Prix Antal adm.	1
Pest (Pesth)	fiók. p.		Révis János szolga h.	1
Péteri	p. hiv.	Lezár György		1
Pétervárad (Peterwardein)	p. hiv.	Alexics Ferenc et.	Krsztics Mihály (K) et.	6
Pétervárad (Peterwardein)	p. hiv.	áth. Nagyszombatból	Bagoly Károly ell. p. tiszt.	6
Pietnik	p. hiv.		(Pécska-Karlstadt vonalon)	
Pinkafő (Pinkafeld)	p. hiv.			2
Piskolt	p. hiv.	Krakker Tádé	Gnand Jakab adm.	3
Pocsaj	p. hiv.	Prodan János		3
Podegrai			(Pécska–Karlstadt vonalon)	
Poléna	p. hiv.	gr. Schönborn Buckheim Ervin	Partl Mihály	3
Popovaca	p. hiv.	özv. Salecz Katalin Teréz		5
Poprad	(LC)	Klein János		3
Porumbach	p. hiv.	br. Bruckenthal József	Johann Schmidt (K), et.	7
Pozsega (Pozega)	p. hiv.	Thaller Fülöp		6
Pozsony (Pressburg)	fp. ig.	Vrabely Károly ig.,1848-ban leváltották	Pauer Ferenc ell.,et	2
Pozsony (Pressburg)	fp. ig.		Progányi Ede járl. et.	2
Pozsony (Pressburg)	fp. ig.		Hencher Antal, 1848-ban leváltották	2
Pozsony (Pressburg)	fp. ig.		Háspely Ferenc fp. tisz, et.	2
Pozsony (Pressburg)	p. hiv.	Schiller Ferencz id. h. 48. novembertől		2
Pozsony (Pressburg)	p. hiv.	Bergner Ferenc		2
Pozsony (Pressburg)	p. hiv.		csak istálló és ló tartásra	2

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Pozsony (Pressburg)	kp. hiv.		Göbel György (K) járl., et.	2
Privigye	p. hiv. (A)	Kiss Lukács (1838)		2
Putnok	p. hiv.	gr. Serényi János	Szepessy János (K) (József)	1
Rácz Pochena (Plavisevicz)	(LC)	Csizmás Lázár		4
Radna (Máriaradna)	(LC)		Meinrtz Ödön (K) et.	4
Radnót	p. hiv.	nincs betöltve		7
Rajka (Ragendorf)	p. hiv. (A)	Janisch József (1846)	Oberhammer Károly (K) et.	2
Rákfalu (Rakovicz)	p. hiv. (A)	özv. br. Mednyánszky sz. Mailáth Ágnes	Sckorcheban Flórián (K)	2
Rakovpatak (Rakov Potok)	p. hiv.	Szmendrovich János elh. 48. VI. 29.	59. kf., 2a t.	6
Raszlavic	p. hiv.	Golonyi József		3
Rátót	p. hiv.	Zelles László et.		5
Rékás	p. hiv.	Széchy Péter		4
Remete	p. hiv.	Jedicska Antal		4
Remetinc (Neumarthof)	p. hiv.	özv. Ruszek Anna	Balogh Antal (K)	5
Régény	lóváltó áll.		(Buda–Kolozsvár vonalon)	
Rétság	p. hiv.	Rosenbach Ferenc		1
Révaújfalu (Bánátneudorf)	p. hiv.	Joannovich János		4
Révkomárom	p. hiv.		Kiss Imre (K) et.	1
Rimaszombath	p. hiv.	Lenner Ferencz (1806 Bécs) kin.		2
Rippény (Ripin)	p. hiv. (A)	Günthner Károly (1843)		2
Rotherturm-Pass	Kar.	dr. Med. Johann Lorenz ig.		
Rózsahegy (Rosenberg)	p. hiv. (A)	madocsáni Madocsányi Imre	Fridrich János (K)	2
Rozsnyó (Rosenau)	p. hiv.		Bradács Mihály (K)	3
Rozsnyó (Rosenau)	p. hiv.		Dorogsághy János adm	3
Rudnó (Túrócrudnó)	p. hiv. (A)	Hanzély Mátyás (1844)	Turczer Károly (K) Beranek Pál adm.	2
Ruma	p. hiv. (A)	gr. Verőczei Pejacsevich Péter	Petzlek Antal adm.	6
Sajókazinc	p. hiv.	br. Radvánszky Antal	Farkas Mihály (K)	1
Sárbogárd	p. hiv.	Huszár József	Radovich István	1
Sárfő	p. hiv.	gr. erdődi Pálffy Ferencz	Móró Antal (K)	2
Sarkad	p. hiv.	özv. Kolb Anna		4
Sárkány	p. hiv.	Chrisztoph Erzsébet	Droschner József	7
Sárkány	p. hiv.	Droschner József kin. VIII. 7.	80. kf., 1a t.	7
Sárkeresztúr	p. hiv.	Bogesich Mátyás	Frank (K) et	1

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Sárosnagypatak	(LC)	Vass Alajos		3
Sárvár	(LC) (H. T)	Pászthory Imre (1846)	lsz.	2
Sassin (Sasvár)	(LC) (H. T)	Mály János (1844)	lsz.	2
Sátoraljaújhely (Ulyhely)	p. hiv.	Rudolph József h. u.	68. kf., 1a t.	3
Sátoraljaújhely	p. hiv.	kin. Edelschluder Péter 48. aug. 10.		2
Schelmecbánya (Schemnitz)	p. hiv.	Borsiczky Antal	Borsitzky Ignác (K)	2
Segesvár (Schaesburg)	p. hiv.	Wolf Anna (Tellmann)		7
Sepsiszentgyörgy	(LC)	Haurik József		7
Sércz (Gschiesz)	p. hiv.	h. Eszterházy Pál	Weigl Lipót (K)	2
Siglós (Gschisz)	p. hiv. (A)	h. galántai Eszterházy Pál (1836)	Weigl Lipót (K)	2
Siklós (Fehér m.)	p. hiv.	Vojnovics Ferdinánd et.	Wagler Ferenc ind. et.	5
Simánd (Alsósimánd)	p. hiv.	nincs betöltve	Suhajda Pál (K)	4
Siófok	p. hiv.	Veszprém megye	Czopf Mihály adm.	5
Skrad	p. hiv.	Háckl Ferenc		5
Solna (Trencsén m.)	p. hiv.	Bitsánszky János et.	Martincsak János (K) et.	3
Sombor (Zsombor)	p. hiv.	Potyó Ignác		7
Somkerék	p. hiv.	bnő. O Nachten Mária sz. Kornis		7
Somlyó (Szikágysomlyó)	p. hiv.		Suini János adm. et	7
Somorja (Sommerein)	(LC)	Kompoth Ferencz, mb.	lsz.	2
Sopron (Oedenburg)	op. hiv. (A)	özv. Dőry Katalin (1843)	Biringer Sándor ell. p. tiszt,	2
Sopron (Oedenburg)	p. hiv.		Frech József	2
Sopron (Oedenburg)	p. hiv.		Oelberg Károly (K)	2
Soroksár	p. hiv.	Bogisich György		1
Stomfa (Kornya)	p. hiv.	gr. Pálffy Ferdinánd Lipót	özv. Kizimir Johanna adm.	2
Stomfa (Stampfen)	p. hiv. (A)	gr. Pálffy Ferdinánd Lipót (1843)	Hartmann Károly (K)	2
Sümeg	p. hiv.	Sauber Lajos (Sber), hivatalát elhagyta	53 kf., 1a t.	5
Szabadka (Maria Theresiopel)	p. hiv.	Mukits Simon	Tóth Lajos (K)	6
Szabadszállás	p. hiv.	Gózon Sándor		1
Szakál	p. hiv.	Morbiczer Engelbert		1
Szakul	p. hiv.	Andrasics József		4
Szalanta (Baranya m.)	p. hiv. (A)	Pécsváros	Lukrits Antal adm.	5
Szalatna (Fehér m.)	p. hiv.	Bittera Ferenc et.	Balovics Ignác adm. et.	2
Szamobor (Zólyom m.)	p. hiv.	Antéll Ferenc		5

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Szamosujvár	p. hiv.	Zachariás István		7
Szántó	p. hiv.	özv. Brunsvik Katalin	Huszár István (K) (Lajos)	1
Szászka	p. hiv.	Czigler János		4
Szászrégen	p. hiv.	Wagner Dániel		7
Szászsebes (Mühlbach)	p. hiv.	Vassó Elek 1847-ig	Varró Sándor p. kez.	7
Szászsebes (Mühlbach)	p. hiv.	Varró Sándor	Rietz (K)	7
Szászsebes (Mühlbach)	kp. hiv.		Gunnes adm., Rietzkp. exp. et.	7
Szászváros (Broos)	p. hiv.	Nagysolymosy Koncz János		7
Szászváros (Broos)	kp. hiv.	Müller Dániel kp. indnok		7
Szatmár (Szatmárnémeti)	p. hiv. (A)	gr. nagykárolyi Károlyi Lajos	Reiszer Károly adm.	3
Szatymaz	p. hiv.	Korda János		1
Szederkény	p. hiv.	Gayer János	Gayer Lajos adm.	6
Szeged (Szegedin)	p. hiv.	Biringer Mátyás (1844), majd Budára áth.		4
Szeged (Szegedin)	idl. fp. ig.	Náthy József idl. mb.		4
Székás (Temes...)			Novák István	4
Székelyhíd	p. hiv.	özv. Tolner Katalin	Tolner Ferenc	3
Székelyudvarhely	p. hiv.	Szájdel János		7
Székesfehérvár (Sthulweissenburg)	op. hiv.	Tar István	Göbel György járl. áth. 14. kf., 172a t.	1
Székesfehérvár (Sthulweissenburg)	kp. hiv.		Burger István kp. járl. Pozsonyból	1
Szekszárd	p. hiv.	Maguri Augusz Antal	Petlanovics Zsigmond adm.	6
Szektső (Dunaszekcső)	p. hiv.	Bésán Mihály	Pápe Sándor adm. et.	6
Szelindek (Stolzenburg)	p. hiv. (A)	Máthé János		7
Szemes	p. hiv.	gr. Hunyady József	Varga János (K)	5
Szenice (Szenicz)	p. hiv. (A)	Vietoris József (1842)	Schober János (K) et.	2
Szent András	(LC) (H. T)	Vágner József (1841)	Szilvády János (K)	2
Szent János (Morva)	p. hiv. (A)	özv. Zellner Juditka	Petrován Károly (K)	2
Szent Lőrincz	p. hiv.	h. Eszterházy Pál	Pehm József (K) et.	5
Szentendre	(LC)			1
Szentes	p. hiv.	Kugler János		1
Szentjános (Morva)	p. hiv.	Zettner Farkas		2
Szentkereszt (Rábakeresztur)	p. hiv.	Beschorner József	Hausmüller János (K)	5
Szenttamás	(LC)	Hadszics János		6
Szerdahely (Reismarkt)	p. hiv.	Csengedi György et.		7

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Szered	p. hiv. (A)	gr. galánthay Eszterházy Károly (1841)	Rukovszky Imre kiadó	2
Szerednye (Ung)	p. hiv. (A)	özv. Péchy sz. br. Bémer Teréz	Péchi Maximillian adm.	3
Szerednye (Vág)	p. hiv.			2
Szetsel	p. hiv.	Nagyszeben közönsége	De Canappp. exp., et.	7
Szeveren (Nakupi)	p. hiv.	Vragniczány Ambrus		5
Szigetvár (Nagysziget)	p. hiv.	Czindery László	László Ferenc (K)	5
Szikszó	p. hiv.	Michnay Lajos	Lux Johnatán (K)	3
Szinnye (Pető)	p. hiv.	gr. Szirma-bessenyi		3
Szinnye (Pető)	p. hiv.	és cserneki gr. Szilvay Tamás	Endters János adm.	3
Szitáskeresztúr (Székely)	p. hiv.	Székelykeresztúri Bíró József h. u. 1848	Dereczky Ferenc 81 kf., 1a t.	7
Szlatina	p. hiv.	Schultz Károly		4
Szoboszló (Hajdú)	p. hiv.	Fogthűy Máté		1
Szobránc	p. hiv.	Lonovics Baltazár		3
Szöllősgyörök	p. hiv.	Jankovich József	Kocsis Miklós	5
Szöllős-Végardó	p. hiv.		(Megyes–Kassa vonal)	3
Szolnok	p. hiv.	Sárkány János		1
Szombathely (Sabaria)	p. hiv. (A)	Alexy Tóbiás (1847)	Teszáry József (K)	2
Szporko	(LC)	gr. Keglevich János	Stiller István (K)	3
Szuszek	p. hiv.	Kuluncsics Auguszt János	Nepomuk Kuluntsics adm.	6
Szvinicze	(LC)	Kurich János		4
Tállya	p. hiv. (A)	h. régéczi Breczeheim Ferdinánd	ht. Steiger Antal, Zsoray György adm.	3
Tápiószele	p. hiv.	Teszáry Mihály		1
Técső	p. hiv.	Gabriel Mihály	Kászó András adm.	3
Teke (Dekendorf)	p. hiv.	Müller György Károly		7
Telegd (Mezőtelegd)	p. hiv.		Orosz Antal (K)	4
Temerin	p. hiv.	Szécsén Tanács	Dubovszky Antal et.	4
Temeskutas (Kudritz)	p. hiv.	Gabó Demeter		4
Temesillésd (Allios,Gutten Brunn)	lóváltó áll.		72. kf., 5. t.	4
Temesmóra (Moravica)	p. hiv.	Lukics Zakariás	Lukics Döme et.	4
Temesőr (Lagendorf)	p. hiv.	nincs betöltve	Lyuba Mária	4
Temesvár kir. főpostaigazgatóság	fp. hiv.	Wust Ferenc	Náthy József ell.	4
Temesvár kir. főpostaigazgatóság	fp. hiv.		Stingeder József kez. t.	4
Temesvár kir. Ujságkezelő hivatal	kez. hiv.			4

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Temesvár kir. Sürgönykezelő hivatal	kez. hiv.			4
Temesvár	p. hiv.	Fényi Mocsonyi János		4
Temesvár	kp. hiv.		Taccea József p. ell. (1843, áth.) et.	4
Teregova	p. hiv.	özv. Sztojokovicsné sz. Mária		4
Ternye	p. hiv.		(Buda–Dukla vonal)	2
Tét	p. hiv. (A)	Csemez Péter (1841)		2
Tétény (Nagytétény)	p. hiv.	özv. Kiszter Anna	Kálmár Károly adm.	1
Tihucza (Tyhutza)	p. hiv.	Bachner Klára sz. Egry		7
Tiszaújlak	p. hiv.	Cherszky János	Szikora Antal	3
Tokaj	p. hiv.	Szerviszky György	Zakó János (K)	3
Tőketerebes	p. hiv.	nincs betöltve	Kovács György	3
Tölgyes (Csík megye)	Kar.	dr. Med. Carl Gerbert ig.		
Tolna	p. hiv.	Geisz József		6
Topolya	p. hiv.	bnő özv. Kray Barbara	Mayer Lajos adm.	6
Törzburg	Kar.	Dr. Med. Ferdinand Ley ig.		7
Torda	p. hiv.	Rediger Károly		7
Torna	p. hiv.		felállítva, 1848. (Torna–Cécse útvonal)	3
Tornallya	p. hiv.	néhai Tornallyai Márton (1837)	Burmann Jenő (K)	2
Törökbecse (Neubecse, Újbecse)	(LC)	Bauer József		4
Törökkanizsa (Kleinkanizsa)	p. hiv.	Szervitzky György		4
Törökszentmiklós	p. hiv.	nincs betöltve	Polgár József adm.	1
Tótkomlós	p. hiv.	Beliczay Alajos		4
Tovarnik	p. hiv.	Georgievics Sebő		6
Tövis	p. hiv.	Baló László et.		7
Trencsén	p. hiv. (A)	Petrikovics Ede (Andor) et.		2
Turány (Nagyturány)	p. hiv. (A)	gr. Nyáry Imre	Krasznecz-Draskóczi János (K)	2
Turdosin	(LC)	Bacho Vendel, kin.	lsz.	2
Új Szőny (Komárom m.)	p. hiv.		Kannig János adm., et.	1
Új Szőny (Komárom m.)	p. hiv.		Kiss Imre (K), et.	1
Újverbász (Neuverbász)	p. hiv.	özv. Kiss Zsuzsanna	Kiss Gyula adm.	6
Új Szivac (Neuszivac)	(LC)	Elmann József		6
Újvidék (Neuzatz)	lóváltó áll.			7
Újhely	p. hiv.	Rudolf József		3

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Ungvár	p. hiv.	Cherszy András	Szaxon János	3
Varasd (Warasdin)	p. hiv. (A)	Nell Antal		5
Varasd (Warasdin)	kp hiv	Schiedler József kiadó		5
Varasd (Warasdin)	kp hiv	1848. IX. 15. Berthnner Ferenc (Zágrábból)		5
Varasd (Warasdin)	fp. ig.	Griller Ignác, leváltva 48. aug. 10.	Münczberger Antal ell.	5
Varasd (Warasdin)	fp. ig.	kinev. Vilempay József (Zágrábból)		
Vác (Waitzen)	p. hiv.	Lukács Antal		1
Vadkert (Soltvadkert)	p. hiv.	Lukács Antal		1
Vágbesztercze (Vág Bistritz)	(LC)		1. kf., 171. t.	2
Vágtepla (Vághéve)	p. hiv.			2
Vágújhely	p. hiv. (A)	br. medgyessí Mednyányszky József	Paltauf Károly (K)	2
Válaj	p. hiv.	Krakker Tádé	Sturm Alajos	3
Vajdahunyad	(LC)	nincs betöltve		7
Válaszút	p. hiv.	br. Bánffy Albert		7
Vámosfalva	p. hiv. (A)	Dobiás József		2
Varannó	(LC)	Grimm Károly	lsz	3
Városlőd	p. hiv.	Tasner Antal	Vaszary Károly p. exp. et.	3
Vásárosnamény	p. hiv.	br. városnaményi Eötvös Ignác	Nagy Ferdinánd adm.	3
Vasvár	p. hiv.	Bölcs Lajos	Davidovich Dömötör (K)	5
Vecse	p. hiv.	özv. gr. Csáky sz. Bujanovics Stefánia	Davidovics András	3
Velejte	p. hiv.	gr. Andrásy sz. gr. Szapáry Etelka	Kovács Pál adm.	3
Velence	p. hiv.		Maress Pál adm.	1
Vera	p. hiv.			6
Verbovec	p. hiv.	Pecsuvatz Antal		5
Verebély	p. hiv. (A)	Dillesz István	Ragansberger Dénes (K)	2
Versec	p. hiv.	Pescha Dömötör		4
Veszprém (Veszprim)	p. hiv.	Munkási Imre	p. exp., et.	5
Veszprém (Veszprim)	p. hiv.	Fülöp Sándor et.	Munkás Imre (K), et.	5
Vihodna	p. hiv.	Muszy Pál, kin. et	Muszy Péter Pál (K) et.	2
Világos	(LC)	Bohus János		4
Vimpác (Wimpassing)	p. hiv.	h. galántai Eszterházy Pál	Hayder Ferenc	2
Vizdény	p. hiv.	Brassó közönsége		7
Vizsoly	p. hiv.	Unghváry János		3

Postai kezelőhelyek	*Minősítés*	*Postamester, hivatalvezető*	*Kezelő személyzet (lev. for.)*	*Ig. ker.*
Vörösvár	p. hiv.	Rehák József		1
Vucunic Selo	p. hiv.	Frank János		5
Vukán	p. hiv.	Cselenkovics István		6
Vukovár	p. hiv.	Ehrensberg Imre		6
Zágráb (Agram)	p. hiv. (A)	gr. Orssick Júlia	Halvax Mihály (K)	5
Zágráb (Agram)	kp. hiv.		Marinovics Virgil kp. ell. pt. (elb. Buda átv.) et.	5
Zákány	p. hiv.	gr. Széchenyi Pál		5
Zalabér	p. hiv.	Kozári Farkas		5
Zalaegerszeg	p. hiv.	Donassy Ferenc		5
Zalalövő	p. hiv.	Tuboly János		6
Zalaszentiván	p. hiv.	Fodróczky Julianna		5
Zalatna	p. hiv.	Lulács Teodor		7
Zám	(LC)	felsőszilvási Noptsa László		7
Zemanfalva (Mattersdorf)	(LC)	Hofmann Károly, kin.	lsz.	2
Zilah	p. hiv.	özv. Pallovics Ferencné (Teréz)		7
Zimony (Semlin)	p. hiv.	Nitsche Dominik		6
Zombor	p. hiv.	Wolf Mihály	Jakobovich (K)	6
Zsámbokrét (Turócà)	p. hiv.	neczpali Juszt Fereszt	Prehradny András (K)	2
Zsebely (Széphely)	p. hiv.	Pánics Athanáz		4
Zseliz (Zeliz)	p. hiv. (A)	özv. Eszterházy Rozina grófnő	Irak József (K)	2
Zsolna (Sillein)	p. hiv. (A)	Bicsánszky János	Martinek János (K)	2
Zsomboly	(LC)	Witzkidenszky János		4
Zsuk	p. hiv.			

KÉTNYELVŰ HELYNEVEK

Agram	Zágráb
Allios	Temesillésd
Alt Moldova	Ó Moldova
Alt Orsova	Ó Orsova
Altkér	Ókér
Bánátkomlós	Nagykomlós
Bán. Weiskirchen	Fehértemplom
Bánátkomlós	Nagykomlós
Bánátneudorf	Révaújfalu
Barthfeld	Bártfa
Biyelnik	Bednik
Berzendorf (Basid)	Bözöd
Bistritz	Beszterce
Böki	Habsány
Borsodharsány	Harsány
Broos	Szászsebes
Buttyin	Körösbökény
Carlovitz	Karlócza
Comorn	Komárom
Csakathurn	Csáktornya
Czelldömölk	Kisczell
Dekendorf	Teke
Erlau	Eger
Elisabethstadt	Erzsébetváros
Esseg	Eszék
Facset	Facsád
Felsóhahót	Hahót
Földvár	Dunaföldvár
Fünfkirchen	Pécs
Girelsau	Fenyőfalva
Görögszállás	Királytelek
Gran	Esztergom
Grossgoricza	Velka-Gorica
Grosshöflein	Nagyhöflein
Grosswarasdorf	Nagybarom
Gschisz	Sércz
Gschrift	Siglós
Güns	Kőszeg
Haczfeld	Zsombolya
Hajdunánás	Nánás
Hochstrass	Öttevény
Hunyad Dobra	Dobra
Irsa	Albertirsa
Kapnik	Kapnikbánya
Kaprocz	Maroskaproncza
Karlsburg	Gyulafehérvár
Karlstadt	Károlyváros
Kiskunfélegyháza	Félegyháza
Kiskunhalas	Halas
Kittsee	Köpcsény
Klausenburg	Kolozsvár
Kleinkanizsa	Törökkanizsa
Komarnik	Alsó Komárom
Koprenic	Kapronca
Kornya	Somfa
Kreutz	Körös
Kremnitz	Körmöczbánya
Kronstadt	Brassó
Kubin	Kevevára
Kudritz	Temeskutas
Lagendorf	Temesőr
Lándzsásötfalu	Horka
Laskafeld	Laskafalu
Lekenik	Erdődszki
Maria Theresiopel	Szabadka
Marktschellen	Nagyselyk
Maroskece	Kece
Mattendorf	Zémanfalva
Medias	Medgyes
Moravica	Temesmóra
Mühlbah	Szászsebes
Nakupi	Szeverin
Neubecse	Törökbecse
Neuhaustel	Érsekújvár
Neumarthof	Remetinc
Neusivac	Új Szivac
Neusatz	Újvidék
Neusiedl	Nezsider
Neusohl	Beszterczebánya
Neutra	Nyitra
Neuverbász	Újverbász
Ober Tömös	Felső Tömös
Oedenburg	Sopron
Olaszliszka	Liszka

Ofen	Buda
Ofen Wasserstadt	Buda Víziváros
Parendorf	Pándorfalu
Peterwardein	Pétervárad
Plavisevicz	Rácz Pohena
Petőszinnye	Szinnye
Pettendorf	Bertalanfalva
Pinkafeld	Pinkafő
Pressburg	Pozsony
Raab	Győr
Rácbecse	Óbecse
Ragendorf	Rajka
Rakovicz	Rákfalu
Rakov Potok	Rakovpatak
Reismark	Szerdahely
Rippa	Rippény
Rosenau	Rozsnyó
Rosenberg	Rózsahegy
Sabaria	Szombathely
Sassin	Sasvár
Sattel Neudorf	Nyergesújfalu
Schaesburg	Segesvár
Schemnitz	Selmecbánya
Semlin	Zimony
Sibót	Alkenyér
Sillein	Zsolna
Sombor	Zsombor
Sommerein	Somorja
Stampfen	Stomfa
Steinbach	Kőpatak
Sthulweissenburg	Székesfehérvár
Stolzenburg	Szelindek
Szentegyházasfalu	Oláhfalva
Túrócrudnó	Rudnó
Tyrnau	Nagyszombat
Ung. Altenburg	Mosonmgyaróvár
Ulma	Homokszil
Utsa	Alsóutsa
Vág Bistritz	Vágbesztercze
Vághéve	Vágtepla
Várpalota	Palota
Veszprim	Veszprém
Velka Gorica	(Goss Nagygorica)
Waitzen	Vác
Warasdin	Varasd
Warasdorf	Nagyenyed
Wieselburg	Mosonmagyaróvár
Wimpassing	Vimpác
Zólyombucs	Bucs
Zsombor	Sombor

TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK

1848

január	12.	Forradalom Palermóban
	27.	A nápolyi forradalom
február	22.	Ostromállapot Milánóban
	23–24.	A párizsi forradalom
március	13.	Forradalom Bécsben
	15.	A pesti forradalom Megindul a közösügyes tárgyalások előkészítése
	17.	Batthyány Lajos grófot miniszterelnökké nevezi ki a nádor
	18.	Milánói forradalom
	22.	A berlini forradalom
	23.	Jellačić altábornagyot az uralkodó kinevezi horvát bánná
	25.	A zágrábi horvát nemzeti gyűlés
	31.	A király jóváhagyja magyar minisztériumról alkotott törvényjavaslatot
április	7.	A Batthyány-kormány megalakulása
	11.	A március 14-én elfogadott törvényeket szentesíti az uralkodó
	14.	A kormány Pozsonyból Pestre költözik
	15.	A Magyar Udvari Kancellária utolsó tanácsülése Bécsben
	20.	Az Országos Nemzetőri Haditanács megalakulása
	27.	Jellačić statáriumot hirdet
május	5.	Kormányhatározat tízezer fős önkéntes sereg felállításáról (hónap végén megkezdik az első tíz honvédzászlóalj felállítását)
	11.	Báni értekezlet Zágrábban: kinyilvánítják, a magyar kormánynak nem engedelmeskednek
május	13–15.	Karlóczai szerb nemzetgyűlésgyűlés
	15–17.	A balázsfalvi román gyűlésen feltételekhez kötik a Magyarországgal való uniót
	17.	A bécsi kormány Innsbruckba menekül
	29.	Az utolsó erdélyi rendi országgyűlés megnyitása
	30.	A kolozsvári országgyűlés kimondja az uniót A minisztertanács felmenti a Temesköz és a Sajkás kerület határőreit a feudális szolgáltatások alól
június	2.	Csány László dunántúli királyi biztos megbízást kap a Dráva-vonal védelmének megszervezésére
	8.	A magyar kormány megkapja a katonai Határőr-vidék feletti rendelékezési jogot Megindul a Közlöny, a kormány hivatalos napilapja

	10.	A király felfüggeszti Jellačićot horvát báni méltóságából
	12.	Szerb felkelés, a délvidéki „kisháború" kezdete
július	5.	Az első népképviseleti országgyűlés megnyitása Pesten
	11.	Kossuth Lajos nagy beszéde a házban, az országgyűlés megszavazza a 200 000 újoncot és az ehhez szükséges pénzösszeget
augusztus	5.	A Kereskedelmi Bank kibocsátja az első kétforintos magyar bankjegyeket
	12.	Az osztrák kormány visszatér Bécsbe
	13.	A miniszterelnök elrendeli az önkéntes nemzetőrcsapatok szervezését
	16–23.	A katonai törvényjavaslatok vitája, a képviselőház elfogadja a katonaállítási törvény tervezetét
	29.	Batthyány és Deák tárgyalásokat kezd Bécsben
szeptember	2.	A perlaszi szerb tábor elfoglalása
	4.	A király visszahelyezi Jellačićot horvát báni méltóságába
	5.	Az országgyűlésből képviselet megy Bécsbe, amelyet az uralkodó szeptember 9-én fogad
	6.	Kossuth Lajos pénzügyminiszter elrendeli a fedezet nélküli ötforintos papírpénzek kibocsátását (Kossuth-bankók)
	11.	Jellačić átkel a Dráván
		Batthyány kormány lemond
	13.	Batthyány Lajos, mint megbízott miniszterelnök népfelkelést hirdet a dunántúli megyékben
	16.	Megalakul az Országos Honvédelmi Bizottmány
	17.	Új kormány alakul
	23.	István főherceg lemond nádori tisztéről és elhagyja az országot
	24.	Kossuth Lajos toborzó körútra indul az Alföldre
	25.	Lamberg altábornagyot az uralkodó kinevezi a Magyarország állomásozó katonai alakulatok főparancsnokává
	28.	A Pestre érkező Lamberg altábornagyot a nép felismeri és a hajóhídon felkoncolja
	29.	Pákozdi csata
október	2.	Batthyány lemond miniszterelnökségéről
	6.	A Bécsiben felkelés tör ki, a felkelők népítélettel felakasztják Latour hadügyminisztert
	7.	A képviselőház feloszlatja az országgyűlést és bevezeti a haditörvénykezést
		Ozoránál Roth császári tábornok csapatai leteszik a fegyvert Görgey és Perczel vezette magyar alakulatok előtt
	8.	A képviselőház az Országos Honvédelmi Bizottmányra ruházza a végrehajtó hatalmat
		Kossuth Lajost kinevezik a bizottmány elnökének

	16.	Windischgärtz herceget nevezik ki az osztrák haderő élére és tejhatalommal ruházzák fel
	30.	A schwechati csata
	31.	A bécsi forradalom elbukik
november	1.	Kossuth az OHB elnökeként kinevezi Görgeyt a feldunai hadsereg parancsnokának
		Életbe lép a közteherviselés
	7.	Az OHB száz forintos bankjegyet bocsát ki
	13.	A Felső-erdélyi magyar csapatok veresége
	17.	Kolozsvár elesik
	21.	A Schwarzenberg-kormány megalakulása
	28.	Az OHB Madarász Lászlót megbízza a belügyminisztérium rendőri és postaosztályának vezetésével
	29.	Bem tábornokot kinevezik az erdélyi sereg parancsnokává
december	2.	V. Ferdinándot a kamarilla lemondásra kényszeríti, Ferenc József lép a trónra
	4.	Götz császári tábornok dandára betör Felső-Magyarországra
	6.	Schlick altábornagy csapatával betör az országba
	11.	Schlick alakulatai elfoglalják Kassát
	13.	Windischgrätz herceg vezette császári fősereg előőrsei átlépik a magyar határt
	17.	Tarcsa elfoglalása a Buda–miskolci postavonalon
	22.	Szered elfoglalása
	25.	Bem ellentámadása, Kolozsvár visszafoglalása
	26.	Görgey feladja Győrt, ahová másnap bevonulnak a császári csapatok
	30.	Bem győzelme a Felső-erdélyi osztrák erők felett
		Perczel Mór hadtestének veresége Mórnál
	31.	Az országgyűlés elhatározza, hogy Debrecenbe helyezi át székhelyét
		Békeküldöttség meg az osztrák erők parancsnokához

1849

január	1–5.	Pest-Buda kiürítése
	3.	Észak-Erdély felszabadítása
	4.	Görgey a VII. hadtesttel Vác felé visszavonul
	5.	Windischgrätz csapatai bevonulnak Pest-Budára, a váci nyilatkozat
	13.	Ottinger császári tábornok csapatai elfoglalják Szolnokot
	22.	Perczel ellentámadása, Szolnok visszafoglalása
	24.	Görgey sorozatos utóvédharcok közepette bevonul Besztercebányára

	29.	Az Országos Honvédelmi Bizottmány Dembiskit a magyar főerők parancsnokává nevezik ki
február	1.	Puchner kérésére orosz hadosztály vonul be Erdélybe
	2.	Lipótvár őrsége megadja magát az osztrák csapatoknak
	4.	Csata Vízaknánál
	5.	A Branyiszkói-hágón Guyon ezredes hadosztálya áttöri az osztrák vonalakat
	9.	Bem győzelme Puchner serege felett, a piski csata
	10.	Görgey és Klapka csapatai egyesülnek Kassánál, befejeződik a felvidéki hadjárat
	26–27.	A kápolnai csata, a vereség után a magyar sereg visszavonul a Tisza mögé
március	3.	Szemere Bertalan kormánybiztos a tiszafüredi táborban Dembinski altábornagy helyett Görgeyt bízza meg a főparancsnoksággal
	4.	Kihirdetik az Olmützben az új birodalmi alkotmányt
	5.	A magyar erők győzelme, szolnoki csata
	8.	Az OHB döntése alapján Görgey csak a Tiszánál összevont csapatok parancsnoka, az egész honvédség főparancsnokának Vetter Antal altábornagyot nevezik ki
	11.	Nagyszeben bevétele
	16.	Szemere Bertalan Felső-Magyarország védelmére „Védsereg" szervezésébe kezd
	20.	Bem bevonulása Brassóba, az osztrák és az orosz csapatok Havasalföldre menekülnek, Erdély felszabadul, csak Gyulafehérvár és Déva vára marad az osztrákok kezén
	31.	Görgey átveszi a fősereg irányítását
április	2.	A hatvani ütközet
	3.	Perczel csapatai beveszik Szenttamást
	4.	Damanich és Klapka győzelme Tápióbicskén
	6.	Az isaszegi ütközet
	10.	A váci ütközet
	12.	I. Ferenc József felmenti Windisch-Gärtz herceget a főparancsnoki beosztásából és helyére Welden táborszernagyot nevezi ki
	14.	Az országgyűlés elfogadja a Függetlenségi Nyilatkozat, a Habsburg-ház trónfosztásának tervét és Kossuth Lajost kormányzó elnökké választja
	15.	Az országgyűlés elfogadja a Függetlenségi Nyilatkozat szövegét
		A nagysallói csata
		Perczel csapataival elfoglalja Óbecsét
	20.	Az osztrákok megkezdik a visszavonulást, kiürítik Pestet
	21.	A Komárom-szőnyi csata, Komárom felmentése
május	1.	A Szemere-kormány megalakulása
	4.	A budai vár ostromának kezdete

	9.	Az orosz cár kiáltványban bejelenti: hajlandó fegyveres segítséget nyújtani I. Ferenc Józsefnek, a magyar forradalom leveréséhez
		Perczel bevonulása Pancsovára.
	16.	A délvidék felszabadítása, Bem bevonulása Orsovára
	21.	A budai vár bevétele
	30.	Az uralkodó Welden báró helyére, – a magyarországi osztrák csapatok főparancsnokává – Haynau táborszernagyot nevezi ki
június	5.	A kormány visszaköltözik Pestre.
	15.	Paskevics tábornagy mintegy 200 ezer fős orosz sereggel a Dukla-hágónál átlépi a magyar határt
	19–20.	Orosz csapatok törnek be Erdélybe
	20–21.	A peredi ütközetek
	26.	A minisztertanács Komáromnál rendeli el honvédcsapatok összevonását
	27.	Arad császári őrsége megadja magát Vécsey tábornoknak
	29.	A minisztertanács Szeged környékét jelöli ki a honvédség főerőinek összpontosítására
	30.	Görgey megtagadja az engedelmességet, a főserég Szegedre vonását
július	1.	Görgeyt leváltja a kormány főparancsnoki posztjáról
	8.	A kormány Szegedre teszi át székhelyét
	11.	Haynau elővédjei bevonulnak Pest-Budára
	15.	Vácnál a Görgey vezette főserég megütközik Paszkevics tábornagy elővédjével
	27.	Az orosz főerők Tiszafürednél átkelnek a folyón
	28.	A képviselőház elfogadja a nemzetiségi törvényt
	29.	A segesvári csata
augusztus	1.	A kormány Aradra menekül
	2.	Haynau bevonul – a Dembinski vezette honvéd főserég által harc nélkül feladott – Szegedre
	5.	A szőregi csatavesztés
	9.	A temesvári csatában a honvédsereg döntő vereséget szenved
	11.	Kossuth lemond kormányzói tisztéről és Görgeyre ruházza a legfőbb katonai és polgári hatalmat
	13.	A világosi fegyverletétel
	17.	Damjanich feladja Aradot, Kossuth és kísérete Orsovánál elhagyja Magyarországot
	18–19.	Az erdélyi hadsereg maradványai, Lázár Vilmos és Dessewffy Arisztid csapatai leteszik a fegyvert
	21.	Vécsey és Kmetty csapatai Borosjenőnél leteszik a fegyvert
	25.	Kazincy Lajos II. hadtestének zsibói fegyverletétele
	26.	A munkácsi őrség átadja a várat az orosz csapatoknak

szeptember	5.	Pétervárad őrsége feladja a várat
október	2.	Klapka a védőseregnek adott teljes amnesztia fejében kiüríti és feladja Komáromot
	6.	A császári haditörvényszék ítélete alapján Pesten kivégzik gróf Batthyány Lajost az első felelős magyar miniszterelnököt, Aradon a honvédség 12 tábornokát és egy ezredesét
	10.	Csány László kivégzése

RÖVID ÉLETRAJZI ADATOK

Almásy Móric gróf

1849. január 19-től – az ideiglenes osztrák közigazgatás időszakában – a postaügy irányításával bízták meg, mint magyar kamarai ideiglenes kormányzót. Körrendeletével visszavonta a magyar kormány „utolsó törvénytelen intézkedéseit" (l. még Ambrus Mihály).

Ambrus Mihály

A helytartótanácsnál 1817-től fokozatosan lép elő: fizetéses gyakornok, fogalmazó gyakornok, fogalmazó, titkár, majd 1842. augusztus 11-től tanácsos.

1848. április 27-én a nádor osztályigazgató tanácsossá nevezte ki a Földművelés, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium postaosztályába, évi 3500 Ft fizetéssel. 1848. május 14-én Széchenyi felmentette a központi vasúttársaságnál viselt tisztségéből. 1848. október 21-én az Országos Honvédelmi Bizottmány – a miniszter és államtitkárok távollétében – a FIKM aláíró tisztviselőjévé nevezte ki (később a postaügyet leválasztották a FIKM-től).

1849. január 19-én Almásy Móric megbízta az ideiglenes polgári közigazgatás postai ügyeinek vezetésével, az osztály személyzetének összeállításával. Tervet készített a postai ügyek továbbviteléről. 1849. október 29-én az osztrákok az igazolási eljárás során „loyal und untadelhaft"-nak találták, ez időben újra alkalmazásban volt.

Árvay Károly

1848. április 11. előtt temesvári postaigazgatósági postatiszt, 1848. július 15-től a FIKM postafogalmazójává nevezték ki.

Bach, Alexander (1813–1893)

1848-tól osztrák igazságügy-miniszter, 1849-től 1859-ig osztrák belügyminiszter. 1854-ben bárói címet kapott.

Batthyány Kázmér gróf (1807–1854)

1848. április 22-től Baranya megye főispánja, kormánybiztos. 1848 őszén népfelkelést szervezett, 1849. február 12-ig a Kiskunság, Szeged, Szabadka, Zombor tejhatalmú kormánybiztosa, 1849-ben külügyminiszter. A bukás után emigrál. [H51 posta 1 kf. Perczel irat]

Batthyány Lajos gróf (1807–1849)

Liberális nagybirtokos, a főrendi ellenzék vezére, 1848-ban a sárvári kerület országgyűlési képviselője. 1848. március 17–szeptember 11. az első felelős magyar minisztérium elnöke. 1849. október 6-án a pesti Újépületben kivégezték.

Beöthy Ödön (1796–1854)

Politikus, a reformkori országgyűlések liberális ellenzékének egyik képviselője, Bihar vármegye főispánja. 1848 tavaszától a Partium királyi biztosa. 1849-ben erdélyi kormánybiztos, a hétszemélyes főtörvényszék első alelnöke. A fegyverletétel után emigrál. [H51 1 kf., 245a t.]

Biringer Mátyás

Igazgató, Budai kir. Fő-postaigazgatóságon. [H51 14. kf. 168a t.]

Brielmayer (Brillmayer) Mátyás (1814–1878)

1848. április 11. előtt postafogalmazó. 1848. május 1-jén a nádor a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumba nevezte ki a postaosztályra titkárnak (titoknok), évi 1200 Ft fizetéssel. A közös ügyi tárgyalások során postai szakértő volt Pulszky mellett Bécsben. 1849 elején titkárként említik a Cameral Verwaltungnál. 1861–70 között pesti, 1870–78 között pozsonyi igazgató.

Bruck, Karl Ludwig (1798–1860)
Osztrák politikus, az Ausztriai Lloyd Gőzhajózási Társaság elnökségének tagja, majd 1848–51-ben kereskedelemügyi, 1855–60-ban pénzügyminiszter.

Bucsánszky József kormánybiztos. [H51 1. kf., 209. t.]

Bunyik (?) báni biztos. [H51 3. kf., 14a t.]

Csány (Csányi) László (1790–1849)
Politikus, országgyűlési képviselő,1848. június 2-től Zala, Somogy, Baranya, Tolna megyék és a Jellačić ellen küzdő dunántúli sereg főkormánybiztosa. 1848. december 31-től a főváros, 1849-től pedig Erdély tejhatalmú kormánybiztosa. A Szemere-kormány közmunka- és közlekedési minisztere. 1849. október 10-én Pesten kivégezték.

Dálnoki Gábor
1849. január–április között az Országos Rendőri és Postaosztályon fogalmazó, 1849-ben a Belügyminisztérium ideiglenes felügyelete alatt említik. 1849. május 16–június 1. között a Közmunka és Közlekedési Minisztérium postaosztályán, június–júliusban a Pénzügyminisztérium postaosztályán dolgozott, mint fogalmazó. [H51 8. kf., 3a]

Daróczy Elek
Fogalmazó az Országos Rendőri és Postaosztályon (1848. december–1849. április). 1849 júniusában, amikor már a Pénzügyminisztérium vitte a postaügyet, a FIKM titkáraként említik.

Deák Ferenc (1803–1876)
Jogtudós, közíró, országgyűlési képviselő. 1848. április 11–szeptember 11. között a magyar kormány igazságügy-minisztere. A Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1861-ben és 1865-ben országgyűlési képviselő. A kiegyezés létrehozója.

Duschek Ferenc (1797–1873)
A Batthyány-kormány pénzügyminisztériumi államtitkára, Kossuth lemondása után a pénzügyminisztériumot vezette, 1849. május 2-től pénzügyminiszter. Az osztrák hadbíróság halálra ítélte, majd az ítéletet 6 évi várfogságra változtatta.

Eötvös József báró (1813–1871)
Politikus, író, a centristák egyik vezére. A Batthyány-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, 1848 szeptemberében elhagyja az országot. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke. A kiegyezés után újra közoktatási miniszter, a magyar iskolaügy egyik megreformálója.

Északi Károly
Királyi biztos, 1848 december az Országos Rendőri és Postaosztály pesti kiküldöttjeként a bicske–bia-i sebespostánál találkozunk nevével. [H147 11 t.]

Eszterházy Pál herceg (1786–1866)
1848. szeptember 5-ig a király személye körüli miniszter, postamester. Nem fogadott el fizetést.

I. Ferdinánd (1793–1875)
1835 és 1848 között osztrák császár és **V. Ferdinánd** néven magyar és cseh király. 1848. december 2-án lemondott unokaöccse, Ferenc József főherceg javára.

II. Ferenc (1768–1835)
II. Ferenc néven német római császár (1792–1804), I. Ferenc néven magyar és cseh király (1792–1835), osztrák császár (1804–1835) 1804-ben, miután Napóleon felvette a császári címet és a pápával megkoronáztatta magát, I. Ferenc is felvette az örökös császári címet, amelyről 1806-ban (Napóleon által létrehozott Rajnai Szövetség után) végleg lemondott.

I. Ferenc József (1830–1916)
Osztrák főherceg, Ferenc Károly főherceg és Zsófia hercegnő fia. 1848. december 2-tól osztrák császár, 1867. június 8-án magyar királlyá koronázták. Haláláig, 1916. november 21-ig állt a dualista állam élén.

Forró János
Postai biztos a sebesposta Bia állomásán. [H 147 11 t.]

Gánóczy József
Fogalmazó az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban (1848. február–április), majd a Közmunka és Közlekedési minisztériumban (1849. május 16. és június l. között). Majd június és július között a Pénzügyminisztérium postai osztályának fogalmazója.

Georgevics György
Ellenőr az eszéki postaigazgatóságon. [H51 18. kf., 5a t.]

Gömöry Andor
Tanácsos az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban, 1849. január és április között.

Görgey Artúr (1818–1916)
Volt nemesi testőr, kilépett főhadnagy, vegyész, egyetemi tanársegéd. A fegyveres erők szervezésekor önként jelentkezett, századosi rangot kapott. A fegyveres harcok megindulása után hamarosan a honvédség vezérőrnagya és önállóseregtest-parancsnok lett. A szabadságharc egyik katonai vezetője, többször a honvéd seregek tényleges fővezére. 1849. augusztus 11-én Kossuth – lemondása után – rá ruházta a katonai és polgári hatalmat. A további küzdelmet kilátástalannak ítélte, és 1849. augusztus 13-án Világosnál, az oroszok előtt letette a fegyvert. Internálták.

Griller Ignác
1836-tól igazgató a varasdi fő-postaigazgatóságon. [H51 18. kf., 4a t.]

Haynau, Julius von (1786–1853)
Osztrák altábornagy. 1849. május 30-tól a magyarországi osztrák hadsereg főparancsnoka, Magyarország és Erdély tejhatalmú katonai és polgári kormányzója. Ebben a minőségében a megtorlások irányítója. 1850 júliusában nemzetközi nyomásra elmozdítják posztjáról.

Hajnik Pál (1808–1864)
1848-ban miniszteri tanácsos és országgyűlési képviselő. A belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője, Madarász László lemondása után is az országos rendőri osztály vezetője. A Szemere-kormány idején is helyén marad, postai vonatkozású rendeleteket is ad ki. Emigrált, 1858-ban tért haza.

Horváth Imre
Fogalmazó az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban, 1849. január és április között.

Hosszú Károly
Kővár vidék jegyzője, örökös jogon Somkút postamestere. [H51 18. kf., 11 t.]

István főherceg (1817–1867)
Magyarország utolsó nádora. 1848. szeptember 23-án elhagyta az országot.

Jellačić von Buzim, Josip báró (1801–1859)
Osztrák császári altábornagy, horvát bán, az 1848. évi horvát felkelés katonai vezére, hadtest-, majd hadseregparancsnok. 1854-ben kapott grófságot, táborszernagyként halt meg. [H51 18. kf., 4a.]

Károlyi József
Postai biztos a sebesposta budai főállomásán. [H147 11. t.]

Kegl László
Fogalmazósegéd a Földmívelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium IV. postaosztályán 1848–49-ben.

Keller János
Kormánybiztos Udvarhelyen. [H51 1.kf., 30. l.]

Klauzál Gábor (1804–1866)
Politikus, ügyvéd, miniszter, országgyűlési képviselő. 1848. április 7-től szeptember 11-ig földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. 1848 szeptemberétől visszavonul. 1861-ben és 1865–ben a Deák-párt képviselője.

Koncz Imre
Postai biztos a sebesposta Bia állomásán. [H 147 11. t.]

Kornis Károly
Titkár az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban 1848 végén. 1849–ben kormánybiztos a délvidéken.

Kossuth Lajos (1802–1894)
Megyei tisztviselő, táblabíró, újságíró, országgyűlési képviselő. 1848 szeptember 11–ig a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, a Függetlenségi nyilatkozat után az ország kormányzó elnöke. 1849. augusztus 11–én átadja a hatalmat Görgeynek és elhagyja az országot. Soha nem tért vissza Magyarországra. Olaszországban, Turinban halt meg 1894–ben.

Kovachich Kandid
Tanácsos az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban, 1848. december és 1849. április között. Madarász lemondása után a postaügyeket vezeti ideiglenesen, Duschek Ferenc kinevezéséig. 1849. június és júliusban a pénzügyminisztérium postai osztályán dolgozik osztálytanácsosként.

Kovács Ferenc
Főindnok a nagyszebeni kocsiposta főexpedíciónál. [H51 4 kf., 30. t.]

Linkey Antal
Járulnok budai fő-postaigazgatóságon (1812-től), ellenőr a várbeli hivatalnál (1829), Buda kir. Fő postaigazgatóságnál 1839–től. Ellenőr Buda kocsiposta-főexpedíción. [H51 14. kf., 168. t.]

II. Lipót (1747–1792)
I. Ferenc és Mária Terézia második fia, 1765-től Toscana nagyhercege, (I. Lipót néven), II. József halála után – 1790-től – német római-császár (II. Lipót néven), valamint magyar és cseh király.

Madarász László (1811–1909)
Az Egyenlőségi Társulat elnöke, országgyűlési képviselő, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, ennek megbízásából 1848. novembertől irányítja az országos rendőri és postai osztályt, valamint a közlekedési ügyeket. 1849-ban tisztségéről lemondott. A bukás után elhagyta az országot.

May Antal Vilmos
Igazgató a Buda kocsiposta-főexpedíción 1841-től. [H51 14. kf., 168. t.]

Mérey Miklós
Postaigazgató az igazgatási csoportban az Országos Rendőri és Postaosztályon. [F. K. E. 251. old.]

Mészáros Lázár (1796–1858)
Honvéd altábornagy, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, országgyűlési képviselő. Az első felelős magyar minisztérium hadügyminisztere. Októbertől tagja az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. 1849. májusig – lemondása ellenére – betöltötte a hadügyminiszteri posztot. Emigrált.

Mikecz András
Fogalmazó gyakornok a magyar udvari kamaránál, majd 1848. április 27-én a nádor a FIKM postai osztályához titkárrá (titoknokká) nevezi ki. 1849 elején a Cameral Verwaltung titkára. [H51 10. kf., 56 t.]

Mikó Imre (Hidvégi) gróf (1805–1876)
Politikus, a szabadságharcot követően az 1861. évi októberi diplomáig visszavonultan él. 1859-ben alapította az Erdélyi Múzeumot, a kolozsvári egyetem létesítésében jelentős feladatot vállalt. Az erdélyi református intézmények fő támogatója. 1861-ben ugyan kinevezték Az Erdély főkormányzójának, de mert nem értett egyet az osztrák képviselettel, lemondott. Erdély és Magyarország közötti unió egyik előkészítője. Az Andrássy-kormányban 1867-ben a közlekedési miniszteri tárcát kapta.

Münztzberger Antal
Ellenőr a varasdi fő-postaigazgatóságon 1848. május 9., szeptemberben Körmenden. [H51 18. kf., 4a t.]

Morbiczer Gyula
Fogalmazósegéd a Földmívelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium IV. postaosztályán, a szabadságharc idején.

Náthy József
Ellenőr a varasdi fő-postaigazgatóságon, majd ellenőr a temesvári fő-postaigazgatóságon. Miután Wust az igazgatóságot elhagyta, annak megbízott igazgatója. [H51 10a t.]

Németh Dániel
Titkár az Országos Rendőri és Postaosztályon postai szakban, 1849. január és április között, június–júliusban a pénzügyminisztérium postai titkára.

Németh József
Igazgató, Kassa Fő-postaigazgatóság, 1844-től. [H51 11a t.]

Pank Ferencz
Ellenőr, Pozsony Fő-postaigazgatóság. [H51 18. kf., 12a t.]

Perczel Mór (1811–1899)
Országgyűlési képviselő, 1848 áprilisában a nádor osztályigazgatónak nevezte ki a Belügyminisztérium rendőri osztályára, majd a pesti rendőri alosztály vezetője.1848 júliusában lemondott minisztériumi tisztségéről. Szabadcsapatvezér, majd honvéd tábornokként hadtestparancsnok. A szabadságharc bukása után emigrált, távollétében halálra ítélték. A kiegyezés után országgyűlési képviselő.

Perczel Imre
Baranya megye alispánja.

Posch János
Ellenőr, főpostahivatal Pest, 1831-től. [H51 14. kf., 129 t.]

Puky Miklós
Kormánybiztos Komáromban 1849-ben. [H15 1. kf., 129 t.]

Pulszky Ferenc (1814–1897)
Politikus, régész, művészettörténész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A reformellenzék tagja. 1848-ban országgyűlési követ. 1848. április 29-én a nádor a pénzügyminisztérium államtitkárává nevezte ki, 1848. május 3-án, Eszterházy Pál herceg, külügyminiszter előterjesztésére a külügyminisztérium államtitkára lett. Ebben a minőségben vett részt a közösügyesi tárgyalásokon a magyar és az osztrák minisztériumok között. 1848. október 18-án tér haza. Az OHB átszervezésekor (1848. november–december) a FIKM tárcát kapta, rövid idő után – saját előadása szerint kormánymegbízással – külföldre távozott. A kormánymegbizatást Pulszky kérésére Kossuth csak 1849 tavaszán ismerte el. A kiegyezés után országgyűlési képviselő, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója.

Schmidt József
Ellenőr, Buda Szekérposta-főhivatalnál. [H51 1. kf., 175a t.]

Szegő Dániel
Postai biztos a sebesposta Bia állomásán. (H 147 11. t.)

Széchenyi István gróf (1791–1860)
A reformkor vezető személyisége, Magyar Tudományos Akadémia alapítója. A nyéki kerület országgyűlési képviselője. 1845–1848 között a Helytartótanács tanácsnoka, a közlekedési bizottmány vezetője. A Batthyány-kormány közmunka- és közlekedésügyi minisztere. Az őszi fordulat után lemond és elhagyja az országot.

Szemere Bertalan (1812–1869)
Országgyűlési képviselő, a radikális országgyűlési ifjak egyike, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Az első magyar felelős minisztérium belügyminisztere, kormánybiztos. A trónfosztás után miniszterelnök és belügyminiszter. A szabadságharc bukása után emigrál, a kiegyezés után hazatér.

Tchlenz Ferencz
Főindnok a nagyváradi szekérposta-hivatalnál.

Than Mór (1828–1899)
Festő, 1890 után a Nemzeti Múzeum képtárának őre. Életképei és történelmi eseményeket ábrázoló festményei jelentősek. Hadifestőként a szabadságharc számos ütközetét örökítette meg aquarellképen, ill. litográfián. Elismert freskófestő (Nemzeti Múzeum, ferencvárosi templom, Keleti pályaudvar, Operaház). Művészneve Apáti.

Toborffy Lajos
Ellenőr a debrecein szakpostahivatalnál. [H51 1. kf., 219–220a t.]

Tóth József
Postai biztos a sebes postaBuda főállomásán.

Török Gábor kormánybiztos. [H51 3. kf., 125a t.]

Trefort Ágoston (1817–1888)
Művelődéspolitikus, publicista, miniszter (1872–1888), a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1848. április 27-én a nádor a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium államtitkárává nevezi ki. 1848. szeptember 30-án Svájcba emigrált.

Ujházi László kormánybiztos. [H51 3. kf., 141. t.]

Urschitz Jakab
1848 tavaszán a pesti Álladalmi Bankjegynyomda nyomómestere, Kossuth Lajos tábori nyomdásza. Később Emich Gusztáv nyomdájának és az Atheneumnak műszaki vezetője.

Vaglul Ferencz
1845-től ellenőr Kassa Fő-postaigazgatóságon. [H51 72. kf., 13a t. (a 11a t. között)]

Veber (Vrebély) Károly
1845-től igazgató az Eszék Postaigazgatóságon. [H51 18. kf., 4a t.]

Vrabely Károly
Igazgató a Pozsony Fő-postaigazgatóságon. [H51 18. kf., 12a]

Vukovics Sebő (1811–1872)
Földbirtokos, országgyűlési képviselő, Temes megye első alispánja, majd a délvidék teljhatalmú országos biztosa. A fősereg mellé rendelt kormánybiztos. A Szemere-kormány igazságügy-minisztere. A bukás után emigrált. 1869-ben hazatért, utána újra országgyűlési képviselő lett.

Windischgrätz, Alfred hg. (1781–1862)
Osztrák hadvezér, 1840–48-ban Csehország katonai kormányzója, az 1848 júniusi prágai felkelés leverője. 1848. október 15-től tábornagy és az Itálián kívül állomásozó osztrák haderők főparancsnoka. A bécsi forradalom vérbefojtója. 1848 december közepétől Magyarország ellen indított hadjáratot. Buda és Pest elfoglalása után számos csatát elvesztett a honvédsereggel szemben, 1849 április 12-én felmentették. Az ideiglenes osztrák közigazgatás időszakában számos postaszolgálattal kapcsolatos rendelkezést adott ki, valamint visszavonta a magyar kormány korábbi utasításait.

Wust Ferenc
Igazgató, Temesvár Fő-postaigazgatóságon, 1831-től. [H51 10a t.]

TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK

1791. évi XXII. t.cz. „A posta és a bányaügy miképen igazgatandó a törvényekkel megegyezően: A szent felség biztosítani méltóztatott a karokat és rendeket, hogy a Magyarország és kapcsolat részei határain belül létező postákat a magyar helytartótanács igazgatása alól, jövedelmeiket pedig a magyar kamarától elvonatni sohasem engedi meg..."

1836. évi XXV. t.cz. „Az ország közjavát és kereskedését gyarapító magános vállalatokról" [H. L. 103. old.]

1840. évi VI. t.cz. „A magyar nyelvről":
3. § „A királyi helytartótanács nem csak intéző, hanem körleveleit is az országbeli minden törvényhatósághoz magyar nyelven bocsássa el."
5. § „A magyar királyi udvari kamara a hozzá magyar nyelven író törvényhatóságokkal magyar nyelven levelezzen."
10. § „Az országos pénztárak kezeléséről számadásokat magyar nyelven folytattassanak."

1844. évi II. t.cz. „A magyar nyelv és nemzetiségről"

1844. V. t.cz. „A nem-nemesek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról"

1848. III. t.cz. „A magyar felelős minisztériumról"

1848. VII. t.cz. „Magyarország és Erdély egyesítéséről" erdélyi I. t. cz. „Magyarország és Erdély eggyé alakulásáról"

1848. XXI. t.cz „A nemzeti színről és ország czímeréről"

1848. XII. t.cz. „A nemzeti őrseregről"

1848. XVIII. t.cz. „Sajtó-törvény"

NÉMET POSTAI SZAVAK

Abgab Manuale	leadási kézijegyzék
Abgabes Recepis	leadott ajánlott levelek jegyzéke
Angetrangenes Verhltniss	bevezetésre tervezett viszonyok
Antosspesen	költségi átalány
Aufgab Manuale	feladási kézijegyzék
Aufgabes Recomm. Protocol	Ajánlott levelek jegyzéke
Aufgabes Recepis	feladott ajánlott levelek jegyzéke
Auslagen	átrovatolás
Bestehendes Verhältniss	fennálló viszonyok
Bothenfahr	küldöncmenet
Briefeil	levélposta
Briefkarten	levélkártya
Briefporto Antheil	levélvitelbéri részlet
Briefporto Journal	levélvitelbéri napló
Cambiaturs Verwaltung	váltóposta-hivatalok
Carnier	bőrtarisznya (bőrtáska, zárral ellátott)
Conducteur	kocsigondnok
Courierfahrt (Courierfahrt)	futármenet
Courir (Curir)	futár
Eilfahrt	gyorsmenet (sebesposta)
Eingeb	iktatási (igtatási) díj
Emolument	mellékjövedelem
Estafet	sürgöny
Estafetten Protocol	sürgönyök jegyzék
Expediteur	kiadó
Express Brief	szorgalomlevél
Extrapost	különposták
Extra Ritt	különlevélposta
Frachtbrief	szállítólevélke
Fahrpost	szekérposta
Franco	bérmentett
Geldbetel	pénzeszacskó
Gubernium	Erdély főhatósága (hatáskörét l. tanulmány)
Hautexpeditur	főindnok (kocsiposta-főhivatal vezetője)
Insradierungsbücher	járatnapló
Kartierungs Verbindung	(l. laplazás) átrovatolás
Kursbureau	postajárási iroda

Kurstabell	járattábla
Kursverbindung	postaút létesítése
Laut Angabe	állítólagos pénzküldemény (amelyet lezárva adtak postára, így tartalma ismeretlen)
Mallefahrt	málhamenet
Meilenweiser	mérföldmutatók
Nachfrage Schreibe	tudakozóiratok
orarialis	kincstári
Packer	kocsirakodó (szekérposta)
Packfahr	tehermenet
Poste restante	postán maradó küldemény
Recomm Zolirt	ajánlati jegyzék
Reitpost	futárposta
Retardenz	késedelmi napló
Retour Brief	tértilevél
Retour gekommene	visszautasított (küldemény)
Retour Recepisse	tértivevény
Rublik	iktatási rovat
Separatfahr	magánmenet
Stundenpass	óramutató
Tägliche Aufgabe	napi feladás
weitergehende	tovább szállítandók

RÖVIDÍTÉSEK

Bmu	Bélyegmúzeum
Cz. D.	Czirók Dénes
d.	doboz
dr. H. V.	dr. Hennyey Vilmos
dr. Ka. M.	dr. Kamódy Miklós: „Észak Magyarország hírközlésének története"
dr. Ka. M. Ind. Po.	dr. Kamodi Miklós „Indul a posta"
dr. M. F.	dr. Mónus Ferenc
eln., E	elnöki iratok
Erd. Korm.	Erdélyi Kormányszék
F. K. E.	Fábiánné Kiss Erzsébet
FIKM	Földmíveklés, Ipar -és Kereskedelemügyi Minisztérium
G. D.	Guzman Dénes
H.L.	Hencz Lajos
H 2	Országos Honvédelmi Bizottmány „Általános iratok"
H 15	Rendőri Osztály Általános iratok
H 21	Pénzügyminisztérium Kossuth Lajos miniszteri iratai, 1848/1849
H 51	Földmívelés ipar-és kereskedelemügyi minisztérium „postaosztály"1848/1849
H 147	Vegyes iratok
H. K.	Hüberth Károly
KH	Kossuth Hírlapja 1848. szeptember 3-i szám „Országgyűlés"
Kir. szem. kör. m. m.	Király személye körüli magyar minisztérium
kf.	kútfő
Közl. Múz.	Közlekedési Múzeum
lj.	lábjegyzet
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
OL	Magyar Országos Levéltár
old.	oldal
PM	Pénzügyminisztérium
Pomu	Postamúzeum
sz.	szám
sz. megj.	a szerző megjegyzése
t.	tétel
Tv, pn. Pomu	Temesvár postanaplója, Postamúzeum
u. bek.	utolsó bekezdés
[ ]	levéltár, forráshely jelzete
( )	ábraszám, a szerző megjegyzései
{...}	idézetben található kérdéses szövegrész

IRODALOM – FORRÁSMUNKÁK

Alfred Clement HANDBUCH DER FELD- UND MILLITÄRPOST IN ÖSTERREICH

Gonda Imre–Niederhauser Emil: HABSBURGOK

Takács Sándor: KÉMVILÁG MAGYARORSZÁGON

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE [Zrínyi Katonai Kiadó, 1985]

A MAGYAR GYALOGSÁG [Bp., Réc László könyvkiadó]

A MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNET [Országgyűlési könyvtár, III. 134. sz alatt]

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR, TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK [Országgyűlési Könyvtár]

Guzman Dénes: POSTA ZSEBKÖNYV [1860, Emich Gusztáv, Magy. Akad. könyvnyomdász]

Hüberth Károly: POSTAINTÉZET MAGYARORSZÁGON [1886. Kőszeg]

dr. Hennyey Vilmos: A MAGYAR POSTA TÖRTÉNETE [Wodianer és fia, 1926, Budapest]

Hencz Lajos: A MAGYAR POSTA TÖRTÉNE ÉS ÉRDEMES MUNKÁSAI [Budapest 1937, Merkantil]

Fábiánné Kiss Erzsébet: AZ 1848/1849-ES MAGYAR MINISZTÉRIUMOK [Akadémia Kiadó]

dr. Mónus Ferenc: RÉGI MAGYARORSZÁGI POSTÁK TÖRTÉNETÉBŐL [931, Debrecen]

Czirók Dénes: KOCSIPOSTA TÖRTÉNETE ÉS VITELDÍJRENDSZERE MAGYARORSZÁGON 1750 és 1850 között [magánkiadás, 1992]

VERORDNUNGSBLATT FÜR POSTEN, EISENBAHNBETRIEB UND TELEGRAPHEN. [Wien 1850. II. 97–99. l., Pomu szakkönyvtára]

Térffy Béla: MAGYAR POSTABÉLYEGZŐK [Budapest, 1943]

Die Postmarke c. folyóirat 1924. évi 83. száma,

Magyar Törvények és Rendeletek Tára [Országgyűlési Könyvtár]

Dr. Kamody Miklós: INDUL A POSTAKOCSI... [Borsodi Nyomda, Miskolc, 1990]

Dr. Kamody Miklós: ÉSZAK-MAGYARORSZÁG HIRKÖZLÉSÉNEK TÖRTÉNETE [Borsodi Nyomda, Miskolc, 1985]

Közlöny [MOL Könyvtára, Országgyűlés Könyvtár]

Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képtár

Magyar Országos Levéltár dokumentumai:

H 15 Rendőri Osztály Általános iratok
H 21 PM Kossuth Lajos miniszteri iratai, 1848/1849
H 51 FIKM „postaosztály" 1848/1849
H 2 Országos Honvédelmi Bizottmány „Általános iratok"
H 22 Duschek Ferenc iratai
H 95 Országos Rendőri és Postaosztály 1848–1849
H 103 Csány László kormánybiztos iratai
H l47 Vegyes iratok

ZUSAMMENSTELLUNG

ZSUZSANNA SEREGI-SIPOS

Die geschichte der unabhängigen Ungarischen Postverwaltung und des Feldpostdienstes 1848–1849

BUDAPEST, 1999

Lektor:	Gábor Visnyovzski
Deutsche Übersetzung:	Marion Pelsőczi
Fotos:	László Kiss, Erika Nagy-Czikkeli, Frau János Varga, Ágnes Koppándi

Der Autor macht in der Einleitung mit den bedeutendsten Studien zur Postgeschichte bekannt, faßt ihren Inhalt zusammen, hebt aus ihnen die Arbeit von Károly Hüberth "DAS POSTINSTITUT IN UNGARN" (Güns (Kőszeg) 1886) heraus, welche den späteren Geschichtsbüchern als Quelle diente. Sie ist ein Basiswerk, da es sich hierbei um die einzige frühe Arbeit zur Postgeschichte handelt, welche sich anhand von Archivdokumenten mit der historischen Periode 1848/49 beschäftigt.

Heutzutage stehen den Forschern zusammen mit den, im gemeinsamen österreich-ungarischen Archiv in Wien aufbewahrten Schriftstücken auch die, sich in der Sammlung des Ungarischen Landesarchivs (nachfolgend: OL) befindenden, mit den Ereignissen des Freiheitskriegs von 1848/49 zusammenhängenden Dokumente (wovon ein Teil bis jetzt unter Verschluß gehalten wurde) zur Verfügung.

Der Autor dieser Studie hatte vor Jahren als einer der ersten mit der Erforschung des postgeschichtlichen Materials des OL über die Jahre 1848/49 beginnen können. Seine Studie stellt eine Sammlung dieser historischen Dokumente dar, liefert außer zur Geschichte der Postverwaltung auch in Bezug auf die Lokal- und Militärgeschichte zahlreiche neue Daten. Das Quellenmaterial für die Aufarbeitung der Veränderungen in der öffentlichen und der Postverwaltung bildete das Buch "DIE UNGARISCHEN MINISTERIEN IN DEN JAHREN 1848/49" (Akademieverlag) von Erzsébet Kiss-Fabian, bei den Zitaten mit F.K.E. gekennzeichnet.

Der Autor möchte all denen Dank sagen, die die Ausgabe dieser Studie unterstützt haben, allen voran der Generaldirektion der Ungarischen Post, den Mitarbeitern des OL, den Museen und Posthistorikern, die ihm im Verlauf seiner Forschung behilflich waren

und es mit ihren Dokumenten ermöglichten, daß das Buch inhaltlich noch vollständiger wurde.

Das Kapitel I. **"DIE GEBURT DER UNABHÄNGIGEN UNGARISCHEN POSTVERWALTUNG"** stellt unter dem Titel **"Die Situation unseres Postwesens innerhalb des Reichs (1838 - 1847)"** die **"Staatliche Verwaltung"** vor 1848, die vom Reich und seinen angegliederten Gebieten sowie von der Verwaltung Ungarns und Siebenbürgens zur Umgestaltung der Verwaltung von 1848/49 unternommenen erfolgreichen und erfolglosen Versuche vor. Es behandelt kurz die am Wiener Hof bestehende, auch aus der Sicht der Postverwaltung für wichtig beurteilte Verwaltungsorganisation, ihre auf territorialer (Kanzleien) und auf sachlicher (Staatskanzlei, Hof-Kriegsrat und Hofkammer) Basis arbeitenden Beratungsgremien und Behörden.

Unter dem Titel **"Postverwaltung"** macht der Autor mit der organisatorischen Arbeit des Postdienstes, mit dem, seit 300 Jahren geltende Patente ablösenden, die von der obersten Postverwaltung in Wien herausgegebenen neuen Verfügungen zur Postverwaltung zusammenfassenden Postgesetz bekannt, welches von Ferdinand I. am 5. November 1837 unterzeichnet wurde und am 1. Juli 1838 Gesetzeskraft erlangte.

Er gibt einen Überblick über die Hindernisse bei der Ausweitung des neuen Postgesetzes auf Ungarn und Siebenbürgen, hebt dabei die Tatsache hervor, daß, sofern das, die vereinigte Briefpost und die Fahrpost aussprechende Patent auch bei uns in Kraft getreten wäre, dann im Sinne des Gesetzartikels XXII. von 1790/91 neben der Briefpost auch die bislang aus Wien geleitete Fahrpost dem Statthaltereirat hätte unterstellt werden müssen. Es wäre vor 1848 die starke Zentralisierung beseitigt worden, welche auch die Hauptpostdirektion Wien zugegeben hatte.

Unter dem Titel **"Einrichtung von Postämtern"** spricht der Autor kurz über das Anfang des XIX. Jahrhunderts funktionierende System von Postämtern, über ihre Situation innerhalb des Reichs und dokumentiert seine Darlegungen mit Archivmaterial.

Er stellt die Maßnahmen vor, die wegen des Todes des Postmeisters im Postamt Abony - der das Erbfolgepatent besaß - ergriffen wurden: die Eingabe der Hauptpostdirektion (4395sz./1838), das Schriftstück 4395sz./1838 "Hochwürdiger Ungarischer Königlicher Statthaltereirat !" aus dem Jahr 1847 sowie das Dokument des ungarischen Landwirtschafts-, Gewerbe- und Handelsministeriums über die Ausgabe der Offiziersverordnung des Jahres 1848. [75a. kf., 1 t.]

Das Schriftstück über das Eigentumsrecht am Grund und Boden der Poststation von Nagykikinda (Kikinda) verschafft einen Einblick in die Eigentumsverhältnisse bei den, zu den Poststationen gehörenden Grundstücken, belegt, daß bis 1783 die mit den ungarischen Postämtern zusammenhängenden Angelegenheiten vom Graf Wenzel Paar, dem Lehn-Reichspostmeister erledigt wurden.

Aus dem, im Namen der ungarischen Postmeister an das Ministerium geschriebenen Brief des Postmeisters János Gubody aus Kreutz (Körös, Krizevci) kann der Leser die Meinung der Postmeister über die Post der damaligen Zeit, über den Postdienst, das die Arbeit erledigende Personal und die damalige Sicherheit kennenlernen. [1.kf. 15a t.]

Das Kapitel II. mit dem Titel **"DIE BÜRGERLICHE DEMOKRATISCHE REVOLUTION IN UNGARN"** überblickt kurz die geschichtlichen Ereignisse des Jahres 1848 und deren Auswirkung auf das Habsburgreich. Unter Einfluß der revolutionären Ereignisse hatte Ferdinand V. am 11. April die vom Parlament (am 14. März) in Preß-

burg eingebrachten Gesetzvorlagen sanktioniert, welche die Möglichkeiten zur bürgerlichen Entwicklung und zur staatlichen Selbstbestimmung schufen. Der Autor stellt die mit Sitz in Ofen (Buda), Preßburg (Pozsony, Bratislava), Ödenburg (Sopron), Kaschau (Kassa, Kosiče) und Großwardein (Nagyvárad, Oradea) entstandenen, fünf neuen Verwaltungseinheiten vor. Im April 1848 konstituierte sich die ungarische verantwortliche Regierung, worüber der, in der Abbildung Nr. 1 erkennbare Brief berichtet (aus der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy – dr.N.F.).

Die ungarischen Ministerien übernahmen (im Sinne des ° 6. des Gesetzartikels III. von 1848) die Aufgaben der Hofkanzlei, des Statthaltereirats und des Schatzamts und der Monarch konnte die Exekutivgewalt nur über die ungarischen Ministerien ausüben.

Ministerpräsident der ungarischen Regierung (Abbildung Nr. 2) wurde Graf Lajos Battyhány, dessen Rundbrief Nr. 1 - ähnlich zu anderen Postdirektionen - auch die Postdirektion in Temeschburg (Temesvár, Timisoara) auf dem Weg über den Vizegespan von Arad erhalten hatte. Dieser ist – zusammen mit anderen, das Postamt betreffenden Anordnungen - im Amtsjournal zu finden, das im Postmuseum verwahrt wird. [Sammlung des Postmuseums, nachfolgend: Tv.pn.Pomu]

Ein Teil der Minister legte seinen Amtseid in Preßburg ab, die Mitglieder des Provisorischen Ministerialausschusses (Abbildung Nr. 3) hingegen in Ofen, vor dem Palatin Stephan (Abbildung Nr. 3 a). Der Autor macht in diesem Kapitel im weiteren mit den organisatorischen Problemen der neuen Verwaltung bekannt, mit der Unzufriedenheit, die in den kroatisch-slawonischen Gebieten herrschte, sowie mit den Hindernissen bei der Verwirklichung der zum Gesetz erhobenen "Siebenbürgischen Union". Er stellt fest, daß die 1848 eingeführte Ministerialregierung in erster Linie auf Landesebene Veränderungen herbeigeführt hatte, daß dazu aber auch auf Reichsregierungsebene die Notwendigkeit bestand.

Unter dem Titel **"Postverwaltung – Gábor Klauzál (April - September 1848)"** stellt der Autor die aus den Abteilungen hervorgegangenen unabhängigen Ministerien vor, darunter das Landwirtschafts-, Gewerbe- und Handelsministerium (nachfolgend: FIKM) mit dessen Leitung Gábor Klauzál beauftragt wurde. Das ungarische **Postwesen** wurde der Kompetenz dieses Ministeriums unterstellt. Die politischen und administrativen Veränderungen des Jahres 1848 brachten die Möglichkeit der Loslösung von der österreichischen Postverwaltung, zur Verselbständigung mit sich.

Der Autor zeigt die Entwicklung der *"Verhandlung von gemeinsamen Angelegenheiten"* auf, spricht darüber, daß die Postgeschäfte zusammen mit den Zollangelegenheiten diskutiert wurden, was Österreich die Möglichkeit bot, die Trennung der beiden Postverwaltungen und die Umorganisierung der ungarischen Postdirektion hinzuziehen. Am 13. März versicherte der österreichische Finanzminister Krausz der ungarischen Regierung in seinem Brief, daß er bereit sei, ihre Beauftragten zu empfangen. Zur Verhandlung hatte die Wiener Regierung einen Vorschlag vorbereitet:

- Die Zusammenlegung der Brief- und Fahrpost auch in Ungarn sowie die Erweiterung der Kompetenzen der Postdirektionen,
- Die Vereinheitlichung des Tarifs für Brief- und Fahrpost auf dem Territorium der beiden Länder und die Erzielung der aus der Gemeinschaft herrührenden anderen Abstimmungen und Abkommen

– ähnlich zu den, mit anderen ausländischen Staaten abgeschlossenen Verträgen der Abschluß eines gesonderten Postvertrags mit Ungarn als selbständigen Staat.

Gleichzeitig unterbreitete sie einen Vorschlag zur Gründung eines gemeinsamen zentralen Postorgans [F.K.E. 419. old. 75. lj.], der vom Minister Gábor Klauzál unter Bezug auf den Gesetzartikel III. abgelehnt wurde. Die davon handelnden Dokumente können auf den Seiten 419. – 420. des F.K.E. nachgelesen werden.

Der Leser lernt den, in Sachen des Abgesandten der Post und der Auslieferung der Postangaben an den Außenminister, Herzog Pál Eszterházy geschriebenen Brief des ungarischen Ministers kennen ("905/156 Postabteilung 19. Mai 1848, Abbildung Nr. 4) sowie den Bericht von Ferenc Pulszky [H 21, 414 lap], worin er von der Erfolglosigkeit der Verhandlungen berichtet.

Das österreichische Finanzministerium hatte selbst Ende 1848 die sich auf die Postverwaltung beziehenden Dokumente noch nicht übergeben, weswegen das Ministerium nur mit Hilfe der von ihm zusammengetragenen Daten arbeiten konnte. Über die Verhandlungen in gemeinsamen Angelegenheiten wurden keine Protokolle aufgenommen.

Der Autor informiert unter dem Titel **"Postabteilung des FIKM"**, daß innerhalb des Ministeriums eine Postabteilung entstanden war, zu deren Leiter der Rat Mihály Ambrus (der sich auch beim Statthaltereirat mit Postangelegenheiten beschäftigt hatte) ernannt wurde, ihm wurden zwei Sekretäre (András Mikecz und Mátyás Brielmayer) und drei Konzeptsadjunkte zugeteilt.

Der Autor spricht von der Situation der "Verwaltungsbezirke", darüber, daß die Hauptpostdirektionen (Ofen, Preßburg, Kaschau, Temeschburg und Warazdin (Varasd)), die Postdirektionen (Senj (Zengg) und Neugradiska (Új Gradiska)) sowie die Fahrpost-Hauptexpedition (Ofen und Herrmannstadt (Nagyszeben, Sibiu)) ihre Weisungen direkt vom Ministerium erhalten hatten. Die Bezirksämter und Briefsammelstellen, die Fahrpostämter wurden von der Briefpostdirektion beaufsichtigt. Für die Vermittlung an die Bezirksdirektionen in Siebenbürgen war das Gubernium zuständig (Abbildung Nr. 5). Die Postämter von Kroatien-Slawonien erhielten die Anordnungen des Ministeriums auf ähnlichem Wege wie die ungarischen. Über die Maßnahmen, die bei den Postämtern in der Militärgrenze getroffen wurden, informierte das Kriegsministerium jederzeit das den ungarischen Postdienst beaufsichtigende Ministerium, welches den betroffenen Postämtern Anweisungen erteilte.

Der Autor macht als authentische Quelle mit der Rede bekannt, die der Minister Gábor Klauzál am 29. August 1848 auf der 41. Abgeordnetensitzung des Parlaments gehalten hatte und worin er die Situation der als Erbe übernommenen Post, die außerordentlich schwere Aufgabe des Ministeriums zusammenfaßte. ["Kossuth hírlapja" (Nachrichtenblatt Kossuth's), Ausgabe vom 3. September 1848, "Parlament", nachfolgend: K.H.]

Die Studie geht im weiteren mit Hilfe der Archivdokumente und des Quellenmaterials auf **"Die ersten Ministerialinstruktionen"** von Gábor Klauzál ein, mit deren Unterstützung er einen solchen ungarischen Postdienst aufbauen wollte, der auch unter den sich täglich verschlechternden Verhältnissen in der Lage wäre, die Ansprüche in erster Linie der Regierung, jedoch auch der breiten Öffentlichkeit zu erfüllen. Die Inst-

ruktion beschäftigte sich u.a. mit der Abrechnung der Posteinkünfte, mit der Rechenschaftslegung, dem Zustand der Postämter usw. [35/7 sz., 26. April 1848]

Mehr über die Pläne, Gedanken von Gábor Klauzál kann der Leser aus seiner, in der Arbeit von Károly Hüberth "DAS POSTINSTITUT IN UNGARN" (nachfolgend: H.K.) publizierten Verordnung erfahren.

Unter dem Titel *"Bewahrung des Briefgeheimnisses"* beschäftigt sich die Studie mit der Verordnung "über das Briefgeheimnis", welche im Sinne des Gesetzartikels LIX. vom Jahr 1723 am 29. April 1848 in ungarischer und deutscher Sprache erlassen wurde. [41/10 sz. 848 9. kf., 18/a t.]

Der Autor legt dar, daß das FIKM im Sinne des Gesetzartikels III. vom Jahr 1848 angeordnet hatte, daß die Postbeamten den Eid bei den Vizegespanen oder bei der Hauptpostdirektion zu leisten haben. Er macht im Teil "Der Posteid" mit den Dokumenten der Ausführung, mit dem, die Namensliste der einen Eid ablegenden Personen, die Maßnahmen enthaltenden Archivmaterial und mit den Angaben im Postjournal der Direktion von Temeschburg bekannt. [Nr. 423]

Von den Fahrpostangestellten, die ihren Eid beim Königlichen Schatzamt in Siebenbürgen leisteten, hatte der Postverwalter von Sárkány ("ercaia) den Eid verweigert [14. kf., 202a t., 10.135 sz.], dieser Fall stand als solcher allein da. Die Vizegespane schickten die Namensliste der Personen, die den Eid ablegten, direkt an das Ministerium, davon geht die Studie auf den Brief des Vizegespans des Komitats Baranya, Ferenc Perczel ein (Abbildung Nr. 6).

Die von der Bewahrung des Briefgeheimnisses handelnde Verordnung wurde auch in den Text des Posteids aufgenommen (Abbildung Nr. 6 a).

Ab dem 1. Juli 1848 zog die "Postabteilung" des FIKM die alten - von der österreichischen Regierung übergebenen - Ernennungsurkunden, Schenkungsbriefe der Postmeister ein und gab neue aus.

Der Autor macht im Teil **"Das Personal der ungarischen Postämter"** damit bekannt, daß die Postangestellten 1848 schon als staatliche Beamten ein ordentliches Gehalt bezogen, das jedoch im Vergleich zu den damaligen Verhältnissen niedrig war. Die Referendare mußten neben dem Eid nach einem Dienst von 1 - 2 Jahren eine Prüfung ablegen, gleichzeitig war die Prüfung der Postmeister, der Verleger und Briefträger schon früher (1834, 1843) reglementiert worden. Die Autor berichtet ausführlich über die Eigentümer der Privatpost, über die Postmeister. Die Zitate stammen aus dem Werk von Dénes Guzman (nachfolgend: G.D.) mit dem Titel "Handbuch der Post".

Unter dem Titel **"Bewerbungen, Ernennungen"** faßt der Autor die Archivdokumente zusammen, welche sich mit den vakanten Poststationen und Briefsammelstellen beschäftigen. Die enthüllten Fakten hat der Autor - zusammen mit anderem Quellenmaterial - bei der Erarbeitung der über die Postämter aufgestellten Liste berücksichtigt (bei dieser Arbeit hatte der Philatelist F. Orbán bedeutend geholfen). Zum Schluß teilt der Verfasser die, sich auf das Thema beziehenden Gedanken aus der Rede des Ministers Gábor Klauzál vor dem Abgeordnetenhaus mit: [K.H.]

Aus den Zitaten der zeitgenössischen Dokumente erfährt der Leser, welche Anforderungen das Ministerium bei der Besetzung einer neuen Stelle bzw. bei den Ernennungen stellte. [1773 sz. 14. kf. 168a t.]

Die Sache der Benutzung der ungarischen Sprache wurde in Ermangelung von qualifiziertem Personal nur langsam Wirklichkeit.

Im Kapitel III. mit dem Titel **"NATIONALE BESTREBUNGEN" ("DIE ANGELEGENHEIT DER UNGARISCHEN SPRACHE")** faßt der Autor die ungarisierenden Bestrebungen im Zeitraum zwischen 1829 - 1847 zusammen, die auf der Grundlage derjenigen Prinzipien über die Sprachbenutzung verabschiedeten Gesetze, welche von den Artikeln Nr. 1:16 vom Jahr 1790 und Nr. 7 vom Jahr 1792 anerkannt und verfügt wurden, die spärlichen Ergebnisse der Durchführung. Unter anderem geht er auf die ungarischsprachige Korrespondenz, die Ungarisierung der postalischen Fachausdrücke ein, erwähnt hier, daß die ungarische Bezeichnung für "Retour-Recepisse" mit dem Namen Lajos Kossuth verknüpft ist. ["Fővárosi Lapok" (Hauptstädtische Blätter), Ausgabe vom Juli 1881, H.K. 138.old. lj.]

Der Autor hebt hervor, daß die vom Statthaltereirat am 7. Mai 1847 über den ausschließlichen Gebrauch der ungarischen Sprache erlassene Verordnung eine Zunahme der Briefsendungen, die Erhöhung des Vertrauens in die Post zur Folge hatte. Der Autor stellt in Kenntnis der Archivdokumente fest, daß die Sache der ungarischen Sprache auch bei den Anordnungen des 1848 gebildeten ungarischen unabhängigen FIKM eine wichtige Rolle spielte: Eine neue Verordnung über die Wandlung des Geistes der ungarischen unabhängigen Post wurde geschaffen, welche dem Wunsch der Postämter Ausdruck verlieh, zur Illustration zitiert der Verfasser aus dem Brief von László Hosszú, dem Postmeister von Somkút. [18. kf. 11t., 5. Juni 1848]

Im Sinne des Gesetzartikels XXI. vom Jahr 1848 **"Über die Nationalfarben und das Wappen des Landes"** hatte die Postabteilung des unabhängigen FIKM am 24. Mai 1848 die Verordnung erlassen, daß die gravierten Siegel mit dem Nationalwappen und einer ungarischen Umschrift zu versehen sind. Ebenda wies sie die Postämter an, auf den "Briefstempeln" (Orts- und Datumsstempeln) den Namen der Gemeinden und Städte in ungarischer Sprache anzugeben (detailliert unter der Überschrift "Der Austausch der Siegel und Abfertigungsstempel"). Die Ausführung der Anordnung dokumentiert der Autor anhand von Archivmaterial und zeitgenössischen Briefen aus der Sammlung des Briefmarkenmuseums (farbe Abbildungen Nr. 1, 2, 3 und 4). Er führt auch den Brief der Preßburger Hauptpostdirektion (135sz./1848) an, worin über die Hindernisse bei der Ausführung der Anordnung berichtet wird.

Unter den Abbildungen zeigt der Verfasser den Abdruck von, zum Verschließen der verschiedenen Briefpostsendungen angefertigten Siegeln, die Entwurfszeichnung von Siegeln und ein vor 1848 (in Ercsin (Ercsi)) verwendetes Siegel. [72. kf. 3a t., Abbildung Nr. 7 und farbe Abbildungen Nr. 5 und 6]

Im weiteren stellt der Autor die, sich auf die Anfertigung von Siegeln und Stempeln beziehenden Eingaben der verschiedenen Hauptpostdirektionen, die von der Abrechnung der Herstellungskosten handelnden Schriftstücke vor. So die Anforderung der nach Körmend verlegten Hauptpostdirektion Warazdin, worin sie für die Hauptpostdirektion ein größeres, für das Fahrpostamt ein mittelgroßes und für das Abteilungspostamt ein kleineres Siegel beantragte. [ebenda 12a t., Abbildung Nr. 8] Für die am 21. November gelieferten, aus Kupfer gefertigten Siegel hatten die Direktionen 2, für die in Stahl geschnittenen Siegel 4,24 Konventionsgulden bezahlt.

Zugleich wurden alle Direktionen angewiesen, die bis dato benutzten alten Siegel zu vernichten.

Ein Teil der früheren, den **zweiköpfigen Adler** abbildenden Wappentafeln wurden gegen solche mit ungarischem Wappen ausgetauscht, jedoch hatte des ungarische Ministerium aus Loyalität erst zum Ende des Jahres eine diesbezügliche Verordnung erlassen (siehe Periode Madarász, Verordnung vom 2. Dezember). Textzitate, Illustrationen belegen die Unsicherheit, die in diesem Themenkreis bei den Postämtern herrschte.

Der Postmeister von Dorog hatte eine einfache Lösung für den Austausch der Tafel gefunden. Er ließ das neue ungarische Emblem auf der Rückseite der vorhandenen Wappentafel anbringen und konnte sie so der jeweiligen politischen Lage entsprechend benutzen. Die zweiseitige, das österreichische und das ungarische Emblem tragende Wappentafel hat das Postmuseum für die Nachwelt aufbewahrt (farbe Abbildung Nr. 7).

Der Autor legt die kurze Geschichte des in der Sammlung des Briefmarkenmuseums aufbewahrten **"Postwertzeichens"** dar, auf der Rückseite der vom Maler Mór Than angefertigten Zeichnung ist die Bemerkung des Künstlers zu lesen: "*Lieber Herr Urschitz! Das habe auch ich getan - M. Than*" (Abbildung Nr. 9 und farbe Abbildung Nr. 7a).

Über den Entwurf der Briefmarke hatte zuerst Emánuel Jászai, der Erbe des Druckers, 1924 in der 1. Nummer der Zeitung "Magyar levélbélyeg" (Ungarische Briefmarke) berichtet, die Erben hatten auf der Grundlage des Entwurfs auch noch einen Nachdruck, dann Gedenkausgaben angefertigt.

Mit Erlaubnis der Erben hatte der Kunsthistoriker Elemér Czakó die Zeichnung auf ihre Echtheit hin untersuchen lassen, seine Studie – woraus der Verfasser hier die von ihm für wichtig beurteilten Gedanken zitiert – wird auch im Briefmarkenmuseum verwahrt. [Bmu. 30283. 11. old. 1. bek.]

Der Autor sieht den Grund für das Scheitern der Ausgabe des "Postwertzeichens" darin, daß die Zeichnung wahrscheinlich erst gegen Ende 1848, Anfang 1849 fertig wurde, als die ungarische Führung mit den militärischen Ereignissen beschäftigt war und wegen des ständigen Umzugs keine Möglichkeit mehr zur Ausführung des Entwurfs bestand. Die Bezeichnung "staatlich" (bzw. die auf der Zeichnung stehende Bezeichnung "staatliches Postamt") wurde nach der Ausgabe der Unabhängigkeitserklärung benutzt. (siehe Abbildungen Nr. 58 und 58a)

Im Kapitel "Briefpostdienst" macht der Autor mit den Arten von Briefpostsendungen [G.D. 31 – 32.old.], mit den Abfertigungsregeln des Briefpostdienstes und der Zustellung über die Briefkästen bekannt. Die mit der Abfertigung der Sendungen zusammenhängenden Vorschriften werden vom Verfasser mit zeitgenössischen Briefsendungen veranschaulicht (farbe Abbildungen Nr. 8 und 9).

Der Leser erhält einen kurzen Überblick über den "Briefposttarif", der vor 1848 gültig war. Der Autor faßt unter dem Titel "Tarifregelung" die neuen Anordnungen, die auf der von Ágoston Trefort geleiteten Sitzung des Ministerialauschusses getroffene Entscheidung, die anhand des Vorschlags des Ministers Klauzál vorgenommene Tarifänderung (Nummer 47) zusammen, dementsprechend in Ungarn ab dem 1. Juli 1848, in Siebenbürgen mit dem 1. September eine neue Tarifordnung eingeführt wurde. Gegenüber dem österreichischen Tarif, der bis zu 10 Meilen einen Brieftarif von 3 Kreuzern festgelegt hatte, wurde von der unabhängigen ungarischen Postdirektion für dieselbe Entfernung ein Tarif von 2 Kreuzern eingeführt (Abbildungen Nr. 10 und 11).

Zusammen mit der Verordnung wurde auch das "Briefportoverzeichnis" herausgegeben. [18. kf. 17a t., siehe Kapitel "Tarif der Brief- und Fahrpost"] Der Autor geht ausführlich auf die Meinung der Hauptpostdirektion von Ofen (Mátyás Biringer und Antal Linke) zur Tarifänderung ein. [10. kf. 51 t.]

Aus dem Vorschlag wurde akzeptiert, daß in Siebenbürgen vorübergehend das österreichische Briefportoreglement bestehen bleiben sollte. Das verursachte jedoch ein großes Durcheinander bei der Abfertigung, da man nicht wußte, welcher Tarif gilt. Darüber berichtet der Obernotar der Provinz Kővár, der Postmeister von Somkút in seinem Brief. [18. kf. 11 t.] Schließlich erhielt das Gubernium in Siebenbürgen am 10. August unter der Nummer 4101/750 die Order zur Tarifänderung, die am 1. September in Kraft trat. Von dieser Instruktion wurden alle Direktionen sowie der Herzog Pál Eszterházy, der Minister um die Person des Königs unterrichtet. [10. kf. 105 t.]

In Verbindung mit einem Brief (111. sz., 8. kf. 12a t) beschäftigt sich der Autor gesondert mit der früheren Gebühr für die Retourrezepisse-Sendungen, die ihre Gültigkeit behalten hatte (6 und 12 Kreuzer).

Hier zitiert der Autor den Abschnitt in der Rede Gábor Klauzáls vor dem Abgeordnetenhaus, der auf die Tarifänderung einging. [K.H.]

Der Autor beschäftigt sich ausführlich mit den **"Offiziellen Sendungen"**, behandelt neben den Verfügungen des Ministers den Kreis derjenigen Personen, die zu ihrer Aufgabe berechtigt waren, sowie die sich auf die Abfertigung der Sendungen beziehenden Vorschriften (Abbildung Nr. 12).

Mit zeitgenössischen offiziellen Sendungen veranschaulicht der Verfasser die Ausführung der Verfügungen (Abbildung Nr. 13, 14 und 15), spricht über die im Ministerium eingegangenen neuen Anträge, neuen Anweisungen. Dazu gehört die vom Innenminister Bertalan Szemere unter der Nummer 227/B erlassene Verordnung, worin er den Munizipien versicherte, daß die vorschriftsmäßig adressierten, an das offizielle Regierungsblatt (den Anzeiger) geschickten Berichte als offizielle Sendung, portofrei abgefertigt werden (dr. N.F. Abbildung Nr. 16).

Der Brief des Justizministers Ferenc Deák, worin er einen Vorschlag zur Portoermäßigung für die zwischen den öffentlichen Anklägern und den munizipal ernannten Anwälten geführte Korrespondenz unterbreitete. [8. kf. 22a t.] Hier wird auch der Brief publiziert, der die Ablehnung des Antrags der staatlichen Ingenieure auf die portofreie Abfertigung ihrer Korrespondenz enthält. [ebenda, 8. kf. 36a t.]

Der Autor geht in einem gesonderten Abschnitt auf den "ZEITUNGSDIENST" als Sonderzweig des Briefpostdienstes ein. Er spricht über die Ordnung der zum Zeitungsvertrieb erteilten Genehmigungen, über den **"Zeitungsvertrieb"**, macht mit dem Rundbrief bekannt, der sich auf den Vertrieb der in Ungarn, Siebenbürgen und Kroatien-Slawonien erscheinenden Blätter bezieht. Er behandelt detailliert die Genehmigung von einzelnen Zeitungen - so das Blatt von Mihály Táncsics [10. kf. 1a t.], die Volkszeitung "Munkások újsága". [Zeitung der Arbeiter), und die Zeitung von Lajos Kossuth - sowie die Abwicklung des Vertriebs (ebenda. 9. kf. 9 t., Akte Nr. 917/168]

Der Verfasser macht mit den Bedingungen bekannt, die sich auf den kostenlosen Vertrieb des offiziellen Regierungsblatts beziehen [10. kf. 20a t.,], sowie die davon handelnde, den Postämtern erteilte Sonderweisung. [Postjournal Temeschburg, Verordnung Nr. 326]

Unter dem Titel **"Abfertigungsordnung"** führt der Verfasser die den Postämtern erteilten und im offiziellen Anzeiger erschienenen Anweisungen in vollem Umfang an.

Unter der Überschrift **"Zeitungsgebühren und ihre Abrechnung"** spricht der Autor ausführlich über die Abrechnungsordnung für die, aus den Zeitungsabonnements eingeflossenen Beträge und über die verschiedenen, für die Verwaltung der Abonnements zustehenden Einkünfte. Hier ist die (anhand der Durchschrift des Finanzministers Ferenc Duschek) am 28. Juni 1848 erlassene Verordnung zu lesen, die sich mit der Verwaltung der aus den Abonnements eingeflossenen Summen beschäftigt. [10. kf. 56 t., Abbildung Nr. 17]

Im Postjournal der Postdirektion Temeschburg ist über die Weiterleitung der Zeitungsgebühren diejenige Verfügung zu lesen, womit die Weiterleitung der Zeitungsgelder per Briefpost verboten wurde. Der Autor macht mit einem Ausschnitt aus dem Protokoll der von Ágoston Trefort geleiteten Sitzung des Ministerialausschusses bekannt und führt in vollem Umfang den Vorschlag von Gábor Klauzál an, den er in seinem Brief vom 16. Mai 1848 zur Änderung des Zeitungstarifs unterbreitet hatte [18. kf. 6a t., 46sz./1848 und 10. kf. 10a t.], welcher vom Finanzminister Lajos Kossuth angenommen und in seinem Auftrag von seinem Stellvertreter Ferenc Duscheck beantwortet wurde (12. sz./s.p.e.).

Der Autor geht hier auch auf die - von den Tarifänderungen handelnde - Mitteilung ein, welche am 10. August 1848 an das Gubernium Siebenbürgen herausgegangen war.

Schließlich schließt der Verfasser das Thema mit den Gedanken des Ministers Gábor Klauzál zur Zeitungsabfertigung ab. [K.H.]

Der Autor stellt im Kapitel V. mit der Überschrift **"POSTAMT UND PERSONAL"** die **"Amtsverwaltung"** vor, macht anhand der Eingabe des Postamts Pest mit der "Ausführung der Bestimmungen", mit den vom Personalmangel verursachten Abfertigungsproblemen des Pester Postamts, mit den Details der Amtsarbeit bekannt. Der Leser hat auch die Möglichkeit, das Personal des Pester Postamts kennenzulernen. [14. kf. 129 t.]

Unter der Überschrift **"Die Hindernisse bei der Ausführung von Anordnungen"** werden vom Verfasser die historischen Ereignisse im Süden zusammengefaßt, die Sonderverfügung des Banus von Kroatien - Jellai - vorgestellt. Als Abbildung macht der Autor mit der Aufstellung der Postdirektion Warazdin über das abgelieferte Postregale sowie mit der Proklamation bekannt, worin der Banus über die Verwaltung der Posteinkünfte Anordnungen getroffen hatte. [18. kf. 4a t., Abbildungen Nr. 18 und 19]

Der Autor veröffentlicht die Verfügung des ungarischen Ministeriums, welche es zur Verweigerung der Ausführung der Anordnung des Banus erlassen hatte.

Unter dem Titel **"Kontrolle der Postämter"** faßt der Autor die Kontrolle der Kassen der Direktionen und Postämter zusammen, untersucht den Zeitraum vor 1848, macht mit dem, unter den Dokumenten des Ungarischen Landesarchivs (OL) zu findenden Untersuchungsmaterial bekannt, welches im Ergebnis der Wiener Verhandlungen des Staatssekretärs Pulszky an das FIKM übergeben wurde. [im Material von 4. kf. enthalten] Unter anderem befindet sich unter den Schriftstücken auch das Material der Untersuchungen, die bei der Kasse der Hauptpost von Kaschau [ebenda, 7a t.], beim Landespostamt Debreczin (Debrecen) [ebenda, 9a t.], bei den Hauptpostdirektionen von

Preßburg, Kaschau und Temeschburg [ebenda, 18a, 19a t.] sowie in den Postkassen von Ofen und Pest [ebenda, 21a t.] durchgeführt wurden.

Der Autor führt hier die, im Verlauf der 1848 vorgenommenen Amtskontrollen ermittelten Schulden und Forderungen sowie die Regelung der früheren Rechnungsdefizite an. Die Postdirektionen von Ofen, Preßburg, Kaschau, Temeschburg, Esseg (Eszék, Osijek) und Warazdin waren am 16. August 1848 zur Regelung der Außenstände sowie der unterlassenen Zahlungen aufgefordert worden. [5. kf. 8a t.]

Mit dem Brief des Innenministers Bertalan Szemere belegt der Verfasser, daß die amtliche Untersuchung vom Ministerium angeordnet war, eventuell auf den Vorschlag anderer Minister hin. (10. kf. 8 t., Abbildung 20]

Das Kapitel VI. mit dem Titel **"DER BEFÖRDERUNGSDIENST DER POST"** stellt kurz die Wiener Institutionen vor, die vor 1848 zur Einrichtung von Postlinien berechtigt waren (Kursbureau), wie auch deren Aufgaben, die Situation des Postverkehrs im XIX. Jahrhundert, die Hindernisse bei der Herstellung neuer Verbindungen. Der Autor spricht darüber, daß früher in Ungarn und Siebenbürgen nur auf die grenzüberschreitenden Verbindungen große Sorgfalt verwandt wurde, weswegen auch nur hier die Straßen ausgebaut wurden. Die im Verlauf der Forschungen des Verfassers entdeckten Dokumente geben authentisch die Straßenverhältnisse in Ungarn, Siebenbürgen und Kroatien vor 1848, das die Postbeförderung gewährleistende **"Postliniennetz"** wieder.

Zur Veranschaulichung dieser Angaben zitiert der Autor den Brief, welchen der Leiter der Hauptexpedition von Hermannstadt über die verfügbaren Routen und deren Entwicklungsmöglichkeiten geschrieben hatte. [3 .kf. 30 t.]

Das FIKM hatte ein Straßennetz geerbt, welches sich in einem schlechten Zustand befand, das bezeugt das Archivdokument, worin die Postdirektion von Esseg über die Ergebnisse der Untersuchung des Statthaltereirats berichtet, die wegen der in ihrem Bezirk entdeckten Mißbräuche angeordnet worden war, sowie die zeitgenössischen Straßenverhältnisse schildert. [4. kf. 4 t.] Der Autor stellt im weiteren die 1847 verfaßte Eingabe des Vorsitzenden des Landesverkehrsausschusses, Graf István Széchenyi vor. [1. kf. 19a t., Abbildungen 21 und 22]

Die angeführten Dokumente veranschaulichen gut die Qualität der öffentlichen Straßen in Ungarn, die Situation der Postverbindungen, den Bedarf an einer Verbesserung der Lage. Über all das hatte der Minister Gábor Klauzál in seiner Rede vor dem Abgeordnetenhaus gesprochen. [K.H.]

Unter der Überschrift **"Neue Poststationen und Verbindungen"** faßt der Autor die, von der Einrichtung und Umstufung der Poststationen, Briefsammelstellen handelnden Dokumente zusammen. Dabei macht er u.a. mit der, zwischen Baja und Bátaszék geplanten Verbindung [1. kf. 69 t.], mit den, die in Tapolcza (Tapolca) einzurichtenden beiden Filialpoststationen sowie die in Nagyrőcze (Revúca) aufzustellende Briefsammelstelle [ebenda, 71a und 72a t.] erörternden Eingaben, den im Interesse der Realisierung ergriffenen Maßnahmen - so mit der Erfassung der Korrespondenz von Tapolca und Umgebung, der Analyse der Einkünfte, des Briefverkehrs der Poststationen von Sümeg und Rozsnyó sowie des Briefverkehrs der Umgebung - bekannt.

Die Archivdokumente, welche die Postverbindungen behandeln [H/51 unter 1. kf. zu finden], enthalten wichtige Informationen für Erforscher der Lokalgeschichte, für diejenigen Sammler, welche die Briefpostsendungen nach Routen aufarbeiten. Es ist

wegen des knappen Umfangs nicht möglich, alle Dokumente zu veröffentlichen, der Autor plant deren spätere Publizierung.

Das Ministerium hatte versucht, die Beförderungsprobleme mit vielseitigen Maßnahmen zu lösen. An schon bestehende Postverbindungen waren neue Verbindungen angeschlossen, im Interesse dessen neue Poststationen und Briefsammelstellen aufgestellt worden, gleichzeitig wurde die Zahl der früher eingerichteten Postfahrten erhöht - all das belegt der Autor mit authentischen Dokumenten.

Das Komitat Felső Fehér hatte in seinem Brief wegen der Verspätung der Regierungsverordnungen die Häufung der Postfahrten beantragt. [1. kf. 98 t.] Auch zwischen Ofen und Pest sowie Szalaegerszeg (Zalaegerszeg) waren tägliche Verbindungen geplant [ebenda, 55a und 82a t.], der Obergespan von Veszprém (Veszprim), Károly Eszterházy hatte in seinem Brief einen täglichen Postverkehr von Pest nach Pápa verlangt [ebenda, 63a t.]

Die Ausführung der Verfügungen des ungarischen Ministeriums hatte oftmals die Veränderung der militärischen Lage verhindert, weswegen sofortige Maßnahmen getroffen, neue Postwege festgelegt werden mußten. [ebenda, 78a t.] Zwischen Nagykanizsa und Csakathurn (Csáktornya) war die neue Postverbindung am 8. August aufgenommen worden. [ebenda, 102a t.] Ein anderes Schriftstück handelt von der Regelung des Postverkehrs von Neutra (Nyitra, Nitra) und im Zusammenhang damit vom Zustand der Straßen, außerdem wurde ein Bericht über den Briefverkehr der Orte Surány, Kostyán, Ürmény (Mojmirovce), Neutra, Pereszlény (Preselany) angefordert [ebenda, 106a t.] Baron Miklós Wesselényi verlangte die Regelung der Postverbindung zwischen Somlyó und Klausenburg (Kolozsvár, Cluj). [ebenda, 130a t.]

Unter der Überschrift **"Situation des Beförderungsdienstes"** verschafft sich der Autor einen Überblick über die Zustände zwischen 1842 und 1847, über das österreich-ungarische Rechtsverhältnis, welches auf der Basis der Bestimmungen des Patents aus den Jahren 1838/39 entstanden war. Er spricht davon, daß mit der Erhöhung des Postverkehrs die wirtschaftlichen Interessen in den Vordergrund traten. Der Briefpostdienst begann, sich zu entwickeln, die Tätigkeit der Post verlagerte sich aus den Ställen in die Ämter, aus den Poststationen wurden Postämter. Die Belebung des Personenverkehrs machte es erforderlich, die von Maria Theresia eingeführten, Reisende und Sendungen gleichermaßen befördernden schwerfälligen Postkutschen durch schnellere Linien zu ersetzen. [farbe Abbildung Nr. 10.]

Auf der Grundlage des Plans von Miksa Ottenfeld, dem Direktor der Fahrtpost, wurde die Eilpost (1823) geboren, die sich von Anfang an großer Beliebtheit erfreute (Abbildung Nr. 23.). Da sie sich neben der Briefpost nicht zur Beförderung schwererer Gegenstände eignete, wurden zur Beförderung des Gepäcks der Reisenden Beancard-Wagen eingesetzt. Die Eilwagen wurden später Postkutsche genannt, die alten Postkutschen hingegen als Packpost (Mallepost) verwendet. [Quelle: H.K. 118 old.]

In Österreich wurde die Fahrpost dem Bereich des Postregale unterstellt, dieses Recht konnte in Ungarn jedoch nicht geltendgemacht werden. Das war der Grund dafür, daß in Ungarn sehr viele, mit der Post konkurrierende Privatunternehmen entstanden, z.B. die Linien der "schnellen Bauern".

Die bedeutendsten Verbindungen: Pest-Arad-Temeschburg, Eilfahrt Pest-Eperjes (Prešov), Pest-Füred (Balatonfüred, nur sommers), die Linie von Ferenc Biasini zwis-

chen Pest und Klausenburg, "Szegedin (Szeged) Privat Eilwagen", das "Schnellreiseinstitut Pest-Kronstadt (Brassó, Brašov)" von Daniel Biasini. Der Autor spricht im Abschnitt **"Verwaltung der Fahrpost"** darüber, daß der österreichische Staat die Angelegenheit der Fahrpost als Privatunternehmen behandelte, daß die ungarischen Regierungsorgane mit dem Einverständnis Wiens Verträge mit den Fahrpostämtern abschlossen (farbe Abbildung Nr. 11).

Der Hauptexpediteur der Fahrpost in Hermannstadt (der höchste Angestellte des Hauptamts) erörtert in seinem Bericht die Verwaltungssituation vor 1848, die direkte und indirekte Aufsicht, die Organisation der Hauptexpedition. [40. kf. 30 t.]

In Ofen, Pest, Preßburg, Agram (Zágráb, Zagreb) und Kaschau waren selbständige Fahrpostämter tätig, an anderen Orten - so in Raab (Győr), Ödenburg, Fiume (Rijeka), Peterwardein (Pétervárad), Semlin (Zimony, Zemun), Tyrnau (Nagyszombat, Trnava), Esseg, Warazdin und Temeschburg - wurde auch diese Aufgabe vom Briefpostamt übernommen. [4. kf. 30 t.]

1848 war in Ofen und Hermannstadt eine Hauptfahrpost-Expedition, in Preßburg, Kaschau, Temeschburg, Warazdin, Esseg und Agram eine Fahrpostexpedition in Betrieb. Als Wechselpoststation erwähnen die Dokumente Senj und Neugradiska. Neben der Briefpost wurde in Raab, Ödenburg, Fiume, Peterwardein, Semlin und Tyrnau auch Fahrpost abgefertigt. Die Quellen dieser Angaben bilden die Verordnungen im Archiv (Das Recht des Irrtums vorbehalten - der Autor).

Die Hauptfahrpost-Expeditionen und die Fahrpostämter gingen ihrer Aufgabe den Weisungen des Ministeriums gemäß nach, sie waren für die Erfüllung verantwortlich. Darüber berichten die Aktenvermerke, die Bittschriften und die Verfügungen. Die vom Hauptexpediteur von Hermannstadt beschriebenen Verhältnisse, Arbeitsbedingungen waren für das gesamte Gebiet der Postverwaltung charakteristisch. Das ungarische Ministerium versuchte schrittweise, mit im Verlauf der Erledigung einzelner Gesuche getroffenen Anordnungen, die Situation des Beförderungsdienstes zu erleichtern.

Unter Heranziehung derselben, oben erwähnten Quelle spricht der Autor über das Personal und ihre Löhne, über die Amtskosten und die Abrechnungsordnung. Er legt die Namensliste der Fahrpostangestellten vor, die 1848 den Eid geleistet hatten, sowie macht mit der einstweiligen Verfügung bekannt, wonach die Poststationen auch schworen, den Fahrpostdienst zu versehen. [dr. Ka.M. "Geschichte der Nachrichtenübermittlung in Nordungarn, 57–58 old.]

Um ein interessantes zeitgeschichtliches Dokument handelt es sich bei dem Schriftstück, worin darum ersucht wird, die Person von József Taccea gegen Antal May, den Chef des Fahrpostamts von Ofen auszutauschen. [unter 6205/1308sz., der Tausch wurde bewilligt, 14. kf. 188a t.]

Der Autor macht im Abschnitt **"Fahrpostverbindungen"** mit dem Bericht des Hauptexpediteurs von Hermannstadt bekannt, der sich mit den, in seinem Bezirk bestehenden Fahrpostlinien beschäftigt. [3. kf. 30 t.]

Im Abschnitt **"Einrichtung neuer Postverbindungen im Jahr 1848"** stellt der Autor anhand von Archivquellen die, zur Verbesserung des Beförderungsdienstes getroffenen Maßnahmen des Ministeriums vor, geht auf die, von der Einrichtung einer neuen Verbindung, der Reit-, Brief- und Fahrpost sowie der Mallepost handelnden Schriftstücke ein (z.B. die Reitpost zwischen Raab und Városlőd, 1.kf. 40 t., der zwis-

chen Tyrnau und Trenchin (Trencsén, Trenin) täglich verkehrende Mallewagen.) [1. kf. 73. t.] Mit deren Hilfe kann sich der Leser ein authentisches Bild von den Bedingungen der Gründung, Genehmigung einzelner Stationen, von der Arbeitsinstruktion sowie - mit Hilfe einer skizzenhaften Karte - auch von der Route verschaffen. Der Autor zitiert die Dokumente zur Verbindung zwischen Zalaegerszeg und Szalabér (Zalabér) sowie die, der Hauptpostdirektion Warazdin zugeschickte Arbeitsinstruktion.

Die Hauptpostdirektion Ofen hatte eine Sonderinstruktion bezüglich der gegenseitigen Kartierung der Postlinien erhalten, darüber, daß ab 15. September eine ordentliche Briefmenge an Zalaegerszeg abgehen soll, es wurden Verfügungen zum Umgang mit Briefsperren, zur Anfertigung eines Carniers und dessen Versand nach Körmend oder Zalabér getroffen. [1. kf. 28a und 96a t.]

Der Autor stellt die Umstufung der Postämter mit dem Dokument vor, welches sich mit den Briefsammelstellen in Kisczell und Sárvár auseinandersetzt. Durch diese Vorkehrung wurden sie über, nach Wien und Ofen führende Straßen ins Netz eingebunden, was die beiliegende Anlage bestätigt (Abbildung Nr. 24 und 25). Im weiteren wurde eine tägliche Linie zwischen Pápa und Szombathely gefordert. Als erste Vorkehrung hatte man die Entfernung (Nr. 67) zwischen den Stationen der betroffenen Routen gemessen, dann das Ministerium durch die Hauptpostdirektion Preßburg informiert, zu welchen Bedingungen die betreffenden Poststationen auf die Beförderung eingehen. [1. kf. 97a t., Abbildung 26] Die Verbindung zwischen Pápa und Szombathely kam am 1. Oktober zustande.

Der Autor geht danach kurz auf die Gewährleistung der Bedingungen des Straßentransports (Postkutschen, Pferde) ein. Für die geplanten neuen Eil- und Mallepostverbindungen war die Bereitstellung einer entsprechenden Anzahl von Beförderungsmitteln und der Austausch der alten wichtig. Man forderte die ungarischen Industriellen zu deren Herstellung auf: Eine Forderung war, daß die viersitzigen, ein Verdeck besitzenden, leichten, von vorgespannten Pferden gezogenen Wagen dauerhafter, Räubern gegenüber sicherer und ästhetisch ansprechend sein sollten. [5 und 6. kf. 2a t.] Auch der Austausch der bei der Abfertigung benutzten Mittel wurde in Angriff genommen. [ebenda, 4. kf. 38 t.] Der Autor geht detailliert auf die Anweisungen ein, die in der Angelegenheit der **"Ställe, Pferdehaltung, Vorspanne"** erteilt wurden [3. kf. 48 t.], ebenfalls auf die Haltung der Postpferde (28. Mai 1848).

Das Ministerium hatte die Ermäßigung des Tarifs in seinen Plan aufgenommen und verlangte deshalb monatlich einen Bericht über die Marktpreise. [8. kf. 14a t.]

Die Situation der Ställe bzw. deren Einkommensverhältnisse kann der Leser ebenfalls aus Anweisungen, Verordnungen kennenlernen. Damit im Zusammenhang steht das Bittgesuch des Postverwalters von Gran (Esztergom), worin er darum bittet, daß seine Pferde nicht außerhalb der Stadt untergebracht werden sondern in der Nähe des Amts. Der Besitzer der Post, der Rat der Stadt Gran, wurde vom Ministerium angewiesen, ein Posthaus aufzustellen. [3. kf. 170 t.]

Der Verfasser beschäftigt sich auch in diesem Abschnitt gesondert mit den **"Beförderungshindernissen"**, bringt im Verlauf dessen mit Hilfe von Archivdokumenten und zeitgenössischen Berichten die historischen Ereignisse nahe, geht auf diejenigen Maßnahmen der ungarischen Regierung ein, mit deren Unterstützung sie unter den gegebenen Umständen versuchte, den ungestörten Betrieb des Beförderungsdienstes zu

gewährleisten. Die Bedeutung des Postdienstes bestätigt der Bericht des Regierungskommissars László Csány an Kossuth Lajos. [H 21, 282 lap]

Zur Einrichtung der vorläufigen Postwege mußten oft auch neue Poststationen eröffnet werden, wie das auch die am 31. Juli 1848 zwischen Letenye und Csakathurn geschaffene vorübergehende Verbindung zeigt.

Der Autor geht auf die Maßnahmen ein, die mit der Militärgrenze in Verbindung stehen, namentlich auf die neue Postroute zwischen Agram und Bellovar (Belovár, Bjelovar) auf der, vom "Cours Bureau der k.k. obersten Hofpostverwaltung" geschickten Kartenbeilage sind die Route von 1848 (bestehendes Verhältnis) und die geänderte Route (angetragenes Verhältnis), die Briefeil- und die Reitpost zu sehen. [1. kf. 127 t., Abbildung Nr. 27]

Unter dem Titel **"BAHNTRANSPORT"** legt der Autor kurz die Auswirkungen der Eisenbahn auf den Festlandsverkehr, die auf dem Gebiet der Entwicklung erzielten Ergebnisse dar. Er macht mit den ersten Schritten bekannt. Die erste, mit einer Dampflokomotive betriebene Eisenbahnlinie wurde am 15. Juli 1846 zwischen Pest und Waitzen (Vác) eingeweiht, am 1. Juli 1847 wurde die Bahnlinie Pest-Szolnok, am 20. August die Linie Ödenburg-Wiener Neustadt übergeben.

Hinsichtlich der am 20. August 1848 eröffneten Eisenbahnlinie Wien-Preßburg-Pest ordnete das ungarische Ministerium - aus dem Bericht der Hauptpostdirektion Preßburg informiert - an, die Bahnlinie in die Postbeförderung einzuschalten. Der Außenminister wurde unterrichtet und gebeten, die Wiener k.k. Hofpostdirektion zu informieren und gleichzeitig zu bitten, in der Zukunft das FIKM in ähnlicher Angelegenheit direkt zu benachrichtigen.

Ein Vorschlag wurde zur, teilweise per Bahn erfolgenden Beförderung der Wiener-Pester Postsendungen unterbreitet, wovon man sich eine bedeutende Kostenersparnis versprach. In dieser Sache wurde mit den Direktionen der ungarischen zentralen und anderer Eisenbahngesellschaften korrespondiert. Neben dieser Korrespondenz stellt der Autor den - als Anlage des die Eisenbahnlinie zwischen Preßburg und Wien erörternden Schriftstücks gefundenen - Fahrplan, die Ordnung der Anschlußstraßen und den in Ungarn und Österreich geltenden Tarif vor. [1. kf. 110a t., Abbildungen Nr. 28 und 29] Es war vorgekommen, daß der Bahntransport auch in anderen, besonderen Fällen in Anspruch genommen wurde. [1. kf. 165a t.]

Unter der Überschrift **"BEFÖRDERUNG AUF DEM WASSERWEG, Schiffspost auf der Donau"** geht der Autor auf die ersten Schritte der Handelsschiffahrt auf der Donau ein. Er führt an, daß die Schiffe der Donau Dampfschiffahrtgesellschaft (DDSG) in den Jahren von 1830 bis 1850 zwischen Wien und Pest verkehrten, daß sie auf Vertragsgrundlage auch offizielle Sendungen beförderten. Am 16. August 1846 hatte die DDSG von der österreichischen Regierung die Erlaubnis zur Beförderung von Postsendungen erhalten, darunter wurden die offiziellen Sendungen portofrei mitgeführt. Der Autor veröffentlicht einen kurzen Ausschnitt aus der Wiener Zeitung vom 7. April 1849, die über den Vorschlag schreibt, der zur Beförderung der Post per Schiff gemacht wurde.

Der Verfasser publiziert einen Ausschnitt aus den, sich auf den Schiffsverkehr beziehenden Daten des NATIONALKALENDERS von Trattner und Károlyi (Ausgabe von 1849, 35. Fortsetzung. Im zweiten Jahr der Pressefreiheit). Als Abbildung veröf-

fentlicht er die, auch die Abfertigungsanleitung der Schiffahrtsgesellschaft enthaltenden Begleitpapiere [H2 406. lap, Abbildimgen Nr. 30 und 31], macht mit dem Fall aus dem Jahr 1848 bekannt, als wegen der gestörten Postverbindung auf dem Festland die Post per Schiff befördert wurde. So wurde - als der Postverkehr zwischen Wien und Ofen zum Erliegen kam - die Stadt Komorn (Komárom) angewiesen, die nachts eingetroffene Post sofort über die Donau zu bringen. [1. kf. 243a t.] Der Handelstransport auf der Donau im Jahr 1848 wird auch vom, ebenda unter der Nummer 157a zu findenden Brief bestätigt. Zu einer regelmäßigen, auf Vertragsbasis erfolgenden Beförderung der Postsendungen auf der Donau kam es erst später.

Der Autor geht kurz auf die Theiß ein, die im Ergebnis der Anfang des XIX. Jahrhunderts begonnenen Flußregulierung von kleineren Schiffen befahrbar wurde. Der Fluß wurde als Wasserstraße ebenfalls im Fall einer gestörten Festlandsverbindung zur Weiterleitung der Postsendungen genutzt. Dieser Fall trat ein, als die Beförderung der Post auf der Straße zwischen Beodra (Novo Miloševo) und Rácbecse (Óbecse, Beej) wegen des Hochwassers unmöglich wurde, die Beförderung erfolgte damals per Schiff. [das zur Erstattung der entstandenen Kosten geschriebene Bittgesuch, unter 3. kf. 18 t.]

Unter dem Titel "Wasserstraße Balaton" wird über den Beginn der Dampfschiffahrt auf dem Balaton (Plattensee) gesprochen. Die Zeilen des zur Sammlung des Nationalmuseums gehörenden Tarifverzeichnisses bestätigen, daß das erste Dampfschiff der 1846 gegründeten Balaton Dampfschiffahrtgesellschaft namens "Kisfaludy" einen regelmäßigen Postverkehr abgewickelt hatte. Die Schiffahrt auf dem Balaton kam nach anfänglichen Erfolgen zum Erliegen, mit der Beförderung von Postsendungen war erst Jahrzehnte später erneut begonnen worden.

Im Teil "**ABRECHNUNG DER BRIEF- UND FAHRPOST**" faßt der Autor - über die "**Veränderung der Rechnungsordnung**" sprechend - kurz die Situation in diesem Bereich vor 1848 zusammen, geht auf die Kompetenz des Postrechnungsamts am Wiener Hof, auf dessen Abrechnungsordnung ein. Die Einkünfte sowohl aus der Fahr- als auch aus der Briefpost waren in die Hauptkasse der Kammer, von da in die Wiener Zentrale geflossen. Betreffs der Situation nach 1848 legt der Verfasser mit der Anweisung an die Hauptpostdirektionen [28. Mai 1848, 2113 sz., H.K. 149 old.] die Kompetenz des ungarischen Finanzministeriums dar.

Bei den **"mit der Rechnungslegung zusammenhängenden Dokumenten"** folgt der Autor den diesbezüglichen Verfügungen in zeitlicher Reihenfolge, geht mit Hilfe von Zitaten auf den Versuch der Loslösung von der Wiener Aufsicht ein (1933/334.sz. 6. Juni). [4. kf. 4 t.]

Er macht mit der Entwicklung der Vorlageordnung der Abrechnungen bekannt [ebenda, 83a und 160a t.], veröffentlicht die Liste der vorgelegten Abrechnungen als Quellenmaterial der zu den Direktionen gehörenden Post- und Fahrpostämter (Abbildung Nr. 32) sowie die damit zusammenhängenden Verfügungen des Ministeriums. Der Autor publiziert die Anwort auf den Brief, welchen der Postmeister von Nagykőrös, János Gubody zu diesem Thema geschrieben hatte. [1. kf. 33a t.]

Auf der Grundlage der auf den Akten vermerkten Angaben faßt er die Einsendeordnung der Abrechnungen zusammen und stellt fest, daß die Abrechnungen bis zum Oktober 1848 nach Wien geschickt wurden. Mehrere Schriftstücke befassen sich mit den Veränderungen, die im Zug der politischen und militärischen Ereignisse im Süden

eingetreten waren. [6. kf. 35 t.] Der Autor macht mit der Eingabe des Postmeisters von Marosvásárhely (Trgu-Mure) bekannt, worin er um Anweisungen zur Verwaltung der Abrechnungen bat. [4. kf. 61 t.]

Der Autor beschäftigt sich gesondert mit dem, sich unter den Abrechnungsdokumenten befindenden Material zur Überprüfung der Amtskassen, mit den Akten zur Unterbreitung der Stundenpässe und Rubrikblätter [4. kf. 280 t.], mit der Abrechnung der mit dem Porto zusammenhängenden Quittungen der Komitate [6. kf. 9a und 19a t.], mit der Regelung der Depeschengebühren [7. kf. 1a und 2 t.], mit den - die Abfertigung der Retourbriefe und der geöffneten Briefe erörternden - Schriftstücken [6. kf. 28a t.], wobei es sich seiner Ansicht nach um wichtiges Quellenmaterial zum Wissen über die Postamtsabfertigung handelt.

Im Kapitel "**DER INTERNATIONALE POSTDIENST**" macht der Autor den Leser als **"Geschichtlichen Rückblick"** mit den Umständen der Entstehung der türkischen Postverbindung und mit den Anschlüssen an die Postrouten in der Türkei bekannt. Als Beispiel führt er an, daß die Route der wöchentlich zweimal geschickten "Türkenpost" 20 Stunden kürzer wurde, als mit dem 1. April 1839 an der Linie Raab (Mezőeörs (Mezöőrs), Kisbér, Moor (Mór)), Stuhlweissenburg (Székesfehérvár) (Sárkeresztúr, Sárbogárd, Nagydorog), Szekszárd neue Postverbindungen entstanden waren. [H.K. 129 old.]

Die ungestörte Abwicklung des internationalen Verkehrs unterstützten die mit den benachbarten Ländern abgeschlossenen Postverträge. Österreich hatte zuerst mit der Schweiz und den einzelnen Kantonen (1816), dann mit der Postdirektion von Thurn und Taxis (1817) mit Sachsen und Frankreich (1818), mit Rußland und Polen (1819), mit Preußen (1820), Griechenland (1834), schließlich mit der Toskana (1837) einen Vertrag abgeschlossen.

Über die Verfügungen des Jahres 1848 sprechend geht der Autor darauf ein, daß das vom Herzog Pál Eszterházy geleitete Ministerium um den König (Außenministerium) für die "Beglaubigung der mit dem FIKM geführten Korrespondenz, der Unterschriften" (F.K.E.) und für die Vermittlung der internationalen Bestimmungen ans Ministerium zuständig war.

Der Autor erörtert extra die Beförderung der Post auf dem Festland und auf See, die Veränderungen beim Tarif für die "Briefpost" und die "Fahrpost", beim Briefporto und bei der "Postentfernung" zwischen den Stationen. [1. kf. 50a t.] Er informiert, daß die gradlinige Entfernungsmessung international gesehen zuerst im österreichischen und bayrischen Verkehr am 1. Oktober 1842 in Kraft trat.

Sofern die Fahrpostsendung mit einem k.k. Kurier ins Ausland zugestellt wurde, so wurde das Publikum in einem Sondererlaß über den gültigen Tarif und die Route informiert. Das FIKM unterrichtete die betroffenen Ämter - wie schon erwähnt - auf indirektem Wege von den Veränderungen.

Unter dem Titel "Kurierpost" geht der Verfasser auf die veränderten Gebühren für die Extrapost und die Depeschen im Königreich Württemberg und im Herzogtum Hohenzollern ein, wonach ab dem 1. April 1848 bis Ende Februar 1849 für jede Station, jedes Pferd 1 Gulden 36 Kreuzer gezahlt werden mußten. [8. kf. 8a t.]

Gesondert behandelt er die, das ungarische Ministerium, das Gesamtreich berührenden sowie in der Relation der, mit den Erblanden in einer internationalen Vertrags-

beziehung stehenden Länder eingetretenen Veränderungen, welche mit der Vermittlung der Direktionen an die betroffenen Ämter weitergeleitet wurden. Extra - nach Punkten aufgelistet - macht der Autor mit der Verwaltungsordnung der galizischen Postrouten bekannt [NV.Pn. Pomu und 1.kf. 76a t.] sowie teilt mit, daß zwischen den österreichischen Ländern und Sachsen mit dem 1. August ein neuer Brieftarif wirksam wurde (658/P.P.sz. 3.kf. 64a t., Abbildung Nr. 41). Ab 1. Mai wurden in Sachsen die Gebühren für den Extrapostkurier und die Depeschen nach jedem Pferd und nach jeder Meile von 12 auf 10 bzw. von 17 auf 15 Groschen herabgesetzt. [8. kf. 1 t.]

Auch der internationale Postdienst wurde in seiner ununterbrochenen Ausübung von der Entwicklung der Kriegsereignisse gestört. Der Autor faßt die darüber berichtenden Archivdokumente zusammen, spricht insbesondere über die Veränderung der Lage des Kurierdienstes nach der Türkei, über die Ausplünderung der Linien.

In einem gesonderten Abschnitt faßt er die Dokumente des internationalen Zeitungsdienstes zusammen, stellt die Abonnenten vor (Abbildungen Nr. 33 und 34). Unter der Überschrift "Ordnung des **AUSLÄNDISCHEN ZEITUNGSABONNEMENTS**" spricht er über die Änderungen, die wegen der politischen Ereignisse eingeführt wurden, über die Interimsmaßnahmen, darunter über den Versand der ausländischen Zeitungen ins Ausland. [10. kf. 8 t.]

Nach einem kurzen geschichtlichen Überblick über die Postaspekte des **"SCHIFFSPOSTDIENSTES AUF SEE"**, über die Tätigkeit der Österreichischen Lloyd Dampfschiffahrtsgesellschaft erörtert der Autor die Studie, welche die 1848 noch geltenden Regeln, den Tarif des Seetransportes aufarbeitete [die Arbeit "DIE GESCHICHTE UND DAS TARIFSYSTEM DER FAHRPOST ZWISCHEN 1750 UND 1850 IN UNGARN" von Dénes Czirók], dann die Instruktionen von 1848, die infolge der Kriegsereignisse eingetretenen Veränderungen.

Die diesbezüglichen Dokumente sind unter 3.kf. 40 t., 1.kf. 41a t. sowie ebenda unter 38a, 74a, 83a, 89a und 95a t. zu finden. Eine, von Österreich unabhängige ungarische Seeschiffahrt konnte erst Ende des XIX. Jahrhunderts Wirklichkeit werden.

Im Kapitel VII. mit dem Titel **"HERBSTWENDE"** faßt der Autor kurz die geschichtlichen Veränderungen, die Entwicklung der österreich-ungarischen Beziehungen zusammen, spricht darüber, daß sich die österreichische Regierung bis zum Herbst 1848 gegenüber der ungarischen Regierung loyal verhalten und praktisch in jeder wesentlichen Frage nachgegeben hatte. Die ungarische Regierung legte dem Hof gegenüber ein ähnliches Verhalten an den Tag, dazu zwangen sie die schweren inneren Probleme. Später waren infolge der innerpolitischen Ereignisse auch in der ungarischen Regierung Veränderungen eingetreten (siehe "Historische Chronologie"). Ende Oktober trat Batthyány zurück und mit dem 15. Oktober übernahm im Sinne des vom Parlament gefaßten Beschlusses der OHB (Landesverteidigungsausschuß) die Aufgaben der Regierung, welcher sich aus 8 Mitgliedern des Abgeordnetenhauses und 4 Angehörigen der Magnatentafel zusammensetzte. Den Einfluß der veränderten politischen Lage auf die Post faßt der Autor unter dem Titel **"VERÄNDERUNGEN IN DER VERWALTUNG, Übergangsperiode"** zusammen.

Nach dem Rücktritt von Gábor Klauzál wurde das Ministerium zwischen dem 11. und 30. September von Ágoston Trefort geleitet. Zur Leitung des Postwesens erhielt - am 21. Oktober - der Postabteilungsdirektor-Rat Mihály Ambrus den Auftrag.

Die in der militärischen Lage eingetretenen Veränderungen behinderten den Beförderungsdienst bei seiner reibungslosen Abwicklung, darüber berichtet der Autor anhand zeitgenössischer Dokumente: mit ans Ministerium geschickten Berichten [1.kf. 158a t. und 1.kf. 243a t.], vom Ministerium erteilten Weisungen [1. kf. 57a t.] und mit Hilfe der Kriegsberichterstatter des Blatts "Közlöny (Anzeiger)" [1. kf. 162a t., Közlöny, 1848/122sz.], all diese Angaben faßt der Autor im Abschnitt **"VERÄNDERUNGEN IM BEFÖRDERUNGSDIENST"** zusammen, worin er die "Hindernisse des Postverkehrs" vorstellt. Die Entwicklung der Ereignisse wird vom Kartenausschnitt anschaulich aufgezeigt (Abbildung Nr. 35). Die Hauptpostdirektionen wurden laufend von den Behinderungen im Postverkehr informiert. [1. kf. 165a t.]

Der Autor berichtet unter der Überschrift "zurückgehaltene Sendungen" über diejenigen Schwierigkeiten, welche die Ereignisse dieser Zeit im Süden verursacht hatten (über die Behinderung der von Vukovár nach Semlin weiterzuleitenden Depeschen, über die Festlegung neuer Routen [6. kf. 23a t.]; über das Öffnen der ans "General Commando" adressierten 13 Sendungen, ihr Weiterschicken nach der Überprüfung (3.kf. 113a t.), über das Plündern der Geldbriefe. [9. kf. 76c t.]

Der Autor stellt hier den, 2 Postdirektionsperioden berührenden **"DIENST IN DER NATIONALGARDE"** und die damit zusammenhängenden Verfügungen vor, die im Interesse der Gewährleistung eines reibungslosen Postverkehrs getroffen wurden.

Die Rekrutierung der Nationalgarde erfaßte auch die ungarischen Postämter und Briefsammelstellen, der Mangel an Personal stellte für zahlreiche Postämter ein Problem dar, weshalb sie um die Befreiung vom Dienst baten. [6.d. 125a t.] Auf den Einspruch der Beamten hin ergriff der Ministerpräsident Lajos Batthyány selbst Maßnahmen (716/eln. Abbildung Nr. 36). Auf deren Grundlage wurde von Klauzál am 11. August 1848 die diesbezügliche Verordnung Nr. 3860/6999 erlassen. [6. d. 121a t.]

Aus der Nummer 101 des Anzeigers zitiert der Verfasser die Punkte der Gesetzänderung, die sich auf die Postbeamten beziehen. Neben den, vom Dienst in der Nationalgarde verursachten Problemen [1. kf. 165a t.] führt der Autor auch ein Gegenbeispiel an: den Fall des Postmeisters von Vasvár, Lajos Bölcs, der darum bat, zu einem Husarenregiment eingezogen zu werden. [14. kf. 187 t.]

Der Verfasser geht im Kapitel XI. auf die Entwicklung des **"BRIEF- UND FAHRPOSTTARIFS"** ein. Der Beförderungstarif wurde der Beförderungsart entsprechend festgelegt, und zwar danach, ob die Beförderung per Briefpost, Fahrpost oder Kurierpost erfolgte. Von den, die Beförderung übernehmenden Postfahrten beförderten einige nur Briefpost, andere Brief- und auch Fahrpost. Der Transport des Gepäcks der Reisenden wurde bei jeder Postfahrt gesondert verfügt. [G.D. 22-23old.]

Der Autor spricht über die **"TARIFORDNUNG"**, über das am 1. August 1842 (in Wien am 23. März 1842) in Kraft getretene letzte Brief- und Fahrpost-Tarifsystem. Damals wurde die gradlinige Entfernungsmessung eingeführt, deren Maßeinheit auch weiterhin die österreichische Meile war (1 Meile = 7.586 Meter). Die Tarifverordnung war auf dem Gebiet der ungarischen Postverwaltung nach 1848 noch in Geltung. Der Verfasser macht unter Verwendung der 1995 herausgegebenen Studie von Dénes Czirók mit den Faktoren bekannt, welche dem Brief- und Fahrposttarif zugrunde lagen.

Der Abschnitt **"Briefpostgebühren"** beschäftigt sich mit den Gebühren für eine In- und Auslandsbeförderung (mit dem entfernungsabhängigen Porto, dem Tarif für ein-

fache Briefe mit einem Gewicht von maximal einem halben Lot sowie mit der gewichtsabhängigen Entwicklung des Portos für Briefe und Schriftstücke). Die wichtigeren Abschnitte der unter dem Titel **"Die Briefpostgebühren und deren Anwendung"** stehenden Verfügungen der Tarifordnung von 1842 vorstellend spricht der Autor über die Abfertigungs- und Frankierungsordnung der verschiedenen Arten von Sendungen.

Er geht auf die Details des "**Fahrposttarifs**", auf die gebührenbestimmenden Faktoren ein. (Entwicklung der anhand des Werts, anhand des Gewichts zustehenden Postgebühren (Abbildungen Nr. 37 und 38) sowie die Gebühren nach Inhalt.

Unter der Überschrift "Abfertigungsverfügungen" faßt der Verfasser diejenigen zusammen, welche auch noch 1848 galten.

Dabei spricht er darüber, daß jede Fahrpostsendung als Einschreibesendung behandelt werden mußte, daß zur Sendung kostenlos ein Aufgabeschein ausgestellt wurde, auf dessen Rückseite die Kunden über die Abfertigungsgebühr informiert wurden.

Gesondert wurde über die Zustellung, die unzustellbaren Fahrpostsendungen, die eventuellen Portoermäßigungen bestimmt.

Auch die sich auf die Kuriergebühren beziehenden Verfügungen blieben unverändert, der Tarif hingegen wurde in jedem Fall extra festgelegt.

Bei der Aufgabe mußte das Porto bis zum Bestimmungsort in bar bezahlt werden, seine Höhe hing von den Entfernung zwischen dem Aufgabe- und dem Bestimmungsort, von der kürzesten Postroute und vom Gewicht der Sendung ab. In außergewöhnlichen Fällen – z.B. wenn die Postroute nicht im voraus festgelegt werden konnte oder der Bestimmungort außerhalb der Postroute lag - mußte der voraussichtliche Betrag der Postgebühr hinterlegt werden. Im Abschnitt **"Tarifänderungen (1848)"** stellt der Autor mit Hilfe von Abbildungen (Nr. 39, 40 und 41) und von Zitaten aus der Verordnung, Anweisung die im Jahr 1848 erlassene neue vorläufige Tarifordnung, -verordnung [18. kf. 17a t., Abbildung Nr. 42] und die Entwicklung des Tarifs für Warenartikel vor.

Im Zusammenhang mit der Messung der **"Entfernung zwischen den Poststationen"** informiert der Verfasser, daß die Verordnung Nr. 16897 vom Jahr 1835 noch 1848 gültig war (Bericht über die Festlegung der Route von der Stadt Tokaj bis zur Komitatsstadt Liszka).

Der Autor spricht über die Entwicklung der **"Personenbeförderung und Gepäckgebühr"** [8. kf. 3a t.], teilt mit, daß die Allgemeinheit sich aus dem Anzeiger über die Verordnungen informieren konnte. [1. kf. 157a t.] Unter dem Titel "Verwendung von Pferd und Wagen" faßt er die diesbezüglichen Verfügungen zusammen. Die Gebühren für die Sendungen hatten sich - wie früher nach Art der Beförderung - auch abhängig vom benutzten Fahrzeug geändert. Im Zusammenhang damit führt der Verfasser mit der Akte Nr. 14753 [8. kf. 11a t.] die am 4. April 1848 über die ungarischen Poststationen verabschiedete Verfügung an.

Die "mit Postfahrten erfolgende Personenbeförderung" stellt der Autor mit der, zum Beförderungsdienst herausgegebenen Verfügung aus dem Jahr 1840 (Abbildung Nr. 43) sowie den diesbezüglichen Anordnungen vor.

Auch über den **Mallepost**-Tarif erhält der Leser eine detaillierte Beschreibung aus den, unter 1. kf. 157a t., 3.kf. 144 t. und 1. kf. 97a t. zu findenden Bestimmungen.

Im Teil **"Entschädigung"** beschäftigt sich der Verfasser mit der 1830 eingeführten "Zustellung frei Haus" und der Verwaltung der "poste restante"-Sendungen (postlagern-

den Sendungen). Von den Verfügungen aus dem Jahr 1848 stellt er die Weisung vor, die zum Zeitpunkt der Aufnahme des Bahntransports zwischen Wien und Preßburg über die Zustellung der Sendungen ausgegeben wurde. Er erörtert die Umstände der Zurücksendung, die Gebühren für die Retoursendungen sowie die im Juli 1848, dann ab Jahresende aus der Transportbehinderung herrührenden Schwierigkeiten. Es häuften sich die Beschwerden der Postämter und Postmeister gegen das Aufhalten und Ausrauben der Postkutschen, die umsichtig untersucht wurden. Die Regierung verbot die Ausfuhr von Gold und Silber, die Geld enthaltenden Briefe wurden zurückgehalten und an den Absender zurückgeschickt. [3. kf. 167a und 145 t.]

Die Zunahme des Briefverkehrs, der Zeitungsabonnements verlangte nach einer vorschriftsmäßigen Abwicklung, nach der Bearbeitung der sich häufenden Beschwerden. Die Feststellung der **"Schadenersatzverpflichtung"** wurde auch durch das ungeregelte Verhältnis zwischen Ungarn und Österreich erschwert. Die sich auf den Schadenersatzanspruch beziehenden Verfügungen wurden auf dem Aufgabeschein der Sendungen vermerkt. Die Nachforschungen nach den verlorengegangenen oder fehlgelenkten Sendungen erfolgten anhand des ausgestellten Nachfrageschreibens.

Bei der Bestimmung der **Entschädigung** spielten die Ortsstempel eine wichtige Rolle, deshalb wurde deren Verwendung reglementiert. [10. kf. 7 1/2 t.] Die den Schadenersatz verschuldende Person wurde ermittelt (sich mit der Entschädigung beschäftigende Archivdokumente 9.kf.) und die Höhe des Schadenersatzes auf der Grundlage der im Verlauf der Ermittlung festgestellten Daten festgesetzt. In dem Fall, wenn Briefpostsendungen verlorengingen, die ohne Wertregistratur und nicht als Einschreiben aufgegeben worden waren, wurde der Schadenersatzanspruch nicht befriedigt.

Der Autor befaßt sich extra mit dem **"Verspätungszuschlag".** Der Grund für die Verspätung der Fahrten wurde in den Retardenzen angeführt, die Verspätungszuschläge über das Rechnungsamt vom Verantwortlichen eingetrieben. Der Grund für die Verspätung der Fahrten mußte nachgewiesen werden, die Postmeister haben oft mit einer, bei den lokalen Behörden beantragten Bestätigung um die Erlassung des Verspätungszuschlags angesucht. [3. kf. 53 t.]

Der Autor geht unter dem Titel **"Beförderung von Depeschen"** auf die Abfertigung, Beförderung der Depeschen bzw. die Regelung der Tarife für Depeschen ein. Als Beispiel dafür stellt er die, aus der Sammlung von dr. F. N. ausgewählten Depeschen vor. [siehe noch Feldpostdienst, Abbildungen Nr. 44 und 45] Der Autor faßt hier die Anweisungen zusammen, die mit der Abfertigung von Depeschen in Verbindung stehen. [3.d. 26a t. und 3. kf. 48a t.] Infolge der militärischen Ereignisse hatte die Zahl der Depeschen zwischen den Korps zugenommen, was die Verabschiedung neuer Verfügungen erforderlich machte (siehe Verfügungen von Madarász).

Im Kapitel X. **"DER LANDESVERTEIDIGUNGSAUSSCHUSS"** faßt der Autor unter der Überschrift **"DIE ÜBERNAHME DER AUFGABEN DER REGIERUNG – 15. Oktober 1848"** die politischen und militärischen Ereignisse, die Gründe der Reorganisierung zusammen — wie auch die darauffolgende präsidentenzentrische Sachbearbeitung, wobei Lajos Kossuth als Vorsitzender des Ausschusses eine entscheidende Rolle spielte (Abbildung Nr. 46). Er geht kurz auf die, auch aus postalischer Hinsicht eine bedeutende Rolle spielende Institution des Regierungskommissars ein, dokumentiert dessen Tätigkeit.

Unter dem Titel **"Landesweite Polizei- und Postabteilung (Postverwaltung, Übergangsperiode)"** informiert der Autor darüber, daß dem Innenministerium im Verlauf der Reorganisierung die polizeilichen, dem Handelsministerium hingegen die postalischen Angelegenheiten entzogen wurden, daß danach unter dem Namen Landesweite Polizei- und Postabteilung eine dem OHB direkt unterstellte Organisation bis zum April 1849 tätig war.

Mit Hilfe von Archivmaterial macht der Autor mit den Veränderungen bekannt, die mit der Post zusammenhingen, stellt die für die Leitung des Postwesens zuständigen Personen vor. Das Postwesen lag in der Zeit in der Hand von Mihály Ambrus, sein an den Ausschuß gerichteter Brief legt die Situation des Postdienstes dar. [H2 2160/e sz. und Abbildung Nr. 47]

Der Verfasser faßt unter dem Titel "**Hindernisse bei der Postabfertigung** (Verwaltung)" die auf den Postdienst ausgeübten Auswirkungen der Kriegsereignisse, die Verlagerung der Postdirektionen , dann in zeitlicher Reihenfolge die Anordnungen von Mihály Ambrus und László Madarász zusammen.

Unter der Überschrift **"László Madarász (28. November 1848 – Januar 1849)"** geht der Autor darauf ein, daß László Madarász, das Mitglied des OHB schon am 3. November 1848 eine Verfügung unterzeichnet hatte, obwohl anhand der Dokumente die Landesweite Polizei- und Postabteilung erst am 28. November 1848 von ihm übernommen wurde. Das Ressort der unter seiner Leitung stehenden Wirtschaftsgruppe war mit der Aufgabe des Statthaltereirats identisch, als Aufgabe der übrigen Gruppen sah er die von der Kammer bzw. der Wiener Hauptpostdirektion erledigten Angelegenheiten vor. László Madarász hatte bei der Neuorganisierung der Postabteilung eine personalstarke Postabteilung aufgestellt. Die von den Angestellten der Postabteilung bekannten Personen sind:

Räte: Kandid Kovachich als Abteilungsleiter und Andor Gömöry

Sekretäre: Elek Daróczy, Károly Kornis und Dániel Németh

Absatz: Gábor Dalnoki, József Dánóczy und Imre Horváth

Diese Abteilung erledigte auch die mit dem Verkehr zusammenhängenden Angelegenheiten.

Im Kursbüro waren 2 Postbeamte und Schreiber beschäftigt, die Organisierung der Postrouten erfolgte nicht hier sondern in der Abteilung. Der Kompetenzbereich der Hauptpostdirektionen und der Postdirektionen blieb unverändert.

Der OHB erließ ab Oktober 1848 Verordnungen, wobei diejenigen, welche auch Rechtsnormen enthielten, im Anzeiger veröffentlicht wurden, darunter die von László Madarász getroffenen, sich auf das Postwesen beziehenden Anordnungen. [3. November 1848, 1. kf. 205 t.]

Die Angaben der Liste, die auf die Verordnung László Madarász' vom 3. November hin von der Preßburger Postdirektion über die Postämter und Briefsammelstellen zusammengestellt wurde, sind in der Tabelle der Studie zu finden. [1. kf. 226a t.] Die Komitate wurden erst einen Monat später davon unterrichtet, daß László Madarász die Leitung des Postwesens übernommen hatte. [K.M. IV.6O1/b 626/1848sz.]

Der Verfasser spricht beim Abschnitt "Postpersonal" als Einzelfall über die Enthebung der Leiter der Preßburger Direktion, die sich als unzuverlässig erwiesen hatten. [H51 14. kf. 226a t.] Er macht mit den Dokumenten der Ernennung des Revisors József

Náthy zum vorläufigen Direktor von Temeschburg [Tv.pn. Pomu. 42 sz.] und den, von ihm in Szegedin erteilten Weisungen bekannt.

Der Autor stellt die "Restriktionsmaßnahmen" (bezüglich der Abfertigung der ins Ausland gehenden Briefe, der Depeschen von Privatiers) von László Madarász vor. [7. kf. 45a t.]

In Auswirkung des Kriegsgeschehens wurde eine Sonderverordnung über den **Transport von Schußwaffen** [6641/1440sz., 3. kf. 144a t.] erlassen. Hier geht der Verfasser auf die Vorgeschichte des Themas, auf den Brief des Komitatsausschusses Miskolcz (Miskolc) und das Antwortschreiben von Mihály Ambrus ein. [dr. Ka.M. Archiv des Komitats Borsod IV/B.601/a 520/1848]

Der Autor hatte schon früher erwähnt, daß das ungarische Ministerium aus Loyalität erst am Jahresende eine Verordnung über **"die Nationalfarben, das Landeswappen"** erließ. [7011/1544sz., 72. kf. 21a t., Abbildung Nr. 50] Damals wurde die den Postillionen geltende Weisung erlassen. [7010/1543/1848, zu finden unter 72. kf. 20 t., sowie Abbildung Nr. 51]

Der Autor veröffentlicht auch die wegen der "Verschärfung des internationalen Postverkehrs" verabschiedeten, im Postjournal von Temeschburg zu diesem Thema entdeckten Verfügungen [7037/1561sz. 3. kf. 160 t., Abbildung Nr. 59), spricht über die verschärfte Kontrolle der Sendungen sowie darüber, daß die Eilfahrten ausschließlich nur mit Pässen in Anspruch genommen werden konnten. [3. kf. 159a t.]

Am Ende des Kapitels faßt der Autor die mit der "Entwicklung der Abrechnungsordnung" in Verbindung stehenden Angaben, die Änderungen bei der Abfertigungsordnung, die Organisierung der Kontrolle in Ungarn zusammen. Er stellt den Vorschlag der Hauptpostdirektion Ofen, die von der Direktion zusammengestellte Abrechnungsliste. [1. kf. 199 t., Abbildung Nr. 52], die an die Postämter herausgegebene Ausführungsverordnung [4. kf. 303 t] vor.

Der Verfasser verfolgt die "SITUATION DES BEFÖRDERUNGSDIENSTES" im Spiegel der Kriegsereignisse im Herbst. Die Arbeitsbedingungen der Regierung und der Direktionen wurden immer mehr von der Befahrbarkeit der Postrouten bestimmt. Auch die Kompetenzen hinsichtlich der Postämter gestalteten sich in Abhängigkeit von der militärischen Situation. Die Postverbindungen änderten sich laufend, am Jahresende können wir auch den Anweisungen des Regierungspräsidenten und der Befehlshaber der sich im betreffenden Gebiet aufhaltenden höheren Militäreinheiten begegnen.

Die vom Autor im Verlauf seiner Nachforschungen entdeckten, vom Verkehr handelnden, unter H/51 1. kf. vorzufindenden Schriftstücke bezeugen, daß die Bedeutung des Postverkehrs ab Ende 1848 nur noch zugenommen hatte. Die Berichte enthielten in zahlreichen Fällen auch einen kurzen militärischen Lagebericht, wir können daraus die infolge des Abzugs der Armee eingerichteten neuen Postverbindungen entnehmen, die von den Regierungskommissaren erteilten Instruktionen kennenlernen. [ebenda, 164a t.]

Von den zitierten Dokumenten berichten die ersten von den, im Gebiet von Siebenbürgen aufgetretenen Schwierigkeiten bzw. über die, zu deren Lösung gegebenen Anweisungen. [ebenda, 180a t., 181 t. und 215a t. sowie 1. kf. 211a t. und 4. kf. 237 t.] Der Autor macht mit den postgeschichtlichen Aspekten des Kriegsgeschehens in Klausenburg [ebenda, 194a t.], den Verfügungen nach der Rückeroberung [1. kf. 244 t.] bekannt und geht dann ausführlich auf den, am 9. Dezember geschickten "Offiziellen

Bericht" des Postamts Szilágysomlyó ein, der über "die Verordnung des Herrn Bem" berichtete, darüber, daß die früher zweimal wöchentlich verkehrende Postfahrt jeden Abend um 10.00 Uhr abging [ebenda, 221a t.]

Im weiteren schreibt der Autor über die im Süden des Landes entstandene militärische Situation, über die dort eingeführten Veränderungen. Ein anderes Schriftstück erörtert die, auf die Versetzung des Generals Mór Perczel nach Letenye folgenden Veränderungen, berichtet auch über die Kriegslage. [1. kf. 232a t.]

Der Autor berichtet weiterhin über die Verkehrsschwierigkeiten infolge der Besetzung von Ofen und Pest, über die Maßnahmen der Fahrpostdirektionen und des ungarischen Ministeriums. Er zitiert die Verordnung von Ambrus Mihály an die Postdirektionen. [6239/1315sz., H2, 582-583 lap] Antal May, der Direktor des Haupt-Fahrpostamts Ofen, beantragte, Maßnahmen zur Lösung der vom militärischen Geschehen verursachten Probleme zu ergreifen. [ebenda, 190 t.]

Der Verfasser geht detailliert auf die Betriebsordnung der, wegen der Stillegung der Linie Wien-Preßburg eingerichteten vorläufigen Mallepostfahrten (Packpost, Eilpost, Fahrpost) zwischen Preßburg – Ofen und zurück ein. Wir erhalten eine Antwort darauf, welche Veränderungen die ungarische Verwaltung bei der Abfertigung einführen wollte, zu welchen Bedingungen die Beförderung von Personen erfolgte. Als Abbildung kann die als Anlage beigefügte skizzenhafte Karte (Abbildung Nr. 53 und 54) betrachtet werden.

Über die Einrichtung der vorläufigen Mallepostfahrten zwischen Pest-Ofen-Preßburg wurden neben der breiten Öffentlichkeit die Hauptpostdirektionen von Ofen und Preßburg und der OHB informiert. [1. kf. 157a t.]

Der Autor hebt hervor, daß für die sichere und schnelle Abwicklung des beträchtlichen Briefverkehrs in Nordungarn die Zahl einzelner Postfahrten erhöht, dafür die anderer verringert wurde. Zur Veranschaulichung dessen veröffentlicht der Autor die Dokumente über die Organisierung mehrerer Fahrten [ebenda, 171 t.], macht mit der Kartenskizze zur zwischen Preßburg und Besztercebánya verkehrenden Mallepostlinie [1. kf. 58 und 214a t.] sowie mit der Kurstabellenordnung der Brief- und Mallepost bekannt (Abbildung Nr. 55).

Die Armeen von Feldmarschall Schlick hatten, aus Galizien eindringend, Kaschau besetzt, in Miskolcz wurde eine provisorische Postdirektion eingerichtet. Der Autor führt mit authentischen Dokumenten, Karten die zur Verlegung der Postverbindungen ergriffenen Maßnahmen [ebenda 1. kf. 228a t.] und die, von Lajos Kossuth im Namen des OHB am 24. Dezember 1848 erteilte "dringende" Anweisung [1. kf. 231a t., Abbildungen Nr. 56 und 57 an.]

Zum Abschluß des Kapitels informiert der Verfasser darüber, daß mit der Ausbreitung des Kriegs auf die Regierungskommissare eine immer größere Verantwortung entfiel, daß Lajos Kossuth ihre Befugnisse zur schnellen Ergreifung von Maßnahmen und zur Kontrolle der Ausführung der Maßnahmen erweitert hatte. Der Autor zitiert die am 7. Dezember 1848 erlassene Verordnung von László Madarász [1. kf. 245a t.] und den Antrag des Regierungskommissars Baron János Jeszenák, worin er um die Einrichtung täglicher Postfahrten zwischen Rakovic und Tyrnau bat, der Antrag wurde laut Vermerk auf dem Dokument "am 28. Februar 1849 entschieden". [ebenda, 163a t.] Hier macht der Autor mit dem Vorschlag bekannt, den Lajos Kossuth zur Ablieferung und Verwaltung der Einkünfte der Fahrpostämter unterbreitet hatte. [4. kf. 29a t.]

Am 16. Dezember 1848 überschritten die Truppen des Fürsten Windischgrätz die ungarische Grenze. Der Autor faßt die Ereignisse, Verfügungen dieser Zeit unter dem Titel **"PROVISORISCHE ÖSTERREICHISCHE BÜRGERLICHE VERWALTUNG"** zusammen. Er spricht ausführlich darüber, daß die Leitung des Postwesens - wenn auch nur für kurze Zeit – wieder von Wien übernommen wurde. Mit der Verwaltung wurde Graf Móricz Almásy, der provisorische Statthalter der ungarischen Kammer betraut. Die authentischen Dokumente dieser Zeit stellt der Autor aus der Sammlung des Postmuseums vor. [2825 sz. Pomu:2174.a] Zu den Dokumenten gehören die von außer Landes stationierten Militärbehörden geschickten, von Privatiers geschriebenen Depeschen sowie die, die Abfertigung von ins Ausland adressierten Sendungen (Briefen und Zeitungen) verschärfenden Verfügungen, die von der nationalen Verwendung handelnden Verordnungen sowie die, an die Postämter erlassenen "Rundschreiben-Verordnungen" - all die, welche der Autor in seiner Studie vorstellt. Eine Sonderverordnung wurde über die Einziehung der Stempel erlassen, welche die ungarische Regierung hatte anfertigen lassen. [260 sz., Pomu 2174.3 sz.] Der Autor macht mit den Hindernissen bei ihrer Ausführung bekannt, die früheren Stempel waren von den Ämtern im Sinne der Anweisung des ungarischen Ministeriums zerbrochen worden. [Pomu 2176.0sz.] Es wurde verfügt, die Abrechnungen erneut nach Wien zu schicken (unter der Nummer 286.317). Der Autor geht an derselben Stelle auf die "Rundschreiben-Verordnung" Nr. 452 ein, welche die Erfassung der von den Kriegsereignissen versachten Schäden anordnete. [Pomu 2174/7 sz.]

Im Kapitel **"DEBRECZINER REGIERUNG 1849"** erwähnt der Verfasser, daß ein Großteil der Dokumente aus dem Jahr 1849 verloren gegangen ist, weshalb er die historischen Ereignisse und Postaspekte dieser Zeit mit Hilfe der, in der Arbeit von Dr. Ferenc Mónus (dr. M. F.) "AUS DER GESCHICHTE DER ALTEN UNGARISCHEN POST" und im Buch von Miklós Kamódy (Ka.M.) veröffentlichten Angaben und Dokumente sowie anhand der im Postjournal von Temeschburg gefundenen Verfügungen aus dem Jahr 1849 vorstellt.

Er veröffentlicht die Angaben, die sich auf das nach Debreczin geflüchtete Postpersonal beziehen. [dr. M.F. 93 old.]

Aus derselben Quelle publiziert er die am 12. Januar den Postmeistern und Postverwaltern gegebene Anordnung von László Madarász (dr. M.F. 94 old.), macht mit der, in der Ausgabe des "Debrecziner Anzeigers" vom 14. Januar 1849 erschienenen Anweisung Nr. 10 bekannt, die im Interesse des ungestörten Betriebs der Post erteilt wurde.

Der Autor berichtet über diejenigen Maßnahmen der ungarischen Regierung, welche gewährleisteten, daß der Post- und Beförderungsdienst in den, unter ihrer Oberhoheit stehenden Gebieten trotz der Krisensituation die Ansprüche der Regierung und der Öffentlichkeit erfüllen konnte. [dr. M.F. 97 old.] Eine solche Maßnahme ist die sich auf die Hauptpostdirektion Ofen beziehende Instruktion und die, den Briefträgern im Februar 1849 erteilte Anordnung. [dr. M.F. 98 old.]

Anhand des Postjournals von Temeschburg teilt der Autor mit, daß die Bezirks-Postdirektion Temesch im April 1849 einen Rundbrief nach Szegedin geschickt hatte. [277 sz.] Dieselbe Quelle belegt, daß die Landespostabteilung auch weiterhin in Debreczin saß. [Verfügung über die Einschickung der Abrechnungen nach Debreczin, 298 sz.]

Aus dem Nationalkalender von 1849 veröffentlicht der Verfasser die Abfahrt und

Ankunft der Postfahrten sowie das, die Ordnung der Postverbindungen enthaltende Verzeichnis.

Der Autor faßt in einem extra Kapitel die Zeit unter dem Reichsverweseramt und der Ministerpräsidentschaft von Bertalan Szemere zusammen. Unter der Überschrift **"DIE SITUATION DES POSTWESENS** 1849 (19. April – 11. August)" macht er mit der Tatsache bekannt, daß der Finanzminister Ferenc Duschek und der Finanzrat Ferenc Kardos letztendlich erst Ende Mai das Postwesen übernommen hatten, sowohl in finanzieller als auch administrativer Beziehung (in Debreczin, dann in Pest). Er führt die wenigen Dokumente aus dieser Zeit an.

Der Verfasser geht ausführlich auf die Verwaltung der "beschlagnahmten, aufgehaltenen Sendungen" ein. [3. kf. 180 t.]

Am 12. Mai 1849 hatte das Hauptpost-Verwaltungsamt (Debreczin) eine Meldung in Sachen der in Arad und Großwardein beschlagnahmten und eingeschickten Briefe erstattet. Auf dem Umschlag des Postamts Großwardein ist schon die, auf die Unabhängigkeitserklärung folgende neue Bezeichnung "Staatliches Postamt" (Abbildungen Nr. 58 und 58a) zu lesen. Der Leser lernt die Postämter der Stadt Debreczin kennen: Hauptpost-Verwaltungsamt (Debreczin), Hauptpostdirektion des Bezirks Debreczin, Landespostabteilung (Debreczin, Abbildungen Nr. 57, 59 und 60).

Eine neue Station der Ereignisse erörtert der Autor unter dem Titel **"ZURÜCKÜBERSIEDLUNG NACH PEST",** hier spricht er über die Tätigkeit der, nach der Verordnung vom 31. Mai 1849 zurück nach Pest-Ofen übersiedelnden Regierung, über die Entwicklung des Postwesens und darüber, daß die Postabteilung des Verkehrsministeriums mit der Leitung des Postwesens beauftragt wurde (siehe Abbildung Nr. 59). Nach einer kurzen Zeit - im Juni – wurde seine Verwaltung vom Finanzministerium übernommen. Das Aktenmaterial des Finanzministeriums ist fast vollständig vernichtet worden, in Ermangelung von Quellenmaterial sind uns über den Postdienst dieser Zeit nur wenige Angaben bekannt.

Wegen der Veränderungen in der militärischen-politischen Lage war die Regierung erneut gezwungen, die Haupstadt zu räumen. Am 8. Juli 1849 verlagerte die Regierung ihren Sitz nach Szegedin. Der Autor legt als dokumentarischen Beleg der, die Vereinigung von Pest und Ofen vorbereitenden, jedoch gescheiterten Verordnung ein, an Budapest adressiertes, im Juli aufgegebenes Schriftstück vor, dessen Erledigung wegen der Kriegslage verschoben wurde (Abbildung Nr. 61).

Über die Arbeit der **"SZEGEDINER REGIERUNG"** sprechend kann der Autor nur vermuten, daß auch das Postwesen von hier aus geleitet wurde. Er erwähnt den Mangel an Originaldokumenten, dessen Ursache er darin sieht, daß sich bei der Flucht der Regierung niemand für die Aufbewahrung der Akten verantwortlich fühlte. Unter der Überschrift **"DIE LETZTEN TAGE DER REGIERUNG, ARAD, LUGOS"** faßt der Autor die letzten Geschichtsereignisse zusammen. Er berichtet darüber, daß im weiteren das Kriegsgeschehen sowie die Entscheidung einzelner Minister das Schicksal der Regierung bestimmten. Am 11. August 1849 wurde in Arad der letzte Ministerrat einberufen, bei welcher Gelegenheit der Oberbefehlshaber Artúr Görgey die uneingeschränkte Vollmacht erhielt, Lajos Kossuth hingegen zurücktrat und nach Lugos aufbrach. Am 13. August 1849 legte Artúr Görgey bei Világos ("iria) vor den Truppen des Zaren die Waffen nieder. Schließlich schreibt der Autor kurz über die Repressalien,

die der Kapitulation folgten, über die Hinrichtung von Graf Lajos Batthyány - dem ersten unabhängigen ungarischen Ministerpräsidenten - am 6. Oktober 1849 in Pest und über die am selben Tag erfolgende Exekution von 13 Oberoffizieren der Honvéd in Arad. (farbe Abbildung Nr. 12 und Abbildung 62).

Während der historischen Periode der Jahre 1848/49 war die ungarische Post - wenn auch nur für kurze Zeit - unabhängig gewesen. Die Regierung hatte Initiativen zur Umwandlung des Geistes der Post, zur Reform der Postverwaltung ergriffen. Das Schicksal der Postverwaltung wurde jedoch von den geschichtlichen Ereignissen gelenkt. Die komplette Reorganisierung konnte wegen der kurzen, zur Verfügung stehenden Zeit nicht realisiert werden, der Großteil der Maßnahmen blieb im Entwurf stecken.

Im Kapitel **"DIE GESCHICHTE DES FELDPOSTDIENSTES"** arbeitet der Autor ein, im postgeschichtlichen Quellenmaterial bislang kaum bekanntes Gebiet auf: die Feldpost der k.k. Armee und der ungarischen Honvéd, welche auf die historischen Ereignisse der Jahre 1848/49 hin entstanden war. Zum Kennenlernen der Feldpost, die während des kurzen geschichtlichen Abschnitts des Freiheitskriegs eine ausgesprochen wichtige und spezielle Rolle spielte, skizziert der Autor die Umstände der Aufstellung der ersten ungarischen Armee, "die Geburt der Nationalgarde und der Honvéd", die in dieser Angelegenheit getroffenen Maßnahmen der ungarischen Regierung.

Er spricht detailliert darüber, daß sich Anfang 1848 ein Viertel des k.k. Heeres aus ungarischen Truppen rekrutierte, deren Großteil in Italien stationiert war. In Ungarn hielten sich hauptsächlich die Einheiten auf, die mit Soldaten aufgefüllt wurden, welche aus anderen Regionen des Reichs stammten.

Wegen der Unzuverlässigkeit der k.k. Armee hatte die ungarische Regierung beschlossen, ein aus 10.000 Personen bestehendes Freiwilligenheer aufzustellen, womit sie die Basis für eine eigene ungarische Armee legen kann. Die Organisation war die Aufgabe von Lajos Batthyány bzw. des OHB. Die ungarische Regierung sah die Bewahrung der nach Jahrhunderten erkämpften Unabhängigkeit, die Erhaltung von Ruhe und Frieden als ihre grundlegende Aufgabe an. Es nahm die Organisation der Freiwilligentruppen, die Anwerbung der Nationalgarde und letztendlich der organisatorische Aufbau der Honvéd (Gesetzartikel XXII/1848 "über die Nationalgarde") ihren Anfang, was schon den Beginn des selbständigen ungarischen Militärwesens bedeutete.

Die ungarische Regierung unterstellte zuerst die auf dem Territorium des Landes stationierten Militärverbände ihrer Aufsicht, danach folgten Versuche, die im Ausland stationierten, mit Ungarn aufgefüllten Truppen heimzuholen. Dieses Vorhaben schritt jedoch nur sehr langsam voran, am 7. Mai 1848 erteilte der Monarch eine Anweisung, in deren Sinne er die Befehlsgewalt über die in Ungarn und in den angeschlossenen Landesteilen stehenden Truppen auf den ungarischen Kriegsminister Lázár Mészáros übertrug (dr.N.F. Abbildung Nr. 63). Die Kompetenz des ungarischen Kriegsministeriums erstreckte sich auch auf die Militärgrenze.

Die langsam heimkehrenden Einheiten bildeten die Basis der ungarischen Honvéd. Auch die Organisation der Nationalgarde wurde fortgesetzt (Sendung an die 1. Schwadron der Nationalgarde des Komitats Csongrád, Abbildung Nr. 64). Das Abgeordnetenhaus erhöhte am 11. Juli die Stärke der Armee auf Antrag von Lajos Kossuth auf 200.000.

Der Autor geht kurz auf das Taktieren des Wiener Hofs ein, womit er versuchte, die Nationalitäten gegen die ungarische Regierung aufzuwiegeln, was schließlich zum

bewaffneten Zusammenstoß führte. Weiterhin spricht er über die Entwicklung der militärischen und politischen Situation Ende 1848, Anfang 1849 sowie darüber, daß die österreichische Streitmacht selbst in der, sich für die ungarischen Unabhängigkeitsbestrebungen ungünstig veränderten außenpolitischen Situation die ungarische Honvéd nur mit Hilfe der Interventionstruppen des russischen Zaren besiegen konnte.

Die kurze Geschichte der Entstehung und der Tätigkeit der "FELDPOST DER ÖSTERREICHISCHEN ARMEE", den Tätigkeitsort der Feldpostämter, die von ihnen benutzten Stempel stellt der Autor auf der Basis des Artikels vor, den der Sektionschef i.R. Josef POSCH, der österreichisch-ungarische Generalfeldpostdirektor a.D. in der Zeitschrift "Die Postmarke", Ausgabe Nr. 23/1924 veröffentlicht hatte. Auf Wunsch des Feldmarschalls Windischgrätz erteilte das k.k. Armee-Oberkommando seine Zustimmung dazu, daß im Schloß Schönbrunn eine Feldpost aufgestellt wird, mit zwei Paar Pferden nebst zugehörigen Postillionen, mit einem halbgedeckten viersitzigen Wagen und einem kleinen Estafettenwagen.

Für die vorläufig aufgestellte Feldpost wurde eine Instruktion verfaßt, deren Inhalt nicht bekannt ist, vermutlich hat sie jener aus dem Jahre 1820 entsprochen. Mit der Leitung dieses Feldpostamtes wurde der Hofpostamtsoffizier Johann von Preu betraut, der seinen Dienst am 22. November 1849 übernahm und dem ein Postakzessis zur Seite gegeben wurde.

Nachdem die militärischen Operationen in Ungarn begonnen hatten, wurden auf Wunsch der Militärverwaltung noch einige Feldpostämter aufgestellt. Ein Stück aus der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy bildet ein frühes Dokument, ein an Windischgrätz nach Ungarn geschickter Brief. Die Adresse lautet einfach: "in Ungarn" (Abbildung Nr. 65).

Bei der in Ungarn kämpfenden Truppe waren die nachfolgenden k.k. Feldpostämter aufgestellt:

a) ein Feldpost-Hauptamt im Hauptquartier zu Pest im November 1848,
b) Feldpostämter beim 1. Korps im Dezember 1848 und beim 2. und 3. Korps im Mai 1849 (Alfred Clement erwähnt auch das 4. Korps, im August 1849),
c) ein Feldpostamt bei der ungarischen Südarmee.

Ein weiteres, beim Zernierungskorps zu Kamenitz (Kamenica bei Peterwardein) aufgestellt gewesenes Feldpostamt ist nach erfolgter Einnahme der Festung Peterwardein am 8. September wieder aufgelöst worden.

Bei diesen Feldpostämtern waren anfänglich ähnliche Poststempel wie im Krieg in Neapel, also ohne Datum, in Verwendung, nur war der Bezeichnung "F.Post" noch die Nummer des Feldpostamtes (z.B. IV.) beigefügt. Die selbige ablösenden Abfertigungsstempel waren rund, mit der Bezeichnung "k.k. Feldpostamt" und "Feldpost" (darunter die Nummer des betreffenden Amts).

Langstempel "FELDPOST" (Belege unbekannt).

In Benutzung durch das Hauptfeldpostamt: Ringstempel (1849), K:K ÖSTR./FELDPOSTAMT/(D), er wurde zwischen Januar und April in Pest (Abbildung Nr. 82), zwischen April und Juni in Preßburg, ab Juli bis Ende 1849 in Pest verwendet.

Die Stempel der Feldpostämter bei den Landstreitkräften:

a) K.K.FELDPOSTAMT /1sAeCs/ beim 1. Armeekorps, ab Dezember 1848
b) K.K.FELDPOSTAMT /2sAeCs/ beim 2. Armeekorps, ab Mai 1849
c) K.K.FELDPOSTAMT /3sAeCs/ beim 3. Armeekorps, ab Mai 1849

a) K.K.FELDPOSTAMT /4sAeCs/ beim 4. Armeekorps, ab August 1849
alle vom Typ "D".

Teil der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy ist die in Kremsier aufgegebene, an Windischgrätz in Pest lautende Sendung, die am 26. Januar 1849 als Eingang verzeichnet und schon mit dem obigen Abfertigungsstempel der Feldpost versehen wurde (farbe Abbildung Nr. 13).

Der Ringstempel der Feldpost/Südarmee (D) wurde ab Mai 1849 in Kroatien-Slawonien verwendet.

Die im Katalog angeführten Angaben ergänzt der Autor durch die im Archiv entdeckten Dokumente. Als Besonderheit stellt der Verfasser die Stempel vor, die von der Feldpost des Korps von Feldmarschall Schlick (seine drei Brigaden waren 1848 bei Dukla in Galizien stationiert, hatten sich erfolgreich am Winterfeldzug beteiligt und später der österreichischen Hauptarmee angeschlossen) benutzt wurden: zwei Typen (Schlik-Schlick, Abbildung Nr. 66) mit blaugrüner Farbe.

Der Autor geht auf die Tätigkeit der Feldpost ein: Anfänglich hatte sie nur den Briefpostdienst versehen, während die für die Truppen eingehenden Geldbriefe und Pakete von den lokalen Postämter über die "Fahrpost-Hauptexpedition Ofen" zugestellt wurden. Als Ende April 1849 Ofen und Pest von den österreichischen Truppen geräumt wurden, erhielt der Fahrpostkontrolleur von Ofen, Schmidt, die Anweisung, sich mit den Sendungen (Paketen), die sich beim Fahrpost-Hauptamt in Ofen angesammelt hatten, dem k.k. Hauptquartier anzuschließen. Zu dieser Zeit entstand ein eigenes Feld-Fahrpostamt. Bald nahm der Dienstumfang dieses Postamts so zu, daß ein zweiter Beamter und ein Diurnist angestellt werden mußten.

Als die Kriegsoperationen erneut begannen, wurde das Feld-Fahrpostamt zuerst für kurze Zeit nach Raab verlegt, dann nach Pest, wo es sich bis zur Beendigung des Kriegs befand. Bei der Abfertigung wurden häufig Postamtstempel verwendet, so bei der, aus der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy stammenden, vom Feldkrankenhaus aufgegebenen Sendung, die in Raab abgefertigt und mehrmals nachgeschickt wurde (farbe Abbildung Nr. 14).

Der erwähnte Briefmarkenkatalog von Clement behandelt gesondert diejenigen Fahrpostsendungen, bei denen der Ortsstempel des Postamts verwendet wurde, so wie bei der Abfertigung des oben vorgestellten Briefs. Die mit dem Absender "vom Commando der Raketen-Batterie Nr. 10" weitergeleitete Sendung wurde im Postamt Pest mit dem Aufgabestempel vom 27. Januar 1849 versehen, damit beweisend, daß die Einheit an den Kämpfen der Jahre 1848/49 in Ungarn beteiligt war.

Das Feldpostamt der russischen Truppen befand sich im Mai 1849 in Hraditsch. Der Autor stellt kurz seine Geschichte, die Abfertigungsordnung vor. Die Sendungen wurden von der dortigen Post befördert. Die Korrespondenz aller Offiziere, Soldaten und Militärbehörden der russischen Verbände wurde portofrei in Österreich abgefertigt. Anhand einer Übereinkunft mit der kgl. polnischen Generalpostdirektion wurde die über Warschau und Krakau nach Rußland geschickte und von dort eingetroffene Post an den Militärkommandanten von Krakau weitergeleitet, der die Sendungen an das jeweilige Korps schickte. Dadurch war die Beförderung wesentlich schneller. Die vorgestellte Sendung ist Teil der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy. Sie wurde mit dem Absen-

der "vom kais. russischen Brigade Comand." abgeschickt und am 27. August 1849 in Nyíregyháza mit dem Postamtstempel abgefertigt (farbe Abbildung Nr. 15).

Nachdem in Ungarn wieder ruhigere Verhältnisse eingetreten waren, wandte sich das Handelsministerium am 24. September 1849 mit dem Anliegen an das Kriegsministerium, das Feldpost-Hauptamt und die Feldpostämter des 1. und 3. Korps, ferner das Feld-Fahrpostamt als entbehrlich aufzulösen und deren Aufgabe auf die Zivilpostämter zu übertragen. Demgegenüber sollte das Feldpostamt des Zernierungskorps bei Komorn (2. Korps) auch weiterhin erhalten bleiben. In Sachen der Tätigkeit des bei der Südarmee bestehenden Feldpostamtes wurde gleichzeitig eine Anfrage an den Feldzeugmeister Jellai gerichtet. Dessen Leitung wurde laut der Dokumente vom Feldzeugmeister Jellai übernommen. Über seine Tätigkeit stehen jedoch ausgesprochen wenige Angaben zur Verfügung. Der Autor ist im Verlauf seiner Nachforschungen auf zwei Dokumente gestoßen, welche die Aktivität dieses Feldpostamtes in Ungarn bestätigen [H51 3. kf. 103 t., 2053sz. und 2087 sz. Eingabe]. Die über die Öffnung der Sendungen aufgenommenen Protokolle (offener Brief) bildeten die Anlage der Berichte, der Autor stellt die Sendung vor (farbe Abbildung Nr. 16).

Die in Ungarn bestehenden österreichischen Feldpostämter wurden Ende November aufgelöst, schreibt der Autor. In den Kriegen nach der Niederschlagung des Freiheitskriegs finden wir die Feldpost immer an der Seite der österreichischen Armee, ihr Personal bestand hauptsächlich aus Österreichern.

Der Autor stellt die "Abfertigungsstempel" anhand des Buchs "Handbuch der Feld- und Militärpost in Österreich" (Graz 1964) von Alfred Clement vor (Abbildung Nr. 67).

Unter der Überschrift **"DER FELDPOSTDIENST DER SELBSTÄNDIGEN UNGARISCHEN ARMEE"** macht der Autor den Leser mit den Dokumenten eines bisher unerforschten Abschnitts der Postgeschichte bekannt. Er zeigt auf, daß in den Gebieten, in denen sich die Postdirektionen der Zuständigkeit der ungarischen Verwaltung entzogen hatten (1849 war die Postdirektion von Kaschau vor der ungarischen Armee nach Galizien geflohen) bzw. dort, wo die Lage wegen der militärischen Ereignisse unsicher wurde, die ungarische Regierung hauptsächlich auf die Feldpostämter zählen konnte [H.K. 151 und 152 old.]. Er berichtet darüber, daß die Verfügungen der Regierung nur über diese Feldpostämter und die Kuriere das gesamte Territorium des Landes erreichen konnten. In den Garnisonsorten der ungarischen Armee wurden auch die Posthaltereien in Feldpostmeisterämter umgewandelt. Diese schlossen sich im allgemeinen an vorhandene Postverbindungen an. Die Aufstellung der ersten Ämter war vermutlich nach der Entstehung der selbständigen ungarischen Armee und immer in deren Marschrichtung, in anderen Fällen am Sammelort des Heers erfolgt.

Der Autor stellt unter dem Titel **"Feld-Eilpost"** das einzige, im Archivmaterial gefundene Quellendokument vor, welches davon handelt, daß in Bicske auf der Grundlage der Anordnung Nr. 5941 des Kriegsministers eine Feldpost eingerichtet wurde, damals waren die Truppen von Oberbefehlshaber Görgey hier stationiert. (Abbildung Nr. 68) Die Abfertigungsdokumente der Feld-Eilpost von Bicske-Bia [H 147 11 t.] gelangten aus der Bibliothek der Akademie in die Sammlung des Ungarischen Landesarchivs. Das in Bicske aufgestellte Feldpostamt wurde zur einen Station der Feld-Eilpost von Bicske-Bia. Die Eilpost verkehrte in der Richtung Bicske-Bia und Bia-Ofen.

Auf dem "Frachtbrief der Feld-Eilpost" wurden die betroffenen Stationen, die sich

auf die Sendung beziehenden Angaben, der Zeitpunkt der Abfahrt/Ankunft sowie der Name des Abnehmers (ebenda) vermerkt, diese Frachtbriefe wurden journalisiert (Abbildung Nr. 69 und 70).

Die Route der Feld-Eilpost, die Relation Bicske-Bia, Bia-Ofen und Ofen-Bia belegen die hier vorgestellten, zur Route Nr. 6 ausgestellten "Rezepissen" (ebenda, Abbildung Nr. 71).

Im Großen Buch der Station Bia können die eingegangenen sowie weiterbeförderten Sendungen nach Nummer der Route verfolgt werden. Im von Bia nach Bicske ausgestellten Fahrtenbuch wurden die Sendungen eingetragen (ebenda, Abbildung Nr. 72), im Rechnungsbuch die Einnahmen und Ausgaben abgerechnet (ebenda, Abbildung Nr. 73 und 74).

Der Autor macht anhand der Dokumente mit der Tatsache bekannt, daß die Sendungen in Carniers befördert wurden, die ein Schloß besaßen. Diese Taschen bekamen die Abfertiger der Eilpost von der Eilpostagentur in Ofen als Aufsichtsorgan. (ebenda, Abbildung Nr. 75).

Die Feldpostkuriere erfüllten bei der Beförderung der offiziellen Sendungen eine wichtige Aufgabe. Die davon handelnden Dokumente arbeitet der Autor gesondert auf. Er zeigt, daß der Landesverteidigungsausschuß den Kurieren Vorrechte zugestanden hatte. [H15 1. kf. 36 t.] Die Anordnungen über die Vorspanne, die den Kurieren gestellt werden mußten, befinden sich unter den Instruktionen von Madarász.

Davon handelt auch die von Lajos Kossuth an Bertalan Szemere geschriebene, sich auf die Vorspanne der Strecke Budapest - Siebenbürgen beziehende und an die Regierungskommissare der betroffenen Gebiete erteilte Weisung. Der Autor veröffentlicht in Verbindung mit dem Kurierdienst weitere Dokumente. [H2 313.lap, 1. kf. 221a t. und 1. kf. 232a t.]

Er stellt auch zwei Kurierdokumente aus der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy vor. Auf dem Brief, der dem Baron Wohlgemuth nach seinem Rückzug nach der Schlacht von Nagysalló nachgeschickt wurde, ist der Vermerk "Estafette" (Abbildung Nr. 76), auf der Vor- und Rückseite des Kriegsberichte enthaltenden Briefs eine Bemerkung zur Dringlichkeit bzw. zur Beförderung per berittenem Kurier zu lesen (Abbildung Nr. 77).

Der Autor geht im weiteren in zeitlicher Reihenfolge auf die Feldpostämter, die von den Feldpostverbindungen handelnden Schriftstücke ein (ein Großteil davon befindet sich im mit H/15 gekennzeichneten Material der Polizei- und Postabteilung des Ungarischen Landesarchivs). Bei den Dokumenten handelt es sich um Kriegsberichte, Feldpost-Abfertigungsbriefe, Berichte über das Aufhalten von Sendungen.

Laut der Dokumente standen die Feldpostämter unter der Aufsicht des Landesverteidigungsausschusses oder der von ihm beauftragten Regierungskommissare und dienten hauptsächlich der Beförderung der Regierungskorrespondenz. Die an László Madarász, das Mitglied des OHB gerichtete "offizielle Depesche" berichtet vom zwischen Waitzen und Bagh (Bag) aufgestellten Feldpostamt von Újfalu. [H96 324 t.] Weitere Dokumente sind ebenda 268 t., Abbildung Nr. 78, 163a t. und ebenda 267 t. Abbildung Nr. 79.

Die dem Autor bekannten Feldpostämter:

Bicske, auf der Feld-Eilpostlinie Bicske-Bia, Bia-Ofen (im Dezember 1848),

Újfalu, zwischen Waitzen und Bag (12. Januar 1849)

Törökszentmiklós, als Station der Feldpostverbindung Pest–Szolnok–Törökszentmiklós–Debrecen (von Mai bis Dezember 1849)

die Feldpostverbindungen Miskolcz – Ónod – Debreczin und Debreczin – Pest.

Laut Inhalt der im Archiv entdeckten Dokumente wurden für die Feldpostämter der ungarischen Honvéd - wegen der kurzen Dauer ihrer Tätigkeit - keine Abfertigungsstempel angefertigt. Der Inhalt der Sendungen und die Vermerke auf den Umschlägen sind bei der Bestimmung dessen behilflich, ob die Sendung in Vermittlung des lokalen Postamts (auf der Sendung ist der Ortsstempel des Postamts zu erkennen), mit einem offiziellen militärischen Sonderkurier oder über das in der Nähe eingerichtete Feldpostamt weitergeleitet wurde (ohne Ortsstempel beförderte Sendungen). Die Einordnung der Sendungen unterstützt die auf dem Umschlag zu lesende Notiz "eilig", "eilends", "dringend" sowie der Hinweis auf eine offizielle Sendung, in vielen Fällen finden wir handgeschriebene, auf die Beförderungsroute verweisende oder die Beförderungsroute angebende Notizen (siehe die Dokumente aus der Sammlung von Dr. Ferenc Nagy).

Alfred Clement erwähnt in seiner Studie "Handbuch der Feld- und Militärpost in Österreich" zur Feldpost in Ungarn, daß die Sendungen den Stempel von Ortspostämtern oder keinen Stempel trugen. Der Autor stellt die bei der Eilpost erwähnte "Rezepisse" vor, mit der Bemerkung, daß ihm ihre Anwendung nicht bekannt ist. Der Grund dafür ist, daß dieses Formular als Anlage des Abfertigungsjournals verwahrt wurde.

Der Feldpostdienst war anhand der Dokumente vom Dezember 1848 bis 1849 aktiv, mit der Einrichtung neuer Postverbindungen oder wegen der, seine Tätigkeit behindernden Umstände, dann wegen der Unterstellung unter die österreichische Verwaltung wurde er schrittweise aufgelöst.

Der Autor faßt im letzten Kapitel kurz die Zeit nach der Niederschlagung des Freiheitskriegs zusammen, spricht darüber, wie sich **"UNSER POSTWESEN INNERHALB DES REICHS"** Ende 1849, Anfang 1850 gestaltete.

Er stellt fest, daß die ungarischen Unabhängigkeitsbestrebungen zwar scheiterten, daß jedoch die darauf folgende Geschichtsperiode - die Ära Bach - die weitere Entwicklung des ungarischen Postdienstes positiv beeinflußte. Wien konnte den einheitlichen Postdienst nur mit der Entwicklung der zurückgebliebenen Gebiete, mit dem Ausbau der Post- und Bahnlinien lösen.

Der Verfasser macht mit der Entwicklung der öffentlichen Verwaltung bekannt, veröffentlicht Angaben über die effektive Tätigkeit von Baron Bruck, illustriert anhand von Dokumenten die zur Umgestaltung der Postverwaltung erlassenen Verfügungen. Er spricht über die Maßnahmen, die zur Entwicklung einzelner Bereiche des Postdienstes ergriffen worden, darunter über die Situation von **"Postämtern und Personal"**, über die Erweiterung des österreichischen Postpatents von 1836 auf die Länder der ehemaligen ungarischen Krone:

Franz Joseph I. hatte am 26. Dezember 1850 das Interimspostgesetz verabschiedet, welches im Sinne des Patents am 1. Februar 1851 in Kraft trat.

Unter dem Titel **"Posttarif und Abfertigungsinstruktionen"** behandelt der Verfasser die Einführung des Penny-Porto-Systems, der Postbriefmarke, die in der Zeitungsabfertigung eingetretenen Veränderungen, so die, der Entrichtung des Portos von 1 Kreuzer dienende – als erste in der Welt herausgegebene, den Kopf Merkurs abbildende - Zeitungsmarke, die ähnlich wie die Briefmarken im ganzen Reich gültig war. Von den,

zur Reorganisation des "Beförderungsdienstes" unternommenen Maßnahmen spricht er insbesondere über die Ausdehnung des Fahrpostdienstes, über die Einführung des Postanweisungssystems sowie über die Rolle, welche der Fernschreiber und die Bahn im Postdienst spielten, über die zwischen 1850 und 1867 entstandenen, die Postlinien ablösenden Bahnverbindungen:

1. Preßburg – Tyrnau.
2. Pest – Preßburg – Marchberg – Wien (grenzüberschreitend)
3. Ödenburg – Wiener Neustadt (grenzüberschreitend)
4. Pest – Szolnok – Debreczin – Miskolcz – Kaschau
5. Pest – Czegléd (Cegléd) – Szegedin – Temeschburg – Baziasch (Báziás)
6. Oravicza (Oravia) – Selerdorf (Szagerlak)
7. Steinkohlenbergwerk der Dampfschiffgesellschaft – Üszög – Mohács
8. Wien- Bruck – Raab – Stuhlweissenburg (grenzüberschreitend)
9. Püspökladány – Großwardein
10. Szolnok – Arad
11. Sissek (Sziszek, Sisak) – Agram – Steinbrück (grenzüberschreitend)
12. Pragerdorf – Nagykanizsa – Ofen (grenzüberschreitend)
13. Agram – Karlstadt (Károlyváros, Karlovac)
14. Ödenburg – Nagykanizsa
15. Pest – Hatvan.

Es blieben einige Postlinien bestehen, welche parallel zu den Bahnlinien verkehrten: Die Linien Pest-Waitzen, Temeschburg-Verschetz (Versec, VrÜac), Czegléd-Szegedin, Szegedin – Horgos – Temeschburg, Fünfkirchen (Pécs)-Mohács.

Der Autor spricht darüber, daß im Jahr 1850 zuerst zwischen Wien und Ödenburg die erste Postambulanz eingerichtet wurde, der weitere folgten. Die Einschaltung des Bahnverkehrs in die Postbeförderung verringerte die Beförderungszeit der Sendungen beträchtlich, ebenso die Tatsache, daß die Entwicklungen im Reich auch in ungarischer Relation einen positiven Einfluß sowohl auf die Förderung der Post als auch der Bahn ausübten.

Unter der Überschrift **"Internationaler Postdienst"** faßt der Verfasser die Maßnahmen zusammen, die zur Verbesserung der Verbindungen mit den benachbarten Ländern ergriffen wurden, und stellt die ersten internationalen Abkommen vor.

Zum Schluß stellt der Autor - die im Kapitel erörterten Tatsachen zusammenfassend - fest, daß die nach dem Freiheitskrieg geschaffene einheitliche Reichspost nur mit der Entwicklung der zurückgebliebenen ungarischen Regionen, dem Ausbau der Post- und Bahnlinien Wirklichkeit werden konnte und zugleich die Entwicklung des ungarischen Postdienstes zur Folge hatte.

Die während der Geschichtsperiode des Freiheitskriegs eingetretenen bedeutendsten Post-/Verkehrsveränderungen stellt der Autor auf der, Anlage des Buchs bildenden Karte vor:

- die neu eingerichteten und aufgelösten
- die vorübergehend unterbrochenen und an deren Stelle tretenden und
- die vom OHB nach Debreczin gelenkten Brief-, Fahr-, Malle- und Reitpost- sowie Feldpostlinien

Der Autor veröffentlicht unter Verwendung der Archivangaben sowie des, von Forscherkollegen zugeschickten Quellenmaterials in einer Tabelle die Postämter, Briefsammelstellen, deren Eigentümer, Dienstpersonal sowie die über den Fahrpostdienst gefundenen Daten. Er faßt die verwendeten Abkürzungen zusammen.

Der Autor publiziert aus dem Werk NATIONALKALENDER [1849, 35. Fortsetzung, "Das zweite Jahr des Freiheitskriegs"] von Trattner und Károlyi in vollem Umfang die Ende 1848 vermutlich funktionierenden Postverbindungen, deren Anschlüsse.

ABKÜRZUNGEN

Bmu	Briefmarkenmuseum
dr.H.V.	Dr. Vilmos Hennyey
dr.Ka.M.	Dr. Miklós Kamódy "Geschichte der Nachrichtenübermittlung in Nordungarn"
dr.Ka.M. Ind.Po.	Dr. Miklós Kamódy "Die Post geht ab"
dr.M.F.	Dr. Ferenc Mónus
eln., E.	Dokumente des Präsidenten
Erd.Korm.	Siebenbürgisches Gurbenium
F.K.E.	Erzsébet Kiss-Fabian
FIKM	Landwirtschafts-, Gewerbe- und Handelsministerium
G.D.	Dénes Guzman
H.L.	Lajos Hencz
H2	Landesverteidigungsausschuß "Allgemeine Dokumente"
H15 =	Polizeiabteilung "Allgemeine Dokumente"
H21	Finanzministerium, Schriftstücke des Ministers Lajos Kossuth 1848/49
H51	Landwirtschafts-, Gewerbe- und Handelsministerium, "Postabteilung" 1848/49
H147	gemischte Dokumente
H.K.	Károly Hüberth
KH.	Nachrichtenblatt Kossuth's, Ausgabe vom 3. September 1848, "Parlament
Kir.szem.kör.m.m.	ungarisches Ministerium um die Person des Königs
Közl.Múz	Verkehrsmuseum
old.	Seite
sz.	Nummer
lap	Blatt
bek.	Absatz
kf.	Quelle
t.	Position

MAGYAR ÁLLAM POSTATÉRKÉPE

1750-1850. V. 31.

MÉRTÉK:
1 : 1.500.000 (1 cm = 15 km)

1850. Évi politikai beosztás

I. Magyarország
II. Erdély
III. Temesi bánság
IV. Szerb Vajdaság
V. Szerémség
VI. Horvát-Szlavonország
VII. Muraköz
VIII. Román-szerb határőrvidék
IX. Horvát-szlavón határőrvidék

Jelmagyarázat:

- *1750 előtt felállított és 1850. V. 31.előtt megszűnt posta*
- *1750 előtt felállított és 1850. V. 31.után is működésben volt posta*
- *1750 után felállított és 1850. V. 31.előtt megszűnt posta*
- *1750 után felállított és 1850. V. 31.után is működésben volt posta*
- *1750 előtt felállított és 1850. V. 31.előtt megszűnt postaútvonal*
- *1750 előtt felállított és 1850. V. 31.után is használt postaútvonal*
- *1750 után felállított és 1850. V. 31.előtt megszűnt postaútvonal*
- *1750 után felállított és 1850. V. 31.után is használt postaútvonal*
- *1848-ban felállított postaútvonalak és postahelyek*
- *1850 előtt megszűnt postaútvonalak*
- *1848. Augusztus 20. Bécs–Pozsony vasút*
- *1848-ban ideiglenesen szünetelt postaútvonalak, ellenséges kézen lévő városok*
- *1848-ban szünetelt postaútvonalak helyébe lépő postaútvonalak*
- *1849-ben a debreceni kormány által elrendelt posta- és tábori-postaútvonal, tábori postahelyek*

Siposné Seregi Zsuzsanna: A független magyar postaigazgatás és a tábori postaszolgálat története 1848-1849 című könyv melléklete